Fins

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

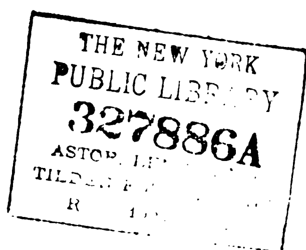

Förra halfåret, 1890.

Tom. XXVIII.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1890.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
327886A

Den nya strafflagen.

De vid senaste landtdag antagna förordningarna om 1:o strafflag för storfurstendömet Finland, 2:o värkställighet af straff samt 3:o införande af strafflagen och hvad i afseende därå skall iakttagas äro numera fastställda genom förordning af den 19 december 1889.

Redan 1863—1864 års ständer uppstälde ett program för det betydelsefulla lagstiftningsarbete, som sålunda nu fått sin afslutning, jämte det ständerna tillika antogo ej mindre en förordning om värkställighet af frihetsstraff än särskilda brottmålsförfattningar, hvilka, om också omfattande endast en ringa del af vår straffrätt, likväl kunna anses såsom föregångare till den fullständiga omarbetningen af denna del af vår lagstiftning. Vid därpå följande landtdag fortsattes arbetet. Ständerna antogo nämligen då tvänne förordningar, angående bland annat afskaffande af särskilda mot tidens rättsmedvetande stridande straffarter [1]). — Men sedermera förgick en tid af i det närmaste tjugu år, innan fullständiga förslag i ämnet kunde föreläggas ständerna. Det första förslaget utarbetades af en den 8 maj 1865 tillsatt komité, bestående af herrar J. D. Dahl, A. Grotenfelt och G. Ehrström, och blef i tryck tillgängligt år 1875. Öfver detsamma afgåfvos därpå yttranden af prokuratorn, hofrätterna och universitetets juridiska fakultet. Följde så, den 18 oktober 1880, tillsättandet af en ny komité, hvars medlemmar voro herrar J. D. Dahl, R. Idestam, K. W. Sulin och J. Forsman. Angående denna andra komités förslag, som utkom i tryck år 1884, afgafs, på därom gjord anhållan,

[1]) Dessa förordningar hafva dock icke promulgerats, af orsak att den genomgripande reform af vårt fängelseväsen, som utgjorde en förutsättning för de nya bestämningarnas tillämpning, icke hunnit slutföras förr än på senaste tid, då åter utfärdandet af dylika partiella förordningar, med afseende å det förestående emanerandet af en ny allmän strafflag, icke vidare kunde ifrågakomma.

ett digert utlåtande af jurisprofessorn i Upsala J. Hagströmer, därå förslaget undergick omarbetning af ett inom justitiedepartementet tillsatt utskott, hvars utan gensägelse värksammaste och inflytelserikaste medlem var senatorn A. Brunou [1]. Efter dessa omgångar och sedan slutligen ändringar i förslaget gjorts äfven i komitén i S:t Petersburg, förelades 1885 års landtdag proposition i ämnet. Så lång tid af landtdagen hade dock redan då förlidit, att propositionen icke vidare hann af vederbörande utskott, än mindre i stånden slutbehandlas. Ny proposition med i vissa detaljer förändradt innehåll afgafs emellertid till 1888 års landtdag, där frågan äfven afgjordes. — Sådan i korthet ärendets gång.

Det ligger i sakens natur att förtjänsten af ett lagstiftningsvärk, sådant som det ifrågavarande, i främsta rummet, ja uteslutande tillkommer det vetenskapliga och fackarbete, som därå nedlagts. Icke häller det slutliga afgörandet af frågan hos ständerna innebar i detta afseende något undantag. Det utan hänsyn till politiska åsikter hufvudsakligen af fackmän sammansatta utskott [2], som hade det i jämförelse med andra, mindre gedigna landtdagsarbeten tacksamma uppdraget att lägga den sista handen vid värket, kom nämligen att blifva det afgörande i ännu högre grad än landtdagsutskott i allmänhet. Skiljaktigheter gjorde sig visserligen gällande vid ärendets behandling inom stånden. Oafsedt vissa religions- och sedlighetsbrott, för hvilka i följd af präste- och bondeståndens beslut jämförelsevis höga maximistraff infördes, medan å andra sidan strafflatitu-

[1]) Odaterade såsom brukligt är i skrifter till högsta ort, innehålla dessa komitébetänkanden ingen upplysning om tiden, då komitéerna afslutat sina arbeten eller betänkandena inlämnats till senaten. Den förra af de bägge komitéerna nämner icke ens tiden, då uppdraget blifvit komitén anförtrodt, och egendomligt nog synes den senare komitén härom häller icke haft tillgång till andra data än betänkandets tryckningsår. Den kallar sig nämligen en „för granskning af de år 1875 tryckta underdåniga förslag till strafflag etc. tillförordnad komité".

[2]) Utskottet utgjordes af herr J. Forsman, ordförande, herrar A. och J. Grotenfelt, R. Hisinger, A. Spåre, G. Johansson, N. Karlsberg, J. G. Geitlin, K. W. Sulin, L. Clouberg, W. Eneberg, E. F. Andersin, J. Castrén, M. Heikura, E. Tensikkala och K. H. Teittinen, ledamöter. Såsom utskottets sekreterare fungerade advokatfiskalen i Wiborgs hofrätt A. Nybergh.

den nedåt blef i det närmaste obegränsad, förkastade adeln och borgareståndet utskottets förslag om fastställande af dödsstraff såsom eventuell straffart för mord. Men i sammanjämkningsväg frångick adeln sitt beslut, och äfven i öfrigt blef utskottets förslag, på några detaljer när, oförändradt antaget.

Dödsstraffets bibehållande i nyssnämda fall utgör en väsentlig afvikelse från det vid 1863—1864 års landtdag godkända programmet, enligt hvilket detta straff, i motsats till hvad emellertid af politisk hänsyn utan nämnvärd meningsskiljaktighet af ständerna vid senaste landtdag antogs, icke ens borde fastställas för något slag af majestätsförbrytelser. Men, frånsedt dessa undantag, har den nya strafflagen afskaffat dödsstraffet äfvensom öfriga i nämda program utdömda straffarter, såsom: spö- och risstraffet, fängelse vid vatten och bröd, arbete i halsjärn, ärelöshet och schavottering. De straffarter, som härefter komma till användning, äro nämligen, förutom dödsstraffet i nyssnämda fall, följande: tukthus, fängelse och böter[1]) samt för tjänstemän dessutom: afsättning eller skiljande från utöfning af tjänst, hvilket sistnämda straff medför förlust under strafftiden af samtliga de löneförmåner, som åtfölja tjänsten. För vissa brott är såsom påföljd af brottet jämväl stadgad förlust af medborgerligt förtroende, som innebär att den skyldige under tiden för sådan påföljd är utestängd från de rättigheter och förmåner, för hvilkas tillgodonjutande erfordras god fräjd, hvarutom han, i händelse han innehar tjänst eller annan allmän befattning, förvärkar denna. — I detta sammanhang bör för fullständighetens skull äfven nämnas, att fånge under vissa förutsättningar kan ådömas

[1]) Tukthusstraff ådömes antingen på lifstid eller på viss tid, ej under sex månader och ej öfver tolf år; fängelse på viss tid, ej under fjorton dagar och ej öfver fyra år; böter med minst tre, högst ettusen mark. Vid sammanläggning af straff kunna dessa maxima dock öfverskridas; fängelsestraffet och böter äfven eljes då sådant är särskildt föreskrifvet. — Fängelsestraff, som sammanlägges med tukthus, skall, minskadt med en fjärdedel, öfvergå till tukthus. Vid böters förvandling till fängelse svara fyra dagars fängelse mot böter till och med tjugu mark; därutöfver till och med etthundra mark tillägges en dag för hvarje fullt belopp af fem mark; öfver etthundra mark en dag för hvarje belopp af tio mark; dock att fängelsetiden icke öfverskrider nittio dagar.

skärpning i straffet med insättning i ljust enrum under jämförelsevis lång tid, hårdt hviloläger, kostförminskning, kost af vatten och bröd, inspärrning i mörk cell samt i undantagsfall prygel, högst tjugufem slag. — För barn öfver sju, men under femton år, som begått brott, stadgar den nya lagen insättning i allmän uppfostringsanstalt eller aga.

Värkställigheten af frihetsstraffet med dess två förgreningar, tukthus och fängelse, har den nya lagen anordnat i hufvudsak på enahanda sätt, som allaredan hos oss på senare tid vedertagits. I tukthus hänföras fångarne sålunda till minst tre klasser: en tvångs-, en läro- och en pröfvoklass. Till tvångsklassen räknas tukthusfånge alltid i strafftidens början och hålles minst fyra månader dygnet om i enrum. I läroklassen förrättar han under ständig tillsyn arbete i gemensamhet med öfriga fångar, men tillbringar, så vidt möjligt, nätterna och längre fristunder i cell. I pröfvoklassen slutligen förrätta tukthusfångarne arbete i gemensamhet och kunna om nätterna hållas i samfälda sofrum samt tillbringa efter omständigheterna samt föreståndarens förordnande sina fristunder i anstaltens rum eller å dess gårdsplan. Till åtskilnad mellan klasserna kunna i läro- och pröfvoklass åt fångarne beviljas sådana förmåner, som äro ägnade att låta strafftvånget framstå lättare än i tvångsklassen, hvarutom äfven någon olikhet i klädedräkten är medgifven. I pröfvoklassen tillåtes fånge efter hand inom eller utom anstalten förrätta sådant arbete, som förutsätter förtroende, och kan till och med användas såsom biträde vid yrkesundervisningen för fångar, som icke vistas i enrum. Efter viss tids förlopp uppflyttas fånge i händelse af godt uppförande till högre klass, men nedflyttas åter till en lägre, om hans uppförande icke är tillfredsställande. Tukthusfånge godtgöres under strafftiden en viss sparpenning, som vid frigifningen tillfaller honom. För öfrigt åligges fängelsets direktion att därvid söka bereda honom utväg till ärlig försörjning. — Äfven vid fängelsestraffet förekomma skilda straffafdelningar, minst tvänne, och den, som är dömd till ovilkorligt fängelsestraff, skall vid strafftidens början, så vidt möjligt, hållas i enrum. I likhet med tukthusfånge är äfven den, som utstår fängelsestraff, skyldig att arbeta, men har där-

vid en viss frihet att själf välja sitt arbete, får, om han så önskar, arbeta för egen räkning, dock sålunda, att två tredjedelar af inkomsten tillfaller kronan, staden eller tingslaget, samt har slutligen redan under sin fängelsetid en om också inskränkt dispositionsrätt öfver arbetsinkomst eller sparpenning. Han får också begagna egna kläder, så vidt säkerheten i hans vård därigenom icke äfventyras. — Angående fångar, hvilka utstå fängelsestraff för böter, som icke af dem kunnat gäldas, är det stadgadt, att de skola hållas afskilda från andra fångar eller, om detta ej kan ske, hållas tillsammans med sådana till ovilkorligt fängelsestraff dömda fångar, hvilka äro uppflyttade till högre afdelning.

Ett synnerligen viktigt rum i fängelsesystemet, sådant det i den nya lagen finnes genomfördt, intar den vilkorliga frigifningen, som kan medgifvas fånge, hvilken blifvit dömd till frihetsstraff i tre år eller däröfver samt utstått tre fjärdedelar däraf eller, om han blifvit dömd till tukthus på lifstid, minst tolf år af strafftiden, och därunder förhållit sig så, att ett ostraffligt lefverne kan med sannolikhet väntas af honom, jämte det visshet finnes, att han efter frigifning har ärlig försörjning. De närmare bestämningarna om vilkorligt frigifven fånges öfvervakande under den del af strafftiden, som rätteligen ännu återstode, samt om den vilkorliga frihetens förvärkande måste för utrymmets skull här förbigås.

Medan sålunda straffarterna, liksom äfven deras värkställighet enligt den nya lagen, måste betraktas såsom synnerligen humana och lindrigare än för närvarande, äro däremot straffbestämningarna i vissa fall till och med strängare än de nu gällande. Maximistraffet för första gången stöld är till exempel två års tukthus, för andra gången fyra eller, därest stölden är grof, ända till sex års tukthus[1]). Men å andra sidan hafva särskilda brott, som i följd af en förgången tids betraktelsesätt i gällande lag äro belagda med drakoniska straff, nu fått en riktigare plats i straff-

---

[1]) Enligt gällande lag är straffet böter eller, vid bristande betalningsförmåga, spö eller ris, som dock regelrätt förvandlats till fängelse vid vatten och bröd i högst tjuguåtta dagar.

skalan, och med afseende tillika å afskaffandet af de nämda af tidsmedvetandet längesedan utdömda, men i lagen ännu bibehållna straffarterna, behöfver det därför icke vidare ifrågakomma, att såsom nu underrätts utslag i vissa fall regelrätt ändras i öfverrätt. Genom att i den nya lagen latituden mellan maximi- och minimistraffet för hvarje brott är betydande, har därjämte möjlighet beredts åt domaren att tillmäta straffet efter brottets värkliga natur med hänsyn till försvårande eller förmildrande omständigheter. Vid en jämförelse mellan straffbestämmelserna i den nya lagen samt i 1734 års lag finner man i självfva värket hurusom den sistnämda i detta hänseende hunnit blifva ännu mer otidsenlig än man måhända i allmänhet föreställer sig. — Ett stadgande, som härvid särskildt förtjänar framhållas, medger afdrag i ådömdt straff för den, som utan eget förvållande länge hållits i ransakningshäkte.

Betydande afvikelser från gällande bestämningar innebära äfven den nya lagens stadganden om preskription af brott. I gällande lag äro nämligen från preskription undantagna alla mål, som angå lif eller ära samt tjufnader och alla urbota mål, till hvilken kategori äfven hänförts tjänstefel, större som mindre. Enligt den nya lagen preskriberas däremot alla förbrytelser med undantag endast af brott, som äro belagda med dödsstraff eller tukthus på lifstid, äfvensom brott i tjänsten, för hvilka svåraste straffet är tukthus utöfver sex år. Preskriptionstiden är åter i gällande lag två år, utom för fylleriförseelser, som böra åtalas inom ett år, samt vissa sedlighetsbrott, för hvilka en ännu kortare preskriptionstid finnes fastständ. Enligt den nya strafflagen blefve åter åtalsrätten, beroende af storleken af det straff, som för brottet kunde ifrågakomma, preskriberad efter ett, två, fem, tio och tjugu år. Tjänsteförbrytelser preskriberas inom tio år, om brottet är belagdt med afsättning, och efter fem år i andra fall. Äfven ådömdt straff preskriberas i samma fall som åtalsrätten, såframt värkställighet af straffet icke påbörjats inom en tid af fem till trettio år från den dag, då domen fallit. — Härvid bör för öfrigt märkas att särskilda förbrytelser hänförts till så kallade målsägarebrott, som få åtalas endast af målsägaren, eller, i händelse af hans frånfälle, i vissa fall jäm-

väl af nära anhöriga, jämte det för dylika brott faststälts sådan inskränkning i den eljes gällande preskriptionstiden, att de, oberoende af förbrytelsens art och det straff, som därpå kunde följa, preskriberas inom ett år från den tid, då målsägaren erhållit kännedom om brottet — en bestämning, som, utom af målsägarebrottets idé, motiveras äfven af det önskvärda i att hindra målsägaren att med hot om åtal under en längre tid söka tilltvinga sig fördelar af den brottslige. Detta stadgande står därför äfven i konformitet med den viktiga förändring, den nya lagen i ett annat afseende infört genom afskaffandet af åklagare- och målsägareandelen i böter.

Jämväl i processuelt afseende innebär den nya lagen, ehuru den egentligen icke berör frågan om rättegångssättet, ett framsteg. Utom att bestämningarna om sammanläggning och förvandling af straff äro väsentligen förenklade, komma framdeles flere slag af brott, i hvilka underrätts utslag enligt nu gällande bestämningar skola underställas hofrätts pröfning, framdeles icke att höra till denna kategori. Den nya lagen fastställer nämligen i afseende å dessa hemställningsmål regeln, att hvad underrätt ransakat och dömt skall underställas hofrätts pröfning, då någon blifvit tilltalad för brott, hvarå dödsstraff eller tukthus på lifstid kan följa, eller dömd till straff för brott, hvarå tukthus i sex år eller däröfver kan följa, eller för delaktighet i något sådant brott. Från hemställning undantagas dock mål rörande andra gången grof stöld, oaktadt detta brott, såsom ofvan nämts, är belagdt med tukthus i högst sex år, emedan dessa mål icke enligt nu gällande bestämningar äro hemställan underkastade samt underdomstolarna med afseende å sådana måls stora mängd ansetts innehafva tillräcklig vana vid deras handläggning. I konsekvens härmed göres enahanda undantag äfven för itereradt döljande af tjufgods, hvarå jämväl straff af ända till sex års tukthus kan följa.

Den nya lagen fyller slutligen en kännbar lucka i vår lagstiftning, nämligen bristen på tydliga och fullständiga stadganden beträffande husransakan, häktning, ransakningsfångars vård m. m. Oformligt nog hafva dessa stadganden emellertid fått sin plats i den tredje af ifrågavarande för-

ordningar, nämligen den om införande af strafflagen „och hvad därvid skall iakttagas“. I stället för att, såsom man skulle vänta sig, i denna förordning påträffa endast öfvergångsbestämningar, finner man sålunda där stadganden, afsedda att gälla i en obestämd framtid, bland dem, utom de ofvannämda, äfven föreskrifter om hittegods, ett stadgande därom att innehafvare af stulet gods skall utan lösen återgifva det, äfven om han styrker sig hafva i god tro åtkommit tinget, bestämningar om laga domstol i vissa mål m. m.

Frånsedt denna oegentlighet, som måhända icke varit omöjlig att undvika, synes den nya lagen äfven i formelt afseende vara tillfredsställande. Lagparagrafernas språkliga affattning vidlådes visserligen delvis af någon tyngd, men detta är i alla fall en omständighet af underordnad betydelse. Hufvudsaken är, att lagen är tydlig och fullständig, i hvilket sistnämda afseende må framhållas, att den, med öfvergifvande af 1734 års lags exklusivt objektiva ståndpunkt, i en mängd fall straffar försök till brott.

Hvarje strafflag har sin så att säga internationella sida, så vidt det nämligen gäller brott, som utlänning begått inom landet eller inhemsk man utomlands. I detta ämne följer den nya lagen i hufvudsak den princip, att alla inom landet eller å finskt fartyg begångna brott skola dömas enligt finsk lag, men utsträcker därjämte dennas värkningskrets till utom landet begångna brott af finsk man eller mot Finland och finsk man af utlänning. I vissa fall göres dock åtalet beroende af monarkens förordnande. — Angående brott, begångna af dem, hvilka höra till rysk i Finland förlagd krigsstyrka, stadgar den nya lagen att dess bestämningar icke skola å sådana brott tillämpas, hvarutom de ej häller beröra hvad som finnes stadgadt angående vissa förbrytelser af personer, hörande till grekiskt-ryska andliga ståndet.

Såsom fortfarande gällande uppräknar den nya lagen för öfrigt hvad landtdagsordningen, kyrkolagen och sjölagen föreskrifva om vissa i dem nämda brott samt strafflagen för finska militären och särskilda författningar innehålla om brott af dem, hvilka äro i finsk krigstjänst eller eljes lyda under sistsagda lag, äfvensom bestämningarna i

särskilda författningar om förmans rätt att ålägga vissa straff för försummelser af tjänstemän, så ock stadgandena om bestraffning af vissa förseelser utaf ungdom vid skolor eller universitetet.

I sammanhang med straffbestämningar för jakt och fiske på annans område hänvisas däremot i fråga om sådan näring på oloflig tid eller olofligt sätt till gällande förordningar i dessa ämnen, och äfven utan sådan uttrycklig hänvisning kan giltigheten af straffbestämmelserna i särskilda specialförfattningar, såsom brännvins- och medicinalförfattningarna, pressförordningen m. fl. icke ifrågasättas. Förutom missgärnings- och straffbalkarna i 1734 års lag samt alla de stadganden, hvilka förklara eller ändra något i sagda balkar eller tillägga något till dem, äfvensom förordningen angående värkställighet af frihetsstraff af den 26 november 1866, upphäfvas nämligen i förordningen angående strafflagens införande, med framhållande tillika af de ofvannämda undantagen, endast straffbestämningarna för sådana brott, å hvilka i strafflagen straff äro satta.

Vid behandlingen af detta lagstiftningsärende hafva naturligtvis äfven förekommit frågor af „ömtålig natur“ — för att begagna detta ofta och långt ifrån alltid med skäl brukade uttryck. Församlingsfriheten, som hittils hos oss icke varit i lag begränsad, är sålunda föremål för ett stadgande, hvars obestämda lydelse [1]) lämnar polismyndigheterna en temligen vid tolkningsmån. Men det bör dock märkas att genom en af ständerna vidtagen redaktionsförändring åtminstone sammanträden af enskild natur äro fritagna från bestämningarna i detta lagrum. — Den be-

---

[1]) Sådant det af ständerna antagits, har stadgandet följande lydelse: „Vägras behörig civil myndighet eller dess betjänte tillträde till allmän sammankomst, som på offentligt eller enskildt föranstaltande hålles för öfverläggning i allmänt ärende, böte enhvar, som i sådan vägran eller beslut därom tager del, högst trehundra mark, och vare myndighet som i 6 § sägs (Kejsarens och Storfurstens befallningshafvande, kronofogde, länsman, borgmästare, ordningsman, polismästare eller den i sådan tjänstemans ställe satt är) i ty fall berättigad att upplösa sammankomsten. Företager menigheten vid dylik sammankomst något, som strider emot lag eller stör allmän ordning, må ock sammankomsten kunna af sådan myndighet upplösas. Underlåter någon att åtlyda myndighetens bud om upplösning af sammankomst, böte högst tvåhundra mark“.

kanta paragrafen[1]) om den militära strafflagens tillämpning inom ort, som förklarats i krigstillstånd, har åter utgått, emedan stadgandet, frånsedt dess otydliga affattning, ansetts ligga utom strafflagens område.

Den nya lagen träder i gällande kraft den 1 januari 1891. Därefter skall å brott, som föröfvats, medan äldre lag varit gällande, men hvarom, innan strafflagen trädt i kraft, ej blifvit dömdt genom dom, som vunnit eller får vinna kraft, i öfverensstämmelse med den kända kriminella regeln, den lag tillämpas, som är mildare. Men därjämte är det faststäldt att från nämda dag de i äldre lag stadgade, nu utdömda straffarterna icke vidare få tillämpas, utan efter vissa grunder skola förvandlas till motsvarande straff enligt den nya lagen. Redan efter ett år stundar sålunda en ny tid för den kriminella lagskipningen i Finland. Det återstår blott att hoppas att äfven vårt fängelseväsen skall visa sig stå på höjden af sin uppgift och motsvara de stegrade anspråk, som den nya lagstiftningen ställer på detsamma.

E. Schybergson.

[1]) Det föreslagna stadgandet var så lydande: „Å förbrytelser, begångna å ort, som till följd af Kejsarens och Storfurstens befallning blifvit i krigstillstånd förklarad, må, där omständigheterna därtill föranleda och om icke annorlunda varder stadgadt, de i strafflagen för finska militären utsatta ansvarsbestämmelser för brott i krigstid eller i fält tillämpas".

Transkaspien.

I.

Ett kvart sekel har knappast hunnit förflyta, sedan det bildade Europa med undran läste den bok Vambéry utgaf öfver den äfventyrliga och lifsfarliga resa han, förklädd till dervisch, gjorde i Turkmenien, Kiva och Bukara, som då voro så litet kända, att de för de flesta endast utgjorde ett geografiskt begrepp. Det ryska väldet sträckte sig den tiden blott till norra stranden af Syr-Darja flodens nedra lopp. Först 1865 blef Taschkent intaget, 1866 Kodschent och slutligen 1869 Tamerlans gamla hufvudstad Samarkand, de gamles Maracanda. Söder om Syr-Darja var hela det vidsträkta Aral-kaspiska området deladt mellan emiren af Bukara, kanerna af Kokán och Kiva och de fria turkmenstammar, som beherskade hela nuvarande Transkaspien mellan Amu-Darja floden i norr, ända till de bärgsträckningar, som utgöra Persiens norra gräns, i söder. Dessa steppens fria söner eller, rättare sagdt, nomadiserande röfvarhorder, utgjorde ett gissel för sina bofasta grannar, kivaner, bukarer och perser, och sålde fritt sina talrika krigsfångar på bazarerna i Kiva och Bukara. Äfven in på ryskt område, mellan Kaspiska hafvet och Aral sjön, utsträckte de sina röfvartåg, liksom de i sina lätta, snabbseglande båtar från sydöstra kusten af Kaspiska hafvet gjorde samfärdseln på hela detta hafs södra hälft osäker.

Flerfaldiga mindre expeditioner blefvo tid efter annan utsända att bestraffa turkmenerna för deras djärfva infall på ryskt område och för att befria de ryska fångar de gjort; men som dessa expeditioner alltid förblefvo nästan resultatlösa och ej åtföljdes af intagandet af det land expeditionerna genomströfvat, växte ständigt turkmenernas djärfhet och tilltagsenhet. Synnerligen efter 1861, då det lyckades dem att i grund slå en större persisk truppstyrka i Merw —

10000 man infanteri och 12000 man kavalleri med 33 kanoner — steg turkmenernas djärfhet till sin största höjd: hvarken perser eller kivaner vågade därefter anfalla dem. Deras röfvartåg på ryskt område blefvo alt talrikare, och ehuru efter 1871 de expeditioner, som utsändes mot dem, antogo större dimensioner, lyckades man icke kännbart straffa dem. 1873 intog Ryssland kanatet Kiva. Denna händelse gjorde till en början djupt intryck på turkmenerna, men de lugnade sig, då de funno att man ej anföll dem. De sågo orsaken därtill i sina sandsteppers otillgänglighet och förnyade sina plundringståg djärfvare än någonsin. 1877 utrustade Ryssland under öfverste Lomakin en större expedition, som framträngde ända till Kizil-Arvat, men blef resultatlös, och man såg sig 1879 tvungen att utsända en ännu större under befäl af general Lazerew, som utmärkt sig under det just afslutade turkiska kriget i Kaukasien. Denne dog emellertid under förberedelserna och öfverbefälet anförtroddes ännu en gång åt general Lomakin. Han framträngde till Geok-Tepe, som han försökte taga med storm, men blef med stor manspillan tillbakaslagen. Första gången hade ryssarna blifvit slagna i Central-Asien! Att denna händelse skulle hafva ett afgörande inflytande på hela den ryska maktställningen i Asien och om ej fullkomligt tillintetgöra, så dock grundligt skaka den préstige de ryska vapnen där tillkämpat sig, ligger för öppen dag. En ny expedition beslöts genast för att återställa det ryska inflytandet och de ryska truppernas vapenära; befälet anförtroddes åt general Skobeleff. Huru nödig en sådan var bevisas af det plundringståg, som Teketurkmenerna under sin tappre anförare Tokma-Serdar företogo mot iomuderna, en Ryssland underlydande stam, på nyåret 1880 under själfva Krasnovodsks murar. Skobeleffs expedition slutade, som bekant, den 12 januari 1881 med stormningen af och blodbadet i och omkring samma Geok-Tepe, därifrån den ryska styrkan under Lomakin 1879 blifvit tillbakakastad. I tre dagar fortfor förföljelsen och slaktandet af de slagne turkmenerna. Mången har klandrat Skobeleff för denna „onödiga“ blodutgjutelse, men resultaten hafva visat att han hade rätt. Han hade lärt känna asiaterna, då han gjorde sin första lärospån i

krigareyrket i Turkestan, och handlade som segrare på ett sätt, hvilket visserligen icke öfverensstämde med västerländska humanitetsbegrepp, men fullt motsvarade de besegrades ståndpunkt. Med ett slag var deras motstånd brutet, och de böjde sig, utan att vidare knota, under det oundvikliga ödet — „kismet“. Huru ändamålsenligt han gått till väga kan man först i dag fullt uppskatta, då man lefvat bland dessa samma turkmener, som för mindre än ett decennium tillbaka voro det mest fruktade och grymma röfvarfolk vår tid haft att uppvisa. Tre år efter slaget vid Geok-Tepe 1884 gaf sig självmant under den hvite tsarens välde den sista delen af det med turkmener bebodda landet, den fruktbara Merw-oasen.

Hvilken storartad omhvälfning har detta sista kvartsekel icke frambragt i de turanska och turkmeniska länder, som Ryssland lagt under sin mäktiga spira! I trakter, där för 10 år sedan hvarje europé, som visat sig, gått en säker död till möte, där ångar nu fredligt lokomotivet och framforslar från Kaspiska hafvets strand till Tamerlans gamla hufvudstad såväl tusendetals resande som de varor Europa hitsänder i utbyte mot dem dessa länder frambringa. Lokomotivet har trädt i stället för kamelen, och därmed betingas en ny aera för dessa uråldriga kulturländer, hvilkas framåtskridande för många sekler hämmats af de barbariska turkisk-mongoliska folkströmmar, som framkvälde ur Asiens djup mördande, plundrande och förstörande. Spåren af den kultur, som en gång varit, förefinnas väl ännu; men endast en mäktig påvärkan utifrån, den europeiska civilisationens inflytande, kan pånyttföda orienten, ingjuta i den nytt lif och frambringa en ny kultur.

De öden, som dessa länder under äldre tider genomgått, stå upptecknade på historiens blad och äro allmänt bekanta; de kunna åtminstone lätt bli kända för den, som närmare intresserar sig för dem. Det nuvarande Transkaspiens befolknings, turkmenernas, historia torde vara mindre bekant, hvarför jag i korthet skall redogöra därför enligt de muntliga traditioner, som hos detta folk fortlefva och af de nyaste forskare blifvit upptecknade.

Turkmenerna äro af turk-seldschukiskt ursprung och hafva bihehållit formerna af sitt urspråk, som till följd af

blandning med persiska ord nu närmast liknar aderbedjanska dialekten af turkiska språket. Enligt deras älsta traditioner hafva de fordom lefvat i trakten af Margelan i ferganska området, — ännu finnas deras stamförvandter spridda från Syr-Darja till Alaiska bärgens fot, — men trängda af kiptschaker och andra invandrande nomader, tågade en stor del af turkmenerna för omkring 200 år sedan med familjer och boskap till Bukara, hvarest de till en början uppstälde sina kibitkor bland ruinerna af den gamla staden Nur-Kara-Baira. Härifrån begåfvo de sig till Tschardjui, där de delade sig i två delar. Samtidigt hade Nadir-Schach eröfrat Turkestan och fordrade 200 familjer som gisslan för turkmenernas underkastelse. En del af turkmenerna, merwzerna, uppfylde Nadir-Schachs fordran; andra däremot, achalerna, som voro mera välmående och önskade bibehålla sin frihet, öfvergåfvo Tschardjui och tågade, anförda af sin kloke höfding, den gamle och blinde Keimur-Kera, till halfön Mangischlak på Kaspiska hafvets ostkust. En del af de i Tschardjui kvarblifna merwzerna utvandrade, missnöjda med den bukariska regeringen, kort därpå också till Merw, bosatte sig nära staden Bairam-Ali och underkastade sig Persiens välde. Fem år senare bröto achalerna åter upp från Mangischlak och bosatte sig invid Balachan bärgen. Här dog deras namnkunnige höfding Keimur-Kera. Snart funno achalerna emellertid att de trakter de bemäktigat sig voro för trånga och för fattiga på vatten och beten för deras talrika hjordar. De beslöto därför att eröfra den i deras grannskap liggande, under Persien lydande, nuvarande Achal-tekinska oasen.

Efter det de intagit och befäst Kizil-Arvat, kvarlämnade de trossen under bevakning af några hundrade familjer, hvarefter de eröfrade det gamla Geok-Tepe och belägrade Durun. Denna belägring räckte två år, hvarefter staden intogs med storm och oasens styresman Iskander-Chan stupade. Därefter belägrades Megina, som efter ett års hårdnackadt motstånd föll. Perserna uppgåfvo nu alt vidare motstånd och öfvergåfvo själfmant Askabad, Keschi och Bagir, lämnande hela oasen i turkmenernas våld. Detta skedde för 115 år sedan. Under de följande tolf åren kufvade Teke-turkmenerna de öfriga närboende

stammarna. Sålunda blefvo i slutet af förra seklet efter en hårdnackad tjugufemårig strid Teke-turkmenerna herrar öfver Achal-oasen och den självständighet begynte, som de så modigt bevarat, tils Skobeleff 1881 kufvade dem vid Geok-Tepe. Omkring 100 år utgjorde de en röfvarrepublik, som blef ett fruktansvärdt gissel för alla grannar.

Det af turkmener nu bebodda transkaspiska området utgör en yta af omkring 500 000 kvadratverst, hvaraf dock nära 90 % består af ofruktbara sandöknar, kala bärg och sträckor, hvilka, ehuru bestående af fruktbar jord, hvarken kunna bebrukas eller bebos till följd af absolut vattenbrist. Hela detta kolossala område, större än det nuvarande Frankrike, har endast 3 till 400 000 invånare. I väster begränsas det af Kaspiska hafvet, i sydväst och söder af floden Atrek och mot Persien af Kopet- och Kyren-Dag bärgen, af Parapamisus och de afghanska bärgen i sydost och öster; i nordost och norr utgör floden Amu-Darja gränsen mot de bukariska och kivanska kanaterna; mellan Kaspiska hafvet och Aral-sjön är högplatån Ust-Urts gränsområde. Landets nordligaste bebodda punkt är Fort Alexandrovsk på Mangischlak halfön. Det indelas i fyra kretsar: den krasnavodska, mangischlakska, achalska och merwska, af hvilka endast de två sistnämda, som äro de fruktbaraste och tätast bebodda och otvifvelaktigt kunna ernå en stor utveckling och framtida betydelse, förtjäna en närmare beskrifning.

Achal eller som den numera kallas Achal-tekinska oasen ligger vid foten af bärgsträckningarna Kyren- och Kopet-Dags norra sluttning och utgöres af ett „löss“-bälte af nära 450 versts längd och från 10 till 30 versts bredd, börjande vid staden Kizil-Arvat och slutande strax bortom Tedjen floden. Detta fruktbara bälte af mergel-lera, „löss“, sträcker sig liksom bärgen från nordväst till sydost och begränsas mot öster af sandöknen. De talrika från bärgen nedströmmande bäckarna och mindre floderna betinga dess utomordentliga fruktbarhet. Dock denna „löss“ eller den gula jorden förtjänar en närmare beskrifning.

Som utomordentligt fruktbar är den Syd-Ryssland, Ungern och Nord-Amerika betäckande svartmyllan (tschernosem) allmänt bekant. Den består hufvudsakligen af ota-

liga generationer multnade växtlämningar, hvilka under inflytande af ett måttligt fuktigt, snarare tort klimat småningom hopat sig till en mäktighet af $1^1/_2$ till 2 fot. Hvarje ny vår frambringar den såväl på de sydryska och ungerska stepperna som på de amerikanska prärierna en yppig gräsvegetation eller, där plogen skurit sina fåror i den rika, svarta humusjorden, oöfverskådliga, för vinden böljande sädesfält.

Huru annorlunda ter sig icke bilden af den hela södra Asien betäckande „gula jorden!“ Ännu trädfattigare än dess rival den „svarta jorden“, saknande hvarje skugga, sammantorkad till stenhårdhet, fullkomligt naken och vegetationslös ligger den där bränd af en glödande sol. Tröstlöst öde utbreder sig denna steppöken på oöfverskådliga sträckor, med hungersdöd hotande både människan och hennes husdjur. Intet djur, ingen fågel, knappast någon ödla eller insekt lifvar det döda sceneriet. Endast där i någon fördjupning den smältande snön kvarlämnat en grund vattensamling, synas grågröna salsolaceer eller salicornier. Men ju högre solen stiger, desto mera fördunstar vattnet; dess omfång förminskas, en grå, saltig lergytja återstår, här och där brunfärgad af järnrost, tils slutligen saltkrystallerna frambryta och liksom med snö betäcka ytan, underbar att skåda i den brännande solglöden. Så afskräckande och tröstlös visar sig i Central-Asien „moder guljorden“, denna det jordbrukande människosläktets urgamla, oöfverträffliga uppfostrarinna.

Endast där de ur bärgen framkvällande sötvattensådrorna genomskära guljorden, förråder den hvilken underbar växtrikedom den förmår framtrolla. Men mödosamt och kärleksfullt vill den bli bearbetad och vårdad, detta är det oafvisliga vilkor, vid hvilket dess fruktbarhet är bunden och som belönar människans möda hundrafaldt. Bästa beviset härpå är Kina. I mäktiga, ända till 2000 fot djupa lager — enligt Richthofen — betäcker lössen hela landet och betingar icke endast detta världens älsta kulturlands sagolika fruktbarhet, utan ock dess inbyggares allbekanta flit. Fullt skäl har kinesen att upphöja sin gula jords färg till symbol för alt honom heligt och dyrt. Äfven i Bukara och Turkestan har jag med beundran sett huru omsorgsfullt jorden bebrukas och med hvilken ängsgli

noggrannhet bevattningen värkställes. Dessa länders bebygda delar utgöra till följd däraf en enda stor trädgård, så fruktbar, att då den behandlas rätt, ett kvart tunnland sorgfritt föder en hel familj. Värdet för välbevattnad jord uppgår här till cirka 1 000 rubel för tunnlandet.

Enligt nyare forskares, såsom Richthofens, Middendorfs, Semenoffs, Severtzoffs, Muschketoffs och andras utsaga betäcker lössen eller den gula jorden icke endast södra hälften af hela Asien, utan bildar äfven underlaget till svartmyllan i södra Ryssland ända till guvernementet Orel, och finnes såväl i Donaus som i Rhens floddalar; den skall äfven utgöra underlaget för de bekanta Pampas och Llanos i såväl norra som södra Amerika. Enligt Richthofen och Middendorf består denna „löss“ hufvudsakligen af en ytterst fint pulveriserad och likformig blandning gulbrunfärgad piplera (thon), kalk och sand med ringa tillsats af järn. I denna blandning intaga visserligen lerpartiklarna det största rummet och betinga hela massans cohäsion och formbarhet, men enligt viktförhållandet utgör sanden $^2/_3$, kalken $^1/_5$, lerjorden endast $^1/_{10}$ af hela massan med olika tillsatser af salter. Att löss är af rent mineraliskt ursprung är otvifvelaktigt och häri instämma alla forskare. Navenstein fann däri kvarts, lerskiffer, hyperit, diorit, basalt, porfyr, trachyt, sandsten och åtskilliga kalkarter. Men huru hafva dessa omätliga aflagringar, som med en homogen lössmassa betäcka minst $^1/_6$ af jordens fastland och som nå en tjocklek af ända till 2 000 fot, bildats? Otroligt låter det, då vetenskapen svarar att de icke äro annat än sammanprässadt dam, som småningom under „myriader århundraden“ genom atmosferens, vattnets och isens påvärkan löst sig från bärgarterna och af vinden sammanförts och packats till de lager vi i dag se.

Det är nu denna samma „löss“ eller „gula jord“, som utgör jordmånen för såväl Achal- som Merw-oasen. Som redan sades, bevattnas Achal-tekinska oasen af flere från bärgen nedströmmande bäckar och små floder. Ur dessa leda turkmenerna bevattningskanaler (aryki) till sina sädesfält och trädgårdar, så att blott få af dessa vattendrag uppnå gränsen för oasen, sandöknen, där de utbreda sig och bilda grunda saltsjöar eller moras, beväxta med två

till tre famnar hög säf. Den största af dessa floder är Tedjen eller Herirud. Upprinnande i bärgen öster om Herat dalen, bevattnar den denna, vänder sig därpå norrut, genombryter vid Sulfagar Parapamisus, rinner förbi Serachs till Kari-Bent, där den skäres af transkaspiska järnvägen och utbreder sig i en massa bevattningskanaler för att vid sandöknens gräns förrinna i stora, med säf öfvervuxna moras. Otvifvelaktigt har Tedjen i en aflägsen forntid utgjort en biflod till Amu-Darja.

Jag sade att Achal-oasen kan ernå en vida högre grad af utveckling än den nu har och detta på grund däraf, att den ännu på långt när icke tillgodogör alt det vatten som finnes. Att den för sekler tillbaka haft en större kultur än nu synes tydligt af de ruiner som öfveralt kvarstå och de i deras närhet befintliga, nu torra bevattningskanaler och „kiriser“. Dessa sistnämda äro en ytterst intressant företeelse; de utgöra underjordiska vattenledningar, som i tiden bygts af perserna. Då från bärgens fot landet starkt faller mot sandöknen, samlades vattnet från de högre liggande källorna i en brunn eller reservoir, hvarifrån 2 eller 3 famnar under jorden en kanal gräfdes, hvilken på ett afstånd af 15 till 20 famnar fick brunnlika öppningar; dessa synas ännu i dag och är man i stånd att genom dem följa kanalens riktning, som emellanåt är flere verst lång. Sedan turkmenerna eröfrade landet, hafva kiriserna ej vidare underhållits; att de kunna restaureras bevisas af att en sådan denna vår nära Askabad blifvit ånyo öppnad och nu ger ett ypperligt och rikligt vatten. Achal-oasen genomskäres till hela sin längd af den nyss färdigbygda transkaspiska järnvägen och har tils vidare endast tvänne städer, Kizil-Arvat och Askabad, den förra med omkring 2 500, den senare med 6 000 invånare utom trupperna. Askabad utgör Transkaspiens administrativa centrum. Här bor landets styresman, general Komaroff, och här befinna sig provinsens styrelsevärk, ännu alla underlydande krigsministerium. Det med jordvallar försedda fästet, som uppbygdes 1882, har man redan börjat rasera, ett tydligt bevis på landets fullkomliga pacifikation. Med förvånande hastighet växer staden. De breda gatorna, af hvilka många redan äro stenlagda, planteras på hvar-

dera sidan med dubbla trädrader. En stor rysk kyrka är under byggnad. De här stationerade trupperna, två batterier, ett kosackregemente och fyra skarpskyttebataljoner, äro logerade i goda kaserner. Ansenliga bazarer med ryska, kaukasiska, persiska, bukarska och turkmenska varor förse inbyggarne med alt nödvändigt, ja redan med icke så få lyxartiklar. Stora karavanseraier upptaga de varor karavanerna från Kiva och Persien hämta för att med järnvägen befordras till Ryssland. En vacker stadsträdgård, betäckande en yta af 18 tunnland, är redan planerad. En ganska väl uppförd och rymlig militärklubb församlar stadens societet par gånger i veckan till dans och musikaliska aftnar. Privathusen, hvilkas antal dagligen ökas och som vanligen byggas i en våning af soltorkade tegel, omgifvas alla af trädgårdsanläggningar; man börjar redan förse dem med arkitektoniska förskönningar. Om jag tillägger att ett femtiotal hyrkuskar med lätta åkdon, förespända med två hästar, förmedla samfärdseln, så finner läsaren att Askabad har alt hvad billigtvis kan fordras af en — sju år gammal stad. Askabad vore en icke obehaglig vistelseort, om icke hettan och dammet vore plågsamma från maj till september. Hettan stiger om sommaren i solen stundom till 50 ° Rh., i skuggan uppgår den till 30 ° à 32 °, om natten till 25 ° à 27 °. Ytterst sällan faller snö om vintern; regndagarnas antal äro omkring 50 om året. Hälften af invånarne äro ryssar, den andra hälften utgöres af armenier, perser, bukarer etc. Askabad ligger 45 verst från persiska gränsen och 10 verst från bärgen, som här nå en höjd af ända till 10 000 fot. Ännu för ett år sedan ledde öfver dessa blott obetydliga gångstigar, då däremot nu en utmärkt chaussé, bred nog för de största åkdon, är bygd från Askabad till gränsen. Densamma fortsättes af persiska regeringen vidare öfver Kotschan till det fruktbara Chorossans hufvudstad, Meschhed (med 200 000 invånare), och bör inom kort blifva färdig. Af oberäknelig vikt kommer denna väg att blifva för handeln och samfärdseln med Persien. Redan på detta senaste år har varutrafiken mer än tiodubblats, då den till gränsen färdiga chaussén nu gör det möjligt äfven för kameler att passera bärgen. Nästan dagligen nedstiga karavaner af hundrade-

tals kameler och mulåsnor. Sedan de aflämnat sin persiska last i karavanseraierna, återvända de ånyo, lastade på bangården med europeiska varor. En ytterst liflig och vacker tafla företer en sådan karavan, som redan från fjärran genom ett musikaliskt pinglande förråder sin ankomst. De högt lastade kamelerna komma gravitetiskt vandrande alla i en rad, den ena efter den andra, omgifna af mulåsnor med bördor dubbelt tyngre än deras. Brokig grannlåt på hufvudlag och seldon smyckar alla djur; därtill äro de flesta försedda med klockor och bjällror af olika form och storlek, hvilkas än dofva, än gälla ljud höres vid hvarje steg; det är i den stjärnklara natten, då karavanen vanligen vandrar fram, en egendomligt fängslande musik, full af öknens underbara poesi. Ridande på små åsnor, omsvärma förarena karavanen, med höga rop manande lastdjuren eller jagande dem, som blifvit efter eller aflägsnat sig från de andra. Ej förvånande vore om vid dessa klockors ljud, förarnes rop och djurens skrik en och annan turkmen skulle stanna och med lystna blickar betrakta det liffulla skådespelet, som påminner honom om hans ungdoms muntra röfvartåg — „alaman". Men så fredligt är alt nu redan, att aldrig något öfverfall äger rum och karavanens fåtaliga förare knappast äro väpnade.

Tils vidare bebo ryssarna endast ofvannämda två städer och järnvägsstationerna, hvaraf några, såsom till exempel Baharden, Kaahka och Tedjen otvifvelaktigt utgöra begynnelsen till blifvande städer. Turkmenerna bebo hela den öfriga oasen och lefva tillsammans i byar eller „anler", för det mesta ännu i kibitkor, det vill säga runda tält af filt. I några anler ser man väl redan hus af soltorkade tegel uppstå, men dessa likna fyrsidiga lerlådor utan fönster, i hvilka dagern intränger blott genom dörröppningen. Turkmenerna kunna ännu ej glömma sina nomadvanor och de, som drifva boskapsskötsel, flytta därför vanligtvis öfver vintern till sandstepperna, där deras stora fårahjordar finna tillräckligt bete. Nomadlifvets „dolce far niente" ligger ännu för mycket i blodet för att den nu lefvande generationen skulle så hastigt öfvergå till det mödosamma jordbruket. Emellertid återstår dem ej annat, då de numera icke kunna förtjäna något med „alamaner"

eller röfvartåg. Jordbruket i Achal-oasen tål därför ännu ej den ringaste jämförelse med det i Bukara eller Turkestan. För de flesta turkmener är det ännu endast en binäring och bär tydligt prägeln däraf. Dock några decennier till och äfven här skall hvarje fotsbredd jord vara lika bebrukad som i de forna kanaterna och gifva skäl för den sägen, som fortlefver bland turkmenerna, den nämligen, att sedan Adam förjagats ur paradiset, han icke fann någon bättre ort att bosätta sig på än den Achalska oasen.

Omkring 100 verst öster om Tedjen ligger vid Murgab floden Merw-oasen. Den är omkring 80 verst lång och 50 verst bred, betäcker sålunda en yta af inemot 4 000 kvadratverst.

De älsta urkunderna tala redan om Merw som en af hufvudstationerna på handelsstråten såväl mellan Persien och Kina som mellan det nuvarande Turkestan, Bukara och Indien. Äfven Herodotos talar om Merwis och det är otvifvelaktigt att Alexander af Macedonien passerade härigenom på sitt eröfringståg till Maracanda eller Sogdiana, det nuvarande Samarkand. Att Merw-oasen fordom spelat en ej obetydande rol bevisa de storartade ruinerna af det gamla Bairam-Ali, som ligga invid järnvägen 24 verst öster om det nuvarande Merw vid Murgab floden och som betäcka en yta af nära 100 kvadratverst. Denna oas skall hafva varit bebodd af två millioner människor, och att den var ett ständigt stridsäpple mellan sina närmaste grannar är säkert. För omkring 200 år sedan blomstrade ännu Bairam-Ali under persiskt välde. På slutet af förra seklet, år 1784, inbröt den Bukarska emiren Massul, en fanatisk sunit, i Merw, hvars invånare voro schiiter, besegrade dem och bortförde de öfverlefvande i fångenskap till Bukara. Han förstörde Bairam-Ali och fördämningen Sultan-Bent vid Murgab, som bevattnade oasens hela östra del. Samma fördämning uppfördes eller rättare renoverades i tolfte seklet af sultanen Sandjar; det säges att den ursprungligen blifvit uppförd under babylonisk-assyriska epoken. Efter Bairam-Alis förstöring låg merwska oasen så godt som öde, ett tillhåll för nomadiserande turkmenska röfvarhorder, som härifrån företogo sina plundringståg åt alla håll och nästan fullkomligt afskuro alla

handelsförbindelser mellan kanaterna, Persien och Indien. Med fördämningen Sultan-Bents förstöring spridde Murgab ej mera sitt lifgifvande vatten längs det nät af bevattningskanaler, som fordom gjort denna oas så blomstrande; de stodo torra och Murgab vältrade sin grumliga vattenmassa inproduktivt endast genom sin hufvudfåra. Jordbruket föraktades af invånarne, hvilkas bostad var kamel- eller hästryggen. Så förflöt första hälften af innevarande århundrade. Småningom blefvo emellertid turkmenerna mera bofasta, och nödvändigheten att åter upplifva jordbruket gjorde sig alt mera gällande. På femtiotalet var Kauschut-kan en af turkmenernas förnämsta höfdingar; han insåg att med den växande befolkningen det öde liggande landet måste bevattnas på nytt, hvarför han gärna hade åter uppbygt Sultan-Bent. Då emellertid ett sådant företag öfversteg hans krafter, bygde han 28 verst ofvanom det nuvarande Merw eller Kauschut-Chan-Kala, som det då kallades, en mindre fördämning, hvilken med 7 fot höjde Murgabs yta. Sultan-Bent dammen låg 80 verst ofvanom Merw och höjde flodens vattenyta med nära 30 fot.

Perserna ansågo Merw-oasen som sig underlydande ända till 1861, då turkmenerna, som redan nämts, besegrade dem i själfva Merw, från hvilken tidpunkt oasen var själfständig till 1884, då den gaf sig under Rysslands spira.

Efter Merw-oasens införlifvande med Ryssland blef en af de första frågor, som togo styrelsens uppmärksamhet i anspråk, huru stor del af oasen för närvarande beboddes och bebrukades: det befans att endast omkring en tiondedel af denna så utomordentligt fruktbara jord var under kultur. Nästa fråga blef huru man skulle tillgodogöra de återstående nio tiondedelarna. Man erfor snart att hvetet här, äfven med det primitiva jordbruk turkmenerna bedrifva, ger hundrade, ja stundom hundrafemtionde kornet och luzernen 8 till 9 skördar om året. Medeltemperaturen är + 18 °, den hetaste månaden + 34 °, den kallaste + 4°. Med en sådan jordmån och dylika klimatiska förhållanden ligger för öppen dag att de stora sträckor, som nu äro öde och obebrukade, lätt kunna förvandlas till yppiga fält och härliga trädgårdar, så vidt de endast bevattnas. Mur-

gabfloden utgör sålunda lifselementet för denna oas och hufvudvilkoret för dess framtida blomstring. Noggranna undersökningar öfver turkmenernas bevattningssystem och Murgabs vattenmassa visade att de fördämningar och kanaler de uppfört voro ytterst primitiva; $^1/_{10}$ af oasens hela yta bebrukas, $^1/_{10}$ förvandlas genom vanvård till stora moras, $^8/_{10}$ ligga fullkomligt öde. Hvad flodens vattenmassa beträffar, fann man att om våren och början på sommaren den utgör 35 till 85 kubik sagen vatten i sekunden, beroende på de smältande snö- och ismassorna i bärgen, där floden upprinner; om vintern, då ingen bevattning förekommer, ger den blott 5 kubik sagen i sekunden. Uppgiften blef således att samla och ändamålsenligt fördela den förhandenvarande vattenmassan, och huru man än vände saken fann man att detta endast kunde ske genom återuppbyggandet af Sultan-Bent. Men härtill fordrades betydliga summor. Huru de skulle anskaffas var en fråga, som länge sysselsatte vederbörande, tils i början af förlidet år en kejserlig ukas emanerade, som anbefalde att all öde liggande och för landets närvarande bebyggare obehöflig jord skulle uppnivelleras och kartläggas samt att däraf skulle bildas en Hans Kejserliga Majestät tillhörig egendom. Penningarna till Sultan-Bent dammens återuppbyggande, till irrigationskanalernas gräfning m. m. m. m. anvisades ur Hans Kejserliga Majestäts egen handkassa och redan samma år, hösten 1888, vidtogos arbetena. Deras utförande anförtroddes åt öfversten vid krigsingeniörerna, Pokleffsky-Kosel, enligt hvilkens högvederbörligt godkända projekt det hela utföres. Sultan-Bent skall höja flodens vatten 14 fot högre än den dam, som Sultan-Sandjar uppförde, — det vill säga till 42 fots höjd, (den höjd den ursprungliga urgamla dammen hade). Genom fördämningen kommer en insjö att bildas af 42 versts längd och 1 versts medelbredd; antages medeldjupet till endast 2 sagen, kommer den att innehålla öfver 20 millioner kub. sagen vatten. För att gifva ett begrepp om dessa arbetens storlek vill jag endast nämna att den dam, som öfver själfva floden uppföres af jord, blir 350 fot lång och 70 fot hög med en bottenbredd af 280 fot; bredden af krönet blir 56 fot. Den kanal, som ur insjön leder vattnet till bevatt-

ningskanalerna, får en bottenbredd af 210 fot och en fördämning af béton, som blir 210 fot lång, 42 fot bred och 56 fot hög samt förses med 15 slussportar. Fördämningen mot högra sidans magistralkanal, äfven af béton, får 8 slussportar och har en längd af 147 fot. En mur af 133 fots längd förenar båda fördämningarna. Cementet beredes på stället af kalk från Askabad med tillsats af löss. Den nödiga stenen till bétonen spränges med dynamit från den urgamla fördämningen, som är bygd af tunna kvadratiska tegel på cementbruk och har granitens hårdhet. Beundransvärdt är i sanning huru „de gamle“ förstodo att bygga: murbruket är veritabel cement af ljusgrå färg och absolut olösbart från teglen. Med fullbordandet af detta företag beräknar man att minst $^1/_2$ million tunnland kunna bevattnas. Hela kostnadsförslaget uppgår till 400 000 rubel. Det bör ännu tilläggas att Murgab äfven gifver ett ytterst värdefullt gödningsämne i den lössgytja dess vatten medför; enligt de observationer man gjort komma på 100 dygn omkring 5 millioner kubik sagen gytja, hvilket gifver ett lager af 2 tum gytja på 200 tunnland jord. Häraf inses lätt huru med en rationelt genomförd „calmotage“ (begytjning) en del af de till oasen gränsande sandstepperna äfvenledes kunna tillgodogöras och dymedels arealen af den till kultur egnade jorden betydligt förstoras.

För närvarande arbeta omkring 600 man på stället, för det mesta turkmener, kivaner, bukarer och äfven dunganer från Kaschgar. Dagspenningen är 30 kopek och jordschaktningen ställer sig 1 rubel för kubik sagen. I närheten af Bairam-Ali, dit godsets förvaltning förlägges, stå redan 16 hus och åtskilliga andra äro under byggnad. Där anlägges äfven en mönsterfarm af storartade dimensioner, där alla möjliga acklimatiseringsförsök under en särdeles sakkunnig mans, statsrådet Tschernoglasoffs, ledning göras. Det är otvifvelaktigt att denna vidtomfattande anläggning kommer att utöfva ett afgörande inflytande på hela landets framtida kultur. Framför alt torde bomullsodlingen såväl i Achal, som isynnerhet i Merw-oasen hafva en stor framtid. Ryssland betalar årligen omkring 100 millioner rubel i guld åt Amerika för den bomull det därifrån importerar. Ej många decennier härefter skall den

inhemska varan undantränga den amerikanska, liksom redan den kaukasiska petroleumen gjort. Såväl i Kina och Indien som i Kiva, Bukara, Turkestan och i Persien har bomull från urminnes tider odlats. Det bevisar benämningen „keton“ (coton, cotton), som återfinnes i alla semitiska språk. Vi veta äfven att redan de gamle fenikerna hämtade och sålde bomullsväfnader i de grekiska hamnarne, liksom att det kinesiska bomullspappret öfver Samarkand följde araberna till Spanien. Sedan långa tider har också bomull från Persien, Kiva, Bukara och Turkestan införts till marknaden i Nischni-Novgorod. Varan har emellertid såväl i dess rensning och pressning som isynnerhet genom sina korta fibrer varit den amerikanska så underlägsen, att den ej kunnat konkurrera med denna och därför ej vunnit större afsättning. Importen däraf från Asien har hittils icke öfverstigit 7 à 8 millioner rubel. Äfven torde de klimatiska förhållandena i nämda länder icke vara fullt gynnsamma. De försök, som emellertid under dessa sista år gjorts med amerikanska frön, hvilka genom regeringens försorg blifvit importerade till Achal- och Merw-oaserna, hafva, isynnerhet i den senare, gifvit lysande resultat. Då fullmogna bomullskapslar i Kiva, Bukara och Turkestan sällan eller aldrig kunnat samlas mer än två gånger, i september och i oktober, har insamlingen af desamma i Merwoasen kunnat ske redan i augusti och såväl i september som oktober, då inga nattfroster här hindra bomullens fulla mognad. Till följd häraf komma antagligen dessa oaser att främst ägna sig åt bomullskultur, då denna vara, så framt den endast kan bringas till samma godhet som den amerikanska, alltid kommer att hafva en säker afsättning. Det kan vara af intresse att nämna det utförseln af bomull med transkaspiska järnvägen för 1888 var 1 213 274 pud, då på det första halfåret för innevarande år redan nära 1 000 000 pud utförts. Enligt underrättelser från just nu pågående marknad i Nischni-Novgorod är efterfrågan på bomull af amerikanska frön så stor, att hvarje kvantitet däraf kunde afsättas. Äfven för siden och vinkultur, såsom ock för tobak, ris, hvete och majs äro både jordmån och klimat särdeles gynnsamma. Hvad t. ex. sidenkulturens betydelse beträffar, vare nog sagdt att Ryss-

land för närvarande importerar rått silke för nära 8 millioner rubel och diverse sidenvaror för 2 millioner, hvaraf Asien levererar endast för 5 till 600 tusen rubel.

Carl von Schoultz.

Gammalkatolicismen och dess ledande män i Europas romanska länder.

Gammalkatolicismen, denna liberala kyrkoreform, som väl icke ytterst framkallats, men bragts till ett afgörande utbrott genom 1870 års vatikanska dekret, innebär den största motgång den romerska kyrkan lidit sedan reformationens dagar. Denna kyrka har därigenom förlorat 100 000 till 120 000 af sina bekännare; hon har förlorat sin mest vältaliga predikant och många af sina vetenskapliga celebriteter, bland dem Döllinger, en man, hufvudet högre än öfriga samtida katolska teologer. Reformrörelsen har från sin uppkomst gjort påfvedömet mera skada än protestantismen under de tre senaste århundradena och den bjuder detsamma relativt ett lika kraftigt motvärn som denna. Af de romerske förklaras denna rörelse vara en rännil, som snart försvinner i sanden; enligt åtskilliga protestanter är den en Johannes Döparens röst i öknen, och missleda icke alla tecken, är den en surdeg, hvilken bringar hela katoliciteten i jäsning. Denna reformation, utgången ur den romerska kyrkans eget sköte, har församlingar och anhängare på andra sidan Atlanten, på norra, mellersta och södra amerikanska kontinenten såväl som på Westindiens öar; den äger bekännare i de svartes världsdel såväl som i tsarens rike. Men sin egentliga styrka har den förlagd till det germanska och romanska Europa. I Tyskland, Schweiz och Österrike har den bragt till stånd värkliga kyrkosamfund med en fullt utbildad kyrklig organisation, disciplin och dogmsystem, i den mån man kan tala om ett gammalkatolskt dogmsystem; i Österrike är organisationen endast så till vida ofullbordad som där ännu

icke valts biskop. Alldeles likartade företeelser återfinnas i Europas romanska länder, ehuru de därstädes hvarken haft samma framgång eller iklädt sig lika koncisa och fasta former.

I.

Den gallikanska kyrkan.

I Frankrike hafva flere inflytelserika röster höjt sig mot det vatikanska konciliet och dess beslut. Äfven här ledde proklamerandet af de nya dogmerna slutligen till upprättandet af en självständig kyrka i gammal katolsk anda. Man hade med skäl kunnat vänta att denna opposition förmått mera göra sig gällande och gjort ett kraftigare motstånd mot påfvemaktens anspråk än fallet var och blef. Ty den franska kyrkan har i förhållande till Rom alltid intagit en ganska själfständig ställning, själfständigare än hvarje annan nationell del af den romerska kristenheten. Och ett glänsande bevis på sin ömtålighet om sin frihet lägger denna kyrka som bekant i dagen ännu i det gallikanska kleresiets fyra propositioner af år 1682. Visserligen gjorde den romerska kurian under 1700-talet betydande intrång i hennes friheter, och Napoleons våldsamma uppträdande mot Pius VI och Pius VII skaffade påfvarne en martyrgloria, som gaf ultramontanismen en afgörande makt i Frankrike under 1800-talet. Men äfven under detta århundrade har gallikanismen — förfäktandet af den franska kyrkans själfständighet — haft flere och mäktiga förespråkare: en Lacordaire, en Montalembert, en Gratry, en Affre, en Sibour, en Darboy m. fl.; alla i själ och hjärta de varmaste och ifrigaste katoliker, hafva de dock klart insett och djupt beklagat den katolska kyrkans skröpligheter och sträfvat för deras afhjälpande. Vid tiden för det vatikanska konciliet och åren närmast därefter har emellertid ultramontanismen fullständigare än någonsin utsträckt sitt triumftåg äfven öfver detta land, och den järnhårda romerska disciplinen har här som annanstädes visat sin underbara makt att bringa de motsträfvige till tystnad och lydnad.

Men en af den franska kyrkans mest helgjutna per-

sonligheter, hennes mest lysande talare, pater Hyacinthe, sedan kallad *Hyacinthe Loyson,* kunde dock omöjligen förmås att böja sig under det påfliga oket. Redan den 20 september 1869 inlade denne man, på samma gång han lämnade sitt kloster, en kraftig och vältalig protest mot de „doctrines et pratiques, som kalla sig romerska, men som ej äro kristna.“ Efter det beslutet om påfvens ofelbarhet fattats, har Hyacinthe Loyson den 30 juli 1870 bestämdt och allvarligt protesterat däremot. Och fast och orubbligt har han alt sedan dess i ord och handling vidhållit sina då uttalade åsikter. Under de år, som närmast förflöto efter konciliet, fördes Hyacinthe Loyson af förhållandena bort från sitt fosterland. Han uppträder härunder i England, i Tyskland, i Schweiz, öfveralt knytande förbindelser med meningsfränder och entusiastiskt värkande för den sak, som nu blifvit hans lifsuppgift, den gamla oförfalskade katolska trons återställande och utbredande. I Frankrike hade det under denna tid af 8 år varit honom omöjligt att höja sin röst för hvad som låg honom så varmt om hjärtat, enär han af regeringen, regeringen i en demokratisk republik, ej kunnat „erhålla bemyndigande eller snarare begagna sig af sin rätt att för sina landsmän tala om religionon.“ Åren 1877 och 1878 finna vi honom emellertid ånyo i Paris, där han i Cirque d'Hiver inför en lysande publik af 3 à 4,000 personer åter visar prof på sin glänsande och fängslande vältalighet i ett par serier föredrag, den ena afhandlande sanningen, familjen och den moraliska krisen, den andra principerna för den katolska reformen eller harmonien mellan kristendomen och civilisationen. År 1879 framlägger han i en särskild skrift programmet för den kyrkliga reform, han vill genomföra, och öppnar den 9 februari samma år regelbunden gudstjänst med mässa och predikningar eller konferenser på franska språket.

Lokalen för dessa gudstjänster och därmed också den gallikanska katolska reformrörelsens hufvudpunkt var till en början belägen i norra delen af Paris, vid Rue Rochechouart, men ett par år senare flyttades den egentliga missionen till Quartier-Latin, söder om Seine, där vid Rue d'Arras den första gudstjänsten hölls den 6 mars 1881 un-

der stora högtidligheter och i närvaro af talrika åhörare, bland dem flere senatorer, deputerade och högre ämbetsmän, hvilka voro anhängare eller gynnare af den nya rörelsen. Kyrkans bekännare i det förra kvarteret bilda därefter en filial, som på egen bekostnad upprättat och underhåller ett kapell, under det kulten därstädes ombesörjes af moderkyrkan. Samtidigt uppkommo utanför Paris två gallikanska katolska församlingar, den ena i departementet Oise och den andra i Tarn, båda på det sätt, att församlingsmedlemmarna bibehöllo sina gamla kyrkoherdar, hvilka slutit sig till reformrörelsen. Dennas centrum är emellertid, som sagdt, förlagdt till studenternas kvarter och detta ej utan afsikt. Lyckas man nämligen att bland den studerande ungdomen göra propaganda för den äkta katolicitetens grundsatser, komma bärare af dessa ideer att snart spridas öfver hela landet, och man kan då våga hoppas att förr eller senare se återställd Frankrikes älsta kyrka, S:t Genevièves och S:t Denis' kyrka. Moderförsamlingens angelägenheter handhafvas af ett kyrkoråd i förening med presterskapet, i spetsen för hvilket senare står Hyacinthe Loyson såsom *Recteur de l'Eglise catholique gallicane.* Omkring tre år senare uppgifves antalet af ordentligen inskrifna medlemmar till 1 400; församlingen har då till kyrkoherde *Lartigau,* Hyacinthe Loysons förra biträde, under det att Hyacinthe Loyson själf fungerar såsom generalvikarie, därtill utnämd af *H. L. Jenner,* f. d. anglikansk biskop i Dunedin på Nya Zeland, från början af 1883 provisorisk biskop för gallikanska kyrkan. Samma kyrkosamfund, som är legaliseradt af staten, erhöll den 30 november 1884 sin egen författning och räknade samma år fem präster utom Hyacinthe Loyson och sex kandidater, som beredde sig för det andliga kallet.

Programmet och principerna äro i koncis och definitiv form jämte ett kapitel för husandakten samt katekesen intagna vid sidan af liturgin i en och samma bok, hvilken bok utgör „liksom ett sammandrag af hela den katolska religionen och hela den katolska reformen.“ Principerna innehålla i hufvudsak följande. Den kristna kyrkan, upprättad på jorden af Kristus själf med uppgift att fullfölja hans värk till de enskildes och samfundens sanna bästa,

är väsentligen en. Inträde i densamma vinnes genom dopet: man döpes ej till romersk katolik eller till grekisk ortodox, man döpes till kristen. Enheten i dop, hvilken utgör själfva grundvalen för kyrkans enhet, kräfver eller förutsätter äfven enhet i tro, i kult, i prästämbete. Enheten i tro består däruti, att de kristna „gemensamt bekänna uppenbarelsens sanningar, sådana de förkunnats af Kristus och hans apostlar, innehållas i gamla och nya testamentets inspirerade skrifter samt slutligen förklarats och bestämts af de värkligt ekumeniska kyrkomötena, antagits af hela kyrkan före hennes delning och till sin auktoritet erkänts af kristenhetens tre historiska grenar: de romerska katolikerna, de ortodoxa österlänningarne och de anglo-amerikanska episkopalerna.“ En lära, som blott antagits af t. ex. den romerska kyrkan, är därför icke allmänt kristen, den har endast relativt eller lokalt berättigande.

Enheten i kult, hvilken åsyftar en och samma gudstjänst, en gudstjänst i anda och sanning, utesluter icke olikhet i ritus, när en sådan erfordras af folkens olika naturanlag och tidens växlande behof. Men denna enhet förkastar alt, som har anstrykning af schism eller sektväsende, alt som söndrar i stället för att ena, och upprätthåller därför vissa fasta och gemensamma yttre hufvudpunkter. Dessa äro framför alt sakramenten, särskildt döpelsens och altarets sakrament, hvilket senare utgör kultens och hela det kyrkliga lifvets centrala handling.

Enheten i prästämbetet, hvilket skall vara en väktare öfver enheten i tro och kult, består däruti, att de enskilda kyrkosamfunden, som tillsammans bilda den allmänna kyrkan, styras i enlighet med den ursprungliga anordningen af biskopar, präster och diakoner. Biskoparne ordinera sig till biträden präster och diakoner samt ordineras själfva af andra biskopar, hvilka böra innehafva en obestridd och oafbruten apostolisk succession. Val af biskopar åter bör, enligt gammal katolsk tradition, ske genom det troende folkat, präster och lekmän. På detta sätt försonas teokratins och demokratins inbördes stridiga, men båda dock berättigade principer, i det att det kristna samfundets ledare tillsättas genom folkets val och få sin myndighet genom händers påläggning från Gud, hvarvid de konsekre-

rande likväl alltid böra hafva rätt och plikt att, såsom fallet var under de älsta seklen, afvisa ovärdiga kandidater. Sådant är det äkta katolska episkopatet, och sådant bör det vara förvärkligadt inom hvarje kyrkosamfund. De kristna kyrkor, som förändrat detta episkopat eller helt och hållet upphäft detsamma, hafva därigenom handlat oriktigt och till sin egen skada. Detta är i allmänhet förhållandet bland protestanterna, något som också klart insetts och djupt beklagats af flere af dess mest framstående män, en Melanchton, en Leibnitz, en Grotius m. fl. Och den romerska kyrkan har gjort sig skyldig till ett likartadt fel, fast i motsatt riktning. Utan att på en gång bryta med den gamla kyrkans konstitution har hon nämligen så småningom grundligt omskapat det ursprungliga episkopatet, i det att påfven gjorts till en absolut och ofelbar herskare och de öfriga biskoparne nedsjunkit till hans blotta vikarier. Att ett primat förekommit inom den kristna kyrkan alt ifrån hennes första begynnelse är oförnekligt. Upprättadt eller åtminstone tänkt i apostelen Petri person, har detsamma af de allmänna koncilierna tillerkänts biskopen i Rom; skälet för dess berättigande låg också i kristenhetens behof. Men åtskilliga sant katolska kyrkor funnos likväl, som under älsta tider icke erkände detta primat såsom ett väsentligt vilkor för kyrkans enhet; så t. ex. den armeniska och den britanniska, hvilken senare ännu på 600-talet kraftigt bekämpade Roms suprematі. Å andra sidan har en af romerska stolens mest berömda innehafvare, Gregorius I, kallad den store, så att säga på förhand underkänt sina efterträdares alla anspråk på oinskränkt myndighet, i det han förklarar en dylik universell och oinskränkt biskop vara „en föregångare till Antikrist“ samt att, om ett dylikt öfverhufvud fölle, det skulle draga kyrkan med sig i sitt fall.

Den katolska kyrkan, hvilken är enig i tro, i kult och delvis äfven i prästämbete, har trots detta i följd af människors fel och misstag samt tidens olyckor sönderfallit i tre hufvudgrenar: den österländska, den latinska och den anglo-amerikanska. Denna delning har varit olycksbringande för de enskilde, samhället och kyrkan och bör därför häfvas. Den brutna enheten kan utjämnas och

öfverensstämmelsen mellan de söndrade kyrkosamfunden återställas, och det är hvarje deras bekännares, ja hvarje sann kristens plikt att arbeta därpå. Detta arbete bör hafva till syfte och följd förvärkligandet af den katolicitet, som den latinska kyrkans störste lärofader, Augustinus, så skönt uttryckt i orden: „enhet i det nödvändiga, frihet i det tvifvelaktiga, kärlek i alt". Härmed vore den äkta katoliciteten återstäld, och biskopen af Rom, af de delade kyrkorna erkänd som den förste patriarken, kunde då återtaga det uråldriga primatets ärorika traditioner. Härmed vore en katolsk kyrka återstäld, hvilken under ledning af sitt sanna hufvud, Herren Jesus Kristus, ej längre skulle förstöra sina krafter i inbördes strider, utan med odelad styrka kunna vända sig mot ondskans och villfarelsens tilltagande makt. Utan andra vapen än ordet och den kristliga kärleken skulle denna Guds församling triumfera: i religiöst hänseende öfver otron och vidskepelsen, i moraliskt öfver högmodet och sinligheten, i socialt öfver den revolutionära anarkin och den absolutistiska reaktionen.

Sådana äro de principer, från hvilka Hyacinthe Loyson anser att en katolsk kyrkoreform bör utgå, sådana de praktiska slutföljder, hvartill densamma enligt hans mening bör leda. Däraf framgår, att målet för den rörelse han framkallat i Frankrike, är väsentligen af tvåfaldig art. Å ena sidan går den ut på att reformera den katolska kyrkan i Frankrike, å den andra vill den åstadkomma ett närmande af de kristna kyrkorna till hvarandra, så att de komma att bilda en universell katolsk kyrka, dock med bibehållande af berättigade egendomligheter hos de särskilda nationella kyrkosamfunden. Hyacinthe Loyson vill således alldeles icke grunda någon ny sekt, ej under någon ritualistisk form införa protestantiska doktriner i katolicismen, ej upprätta ett kyrkligt samfund, stående i beroende af vare sig det grekiska eller det anglikanska. Hvad han vill är att Frankrikes katolska kyrka reformerar sig själf samt att de kristna kyrkorna vänskapligt närma sig hvarandra.

Hvad reformprogrammet angår, omfattar det följande punkter.

Dogmen om påfvens ofelbarhet förkastas och detta ej

blott därför, att den är ny och tillkommit på olagligt sätt, utan äfven därför, att förkastandet af densamma utgör ett *conditio sine qua non* för en reform af den romerska kyrkan och för de nu söndrade kyrkosamfundens återförening.

Biskoparne böra af orsaker, som i ofvanstående principer angifvas, väljas och ordineras på där nämdt sätt. Alla andra sätt för biskops tillsättning äro olämpliga, enär han, tillsatt af staten, blir mer eller mindre dennas tjänare, tillsatt af påfven, blir en underordnad i stället för en like, samt tillsatt enligt konkordatbestämmelse, d. v. s. af den andliga och världsliga makten gemensamt, lätt kommer i konflikt med endera myndigheten.

Modersmålet bör begagnas vid gudstjänstförrättningarna och vid läsningen af bibeln. Bruket att härvid använda ett dödt språk, latinet, har liksom klufvit den katolska kyrkan i två delar: presterna, som förbehållit sig Skriftens och liturgins mysterier, och lekmännen, hvilka förstå hvarken den ena eller den andra.

Liksom lekmännen hindrats från ett rätt förstående af bibeln och gudstjänsten, hafva de äfven bortstötts från ett rätt begående af den heliga nattvarden, i det att prästerna sedan århundraden tillbaka förbehållit sig privilegiet på att ensamma taga vinet. Nattvardens återställande under båda formerna bör därför ligga reformens anhängare varmt om hjärtat.

En högst viktig punkt å reformprogrammet är också de andliges rätt att få gifta sig. Det prästerliga celibatet är befogadt och nyttigt, men endast i det fall, att det är värkligt och ej skenbart, fritt och ej tvunget, fritt ej blott i sin begynnelse, utan äfven under sin fortgång. Också voro nästan alla apostlarne gifta. Och ännu i dag är det katolska klerus i österlandet berättigadt att gifta sig och detta med påfvens fulla medgifvande. Både Skriften och kyrkans äldre tradition tillåta prästerskapets giftermål. De praktiska följderna af en dylik tillåtelse skulle också i flere afseenden blifva gynnsamma. Många af de missbruk, som förekomma vid bikten, skulle upphöra. Och fästad vid hemmet, skulle prästen ej blott befrias från slafveriet under en utländsk biskop utan äfven försonas med den mänskliga naturen i allmänhet och med fäderneslandet i synnerhet.

Slutligen fordras frihet och moralitet i bikten, d. v. s. afskaffandet af den obligatoriska öronbikten. Bikten, som upprättats af Kristus och utgör ett karaktäristiskt drag i den katolska kyrkan, bör vara fri, så att den enskilde enligt Pauli förmaning må pröfva sig själf och bestämma om och när han vill bikta sig för prästen. Den bör äfven vara moralisk, så att den icke blir ett slags polisundersökning från prästens sida och ett samvetets fullständiga uppgifvande hos den biktande. För öfrigt kunna de troende alltid i sitt hjärtas inre bikta sig för Herren, liksom de äfven böra göra det i den offentliga syndabekännelsen i kyrkan, hvilken bekännelse bör ske enligt liturgins bestämda regler.

Dessa äro de reformer, som den gallikanska kyrkan upptagit på sitt program och hvilka hon praktiskt genomfört, med undantag af att hon ännu icke kommit i tillfälle att välja sin egen biskop. Som man finner, äro dessa reformer af hufvudsakligen moralisk, praktisk och disciplinär art, men allmänt antagna, anses de vara tillräckliga för att bortrensa de uppkomna utväxterna i läran och missbruken i disciplinen samt för att återföra de skilda kyrkorna såsom en hjord under en herde. Såsom ett uttryck för sin önskan att åvägabringa en dylik förening, fäller den gallikanska kyrkan regelbundna förböner vid sin offentliga gudstjänst för de tre biskoparne i Rom, Constantinopel och Canterbury. Hon medger äfven interkommunion åt andra kyrkors bekännare, hvarvid hon såsom vilkor uppställer att kommunikanterna bekänna det nicaenska symbolum, allvarligt och uppriktigt önska de särskilda kyrkornas yttre återförening samt erkänna Jesus Kristus vara på ett mysteriöst och värkligt sätt närvarande i brödet och vinet.

Men det lilla kyrkosamfundet har visat sin sympati för och anslutning till de kyrkliga unionssträfvandena äfven därigenom, att det trädt i praktisk förbindelse med andra närstående kyrkor, framför alt med den engelska episkopala. Den sistnämda synes också i detta afseende vara synnerligen ägnad att gå i spetsen och spela rollen af medlare. Så har redan tidigare en framstående och skarpsynt ultramontan, Joseph de Maistre, yttrat: „om nå-

gonsin de kristne skola närma sig hvarandra, såsom alt bjuder dem att göra, synes rörelsen böra utgå från den anglikanska kyrkan . . . hon kan anses såsom ett af dessa kemiska medel, hvilka förmå att med hvarandra förena ämnen, som äro till sin natur oförenliga.“ Detta yttrande är nu också på väg att besannas. Icke minst bidragande härtill är den märkliga pan-anglikanska biskopskonferens, som i juli 1878 hölls i det erkebiskopliga Lambeth-palatset i London och besöktes äfven af åtskilliga framstående gammalkatoliker, bland dem Hyacinthe Loyson. Konferensen fattade nämligen bland annat en synnerligen viktig resolution med hänseende till den gammalkatolska rörelsen, hvari konferensen förkastar den påfliga ofelbarheten, förklarar sig hälsa med glädje hvarje reform, som företages med den älsta kyrkan som mönster, samt utlofvar sin hjälp därvid. Den fordrar härför ingen sträng uniformitet, men uppställer såsom grundvalen för den katolska enheten: „ett och samma gudomliga öfverhufvud, en enda katolsk och apostolisk kyrka, en och samma tro, uppenbarad i den Heliga Skrift, bestämd i de ekumeniska symbola och upprätthållen af den ursprungliga kyrkan, en och samma kanon af det gamla och nya testamentets skrifter, hvilka innehålla alt, som är för saligheten nödigt.“ Konferensen tillsatte äfven en komité af biskopar för att under erkebiskopens af Canterbury presidium pröfva dithörande frågor.

I följd af nämda resolution har Hyacinthe Loyson i ett bref till erkebiskopen af Canterbury af den 4 augusti 1878 redogjort för sin kyrkliga reformvärksamhet i Frankrike samt meddelat, att han nu är beredd och i tillfälle att under samma fana och i ett offentligt tempel samla sina meningsfränder, att rörelsen för att ej föra till religiös anarki nödvändigt behöfver biskoplig ledning, men att inom det franska episkopatet ej någon ledare funnes att tillgå. Därjämte uttalar han sitt gillande af de grunder, som konferensen uppstält för kyrkornas katolska enhet; han vill för att konsolidera rörelsen i sitt fosterland införa bruket af de gamla franska liturgierna, lämpade efter de värkliga behofven och i öfverensstämmelse med konferensens principer. Men för att kunna genomföra sin reform anhåller han att gallikanerna måtte „af den episkopala

kyrkan erkännas för att i Frankrike bilda en kristlig, katolsk och gallikansk mission, provisoriskt ställd under en eller flere anglikanska biskopars styrelse, till dess de kunde konstituera sig till en fullständig och autonom kyrka."

Med anledning af denna skrifvelse föreslog erkebiskopen af Canterbury i ett bref af den 12 augusti 1878 till nyssnämda komité, att Hyacinthe Loyson skulle ställas under uppsikt och ledning af skottska episkopalkyrkans primas, därmed hänsyftande på den intima förbindelse, som under äldre tider städse rådt mellan Frankrike och Skottland. Bemälde primas lät den 25 september samma år meddela Hyacinthe Loyson det han för sin del var villig uppfylla dennes begäran och fullgöra komiténs uppdrag, d. v. s. utföra biskopliga funktioner inom det blifvande gallikanska kyrkosamfundet, dock under uttryckt önskan att han först måtte erhålla kännedom om dettas liturgi och ritus och med tillkännagifvande att biskopen af Edinburgh lofvat deltaga i ledningen af detsamma. Denna utgång af saken var Hyacinthe Loyson mycket kär, så mycket mera som han själf just hälst önskat Skottlands primas till ledare af det kyrkosamfund han stod i begrepp att organisera. Detta uttalar han äfven i en skrifvelse till nämda prelat af den 8 nästföljande oktober, hvarjämte han däri lofvar att till dennas „granskning och gillande" insända de förslag till liturgi och katekes, med hvilkas reviderande han då var sysselsatt. Samma liturgi blef också sedan i sin definitiva form godkänd af den redan omtalade biskop Jenner. På detta sätt har Hyacinthe Loysons reformerade kyrka trädt i officiell praktisk förbindelse med den episkopala.

Slutligen har den gallikanska kyrkan alt ifrån sin uppkomst fått mottaga rikligt pekuniärt understöd från det Anglo-kontinentala sällskapet, hvilket sällskap numera kan sägas hafva till uppgift att utbreda evangelisk kristendom öfver hela världen.

Äfven till den schweiziska kristkatolska kyrkan har den gallikanska alt ifrån sin första begynnelse stått i den vänskapligaste förbindelse och den förras biskop, Herzog, har i skrifvelser af den 26 augusti och 2 december 1878 till Hyacinthe Loyson uttalat sitt fulla gillande af den gallikan-

ska kyrkans officiella samband med den anglikanska samt meddelat att han själf icke i följd af lagliga hinder kunde utöfva biskopliga funktioner utanför sitt lands gränser, men eljes vore beredd att bevisa gallikanska kyrkan alla rent andliga och sakramentala tjänster. Också har Herzog både ordinerat präster för och å den skottska primas' vägnar förrättat konfirmation inom den gallikanska kyrkan; äfven flere utbyten af präster hafva ägt rum mellan de båda kyrkosamfunden.

Sedan härmed de hufvudsakliga sidorna af den gallikanska kyrkans officiella karaktär framhållits, återstår att påpeka ett par faktiska grunddrag hos densamma, hvilka emellertid icke äro upptagna i principerna eller programmet. Det ena af dessa drag är att hon fäster en utomordentligt stor vikt vid att den Heliga Skrift blir allmänt läst och känd. Guds bok, hvari Gud talar till människorna utan hänsyn till hvilket kyrkligt samfund de tillhöra, bör finnas „i allas händer, i allas minnen och ännu bättre i allas hjärtan.“ Den bör utgöra grundvalen för såväl den offentliga gudstjänsten som den enskilda husandakten; den bör läsas ej blott i templet utan äfven i hemmet, och „för att rätt förstå den bör man läsa den på knä.“ Det var redan under sin värksamhet som gammalkatolsk kyrkoherde i Genève Hyacinte Loyson framstälde denna lågande maning till bibelns flitiga läsning, på samma gång han erkände protestantismens ovanskliga ära uti att hafva låtit böckernas bok komma till sin rätt. Han förordar också på det lifligaste bibelförklaringar, där enskilda bibelböcker kapitel efter kapitel genomgås och utläggas. För öfrigt har han här icke blott föranstaltat om utgifvande af nya testamentet på franska språket, utan han plägade äfven vid vigselförrättningar tillställa kontrahenterna ett exemplar däraf under önskan att denna bok måtte blifva „den nya familjens grundval.“

Det andra af de båda antydda hufvuddragen gäller kyrkans ställning till staten. I själfva värket är Hyacinthe Loyson teoretiskt en varm vän af „en fri kyrka i en fri stat“, men icke så, att denna skilsmässa får innebära att båda afsiktligt lefva i okunnighet om hvarandra, ännu mindre att ömsesidig likgiltighet eller fiendtlighet råder

mellan det borgerliga samhället och det religiösa; af praktiska skäl är han numera snarare böjd för en viss förbindelse dem emellan. Emellertid grundar den gallikanska kyrkan sin tillvara helt och hållet på själfhjälp under form af gåfvor, kollekter och subskriptioner från sina bekännare, gynnare och vänner. Hon har således intet som hälst pekuniärt understöd af staten och med denna har hon öfverhufvud ingen annan förbindelse än hvarje annan berättigad association, nämligen att hon under statens skydd firar sin kult och utöfvar sina befogenheter. Hon är således ingen statskyrka, men en patriotiskt sinnad kyrka som, om ock negligerad af den världsliga makten, ej motarbetar denna eller blandar sig i hennes angelägenheter. Hon är och vill vara en fri kyrka i en fri stat. På samma gång hon tolerant bedömer Frankrikes gamla politiska institutioner, föredrager hon dock dess moderna.

I allmänhet kan det unga kyrkosamfundet karakteriseras så, att på samma sätt som det vill stå själfständigt gent emot den världsliga makten, arbetar det också för befrielse från den andliga maktens förtryck och för samvetsfriheten. Det har sålunda fullständigt brutit med ultramontanismen och undandragit sig Roms andliga ok samt har blott erkänt en svagare öfveruppsikt från det engelska episkopatets sida. Det är en autonom kyrka, som medgifver lekmännen att deltaga i sin styrelse lika väl som prästerna. Radikal i sin disciplin, är hon konservativ i fråga om läran och håller med stor kraft på bibeln såsom dennas grund och källa. Detta hindrar henne icke från att i vetenskapliga spörsmål vara helt liberal, så att hon i detta hänseende kan erkänna sig såsom lärjunge af Cartesius. Fördragsam såväl i religiösa som politiska frågor, arbetar hon på en försoning mellan skilda partier liksom på ett närmande mellan särskilda kristna kyrkosamfund. Hon önskar i detta fall en vidsträkt federation af välvilja och broderlighet under bekännandet af en gemensam tro, Kristi evangelium. För henne gäller att „en kyrka har sin förnämsta plikt mot Gud och ej mot människor; hon har till uppgift att predika, men ännu mer att tillbedja, och hennes ansikte bör såsom englarnes vara dag och natt vändt mot Guds och lammets tron.“

Men under hvilka förhållanden och med hvilka framtidsutsikter arbetar denna kyrka? De svårigheter hon har att bekämpa äro ganska stora, och utsikterna för hennes framgång och utbredning synas därför ej vara de allra ljusaste. Naturligen är hon från Rom lagd under allmänt interdikt. Den tid, hvarunder hon uppträdt, saknar visserligen icke religiösa ansatser, men dessa äro likväl icke af den art, att de uppväcka eller underblåsa en större kyrklig reformation. En Luthers och Calvins tidehvarf är det närvarande förvisso icke. Särskildt i Frankrike är jordmånen högst ogynnsam för en kyrklig pånyttfödelse. Skepticism och indifferentism frodas som bekant här såsom knappast i något annat land, och tviflare och likgiltige äro tydligen ej ägnade att befordra en sann gudsfruktan, men kunna väl framkalla två arter af fanatism, som förhindra en sådan. „Frankrikes själ sönderslites“, säger Hyacinthe Loyson, „af två i lika mån förstörande makter: ultramon-;anismen och gudlösheten.“ Den förra bjuder: „underkasta lig en människas ofelbarhet, bered dig att upprätta en)rästs kungadöme och vidmakthåll under namn af under-'isningens frihet folkets okunnighet!“ Hvad det ultramon-ana undervisningssystemet särskildt beträffar innebär det ,en förvrängning af historien, enligt hvilken denna måste 'örtiga hvad hon vet, säga hvad hon icke vet eller snarare notsatsen till hvad hon vet, och eftersom historien är)mutlig, blir det samvetena som till hvarje pris måste :orrumperas.“ Och detta parti omfattar den romerska :yrkan i Frankrike; det har absorberat hela hennes epi-kopat och prästerskap, hvilka fått sin uppfostran i semi-ıarierna, där jesuitismens läror och lefnadsregler inplantas.)et har, lika klokt som fanatiskt, tillägnat sig monopol)å att å Guds vägnar leda folket, det ej blott utlofvar att 'rämja alla intressen utan tillropar äfven alla uppskrämda amveten: „utom vår kyrka ingen Gud.“ Mot detta parti 'ramträder den ateistiska demokratins, gudlöshetens parti, 'ör hvilket „Gud är det onda“ och som höjer fältropet: „var ugn, ty du har ingen själ, du har ingen Gud, du härstammar från apan och du slutar som mask. Därför är du tor, bör du vara fri och skicklig för alt framåtskridande.“)et är dessa båda partier, skenbart så motsatta men dock

ömsevis befordrande hvarandra, som för närvarande beherska det franska folket. Den liberala katolicismen och protestantismen förmå gent emot dem föga.

K. M. Thordén.

Bojaren Orscha.

Berättelse af Lermontoff.

Öfversättning af *N. E.*

I.

Vid tsarens hof i forna dar
Uti Moskwa fans en bojar,
Till namnet Orscha. Denne man
Var hugnad utaf tsar Ivan
Med gunst och gåfvor. Så han bar
En dyrbar ring, som ärftlig var
I tsarens ätt, en mantel prydd
Med sobelskinn, för tsaren sydd.
En dag skall tsarn i festligt lag
Som gärd utaf sitt välbehag
Åt Orscha lofvat, som det trotts,
En skänk af tretti' furstegods
Med vilkor, att han stannar kvar
Hos tsaren alla sina dar.

Men Orscha var en bister man,
Han ingen fröjd vid hofvet fann;
Vid träldom och vid smicker led,
Sin grå mustasch han missnöjd vred
Och, sårad af en hofknekts ord,
Han talar så, af tsaren spord:

„O, store tsar! För hvarje dag
Jag äldre blir, min arm blir svag.
Här vid ditt hof mig ej är lätt
Att hämna liden oförrätt.
Du vänner har förutom mig;
O, låt mig gå, jag beder dig!

Vid Dnjeprflodens branta strand
På gränsen af lithauers land
Mitt gamla slott sen många år
Förfallet, mossbevuxet står.
Om jag blir här, det innan kort
Går i ruin och multnar bort.
Må Dnjepern se min ålders snö!
Där är jag född, där vill jag dö.“

Så Orscha kom till ärftligt slott,
Som länge mörkt och öde stått.
Nu i en hast det blef på nytt
Med guld och silfver rikligt prydt,
Och silkesmattor bredas ut
På bonadt golf. I hvarje knut
En helgonbild ställs upp till skydd,
Med guld och diamanter prydd.
Dock, mer än denna glans och flärd
Var Orschas sköna dotter värd.
På denna hemmets bästa skatt
Bojaren tänker dag och natt.
Inför hans ögon hon växt opp
Glad, oskuldsren och full af hopp,
En helig framtidsblomma rar,
Ett minne från de flydda dar.
Så bland ruiner stundom står
En grönklädd björk i solig vår
Och badar sig i kvällens sken
Och pryder graf och mossig sten
Med snövhit stam och lummig gren.

Så mörkt och tyst är fält och slott;
Ljus har ett enda fönster blott,
Likt stjärnan, som ur molnet matt
Sig bryter fram i dunkel natt.
Den stora gården tystnat still,
Och portens reglar skjutits till;
Blott väktarn gör sin sista rund
Till säkert skydd i hvilans stund.
Han lyss att alt är tyst i byn
Och ser med blicken vänd mot skyn

Hur digra moln i hastigt lopp
Sig samla till en hotfull tropp,
Hur månen snart, en nunna lik,
Sig klär i dok bak molnets flik,
Hur blixten slår mot jorden ner
Och natten mörknar mer och mer.
Han hör på afstånd åskans dån,
Hör vinden tjuta långt ifrån
Och korsar sig och tänker så:
„Ett Herrans väder nu vi få.
Min stugas härd för ingen skatt
Jag ville lämna denna natt,
Om än bojarens bästa häst
Till någon vän mig bar på fest.“
Och trött han går att sofva lugn
I hemmets knut vid eldad ugn.
Från vägen, som till stugan för,
Man skramlet af hans nycklar hör.
Och alt är mörkt och tyst igen,
Blott Orschas fönster lyser än.

I slottet ligger alt i dröm,
Dess stränga värd blott ej får sömn.
Uppå sin mjuka silkesbädd
I sammetsnattrock vårdslöst klädd,
Den gamle dväljs. Med spöklikt sken
Ett vaxljus, halfförbrunnet ren,
Från silfverstaken under sprak
Belyser väggar, golf och tak,
Där mången guldsmidd hälgonbild
Tycks stiga fram från ramen skild;
Och minnets spöken liksom de
Med hålig blick på honom se,
Uppståndna från de dödas bo
Att störa gubbens midnattsro.
I vilda vågor Dnjepern går,
Och regnet starkt mot rutan slår,
Och stormens tjut och åskans dån,
Likt vreda röster långt ifrån
Sig tränga fram till Orschas bädd —
Ej under, att bojarn blir rädd!

Helt nyss i blodig fäjd han var
Såväl med polack som tatar;
Han tsarens vreda stämma hört,
Dess skarpa blick hans lugn ej stört;
Ej stridens larm, ej ström af blod
Till fruktan bragt hans stolta mod.
Men nu! — En hvissling gäll han gaf,
Som kallar in Sokol, hans slaf.

Nu Orscha talar: „Hemskt mig är
Att sömnlös ligga ensam här;
Min hvila störs af grubblets kval,
Förströ mig därför med ditt tal!
Kanske i minnet du har kvar
En saga från din barndoms dar.
Låt höra den! På detta sätt
Du kanske söfver mig helt lätt".
Uppå en pall Sokol sig då
Slår ned och täljer sagan så:

„Vid ändlöst haf, på okänd strand
Fans på sin tid ett namnlöst land.
Där herskade en mäktig tsar,
Som rik och vis och tapper var.
Sen dess helt visst ej nånsin fans
Hans like uti makt och glans.
Hans lif var välgång, glädje, hopp,
Till dess hans dotter växte opp.

„Men tsarn blef gammal, sjuk och svag,
Hans dotter skönare hvar dag.
Dock, fägring är en farlig skatt —
Och tsaren vaktar dag och natt
Sitt barn. Ej någon manlig blick
Den blyga tärnan skåda fick.
Blott solen kyst dess purpurkind
Och locken smekts af söderns vind.

Rätt ofta tsaren gick att se
I jungfruburn sin väna fé.

En natt han, väckt af hisklig dröm,
Vill genast se sitt barn i sömn,
Med ängslig aning utan namn
Han tar en silfvernyckel fram;
Med ljus i hand och utan skor
Han går till tornet, där hon bor...

Han träder in; ej minsta ljud
I rummet hörs. Men hvad — o Gud!
Emot sin dotters bröst han ser
Sin ridknekts hufvud lutadt ner.
O skam, o fasa! Hvilken nöd!
Han hällre sett sin dotter död.
I rättvis vrede tsaren böd
Att binda samman knekt och mö
Och dränka dem i milsdjup sjö".

Här öfver slafvens läppar spreds, —
Liksom, med sagan ej till freds,
Han velat dölja skälmskt dess slut, —
Ett bakslugt löje en minut.
Med blicken höjd en suck han drog.
Men Orscha sade: „Det är nog,
Din hemska saga är för lång;
Berätta mig en annan gång
Om faderns sorg! Att höra på
Jag ren är trött. Stig upp och gå!"

Men öfver Orschas panna hög
Ett hotfullt moln sig hastigt smög;
Hans håg, till dyster aning stämd,
Blef genom sagans mening skrämd.
Bland vän och ovän, hög och låg,
Han mycket ondt i lifvet såg;
Nu på det goda han ej tror,
Blott tviflet i hans ande bor,
Båd dag och natt det honom tär;
Hans enda tröst hans dotter är.

Hans väsen nya krafter får:
Upp från sin bädd kan hastigt står

Och kastar öfver skuldra bred
Sin sobelkappa, skyndar ned
Till tornet, där hans kära skatt
Tros slumra lugnt i stormfull natt.
Med ljus i hand och hastigt lopp
Han skyndar för dess trappa opp
Med feberpulsar, blick i brand
Och ljuset darrande i hand.

I stugan framför dotterns rum
Uppå en kista sitter stum
Den gamla sköterskan, som tungt
Har somnat in och drömmer lugnt.
Ej under, att hon ej ger akt
På herskarns ankomst. Med förakt
Bojaren går sin väg förbi
Och låter gumman ostörd bli.

Till dotterns rum han styr sitt spår.
Snart vid dess slutna dörr han står,
Försiktigt genom springan ser
Och sedan lutar örat ner;
Men intet han förnimma kan.
Nu glad och lugnad tänker han:
„Mitt barn är skuldfritt. — O mitt barn!
Men du, Sokol, du falska skarn,
Skall för ditt låga skvaller få
Ett rättvist straff, det svär jag på".
Men hvad — o fasa! Plötsligt hör
Han tvänne röster innanför.

Första rösten:

„O dröj, Arsenji, ännu här!
I går jag var dig mera kär.
Blott en minut du skänker mig,
Som hela dagen väntat dig".

Andra rösten:

„Gråt ej! Den stund ej fjärran är,
Då dig från detta slott jag bär

Till annat land, där ljust och fritt
Vår framtids stjärna lyser blidt,
Där ej en slaf i nattens skygd
Du sluter i din famn med blygd.
Du vet, jag hämtats hit med våld,
Blef af en munk till träldom såld.
Men sen din ljufva blick, din röst
Väckt kärleks låga i mitt bröst,
En obetvinglig lust mig tärt
Att bryta bojan, som mig snärt.
Hvad jag i sömnlös natt tänkt ut,
Är mognadt nu till fast beslut.
Du vill ju inga mödor sky,
Låt oss från fosterlandet fly!
I ändlös skog jag funnit män,
Dem inga bojor bundit än,
Med modig själ och arm af stål —
En skara, som ej träldom tål,
För dem är fred ett mållöst lif,
Men strid ett ädelt tidsfördrif.
Bland desse män vårt hem skall bli:
Där blir du min, där är jag fri."

Här tystnar talet. Blek och stum
Bojaren hör från dotterns rum
Blott ljudet af en kyss, af två...
Hans blod far upp, hans pulsar slå.
Beslutsamt upp han dörren drar
Och står framför det bleka par.

Likt straffets Gud bojaren ser
Med stumt förakt på dottern ner.
Förskrämd hon springer från sin bädd
Med håret löst, till hälften klädd.
En stund hon stum i blygsel står,
Den skrämda blicken upp hon slår,
Men plötsligt blek likt dödens brud,
Hon stöter fram ett fasans ljud,
Som vinden ut i natten bär.
Den sådant utrop hört, han svär,

Att aldrig än ur mänskligt bröst
Förtviflan talt med sådan röst.
Som träffad af ett tordönsslag,
Med smärta i förvrängda drag,
Likt marmorstod, på pelarn ställd,
Af vårdslös hand till marken fäld,
Hon störtar ned till faderns fot;
Dess fall blott golfvet tar emot.
Nu hastigt på bojarens rop
Där samlas trälars mörka hop
Att på en vink, som herskarn gaf,
I fjättrar fängsla brottslig slaf.

Orörlig, stum Arsenji snärs
Af grofva händer kors och tvärs.
Hvart slag, hvar ring af rep och rem
För dödens köld i domnad lem,
Och hjärtat bultar i hans barm
Af skam, förtviflan, sorg och harm.

Den fångne förs från tornet bort,
Och alt är stilla innan kort;
Sokol blott blef på stället kvar
Och stumt och lydigt vittne var
Hur Orscha går till dörren än,
Ser kall tillbaks, slår den igen
Och vrider nyckeln om i den.
Sin hemska dom bojaren gaf:
Han gör sin dotters rum till graf.
Han öppnar fönstret, blickar ut,
Ser mörkret råda som förut,
Hör Dnjeperns våg, som suckar drar
Och rullande mot stranden far.
I flodens famn med hemskt beslut
Han rummets nyckel kastar ut;
Hans ålders kär'sta hopp därvid
Till botten sjönk för evig tid.

Då så han spilt sin lefnads väl,
Bojaren visar lydig träl

Hur skyn utöfver himlen går,
Hur vågen emot stranden slår.
Sokol sin herres åtbörd ser
Och bugar sig i stoftet ner.
I slottet alt är tyst igen,
Blott Orschas fönster lyser än.

II.

På klostergård kring altarrund
Sig rör i solig morgonstund
En tallös mänskoskara glad.
Bojarens knektar stå i rad
Vid klostrets öppna port på vakt;
De vittna om sin herres makt
Med kopparspjut och dolk vid länd,
Vid gördel rik till midjan spänd.
Ej långt från skaran guldsydd knekt
Bojarens stridshäst håller käkt —
En yster, gråsvart argamak
Inunder hallonrödt schabrak,
Och sadeln med galon af gull
Är gördlad kring dess fina hull.
Med halsen krökt som hos en svan
Den svänger stolt sin rika man,
Slår stålsmidd hof mot stenig mark
Med eldigt blod och muskel stark
Och tuggar betslet hårdt mot tand,
Att fradgan faller ned på sand
Så hvit, så ren som vinterns snö,
Som vågens skum i stormig sjö.

Nu hundra klockors gälla gång
Och släckta ljus och tystnad sång
Tillkännagifva messans slut.
En skara munkar kommer ut,
Går parvis ned från trappans sten
Och förs af guldklädd igumen
I procession som till en fest

Till rådssaln, där den höge präst
I skygd af klostrets helgedom
I dag skall fälla blodig dom.

I saln allvarlig tystnad rår.
Ett bord vid väggen ensamt står,
Och rundt kring det i präktig rad
Stå stolar, klädda med brokad.
Och solens strålar bryta gladt
Från brokigt fönsterglas för att
Med färgrikt mönster, rörligt sken
Få leka uppå golfvets sten.
På vägg af ek syns mång' asket,
Martyr och helgon, ja profet.
Af ovan hand och utan smak
Det platta, freskoprydda tak
Är siradt ut i from bedrift
Med bilder ur den Helga Skrift.
Hur mången munk till dessa rön
Sin tid från goda värk och bön
Har spilt! — Dock, slik är konstens lön.

I vårdslös ställning Orscha satt
Med tanken sänkt i hämdens natt
Och smekte med sin hvita hand
Mustasch och gråhvitt skägg ibland,
Och silfverlock, af vinden rörd,
Från höghvälfd panna mjukt blir förd.
Än upp, än ned, likt tankens våg
Mot dörrn den gamle stundom såg;
Ett dämpadt hot i blicken låg.
Mot bordet knapprar då och då
Hans finger med sigillring på.

I salens andra ända stod
I fjättrar och med slaget mod
Arsenji mörk, i slafdräkt klädd,
Till pinbänk och till död beredd.
För världens blick hans själ är stängd,
Och pannan döljer tankars mängd,

Som uti mänskans sinne rår,
Då döden nalkas — intet spår
Af fruktan eller ångerns tår.

Kanske i detta ögonblick
Hans trotsiga och kalla skick
Likt sköld i striden ställdes mot
Hans fienders förakt och hot.
Kanske ur djupet af sitt bröst
Han hör förnuftets kalla röst,
Att han bland människor allen
Är öfverflödig längesen.
Han tankfull genom fönstret ser
Hur himlahvalfvet strålfullt ler;
Dess skönhet manade hans håg
Dit upp. En lockig silfversky
Sågs ljus och fri med vinden fly
Till okänd näjd; uti dess spår
En skugga öfver fältet går.
In genom fönsterbåge hög
En svala lätt och smidig flög,
Slår golfvets sten med vingens spets
Och sväfvar glädtigt kring i krets.
Hon gömmer sig vid takets knut
I välkänd vrå; sen åter ut
Hon kvittrande ur boet far
Och mot det blåa kosan tar. —
I slafvens minne framstår klar
Den tid, då ännu fri han var
Och ej passionens fjättrar bar.
Hans matta blick ny glans nu fått,
Dock ej af veklig tår; men blott
I löjet, som på läppen ler,
En förebråelse man ser.

Nu plötsligt man i salen hör
Båd steg och röster utanför,
Och dörrn går upp. En rysning far
Igenom slafven. Par vid par
Med ljus i hand, med värdig min

En svartklädd skara träder in
Med höga kåpor. Framför den
Går klostrets blinde igumen,
Af tunga järnveriger *) tryckt;
Hans syn för ljuset varit lyckt
I fyrti år. Dock, underbart,
Förståndet än var ungt och klart.
Stödd på sin staf och tyngd af år,
Han stapplande till bordet går.
Det gyllne korset på hans bröst —
En skön symbol af mod och tröst —
Var siradt rikt med ädelsten;
Och stafvens skaft af elfenben,
Som ofvan gubbens hand sågs fritt,
Var som hans skägg så rent, så hvitt.

Den blinde korsar sig och ber
Och sätter sig vid bordet ner.
En munk han kallade vid namn,
Som genast kom till bordet fram,
Kall, svart och sluten som en graf;
Åt honom han befallning gaf
Att föra fram den fångne slaf.
Sen lutar han sig sorglöst ner
Mot Orscha, som försmädligt ler
Och tyst till svar på värdigt sätt
Sitt gråa hufvud böjer lätt.
En vink, af andra knappast sedd,
Till munken, som stod där beredd,
Den gamle ger. Med stämma hal,
Med låtsad känsla, konstladt val
Af ord han läser upp sitt tal:
„Du usle, skuldbetyngde slaf,
Till omildt straff, förtidig graf
På njutningens och syndens stig
Du låtit frestarn föra dig.
Bland många synder du begått,
Dock svårast är ditt sista brott.

---

tt slags kedjor, som till köttets späkande bäras af munkarne
ka klostren.

Det straffas hårdt af lagens bud.
Men ofvan himlen tronar Gud;
Han är barmhertig, är din vän,
För honom nu din synd bekänn!"

Arsenji:

„Du kommit hit i tillförsikt
Att taga mot min sista bikt.
Haf tack därför! Dock ej jag ser
Hvad vinning sådan bikt dig ger.
Mitt lif, det känner du förut,
Men själen själf ej tolkas ut.
Dock, om ur djupet af mitt bröst
Du höra vill mitt samvets röst,
Den ingalunda vittne bär
Att jag en nedrig brottsling är.
Må detta klosters stränga bud
Af munkar anses sändt af Gud,
Jag dock i hjärtat bär en lag,
Som ock är Gudi till behag.
Blott denna lag jag lyda vill,
Och den min handling gifver till.
Dig, gamle, brottsligt syns och fräckt,
Att under slafvens simpla dräkt
Bor kärlek, af en kvinna väckt.
Naturen allas herre är,
Och därför jag i hjärtat bär
Min tro, att världens Herre gett
Åt mig som andra mänskorätt.
Om du, o fader, blind och svag,
Den huldas anlet, dess behag
I dina drömmar skåda fått,
Du säkert samma synd begått;
Och vid den sällhet, så du drömt,
Din stränga ed du säkert glömt,
Följt lifvets bud och känslans lag
Och älskat, brutit såsom jag,
Och för en stund i hennes famn
Föraktat plågor, död och skam."

Orscha:

„Förtälj mig ej om henne mer!
Det fåfängt är. Med sorg jag ser
Att blind, förrådd i lifvets höst,
En orm jag uppfödt vid mitt bröst.
Ditt lif ej väger upp den sorg,
Den skam du hämtat till min borg.
Men dyrt du gälda skall ditt rof —
Min dotters hjärta — usle bof,
Du nedrige bastard och slaf,
Åt hvilken skydd och hem jag gaf“.

Arsenji:

„Välan! Jag vet ej hvar och när,
Af hvem till lifvet född jag är:
Mitt rätta hem jag aldrig sett;
Det namn jag bär har du mig gett.
Min barndom här i tvång förflöt
Bland munkar uti klostrets sköt.
Jag växte upp i ledsamt pjunk,
Till själen barn, till dräkten munk.
De helga ljuden „mor och far“
Med omsorg du förbjudit har
För mig att nämna. Alt hvad kärt,
Hvad skönt i lifvet fins, man lärt
Mig glömma bort. Dock, store Gud,
Du i min själ de helga ljud
Vid födseln nedlagt. Jag förstod
Att far och mor och fosterjord
Hvar dödlig har. Min usla lott
Blef slafveri och armod blott.
Jag tvänne gånger gjort mig fri
Från Ert och ödets tyranni:
Sist — denna stund... Men först då jag
Bland Eder lydde klostrets lag,
Jag ville skudda af dess ok
Med fastor, böner, dammig bok
Och andas fältens luft en gång,
I skogen höra fågelns sång

Och pröfva själf mitt hjärtas skri,
Om mänskan föds att fostrad bli
Till frihet eller slafveri.
En natt i hemsk, högtidlig stund
Med storm och åska i förbund,
Då I på knä vid altarring
I bön och fruktan lågen kring,
Jag rymde bort, af blixten väckt,
Från dessa murar, utan dräkt.
Med arm till vapen, mod till sköld
Jag trotsade båd natt och köld.
Jag Er förlät. Min håg blef stor,
Jag stormen kallade min bror;
Jag ville hän med åskfull sky
Långt bort till fjärran länder fly.
Alt hvad mig lifvet förr beskärt,
Var denna natt mig intet värdt
Emot det brödraskap jag slöt
Med stormen uti nattens sköt."

Igumenen:

„Ditt toma prat föraktar jag;
Ej därför står du här i dag.
Gör reda för ditt sista brott
Hvad därmed i förening stått!
Namngif de vänner, dem du vet
Ej frukta lag, ej öfverhet,
Som öfva våld med blodig hand
Och lefva genom stöld och brand!
Med dem du ville innan kort
Ditt blinda offer röfva bort."

Arsenji:

„Förråda dem! — Nej, vördig far,
Begär det ej! Din mening spar!
Ej fruktan, pinbänk, hunger, gift
Mig tvinga till så låg bedrift.
Nej, deras hemlighet jag för
Till grafvens mörker, när jag dör.
Jag svär dig, gamle, inför Gud,

Att om ett ord, ett klagans ljud
Förrådde dem, jag ryckte ut
Min tunga själf med fast beslut“.

Igumenen:

„Du dåre! Med ditt eget blod
Du gälda skall ditt öfvermod.
I sista stunden ställ ditt hopp
Till ljusets milde Fader opp.
Tänk, då från jordiskt lif du går,
På evighet, som förestår!“

Arsenji:

„I natt, då jag i fängslet låg,
Jag lycklig uti drömmen såg
Mitt läger nalkas ljuflig bild,
Med blicken varm och stämman mild.
Men då jag vaknar, drömmen flytt;
Mitt rum är tomt och mörkt på nytt.
Ack, dessa blickar, denna röst,
De bo i djupet af mitt bröst
Som själens bästa egendom;
Förutan dem är världen tom.
De ständigt för mitt minne stå,
På det jag dem ej glömma må;
Med dem mitt lif var solig vår,
Med dem till evighet jag går“.

Igumenen:

„O, gudsförsmädare, fall ned
I stoftet, ångra dig och bed,
Låt upp din själ för Herrans bud!
Ditt tal är hädiskt, och af Gud
Du straffas skall...“

Arsenji:

„Din vrede spar!
Guds helga vilja aldrig var
Att tysta ned i mänskans bröst
Naturens kraft och känslans röst.

Jag vet, här tjänar klostrets lag
Min fiende blott till behag;
Hans hämdbegär, omänskligt, vildt,
Vill se mitt blod af bödeln spildt.
Ock dock, min död ej honom ger
En enda dag af lifvet mer.
Den eld, som i mitt hjärta brann,
Hans kalla blod ej värma kan,
Och vor' han än från synder fri,
Min graf för honom ej skall bli
Ett trappsteg upp till himlens sal;
Och när från denna sorgedal
Hans ande förs, sent eller förr,
Min själ ej öppnar Edens dörr.
För grafven jag ej fruktan bär;
Man sagt mig — sorgen söfves där
I evig natt. Dock är det tungt
Att gå från lifvet, än så ungt.
Säg, gubbe, mins du väl ännu
Din ungdoms morgon eller du
Har under munkens klädsel glömt
Hur förr du njutit, älskat, drömt;
Hur lifligt, varmt ditt hjärta slog,
Då öfver grönklädd mark och skog
Ditt öga såg i vidsträkt krets
Med vällust ned från tornets spets.
Nu är du gammal, blind och grå;
För dig all lifvets lust försvann;
Dock har du lefvat, gamle man.
Min ungdom är din ungdom lik,
På glädje, hopp och löften rik..."

Vid detta tal den gamle stod
Upp från sin stol i vredgadt mod
Och afbröt tvärt den fångnes ord.
Ett språk, likt det Arsenji fört,
Han aldrig förr i klostret hört,
Och aldrig mänsklig skepnad dolt
En själ så trotsig, djärf och stolt.
Ett sorl går genom salen fram,

Och slafvens öra lätt förnam
Att om tortyr sig talet rör.
Dock fruktan ej hans hållning stör,
Han väntar lugn hvad komma skall,
Som farkost, sänkt i sandig vall,
Vid stranden bidar vågens svall.

Det dagas; nattlig tystnad rår
På fältet än, och Dnjepern går
I töcken höljd, likt yppig brud
I perlesirad silfverskrud,
Bland gröna fält sitt lugna tåg,
Och skogen, som vid stranden låg,
Sig speglar i dess blanka våg.
Men dimman snart från kullens topp
Mot ljusblå himmel stiger opp,
Och skogen pryds med gyllne frans;
Bak den går morgonsoln i glans
Och strör sitt guld ur ymmigt horn
På klostrets vägg, på port och torn.
Och strand och flod och lund och bärg
Sig klä i guldströdd purpurfärg.
Så lyckans sol på färgrik grund
Med hopp och längtan i förbund
Står skön i lifvets morgonstund.

Men klockan tonar klar och skön
Och samlar munkarna till bön.
Harmonisk sång af manstark kör
Till himlen deras andakt för,
Och lätta rökmoln svinga opp
Mot kyrkans hvalf. — I skyndsamt lopp
En klostertjänare går fram
Till igumenen, Arsenjis namn
Han hviskar: „Hvar är vår kassör?
Han nyckeln har. Från koret hör
Kassören frågan och ger svar
Att nyckeln uti godt förvar
Uti hans cell ännu fins kvar.
I klostret blir nu fjäsk och språng,

Man glömmer både bön och sång.
Att något viktigt skett man ser.
Man frågar, undrar, vredgas, ler.
Men gåtan löses ej så snart:
„Rymt?“ „Huru?“ „Hvem?“ „Hvarfrån och hvart?“
„Var porten öppen, dörrn ej stängd?“
Vid fängslets ingång syns en mängd
Nyfikna munkar sammanträngd.

Man träder in i fångens cell,
Ser gallret brutet från sitt ställ
Och fönstret öppnadt. Spår af män
Där utanför man skönjer än.
En tandad dolk där blifvit glömd,
Till hälften uti sanden gömd;
Och fästad fast med säker knut,
Längs klostermuren hängde ut
En silkesgördel, som i hast
Vid fönstrets ram var bunden fast.
I gräset leda färska spår
Till stranden ned, där Dnjepern går;
En fåra i dess mjuka strand
Var tryckt af båt, som gått från land.
Af samma silkesgördel rik
Man invid stället såg en flik,
Som, hängd vid grenen af en lind,
Sågs fladdra gladt för morgonvind.

„Han rymt! Af hvem månn' hjälp han fått?
Han ensam ej sin frihet nått.
Hans flykt ett säkert vittne bar,
Att en förbrytare han var“.
Så många år den rymde slaf
Bland munkar samtalsämne var.

(Forts.)

I Bokhandeln.

L. Mechelin: *Das Staatsrecht des Grossfürstenthums Finland;* l. 245—342 ur *Das Staatsrecht des Russischen Reichs.* Freiburg i 1889; J. C. B. Mohr.

Med ett intresse, som hvarken af landtdagsarbete eller af ksvårdande ärenden låtit sig mattas, med en konsekvens, som · värd det största erkännande, har hr L. Mechelin hängifvit sig utredandet af vår offentliga rätt och särskildt af vår statsliga ällning till kejsardömet. Det af förf. år 1873 såsom profesrsspecimen utgifna arbetet „om statsförbund och statsunioner“ ickte redan på sin tid icke ringa uppmärksamhet dels för dess örtydbara syftning till ett fastställande af den statsrättsliga ten af vårt lands unionsförhållande, dels och icke minst för ss ofulländade skick — följden af ett nödtvång i form af ı absolut begränsad speciminationstid. Detta grundläggande rbete har förblifvit ofullbordadt, men till och med de, som nnit lämpligt att tid efter annan påminna om detta sakförhålınde, torde numera erkänna att förf. dock på ett lysande sätt, m ock i en af flere omständigheter framkallad olika form, iniat sin förbindelse.

Då förf. 1886 utgaf sitt för våra förhållanden nog ryktbara rbete „Précis du droit public du Grand-duché de Finlande“, unde han väl knappast ana hvilken storm som däraf skulle växa pp i vårt unionland, och ännu finnes bland våra egna landsmän ıången, som betänksamt rister hufvudet och anser att vi aldrig ort inför Ryssland och Europa blotta den rätta arten af vår konititutionella ställning, utan endast så att säga i löndom njuta frukerna af forna och nuvarande tiders arbete på befästandet af denamma. Vi skulle nog själfva få smickra oss af medvetandet af unnen värdighet såsom konstitutionell monarki, men — tala om et, icke. Må denna visdom gälla hvad den kan för den enskilda ıdividen: för ett folk är själfmedvetandet ett lifsvilkor, rättigeten att gifva ett hofsamt uttryck däråt samt fordra andras erännande af och aktning för dess ställning oförkväfbar.

Utan att vilja betaga ofvannämda tidigare arbete „Précis u droit public“ dess stora värde och betydelse på sin tid, och ärskildt såsom det första och banbrytande i sitt slag i vårt land, an man dock säga att det bleknar vid jämförelsen med det, som tgör föremål för denna anmälan. Redan språket gör mycket. ör den populärt hållna, lätt lästa, men ej sällan sväfvande framällningen i det förra arbetet var franskan ett godt vehikel.

Helt annorlunda te sig fakta och bevis i det nya arbetet, under det tyska språkets allvarliga skrud. De båda arbetenas metod och framställningssätt äro fullkomligt olika, och för hvartdera har förf. valt det rätta språket. I hvad mån själfva språkbehandlingen i det senare arbetet tillfredsställer en tysk, är för den, hvars modersmål är ett annat, svårt att säga, men för en svensk läsare äro förf:s stil och satsbyggnad äfven på detta främmande språk synnerligen tilltalande.

Arbetet sönderfaller i fem hufvudafdelningar. Efter att i den första hafva gifvit en i allo tillfredsställande historisk framställning och angifvit rättskällorna, samt i den andra afdelningen behandlat den finländska statens element, d. v. s. land och folk, ägnar förf. tredje afdelningen åt själfva statsorganisationen under följande kapitel: I Kejsaren och Storfursten, II statsmyndigheterna och tjänstemännen, III folkrepresentationen. I fjärde afdelningen behandlas statens funktioner under kapitlen: I lagstiftningen, II normerna för statshushållningen (finansväsendet), III förvaltningen, (sistnämda kapitel afdeladt i A förvaltning genom statens organer, B kommunernas självförvaltning, C justisförvaltning). I en kort slutafdelning ägnar förf. Finlands rättsliga ställning till kejsardömet Ryssland en objektiv och enkel utläggning. Genom väl valda och väl begränsade underafdelningar har det lyckats förf. att under sträng systematisering förena praktisk öfverskådlighet och klar samhörighet de skilda delarna emellan.

Arbetet utmärker sig öfveralt genom en lugn, sakenlig och vetenskaplig framställning. Knappast ett spår af någon invärkan af den vidriga polemik, som från ett kändt håll kommit förf:s tidigare arbete till oblid del och hvilken naturligtvis måste hafva berört förf. ännu närmare än öfriga landsmän. En utomordentligt lycklig omständighet är att den författare, som sålunda af förhållandena föranlåtits att inför det bildade Europa ställa fram vårt undangömda lands statsrätt i dess rätta dager, både inom folkrepresentationen och i styrelsen intagit en mycket betydande och inflytelserik ställning; ty endast därigenom har det blifvit arbetets författare möjligt att undvika ensidighet vid tolkningen af månget dunkelt, ännu olöst spörjsmål, särskildt i fråga om de båda statsmakternas, regentens och ständernas, inbördes befogenhet. I dessa ofta grannlaga ämnen förenar förf. i regeln liberalismens öppna blick för framsteget med konservatismens aktning för det bestående, och ofrivilligt rinner en mången gång under läsningen i hågen orden i talmanseden uti vår landtdagsordning: „jag vill och skall med all min förmåga söka upprätthålla och försvara ej mindre Kejsarens och Storfurstens rätt än ståndets och ständernas fri- och rättigheter.“ Genom denna förf:s samvetsgrannhet har hans arbete vunnit en hög nivå af opartiskhet såväl utåt som inåt i vårt land, en ton af sann adel.

Att ett värk, där så godt som hvarje rad representerar rättssats eller ett faktum, kan gifva rum för anmärkningar el

olika uppfattning, är naturligt. Nödvändigheten af den största koncentration i arbeten af detta slag måste ställvis föranleda en relativ knapphändighet eller ofullständighet. Dock, äfven i dessa afseenden synes arbetet förtjäna ett lifligt erkännande. Några anmärkningar, de flesta af ringa betydelse och många kanske beroende af personligt tycke, kunna vedervågas.

I en not under kapitlet om Finlands folk säges att jämte finnar äfven svenskar af gammalt bo i landet och att dessa sistnämdas afkomlingar i allmänhet hafva bibehållit sitt språk. Detta är rätt, men därjämte hade kanske bort antydas att det svenska elementet vunnit en icke ringa förstärkning därigenom att en mängd finnar under tidernas lopp, på grund af tidigare språkförhållanden, öfvergått till och genom sina afkomlingar så att säga sammansmultit med svenskarna i landet.

Om generalguvernören säger förf. bland annat: „honom tillkommer den viktiga befogenheten att hos kejsaren vid utnämnandet af senatorer, hofrättspresidenter och guvernörer göra förslag.“ Hvar en sådan befogenhet blifvit generalguvernören tillerkänd säges icke, och till all lycka torde densamma icke vara annat än en själftagen, tyvärr altför ofta i praxis använd myndighet, hvilken ingalunda utesluter möjligheten för regentens öfriga rådgifvare att med samma skäl gifva monarken sin mening tillkänna. Att desse endast altför sällan sökt göra sin lika goda „befogenhet“ gällande, änskönt tillträde till monarkens person själffallet måste stå dem öppet, är ett fel, som väl icke hör till framställningen af vår statsrätt, men som tyvärr lämnat och hotar att framgent lämna djupa spår i vår historia. Såsom ordförande i senaten står visserligen generalguvernören närmast denna grannlaga funktion, men det är då senatens mening, jämte sin egen, han äger befogenhet att såsom „förslag“ loyalt framställa.

Såsom teknisk term motsvarande det tyska „Rathhausgerichte“ använder förf. „rådhusrätt“ — borde vara „rådstufvurätt.“ —

Beträffande kompetens till statstjänst uttalar förf. att sådan genom examina eller dispens vunnen rätt icke går förlorad, äfven om högre kompetensfordringar för samma tjänster framdeles skulle föreskrifvas, och i fråga om de egentliga lagarna förklarar förf. längre fram i sitt arbete med rätta att de icke hafva retroaktiv kraft. Vidkommande kompetens till tjänster har likväl samtiden i de senare finska språkförfattningarnas utfärdande och tillämpning bevittnat de mest upprörande afsteg från den af förf. uttalade vackra principen — afsteg, som drabbat t. o. m. grånade tjänstemän och för mången inneburit fördärfvande af den „välfärd“, som dock hägnas af 2 § i vår främsta grundlag — Regeringsformen.

Då förf. vidare säger att vid besättandet af tjänster adlig börd icke gifver något företräde, därvid äfven ett citat från Förenings- och Säkerhetsakten bifogas, hade det måhända varit skäl att göra citatet fullständigt genom att meddela början af mom.,

som lyder: „riksens höga och förnämsta embeten och the, som i Konungens hof, besättas af Ridderskapet och Adeln allena" stadgande, som, med den 1809 vidtagna ändring att hälften regeringskonseljens, numera senatens, medlemmar tagas bland frälse, ännu äger laglig, och till någon ringa del äfven fakt giltighet.

Under kap. om folkrepresentationen meddelas bl. a. om sta ståndet att antalet vid en och samma landtdag representan ätter härtils icke öfverstigit 140. I förbigående må här medd att så emellertid varit fallet vid fyra landtdagar; vid det för ständermötet steg detta antal till 161. — I fråga om rättighet utöfva representantkallet hade det icke varit ur vägen att ant det för adeln gällande, till sin upprinnelse lika ryktbara som statsrättslig synpunkt anmärkningsvärda undantaget, att skyld heten att under de tre sistförflutna åren hafva varit i landet sk skrifven icke tillämpas å den, som befinner sig i Kejsarens tjä utan att vara finsk ämbetsman. — Om petitionsförslag vid land dag säger förf. att de kunna antingen omedelbart afböjas ell ock först till utskott förvisas. Intet hindrar ju dock att petitio förslag, i olikhet med både regeringens propositioner och ensk des motioner, äfven omedelbart kunna antagas.

I fråga om sanktion och promulgering af de utaf ständer antagna lagförslagen säges med alt skäl att intet slag af förändri i den af ständerna antagna text kan vid meddelande af mona kens sanktion äga rum. Detta borde visserligen anses tillfylle men öfverflödigt hade icke varit att förtydliga satsen därhän, att icke häller sådana uteslutningar eller tillägg, som upphäfva eller modifiera ständernas tydligen uttalade afsikt och vilja, kunna vid sanktionen grundlagsenligt göras. Exempel på afsteg i denna riktning saknas emellertid tyvärr icke: då den af ständerna vid 1872 års landtdag med ett särskildt vilkor antagna stämpelpappersförordningen utfärdades, eluderades vilkoret, i stället för att författningsförslaget, då monarken fann vilkoret oantagligt, bort för den gången få förfalla. Detta afsteg från en öfverhufvudtaget lojalt följd grundsats skedde såsom bekant i den högtidliga formen af ett särskildt manifest. Måtte icke nya öfverraskningar i liknande riktning förestå! — Att icke numera, på sätt förf. vidare uppger, ständernas „samtycke" till lagen vid dess promulgerande åberopas, utan endast deras „underdåniga framställning", bör erinras, dock icke såsom ett fel af förf. Då han nedskref sitt arbete, kunde han väl näppeligen ens drömma om en sådan anakronism, som ingresserna till de efter den 15 april 1889 sanktionerade ständerförfattningarna i detta afseende representera.

Monarkens rätt att enligt 45 § i R. F., om landet med *härsmakt* angripet blefve, pålägga nya *gärder*, återgifves af förf. på tyska med orden „von *Feinden* angegriffen" och „ausserordentlichen *Steuern.*" Distinktionen emellan det förra ordet och öfversättningen är jämförelsevis ringa, men ordet „gärd" torde

ıeralt vara inskränkt till naturaprestationer och sålunda vida a begränsadt än det tyska „Steuern“ (skatter).

I kapitlet om statsförvaltningen heter det att, utom an- . äfven små tingslagsfängelser finnas. Denna regel hotar dock blifva undantag: tingshusen i landet äro numera få, häktena dem än färre. — Att de äldre delarna af häradsrätternas ar- redan för åtskilliga år sedan insändts och numera (1889) grund af lag må öfverföras till statsarkivet, är vid fråga om sa arkiv icke antydt.

Tungan att emottaga militärinkvartering säger förf. åligga sägarena så i stad som på landet“; „de icke privilegierade ds- och jordägarena“ hade det för fullständighetens skull kunnat as.

Vid behandlingen af skolväsendet hade samskoleidéns till- pning och raska framsteg måhända bort antydas.

Alldeles korrekt torde icke vara att, såsom förf. säger, svägarna „i regeln“ anläggas under ledning af öfverstyrelsen väg- och vattenkommunikationerna. Detta var ju icke regeln örjan, och tecken tyda på att det icke häller skall blifva fram- ms regel.

I fråga om självförvaltningen inom landskommunerna kan närkas: att qvotitetsbegränsningen vid omröstning i kommunal- mma — $^1/_6$ af de närvarandes sammanlagda röstbelopp — bort gifvas; att folkskoledirektionerna icke alltid äro en för hvarje nmun (jmf. sid. 326), utan någon gång en för hvarje folkskola r folkskoledistrikt, där sådana finnas; att taxeringen icke enligt , och icke alltid i värkligheten är baserad på en „efter förmö- ıhetsförhållandena endast ungefär afpassad klassificering“, utan, som i städerna, på inkomstskattören, mer eller mindre konse- nt beräknade och åsatta; att räkenskapsföringen icke „i re- n“ ombesörjes af särskildt anstälda personer, utan vanligtvis eller genom kommunalnämdens ordförande.

Ofvanstående anmärkningar äro nästan alla utan nämnvärd ydelse, enkannerligen inför den större delen af arbetets läsare. n då arbetet särskildt synes ägnadt att utgöra en ovärderlig ıdbok för studier och en god hjälpreda för hvarje bildad med- gare, samt dess utgifvande på originalspråket, eller kanske tare uttryckt, på författarens tankespråk, svenskan, vore i hög ıd önskligt, hafva anmärkningarna fått åtfölja denna anmälan den kraft och värkan de möjligen kunna hafva.

Den första och naturligtvis vida större delen af ifrågava- ıde arbete om det ryska *rikets* statsrätt upptages af *kejsar- nets* statsrätt, bearbetad af d:r J. Engelmann, ord. professor l Dorpats universitet. För ett bedömande af denna intressanta l af arbetet saknar ref. de nödiga förutsättningarna; men med idje konstaterar han den öfverensstämmelse i uppfattning, som ler emellan de båda författarena på alla områden, där deras rk tangera hvarandra. Tillsamman bilda dessa arbeten en diger

del af Marqvardsens „Handbuch des Oeffentlichen Rechts“, ett värk af europeisk ryktbarhet och bestående värde.

Hr Mechelins uppgift har ingalunda varit lätt; men den har varit och är tacksam: den rätte mannen och det rätta ordet i den rätta stunden. Under trycket af dagens tunga moln ter sig hans framställning nästan lik en „blomstermålning“, solig och uppfriskande. Ett uppmärksamt öga skall dock äfven upptäcka skuggorna i den bild af den finska staten han tecknat; men dessa skuggor äro ditsatta med sanningens ärliga — icke med vrångvishetens vanställande färger. Svårt och otacksamt skall det blifva att inför Europa söka gendrifva en framställning, där nästan hvarje ord är, eller i fall af behof kan varda, verifieradt.

Huruvida hr Mechelin genom detta sitt värk stärkt sin betydelsefulla ställning såsom en af monarkens rådgifvare eller icke — en omständighet som ingalunda är af vikt blott för honom själf — är för den oinvigde svårt att afgöra. Men hvad han på detta område gjort för sitt land, är ensamt för sig en lifsgärning, förtjänt af alla landsmäns tacksamhet, och till sitt redan förut högt aktade namn har han lagt en ny heder, som man för fosterlandets skull förtröstansfullt bör hoppas att framtiden icke skall jäfva.

V. M. v. B.

G. v. Numers: Tuukkalan tappelu, öfversatt till finskan af *Niilo Sala;* 136 s. 8:o. Borgå 1889, W. Söderström.

Det är ett storslaget ämne, en episod ur en finsk Iliad hr G. v. Numers behandlar i sin tragedi „Striden i Tuukkala by.“ Det vilda hatet, den häjdlösa hämdkänslan, sådan den flammar upp, där vedergällningen är moralens främsta bud, se där sorgespelets kärna och främsta drifkraft. För att värka med denna motor behöfves det ett visst mått af så att säga elementär kraft i diktionen, i självfva framställningssättet, samt värme och djup i uppfattningen, på det att de väldiga orden icke skola låta som fraser och handlingens obetydlighet stå i bjärt motsats till den apparat som sättes i rörelse. Dess bättre lider förf. brist hvarken på det ena eller det andra. Med en kraft, som på sina ställen påminner om G. Flauberts vilda roman Salambo, målar hatet mellan de tvänne brödrastammarna, tavaster och karelare, samt mellan dessa och lapparne. Händelsen tilldrager sig under tolfte århundradet. Aktionen rör sig liksom i Iliaden om en bortröfvad kvinna; striden om henne är homerisk, man mot man, Tuukka, tavasten, mot Usu, karelaren; kämparna tala om „Karelens folk“, när de bådat upp ett hundratal rof- och stridslystna ynglingar; och liksom i Iliaden ryckes striden från en personlig kamp upp till en strid om rätt och rättvisa. Ty huru striden i Tuukkala by än utfaller, är det „Lapin koston henki“ — Lapplands hämnande ande — gamla Vaino som triumferar. Den oförrätt, som

begåtts mot hennes folk och hennes barn, straffas blodigt på arfvingarna till våldsvärkaren, den gamla Hanka.

Redan valet af ämne utvisar att förf. har bestämda anlag för dramatisk diktning, men äfven karaktärsteckningen är, isynnerhet hvad de manliga personerna beträffar, förtjänstfull. Usu, den brutala urkraften, Hanka, den eländiga girigbuken, Tuukka lidelsefull, men inbunden, Ennu, loj och rå, alla träda de fram konsekvent och tydligt. Karaktärsteckningen är väl betydligt underlättad därigenom, att de handlande personerna äro bra nog enformiga. De drifvas nästan alla af endast en känsla, ett motiv, som till den grad behärskar dem, att den girige alltid icke blott är, utan också visar sig girig, den falska alltid svekfull och den hämdfulle beständigt hämdgirig. De göra därigenom stundom intryck af representanter eller personifikationer af vissa lidelser, icke af lefvande människor, gripna ur lifvet. Denna primitiva karaktärsteckning ger det hela en viss enformighet, som ytterligare förstärkes därigenom, att då alla tala om hat och hämd, till och med det finska språket, så ordrikt det än är, snart nog blir uttömdt på nya uttryck och vändningar öfver samma ämne; icke ens alliterationen räcker till härvidlag. Vidare skulle vi vilja göra den anmärkningen att hämden, vildheten, grymheten, vendettan, visserligen ingår i alla folkslags episka diktskatt; vi finna den i Eddan och Niebelungen, i sångerna om Roland och i den apokryfiska Ossian-cykeln, att icke nämna Iliaden och Odyssén; men från denna grymhet äro Kalevalas hjältar öfverhufvudtaget fria: hämdbegäret och den rasande vildheten kan man med skäl säga äro främmande för dem, med undantag af Kullervo. Och hvad är han dock i jämförelse med t. ex. de skandinaviska vikingarne? Det är ett karaktärsdrag, som borde beaktas, då man skrifver ett fornfinskt drama. Och väljer förf. ett ämne, där just dessa passioner drifva handlingen framåt, och detta har han full rätt till, bör han dock taga en viss hänsyn till denna folkkaraktär, om bilden skall få en allmän sanning, som här mindre än eljes borde saknas, då tvänne folkrasers representanter framföras på scenen. Går detta icke för sig i teckningen af hufvudfigurerna, bör det skönjas i bipersonerna. Så hade t. ex. Ennu godt kunnat framställas som en karelsk typ, något af Lemminkäinen eller Joukahainen, lefnadslustig och talträngd. Äfven Orvo hade vunnit på att hållas mera ljus, varm och ungdomlig, hvilket utan tvifvel gifvit hela dramat mera färg och växling.

Om dramats byggnad måste vi säga att den är ojämn. Redan de sju akterna synas oss bevisa en viss episk bredd, som icke värkar lyckligt. Dessa akter äro därtill ytterst olika till sin längd: femte akten öfver 34 sidor, sjätte och sjunde akterna knappast 4; med någon omarbetning hade de kunnat sammanslås. Dramat är deladt i två delar; den första, exposén, är något lång. I allmänhet visar indelningen att förf. haft svårigheter med det rent tekniska, att stycket icke gjutits helt i ett stöp.

„Striden vid Tuukkala by“ hör emellertid till det bästa af det lilla, som i vårt land skrifvits för scenen, och önskligt vore att hr G. v. Numers' namn någon gång återfunnes på svenska teaterns program, isynnerhet som han författar på svenska språket. Han är en författare med ovedersäglig dramatisk begåfning, och intressant vore att se honom behandla ett ämne ur lifvet, sådant det ter sig i detta nu.

Språket — detta vilja vi blott i förbigående anmärka — är på sina ställen altför modernt; ett djupare studium af Kalevala hade i detta afseende varit nödvändigt för öfversättaren. Korrekturet är illa skött, tryckfel saknas icke. Aktindelningen är oriktig i nummerföljd. Mettu finnes icke i personförteckningen.

J. A.

A. O. Freudenthal: Eddastudier. (Öfvertryck ur Finska Vetensk. Soc. Öfversikt, B. XXXI.) 28 s. 8:o. H:fors 1889.

Professor Freudenthals „Eddastudier“ bilda en ypperlig, om ock kortfattad framställning af kulturförhållanden under vikingatiden.

Förf. begynner med att omnämna de olika åsikter, som gjort sig gällande om detta skede i de nordiska folkens utveckling, och påvisar att den tidens människor ingalunda få betraktas såsom ett ytterligt rått och kulturfiendtligt släkte. Han framhåller att de med djärf bragdlystnad förenade medfödt sinne för alt hvad till ett ordnadt samhälle hör. Efter att hafva vidrört frågan om Eddasångernas ålder, hvarvid han med Bugge anser att ingen bland dem kan dateras längre tillbaka i tiden än till nionde århundradet, öfvergår förf. till afhandlingens kulturhistoriska del.

Först lämnas enligt Rígsmál en framställning af de olika samhällsklassernas uppkomst, kännetecken och lefnadsmål: konung, jarlar, härsar, odalmän och trälar. Därpå gifver förf. en tydlig och anslående bild af de gamla skandinavernas enskilda lif, deras förhållande till lag och rätt, vid gästabud, gentemot vänner och fiender samt hemma. Denna del af föredraget belyses rikligt med strofer ur Hávamál. — Så visar förf. hvilken stor betydelse äfven i dessa aflägsna tider af våld och vapenbrak tillerkändes ägandet af kunskaper och visdom; han omnämner runskriften och öfvergår därefter till att relatera hvad Eddan lär oss om vikingatiden med afseende å näringar och lifsmedel, konstfärdighet och hustillbehör äfvensom klädedräkt. Slutligen ger han en inblick i uppfattningen af familjelifvets väsende och hälgd. Vid hela denna framställning anföras såsom stödjepunkter utdrag ur gudasångerna.

Man kunde visst önska att förf. varit något utförligare i somt, t. ex. i rent arkeologiskt och mytiskt-eskatologiskt afseende; men detta hade svårligen kunnat ske inom gränserna af

ett föredrag, likasom ock en kort sammanfattning af hufvudresultaten på samma grunder uteblifvit.

Professor Freudenthals „Eddastudier“ äro skrifna med sedan gammalt känd kraft, klarhet och flärdlöshet i stilen samt ägna sig därför, på samma gång de tillmötesgå vetenskapens fordringar, synnerligen väl till en läsning för hvar man.

H. V.

A. Töttermann: Om en ny handelsväg till vestra Sibirien, en återblick på nordostpassage-expeditionernas inflytande på Rysslands handelsförbindelser med vestra Europa. 43 s. Kristiania 1888.

Vår landsman, generalkonsuln och statsrådet A. Tötterman har i statsekonomiska föreningen i Kristiania hållit ett föredrag öfver ofvananförda ämne, hvilket sedermera utgifvits i tryck på föranstaltande af föreningen.

Sedan århundraden hafva talrika expeditioner sökt finna nordostpassagen. En af de första var af stor betydelse för Rysslands handelsförbindelser med västra Europa. 1553 vinddrefs nämligen ett engelskt fartyg till Dvina-flodens mynning, där inom kort Arkangel växte upp. Under långa tider var denna ort Rysslands enda hamnstad och spelade som sådan en betydande roll, tils Peter den stores eröfringar vid Finska viken gåfvo riket en fördelaktigt belägen hufvudstad, med hvilken Arkangel icke kunde uthärda konkurrensen.

Vega-expeditionen lyckades ändtligen nå det mål, som eftersträfvats under århundraden. I berättelsen därom heter det: „Det har förunnats denna och de närmast föregående svenska expeditionerna att öppna en ocean för sjöfart och att åt nära hälften af en världsdel skänka möjlighet till sjöförbindelse med världshafven.“

Sedan 1876 hafva emellertid blott tio fartyg gjort resor mellan Europa och de Sibiriska floderna, hvartill förf. anser hufvudskälet vara den kortvariga och ovissa navigationen på Kariska hafvet. Då däremot seglatsen på Obflodens vattensystem är öppen under fem månader årligen, har detta ledt tanken på nyttan af en förbindelse af Obflodens mynning medels en järnväg med en hamn vid den europeiska ishafskusten. Ett dylikt förslag har äfven nyligen gjorts i Ryska geografiska sällskapet, hvilket beslutit sända en expedition till ort och ställe i och för närmare undersökningar. Förf. anser detta förslag hafva ganska mycket för sig, då det otvifvelaktigt vore det lämpligaste sättet att göra Sibiriens stora naturliga rikdomar fruktbringande för världsmarknaden.

E. Ö.

Oscar Levertin: Teater och drama under Gustaf III; 251 s. 8:o. Sthlm 1889, Hugo Geber; pris 3 kr.

— — *Studier öfver fars och farsörer i Frankrike* mellan renaissancen och Molière; akademisk afhandling; 176 s. 8. Uppsala, 1888.

Literaturhistorien har i hr Levertin vunnit en stor talang, som lofvar att göra henne betydande tjänster hos allmänheten. Hans lätta och lifliga skrifsätt, tillförene öfvadt i novelletter af flyktigaste sort, blir här ett medel att göra forskningens och kritikens resultat tilldragande för vidsträkta kretsar. En sådan popularisering vore betänklig, ifall lättheten sträckte sig jämväl till förstudierna, men det är icke fallet. Förf. är alldeles icke att förväxla med dessa bokmakare, som exploatera vitterhetens arkiv för att göra pikanta, säljbara varor för bokmarknaden.

Vi rekommendera obetingadt förf:s monografi öfver teatern och dramat på Gustaf III:s tid som en angenäm, men också upplysande och tillförlitlig läsning. Ämnet är ju nog behandladt förut, utom i de stora literaturhistoriska värken, i C. L. Looströms akademiska afhandling, i Kemmings dramatiska bibliografi, i Dahlgrens anteckningar och i memoarvärken från Gustafs tid, Ehrensvärds, v. Fersens, v. Engeströms o. a. Men vid dessa tryckta källor har förf. icke stannat; han har hämtat rikligt med notiser ur teaterns arkiv i Stockholm, från protokoll och handlingar å Riksarkivet, från brefsamlingar å kgl. Biblioteket, och främst från de Gustavianska papperen i Upsala. Bilden af det dramatiska och sceniska lifvet under Gustafs tid blir väl i hufvudsak den gamla, men mera samlad, fullständigare utförd i fulla och friska drag. Annorlunda och bättre kan den knappast göras, under förutsättning nämligen att man nöjes med tiden sådan den var och med den gängse uppfattningen af den, ty någon ny, originell syn på tiden har förf. icke fört med till värket.

I första kap., *Skådebanorna,* redogör förf. för trupperna och teaterlokalerna under Gustaf III, och äfven den verserade läsaren kan genast här fägna sig åt flere nya data än hvad han kände af gammalt. Af de i andra kap. behandlade *sällskapsspektaklen,* voro kungens och hofvets teaternöjen något kända förut, men hvad förf. berättar om sällskapsteatern hos Alströmers, på Jacobsberg och andra ställen är absolut nytt. Naturligtvis kan ämnet därmed icke vara uttömdt, ty teatern blef genom hofvets föredöme en sällskapslifvets form, som utbredde sig öfver hela Svea rike och fortlefde ärftligt hos de gustavianska släkterna. Det viktigaste kap., *Repertoiren,* är i ett hänseende utmärkt: förf:s kännedom af det franska dramat har satt honom i stånd att uppvisa i hvad mån den gustavianska repertoaren kan göra anspråk på någon självständighet, och det var den undersökningen, som borde göras, hvarvid naturligtvis Klemmings anvisningar i många stycken tjänat till vägledning. Däremot har förf. lämnat så godt som oberörd frågan

ı Gustaf III:s förhållande till sina medarbetare, kanske därför t han icke trodde sig kunna komma längre än Looström. I de da sista kapp., *Teaterns sociala betydelse* och *Teater-censur, tea-kritik, publik,* framställer förf. lifliga bilder af kulturhistoriskt rde, rika på karaktäristiska drag, dem förf. hämtat för det me- ı ur tidens brefsamlingar. Den som älskar roliga anekdoter, lana som De Broens bråk med svenskan eller teaterdirektörens kymmer, då både fru Mercadet och mamsell Neuman satt sig i met att gå in och spela Thildas roll i Leopolds *Oden,* finner llt upp af dem. Med lätt hand vidröras teaterlifvets skabrösa lor, och man kunde nästan önska en strängare dom öfver en stbarhet, som då nedsatte yrket så djupt, att det behöft 100 år : att komma till heders. I ett och annat omdöme för öfrig man icke fullt böjd att instämma med förf. Man vill icke rna medge att Voltaire med sin retorik och sina effekter värk- ;en ingöt nytt blod i tragedin, snarare ville man säga att han lvaniserade den till ett skenlif, och om Thorilds literära kritik svårt att hysa så god tanke som förf. hyser; hans estetiska blick g sakerna altför mycket i stort och man måste medge att han, ad kritiken vidkommer, vanligen högg i luften med sin tors- mmare.

Det äldre arbetet af förf. är en doktorsdisputation, som här ptagits såsom en förträfflig förstudie till det literaturhistoriska :iftställeri, hvars första frukt vi äfven anmält. Förf. har med r omsorg samlat och med stor lätthet sammanhållit ett otal tiser om franska farser, deras inbördes relationer och deras ur npunkten af sederaas historia viktigaste drag samt därpå med- lat hvad man har sig bekant om författarna och de i farserna ekommande personnagerna; den estetiska sidan eller formför- dringen har beaktats blott i förbigående. Framställningen om- tar tiden före Molière, från och med renässansens inträde i ankrike eller, såsom förf. säger, „mellan renaissancen och Mo- re", hvilket förefaller något oegentligt, då renässansen full- mnades först in på 1600-talet. Då förf. flere gånger berör klustspelet Robin och Marion, hade han kunnat nämna om dess iga förekomst i England, där detta ämne går i hop med bin-Hoodsägnen. För den sydfranska literaturen hade Noulet: ssai sur l'histoire littéraire des patois du Midi de la France" nnat göra förf. någon tjänst.

C. G. E.

B. Hielm: Slaegten Hielm og dens cognatiske grene; 48 s. 8:o. istiania 1889, Alb. Cammermeyer.

M. Stackelberg: Kalender öfver ätten Stackelberg; 69 s. 8:o ı en tabell. H:fors 1889.

Hvad anseende och erkännande den genealogiska forsknin- n som hjälpvetenskap under senaste tider vunnit visar på sitt

sätt ofvanstående arbete, sammanbragdt i det demokratiska Norge; i vårt land föra ju ännu rent praktiska skäl familjehistoriens talan, då af dess folkrepresentanter en fjärdedel på stamträdens vittnesbörd bygger sin rätt att deltaga i lagstiftningen.

Släkten Hielm tillhör icke den ännu kvarlefvande fåtaliga adeln i Norge, ehuru dess härstamning går så långt tillbaka som till början af 1600-talet, då stamfadern Jens Pedersen var „Sognepraest“ på Hjelmeland, efter hvilket familjen bildat namn. Arbetet, som stöder sig på en sedan 1850-talet fortgående forskning och på källor, hvilka ref. naturligtvis ej kan kontrollera, tyckes vara med omsorg utarbetadt. Det omfattar, såsom titeln angifver, äfven de „cognatiska“ grenarna, så mycket riktigare, som flere af dem burit och bära den 1819 utgångna hufvudgrenens namn. Af den gren, som efter norskt sätt bär tillnamnet Winter-Hielm, märkes skriftställaren Kristian Anastas W.-H, sedan 1874 gift med den som skådespelerska härstädes på sin tid uppburna fru Hedvig Charlotta Raa, född Forsman. Den förres fader, professorn, sedan höjesteretsassessor Klaus W.-H., var en i Norges rättshistoria berömd man. Kanske ännu mera uppmärksamhet väckte på sin tid bokhandlaren Hans Abel H., som 1815 begynte utgifvandet af „Det norske Nationalblad“, ett företag, som han sedan blef tvungen eller öfvertalad att nedlägga mot erkänslan af en årlig kunglig pension af 600 Rdr specie, hvilken punktligt utbetaltes ända till Carl Johans död, då den nedsattes till hälften. Till honom är bokens utgifvare, kaptenen Birger Hielm, en son.

Frh. Stackelbergs arbete föregås af en kortare historik öfver ätten Stackelberg, om hvars äldre förhållanden åtskilliga nya uppgifter meddelas. Hufvudvikten ligger emellertid på förteckningen öfver nu lefvande medlemmar, hvilken är ganska fullständig, men naturligtvis saknar närmare intresse för utanför stående. Kan häftet betraktas som ett slags prospekt för den nya adelskalendern, lofvar det godt, isynnerhet om förf. där tilllämpar anordningen med öfversiktstabeller för de mera utgrenade släkterna. Så har t. ex. i familjerna Aminoff, Boije af Gennäs, Blåfield m. fl., en närmare orientering i tidigare kalendrar varit hardt omöjlig. **George Granfelt.**

Marcellus: Ur nyare tidens politiska skiften; 216 s. 8:o. Sthlm 1889, O. Lamm; 2 kr.

Den välkända pseudonymen Marcellus, hvarunder döljer sig en strängt konservativ politiker och publicist, framträder här med en samling af nio smärre uppsatser. Flere af dem förutsätta en kännedom af svenska förhållanden och ett intresse för dem, som blott få i vårt land torde äga. Så är framför alt fallet med uppsatserna „Interiörer från 1885 års riksdag“ samt „Posseministèren, dess program och politiska betydelse för Sverge“; i mindre

mån äfven med: „Ur A. O. Wallenbergs lif och lefnad", „Konstitutionella spörsmål" (behandlande några sväfvande eller ofullständiga bestämningar i Sverges grundlagar) samt „Ett och annat om våra rangförhällanden." — I en uppsats, benämd „Milliardregnet", skildras värkningarna af den franska krigskontributionens utkräfvande efter kriget 1870—71 samt sättet för själfva betalningen. „Tre revolutioner" och „Några ord om den så kallade eviga freden" äro två helt och hållet obetydliga artiklar.

Af större intresse än dessa uppsatser är utan tvifvel den, som bär titeln „Karl XIV Johans planer på franska tronen." De af förf. meddelade uppgifterna ådagalägga att Bernadotte värkligen umgicks med sådana planer, men att han därjämte fälde yttranden i rent motsatt riktning och sålunda dref dubbelt spel. Förf. själf gör visserligen inga reflexioner och har kanske ej ens märkt huru graverande för Bernadotte de anförda omständigheterna äro; men hans lilla uppsats är likväl fullkomligt ägnad att rättfärdiga de skoningslösa omdömen rörande kronprinsens beteende, som för ej länge sedan blifvit uttalade af W. Oncken.

T. Dillner.

Amanda Kerfstedt: I vind och motvind, noveller och utkast; [1]) 234 s. 8:o. Sthlm 1889, Z. Haeggströms förlagsexpedition; 2 kr. 50.

Föreliggande bok betecknar icke något framsteg hos författarinnan. Efter den delvis rätt förtjänstfulla längre berättelsen „Eva" senaste vinter hade man väntat sig mera fasthet i kompositionen, mindre tendens och hjärtnupenhet än hvad flertalet af dessa noveller röjer. „Hvem vet?" den enda pjes af sådant omfång, att den kunde inrymma någon själsutveckling, är tämligen långdragen och tolkar i något slitna ordalag hjältinnans inre strider. Likvist kan man ej underlåta att skänka aktning åt det allvar, de rena afsikter, med hvilka motivet är behandladt. „Efter femton år" och „Ett ord i luften" låta orsak och värken ej komma i något förhållande till hvarandra; det är åtminstone ej tillfredsställande utredt huru af en sådan liten fjäder kunde varda en hel höna.

I hvar och en af sina böcker har förf. dock med de medel, hvilka alltid obetingadt stå henne till buds: rättskänsla, ärlighet, deltagande, lyckats åstadkomma ett eller par genom det sanningskära framställningssättet värdefulla stycken, såsom här „Förlofvade." De äro icke många, hvarken i lifvet eller literaturen, som haft mod att taga upp ett sådant spörsmål. Det fordras mycken människokärlek, en skarp och nykter blick samt äfven någon literär rutin för att gifva en så utmärkt bild af denne

[1]) Anmälan af arbetet uteblef genom ett misstag å tryckeriet från decemberhäftet 1889.

unge man, som, oklanderlig i tjänsten, fläckfri till karaktär o vandel, endast genom små eleganta vanor, små pekuniära synd droppvis urhålkar sin och sin älskades framtid. Oaktadt tende sen så tydligt framsticker äfven här och i trots af den tomh förf:s stil aldrig blir kvitt, värkar detta utkast genom nästan p sam värklighetstrohet. Ledsamt nog står det tämligen ensa därmed. Hjärtats egenskaper skola väl alltid i förf:s skrifter bi da ett, om ock i de flesta fall otillräckligt, skadestånd för br sterna i hennes literära begåfning.

I. L—d.

Thore Blanche: Porträtter, interviewer, och skizzer; 163 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier; 1 kr. 50.

Med liflig stil och varmt intresse skildrar förf. de ämne han förelagt sig: för det mesta porträtt af mer eller mindre ryk bara svenska äfvensom af några utländska personligheter. I erbjuda större intresse än de stämningsbilder eller meningslö historier, som så ofta fylla dylika novellhäften. Visserligen in äfven i denna novellsamling några af det nyssnämda slaget, m med undantag af en enda, „Rimfrost“, som godt kunnat utesl tas ur samlingen, hafva de alla den stora förtjänsten att va friska och anspråkslösa.

Det är värkligen med intresse man följer förf. in i Eme Flygare- Carléns gammalmodiga salong; och när man gått b därifrån är man värmd, ehuru kanske icke i lika hög gr som den entusiastiska förf. själf vid minnet af den gamla blin damen. Detsamma är fallet med nästan alla de personer h skildras. För flertalet läsare torde de interiörer och smådr förf. är i tillfälle att framställa vara nya, hvarför boken myck väl förtjänar ägas.

K. E.

Seved Ribbing: Om den sexuele sundhedspleie og nogle dens ethiske konsekvenser; tre föredrag; oversat af H. G. 17 s. 8:o. Kristiania 1889, Alb. Cammermeyer [1]).

Flere af de uttalanden som gjorts i sedlighetsfrågan haf varit af den art, att de snarare bidragit till att förvirra än kla göra det nu så mycket debatterade ämnet. Detta är fallet blott med många af inläggen från den realistiska literature sida, utan äfven med uttalanden af motståndarne till den regl menterade prostitutionen. Man har altför mycket låtit hänfö sig af sin subjektiva uppfattning af förhållandena och sett sak från en altför ensidig synpunkt, glömmande att, då det gäll

[1]) Originalets tredje utvidgade upplaga „*Om den sexuela hygien* och några af dess etiska konsekvenser“ (Sthlm 1889, W. Bille) har sena tillstälts redaktionen.

ågor så svårlösta som denna, den enda möjligheten att komma ll en fullgiltig utredning består däri, att man ägnar frågan en allt objektiv behandling. På denna ståndpunkt är det medicineprofessorn Ribbing sökt ställa sig i de tre föredrag, hvilka nu föreligga i norsk öfversättning. Ehuru i föredrag, så populärt hållna som dessa, en uttömmande och slutlig utredning naturligtvis hvarken varit afsedd eller möjlig, har förf. dock sökt basera ina uttalanden på rent vetenskapliga fakta och på den erfarenhet, som vunnits af erfarne och framstående läkare. I det stora hela har det äfven väl lyckats förf. att gifva frågan en tämligen allsidig belysning, hvarjämte man måste hålla honom all räkning för det lugna sätt, på hvilket han för självbeherskningens talan gentemot självviskhet och egoism.

I det första af föredragen visar förf., efter att ha meddelat hithörande prenotioner, med stöd af statistiska uppgifter att under normala förhållanden åldern för ingående af äktenskap ej är så sen, som många författare tyckas antaga. I Frankrike till exempel ingås det första äktenskapet af män vid 28,4 och af kvinnor vid 25,3 års ålder, i England af män vid 26,0 och af kvinnor vid 24,07, i Danmark af män vid 26,0 och af kvinnor vid 23,0 års ålder, alt i medeltal. Beträffande Sverige har det dessutom visat sig att åldern för äktenskaps ingående är stadd i ett ehuru långsamt nedåtgående. För belysningen af frågan om monogami och polygami omtalar förf. i slutet af samma kapitel det öfveralt konstaterade faktum, att under normala förhållanden flere gossar än flickor födas. Genom en något större dödlighet hos mankönet inträffar likväl småningom den förändring i detta förhållande, att den kvinliga delen af befolkningen hos de högre åldersklasserna har att uppvisa en ringa öfvervikt.

I andra föreläsningen berör förf. „mannens föregifna polygama tendenser“ samt gör med afseende härpå följande beaktansvärda uttalande: „då man talar så mycket om polygami och mannens polygama tendenser, borde man väl äfven offra en tanke åt kvinnans önskningar i detta hänseende, icke hennes fordran på trohet, utan blott och bart hennes fysiskt-sexuella fordringar, om hon kan och vill nöja sig med bråkdelen af en man i stället för det hela“. Vidare lämnas en framställning af mannens och hustruns rättigheter och skyldigheter inom äktenskapet samt påvisas de faror, hvilka, specielt för den senare, uppkomma då dessa ej respekteras. Måttlighet i könsumgänget inom äktenskapet är af lika stor sanitär betydelse som fullständig återhållsamhet är det utom äktenskapet. I detta afseende ställer sig förf., dels på grund af sin egen långa erfarenhet som läkare, dels äfven stödande sig på samvetsgranna kollegers uttalanden, i den bestämdaste opposition mot den lifsåskådning, som anser att återhållsamhet hvarken är möjlig eller nyttig för den ogifta mannen. Efter att hafva framhållit det ogynnsamma inflytande en del af den moderna, icke alltid sedligt rena literaturen utöfvar

på ungdomens sexuella förhållanden, öfvergår förf. till en kritik af de så kallade preventiva medel, hvilkas användande nymalthu-sianerna förorda för att därigenom förebygga en öfver höfvan stor folkökning samt påvisar att de ej blott äro osäkra till sina värkningar, utan äfven skadliga. I själfva värket är en sådan fruktan för en öfverproduktion af människor ej häller berättigad, såsom tydligt framgår ur en bilagd tabell, hvilken visar att till exempel i Nederländerna på hvarje äktenskap i medeltal komma 4,88, i Sverige 4,52 och i Frankrike 3,46 barn. Motsvarande talvärden för de öfriga länderna ligga mellan de anförda.

Tredje föreläsningen behandlar de sexuella abnormiteterna och sjukdomarna; där påvisas att de af syfilis oskyldigt smitta-des antal utgör ungefär en fjärdedel af hela antalet sjuke. Denna sjukdoms omåttligt stora spridning under förgångna århundradena gaf anledning till vidtagande af mot densamma riktade excep-tionella åtgärder, hvilka bland annat ännu kvarlefva i form af den sanitära kontroll samhället underkastar de kvinnor, hvilka af osedligheten göra sig en födkrok. Emot dem, hvilka önska denna kontroll afskaffad, framhåller förf. att den har sin grund icke i något tolererande af lasten, utan i samhällets behof af skydd gentemot dem, hvilka genom sin lifsgärning utsätta detsamma för svåra sanitära vådor. Beträffande de prostituerade själfva visar förf. dels med den af Pasent-Duchâtelet lämnade statistiken, dels med uppgifter hämtade från Stockholm och Göteborg, att prostitutionen rekryterar sig icke uteslutande från de lägre sam-hällslagren, utan att flere bland den fria kärlekens adepter utgått äfven från de gynnsammare lottade samhällsklasserna.

Den reform förf. anser nödig för aflägsnandet af de bestå-ende missförhållandena på det sexuella området ger han följande formulering: „vår uppfostran bör mera ledas i den riktning, att göra kroppen friskare; vi böra ställa oss i det rätta förhållandet till kulturen; vi böra se till att vi blifva kraftigare och mindre nervösa; vi böra beflita oss om att uppfostra det kommande släk-tet i en renare andlig atmosfär“. Förf. anser att de vägar, på hvilka detta kan ske, äro aflägsnandet af alkoholens fördärfliga inflytande, samuppfostran och en större sparsamhet i det dagliga lifvet.

V. S—ff.

O. V. Löfman: Kroppens byggnad och förrättningar hos de vanliga husdjuren; till landtbruksskolornas och landtmännens tjänst; 135 s. 8:o. Borgå, G. L. Söderström; 2 mk 50.

Ofvannämda bok, som är utgifven äfven på finska, är ett litet, men saknadt tillägg till vår obetydliga veterinärliteratur. Det stigande intresset för hästafvel och boskapsskötsel, hvarom våra traftäflingar, kreatursutställningar och boskapsmarknader bära ett godt vittne, har varit i saknad af belysande svar på otaliga spörsmål i fråga om husdjurens exteriör. Förf. har med sin

t affattade, populära anatomi och fysiologi ledt uppmärksamen på, hvar man har att söka orsakerna till den ena kroppsmens företräden framför den andra. För detta syfte har han behandlingen af muskulaturen främst hållit sig till de för t synliga, ytligast liggande musklernas utsprång, form och häftning. — I fråga om de inre organernas läge, byggnad och ktioner bifogar förf. ofta små förklarande anmärkningar om akerna till de i angifna delar förekommande sjukdomar. I ant afseende är isynnerhet kap. X, om könsvärktygen och fortntningen, värdt landtmännens uppmärksamhet.

Med fullt erkännande af bokens många förtjänster: ett okonstt och klart språk, välvalda liknelser och utmärkt trovärdighet, e vi önskat att vår första veterinär-anatomi baserats på stränе vetenskaplig grund och att förf. med större stränghet följt logins terminologi. Hvarför till exempel införa det vilselede namnet *hörntand* på den yttersta framtanden hos hästen? ı skäl hade det varit att i en lärobok till landtbruksskolornas ist till exempel på något sätt framhålla identiteten af uttrycket djurens *främre knäben,* som förf. använder, och det i naturenskapliga arbeten begagnade „handlofvens ben". — Genom intimare anknytning till närbesläktad literatur hade hr Löfns arbete utan tvifvel vunnit i värde.

Cl.

Öfversikt.

A. Galléns exposition. Strax efter konstföreningens sedliga höstutställning hade hr A. Gallén föranstaltat en exition af ett fyratiotal eskisser, studier och taflor samt ett rt utkast till en trilogi ur Aino-myten i Kalevala. Om hr lléns studier och små taflor kunna vi icke fälla något annat döme än det lofordande, som vi redan 1887 i junihäftet af denna skrift hade nöjet att offentligen uttala. Där har hvad just sa små taflor beträffar i hans utvecklingsgång icke tillkommit got nytt moment; hans färgsinne är lika friskt, omedelbart, s syn på tingen lika liffull som förr; tyvärr är äfven hans etsmanér detsamma. Hr Gallén har med lif och lust kastat öfver det ämne som anslagit honom, han har arbetat med irationens glöd, under högtryck, och när han i arbetet komjust så långt, att han i det närmaste återgifvit det, som väckte s intresse, när han öfvervunnit de svårigheter, som främst tat hans konstnärsskap, då har glöden falnat, inspirationen

mattats, lusten försvunnit. Han har njutit alla konstnärens fröjder under skapandet — men alt det andra, det pinsamma arbetet att tränga i värkets innersta djup, det jämföreslevis obetydliga göra med detaljer och småsaker, med ett ord slutförandet, det har hr Gallén antingen icke brytt sig om eller icke mäktat med. Hvad blir slutresultatet af ett dylikt arbete, hvilket intryck röner åskådaren af hans konstprodukter? Först ett lifligt intryck af kraft, af ursprunglighet och individualitet, ett starkt intresse för konstnären själf och hans motiv, men — här stannar intrycket. Att rycka åskådaren vidare med sig, att hänföra, öfverväldiga honom, det förmår hr Gallén ännu icke. Han ger många löften, rika förhoppningar, men intet löfte är ännu till fullo infriadt, ingen förhoppning har ännu förvärkligats. I hvarje tafla har det mest karaktäristiska kommit nästan fullt ut, men det underordnade, det mindre väsentliga, som också hör till för att komplettera uttrycket, är borta. Där saknas, vi vilja icke säga mogenhet, ty det kan ännu icke begäras, men precision. Om man står på håll och kisar med ögonen en god stund, får man småningom intrycket af en fullfärdig, en förtjusande tafla, där ljuset spelar fritt och luftigt in öfver alt. Men man orkar icke alltid kisa, har måhända den oförsiktigheten att komma närmare och — förtrollningen är bruten: man ser endast en god del detaljer, utförda utan omsorg och en teckning, som icke är oklanderlig. Skulle nu detta vara fallet med endast de stora dukarna, vore därom mindre att säga, ty för att kunna uppfattas, måste de ses på ett visst afstånd; men när detta manér, som af de moderna franska målarena tillämpats i deras för det mesta stora, monumentala taflor, öfverföres på kabinettsmålningen, på stafflitaflan om 3 à 7 kvadratfot, då är åskådarens intresse alldeles slut. Detta mitt omdöme är fullkomligt subjektivt, och det skulle på det högsta fägna mig, om jag hade orätt. Att konstnären dock själf har känning af hvad jag här ofvan sagt tyckes mig framgå t. ex. däraf, att han kallar sin stora tafla ur Aino-myten ett utkast; den är dock bland det mest utförda, fullständigast återgifna och varmast uppfattade af alla hans konstvärk, både äldre och yngre, som vi varit i tillfälle att se — ehuru den i själfva värket är endast ett utkast.

Hr Gallén har behagat kalla denna sin stora komposition triptychon med hänsyftning på ett tredeladt flygelaltare, där de yttersta bilderna (dörrarna) genom gångjärn äro förenade med midtelpartiet. Detta är nu egentligen ett mindre lyckligt val af namn, men det skulle föra oss för långt från vårt ämne att här motivera vår åsikt i saken. Vi öfvergå till konstvärket och skola, så vidt det i tidskriften oss medgifna utrymmet det tillåter, försöka en karaktäristik. Konstvärket består af tre afdelningar, hvarje tafla för sig utgör ett afslutadt parti, och alla tillsammans bilda, likasom i den antika trilogin, genom samhörighet i handling och tidsföljd ett helt. Den första taflan är exposén: Wäinämöinens frieri, den yttersta är den tragiska konflikten: Ainos söker döden,

h den mellersta är straffet, vedergällningen: Wäinämöinen, som
xd Untamos tillhjälp lurat ut Wellamos och hennes tärnors bo-
xd, mister för alltid Aino.

Medan den vanliga dekorationsmålningen, som (t. ex. i fresken)
jer sig med en enkel, korrekt teckning, några enkla färger och
viss gifven belysning, har hr Gallén i sin triptych gått ut från
dra förutsättningar. Det är en kolossal stafflitafla, den är icke
korativt anlagd, icke tänkt för någon bestämd plats, i någon
stämd belysning, anslutar sig icke häller till någon bestämd
kitektur. På hvarje del af triptychen har luft- och ljusproble-
nt tillämpats så långt konstnärens krafter det medgifvit, och
st i detta afseende har denna triptych utomordentligt stora för-
ınster. Ett sådant rosigt morgonljus med värkligt intryck af
ɔrgonens friskhet och ljufhet, som i taflan ytterst till höger, ser
m icke ofta återgifvet i färg. Det glittrande solljuset i den
ellersta taflan är af praktfull värkan: samtliga landskap åter-
fva på ett förtjusande sätt den finska naturens veka, vemodiga
önhet.

I den första taflan framställes den scen, där Wäinämöinen
iar till Aino, men — heter det i Kalevala, — på runofadrens
åga följde afslag: flickan tog korset från sitt bröst, ringarna
ån sina fingrar, pärlorna från sin hals och silkesbanden från
na flätor, fälde dem på marken och gick gråtande hem. I hr
alléns tafla är Aino enligt vårt förmenande mera den stolta,
rtörnade sköna, som trotsar, än den veka, sorgbundna flickan,
m brytes och dör, sådan hon framställes i Kalevala. Wäinä-
öinen är icke sångens fader: hög, mäktig, vis; det är en ful
vastländsk bonde med simpla hvardagliga drag, utan den rin-
aste antydan om den vackra karelska folktypen; detta anse vi
ır ett väsentligt missgrepp af konstnären. Wäinämöinen är i
alevala framstäld så tydligt och klart, att den bildande konst-
ären utan svårighet bör finna huru han skall återgifvas. Hr
allén har af lusten att begagna den gamla sångaren som en
oloristisk antites mot det fagra flickansiktet förledts att fram-
älla honom nästan karrikerad.

Den i tidsföljd andra af taflorna visar oss Aino på stran-
en i skuggan af några träd. Kall och ljus, nästan som en hvit
luett mot den mörka bakgrunden, bildar hon i färg en praktfull
otvikt mot det vackra friska morgonljuset till höger i taflan.
Hon blickar bort mot en udde, där hon ser Wellamos jungfrur
ada. Aino har klädt af sig för att bada med de trenne sjö-
ıngfrurna. Kalevala säger icke att hon vid detta tillfälle skulle
ımgåtts med tanken på att söka döden. Äfven senare blir själf-
nordet endast antydt. Aino sätter sig nämligen på en sten i
hafvet, och denna sjunker i djupet: Aino följer med och dör. I
ır Galléns Aino-figur finnes mycket behag och elegans, lif och
rörelse. Kroppen är den späda, outvecklade jungfruns, men ställ-
ningen är en erfaren modells och saknar den finhet vi vänta att

finna hos en ung, badande flicka, som äfven osedd aldrig lägger bort sin blyghet. Ytterligare ville vi framhålla att figuren kunde i teckningen vara mera precis och säker, den förefaller — blöt, om vi få använda det ordet.

I den mellersta, den största bland taflorna, se vi Wäinämöinen, som förlorat den sprattlande fisk han dragit upp ur Wellamos pörte vid den brokiga klippan. Fisken sticker upp sitt hufvud vid det sjunde notflötet, skalkas med den gamle, trygge Wäinämöinen och säger: Jag är Aino, som kom för att blifva din maka. Wäinämöinen är här, frånsedt att hans typ är tavastlänningens, icke karelarens, den bästa af alla triptychens figurer. Ställningen ger sig själf, de utbredda armarna gifva ett präktigt linieperspektiv åt taflan. Ainos kropp återger på ett uttrycksfullt sätt de undulerande rörelserna hos sjöjungfrun. Teckningen är väl något sväfvande, hvilket dock just här icke skadar figuren, men ansiktsuttrycket, det lekande, skalkaktiga, har stelnat bort i en grimas. Ehuru taflan endast är ett utkast, borde en så väsentlig detalj som just detta Ainos sprittande och glada gäckeri komma till sin rätt, ifall vi här skola se en riktig tolkning af Aino-sagan. Vattenpärlornas glitter och skummet på böljorna kunde vara ännu mera genomskinligt, lätt och luftigt — men de svårigheter, som af konstnären allaredan öfvervunnits, äro utomordentliga.

Vårt slutomdöme blir att hr Gallén i sin „triptych" visat en genialisk uppfattning af den finska naturens veka skönhet, han når i sin färglyrik lika långt som Z. Topelius i sina skönaste och finaste naturstämningar, vare sig det då gäller för hr Gallén att tolka morgonens friskhet, insjöns speglande yta eller den hemlighetsfulla skogen. Som tolkare af en cykel i Kalevalamyten har han icke i detta utkast skapat någon enda värklig typ. Hr Galléns Wäinämöinen är originell endast i sin hänsynslösa naturalism, en tillfredsställande karaktäristik af sångens fader är han icke. Och Aino! — alt ännu är Takanens Aino-figur den riktigaste exponenten för den fagra karelska flickan. Lofvärdt i högsta grad är hr Galléns begär att ställa sitt mål så högt, som han det här gjort. Det friska ungdomsmod, den käckhet och genialitet, som ur dessa märkeliga bilder komma åskådaren till mötes, stämma äfven den, som anser att myten icke är grundligen uppfattatt, att karaktäristiken icke är fullt utförd och teckningen icke fullt säker, ovilkorligen till hans fördel. Och skulle hr Gallén sättas i tillfälle att utföra sitt utkast, så finnas många betingelser för att han genom ihärdigt arbete och lämpliga medeller skulle åstadkomma ett värk af betydande bärvidd för den finska konsten.

J. A.

———

Finlands industri.

Oaktadt den betydliga drifkraft, som Finlands många
sar erbjuda industrin, oaktadt billig arbetskraft, tillgång
bränsle samt lätt åstadkomna kommunikationer i det
e af landet, oaktadt slutligen det understöd, som tid
er annan kommit fabriksväsendet och bruksrörelsen till
, har industrin i landet ej vunnit den utveckling och
ydelse densamma otvifvelaktigt under så gynnsamma för-
landen kunde erhålla. Man har tillskrifvit detta sak-
len af råmaterial, bristen på kapital; men då sådana
tt till buds och ett industrielt företag kommit till stånd,
: bristen på fackmannainsikt ej sällan ledt till de för-
grundarenas ruin, och ofta nog hafva industriella före-
; först i andra eller tredje hand lämnat en måttlig vinst.
n erfarenhet som vunnits har dock småningom ledt
r industripolitik i de riktiga gängorna. Fordran på fack-
nskap har påkallat åtgärder för lärovärks inrättande.
ikten af att den konstgjorda industrin, oaktadt alt om-
ldande, icke kan frodas, har länkat uppmärksamheten
de mångfaldiga resurser, som äfven vårt land har att
jjuda en inhemsk industri. Det har visat sig att dug-
a inhemska industrialster kunnat med fördel försäljas
ven på aflägsnare marknader, dit de tvungits vända sig
fvudsakligast till följd af de hinder, som på närmare håll
ts emot deras afsättning. Framför alt ha de på senaste
ler väsentligt förbättrade samfärdsmedlen i landet väkt
undade förhoppningar hos den finska industriidkaren på
umgång i en täflan med länder med mera utvecklad in-
istri och sporrat honom att energiskt arbeta på förbätt-
ngar vid produktionen. Icke få äro ock de regerings-
gärder, hvilka för industrins främjande vidtagits. Bland
essa är af ingalunda underordnad vikt afskiljandet af
andeln och industrin vidkommande ärenden till området
r en skild expedition inom landets högsta förvaltning

äfvensom inrättandet af ett skildt styrelsevärk, industristyrelsen, för behandlingen af industrin rörande frågor, hvilka kunna blifva föremål för styrelsens handläggning.

Särskildt och med fullt skäl har uppmärksamheten varit riktad på åstadkommandet af en tillförlitlig industristatistik. Endast en noggrann kännedom om den industriella värksamheten inom landet samt dess betingelser kan tjäna till grund för åtgärder, åsyftande en sund och naturlig vidare utveckling af den inhemska industrin.

Det är med ledning hufvudsakligast af den genom industristyrelsen åstadkomna industristatistiken undertecknad i det följande skall söka lämna en öfversikt af den industriella värksamheten i landet. Huru intressant än därvid en jämförelse mellan statistiska data, hänförande sig till olika perioder, skulle vara, måste dock till följd af den osäkerhet, som vidlåder isynnerhet tidigare publikationer, nästan alla försök att på denna väg om ock endast skissera en bild af industrins utveckling i vårt land öfvergifvas. Äfven i afseende å det nyaste mate... man att, oaktadt alla industristyrelsens ansträn... erhållandet af fullständiga och tillförlitliga sta... gifter, dock åtskilligt står att önska, innan e... bild af vår industris närvarande ståndpunkt ...

Det var i slutet af å... ansexp... vudsaklig öfverensstämme... industri... statistiska byråns förslag ... planen... stiska redogörelse, som de... industri... ligen afgifva.

Enligt denna plan s... istati... en fullständig öfve... indu... värksamhet och o... befi... värk, bruk, fabri... ri... likväl af järnväga... järnvägstrafikens ... läggningar, teleg... valtningen stående... rektions- och stra...

hemslöjden samt hvarje inrättning, hvars produkter äro afsedda endast för innehafvarens eget hushållsbehof.

Det omfång, i hvilket enligt denna plan fabriks- och handtvärksindustristatistiken utarbetades för åren 1884 och 1885, visade sig dock erfordra så dryga kostnader — årligen öfver niotusen mark — att senaten fann skäligt bifalla till industristyrelsens framställning därom, att de årliga publikationerna skulle inskränkas till allmänna statistiska öfversikter, medan en i detalj gående framställning af den industriella värksamheten i hela dess omfång endast hvart tredje år, året närmast före landtdag, skulle i tryck utgifvas. Materialet till statistiken borde dock äfven framgent bearbetas årligen efter enahanda plan och i samma utsträckning som de ofvannämda tvänne åren, hvarigenom specialuppgifter komme att å industristyrelsen stå myndigheter och enskilda personer till buds. Halten af de ingångna primäruppgifterna rörande handtvärkerierna å landet har dock nödgat industristyrelsen att afstå från h[illegible]handling af handtvärksindustrin på landsbygden.
[illegible]raf har för landsbygden industristatistiken in-
[illegible] förädlingsvärk, bruk, fabriker och sådana
[illegible]vilka vid [illegible]bete använda mekanisk drif-
[illegible]ra dets[illegible]nkom därför afsedda värk-
[illegible] dock [illegible] mindre industriella pro-
[illegible]ndet e[illegible]komligt undandragas sta-
[illegible]a vä[illegible]nstaltande af enquêter
[illegible]rande [illegible]ntliga handtvärkerierna
[illegible]eten [illegible]och har industristyrel-
[illegible]afge[illegible]n sättet för dessa en-
[illegible] de [illegible]e komme att erfordra.
[illegible]officiella industrista-
[illegible]dt utkommande de-
[illegible]rshandteringen, ma-
[illegible] samt omfattar tre
[illegible]en faststälda klas-
[illegible]ad, eller grufbryt-
[illegible]rädlingsvärk samt
[illegible]gör för fabriker
[illegible]ga tio grupperna
[illegible]ers-, trä-, bygg-

nads-, närings-, beklädnads- och grafisk industri. De senast publicerade delarna hänföra sig till år 1887, och detta är anledningen till att följande öfversikt i hufvudsak redogör för förhållandena nämda år. Till följd af den omsorg, hvarmed industristyrelsen sökt vidtaga förbättringar i industristatistiken, måste ock de senaste publikationerna anses i tillförlitlighet öfverträffa de föregående årens.

Sammanföres all den industri, som omfattas af ofvannämda tvänne publikationer för år 1887, finner man att inom hela landet 5740 arbetsställen upptagits med tillsammans öfver 43500 arbetare och ett bruttoproduktionsvärde af nära 115,31 miljoner mark. De vid industrin och handtvärkerierna anstälda arbetarena, med tidigare nämda undantag, utgjorde sålunda nästan 2 % af hela befolkningen i landet. Tillvärkningsvärdet, fördeladt på arbetarena och befolkningen, utgjorde 2650 mark på hvarje arbetare eller omkring 51 mark på enhvar af landets invånare. — Inom Sverge synes under år 1886 arbetarenas antal vid motsvarande industri utgjort nästan 3 % af hela befolkningen.

Då vi i det följande gå att närmare betrakta de olika slagen af industriell värksamhet i landet, skola vi taga de skilda industrigrupperna i den ordning dessa intaga efter beloppet af deras produktionsvärde och begynna då med

1. Träindustrin.

Denna grupp, till hvilken en obetydlig ben- och kautschukindustri är hänförd i den officiella industristatistiken, företer ett produktionsvärde af 28,01 miljoner mark eller 24,3 % af bruttotillvärkningsvärdet af landets hela industri och sysselsätter 8800 arbetare, fördelade på 526 arbetsställen. Landets 253 sågvärk, af hvilka 113 drifvas med ånga, representera inom denna grupp det största produktionsvärdet, uppgående till nära 25,57 miljoner mark; de lämna sysselsättning åt 7400 arbetare.

Därnäst komma:

184 snickerier och möbelfabriker	med 900 arbet.	och 1,28 milj.	mk	i prod.	värde.
2 korkfabriker	„ 137 „	„ 0,64	„	„	„
50 svarfverier och trådrullsfabriker	„ 146 „	„ 0,17	„	„	„
14 åkdonsfabriker och vagnmakerier	„ 80 „	„ 0,12	„	„	„

All öfrig industri i denna grupp är obetydlig och representerar tillsammans ett produktionsvärde af något mer än 200 000 mark.

Af hvilken ofantlig betydelse träet är för vårt land framgår redan däraf, att träexporten under de senaste sjutton åren utgjort i värde något öfver 45 % af hela landets export. Vid bedömandet af sågvärkens betydelse bör ej förbises att utöfver de arbetare, som vid dessa äro anstälda, en mängd andra funnit arbetsförtjänst vid skogens fällning och blockens flötning från det inre af landet till sågvärken. Ehuru data saknas om huru dessa förhållanden ställa sig för landet i dess helhet, torde man på grund af en om än högst approximativ uppskattning kunna antaga att flötningskostnaderna för det ur landet år 1884 exporterade virket uppgått till tre à fyra miljoner samt under sommarmånaderna gifvit sysselsättning åt ett antal af omkring tretusen personer[1]. Lägger man härtill den ar-

[1]) Denna uppskattning grundar sig på följande data. Åren 1883 och 1884 hade i medeltal 1,54 miljon stycken stockar per år blifvit flötade från Keitele och Päijäne vattendrag till Kotka sågar samt kräft en kostnad af omkring 950 tusen mark eller 60 penni per stock. Under juni och juli månader det senare året voro endast för den gemensamma flötningen i medeltal 635 man och 12 ångbåtar sysselsatta. Då emellertid stocken, innan den öfverlämnades till den gemensamma flötningen, flötats icke ringa sträckor, torde antalet arbetare vid flötningen på hela denna led kunna anslås till minst 800. Ur publikationer rörande Satakunta järnväg finner man att flötningskostnaden endast emellan Näsijärvi och Björneborg beräknats från 48,5 penni till 69 penni per stock. Kostnaderna längs hela den vid Björneborg utmynnande flötled torde därför icke öfverskattas, om desamma per stock beräknas till samma belopp som å Kotka leden. Ur tullspecialerna framgår att det från Kotka år 1884 exporterade sågade och runda virket utgjorde omkring 19 % af landets hela export samt att från Björneborg utskeppades öfver 15 %. Om alt det öfriga från landet exporterade virket, utgörande 66 %, i flötningskostnader kräft endast hälften per stock mot hvad fallet varit å de tvänne nämda lederna och tagit i anspråk en motsvarande arbetsstyrka, skulle flötningskostna-

betarestyrka, som erfordrats för fällningen af de till ett antal af omkring åtta miljoner uppgående blocken och deras släpning till närmaste flötningsled, kan man göra sig en bild af den öfvervägande betydelse sågrörelsen äger. Man finner äfven att dess hastiga utveckling under 1870-talet, då exporten af sågad vara från 15 miljoner kubikfot år 1870 uppgick under ständigt stigande till omkring 47 miljoner kubikfot år 1877, måste hafva mäktigt ingripit i alla förhållanden. I själfva värket medförde den stigande exporten en ökning i penningetillgången, som under sagda sju år kan uppskattas till öfver 100 miljoner mark utöfver det, som exporten af sågad trävara inbringat under den föregående sjuårsperioden eller i medeltal 14,5 miljoner årligen. Att vi i betydlig mån hafva att tacka just detta anlitande af det kapital, som ligger bundet i landets skogar, för den hastiga utveckling i alla riktningar, som kännetecknar nämda decennium, är väl utom alt tvifvel; men likaså säkert måste de hastiga fluktuationer, som därefter inträdde i trävaruhandeln, anses värkat störande på företagsamhet och arbetsförtjänst.

Huru viktig än träindustrin är för vårt land, så är det, såsom af anförda data framgår, tils vidare dock hufvudsakligast endast den förädling, som råmaterialet erhåller vid sågvärken, som tager den industriella värksamheten i anspråk. Den obestridligt stora vinst vårt land kunde draga af en högre grad af träets bearbetning går ännu förlorad till följd af bristande företagsamhet eller yrkesskicklighet. En jämförelse med andra land bringar detta till full evidens.

I Sverge utgjorde värdet af arbetade trävaror, som under år 1886 exporterades, 17,24 miljoner kronor eller 23 % af det till 74,91 miljoner kronor uppgående värdet af för samma år utförda oarbetade, sågade eller tillhuggna trävaror; fördeladt på invånarnes antal belöpte sig för arbetade trävaror 3,65 kronor på enhvar af befolkningen. I tyska tullområdet, där exporten af oarbetade trävaror

derna för det ur landet år 1884 exporterade virket uppgått till nära 3½ miljoner mark samt gifvit under sommarmånaderna sysselsättning åt ett antal af minst tretusen personer. Antagligen understiga dock dessa tal snarare än de öfverskrida det värkliga beloppet.

ıder år 1887 ,uppgick till endast 8,9 miljoner riksmark, ›dan införseln utgjorde 32,7 miljoner, utfördes enkelt artade föremål af trä för 16,7 miljoner riksmark samt trä›rikater för 51,9 miljoner riksmark, hvilket utgör arbel trävara för 1,44 riksmark på hvarje invånare af nämda lområde. I Finland utgjorde enligt tullstyrelsens betelse för år 1887 värdet af exporterade träarbeten icke lt 314 tusen mark mot 28,7 miljoner mark exporterade :betade, bilade och sågade trävaror, eller något öfver '0 af värdet för dessa; fördeladt på befolkningens antal, ;ör detta endast omkring 14 penni på person.

Under sådana förhållanden framträder obestridligt :ten af åtgärder för främjandet af en längre gående ırbetning af träet, än hvad härintils varit fallet. Hvad n i detta syfte tils vidare vidtagits har dock förnämli›t afsett upphjälpandet af träslöjden och utmynnat i bejande på försök och på vissa år af statsunderstöd åt .dtbrukssällskap för förbättrande af undervisningen i slöjd och främjande af tillvärkning af åkerbruksredskap ı åkdon. Äfven har fråga väkts om inrättande af fack›lor för utbildande af instruktörer för undervisning i slöjd. Huru nyttiga än dessa åtgärder kunna vara, är ; dock på utvecklingen af en fabriksmässigt bedrifven ı längre gående förädling såväl af det klena som det ›fva råmaterialet, ja på tillgodogörandet af sågaffallet, n uppmärksamheten bör fästas. Att på dessa områden lsträkta fält ännu föreligga obegagnade är utom alt .fvel,. och kan företagsamheten här leda till skapandet en för landet särdeles betydelsefull industri och vinst:vande export. De mekaniska snickerifabrikerna i Sverge, m hafva att uppvisa en ständigt tilltagande produktion, presenterade för år 1886 allena ett tillvärkningsvärde af ı8 miljoner kronor. Ett framstående rum bland dessa faikers exportartiklar synas på senaste tid boningsvillor h arbetarebostäder intaga, hvilka funnit fördelaktig afttning till och med på en från Sverge så aflägsen mark.d som Syd-Amerika.

Huru mycket än vårt lands skogskapital blifvit anadt, erbjuder detsamma, särdeles det värdefulla virket i 'onoskogarna, ännu industrin betydande tillgångar. Man

kan sluta därtill redan af den omständigheten, att kronoskogarna, hvilka under början af 1870-talets förmånliga konjunkturer levererade i medeltal omkring 19 % af den utskeppade sågade varan, under 1880-talet i medeltal anlitats endast till 10 % för denna vara.

2. Närings- och njutningsmedelsindustrin.

Produktionsvärdet af denna grupp uppgår till något mer än 23,97 miljoner mark; 6400 arbetare, fördelade på 249 arbetsställen, finna inom denna industri sysselsättning.

Främst är det industrin för beredande af njutningsmedel, som här gör sig gällande. Följande sammanställning af produktionsvärdet och arbetareantalet inom de förnämsta grenarna af nämda industri lämnar en inblick i deras relativa betydelse. Landets

31 öl- och porterbryggerier	hade ett pr. v. af	4,63	milj. m.	o.	sysselsatte	1 025	arb.
43 brännvinsbrännerier	„	„	2,23	„		„	692	„
67 sprit- och likörfabriker	„	„	0,65	„	(netto)	„	168	„
29 tobaksfabriker	„	„	3,91	„		„	1 202	„

Lägges härtill de på gränsen mellan njutnings- och näringsmedelsindustrin stående

2 sockerbruken	med ett pr. v. af	4,35	milj. m.	och	184	arbet. samt
öfriga mindre betydande fabriker	„	0,53	„		129	„

erhålles det resultat, att njutningsmedelsindustrin representerades af ett sammanlagdt produktionsvärde af omkring 16,3 miljoner mark, medan på näringsmedelsindustrin belöpte sig icke ens hälften däraf eller 7,67 miljoner mark.

Vända vi oss först till *bryggeriernas och bränneriernas* värksamhet, finna vi att vid dessa användts 1,25 miljon lispund inhemsk och 0,47 miljon lispund utländsk spannmål samt 25 700 tunnor potatis äfvensom humla till ett värde af 331 tusen mark. Värdet af förbrukad utländsk råvara torde kunna uppskattas till omkring 1,1 miljon mark.

Tillvärkningsbeloppet utgjorde under år 1887 när

,7 miljoner kannor öl, 70 tusen kannor porter samt om-
:ring 2,58 miljoner kannor brännvin [1]). I medeltal utgör
.etta 2,6 kannor (= 6,8 liter) öl och porter samt 1,2 kanna
= 3,1 liter) brännvin på enhvar af landets invånare, eller
kannor öl och porter samt 1,8 kanna brännvin på hvarje
erson öfver 15 års ålder. Dessa tal angifva dock icke
örbrukningens storlek, emedan betydliga nederlag från
öregående året förefunnos.

Två tredjedelar af det brända brännvinet har under-
;átt yttermera bearbetning i spritfabrikerna.

Det aktuella intresse, som är bundet vid brännvins-
illvärkningen, torde motivera en blick tillbaka på förhål-
andena under de tvänne sista decennierna äfvensom en
åmförelse med data från Sverge.

År 1866, då husbehofsbränningen afskaffades och ett
cke ringa förråd af brännvin från föregående år måste
afva funnits i landet, tillvärkades i brännerierna endast
12 tusen kannor. Årligen steg detta belopp och uppgick
edan år 1870 till nära 1,86 miljon; år 1872 steg tillvärk-
ingsbeloppet till omkring 3 miljoner samt nådde år 1875
tt maximum af 4,29 miljoner kannor. Härefter nedgår
lock beloppet årligen, utgör år 1879 något mer än 3,1 mil-
oner samt når år 1880 ett minimum af circa 2,39 miljoner
kannor. Med det följande året inträder åter ett hastigt
stigande, som för år 1883 uppbringar beloppet till 4,22 mil-
joner samt därefter under vidare stigande till nära 4,33 mil-
joner för år 1886, det högsta årsbelopp, som påträffas un-
der hela perioden efter husbehofsbränningens afskaffande.

Relativt till folkmängden öfverträffas dock beloppet
för sistnämda år, som utgör 1,94 kannor på hvarje in-
vånare, af det ofvan för år 1875 anförda, som lämnar 2,25
kannor (= 5,9 liter) på enhvar af landets invånare.

Med år 1887 inträder, såsom framgår ur redan an-
förda tal, ett anmärkningsvärdt aftagande i tillvärkningen,

[1]) Detta i industristatistiken upptagna tillvärkningsbelopp brännvin skiljer sig något från det i statistisk årsbok till 2,178 miljoner kannor upptagna. Äfven rörande förbrukade råämnen äfvensom bränneriernas antal skilja sig dessa officiella publikationer från hvarandra. Om någonstädes synas dock på detta område fullt tillförlitliga uppgifter utan större svårighet kunna erhållas.

delvis måhända framkalladt af den ökade brännvinsskatten; dock synas äfven de pågående nykterhetssträfvandena i sin mån bidragit därtill, då jämväl under år 1888 ett yttermera betydligt aftagande i tillvärkningen förmärkes. Tillvärkningsbeloppet för sistnämda år uppgår nämligen till endast 1,635 miljon kannor, ett belopp, som ej påträffas alt sedan år 1869 och utgör 0,7 kanna (= 1,8 liter) på hvarje invånare i landet.

Äfven i Sverge synes ett i någon mån motsvarande förhållande ägt rum. Efter den stegring brännvinskonsumtionen därstädes under de första åren af 1870-talet har att uppvisa, har densamma med mindre undantag varit stadd uti ständigt aftagande. Enligt inom finansdepartementets kontroll- och justeringsbyrå värkstälda statistiska beräkningar skall under tidrymden 1870—1888 det till förbrukning disponibla kvantum brännvin varierat emellan ett maximum af 13,5 liter för år 1874 och ett minimum af 6,9 liter för hvarje person år 1888.

Huruvida emellertid den under senaste åren pågående högst anmärkningsvärda minskningen i brännvinsbränningen är följden af en i hög grad förminskad konsumtion, som förblir normal, eller om ett tilltagande åter skall inträda i likhet med hvad i början af detta decennium var fallet efter ett i fem år pågående aftagande, skall väl den närmaste framtiden utvisa.

Af stort intresse vore en undersökning om antalet under senare år gjorda beslag för belysning af frågan, i hvad mån lönbränning och lurendrejeri tilltagit och måhända delvis motsvarat den minskning, som gjort sig märkbar i uppgifterna om den legala brännvinsbränningen.

Hvad *tobaksfabrikerna* vidkommer, uppgifves värdet af den i dessa förbrukade råvaran hafva uppgått till omkring 1,85 miljon mark; arbetad tobak importerades till ett värde af nära 0,3 miljon mark. Lägges till denna sist anförda siffra de inhemska fabrikernas produktionsvärde, erhålles 4,2 miljoner mark såsom ett ungefärligt uttryck för tobaksförbrukningen inom landet, då värdet af den exporterade varan äfvensom skilnaden i vid årets början och dess slut förefintliga förråder icke torde invärka på det i rundt tal angifna beloppet.

Vid *sockerbruken* hade omkring 4,65 kilogram råsocker ll ett värde af 3,4 miljoner mark förbrukats, och uppgick ɔt tillvärkade sockret till nära 4,4 miljoner kilogram. Därut- ver hade en betydlig mängd utländskt raffineradt socker nporterats till landet. Då år 1887 i sistnämdt afseende ɔtydligt skiljer sig från det föregående året, tages här ir beräkningen af sockerförbrukningen inom landet ett edeltal för åren 1886—1888, som utgör 6,66 miljoner ki- ɔgram. Man torde på grund af dessa data kunna antaga ɔt under året förbrukade sockret till omkring 11 miljoner ilogram, som ger i medeltal 5 kilo för hvarje person i ındet.

Såsom kändt bidraga den för tillvärkning och för- ljning af sprit- och maltdrycker ålagda skatt jämte tull- gifter för tobak och socker i betydlig mån till statsin- ɔmsterna. Vi vilja här, om ock endast närmelsevis, då ficiella data ännu icke föreligga, angifva detta förhål- ınde för år 1887.

Brännvinstillvärknings- och utskänkningsskatten jämte ɔvillningsmedlen för tillvärkning af maltdrycker stiga för ämda år, till följd af den förminskade brännvinsbränningen, ll endast omkring 3,8 miljoner mark, medan tullafgiften för ɔcker och tobak jämte bevillningen för denna kan beräknas afva uppgått till 7,6 miljoner mark. Nämda skatter å sprit- ɔh maltdrycker samt å socker och tobak skulle sålunda afva uppgått till öfver 11 miljoner mark och utgjort i ındt tal omkring 30 % af alla statsinkomster under ämda år samt 5 mark på enhvar af landets invånare.

Vända vi oss till näringsmedelindustrin finna vi främst *varnindustrin* med ett uppgifvet produktionsvärde af 2,1 ıiljoner mark samt nära 1600 arbetare. Af landets 1 312 varnar voro 75 ång- och 45 väderkvarnar, de öfriga vatten- ıvarnar; produktionsmängden uppgår till omkring 1,75 mil- oner tunnor spannmål. Det är dock att märka att upp- gifterna äro mycket bristfälliga, särdeles gäller detta pro- luktionsvärdet, då i sistnämdt afseende från landsbygden, ıtom Wiborgs län, inga uppgifter meddelats.

Äfven angående *mejerierna* äro uppgifterna i hög grad ɔristfälliga. Industristatistiken upptager 129 mejerier med 150 arbetare och ett produktionsvärde af 1,8 miljon mark.

Produktionsmängden anges till nära 1,7 miljon skålpund smör och 312 tusen skålpund ost. Detta belopp smör utgör ej fullt 11 % af hela den mängd, som under samma år från landet exporterats, hvaremot hela mängden utförd ost uppgår till endast circa 9 % af det i mejerierna tillvärkade beloppet.

För att i någon mån komplettera dessa vilseledande data rörande mejerihandteringen anföras här ur till jordbruksexpeditionen inkomna uppgifter öfver de under 1887 inom landet arbetande mejerier följande:

Antalet mejerier, där is- eller afkylningsmetoden tillämpats, uppgick till 375, medan å 145 mejerier centrifuger eller separatorer användts; därutöfver arbetade 13 mejerier, från hvilka uppgift om gräddsättningsmetoden saknas. Af alla 533 mejerier ägde 107 afsättning på Ryssland, 192 på England, 17 dels på dessa länder, dels på Sverge, 102 på Finland, 25 dels på utlandet, dels på egna land, medan från 82 närmare uppgift om afsättningsorten saknas; från 8 mejerier hade all mjölk försålts. Sålunda hade å tillsammas 341 mejerier tillvärkats smör eller ost för den utländska marknaden.

Af intresse är den utveckling mejerihandteringen under senaste åren tagit till följd af lämnade statsunderstöd och järnvägsnätets utsträckning till de nordliga länen.

Hela antalet under tioårsperioden 1879—1888 beviljade mejerilån uppgår till 164 om 2 till 4 tusen mark hvarje, och ett sammanlagdt belopp af 448 200 mark. Af dessa lån falla endast 11 till ett belopp af 37 700 mark på femårsperioden 1879—1883, medan under åren 1884—1886 respektive 10, 17 och 26 lån beviljades till sammanlagda belopp af 31 500, 56 500 och 68 500 mark samt slutligen under de två sista åren, 1887 och 1888, 100 lån af tillsammans 254 000 mark. Alla lån för mejerier i Wasa län till ett antal af 63 och ett belopp af 174 000 mark hafva beviljats efter Wasa järnvägs öppnande; likaså hänföra sig de 28 till ett belopp af 73 000 mark uppgående lånen för mejerier inom Uleåborgs län alla till åren 1887 och 1888 eller tiden efter Uleåborgsbanans utförande.

Af öfriga till näringsindustrin hörande fabriker och handtvärkerier upptagas 232 bagerier och konditorier med

fullt 700 arbetare och något mer än 2,4 miljoner marks ɔduktionsvärde samt 113 slakterier, korfmakerier och nservfabriker med tillsammans 270 arbetare och ett proktionsvärde af omkring 1,3 miljoner mark.

3. Textilindustrin

presenterar ett tillvärkningsvärde af något mer än 16,12 ljoner mark eller nära 14 % af hela industrins produkınsvärde samt sysselsätter 5120 arbetare vid 46 arbetsillen.

Landets 6 bomullsspinnerier och väfverier tillvärka ıter för nära 11,59 miljoner mark och sysselsätta $^2/_3$ af vannämda antal arbetare eller 3400 personer; därnäst jer landets enda linnespinneri och väfveri, det i Tamırfors, med ett tillvärkningsvärde af 2,3 miljoner mark h en till 927 uppgående arbetspersonal. Ullspinnerier h klädesfabriker med 555 arbetare representera ett proktionsvärde af 1,81 miljon mark, all öfrig industri af ına grupp ett tillvärkningsvärde af icke fullt 0,43 mil ı mark.

Vid *bomullsindustrin* förbrukades utländska råvaror till värde af omkring 4,8 miljoner mark. Af den inhemı produktionen har under 1887 utförts till Ryssland i t närmaste hela det till export emot nedsatt tull medna beloppet eller 49525 af 50000 pud. I kvantitativt nseende har detta utgjort omkring $^1/_3$ af hela tillvärkıgen; till hvilket värde denna export stigit kan ej an:vas, men den därför erlagda tullen till Ryssland uppgår . omkring 149 tusen mark. De $^2/_3$ af den inhemska till:kningen, som stannat inom landet, hafva endast till $^3/_4$ t behofvet, så att en betydande import ägt rum, hvilı kan uppskattas icke fullt uppgå till det kvantitativa opp, som exporterats till Ryssland. Endast värdet af porterade bomullsväfnader utgjorde nämda år 1,51 mil mark. Någon nämnvärd export till andra land än ssland har icke ägt rum.

Af *linnefabrikater* utfördes till Ryssland garn och väfler till ett värde af omkring 1,4 miljon mark; till an länder var utförseln obetydlig. Importen af lin- och

hampfabrikater understiger exporten och torde i vä kunna uppskattas till omkring 0,9 miljon mark. Vid d inhemska fabrikationen har förbrukats nära 1,15 milj skålpund inhemskt och 1,57 miljon skålpund ryskt lin t ett sammanlagdt värde af omkring 0,92 miljon mark.

Å *yllefabrikerna* i landet användes 0,535 miljon skå pund utländsk ull, medan endast 0,19 miljon skålpund i hemsk ull förarbetats och detta uteslutande till gröfre v nader. Af den utländska ullen togs en högst ringa d från Ryssland. Den inhemska produktionen fyller icl närmelsevis behofvet, så att importen af ylleväfnader i lena, som år 1887 uppgått till 4,4 miljoner mark, till vän mer än dubbelt öfverstiger hela den inhemska yllefabrik produktionen. Någon nämnvärd export af yllevaror äg icke rum.

Importen af väfnader och garn af alla slag uppgi år 1887 till något mera än 10 miljoner mark.

4. Metallindustrin.

Denna grupp omfattar grufbrytning och malmtä smält- och metallförädlingsvärk samt maskinindustrin vensom handtvärksindustrin och de fabriker, hvari met ingår såsom hufvudsakligt råmaterial[1]). Tillvärkningsv det af hela denna industri uppgår för år 1887 till 14 miljoner mark, utgörande nära 13 % af produktionsvär af landets hela industri; antalet arbetare utgjorde nå mer än 7 200 personer.

Guld. Sedan år 1870 har guld erhållits från vas rierna vid Ivalojoki i Lappmarken. Så obetydlig fångs än är, har den dock en betydelse för dessa öde näjder, under åren 1870—1887 i medeltal årligen 177 arbetare vaskerierna erhållit arbete. Isynnerhet var antalet un de första fem åren jämförelsevis stort och uppgick år 1 till nära 500 arbetare. Detta år erhölls 56,7 kilogram g

[1]) Uti redogörelsen för år 1887 har bärgsintendenten vidtagit sentliga förbättringar i uppställningen för att underlätta öfversikten ö de enskilda värken och lämna en jämförelse öfver smältningsresultat bränningsprocent, bränsleåtgång m. m.; såväl detta som den inled öfversikten utmärker på ett fördelaktigt sätt den nya publikationen.

motsvarande ett produktionsvärde af 0,181 miljon mark. Den årliga fångsten aftog dock under senare hälften af 1870-talet betydligt. År 1886 hade att uppvisa den minsta fångst af endast 4,76 kilogram, motsvarande 15 235 mark. Under år 1887 hafva 79 arbetare vid 22 vaskerier erhållit 6,78 kilogram guld, motsvarande 21 697 mark. Det sammanlagda produktionsvärdet för alla 18 år uppgår till något mer än 1 miljon mark eller i medeltal 58 tusen mark årligen; det vunna guldet har utgjort omkring 5 % af det guld, som vid myntvärket blifvit utmyntadt.

Silfver vinnes endast från Pitkäranta grufvor vid Ladogas nordöstra strand såsom biprodukt vid kopparhandteringen. Under åren 1884—1887 har i medeltal årligen endast 451 kilogram vunnits, motsvarande 74,5 tusen mark. År 1887 utgjorde produktionsvärdet 58 tusen mark.

Tennmalm åtföljer sparsamt kopparmalmen vid nämda grufvor. I medeltal har under åren 1884—1887 vunnits 13,6 tusen kilogram tenn årligen, motsvarande 40,8 tusen mark; under år 1887 utgjorde värdet nära 30,9 tusen mark.

Koppar har under de senaste åren vunnits endast vid Pitkäranta. Under åren 1884—1887 har årligen i medeltal erhållits omkring 200 tusen kilogram, uppgående till ett värde af 300 tusen mark, hvilket äfven utgör produktionens belopp under år 1887. Vid kopparvärken hade förbrukats 8 000 m³ ved, 300 m³ träkol, 600 m³ koks och 200 ton skrotjärn.

Järn. Det inhemska råmaterialet för järntillvärkningen utgöres nästan uteslutande af *sjömalm.* År 1884 uppgick malmfångsten däraf till 46,5 tusen ton (à 1000 kilogram) ur tillsammans 126 sjöar. Följande år, då de nya tullbestämningarna rörande införsel till Ryssland trädde i värksamhet, bedrefs fångsten endast ur 61 sjöar och nedgick till icke fulla 29,5 tusen ton samt år 1886 yttermera ned nära 2 tusen ton. År 1887 tilltog dock densamma åter; ur 112 sjöar upphåfvades 30,5 tusen ton. Endast ett ringa belopp, en bråkdel af 1 %, af denna malm har upptagits ur myrar eller mossar.

Malmlyftning har bedrifvits för 12 bruk i landet;

kostnaden för densamma och släpningan af malmen h utgjort 233 tusen mark och uppgått i medeltal till 7, mark per ton. Det är inom Kuopio län, som sjömalm täkten företrädesvis bedrifvits, och utgör den därstädes fi 7 bruk upphåfvade malmen 74 % af totalfångsten i land däraf mer än en tredjedel eller 7,4 tusen ton belöper på Möhkö bruk allena. Malmen dels uppköpes vid bruk dit den släpas af allmogen, dels lyftes den på entrepren sjöarnas afstånd från bruken variera från endast någ verst till 75 verst vid Salahmi bruk i Idensalmi socken

Råmaterialet för järnsmältningen i sydvästra Finland utgöres nästan uteslutande af svensk bärgmalm, hvaraf im porten under år 1887 uppgick till 20,1 tusen ton.

Huru mycket järnmalm under sistnämda år brutits ur den sannolikt enda med arbete belagda grufva i landet, under Högfors bruk hörande Kulonsuomäki grufva i Pyhä- järvi socken, är okändt; dock är beloppet i alla händelser ytterst obetydligt.

Af landets sammanlagda till 20,7 tusen ton uppgående produktion af råjärn (tackjärn och harkjärn) tillvärkades 52 % af inhemsk och 48 % af utländsk malm. Den finska järnsmältningen grundar sig således till nära nog halfva beloppet på svensk bärgmalm. Medelprocenten järn ur denna sistnämda uppgick till inemot 52 %, medan ur sjömalmen endast omkring 35 % järn erhölls. Då emellertid priset för den svenska malmen beräknats ända till 17,50 mark per ton, medan den finska i medeltal betalats med 7,60 mark, skulle priset för den svenska malm, som åtgått till producerandet af 1 ton tackjärn utgjort ända till 33,6 mark, medan priset för finsk malm behöfligt till samma mängd tackjärn i medeltal uppgått till 21,7 mark.

För att underlätta öfversikten af tillvärkningen vid landets *järnvärk, gjuterier* och *mekaniska värkstäder* under år 1887 sammanställas hithörande data i följande tabell:

arbets-en.	Produktionens art.	Tillvärkningens belopp i 1000 ton.	Tillvärkningsvärdet i miljoner mark.	Medelvärdet per ton i mark.
gnar ··	tackjärn	19,88	1,82	91,40
·värk ··	harkjärn	0,83	0,075	90
och 1 ırkstad	härdsmide	3,49	0,807	230
ırk····	valsadt järn och färdiga produkter	5,80	1,94	235
	smältstycken utöfver eget behof	2,69		170
ısvärk ·	göten	2,34	0,70	140
	däraf utvalsadt	(2,25)		300
·······	svart och manufaktursmide, däraf 68 % spik	1,91	0,80	415
rier ···	gjutgods	2,04	0,48	235
	Summa	38,98	6,62	—

.d 30 *mekaniska värkstäder* tillvärkades 46 ångbåtar, mobiler, 83 ångmaskiner och 2914 jordbruksredskap ndra arbeten till ett sammanlagdt produktionsvärde miljoner mark.

.d järnvärken och mekaniska värkstäderna i landet ɔrbrukats 14,03 tusen ton inhemskt och 3,68 tusen ändskt tackjärn, 1,05 tusen ton harkjärn, 1,79 tusen ıemskt och 1,40 tusen ton utländskt smidesjärn och 4 tusen ton skrot af olika slag samt 0,23 tusen ton k och 0,76 tusen ton utländsk plåt och diverse järnningar. Det förbrukade bränslet utgjordes af 218,5 ı^3 ved, 214,1 tusen m^3 träkol, 8,5 tusen m^3 stenkol, . m^3 koks och 2,6 tusen m^3 torf.

ela antalet arbetare vid järnvärken och mekaniska .derna uppgick till 5140 personer; bruksbefolknin- ler arbetarnes familjer på landet därutöfver till g 8400 personer.

ɔfvan angifna tal ingår icke tillvärkningen eller förbruk- å statsjärnvägarnas mekaniska värkstäder. Under n enskilda värksamheten inom maskinindustrin un- :n 1884—1887 gått tillbaka eller stått stilla, ha där- tatsjärnvägarnas värkstäder att uppvisa en fortgående :, som från år 1880 till och med år 1887 uppgår till eller från ett tillvärkningsvärde af 0,51 till 1,15 mil-

joner mark. Det sistnämda året utgjorde statens värkstadsproduktion 17 %, medan den privata uppgick till 83 % af landets hela värkstadsproduktion; och torde man kunna antaga att hvar femte man af landets värkstadsarbetare var sysselsatt vid statens värkstäder.

Hvilket ofantligt inflytande tullbestämningarna af år 1885 utöfvat på järnhandteringen i landet framgår ur följande sammanställning af järnexporten under de senaste åren.

Exporten af järn och stål samt tillvärkningar däraf i ton = 1000 kilogram.	Å r e n				
	1884	1885	1886	1887	1888
till Ryssland......	27649	26186	13036	13686	11727
till andra länder ..	8	45	60	21	9
Summa	27657	26231	13096	13707	11736

Importen af järn och stål samt tillvärkningar däraf med undantag af maskiner och järnvägsskenor uppgick år 1885 till 19,5 tusen ton från utlandet och 2 tusen ton från Ryssland eller tillsammans 21,5 tusen ton; år 1887 utgjorde importen endast 13 tusen ton från utlandet och 1,6 tusen ton från Ryssland, tillsammans 14,6 tusen ton. Medan sålunda exporten år 1887 med omkring 12,5 tusen ton understeg exporten för 1885, hade importen nedgått med endast något mer än hälften af detta belopp. Då förbrukningen inom landet under dessa år icke kan antagas hafva varit i större mån olika, kunde man redan häraf draga den slutsats, att produktionen inom landet betydligt nedgått, och i själfva värket beräknas att endast tillvärkningen och förädlingen af järn vid landets bruk under dessa år nedgått i värde med mer än 2,8 miljoner mark, hvartill yttermera bör läggas förminskningen i mekaniska värkstädernas och gjuteriernas tillvärkningsvärde.

Enligt tullbestämmelserna af den 11 augusti 1885, hvilka den 1/13 september samma år trädde i värksamhet,

oarbetadt tackjärn af finsk malm tullfritt införas till ssland årligen ända till 400 tusen pud (= 6552,5 ton), af högst en tredjedel smältstycken; stång, sort och sadt järn samt stål till samma belopp, men emot en l af 15 kopek i guld per pud; järnplåt, järn och stålvärkningar af alla slag, spik, gjutgods till ett belopp 70 tusen pud (= 1146,7 ton) samt maskiner och appaer 60 tusen pud (= 982,8 ton) mot en tull af 20 kopek uld per pud. Hvad därutöfver införes belades med tull igt den allmänna tariffen i kejsardömet.

Under år 1887 exporterades tackjärn och stångjärn i närmaste till den fastställda exportlimiten, medan exten af järntillvärkningar endast något öfversteg hälften limitbeloppet och exporten af maskiner ej uppgick ens 8 % däraf. Den till Ryssland erlagda tullen uppgår året till omkring 265 tusen mark.

Den totala järn- och järnvaruförbrukningen i Finland ger enligt data för år 1887 till i det närmaste 8 kilom för hvarje af landets invånare.

Det är af intresse att i detta hänseende jämföra Find med andra länder.

Enligt af bärgsintendenten välvilligt meddelade uppter utgjorde i medeltal för femårsperioden 1880—84 tacknsförbrukningen på hvarje invånare i

Storbritannien · · · · · ·	121	kilogram
Belgien · · · · · · · · ·	94	„
Förenta staterna · · · ·	88	„
Tyska riket · · · · · · ·	70,4	„
Frankrike · · · · · · · ·	58	„
Österrike-Ungern · · · ·	20	„
Finland för år 1887 · · ·	8,2	„

Häraf framgår huru ringa järnförbrukningen i Find är, hvilket å sin sida kan tjäna till ett uttryck för ı relativt ringa utveckling industrin i landet i allmän; nått. Och dock har man ansett nödigt genom höga rddstullar skydda den inhemska järnhandteringen.

Tullen för det år 1887 från utlandet importerade net uppgår till mer än 1 miljon mark. Om järnpriset förbrukningen vore höjdt med hela den fastställda tul-

len, skulle landet i förhöjda priser betala endast för tackjärn 215 tusen och för stångjärn 554 tusen mark årligen.

Vi finna af det föregående huru ödesdigra de nya tullbestämningarna rörande järnimporten till Ryssland varit för järnhandteringen i vårt land. Den höga skyddstull densamma åtnjuter har icke kunnat skydda denna industri för ett nedgående, som endast på andra vägar kan rationelt motarbetas.

Den betydliga mängd tackjärn, som från Sverge och isynnerhet från England årligen importeras, har riktat uppmärksamheten på vikten af en utredning huruvida det af finska sjömalmer beredda tackjärnet kunde komma till användning vid järnvärken i sydvästra Finland. Med anledning häraf hafva på styrelsens föranstaltande vid Dahlsbruk, Fiskars, Crichtons mekaniska värkstad i Åbo och statsjärnvägarnas i Helsingfors försök under åren 1886—1887 utförts med tackjärn från Värtsilä (af Möhkö bruks tillvärkning) äfvensom från Haapakoski masugn och Oravi järnvärk, hvarefter profstänger af det tillvärkade smidesjärnet afprofvats med hänsyn till deras hållfasthet af bärgsintendenten. Dessa försök hafva i allmänhet utfallit särdeles gynnsamt. Man har funnit att det afprofvade järnet i duglighet vida öfvergår det puddeljärn, som fordras till ramstyckena å statsjärnvägarnas lokomotiv och ganska nära i godhet motsvarar den götjärnsplåt, som fordras till lokomotivens ångpannor. Jämfördt med svenskt och engelskt puddeljärn visade det sig att Surahammarjärnet visserligen ägde en större tänjbarhet, men att däremot smidesjärnet från såväl Motala som Staffordshire hade en mindre både seghet och hållfasthet än det vid Fiskars och Dahlsbruk af sjömalmer tillvärkade enahanda järnslag. Genom försöken har man i västra Finland lärt sig uppskatta sjömalmstackjärnets goda egenskaper framför ordinärt engelskt, isynnerhet till kvalitetsgjutgods. Järnvägens mekaniska värkstad har därför sedan dess tagit största delen af sitt behof från Haapakoski masugn. Fiskars bruk, Crichton och skeppsdockan i Helsingfors hafva äfven funnit uträkning vid att årligen enhvar beordra inemot ett par tusen lispund gjuteritackjärn från östra Finland, ehuru

gelskt tackjärn fortfarande för dess billighet användes 1 de flesta ordinära behof.

Denna billighet relativt till det finska tackjärnet beıgas i icke ringa mån af de mindre transportkostnaderna r engelsk vara. Medan tackjärnet från England så godt m omedelbart från smältvärken inlastas i fartygen för t sjöledes transporteras till våra kuststäder, har tackjär-ıt från masugnarna i det inre landet fraktats dels med ist och ångbåt, dels med järnväg för att nå sin bestäm-elseort. Sålunda hade det från Värtsilä till Dahlsbruk ıh Fiskars sända järnet fraktats med häst till Puhos för t med ångbåt nå Wiborg och därifrån med segelfartyg ıstämmelseorten; fraktkostnaderna stego därför till något er än 31 penni per lispund eller inemot tredubbelt hvad akten tidtals utgjort från England till dessa orter. Det-mma torde ock i det närmaste varit fallet med frakt-ıstnaderna från Haapakoski öfver Willmanstrand. Sedan den för dessa transporter har dock Savolaks järnväg be-ırt Haapakoski och trafiktaxan blifvit i betydlig mån ıdsatt, så att transportkostnaden från detta bruk till Ka-s station ej uppgår till mer än omkring 9 penni per ıpund, till Åbo omkring 13 penni; och då Karelska ba-ın öppnas till Värtsilä, blir frakten från detta bruk till aris station omkring 12 penni per lispund. Vid sådana rhållanden och då nedsättningen af fraktkostnaderna per rnväg för längre afstånd ännu ingalunda nått sin möjliga äns, synes all anledning förefinnas till det hopp att of-ınnämda försök skola leda till ett större användande för ıuken i sydvästra Finland af det finska tackjärnet och lunda måhända bidraga till en framtida betydelsefull ut-ıckling af järnindusrin i östra Finland.

Hvad vidkommer *handtvärkerier och fabriker*, hvari etall ingår såsom hufvudsakligt råmaterial, represente-de dessa år 1887 ett produktionsvärde af nära 2,31 mil-ner mark och sysselsatte vid 797 arbetsställen 2010 ar-ıtare. Grof- och finsmiden hade ett tillvärkningsvärde 0,62 miljon mark; därnäst kommo guld- och silfver-ıiden med 0,40 miljon mark i produktionsvärde, bleck-ıh plåtslagerier med 0,37 miljon mark samt urmakerier ed 0,23 miljon mark.

5. Pappersindustrin.

Denna grupp, hvars tillvärkningsvärde uppgår till ej fullt 9,66 miljoner mark eller omkring 8,4 % af produktionsvärdet af landets hela industri, omfattar utom de industriella värk, som bereda och bearbeta papper och papp, jämväl cellulosa- och asfaltfiltfabriker samt bokbinderier. Antalet inom denna industrigrupp anstälda arbetare utgör 2730, fördelade på 95 arbetsställen, däraf 67 bokbinderier.

Landets 8 pappersbruk sysselsätta nära 1700 arbetare och representera ett produktionsvärde af 6,91 miljoner mark; lika många träsliperier hafva 550 arbetare och lämna en tillvärkning, uppgående i värde till 1,30 miljon mark. Därefter följa papp- och asfaltfiltfabriker med 0,65 miljon, tapetfabriker med 0,33 miljon, bokbinderier med 0,22 miljon ooh 1 cellulosafabrik med något öfver 0,2 miljon mark i produktionsvärde.

Den mängd skogsprodukter pappersindustrin dels såsom slip-cellulosaved, dels såsom bränsle förbrukar, ger i omnäjden kring de industriella inrättningarna tillfälle till afsättning för ved och till arbetsförtjänst för en betydlig arbetarepersonal utöfver den vid dessa inrättningar egentligen anstälda. Några uppgifter om huru dessa förhållanden gestalta sig inom landet föreligga dock icke.

Det näst träet hufvudsakliga råmaterialet vid pappersfabrikationen utgöres af lumpen, som i någon mån fått gifva vika för träets ökade användning. Ända till de sista åren har största delen af lumpen importerats från Ryssland för ett värde, årligen varierande emellan 1/2 och 1 miljon mark samt någon gång därutöfver. Mängden af den till landet införda lumpen, som under åren 1871—75 uppgick i årligt medeltal till 123 tusen lispund, ökades därefter hastigt och utgjorde för följande treårsperioder i medeltal 298 tusen, 442 tusen, 410 tusen, men för perioden 1885—87 endast 233 tusen lispund årligen. Det aftagande i importen, som sålunda på de senaste åren inträdt, gjorde sig gällande egentligen under åren 1886 och 1887, då beloppet nedgick till respektive 153 och 130 tusen lispund mot 415 tusen år 1885. Anförda tal visa å ena sidan af hvilken ekonomisk betydelse för landet lumpsamlingen är

ımt å den andra att, om äfven de senare åren möjligen ;t bättre tillvaratagande af den inhemska lumpen kan onstateras, dock beträffande lumpsamlingen inom landet ɑnu åtskilligt vore att önska.

Det är från början af 1870-talet, då användandet af :ämassa inom pappersindustrin, öppnandet af järnvägen ll Petersburg och eljes förmånliga konjunkturer samvär:ade för att framkalla anläggningen af en mängd industriella inrättningar för pappersberedning, som denna inlustri hastigt utvecklade sig till en framstående betydelse.)ess alster lyckades ock vinna en fördelaktig afsättning å Ryssland, dit till en början desamma nästan uteslutande 'ände sig. Medan före öppnandet af järnvägen till Petersburg exporten till Ryssland uppgått till endast några hunlra tusen mark årligen, begynner densamma med år 1874 .tt räknas i miljoner och uppgick slutligen år 1882 till tt värde af mer än 10 miljoner mark. De ogynnsamma konomiska förhållanden, som därefter inträdde, samt de estriktiva tullåtgärder, hvilka i slutet af år 1885 från ysk sida vidtogos med afseende å finska industrialster och ämväl drabbade vår pappersindustri, värkade till en böran något hämmande på dess vidare utveckling samt tvin;ade densamma att för sina alster söka nya marknader i ıtlandet. Till hvilken grad detta lyckats framgår ur följnde sammanställning af exporten af träpappersmassa, papp, ıapper och pappersarbeten till Ryssland och öfriga länder nder åren 1884—1888:

Exportmängden i miljoner kilogram.	Åren				
	1884	1885	1886	1887	1888
till Ryssland	18,23	19,61	17,11	16,34	18,49
till öfriga land	0,28	0,48	2,23	6,55	7,46
Summa	18,51	20,09	19,34	22,89	25,95

Vi finna af dessa tal att medan exporten till Ryssnd under de två närmaste åren efter de nya tullbestäm-

ningarna nedgick med mer än 3 miljoner kilogram, steg utförseln till andra länder med 6 miljoner och hade sålunda till följd en icke ringa ökning af landets export af dessa alster. År 1888 hade exporten till Ryssland åter uppnått, ja något öfverstigit exporten år 1884, medan utförseln till öfriga land yttermera stegrats med närmare 1 miljon kilogram och uppgått från 1,5 % år 1884 till 40 % af exporten till Ryssland.

Det vunna resultatet erbjuder en fägnesam illustration på hvad inhemska industriidkares energi i förening med välbetänkta åtgärder, hufvudsakligast för underlättandet af kommunikationen med utlandet, kan åstadkomma.

6. Läderindustrin.

Denna industri representerar ett produktionsvärde af nära 8,13 miljoner mark eller 7,1 % af tillvärkningsvärdet af landets hela industri och sysselsätter omkring 2000 arbetare, fördelade på 635 arbetsställen.

Landets 545 garfverier med 1700 arbetare och ett tillvärkningsvärde af 7,7 miljoner mark intaga inom denna industrigrupp det främsta rummet, och bland dessa representera garfverierna i Uleåborg allena en produktion, motsvarande mer än 2,5 miljoner mark. Vid garfverierna hafva nära 263 tusen hudar och 286 tusen skinn blifvit beredda; af hudarne hafva 77 tusen blifvit från utlandet importerade och kostat enligt uppgift något öfver 1 miljon mark. Enligt tullspecialierna hade under år 1887 importerats från utlandet nära 1,14 miljon kilogram och från Ryssland 0,44 miljon kilogram hudar till ett sammanlagdt värde af nära 3,32 miljoner mark, hvarutöfver värdet af importeradt läder och arbeten däraf upptages till nära 2 miljoner mark. Samma år steg exporten af hudar och skinn samt tillvärkningar däraf till endast 0,54 miljon kilogram och ett värde af 1,84 miljon mark, eller omkring $^1/_3$ af beloppet och värdet för den nämda importen. Den inhemska förbrukningen tager sålunda i betydlig mån utländsk vara i anspråk.

Sadelmakerierna, till ett antal af 84, hafva ett tillvärkningsvärde af nära 0,34 miljon mark.

För höjandet af läderbearbetningsslöjden hade finansexpeditionen i början af år 1887 anbefalt industristyrelsen att inkomma med yttrande, om icke anledning förekomme att särskildt i östra Finland befordra uppkomsten af sadelmakeri och annan slöjd för tillvärkning af sådana läderarbeten, som nu från utlandet inhämtas samt huruvida icke i detta syfte i Wiborg eller Willmanstrand borde inrättas en undervisningsanstalt för läderbearbetning, i hvilken instruktörer för denna slöjd kunde danas och särskildt sadelmakare och skomakare för landsbygden i östra Finland utbildas. Då industristyrelsen fann en dylik anstalt utan tvifvel komma att medföra väsentlig nytta, uppgjorde den ett förslag till en sådan skola, omfattande en lägre slöjd- och en högre handtvärkskurs, hvardera med två afdelningar, en för skomakeri och en för sadelmakeri, samt föreslog skolans förläggning till Willmanstrand, dess öfvertagande af staten och beviljandet af ett årsanslag, enligt utgiftsstat uppgående till 12500 mark och en summa af 20000 mark till dess första inrättande. Frågan är tils vidare oafgjord.

7. Stenindustrin,

som omfattar äfven glasindustrin, sysselsätter 4270 arbetare, fördelade på 178 arbetsställen och har att uppvisa ett tillvärkningsvärde af 4,31 miljoner mark. Landets 14 glasbruk med 607 arbetare representera ett produktionsvärde af nära 1,35 miljon mark; därnäst komma 10 kakel-, fajans- och porslinsfabriker med 532 arbetare och nära 1,2 miljon mark tillvärkningsvärde; 80 tegelbruk med 1570 arbetare och 1,06 miljon mark i produktionsvärde; 19 stenbrott och sliperier med 1300 arbetare samt 21 kalkbrännerier med 190, hvardera industrigrenen representerande ett tillvärkningsvärde af något öfver 0,3 miljon mark.

I landets glasindustri synes att döma af de officiella data öfver export och import en anmärkningsvärd förändring försiggått. Med år 1874 tilltager exporten af glasvaror i hög grad. Efter att under en mängd af år varierat omkring 0,2 à 0,3 miljon mark, stiger denna export under åren 1874—76 i medeltal till 0,83 miljon mark årligen för att därefter under åren 1877—82 uppnå ett medel-

belopp, endast obetydligt understigande 2 miljoner mark om året. Under denna tid utgör värdet för exporterade buteljer och fönsterglas endast omkring 20 %, medan alla öfriga glasvaror uppgå i värde till 80 % af nämda belopp. Från och med år 1883 inträder ett betydligt nedgående och år 1886 utgör exporten i värde endast 0,78 miljon mark, hvarefter åter en stegring inträder. Tillika intager exporten af fönsterglas det första rummet med öfver 60 % af glasexportens värde. Exporten af buteljer varierar kring det förra beloppet, medan värdet af öfriga utförda glasvaror nedgått till endast 24 % af hela glasexporten. Då afsättningen ägt rum nästan uteslutande på Ryssland, synas de senast framhållna förändringarna i exporten varit framkallade af tullbestämningarna 1885, hvilka berörde jämväl glasinförseln till Ryssland och medgåfvo en tullfri import till obegränsadt belopp af vanliga buteljer samt faststälde 30 kopek i guld per pud för simplare vara, men den allmänna tariffens bestämningar för dyrbarare tillvärkningar. Produktionen inom landet fyller på långt när icke behofvet. En betydlig import af glas och kristallvaror, främst från Tyskland och Ryssland, har erfordrats och varierat mellan 0,8 och 1,2 miljon mark. Från år 1883 finner man äfven i importen ett anmärkningsvärdt nedgående till ett medeltal af omkring ½ miljon mark om året. Den inhemska produktionen är hufvudsakligen stäld på tillvärkning af fönsterglas och buteljer, och har den sistnämda tillvärkningen väsentligt tilltagit genom Pitkäranta bruks nyligen tillkomna betydliga buteljproduktion med afsättning på utlandet. Värdet af utländska kemikalier och råvaror, förbrukade vid glasbruken, uppgick år 1887 till omkring 120 000 mark.

Fajans- och porslinsfabrikerna hafva under de senaste åren funnit endast en ringa, till ett värde af något öfver 0,2 miljon mark uppgående afsättning utom landet, hufvudsakligast på Ryssland. Exporten hade dock från 1879 betydligt tilltagit och från 0,1 miljon mark uppgått till omkring 0,5 miljon samt år 1884 ända till 1,65 miljon för att under det följande året nedgå till 0,44 miljon mark.

Tegelbruken uppgifva tillvärkningen under år 1887

l 28,5 miljoner tegel; importen uppgick till 4,6 miljor mur- och taktegel, däraf från Ryssland 3,6 miljoner ycken; exporten var obetydlig.

Af stenhuggerierna och sliperierna representera de i elsingfors och Hangö omkring 80 % af denna industris ala produktionsvärde; de öfriga inrättningarna äro af ringa etydenhet. Den rikliga tillgången på godt material i rening med sjökommunikationer och närheten af en såan afsättningsort som Petersburg synas dock erbjuda denna ıdustri goda utsikter till en betydande utveckling. I verge utgjorde år 1886 utförseln af sten i värde 1,61 iljon kronor; tegel exporterades öfver 15 miljoner styc-en för 0,58 miljon kronor.

8. Beklädnads- och rengöringsindustrin.

Denna grupp omfattar i den officiella publikationen ıdast i städer och köpingar befintliga handtvärkerier och ırättningar; med 2 900 arbetare, fördelade på 826 arbetsällen, representerar den ett produktionsvärde af 3,94 mil-ıner mark. De främsta rummen inom denna industri in-ga skrädderierna, hvilka till ett antal af 264 represen-ıra hälften af det nämda produktionsvärdet och syssel-ätta 1 100 arbetare samt 438 skomakerier med öfver 1 000 :betare och ett tillvärkningsvärde af nära 0,96 miljon ıark. Bland de öfriga industrierna i denna grupp hafva adinrättningar, hattfabriker, skjortfabriker och bundtma-erier en tillvärkning, uppgående till mer än 0,2 miljon mark ör enhvar af nämda industrier.

Under år 1887 importerades färdiggjorda kläder in-lusive hattar och mössor, för omkring 3,5 miljoner mark amt skoplagg för circa 1,9 miljon mark; tydligen förelig-er här möjligheten att genom ökad yrkesskicklighet vinna n betydande utveckling.

9. Kemisk industri.

Produktionsvärdet för denna grupp, som sysselsätter 260 arbetare vid 181 arbetsställen, uppgår till 2,64 miljo-er mark. De förnämsta hithörande industrier äro:

121 färgerier	m. 260 arb.	o. ett tillvärkn. värde	af c. 0,58 milj. m.
14 tändsticksfabriker	„ 600 „	„	„ 0,55 „
3 gasvärk	„ 75 „	„	„ 0,43 „
10 fabriker för tvål, parfym med flere kemiska preparater	—	„	„ 0,36 „
2 krutbruk	„ 47 „	„	„ 0,26 „

Under år 1887 importerades oljor och fettarter samt tillvärkningar däraf för ett värde af 3,83 miljoner mark, hvaraf stearinljus för 0,68 miljon mark och tvål för 0,43 miljon mark; importen af kemiska preparater och materialier uppgick till mer än 1,1 miljon mark.

Af dessa data framgår att den kemiska industrin inom vårt land ännu är i sin linda. Otvifvelaktigt är dock att en del industrier hörande till denna grupp, såsom exempelvis tändsticksfabrikerna, utom fyllandet af behofvet inom landet, kunde med fördel afse en större export. För jämförelse må här följa några data från Sverge, som bestyrka det sagda.

	milj. kronor.
Under år 1886 utgjorde prod. värdet för tändsticksfabriker	9,75
„ kemisk-tekniska fabriker	4,84
„ färgerier	2,38
„ gasvärk	2,23
„ såp- och tvålfabriker	2,11
„ oljeslagerier	1,72
„ stearinljusfabriker	1,40

tillsammans 24,43 miljoner kronor eller 34,2 miljoner finska mark, motsvarande 7,25 mark på hvarje invånare, medan tillvärkningsvärdet för hela den kemiska industrin i Finland utgör endast 2,64 miljoner mark eller 1,12 mark på enhvar af befolkningen. Särdeles anmärkningsvärd är tändsticksfabrikationen, som i förhållande till invånarantalet i Sverge omkring tolf gånger öfverträffar densamma i Finland. Utförseln af tändstickor från förstnämda land utgjorde år 1886 circa 15 miljoner kilogram.

10. Byggnadsindustrin.

Den officiella publikationen upptager för denna grupp ett tillvärkningsvärde, hänförande sig till städer och k

pingar, af endast 2,02 miljoner mark, hvaraf nära 1,15 miljon belöpte sig på målare- och tapetserareindustrin samt 0,66 miljon på murare och byggnadsentreprenörer. Hela antalet arbetare inom denna industrigrupp utgjorde 1855.

11. Grafisk industri.

Tillvärkningsvärdet af denna industri uppgick år 1887 till 1,78 miljon mark, däraf 1,27 miljon kom på 39 boktryckerier med 709 arbetare samt 0,32 miljon på 5 stentryckerier med 200 arbetare. 17 fotografiatelierer med 57 arbetare lämnade ett tillvärkningsvärde af 0,18 miljon mark.

I bilagda plansch finner läsaren en grafisk framställning af de olika industrigruppernas relativa betydelse.

I följande afdelning skola arbetareförhållandena och de industriella inrättningarnas fördelning inom landet belysas.

Frith. Neovius.

Transkaspien.

II.

Att tala om Transkaspien utan att nämna något om sanden vore att gifva en högst ofullständig bild af detta land. Det begrepp man i allmänhet gör sig om „sandhaf", som enligt sägnen endast kunna passeras af „öknens skepp", kamelen, där „fruktansvärda sandstormar“ begrafva hela karavaner och utgöra en fasa för hvarje resande som är tvungen passera dem, motsvaras dock på långt när ej af verkligheten. Det intryck man får af sandsteppen beror mycket af den årstid, då man ser den. Passerar man en sådan t. ex. i april, sedan marsregnen upphört, tjusas man af den rika vegetation och den blomsterprakt, som öfveralt möter en. Det tyckes otroligt att en sådan växtrikdom kan uppspira på blotta sanden, men det är likväl fallet, och med välbehag inandas man den härliga aromuppfylda luften. Dock varar detta blott en kort månad. Ty den fukt regnet lämnat fördunstar snart under invärkan af den heta solen och redan i medlet af maj har hela vegetationen förbleknat, gräset gulnat och tröstlöst öde synes alt. I oregelmässiga, ofta hästskoformiga, 15 till 30 fot höga kullar ter sig landet så långt ögat når, mellan dem en labyrint af dälder, där bottnen antingen är betäckt af ett tunt sandlager eller består af horizontala ler- eller lössflackor, som om våren stundom utgöra grunda saltsjöar, mot sommaren förvandlande sig till pölar med saltig lergytja, af hvilka de största och djupaste bilda det kirgisen kallar „ssor“. Där mellan sandkullarna stora flackor af en blågrå, hård lera förekomma, kallar han dem „takyr“; marken är på sådana ställen så hård, att icke ens hästhofven lämnar något spår på densamma; den liknar ett blankt bonadt golf. Antagligen befinner sig denna lera i första stadiet af ombildning till lerskiffer. I allmänhet erbjuder den så illa beryktade sandsteppen inga oöfvervinneliga hinder; karavanen finner öfveralt en väg

ch som kändt är hafva de ryska kanonerna forslats öfver ensamma i alla riktningar. Buskar och örter, hvaraf edschenko funnit öfver 200 arter, hafva med sina rötter ldat ett flätvärk, som gifvit fasthet åt sanden, liksom ıd och skogar gifva bärkraft åt dynerna i Europa.

De i Transkaspien nomadiserande turkmenerna älska, :asom kirgiserna norr om Aral-sjön, att om hösten flytta l sandstepperna, där deras hjordar finna tillräckligt bete. ssa nomaders behof af bränsle och hornboskapens, syn:ligen fårens skarpa klöfvar motvärka naturen, som stän;t arbetar på sandens befästande. Oaserna, där en tätare 'olkning bofäst sig, omgifvas till följd däraf af värklig gsand. Behofvet af bränsle tvingar till insamlande af , som kan tjäna till brännmaterial. Ej nog med att man ıugger hvarje buske, ja nästan hvarje ört, som sticker m öfver jordytan; man gräfver äfven upp rötterna, lka hos sandfloran äro mångfaldigt gröfre och längre den ofvan jord växande delen af plantan. Sålunda utroall vegetation.

När man från Merv-oasen reser norrut till Tschardjui Amu-Darjas strand, inträder man strax bakom Bairam- i en sandstepp, som har en bredd a omkring 200 st. Först finna vi sandkullarna betäckta af tamarix och aoul, populus diversifolia, eleagnus m. fl. samt af en ıska tät gräsmatta; därefter glesna buskarna, aftaga i rlek och upphöra slutligen alldeles. Gräs och örter synas ıu, men äfven de försvinna; 30 verst före Tschardjui har ırje tecken till vegetation upphört och man omgifves af flygsand som vid lugnt väder kan liknas vid en under rm stelnad hafsyta. Sandkullarnas ryggar bilda skarpa nmar, liksom hafvets vågor, hvilka formligen tyckas ta, då vinden far öfver dem, nedsopar sandpartiklarne ı åter aflagrar dem där ojämnheter eller hinder möta. 'ergår vinden till storm uppfylles luften af ett så fint n, att det intränger öfveralt och igensopar hvarje spår; ; kan då den resande förlora riktningen och förvilla sig nd dessa gigantiska sandvågor, där intet utmärker den ; han har att följa. Men sådant kan endast inträffa un- ' de hetaste månaderna, när sanden är fullkomligt torr, ty den ringaste atmosferiska fuktighet till följd af sandens

stora kapilaritet binder den, och den torra sommaren tilllika är den minst blåsiga, inträffa dylika sandstormar ytterst sällan. Den mer än 2 ½ åriga trafiken på transkaspiska järnvägen, som skär just detta sandbälte mellan Merw och Tschardjui, har ådagalagt detta. Rörelsen på banan har aldrig uppehållits mer än 48 timmar. Nyare iakttagelser hafva ådagalagt ohållbarheten af sägnen om den „vandrande flygsanden", som småningom skulle hafva utbredt sig i riktning af de herskande vindarna och begrafvat icke blott byar och städer, utan äfven hela kulturländer. Man har nämligen funnit att sanden är tämligen stationär, emedan vindarnas riktning ständigt växlar och de häftigaste och förherskande nordostliga vindarna förekomma just de tider på året, då sanden är bunden af fuktighet. Kampen mot flygsanden är i allmänhet icke särdeles svår, där den föres konsekvent, där vatten finnes och där människan, i stället för att i blind okunnighet motvärka naturens arbete genom vegetationens utrotande, söker understödja densamma genom vårdandet af den vegetation, som redan finnes, och förökandet däraf medels planterandet af lämpliga växter. Andra länder gifva oss lärorika exempel härpå, som till exempel Les Landes i södra Frankrike, hvilka inom det senaste seklet från en öde flygsandsöken förvandlats till praktfull skogsmark. Det torde därför ej vara altför vågadt att antaga att kommande sekler skola se en ny kultur uppspira i Asiens nu öde sandöknar.

På frågan huru de sandmassor tillkommit, som nu betäcka en så stor jordareal, svarar Alenitzin att de alla varit strand-dyner, som uppkastats af det småningom uttorkande Aral-Kaspiska hafvet, hvaremot Barbot de Marny, medgifvande detta till en del, strängt skiljer de i mellersta Asien förekommande hästskoformiga sandkullarna, de där så kallade „barchanerna", från de vanliga parallelt löpande sandvallarna, som man kallar stranddyner. Han menar att „barchanerna" bilda sig öfveralt i Asien, där den med sand blandade jorden står utsatt för vindens fria påvärkan, emedan intet skyddande humuslager förekommer. Middendorff tyckes äfven delvis dela denna åsikt. I öfrigt utvaskas och uppkastas sanden af floder o bäckar, ja af hvarje rännil, ur den lössjord de genomström

Nära Karakul i södra Bukara, liksom i Tschardjui på ıu-Darjas södra strand, observeras en af annan orsak mkallad sandbildning. Lössen, hvilken här liksom öfver- ; utgör grunden, består till två tredjedelar af sand. Så ige lössen ligger orörd, är den fast och kompakt och ıden är endast i stånd att bortsopa de finaste dampar- larna från den släta ytan. Annorlunda blir förhållan- ;, så snart plogen och hackan, österlandets „ketmen", pluckra jorden, så vida den icke då flitigt bevattnas ı vegetation betäcker den. De uppkastade jordklum- ma bilda en vida större yta för vindens påvärkan; ras finaste lerpartiklar föras bort, medan den tyngre ıden blir kvar; från de oasen omgifvande, af invånarne vegetation beröfvade sanddynerna nedblåser yttermera ıd, ökande den ur jorden frigjorda, och sålunda bilda omedelbart invid oasens gräns „barchaner", som alt- ra försvåra bevattningen och jordbruket. Slutligen må- invånarne uppsöka en jämförelsevis lättare bearbe- l jord. Genom besåning och bevattning motarbetar ærlänningen sandens påträngande, endast då ingen annan väg för honom återstår. Exempel finnas att han med mgång gjort det; vanligtvis lämnar han dock sina lätt- pförda lerboningar, bevattningen upphör, och sanden och ıden få fritt spelrum. I de ständiga krig, för hvilka ssa länder varit utsatta, har det ofta händt att alla in- nare i oasen dels blifvit dödade dels bortförda i fången- ıp, hvarefter området lämnats öde, fullkomligt sköfladt af . och svärd, ett lätt byte för den omgifvande flygsanden, n snart begrafvit det nyss så blomstrande landet. Detta klarar förekomsten af de ruiner vi i dag spöklikt se mskymta i sandsteppen.

Sammanfattande ofvanstående se vi att sanden bildats:

1:o) af de dyner hafvet uppkastat;

2:o) därigenom att den utvaskats ur grunden af de nande vattnen;

3:o) direkt ur grundjorden genom vindens påvärkan;

4:o) genom förvittring af bärg och stenarter, som här i nänhet äro ganska lösa, i det att mjuk sandsten och skiffer förherska. Richthofen anser detta moment som ytterst viktig faktor för sandbildningen i Central-Asien.

Amu-Darja, hvilken utgör Transkaspiens nordöstra gräns, är Central-Asiens största flod. Den upprinner i Pamir-bärgen och utgjuter sitt vatten genom tre hufvudarmar i Aral-sjön. Från mynningen är den segelbar på nära 1500 verst till det gamla fästet Faizavat, ej långt från staden Kunduz i Afganistan, och trafikeras för närvarande mellan fort Petro-Alexandrovsk och Karki, ett afstånd af 600 verst, med två kronan tillhöriga ångbåtar af den på Volgan vanliga flodångaretypen.

Liksom alla asiatiska floder, ändrar äfven Amu-Darja ständigt sitt lopp. I Europa rinna floderna i dalar, som de själfva fördjupa. I Asien är förhållandet omvändt: här rinna de på åsar, som de själfva bilda. Rinnande genom ytterst lösa jordlager, medför vattnet en massa fasta beståndsdelar, ända till en femtiondedel af sin volym, som det åter afsätter, sålunda bildande den ås, på hvilken floden flyter fram. Vid någon hög vårflod stiger vattnet öfver sina bräddar, utgjuter sig på det på sidorna lägre liggande landet, bildar där en ny flodfåra och lämnar sin högre liggande bädd. Därför finner man här i steppen en mängd gamla uttorkade flodbäddar, och af deras riktning kunna vi sluta till att såväl Amu- som Syr-Darja fordom flutit vida sydligare än de nu göra. Åtskilliga historiska vittnesbörd berättiga till antagandet att Amu-Darja förr utfallit i Kaspiska hafvet. Så säger t. ex. Herodotos omkring 450 f. Kr. att „Oxus med 40 armar utgjuter sitt vatten i moras och insjöar och att från en af dessa sjöar — sannolikt den nuvarande Sari-Kamysch'ska fördjupningen, — en arm utflyter i Kaspiska hafvet“. Vidare nämner han att „Kolchis' inbyggare längs Oxus foro efter varor till Indien“. Arrianus, Alexanders af Makedonien biograf, säger äfven att Oxus rinner ut i Kaspiska hafvet; sammalunda Strabo, Plinius, Ptolemaeus, Mela och Marcellinus, som alla lefde i början af vår tidräkning. Samma påstående finnes slutligen hos några österländska författare. Saken är af ej blott vetenskapligt, utan äfven praktiskt intresse, isynnerhet för Ryssland, hvars handelsförbindelser med orienten äro urgamla. Tsar Peter den Store uppkastade frågan, om ej möjligheten funnes att återföra Amu-Darjas vatten den väg den enligt ofvananförda historiska vittnesbörd i

tiden följt, till Kaspiska hafvet. Detta afsågs i den instruktion han gaf åt furst Bekovitsch-Tscherkassky år 1717 vid utrustandet af dennes fälttåg mot Kiva, som för öfrigt misslyckades. Samma uppdrag gaf han senare åt furst Urussow, Lichareff, Wolinsky, Benevini och andra. Äfven under kejsar Nikolais regering återkom man till denna fråga, men det var först under Alexander II, i början på sjuttiotalet, som man allvarsammare började sysselsätta sig med dess praktiska lösning, synnerligen efter Kivas definitiva kufvande 1873. Nästan årligen blefvo officerare eller hela expeditioner afsända för att studera terrängen emellan Kiva och Kaspiska hafvet, och ändtligen 1879 utrustades under general Gluchowskoi en expedition, som fick i uppdrag att i alla detaljer utreda huruvida praktisk möjlighet funnes att återföra Amu-Darjas vatten till Kaspiska hafvet. Denna expeditions arbeten varade åren 1879—1884. Den tekniska delen leddes af en landsman, ingeniören vid väg- och vattenkommunikationskåren, värkliga statsrådet Holmström. Tyvärr hafva resultaterna af dessa undersökningar ännu ej publicerats.

Jag vill ännu nämna en uppsats af stort vetenskapligt intresse, som generalen, baron Alexander Kaulbars 1887 offentliggjorde i Kejs. geografiska sällskapets förhandlingar, däri han söker bevisa att Amu-Darja en gång flutit vid foten af Kopet- och Küren-Dag, ungefär där nu järnvägen framlöper, och senare genomskurit nuvarande Kara-Kums sandöknar.

För närvarande har för öfrigt, med transkaspiska järnvägens öppnande, det praktiska intresset för vattenvägen fullkomligt afsvalnat.

För järnvägsbyggnaden, som vid Tschardjui öfverskrider Amu-Darja, var denna flod det största hindret. En permanent bro, som skulle bort få en längd af nära två verst, hade kostat omkring sex millioner. Ett sådant företag kunde så mycket mindre komma i fråga, som flodloppets föränderlighet är väl känd, hvarför bron en dag kunde komma att stå på torra landet. Projektet att med ångfärja öfverföra vagongerna måste äfven öfvergifvas, då man såg huru farvattnet nästan dagligen förändrade sig. Bottnen är i värkligheten så rörlig, att man blott behöfver

nedslå en påle för att om några dagar ett grund skall bilda sig. General Annenkoff fattade till sist beslutet att bygga en provisionell träbro på pålar af vanligaste konstruktion med 28 fots spann mellan pålraderna; detta blef väl den längsta provisionella bro som någonsin bygts. Den första delen, öfver flodens hufvudarm, är 1 $^{2}/_{3}$ verst lång, hvarefter följa 3 mindre broar, alla förenade med bankar af jord. Den vattenmassa, som floden vid högsta vattenstånd (i juni) nedför, utgör nära 400 kub. sagen i sekunden, men så länge broar och bankar ej funnos öfversteg hastigheten härvid ej 6 fot i sekunden. Differensen mellan högsta och lägsta vattenståndet utgör omkring 7 fot och vattenmassan vid lägsta vatten omkring 100 sagen i sekunden. I slutet af augusti 1887 begyntes broarbetet, och redan d. 6 januari 1888 öppnades alla broar för trafiken. Flodens hufvudfåra gick då längs dess västra strand. Vid högvattnet samma år steg vattnets hastighet till 10 fot i sekunden, och 10 spann af bron blefvo bortförda; skadan reparerades och trafiken uppehölls ej längre. Innevarande år (1888) har floden spelat järnvägen ett värre spratt. Den andra bron i ordningen, som hade en längd af 560 fot, var bygd öfver en flodarm af 350 fots bredd; djupet öfversteg ej 3 fot. Redan i början på maj förmärktes vid vattnets stigande att dess hastighet i denna norra arm var vida större än i hufvudarmen, hvarför det var att befara det floden för i år valt denna arm till sin hufvudåder. Vattendjupet ökades hastigt och hade den 17 maj under bron nått 30 fot med en hastighet af 10 fot i sekunden. Samma dag bortspolades omkring 100 fot af järnvägsbanken, och alt, som företogs för att hindra dess vidare bortspolande och rädda bron, visade sig otillräckligt. Dagligen bortspolades 20 till 30 fot af banken och slutligen äfven ända till hälften af bron, 10 spann = 280 fot. Af den 50 sagen breda flodarmen har nu bildat sig en mäktig flodfåra af öfver en half versts bredd med ett vattendjup af 20 fot och en hastighet, som nu i början af augusti, sedan vattnet fallit med nära 1 $^{1}/_{2}$ archin, är 10 fot i sekunden. Däremot rinner vattnet i sin förra hufvudfåra vid flodens västra strand endast med 5 fots hastighet med en bredd, som e[j] öfverstiger 100 fot. Hela flodens bredd är här nu ej mer

ın 350 fot; för öfrigt är flodbädden så godt som ingen- ılammad, och den nästan 2 verst långa bron står nära nog)å torra landet. Denna händelse, som tyckes vara ett be- ris på att floden sträfvar att förlägga sitt lopp nordligare, ır äfven en klar fingervisning på att man tils vidare får ıöja sig med provisionella broar och att flodens vanor måste ıoga observeras. En reglering af en sådan flod kan ej komma i fråga, ty om än ej absolut omöjlig, blefve kost- ıaden enorm. I alla fall får den framtida betydelsen af Amu-Darja ej underskattas, såväl som kommunikationsled)å 1500 verst, som för den stora areal dess vatten i en framtid kan öppna för kulturen.

Låtom oss nu öfvergå till landets inbyggare. När ag för fyra år sedan kom till Transkaspien, väntade jag ıtt finna denna nyligen eröfrade landsända uti ett beläg- ings- eller krigstillstånd, och jag kan ej neka att hvarje nöte med en turkmen i början framkallade en känsla af misstro, hvartill alla berättelser om detta nyss så vilda röfvarfolk berättigade. Jag hade svårt att tro att segern vid Geok-Tepe fullkomligt hade kunnat kufva dessa step- pens fria söner och obetingadt förmått dem underkasta sig den nya ordning, som här så plötsligt uppstått. En fyra- årig erfarenhet har sedan dess lärt mig inse huru fullstän- dig pacifikationen är. På hvad sätt detta glänsande resul- tat ernåtts vill jag i största möjliga korthet söka förklara.

Såsom redan tidigare nämts, bildade turkmenerna i dessa trakter en röfvarrepublik, indelad i flere stammar, styrda hvar för sig af den mest ansedde bland stammens medlemmar. Någon ärftlig höfdingaätt fans ej; den som förstått skaffa sig det största anhang, blef stammens öfver- hufvud. Sålunda växlade dessa beständigt. Strax efter landets eröfring blefvo de män, som då innehade höfding- skapet, af den ryska regeringen erkända som stamkaner; de utnämdes till ryska officerare och en viss årlig lön bestämdes åt dem. Därigenom försäkrade sig regerin- gen om deras tillgifvenhet. I sitt eget välförstådda in- tresse blefvo de regeringens första styrelseorganer i lan- det. Alt fick till en början bli vid det gamla, men röf- veri förbjöds på det strängaste. Hvarje stam fick behålla den jord den innehade, och alla befriades från skatt till

kronan för de första fem åren. Landet delades i fyra distrikt; ryska officerare utnämdes till distriktchefer och stamkanerna blefvo deras medhjälpare. Hvarje stam ålades välja en domare eller „kasi“ att funktionera som fredsdomare. I viktiga fall sammankallas alla distrikts „kasi“, hvilka under den ryska distriktchefens presidium afdöma föreliggande förbrytelser. Endast lifsstraffets tillämpning ligger utom dessa domstolars kompetens. I sådant fall utnämnes en krigsrätt, som behandlar målet; kommendanten för trupperna sanktionerar domen, och på hans anordning tillämpas lifsstraffet. Chefen för trupperna är tillgänglig för alla och mottager klagomål af dem, som äro missnöjda med „kasins“ domslut. Han utgör högsta instansen för alla. Uti mål mellan ryssar och infödingar lyda de sistnämda under rysk domstol. Likaså är det tillåtet för infödingarna att vända sig till rysk domstol, om båda parterna det önska. Sålunda har lagskipningen anordnats i enlighet med de bruk, som bland detta folk sedan urminnes tider varit gängse. I deras religiösa, såväl som i deras familje- och egendomsförhållanden blandar sig den ryska regeringen ej; de hafva däri fri själfstyrelse. Till sin religion äro turkmenerna mohamedaner till namnet, i värkligheten äro de liksom alla nomader fullkomliga indifferentister; den ryska styrelsen lämnar dem äfven i detta afseende full frihet och har icke försökt något proselytmakeri eller tillåtit någon inblandning af grekiska präster, i motsats till engelsmännen, som i den vägen i Indien utvecklat en liflig värksamhet bland infödingarna. För några år sedan befordrade den ryska regeringen bland kirgiserna mohamedanismen, i det metscheter och medressur anlades i steppen på regeringens bekostnad och mullor införskrefvos; men man har kommit till öfvertygelsen att detta var ett missgrepp, emedan islam till sin innersta natur är och förblir fiendtlig mot kristendomen. Här låter man saken ha sin gång; om man ock ej motarbetar mohamedanismen, så gynnar man den åtminstone icke. Sedan 1886 betala turkmenerna en ganska lindrig skatt, utgörande omkring en rubel per hufvud årligen. Den indrifves af de egna kanerna, som kontrolleras af distriktchefen. Så har det ryska väldet beredt alla landets invånare säkerhet till lif

och egendom, medan utöfningen af deras religion icke kränkts. Pålagorna äro lindrigare än de någonsin varit, och alla äro skyddade för de maktägandes despotiska godtycke. Till följd af alt detta och af den moraliska öfvertyelse invånarne hysa om den hvita tsarens oerhörda makt ha e uppgifvit hvarje motstånd. Förhållandet mellan segrare ch besegrade har på kort tid blifvit fullt vänskapligt, och stark är öfvertygelsen om landets fullkomliga pacifikaon, att på hela detta enorma område endast 12000 man upper finnas. Under de senaste åren har man börjat ornisera en beriden milis af infödda turkmener, som dock s vidare är endast 300 man stark. Regeringen betalar hvarje man 25 rubel i månaden; däremot är han förplikl att kläda och föda sig själf och sin häst. Uniformen står af den rödbruna halaten, sådan turkmenen för det esta bär den, försedd med den ryska soldatens axellappar nt den hvita skinnmössan. Beväpningen utgöres af den rkmenska krokiga sabeln och en rysk Berdan-karabin. la äro frivilliga. En plats vid denna trupp är ytterst tersökt. Jag såg själf för någon tid sedan i Merw ett of härpå. Tre platser hade händelsevis blifvit lediga, h en viss dag och timme var bestämd för dem, som önade anmäla sig. På gifven tid infunno sig fyratio ryte som sökande, alla unga, raska, välberidna karlar. let föll sig svårt för distriktchefen, ty han hade hälst hållit dem alla.

De enkla former, som vid tidpunkten för Transkaspiens öfring förefunnos hos turkmenerna, gjorde det lätt för ryska regeringsorganerna att på ett tillfredsställande tt lösa frågan om det nya landets administrativa orgasation, synnerligen som det underordnades krigsministern, der hvilken det ännu lyder.

Vida svårare var regeringens uppgift, då Turkestan förlifvades med Ryssland. Här kommo ryssarna för föra gången i intim beröring med en kultur, som under årsenden utbildats på för dem fullkomligt obekanta grunr. Isynnerhet var regleringen af den ytterst komplicede agrarfrågan, på hvilken hela skattesystemet hvilade, den mest genomgripande betydelse. Man kan säga att la befolkningens framtida existens och lugna utveckling

berodde på denna frågas lyckliga lösning. Det var den första styresmannens för detta generalguvernement, general von Kaufmans, ovärderliga förtjänst, att man häri fann en utväg, som motsvarade befolkningens åskådningssätt och lade en stadig grund för landets vidare utveckling.

Numera har det ryska väldet i dessa näjder fått ett nytt stöd i och genom den transkaspiska järnvägen, som med hvarandra förbinder de fruktbaraste och tätast befolkkade delar af Rysslands centralasiatiska besittningar. Om denna järnväg skall jag ytterligare meddela några detaljer.

Vid bukten Usun-Ada på Kaspiska hafvets ostkust börjar denna järnväg för det närvarande, men den skall framdeles, så snart bandelen Vladikavkas-Petroffsk blifvit färdigbygd, hafva sin utgångspunkt vid Krasnosavodsk på Kaspiska hafvets västkust. Den genomskär till hela sin längd Achal-oasen, därefter Merw-oasen, passerar vid Tschardjui Amu-Darja floden, löper längs Serofschan dalens östra gräns, berör staden Bukara och slutar vid Samarkand, med en längd af 1343 verst. Dess vidare fortsättning till Taschkent (omkring 300 verst) är i princip beslutad och är endast en tidsfråga, som snart skall lösas. Banans byggnad har utförts af krigsministerium under general Annenkoffs omedelbara ledning. Banans första del, från Kaspiska hafvet till Kizil-arvat, bygdes under slutet af 1880 och början af 1881 under general Skobeleffs expedition. Dess vidare byggnad vidtog därefter i maj 1885, och tre år senare, den 15 maj 1888, anlände det första lokomotivet till Samarkand. Banan har ej erbjudit några större tekniska svårigheter; terrängen är tämligen jämn och betydligare broarbeten hafva icke förekommit, utom öfver Amu-Darja floden. [1]) Byggnadskostnaden har ställt sig som följer. Bandelen Kaspiska hafvet — Amu-Darja har kostat 28 $^1/_2$ miljon pappersrublar. För dess färdigbyggande — för trafikering af fyra par tåg i dygnet — under åren 1889—1891 hafva yttermera 6 $^1/_2$ miljon utanord-

[1]) Den tekniska beskrifningen af banans byggnad har till sina hufvuddrag refererats af ingeniör O. F. Nyberg vid Tekniska föreningens möte den 14 maj 1887 och står att läsas i Tekniska föreningens förhandlingar 2:dra och 3:dje häfte för 1887.

its. Bandelen Amu-Darja—Samarkand kostade 12 milner, således hela den 1343 verst långa banan 47 miljor, hvilket utgör 35000 rubel versten. Om man betänker ; skenor, sleepers, rörlig material, bro- och maskindelar nt alt byggnadsvirke hämtats från nordliga Ryssland och transportkostnaden därför utgör närmare 4000 rubel · verst mera än för banorna i europeiska Ryssland, så ller sig den effektiva byggnadskostnaden till endast 31000 ›el versten (cirka 80000 fm.), hvilket måste erkännas som utomordentligt gynnsamt resultat. Banans trafikkostnad, ıont etc. för innevarande år beräknas till 2418317 rubel ır per verst 1800 rubel 68 kopek. Inkomsten för första fåret utgör 1201814 rubel 67 kopek. Då inkomsten för lra halfåret med säkerhet ej blir mindre, kommer, som af synes, inkomsten att betäcka utgiften och måste en detta anses som ett oväntadt godt resultat för första t af hela banans trafikering. Det är intet tvifvel understadt, att i en snar framtid inkomsten på denna järnväg mmer att fördubblas och med tiden gifva äfven ett ısande finansielt resultat. Det ınflytande den nu redan ifvat på befolkningens utveckling är i högsta grad anrkningsvärd och ett säkert bevis på hvilken mäktig fstång den kommer att vara såväl för Transkaspiens, n för hela Central-Asiens blifvande återeröfring för lturen.

Men så stor den transkaspiska järnvägens kommerlla användbarhet än är, kommer dock dess politiska och ategiska betydelse under ett möjligt framtida krig med gland måhända att vara ännu större. Det återstår att i nband härmed beröra såväl ryssarnas strategiska och litära ställning i Central-Asien, som engelsmännens i dien samt att i korthet jämföra båda.

Historien lär oss att de muselmanska folken äro i ınd till de mest fanatiska utbrott, och äfven nu erforas icke mycket för att på nytt tända islamismens slocknde glöd och väcka ifvern att kämpa för denna religion, undad på våldet och svärdet. Ett sådant utbrott är ›jligt såväl i Englands som i Rysslands asiatiska besittngar, med den stora skilnad, att i Hindostan med dess 0 miljoner invånare, hvaraf 30 miljoner muselmän, och

en folktäthet af 4356 personer på kvadratmilen, finnas endast 60000 man engelska trupper, medan Ryssland med omkring 55000 man trupper har att emotstå endast 6 miljoner muselmän, som lefva så spridda, att endast 5 personer komma på kvadratmilen. Huru mycket fördelaktigare redan detta gör Rysslands ställning är klart; därtill kommer ännu den lätthet Ryssland har att få förstärkningar från Europa, sedan transkaspiska järnvägen färdigbygts, jämförd med de svårigheter England, oaktadt sin stora flotta, har att öfvervinna. Utom de engelska trupperna har England visserligen en armé af 200000 infödda, väl inöfvade och disciplinerade soldater, men det är tvifvel underkastadt om dessa äro att lita på eller om de under vissa omständigheter icke snarare kunde vända sina vapen mot dem de äro ämnade att värna. Jag kan ej underlåta att närmare belysa denna fråga genom att anföra något af hvad engelsmannen Bontger därom skrifver. Från första början af engelska väldets grundläggande i Indien har dess politik stödt sig på muhamedanerna. Största delen af de infödda trupperna äro muselmän likasom de lägre ämbets- och tjänstemän, som finnas inom landets administration. Detta blef förhållandet, dels emedan muhamedanerna före engelsmännen varit de maktägande i Indien och en del af makten därför lämnades dem, dels emedan engelsmännen mera misstrodde hinduerna än muhamedanerna. Det har emellertid visat sig att dessa muhamedaner icke alltid och öfveralt motsvarat det förtroende man hyst till dem. Utom resningarna 1827, 1837 och 1847 och vahabiternas uppror i norra Indien, behöfver man blott påminna sig det förskräckliga Sepoys-upproret 1857, framkalladt däraf, att ehuru patronerna, som till dem utdelades, voro smorda med oxtalg, ryktet spridde sig att de voro smorda med svinister. Hvilken liten omständighet kan icke gifva anledning till de allvarsammaste konsekvenser och framkalla en folkresning, som blir desto farligare, ju mera kompakt massan är och ju hårdare förtrycket varit! En följd af dessa erfarenheter i Indien är, att de infödda trupperna blifvit så stälda, att misstroendet är ögonskenligt. Det infödda artilleriet är afskaffadt och infanteriet försedt med Snayders gevär, då det engelska är beväpnadt med Henry-

[M]artinis, ett ojämförligt mycket bättre vapen; patroner [u]tdelas endast till skjutöfningarna och då blott så många, [s]om måste utskjutas för gången. Antalet inhemska officerare [h]ar betydligt förminskats och engelsmän ha trädt i stället; [e]n inföding kan aldrig avancera längre än till kapten o. s. v. [A]tt ett dylikt handlingssätt måste värka deprimerande på [d]e infödda truppernas anda och icke vara ägnadt att stärka [d]eras tillgifvenhet är säkert. Uti den infödda indiska sol[d]atens uppfostran utgör en hufvudfaktor bibringandet af [ö]fvertygelsen att europén är honom vida öfverlägsen. Om [v]i tänka oss sådana soldater stälda emot europeiska trupper, [s]om hafva nästan samma organisation som de engelska, [h]uru skall man då kunna öfvertyga indiern att dessa trup[p]er äro lätta att besegra, då han blifvit uppammad i öfver[t]ygelsen om motsatsen?

Uti ett krig med Ryssland ställer sig saken som [f]öljer. Kring eller bakom Herat kan Ryssland uppställa en [f]ullkomligt homogen armé af 100000 man, som stöder sig [p]å transkaspiska järnvägen, Kaukasien och Volgan. Sam[t]idigt kan England uppställa 30 à 40 tusen utmärkta en[g]elska trupper och inemot 100000 man infödda; resten [b]ehöfves för garnisonstjänsten i Indien. Men skola en[g]elsmännen kunna lita på sina infödda trupper, ifall samti[d]igt en resning i Indien inträffar? Ryssland har icke upp[s]tält trupper bestående af infödingar och har därför icke [e]tt sådant element att frukta. — Detta torde vara nog att [a]ntyda huru mycket fördelaktigare Rysslands ställning i [s]trategiskt och militäriskt afseende är än Englands.

Samarkand i augusti 1889.

Carl von Schoultz.

Robert Hamerling.

„En romantikens svanesång.“

Den 13 juli 1889 spred telegrafen från Graz i Steye mark, den femte staden i de österrikiska länderna, den u derrättelsen att skalden *Robert Hamerling* aflidit. För de som kändt honom personligen eller ännu icke hunnit glö ma hvem Hamerling var, kom dödsbudet ej öfverraskand ty den ensamme skalden hade redan i tio år varit fjättr vid den sjukbädd, hvarifrån han aldrig mer skulle resa s

Det ligger något oändligt rörande och på samma gå tragiskt öfver Robert Hamerling, och ehuru hans diktvä säkerligen äro af den art, att de af eftervärlden kom att beundras mer än läsas, må några ord på hans graf ic vara öfverflödiga i Finsk tidskrift, som i augustihä 1883 meddelade prof ur skaldens kanske förnämsta vä „Ahasverus i Rom.“ *) Hamerlings lott var tragisk ic blott däri att han, enda barnet af fattiga, obemärkta fö drar, var den sista af sin ätt; han var ock en af de sista, so i toner kraftigt värkade för den bortdöende tyskhetens be varande i de habsburgska arfländerna; han var ock en a de sista äkta romantikerna, olyckligtvis uppväxande i e politiskt upprörd tid med nästan uteslutande praktiska in tressen, då man ej frågade stort efter hvad en lyrisk skal kände och tänkte i sin „lilla vrå bland bärgen.“ Denn minnesruna är icke afsedd att lämna någon redogörel för hans episka dikter, hvilka för länge sedan tillhöra li teraturhistorien, utan endast att framställa några sprid drag ur skaldens i dubbel mening sjukliga lif.

„Als ich ein Knabe noch war, ein freier,
Sah ich die Forste des Böhmerlands,
Strahlten mir seine silbernen Weiher
Tief in die Seele geruhigen Glanz;

---

*) Öfversatt af B. Risberg.

Ruht' ich denn unter den Bäumen, zu lauschen,
Kaum von den einsamen Raben gestört,
Hört' ich ein mächtiges Urwaldrauschen,
Tief wie ich kaum es wieder gehört".

Så skref han själf till en vän 1881, och om det är int att de yttre omgifningarna och intrycken från den digare barndomen ofta blifva bestämmande för skalders tveckling och åskådning, kan det med alt skäl tillämpas å Hamerling. Han föddes den 24 mars 1830 (9 dagar mare än Paul Heyse) i Kirchberg am Walde i nedre Ö-errike nära böhmisk-mähriska gränsen, där de utbreda sig e djupa, hemlighetsfulla, sköna skogarna, dit Schiller för-lgt sina romantiska „Röfvare." Det är en målerisk ort led ett stort slott, som den landsflyktige Carl X:s familj å sin tid bebodde, och öfver hela näjden hvilar denna tämning, som vi känna igen från Hoffmann v. Fallersle-ens egendomliga landskapstaflor. Alldeles i slottets närhet ade Hamerlings far ett litet väfveri, och från stugen öpp-ade sig en ovanligt naturskön vy: tinnarna af ett litet grekiskt tempel mellan höga, täta furor. Detta är beak-ansvärdt nog, ty här har man utan tvifvel att se första pprinnelsen till den dualism, som sedan gick igen i hans kaldskap: helleniskt skönhetsideal i förening med roman-isk naturpoesi („skogsensamhet").

Fadern blef emellertid snart alldeles ruinerad, måste ppgifva sitt handtvärk och flyttade till den närliggande rten Gross-Schönau, där den ensamma gossen växte upp tryckande armod och fick sin första undervisning i by-kolan. Redan i de tidigaste åren spelade hans lifliga fan-asi: på julaftonen kunde han t. ex. med djupaste allvar ala om för sin mor huru han sett Kristus-barnet lefvande, ch då han vid ett högtidligt tillfälle fått smaka hönssoppa, ar blotta ordet sedan nog att få honom att med välbe-ag äta hvilken vattsoppa som hälst. Hans underliga sätt jorde sig också ofta märkbart: i skolan eller midt under udstjänsten kunde han plötsligt börja skratta åt rakt in-enting, medan han å andra sidan kunde brista i gråt, då amraterna hade roligt åt något. Hvarje lördagskväll smög an sig till logarne och såg med förtjusning på huru byns ängar och pigor dansade och skämtade af hjärtans lust

— barndomsminnen, som brände sig in i gossens själ och sedan fingo konstnärligt uttryck i flere glödande dikter t. ex. Bacchanalierna i „Ahasverus", hvaremot han på söndagarne följde med prästen och höll små straffpredikningar i gillestugorna, fördömande dansens svåra synd . . . Hans moder var en enkel, god kvinna, och då hon ofta besökte sjuka och döende, fick Robert redan tidigt sin blick riktad på lifvets allvar och mörka sidor.

Undervisningen i byskolan kunde naturligtvis ej på långt när mätta vetgirigheten hos denne nioåring, som redan vid sju års ålder börjat med sina första rimförsök, och en lycklig slump kom honom till hjälp. Den unga prinsessan Louise, sedermera hertiginna af Parma, hvilken då vistades på slottet Engelstein, hade fattat intresse för den lilla, blonda svärmaren, särskildt med anledning af en dikt „Det stackars barnet": hon lät honom komma till slottet och gaf honom den första undervisningen i franska, under det slottskaplanen meddelade honom grammatikens elementer. Sålunda blef han 1840 antagen till korgosse i monasterium beatæ Mariæ Virginis in clara valle, et cistercienserkloster, där han blef iklädd gråa kläder, måste plugga medeltidslatin och — under ständig spökrädsla, efter hvad han själf berättar — ligga ensam i en cell, hvars väggar pryddes med dystra taflor ur Passionshistorien. Att d[…] för öfrigt ej var för trefligt framgår bland annat af a[…] cellen eldades *en* gång på året, julaftonen, hvarvid de[…] rökte in, så att man var nära att kväfvas. Hans lyriska anlag utvecklades emellertid under dessa år, icke minst därigenom att han en gång smugit sig in i Pater Schojers allra heligaste och därvid såsom byte funnit ett häfte — erotiska dikter, hvilka nedskrifvits „i ungdomens vår" a[…] den rigoristiskt sedliga coelibatsbrodren. . . .

År 1844 flyttade Hamerlings föräldrar in till Wien för att söka arbete. Robert lyckades komma in på gymnasiet, hvarifrån han tre år senare inskrefs vid universitetet. Redan 1844 hade han skrifvit ett drama i två akter, „Columbus", och året därpå början af „Martyrerna" i fem akter, delande sin tid mellan diktning och studier. De senare voro dock föga planmässiga, i det de splittrades på e[…] mängd föreläsningar, såsom det då var brukligt. Wiens d[…]

nde lärarekrafter synas ej häller ha varit de allra bäså fanns t. ex. en „riddar“ Lichtenberg, hvilken regel-.et började sina föreläsningar i filosofi med:

„Mine herrar! Vi skola nu öfvergå till en af alla tiders genialaste och skarpsinnigaste tänkare, hvars system jag genast skall utlägga för Eder.“

sedan han pliktskyldigast ordat om detta system tre ;, lika regelbundet slöt:

„M. h.! Ni finner sålunda häraf, att denna filosofs system är en af de största, vansinnigaste förvillelser, hvartill spekulationen någonsin låtit hänföra sig.“

religionsläraren, hvilken djupsinnigt plägade yttra:

„Kants system, mine herrar, heter kriticism, emedan titlarna på denna filosofs förnämsta värk börja med ordet „kritik“, hvarom I lätt kunnen öfvertyga Eder, om I slån upp det. De föreligga i tryck, och jag har själf ett exemplar;“

att man fick närmare veta hvad denna kritik inne-*)

Kommo så 1848 års rörelser, hvilka lifligt tände Hamerideelt anlagda, frihetsträngtande själ. I praktiska lifvet ιan dock tämligen bortkommen och viste t. ex. knaphuru en bössa skulle laddas (redan som gymnasist han fått lust att lära sig simkonsten och öfvat sig · en vind, ehuru naturligtvis med totalt misslyckadt ιat, då han skulle försöka i det våta). Emellertid ε han i „Akademiska legionen“, som den 13 mars i rsitetets aula beslöt trotsa Metternichs bajonetter och ' oktoberdagarna ville försvara Wien mot Windisch-Hamerlings minnen från denna tid erinra i naivitet ugdomlig begejstring om en annan samtida tysk-österriskalden Alfred Meissners i Prag, med hvilken han ockle flere likhetsdrag. Sedan rörelsen kufvats, måste Haıg för en tid hålla sig undan för att undgå förföljelse, ɔlef snart i tillfälle att återupptaga sina filosofiska och

*) Ännu en anekdot från universitetet i Wien 1847. Då Hamerling tat professorn i latin, Grysar, hade han vid afskedet, då de språväderleken, yttrat: „*Tandem venit post multos hora serena dies*“ professorn svarat: „*Ja, es ist selten ein so serena dies*“.

filologiska studier. Platos idé om skönheten föresväfvad honom lifligt såsom ett universelt tankesystem, och h skref en afhandling om en teori, hvarigenom han skull „lefva lycklig genom personlig frihet och självständigh på grundvalen af de båda principerna för all tillvaro *skönhet* och *kärlek*.“

För sin egen och föräldrarnes skull blef han doc tvungen att uteslutande ägna sig åt lärarekallet. Seda han tjänstgjort först vid Theresianum och sedan i Gra blef han 1855 professor (lektor) vid gymnasiet i Triest Detta blef af stor betydelse för honom: närheten af Medel hafvet väckte till nytt lif hans poetiska alstringskraft, so fick ytterligare näring genom ett besök i Venedig (1856). Såsom lärare var han dock olämplig; han skötte visserli gen sin plats samvetsgrant, men kunde ej ingifva tillbö lig respekt hos gossarna, huru mycket desse än höllo honom. Härtill kom hans sjuklighet, underlifslidande, so slutligen tvang honom att begära afsked, hvilket han fi 1866 jämte en liten pension. Nu kunde han uteslutand ägna sig åt skaldskap; i början var det knapt nog m uppehället, och han måste länge skaffa sig biförtjänst som teaterrecensent i Triest och Graz. Tack vare före desvis den stora förläggarefirman J. F. Richter i Hambu blefvo hans dikter efterhand kända och erkända: „H ning från Adrias strand“ 1857, „Venus in Exil“ 1858, „Si nen und Minnen“ 1859, „Ein Schwanenlied der Romantik 1862, „Ahasverus i Rom“ 1865, „Konungen af Zion“ (Jo hann af Leyden) 1869, „Aspasia“ (roman) 1875, „Amor o Psyche“ 1882 m. fl. Han vann så därigenom en ekono miskt sorgfri ställning. De sista åren togo plågorna p sjukbädden öfverhand, så att han ej längre mäktade skrifv annat än biografiska anteckningar: „Stationer af mitt lif pilgrimsfärd.“ De andas en viss humor, men förråda tro sin okonstlade enkelhet, ändå en viss naiv själfkärlek,*)

*) Så hade han t. ex. sändt konfidentiella skrifvelser till de fö nämsta tidningarna med begäran, att de *icke* skulle påpeka hans femtio födelsedag. „Neue Freie Presse“ var emellertid elak nog att införa m delandet med tillägget att „skalden kunde sofva trygt den dagen ock Emellertid firades dagen med stor heder, och somliga kritici drogo ej betänkande att prisa Hamerling såsom „nittonde århundradets Homer.“

ke en fåfänga af det vanliga slaget, utan denna ästeti- ca snilledyrkan, som är karaktäristisk för romantiken. är framgår att skalden ständigt skref mer med tanken å att de skulle läsas af eftervärlden än af ett fritt behof tt förtro sina tankar åt pappret. De erbjuda därför mer iografiskt än rent psykologiskt material.

Det är ett slags hellenism i romantisk belysning, som genomströmmar Hamerlings diktkonst och ger den dess araktäristiska färg. Likasom Ibsen — för att taga ett exempel som dock i öfrigt ligger så fjärran från Hamerling — drömde han om ett „tredje rike“, i det att Ibsens kraf på sanning i förening med skönhet i „Kejser og Galileer“ hos Hamerling motsvaras af försoning af ande och materie („Venus in Exil“). Men under det den viljefasta, protestantiska norrmannen låter sin Nazaretfiendtliga, skönhetsdrömmande Julian gå under, söker den veka, katolska sydlänningen sin tillflykt i den helleniska skönhetskulten, som dock under nuvarande förhållanden ej kunde blifva annat än ett skal utan kärna. Hamerling var en sökande och villfarande Faust, som slutligen insåg att han ej kunde ingjuta lif i denna döda kropp och för hvilken slutsumman af all diktan och traktan endast blef en aning om „de mänskliga sträfvandenas och världstilldragelsernas *tragikomiska* grunddrag.“ Det var denna fläkt af *humor* som höll honom uppe i det längsta. Detta drag framträder i flere satiriska dikter („Teut“, „Lord Lucifer“), hvilkas sociala anspelningar dock äro föga njutbara för nutiden. Då äfven denna humor brast, blef hans sångmö en husvill Mignon, som hade fotfäste hvarken i den ena eller andra världen. Frihetsvän, såsom hvarje äkta skaldenatur måste vara, sökte han intressera sig för de nyare rörelserna, t. ex. i „Danton och Robespierre“, *) men stannade vid blotta teorierna

*) Andra gången första akten af detta stycke uppfördes i Graz, hade censuren strukit sådana oskyldiga repliker som t. ex. „lefve republiken!“ Man kan tänka sig huru mycket tids- och lokaltrohet skulle blifva kvar efter en sådan utgallring. Censurens åtgärd öfverklagades visserligen, men bekräftades af det „liberala borgareministeriet“ i Wien (1872). „Denna omständighet,“ anmärker Hamerling skämtsamt, „ha vi kanske att tacka att republiken ännu icke proklamerats i Graz, att ingen blifvit hängd vid en lyktstolpe och att ingen guillotin varit i värksamhet.“

och var för ensidigt tyskälskande för att ens vilja försöka förstå den kärna af berättigande, som låg till grund för de slaviska nationalitetssträfvandena i österrikiska monarkin. Om sin uppfattning af poesins förhållande till lifvet ger han själf följande antydan i ett bref:

Jag är långt ifrån att fördöma vår tidsålders vetenskapliga, politiska, civilisatoriska sträfvande eller att missunna det nuvarande släktet dess järnvägar, telegrafer och öfriga uppfinningar, ty jag vet att de äro bestämda att göra lifvets elände, som griper kring sig mer och mer, drägligare. Men att konstens och poesins utvecklingsgång icke löper parallelt med civilisationen, att det inre, det skapande fantasi- och känslolifvet förkrympes och måste förkrympa i samma mån som det materiella, det vetenskapliga och förståndslifvet utvecklar sig, ja, att en tidpunkt kan inträda, då det djupare inträngande, reflekterande elementet upplöser hela konstens innersta väsen och upphäfver dess grundbetingelser, att poesin följaktligen från sin ståndpunkt icke har orätt, om hon betraktar denna utveckling med ängslan och misstro och med självbevarelseinstinkten vänder sig fiendtligt mot förstånds-autokratins princip, ja till och med mot civilisationens, i allmännaste omfattning såsom något för poesin ödesdigert — alt detta torde näppeligen kunna bestridas från ästetisk ståndpunkt, och den är väl i fråga om poesi den bestämmande.

För att söka få en klarare bild af denna underliga skaldenatur, på hvilken man kunde tillämpa skaldens omkastade ord:

En evig seger är ej sången,
den är en evig längtan blott

må särskildt ett moment framhållas: hans förhållande till kvinnokönet. Regeln: „cherchez la femme!“ gäller om alla lyriska skalder och icke minst om Hamerling, som i det „evigt kvinliga“ såg enda medlet till „räddning“ och harmoni.

Ich sehne mich nach glühenden Umfangen,
Nach heissem Kuss, nach Rast an trauter Brust,
Nach duftgen Locken, warmen Liebeswangen;
Ich sehne mich nach ungemessener Lust

säger han själf på ett ställe, och många sånger i hans lyriska samling, i „Ahasver“ m. fl., vittna om den glödande sinlighet, som sjöd inom detta bröst. Också hade han alt ifrån barndomen upptändts af första bästa flicka,

om kom i hans väg, och han kunde i eldiga stanser ej og prisa sin sällhet. Men hvari bestod denna sällhet? Några utdrag ur hans egna anteckningar må vara nog att elysa detta säregna, självmotsägande förhållande. Af naturen utrustad med „le malheur de ne pouvoir pas être seul", huru han å andra sidan ej häller kunde fördraga större sällskap, var han från barndomen van att ständigt vara hos sin mor och blef förtviflad, om han någon gång lämnades ensam — en gång hade han slagit ut fönsterrutan och hoppat ned på gatan. — Hans första „flamma" var bybagarens lilla Thekla, som spelade „den egyptiske Josefs" roll på en barnteater — en illusion som grymt krossades, då den åttaårige Robert en gång öfverraskade henne tillsammans med en annan pojke. Skolmästarens unga, vackra fru blef den nästa kjol han förgapade sig i. Under gymnasisttiden i Wien var han, enligt sin egen, på fullt allvar nedskrifna bekännelse, kär i *åtta systrar* nästan samtidigt, ehuru „allra mest" i „fén Regisidenda." I Triest hade han gifvit akt på en ung, vacker kvinna, som alltid så vänligt tycktes betrakta honom från sin balkong. För att ej röja sin föga betydande samhällsrang som skollärare, brukade han i barnslig fåfänga stoppa temaböckerna under rocken, då han gick förbi. En dag ville det sig dock ej bättre än att rocken gick upp, och trettio temaböcker dansade kring på gatan. Efter den betan undvek han alltid den gatan, och så slocknade *den* flamman. . . .

„Det är kanske det mest förödmjukande medgifvande som man kan göra om sig själf, nämligen det att hafva gått genom lifvet utan att ha varit älskad. Vill du älska — var älskvärd, sade Ovidius. Det ser alltså ut som om man själf rår för, om man vandrar sin jordiska stråt fram utan kärlekens välsignelse — denna kärlek, efter hvilken jag både såsom människa och skald måste hysa en dubbelt lifig åtrå inom mig. Men — det fins förhållanden och omständigheter, som i viss mån kunna mildra strängheten i denna regel och det förödmjukande i denna bekännelse." — Hvilka dessa omständigheter voro har Hamerling ej närmare angifvit; sannolikt låg orsaken företrädesvis i en naturlig blyg tillbakadragenhet och fruktan att hans ideala uppfattning af det „evigt kvinliga" skulle oskäras genom den kropps-

liga beröringen. Den sonliga pieteten för modren, hvilken han ömt vårdade till det sista, i förening med hans sjuklighet och farhåga att ej kunna nära en familj, torde väl ock varit samvärkande orsaken till hans frivilliga celibat. Huru som hälst, har denna onaturliga självförsakelse, hälst för ett så eldigt sinne som hans, gifvit hans poesi dess blodlöshet och lidande prägel och gjort hans naiva älskogsfantasier så abstrakta, så dimmiga och — osympatiska, huru mycket man än må beundra karaktärens ofläckade renhet. Ensam gick han sin väg på gamla skaldebanor, förstådd nästan af ingen och alt mer inneslutande sig i den poetiska fåfängans skal, tils hans kroppsliga onda tog alldeles öfverhand.

Beim Schimmer der Sterne verkünde dein Leid! Die Elfen sind immer, sind gerne zu trösten, zu helfen den thränengeweihten Betrübten bereit

kväder han på ett af sina vackraste och om formsmidigheten fördelaktigast vittnande ställen.

Han hade nog ock på en tioårig sjukbädd all anledning att söka tröst hos naturen, då han måste se huru han öfverlefvat sig själf, känna tungan af att vara uppfödd i det „romantiska förfallets“ period och finna sig förbigången af nya, kanske mer originella, men säkerligen formelt mindre talangfulla krafter. Ty Hamerling var skald, uteslutande skald, och få ha väl i vår tid tagit skaldens uppgift så heligt, så allvarligt som han. Kommer så härtill den ständiga slitningen mellan två olika krafter inom honom: filosofen i motsats mot lyrikern, antikens klarhet gent emot romantikens mysticism, en våldsam sinlig lidelse, ständigt dämpad af det strängaste renlefverne, en grundton af humor, som förkväfves af den kroppsliga smärtans skri — hvad skall resultatet blifva annat än hvad han sjunger i inledningen till „Venus in Exil“, detta motstycke till „Lycksalighetens ö“, där äfvenledes den yppiga koloriten och den öfversvallande känslostämningen förirrar sig i abstrakta reflexioner och allegorier:

Denn Leben ist ja Schmerz und Schmerz ist Leben
So ist denn höh'res Leben höh'rer Schmerz;
Von allen Creaturen, die da beben,

Ist die unseligste das Menschenherz.
Unendliches Gefühl ist ihm gegeben,
So trifft unendlich es des Pfeiles Erz:
Wie lockend es die Lebensflut 'umschäume,
Ihm bleiben nur *die Thräne und die Träume.*

Alfred Jensen.

Bojaren Orscha.

Berättelse af Lermontoff.

Öfversättning af *C. E.*[1])

III.

Naturen höljs i vinterdräkt,
Och Dnjepern ligger isbetäckt,
Helt nakna träd och buskar stå
På fält och strand med rimfrost på.
Mot glansig is den matta dag
Sin gråa himmel speglar svag.
I snö sig hölja väg och spång,
Och haren rädd, i hastigt språng,
Lätt fotad genom skog och snår
I drifvan tecknar krokigt spår.
Och vinden för i natten ut
Kring bygd och näjd mångröstadt tjut,
Då vargars hop, i nattlig stund
Kring fälten stadd på dristig rund,
Ur dvalan väcker vaksam hund.
Från närmsta skog längs frusen teg
De smyga fram med djärfva steg
Till gårdens port, likt nattlig bof,
Och spana efter blodigt rof
Med ögon, som i spöklik ring
Likt irrbloss ströfva fältet kring.

Men Orscha än på gammalt vis
Ej fruktar köld, ej snö, ej is.
En morgon han, i rustning klädd,

[1]) Den i tidskriftens senaste häfte oriktigt angifna signaturen rättas härmed till C. E.

Sin krigarskara gör beredd
Att sadla häst och slipa svärd
Och tåga ut på möd'sam färd.
Snart ryktet gick från mund till mund
Att Lithau-furstarnes förbund
I djärft försåt med manstark trupp
Mot Rysslands gränser brutit upp;
Med ilbud tsarn från näjd till näjd
Hvar stridsman kallar ut till fäjd
Att tåga mot objuden gäst
Vid svärdens klang i blodig fest.

Bojarn i sadeln sitter upp
Och ger signal åt rustad trupp.
Af hustrur, vänner, mor och far
Enhvar nu skyndsamt afsked tar,
Sig korsar fromt med bön till Gud
Och lyder ödmjukt herskarns bud.
Blott Orscha själf ej bedja kan
Lik ogudaktig bassurman.
Han blickar uppåt, kall och stum,
Till himlen ej, men till det rum,
Där förr hans lycka strålat mildt,
Den han med egen hand förspilt.
Till sorg han bytt sitt hopp, sin tro.
Nu död och köld därinne bo,
Och fridlös själ ej finner ro,
Och dörrn, af vinden ryckt, förstämdt
På rostigt gångjärn gnisslar jämt.

Vildt striden öfver fältet går
Och lämnar månget blodigt spår...
Bland döda hästar, mänskolik
Och klufvet svärd och brusten pik
En ryttare ses rida kring,
Som tyckes söka någonting,
Och lutar än sitt hufvud vig
Mot hästens man, än reser sig
I bygeln upp, står still och lyss.
Hvem är han, polack eller ryss?

Väl tycks hans dräkt, med silfver prydd,
Af polska händer vara sydd;
Hans rustning, sadel och schabrak
Ock tyda att han är polack;
Men granskar man hans hela skick,
Hans branta panna, skarpa blick,
Där alt i strid och spänning stod —
Blodlystnad, godhet, trots och mod —
Man kunde svära att han bar
Tatariskt namn. Ej ung han var,
Ej gammal. I hans bleka drag
Af pröfvad blick skönjs det behag,
Som — utan namn — dock vittne bär,
Att själn i lifvet luttrad är,
Att hat och kärlek, ondt och godt,
Hvar strid hans ande genomgått
Och på hans anlet sitt sigill
Tryckt in klart som en spegelbild.
Enhvar förstår, som honom ser:
Han föga njutit — lidit mer.

Midt i den snöbetäckta dal
Stod åldrig ek med krona kal
Och mossig stam; i kullens fot
Den grenat djupt sin starka rot
Och sträcker öfver kullen hän
Lik mäktig arm sin svarta gren.
Här striden nyss stod hetast; här
Den slutade; och kullen bär
Mångt blodigt vittne. Strödda kring
De fallne ligga nu i ring
Och färga med sitt varma blod
Båd bländhvit snö och frusen jord.
Och många sår med muskel stark
Var hugget in i ekens bark,
Och blodet, som var stänkt därpå,
Ur stammens kärna tycktes gå.
Till denna kulle ryttarn red,
Steg tankfull från sin stridshäst ned.
Det mål han sökt han här tycks nå,

Och för sig själf han talar så:
„Död eller lefvande helt visst
Du ligger här. Jag såg hur sist
Du svängde, stödd mot denna ek,
Ditt tunga svärd i blodig lek
Mot öfvermakt. Men förr'n du föll,
Du stridens vågskål länge höll.
Lithauen dyrt betala fått
Ditt spilda blod, ditt hufvud grått.
I trängseln under stridens larm
Jag såg, hur du med kraftig arm
Bland fyra knektar af din trupp
Tre gånger höjde svärdet upp,
Och hvarje gång det varma blod
Från äggen dröp i ymnig flod.
Sen höjdes det ej mer. I mängd
Sågs fienden omkring dig trängd,
Och vägen var till räddning stängd".

Nu ryttarn hör en välkänd röst.
Han skyndar till. Med klufvet bröst
På blodig bädd bojaren låg,
Med halfskum blick på honom såg
Och talade med stämma svag:
„Ve, att jag ser dig här i dag!
Ej främlings dräkt, ej tid som gått,
Förändra dina drag förmått,
Och trolöshet och hämd och brott
Jag läser i ditt anlet blott.
Arsenji är du, ingen ann.
Jag känner dig; vid grafvens rand
Mig följer likt en huggorms gift
Ditt minne i den mörka grift,
Och fåfängt du ditt språk förklär
I andra tungomål. Jag svär,
Bland tusen känner jag igen
Din röst, hur den förställes än.
I denna stund jag väl förstår
I hvilket syfte här du står.
Mitt hus du skändat. Fosterjord

Du glömt, förrådt. I toma ord
Om kärlek, ånger, himlens nåd
Du kläda vill ditt usla dåd.
Du höljt mitt lif i sorg och skam,
Du usling utan namn och stam;
I dödens stund mig grämer blott
Att jag min hämd ej stilla fått.
Fastän din barm är knappast värd
Ett dödshugg af ett ärligt svärd,
Jag dock den sorg till grafven bär
Att alt det blod, som strömmat här,
Ej ur ditt hjärta runnet är."

Arsenji:

„O gamle, stilla hämdens röst
Och vänd din blick till detta bröst!
Det bär som ditt ej yttre sår,
Men plågans orm därinne rår.
Din sorg sen länge hämnad är,
Hvad gör dig hur, af hvem och när.
O, bönhör mig! Säg, gamle man,
Hvar jag din dotter finna kan!
Åt segerdruckna knektars våld
Hon eljes är till offer såld.
Ehuru en bland dem jag är,
Jag hennes räddning heligt svär".

Orscha:

„Min dotter finner du helt visst,
Där hon ditt famntag lämnat sist,
Ej mat, ej dryck hon unnat sig,
Blott väntat natt och dag på dig.
Men skynda! Snart mitt öga släcks,
Till hinder mer min arm ej sträcks,
Min vålnad blott från grafven väcks".

Med dessa ord i dödens stund
Hans tunga stelnar i hans mund.
Att tolka dessa brustna ljud
Hans hand ej lyder viljans bud,

Och dödens stämpel mer och mer
Sig på hans höga panna ter.
Till marken hufvu't sjunker ner,
I kramp hans lemmar rätas ut;
En sista suck, och — alt är slut.

Med tanken sänkt i minnets värld
Arsenji stod af oro tärd
Vid Orschas lik med sorg, att han,
Som tillgift gaf, ej tillgift fann.
Han löser upp bojarns kaftan.
På naken barm syns månget spår
Af gamla och af friska sår,
Dem han i hundra strider fått
I blodig fäjd, bland hugg och skott.
Alt hvad därinne stridt förut,
I dödens stund nu kämpat ut.
Ännu dock hjärtat sakta slår,
Och blodet i hans pulsar går.
I ögat syns en stelnad tår;
Dess forna glans var slocknad dock,
Förrn döden slöt hans ögonlock...

Men sol vid horisonten står.
Arsenji till sin stridshäst går,
Sig svingar vigt i sadel opp
Och skyndar bort i hastigt lopp
Långt från den blodbesköljda dal,
Som striden fylt med död och kval.
Och näjd och tankar växla snabt
Vid skyndsam färd. Han märker knapt
Hur skog och slätt och dal och bärg
Sig klä i aftonrodnans färg.
Den djupa urskog efterhand,
En remsa svart vid himlens rand,
Står fram i kvällens skymningsstund
Med köld och tystnad i förbund.
Blott stundom ur sitt gömsle fram
Från snötäckt kvist vid åldrig stam
En ensam korp, han, steppens kung,

Till annat ställe flyger tung
Och hvässar med ett sömnigt skrän
Sin krökta näbb mot frusen gren.
På afstånd höres vargens tjut;
Den från sin håla vandrat ut
Kring stepp och by på nattlig färd
Till blodig jakt af hunger tärd.
Som svarta spöken utan blad
De nakna löfträn stå i rad;
Med snötyngd grönska tall och gran
Beteckna vägens krökta ban.
Arsenjis hufvud ofta rör
Vid snötäckt kvist, som genast strör
I ymnig flock på nattlig gäst
Sitt silfverdun. Hans ystra häst
Sin herre bär i flitigt språng
Längs obemärkt och ödslig spång,
Fast snön är djup och vägen lång.
Och månget sår i ansadt skinn
Af ryttarns sporre ristas in.
Så fortgår färden natten om.
Men mörkret skingras småningom,
Och målet nalkas efterhand.
Där syns vid Dnjeperns branta strand
En hydda ren. Snart skådar han
Hur husen trängas vid hvarann.
Från hundra halmbetäckta tak
Går röken opp mot himlen rak.
Blott slottet syns mer tomt än förr
Med stängda luckor, sluten dörr.
Arsenji genom öppen port
På gården rider in, och fort
Han stiger ned från löddrig häst,
Af ingen mött. Som vor' af pest
Det dystra slottet nyss förödt,
Alt står i glömska, tyst och dödt.
Till fots han går mot slottet fram.
Blott några barn med lek och glam
Nu skynda till från nyssväckt by,
Men skrämda af hans mörka hy

Och hemska blick, de genast fly.
Han ostörd in i slottet går,
I rummen nattens mörker rår.
På väggen lyser stundom svag
En strimma af den bleka dag
Från fönsterluckans springa smal,
Och silfverfat och guldpokal
Dess matta strålar skimra mot,
Och golfvet knarrar för hans fot.

Han kom till tornets trappa snart
Och springer upp i skyndsam fart.
På dammig sten syns intet spår;
Blott kölden till hans möte går,
Och istäckt fönster öppet står
Altsen den hemska natt; och vind
En väldig drifva sopat in.
Hur annorlunda nu mot förr!
Till vänster står den kända dörr
Med rigeln stödd mot multnad post.
Likt blod är låset täckt af rost.
Han drar ur bältet hvässad dolk —
Af stålets makt en pröfvad tolk —
Och skär med kraftig hand i tu
Den frätta merlan i ett nu.
Med rädda steg och och upprördt sinn
Han går i jungfruns boning in.
Men ingen famn till välkomst räcks,
Af intet ljud hans känsla väcks,
Hans hälsning möter intet svar,
Och kallt och ödsligt rummet var.
Dock, sömnens läger ännu står,
Som om det bäddadt blef i går.
Dit ställer han sitt skygga spår
I hopp att under tung alkov
Bojarens dotter ännu sof,
I drömmens ljufva värld försänkt.
O, ve! På sidenbädd, bestänkt
Förut med mysk och rosendoft,
Nu låg ett svart, förmultnadt stoft,

Och öfveralt en slöja tät
Sig bredt af dam och spindelnät.

Nu bröt igenom fäld gardin
Af morgonsol en stråle in;
Till silkesbädden, mjuk och fin,
Arsenjis blick föll ned. Han blek
Med fasans rop tillbaka vek,
Som om hans fot vid älskad grift
Besmittats af en huggorms gift.
O, ve! I detta ögonblick
Ett dödligt stygn hans hjärta fick
Som tanken snabt, hvast som en blick.

En formlös hop af mänskoben,
En skalle, multnad längesen,
Som hemsk och stum på honom såg,
Var alt hvad kvar i bädden låg.
Det mörka håret, rikt och vekt,
Som hennes marmorskuldra smekt
Och lekt med vind i solens sken,
Låg klibbadt fast vid torkadt ben.
Där fordom hennes hjärta slog,
Där kärlek förr sin näring tog,
Han masken, grafvens åbo, ser
Förgäfves söka föda mer.

„Med dig gått bort, hvad skönt, hvad kärt,
Hvad ädelt lifvet mig beskärt.
Det öga, som så himmelskt lyst,
Den barm, som rika känslor hyst,
Den läpp jag fordom hänryckt kyst,
Alt är förgängelse och mull.
Den mun, som talte, är nu tyst.
Din flydda ande, ren som gull,
Af jordiskt hölje mer ej skymd,
Nu sväfvar fri i helig rymd.
Din bana slöts i lifvets vår,
Ditt minne i mitt samvet' står —
Af stulen fröjd ett plågsamt spår.

Om vid din död du ångrat, bedt
Och lidit — Gud allena sett.
Må Han ock döma hämdfull far,
Som — min tyrann — din bödel var,
Som dömt sitt barn till död och blygd
Ditt stoft förnekat grafvens skygd!"

„Javäl, som brottsling står jag här.
För hårdt, för strängt mitt straff dock är.
Ej jord, ej himmel unnat mig
Med dig att trampa samma stig,
Och skilda här af dödens hand,
Vi träffas knapt i Edens land.
Dock svär jag att, om nu som förr
Stod öppen paradisets dörr,
Jag skulle, förr'n jag gör mitt val,
Först spörja om i himlens sal
Du finnes bland de helgas tal.
O Skapare, gif mig igen,
O låt mig se och höra än
Dess rosenkind, dess blick så öm,
Dess stämma, ljuflig som en dröm!
Förutan dem jag vet ej fröjd;
Ditt paradis i himmelsk höjd
För mig är blott ett storsagdt ljud,
Ett präktigt tempel utan Gud".

„Hvad fins för mig i lifvet kvar?
Hvar är mitt hem, min framtid hvar?
Min själ är fri från jordiskt band:
Du var mitt hem, mitt fosterland.
Fast från ditt stoft för evigt skild,
Min framtid är din helga bild.
Jag har ej mål, hvart än jag går,
Må stormen sopa bort mitt spår!..."

I Bokhandeln.

Robert Montgomery: Handbok i Finlands allmänna privaträtt; första delen. Inledande läror: I. Om rättssatserna. 250 s. 8:o. H:fors 1889. G. W. Edlund; 6 mark.

Författaren till detta arbete har förelagt sig en stor uppgift, helt visst den mest betydelsefulla, men ock den svåraste en finsk jurist kunnat välja.

Det är onödigt att här vidlyftigt orda om det redan ofta påpekade behofvet af en systematisk framställning af vår civilrätt. Studenten, som mödosamt trefvar sig fram bland dess många svårtydda institut, praktikern, hvilken, tvungen att såsom domare eller advokat lösa dess mest invecklade teoretiska spörjsmål, fåfängt söker literär handräckning, forskaren, som icke kan ansluta sitt arbete till någon grundläggande behandling af ämnet — alla dessa veta nogsamt huru kännbar saknaden af en duglig handbok i privaträtt varit och huru stort gagn man af en sådan kan vänta för lagfarenhetsstudierna vid högskolan, för rättsvården och för vetenskapen. Genom att underlätta rätta förståndet och tillämpningen af den del af lagstiftningen, som berör medborgarena i deras dagliga handel och vandel, skall detta arbete bidraga till att ytterligare öka folkets vördnad och förtroende för lagen; det skall därjämte självfallet äfven hos andra styrka aktningen för vår rätt och bör äfven ur denna synpunkt välkomnas såsom en betydande yttring af nationelt lif.

Det kan förefalla märkligt att man i Sverge, där tillgången på vetenskaplig arbetskraft är så mycket större än hos oss, sedan inemot ett halft århundrade icke ens gjort något försök att åstadkomma en i tryck tillgänglig systematisk framställning af privaträtten. Orsaken lärer väl vara att söka i de svårigheter, som vid ett sådant företag måste öfvervinnas. Utomlands, och särskildt i Tyskland, kan den, som utgifver en juridisk handbok, städse bygga på föregångares arbeten, tillgodogöra sig resultaten af den kritik de framkallat och i öfrigt anlita samtidens rika literatur, som ifrigt dryftar hvarje olöst fråga; handboken blir sålunda frukten af icke blott en mans, utan af en hel generations tankearbete. Helt annorlunda ställer sig saken för den, som bearbetar svensk-finsk rätt. I sista kapitlet af föreliggande bok meddelas en öfversikt af Sverges och Finlands civilrättsliga literatur, hvilken, sålunda förtecknad, såväl till mängd som värde ter sig rätt bristfällig, då den betraktas såsom förarbete för en systematisk framställning. Det bör således icke förvåna att förf.,

som till en början vid den allmänna doktrinens tillämpning på vår rätt haft att snart sagdt för hvarje steg bryta väg i obyg ännu icke framlagt mera än förra delen af privaträttens ink dande läror: den, som behandlar rättssatserna.

Efter en redogörelse för privaträttens begrepp och omfatt ning följer läran om dess båda källor, lag och sedvänja, vi hvars framställning förf. haft att uttala sig i den ofta dryftad och särskildt för vårt land betydelsefulla frågan om domstolarn befogenhet att pröfva grundlagsenligheten af utfärdade stadgande Lagens giltighet såsom rättsnorm hvilar, säger förf., därpå, at den utgått från behöriga myndigheter, samt betingas äfven där att detta skett i den af grundlagarna anvisade ordning. En strid med grundlagen tillkommen författning förmår i själfva vä ket icke skapa någon rättslig förpliktelse. Den bör af doma icke tillämpas och behöfver af medborgaren icke åtlydas. Doma ren är, enligt förf:s åsikt, befogad att för det särskilda fall, so befinner sig under hans handläggning, afgöra om en rätts tillkommit på sådant sätt, att den i ämnet enligt grundlag äger kraft af lag och att således, om ämnet enligt domarens ö vertygelse hör till dem, hvari lagstiftningsmakten utöfvas af m nark och ständer gemensamt, icke stödja sin åtgärd på ett i a ministrativ väg utfärdadt stadgande. En annan sak är att dom ren icke, där en gång en lag själf gifver sig ut för att vara färdad med ständernas samtycke, äger pröfva om denna uppgift riktig, utan bör hålla den för sann.

I följande kapitel, som handlar om rättssatsernas olika och innehåll i allmänhet, har förf. tagit till tals den i praxis ofta kända skilnaden mellan sträng rätt och billighet samt fr håller därvid att äfven rätten, för att nå sitt i den gamla fo meln *suum cuique* uttryckta mål, bör se till att samma norm til lämpas endast på värkligen lika fall och att vid det rättsliga be dömandet hänsyn tages till fallens värkliga olikheter, så att hvar för bedömandet betydelsefullt moment i de faktiska förhålland hvilka äro föremål för rättsregeln, behörigen tages i betraktan och föranleder modifikationer i tillämpningen. I själfva värk har denna billighetens grundtanke icke häller kunnat i något rät system eller i afseende å något rättsinstitut förbises, men de har i olika rättssystem eller i samma rättssystem under olika pe rioder af dess utveckling eller äfven under samma utvecklings period i skilda institut beaktats i olika grad, och det är denna omständighet, som gifvit upphof till åtskilnaden emellan sträng rätt och billig rätt. Så relativ denna åtskilnad än är, så sv vande och i visst afseende beroende på subjektiv uppskattning ligger den dock till den grad i rättens väsende, att den aldrig kan försvinna. Rätten måste nämligen, säger förf. vidare, på många punkter af sitt område, för att icke förfela sitt eget än damål och uppoffra andra dyrbara samhällsintressen, äfven lämna å sido den individuella olikheten, den måste i rättssäkerhetens intresse

skära öfver en kam“ (fataljetider, formaliteter i rättsärenden och processen), ja äfven för att afvända obillighet, som blefve följden, om de faktiska omständigheternas olikhet afsåges utöfver det rätta måttet. Att emellertid den svensk-finska rättsförfattningen af ålder gifvit billighetens fordringar det fullaste erkännande, därom vittna domarereglerna och de i gällande lag mångenstädes uttryckligen gifna hänvisningarna till domarens pröfning, d. v. s. till hans uppskattning, med afseende å lagens anda och mening, af hvad billighet i det skilda fallet kräfver eller tillstädjer.

I det fjärde kapitlet, som handlar om rättssatsers tolkning och förklaring, har förf. betonat att behofvet af tolkning icke, såsom af lekmän ofta antages, ovilkorligen visar någon lagens bristfällighet, utan att i själfva värket hvarje rättssats erfordrar tolkning, innan innehållet däraf i alla dess konsekvenser blir för tillämpningen användbart. Detta af den enkla orsaken att rättssatsen är en regel, som fastställts icke för ett visst konkret fall, utan typiskt för en oändlig mångfald af företeelser i det praktiska lifvet, hvarför i hvarje sådant fall en undersökning är af nöden huruvida regeln värkligen passar in därpå eller icke. Förf. framhåller att lagtolkningens uppgift är icke blott att genom logisk och grammatisk undersökning åt lagbuden hvart för sig gifva deras rätta innehåll och mening och likasom afslöja stiftarens i dem uttrykta tanke. Lagtolkningen bör, då rättssatserna efter de konkreta lefnadsförhållanden, hvilka genom dem skola bestämmas och ordnas, sammansluta sig till rättsinstitut, söka uppfatta de ledande grundsatser, som i dem hafva positivt stöd, samt därur draga de följdsatser, hvilka lagstiftaren måste anses hafva erkänt och med de grunder rättsbuden omedelbart angifva. Dylik tolkning är för hvarje rättssystem nödvändig, men äger för det inhemska, som i allmänhet just utmärker sig genom frånvaron af detaljering, en framstående betydelse. Det gäller här, fortsätter förf., att med skärpa uppfatta rättsinstitutets af lagen bestämda grunddrag, att gifva hvarje i lagen upptagen norm dess riktiga räckvidd, att skilja regel från undantag och bestämma de fall, som höra till den ena eller den andra kategorin, att utesluta från tillämpningen sådana fall, som oaktadt yttre likhetar eller beröringspunkter ej falla under regeln eller undantaget i fråga, m. m. — Med dessa ord har förf. karakteriserat sin egen uppgift och visat hvilka fordringar han själf ställer på sitt arbete.

Det femte kapitlet handlar om rättssatsers ändring och upphäfvande, det sjätte om gränserna för gällande rättssatsers tillämpningsområde. Sjätte kapitlet innehåller de måhända i teoretiskt afseende svåraste och i praktiskt afseende viktigaste af förf:s undersökningar; vid dem hafva inhemsk positiv rätt och svensk-finsk literatur blott föga kunnat tjäna honom som vägledning.

Då det genom en lagförändring inträffar att ett rättsförhållande, som uppkommit före ändringen, i händelse den nya lagen skulle därå tillämpas, medförde en förändring i de af förhållan-

det berörda personernas rättsställning, uppstår frågan: böra dessa personer tvingas att underkasta sig denna förändring eller icke? Med andra ord: huru böra *tidsgränserna* för rättssatsernas giltighet dragas? Enligt regeln sammanfalla visserligen statsområde och rättsgebit, så att i nutidens samhällen en viss lagstiftning icke utgör positiv rätt och tillämpas utöfver den stats gränser, där lagen är stiftad och denna gäller lika å alla orter inom staten; men det kan dock i själfva värket inträffa att i ett eller annat afseende lagen är olika inom skilda delar af statsområdet och att landets domstolar i vissa fall äga att tillämpa utländsk lag. Det gäller härvidlag att med ledning af den s. k. internationella privaträtten, söka *ortsgränserna* för rättssatsernas giltighet.

Vid fastställandet af tidsgränserna finner förf. vägledning uti den allmänna grundsatsen att lagar ej få tillämpas retroaktivt, att ny lag icke får återvärka, så framt den därigenom skulle göra intrång i välförvärfvade rättigheter. Emellertid medför tillämpningen af denna sats många svårigheter; det har därför för förf. varit nödigt att ägna ämnet en i detalj gående undersökning, att till pröfning upptaga särskilda grupper af rättsförhållanden. Ett dylikt förfaringssätt har själffallet följts äfven vid behandlingen af frågan om ortsgränserna, där en gemensam, för alla slag af rättsförhållanden giltig princip icke låter uppställa sig. Förf. har följaktligen i ofvannämda två hänseenden granskat frågorna om rättsärendens form, om förutsättningarna för personers rättsliga handlingsförmåga samt om de särskilda sakrättsliga, obligatoriska, familjerättsliga, arfsrättsliga och förmyndarskapsrättsliga rättsförhållanden. Det kan emellertid icke här komma ifråga att följa förf:s undersökningar i deras enskildheter, ej ens att redogöra för de resultat, till hvilka han kommit.

Presidenten Montgomerys bok bedömes ej i Finsk tidskrift; dess värde pröfvas vid annat forum. Denna anmälan, som velat vara icke en granskning utan blott en redogörelse, må här afslutas med uttalandet af den säkerligen för samtliga Finlands jurister gemensamma förhoppningen, att intet må hindra fortsättningen af förf:s arbete.

Wilhelm Chydenius.

M. W. af Schultén: Om sundhetsvård och sjukvård. H:fors 1884. G. W. Edlund.

Wilh. Sucksdorff: Helsans vård, sju föredrag. Borgå 1888, W. Söderström.

Det är icke mer än ett par tiotal år sedan man ännu trodde sig stå tämligen maktlös emot sjukdom och död. Alla vetenskapens ansträngningar riktades så godt som uteslutande uppå att lindra och bota. Äfven de mest rationalistiskt sinnade opponerade sig icke emot läran om lidande och död såsom en pröfning eller ett straff, som oförutsedt och oundvikligt drabbade den

det gälde. Men redan statistiken började påvisa dödlighetens beroende af vissa oförtydbara orsaker, hvilket tillkännagaf att icke allt lidande var oundvikligt. Sedan man med mikroskopet upptäckt fröna till en stor mängd af de mest härjande sjukdomar, sedan man lärt sig att odla dem och studera deras egenskaper och lifsvilkor, var fältet vunnet för *hälsovårdsläran,* läran att förekomma, motarbeta och utrota sjukdomarna.

Om, såsom man måste hoppas, denna nya vetenskap fortfar att göra lika mäktiga framsteg, som början lofvar, så skall helt visst en kommande generation med förvåning höra omtalas de härjningar vissa sjukdomar såsom lungsot, tyfus, skarlakansfeber m. fl. i våra dagar anstält. Att denna tanke icke är någon utopi synes däraf, att under de senaste decennierna redan flere af de svåraste och mest dödande sjukdomarna redan försvunnit, eller rättare gjorts maktlösa; dit höra ros- och sårfebrarna, som förr gjorde de vackraste operationer om intet och ofta lade i grafven personer med de obetydligaste sårskador; dit hör barnsängsfebern, som för ännu kort tid sedan stod likt ett hotande spöke vid familjehärden; koppornas makt brytes af den obligatoriska vaccinationen; tyfoidfebern och koleran vika undan i samma mån de sanitära förbättringarna framskrida på en ort. Med sådana fakta för ögonen har man ej mer rätt att tvifla att icke skydd skall gifvas äfven för öfriga, likartade sjukdomar. Men för att detta mål fullt skall nås, måste kunskapen tränga fram till den stora allmänheten. Och hvarje steg i denna riktning bör därför hälsas med glädje. De tvenne broskyrer, för hvilka tidskriften härmed, om ock till följd af mellankomna hinder något sent, velat redogöra, hafva med varmt intresse antagit hygienins sak.

Prof. af Schultén är en af hälsovårdslärans mest värksamma pionierer hos oss. Med klar blick insåg han tidigare än de flesta vikten af denna läras spridning och genom upprepade petitioner vid landtdagarna har han väsentligen bidragit till inrättandet af en lärostol i detta ämne vid universitetet. Tidigare än andra arbetade hr af Schultén äfven för popularisering af denna vetenskap genom att under 1883 hålla en serie föreläsningar i ämnet, hvilka föreläsningar sedan i tryck publicerats och just utgöra föreliggande broskyr „Om sundhetsvård och sjukvård."

Boken behandlar sundhetsvårdens betydelse för minskandet af dödlighet och sjukdomar; kroppsbyggnad och medfödda sjukdomsanlag; luften och dess föroreningar; födoämnena; dricksvatten; spritdryckerna, kaffe, te, cacao, tobak och andra njutningsmedel; klädedräkten; renlighet och bad; arbete, kroppsöfningar och hvila; sundhetsvård med hänseende till olika åldrar, kroppsbyggnad, skaplynne och medfödda sjukdomsanlag; sunda bostäder, städerna och deras sundhetsförhållanden, skolor, kaserner, fängelser, sjukhus; sundhetsförhållandena på landet; sjukdomar som bero af smittämnen och förhindrandet af deras spridning; sjukas vård. Med välkänd, öfverlägsen talang har förf. behandlat alla dessa

många och olikartade ämnen; de särskilda kapitlen i boken utgöra en samling värkliga pärlor, äkta såväl till form som innehåll. Oaktadt arbetet är populärt, framläggas med vetenskapsmannens samvetsgrannhet bevis på hvarje påstående, för hvarje lärosats, bevis begripliga för hvar man. Förf. har därvid icke skytt ett ofta nog arbetsdrygt insamlande af statistiska data såväl från utlandet som från eget land. Stilen är ledig, klar, koncis, ofta fängslande, aldrig tröttande. Mest beundransvärd är dock förf:s förmåga af koncentration; att, såsom förf., i få ord, på ett slående och öfvertygande sätt framlägga viktiga sanningar är icke hvar mans del; det utgör äfven det bästa bevis på ett fullkomligt beherskande af ämnet. Ehuru förf. i företalet blyg samt framhåller att föredragen icke göra anspråk på en uttömmande hehandling af de frågor, hvarmed de sysselsätta sig, förvånas man dock vid genomläsningen öfver deras fullständighet. Svårligen skall man i dem finna någon sida af frågan obeaktad; om den ock stundom i mindre viktiga fall endast antydningsvis omnämnes.

Såvidt vi hafva oss bekant, har föreliggande arbete blifvit antaget som lärobok i de skolor, där undervisning meddelas i hälsovård, och detta med all rätt. Dock torde det i vissa afseenden vara för ändamålet något vidlyftigt. Förf. skulle helt visst göra sitt land en tjänst, om han ville omarbeta dessa glänsande föredrag för att utgifva dem i form af lärobok. Emellertid skänker hr af Schulténs arbete i dess nuvarande form åt den mogna medborgaren och medborgarinnan på det mest angenäma och underhållande sätt undervisning om de viktigaste vilkor för hälsans bevarande.

Hr Sucksdorffs arbete „Helsans vård", andas ett lika varmt intresse för ämnet, som föregående författares, ehuru det i stil och formfulländning icke kan mäta sig med det förra. Det omfattar följande ämnen: hälsovårdens uppgift samt möjligheten att förebygga sjukdomar och en förtidig död; luften i bostäderna och dess betydelse för hälsan; kläderna och deras inflytande på kroppens välbefinnande; kroppens näring och födan, födoämnena, njutningsmedlen; folksjukdomarna och deras bekämpande.

Såsom synes behandlas äfven i dessa sju föredrag en mängd viktiga och beaktansvärda frågor; och det är att hoppas att de frön förf. här utsått på månget ställe komma till groning. Förf. har med sina föredrag vändt sig till en publik med mindre bildning än hr af Schulténs, närmast till arbetareföreningarna. Bland de ämnen, som måste anses af skild betydelse för arberaren är frågan om kroppens näring samt födans beskaffenhet och betydelse för hälsan. Detta kapitel hör äfven till de bästa i boken. Just för den, som har minst råd, är det af vikt att få upplysning om olika födoämnens näringsvärde. Skulle kunskapen härom blifva allmännare, så skulle ej blott en ekonomisk vinst för arbetaren häraf vara en följd, utan äfven en ökad arbetskraft

å större förmåga att motstå skadliga inflytelser. Till dessa hör ven benägenheten för superi, som är desto större ju näringsfattigare föda kommer kroppen till godo. Mycket, ofantligt myct står i den vägen hos oss att göra; förf:s uttalande är därt ett ord i sinom tid, som man måste hoppas icke skall blifva deles obeaktadt.

A. P.

Oskar Behm: Små strider, noveller och skizzer; 127 s. 8:o. o 1889; 1 mk 50 p.

Dessa små bitar, hämtade dels från herremannaklassen, dels från klifvet, utgöra en rätt angenäm läsning. De äro skrifna med lätt ande penna och förestafvade af en klar och intelligent uppfattg. Oaktadt de flesta handla om förolyckade existenser, har bo1 ingen dyster färg. Förf. ställer sig i allmänhet öfver sitt ne. Halft humoristiskt, halft medlidsamt förtäljer han oss om ıdgossen, som skulle „till stan i skola“ och som, sedan han sugit familjens välstånd, blir blott ett mellanting mellan herre och ıde för att slutligen slockna af grämelse öfver sin odugliget. ha vidare „Magistern“, som full af arbetsifver och reformlust träder sin skollärartjänst i småstaden, men genom kollegernas pa motstånd slaknar och inom kort sjunker i apati och värdsliå „Emigranten“, som återvänder såsom arbetsbruten krympg, och slutligen „Folkskolläraren“, som för en hopplös strid mot omgifnings hvardagliga intighet. Vid omtalandet af „Slarfven“, ı förträffliga, begåfvade mannen, som går under genom medd eller förvärfvad svaghet i viljan, vibrerar dock berättarens röst stark medkänsla. I betraktande till denna långa rad förkrympta är bokens titel altför litet sägande; här skildras strider på lif ı död, i hvilka den senare vanligtvis behåller öfvertaget.

I regeln utveckla sig berättelserna följdriktigt, och förf. förår alla mystiska häntydningar. Endast „Ensam“ slutar med en lan, till på köpet en förhastad slutsats: „Nu förstod han lifvet lant det i värkligheten är — och nu trodde han sig äfven kunna va det“. Folkskolläraren, en inbiten drömmare, blir nog ej kuad genom en några veckors febersjukdom och en misslyckad rlek, som endast en kort tid varit hans drömmars föremål, : ett anlag, som uppenbarligen sitter i blodet hos honom. kvälten“ är en förträfflig folkbild, ärligt och lugnt berättad.

Med språket hushållar förf. väl: hans noveller föra ej någon verflödig ballast af ord. Också finner han för hvarje begrepp ka, koncisa uttryck. Att de nångång smaka åt skol- och stuntlif är ej något fel, då förf. behandlar just dessa områden.

Vi hoppas att hr Behm må infria de löften denna hans föra samling gifver oss.

I. L—d.

Sonja Kowalevski: Ur ryska lifvet; öfversättning från författarinnans manuskript af *Walborg Hedberg;* 227 s. 8:o. Sthlm 1889, Z. Hæggströms förlagsexpedition.

Under titeln „Systrarna Rajevski" har den redan celeber vordna professorn i matematik vid högskolan i Stockholm, fru Kovalefski, i ofvannämda bok lämnat en serie själfbiografiska teckningar, som vi utan tvekan inrangera bland det allra bästa, som de svenska bokprässarna lämnat oss under loppet af många år. Vid nedskrifvandet af sitt arbete har förf. haft tvänne utmärkta förebilder: naturen och de stora ryska skriftställarne Dostojefski, Tolstoj och Turgenief. Hos en idkare af de exakta vetenskaperna, af den rena matematiken, kunna vi à priori förutsätta intet af den närvöst sjukliga ton, som klingar hos Dostojefski. Något af hans värme och vekhet har väl också förflyktigats, men i dess ställe återfinna vi hans djupa själsanalys. Den mysticism och etiskt religiösa spekulation, som redan tidigt skönjes i en del af Tolstojs skrifter, får icke häller plats i en skildring barndomsminnen, rena fakta och passerade episoder, men något af hans manliga ande och folkliga uppfattning går igen i denna bok af en kvinna, född aristokrat, likasom Tolstoj.

Mest påminner fru Kovalefski om Turgenief, dock med en stor skilnad. Turgenief var i själ och botten en romantiker, hvars goda smak och sunda omdöme dock endast sällan lät den till riktning, i hvilken han vuxit upp, skymta fram, medan fru Kovalefski är en modern realist. Därtill kommer att Turgenief var och förblef en från sina naturliga förhållanden våldsamt ryckt person, som aldrig kunde glömma sitt eget land och sina slaviska sympatier, medan fru Kovalefski står på ett högre utvecklingsskede: hon är europé och äger alla förutsättningar att se förhållandena ur allmänt mänsklig synpunkt. Kärleken till hemmet, till fäderneslandet, till den omgifning, som sett henne födas och växa upp, lyser det oaktadt eller hällre just därför igenom alla de vackra och ljusa, vemodiga och sorgsna episoder hon upprullar för oss. Och så berättar hon dem som en stor sångerska sjunger en folkvisa. Det är äkta konst. Utan luckor, utan longörer och onödiga utvikningar löper berättelsens ström framåt och ger oss nyckeln till en själs utvecklinghistoria och en bild af lifvet på en rysk herrgård, i en rysk familj af värld.

Förf. börjar med att under pseudonymen Tanja Rajefski förtälja sina tidigaste intryck. Här skulle vi vilja göra ett inpass. Känslan af att Tanja var tillbakasatt, mindre älskad af modern än syskonen, är väl tidigt vaken. Ett sundt barn, uppfostrad som den lilla Tanja i frisk luft, och med enkla folkliga element omkring sig, har väl knappast så tidigt som förf. vill göra troligt, gjort en så bitter reflexion. Den hör egentligen till ett vaknare skede af lifvet, det sjätte till åttonde året; men den är bitter och tung och kastar väl därför sin skugga långt tillbaka i tiden. Berättelsen vinner i intresse, ju äldre vi se den lilla Tanja bli. Vi

a hennes uppfostran, den sedvanliga ryska för en flicka af fa-j: först en „njäntkä“, groft okunnig, till sin tro nästan hed-g, föga snygg, men hängifven, varmhjärtad, full af sagor och ger. Följer så tiden för den franska bonnen och till sist den elska; därmed är skoluppfostran slut. Så några år i den skärs-, där man är för stor för de små, för ung för de gamla, och kan är färdig att göra sitt inträde i den stora världen. Se i korthet hela innehållet. Men det är ingen engelsk miss, n schablonmässigt berättar om schablonmässiga unga damer, en fransman, som på ett dramatiskt sätt förtäljer om en ung kas ljufva förhoppningar, än mindre en sentimental tysk; det är brådmogen revolutionär ryska, från barnaåren i full oppo-on med sin omgifning, en instängd vild fågel, som flaxar och r mot burens galler, tils gallren brista och hon blir fri. Hon knappast tioårig upplefvat slafemancipationen och polska in-rektionen, hon har elfvaårig hört om mordet på sin farbrors nål, och ännu icke ut ur „ton“-åren, har hon kommit i andlig öring med dekabristerna och förälskat sig i epileptikern, mar-en Dostojefski. Med en sådan bakgrund kan hvilken genre-a som hälst, om den eljes tecknas rätt, värka som en historie-hing. Med största intresse motse vi fortsättningen på arbe-. Då man vet att fru Kovalefski gjort bekantskap med sitt ida ledande andar, upplefvat Paris' belägring och öfverhufvud r än de flesta sett sig om i världen, kan man förstå hvilket terial hon har för sin konstfärdiga penna.

J. A.

S. J. Boëthius: Den franska revolutionen, dess orsaker och historia; 543 s. 8:o. Sthlm 1887, Fahlcrantz & C:o.

En vetenskaplig och från förutfattade fördomar fri uppfatt-g af den franska revolutionen har först under de senaste år-adena genom ett antal arbeten af framstående förtjänst blifvit undlagd. Alexis de Tocqueville bröt vägen genom „L'ancien ré-ie et la révolution“. Heinrich von Sybel skildrade i „Geschichte Revolutionszeit“ med omfattande lärdom och tankekraft revo-ionstidehvarfvets inre och yttre förvecklingar. Taine samlade Les origines de la France contemporaine“ en massa material ande Frankrikes inre förhållanden före och efter 1789 samt arbetade ämnet från filosofisk synpunkt. Ett komplement till ines värk är Albert Sorels ännu icke afslutade „L'Europe et la volution française“, som i breda drag redogör för den franska ikespolitikens utveckling under revolutionsepoken. Andra ar-ten af mindre omfattande betydelse må här lämnas onämda.

Förf. af föreliggande arbete har med stöd af denna litera-r velat gifva den svenska allmänheten en öfversiktlig och sär-ildt för de akademiska studierna afsedd framställning af revo-tionens historia, ett företag, hvars nytta är i ögonen fallande.

På en egentlig originalitet vare sig i uppfattningen eller i u dersökningen gör han icke anspråk, då han så godt som utes tande varit hänvisad till tryckta arbeten. Likväl har han, sä isynnerhet af noterna framgår, i mången tvistig punkt bildat en självständig öfvertygelse.

I framställningens gång, synpunkterna, till och med del i ordalagen, erinrar arbetet ofta om v. Sybels värk, hvilket i afseende å den klara grupperingen och den mångsidiga beha lingen varit mest ägnadt att läggas till grund för en bearbetni af denna art. Vid teckningen af de sociala förhållandena i Fra rike före revolutionen har Taines „Les origines" blifvit företräd vis anlitad, och i afseende å de privilegierade ståndens reak nära hållning 1781—1787 har Chérests „La chute de l'ancien gime„ varit vägledande.

Det kunde anmärkas att förf. bort gifva krigen och utländska politiken något större plats i framställningen, då den inre utvecklingen väsentligen var beroende af Frankri läge i Europa. Men en betänkligare brist är den knapphet, hv med revolutionens senare skeden, från och med Robespierres f blifvit skildrade. Har förf. tröttnat under arbetets fortgång, e hafva yttre förhållanden invärkat? Det sista kapitlet, där f på 34 sidor redogör för konventets afslutning och direkto samt konsularförfattningen, således för halfva revolutionsepok historia, är föga upplysande. Förf:s stil, som äfven annars sammanträngd, blir här knagglig och torr. Till och med en intressant sak som Gracchus Babeufs socialistiska komplott b res endast i några antydande ord.

M. G. S.

A. Ramsay: Lärobok i algebra; VIII + 192 s. 8:o. B 1889, W. Söderström; 3 mk 75 p.

Vi äro vana att mellan läroböckerna i algebra finna stor het, så att innehållet af ett kapitel i den ena boken i hufvud stämmer öfverens med motsvarande kapitel i den andra. D:r R says algebra synes härvid utgöra ett undantag. Granskaren ner snart en väsentlig olikhet mellan denna och hittils anvä läroböcker, en olikhet, hvilken skarpast framträder vid behand gen af talbegreppet och de irrationella talen.

I hos oss använda läroböcker införes redan samtidigt definitionerna på grundoperationerna en mängd olika tal, hvi direkta användning först i en mer eller mindre aflägsen fra kan ifrågakomma. Sålunda införas negativa tal, kvadratrötter i sammanhang härmed irrationella tal långt innan eleven kan i att en sådan utvidgning af hans talbegrepp medför annat än vecklade kalkyler och ökade svårigheter.

I ofvannämda lärobok är förhållandet icke detta. Förf. ter talbegreppets systematiska utveckling som ledande princip

ngå bokens alla delar. Det är först då eleven inser att det område han besitter är otillräckligt för att föra honom fram målet, eller med andra ord, då behofvet att lösa en likhet ånt påkallar, som de olika talen införas. Efter det förf. så-da påpekat divisionens ständiga utförbarhet såsom grund för randet af decimaltal och bråk, låter han oss göra bekantskap d de negativa talen, sedan vi kommit till insikt om att en än utvidgning af vårt talområde är erforderlig för lösning af traktionsuppgiften i särskilda fall. En konsekvent följd af ndprincipen blir altså ock att kvadratrötter och i förening med irrationella tal, samt komplexa kvantiteter ej äro synliga i kylerna, förrän deras betydelse samtidigt står klar för oss, v. s. då behofvet att lösa en andra grads likhet fordrar denna terligare utsträckning af vårt talbegrepp.

I andra rummet måste det sätt, hvarpå förf. behandlat de tionella talen, bidraga till bokens värde. Medan dessa tal ligen helt flyktigt omtalas och ofta ganska obestämdt definie-, ger förf. en fullständig, måhända altför teoretisk, men veten-plig framställning af dem, i det han inför begreppet grund-. En sådan framställning är ägnad att gifva eleven en exakt ställning om nämda tal och en säker grund, på hvilken han bygga vid fortsatta matematikstudier.

Följa vi boken ett steg längre fram till det kapitel, där lik-er af andra graden med flere obekanta behandlas, möter oss ny märkbar olikhet. Förf. upptar en del enklare fall, som här ma inträffa, och ger, så vidt det är möjligt, i bestämda regler, lka lätt fästa sig i elevens minne, anvisningar för lösningen hvarje särskildt fall.

De skiljaktigheter här påpekats äro ägnade att gifva hr msays lärobok företräde framför äldre sådana. En del tryckfel insmugit sig i boken, bland dem några af mera störande art; k är deras antal ej så stort, att detta i någon mån kunde ut-a hinder för bokens användbarhet. Trycket är godt.

S. S.

Tea: I utvecklingstid, berättelse om flickor. Hfors 1889, W. Edlund; 2 mk 25 p.

I all ungdomsliteratur borde förefinnas *en* tendens, den näm-n att utveckla det goda hos de unga. Och just emedan denna dens spåras på hvarje blad i ofvannämda bok, har den sitt stora de. Visserligen löper där äfven en annan tendens jämsides l den nämda: en skymt af kvinnofrågan. Men den skadar . De unga kunna icke utestängas från de rörelser, som ge-gå tiden, om det ock vore lyckligare för dem att under ut-klingsåren vara oberörda af alla ensidiga strömningar.

I Teas berättelse får läsaren följa en grupp af unga flickor er de tre sista terminerna af deras skoltid. Två af dem, Bella

och Hanna, äro fullständigt tecknade och representera hva sin riktning af den kvinliga utvecklingen. Bella är en af älskliga unga flickor, som vinna allas sympatier. Sina st sköter hon omsorgsfullt, sina kamrater och syskon bemötei med kärlek; aldrig stöter hon någon för hufvudet. Till häraf går henne äfven alt väl i händer, och till sist belöna med inbjudning till en mycket lofvande utrikesresa. Hanna nes goda vän, är den självständiga unga flickan. Fattig ocl vänner kommer hon till staden för att med lånade penningı kosta sin skolgång. Till sitt yttre väsen är hon frånstöl men genom sina stora själsegenskaper väcker hon snart all: tresse och vinner både vänner och fiender. Gång efter ı bryter hon det tvång konvenansen pålägger henne. Ledd a varma hjärta, går hon sent på kvällen in på ett värdshus f från fördärfvet rädda en yngling, som sitter därinne vid pu glaset. Hon anlägger reformdräkt, går med skor utan kl o. s. v., ehuru det dock icke är hon, som tager första steg dessa mera ytliga drag af kvinnofrigörelsen. Men lyckan är icke blid. Den ler mot henne, men just då hon skall gripı flyr den ifrån henne. För att vårda sin afsigkomna fader, ken tidigare als icke bekymrat sig om henne, afstår hon den lockande utrikesresa, som Bella sedan får göra i hennes ı

Synbarligen har förf. själf ett större intresse för Han för Bella, och detta är äfven lätt förklarligt, då en sådan t vida tacksammare att framställa. Men därför har Bella inga blifvit försummad. Flere scener ur hem- och skollifvet äro skildrade på ett träffande sätt. Dock hade boken vunnit p lämnandet af åtskilliga samtal, som stundom göra berättelse got långdragen. Godt hade det äfven varit, om tant Karin stalt hade haft mera lif och värklighet. Hvarför Bellas spelar rollen af en nolla, kan man ej häller rätt förstå. normal hemuppfostran skall väl faderns inflytande också gö gällande. Ledsamt är det att Hanna alt emellanåt skall träda som moralpredikant, hvilket illa stämmer öfverens med nes friska lynne och självständiga karaktär. Då de unga flic diskutera frågan om kurtis, säger Hanna: „det är orätt, ı att det nedsätter en flickas värde". Månne en ung flicka, so sin egen talan, icke sin mammas eller sin tants, skulle ytt så? Af sitt varma intresse för flickorna låter förf. äfven fö sig att säga dem små artigheter, som hällre hade kunnat l i någon af de unga lyceisternas mun. Sålunda jämföras de flickorna med näckrosor, som gungas af vågorna. — I ı behandlingen hade en större omsorg varit önskvärd. Intet ı löst uttryck, ingen halfklart utsagd tanke borde slippa ig författarens stränga självcensur. Hvad den unga läsarkretsen genom skulle vinna säger sig själft.

B. Landén: Framtidskyrkan, bidrag till religionsfrihetens
oria i Sverige under nittonde århundradet; 32 s. 8:o. Göte-
g 1889.

J. B. Barth: Præstelærens Usandhet og den sande Kristen-
; 254 s. 8:o. Kristiania 1889, Huseby & C.

Sveriges nu gällande dissenterlag af 1873 medger bekän-
e af annan „kristen troslära" än den evangeliska rättighet att
ler vissa vilkor förena sig till församlingar, och Sveriges grund-
tillförsäkrar rikets bebyggare på visst sätt skydd mot sam-
stvång af hvarje slag. Då emellertid år 1888 ett antal af tjugu
soner ansökte om tillstånd att bilda en församling „De för-
ftstroendes samfund" och med åberopande af en mängd bibel-
llen framhöll att deras bekännelse var kristen, emedan den
d i öfverensstämmelse med Jesu lära om Gud, afslogs ansök-
gen af Kongl. Majestätet. I affordradt utlåtande hade Göte-
rgs domkapitel funnit den ifrågavarande trosläran „icke i nå-
n bemärkelse kunna betecknas som kristen" och afstyrkt bifall.
mkapitlet uppger visserligen icke hvilken våda vore att
bra för stat och samhälle, om de sökandes uppfattning af
istendomen finge af dem legaliter realiseras, ehuru de i sin an-
ban icke erkänna öfvernaturlig uppenbarelse, icke treenigheten
h Kristi guddom, icke församlingsläran och sakramenten, hvil-
t alt domkapitlet anser vara kristendomens grundsanningar,
n hvilket samfundet *icke* anser vara Jesu lära.

Nu bör man märka att judendomen sedan länge icke är ute-
ngd från Sverige. Det är därför svårt för en utomstående
t fatta hvarför „De förnuftstroendes samfund" icke får de iure
istera i landet, likasom det länge gjort det i värkligheten.
ligt sin bekännelse tro de förnuftstroende på Gud, de tro på
nsklighetens förädling i kärleksfullt samarbete, de tro på Jesus
n en ledare och föresyn till religiös och sedlig vandel, de tro
det mänskliga förnuftet står i innerligt samband med det
domliga, de tro på det ondas undergång och det godas seger,
tro på människans personliga gudsförhållande, de tro på ett
efter detta af högre fullkomning; de erkänna vidare förnuftets
slutande domsrätt och nödvändigheten af bekännelsens för-
dring i jämbredd med en stigande religiös upplysning. Dessa
lärans hufvudpunkter; i församlingsordningen stadgas bland
nat att anstötligt lefverne medför enskild förmaning och, ifall
ttelse ej följer, uteslutning ur församlingen.

Om ett samfund med en sådan lära skulle värka lifskraf-
t, borde det från religiös synpunkt sedt kunna motarbeta otron
h synden i världen; ser man saken från statlig eller hvilken
nan synpunkt som hälst, utom den krasst materialistiska och
ilistiska, kan samhället hafva blott gagn af ett dylikt samfund.
gon statsmakten generande tillströmning från massorna till sam-
ndet kunde knappast motses, då dess troslära försmår alla

mystiska och sinliga element och ej håller i öfrigt ansluter sig till den kyrkliga traditionen. Blefve samfundet åter als icke lifskraftigt, skulle dess existens ingen vidare betydelse ha, lika litet som dess nuvarande bekännares tvungna kvarstannande inom den kyrka, från hvilken de önska utträda. I detta afseende synes det märkligt att en af den lutherska kyrkans förnämligare representanter i Sverige, pastor primarius Fehr, som bekant, vid senaste kyrkomöte föreslog en lag med innehåll att ingen myndig måtte förhindras att utträda ur statskyrkan.

Hr Landéns broskyr — med den troligen oafsiktligt pretensiösa titeln „Framtidskyrkan“ — innehåller en mängd intressanta upplysningar om unitarismen, om De förnuftstroendes samfund, hvars organ är tidskriften Sanningssökaren m. m. Framställningen hade i vår tanke vunnit på ett bestämdare särskiljande af innehållet från historisk, apologetisk och juridisk synpunkt; den sistnämda hade bort skarpare fasthållas. Man måste alt bestämdare ställa den frågan till lagens upprätthållare: är det rätt att lojala medborgare hindras i sin fredliga trosutöfning, är det staten värdigt och är det klokt att gynna en kyrkas maktanspråk, är det ej riktigare att frigifva det religiösa intresset inom samhällsordningens gränser?

I samma riktning som hr Landén går den äfven hos oss kände forstmannen **Barth.** Han är icke något gårdagsbarn, och i 45 år har han enligt egen utsago tänkt öfver sitt „Gudsforhald“. Det är en lika skarp som vidlyftig polemik han för mot ortodoxin och specielt mot teologieprofessorn Petersen och pastor Heuch. Kärnan i boken är det jämförelsevis korta (s. 153—183) andra kapitlet om den sanna kristendomen såsom kärlekens religion, från hvilken med bestämdhet utmönstras läran om arfsynden och den eviga fördömelsen, om Jesu öfvernaturliga födelse, om Kristi guddom, om treenigheten, om uppståndelsen och himlafärden, om satisfactio vicaria, om undervärken och om djäfvulen. För öfrigt söker förf. förnämligast visa att tron på en personlig Gud och själens odödlighet väl låter förena sig med lagbundenheten i naturen och evolutionsteorin samt att allmänheten är mogen för de förnuftstroendes kristendom, medan de prästerliga ståndsintressena äro hufvudorsaken till den herskande, i självfva värket „hedniska“ eller judiska kyrkolärans fasthållande.

F. G.

Öfversikt.

Finland i den ryska prässen. De mot Finland riktade artikelserier, som under sistlidna år ingingo i ryska blad samt i öfversättning reproducerades äfven i våra tidningar, började med en jämförelsevis oskyldig pseudo-Helsingfors korrespondens till Moskowskia Vedomosti, mer ägnad att väcka löje, än förargelse — än mindre allvarliga bekymmer. I denna korrespondens sökte författaren, såsom läsaren måhända påminner sig, att, med statskalendern i hand, ådagalägga hurusom bland våra tjänstemän endast ett fåtal afslutat universitets- eller annan motsvarande kurs. Beskyllningen var i och för sig icke af de svåraste. Kan ett land komma till rätta, utan att dess tjänstemän hafva att uppvisa den officiella akademiska hallstämpeln, vittnar det ju endast om en hög grad af allmän bildning och god medborgareanda hos nationen. Men beskyllningen var dess värre ogrundad, då såsom kändt afslutad universitetskurs hos oss, öfverflödigt nog, fordras äfven för underordnade befattningar. — Så obetydlig denna fråga än kan förefalla, är misstaget dock af den art, att det icke kan undgå att kasta ett egendomligt ljus öfver halten af de korrespondenser, som, synbarligen af samma hand, fortsättningsvis stodo att läsa i det nämda Moskvabladet och tidtals jämväl återgåfvos af Novoje Vremja, där korrespondenten för större eftertrycks skull vitsordades såsom synnerligen väl underrättad. Han har med sin första korrespondens i själfva värket ådagalagt total okunnighet om vårt lands förhållanden. Att han emellertid daterat korrespondenserna i Helsingfors samt därmed sökt göra gällande vissa anspråk på sakkännedom, är ett knep, ovärdigt hvarje allvarlig publicist. Att låta missleda sig däraf, att statskalendern särskildt utsätter endast sådana examina, som åtföljas af s. k. lärd grad, men däremot icke öfriga ämbetsexamina, är för öfrigt till den grad fatalt, att såväl författaren, som den tidning, hvari korrespondensen ingått, sedan de uppmärksamgjorts på misstaget, bort svalna i sin sträfvan att „belysa“ finska förhållanden eller, såsom de i korrespondenserna mestadels framstått, missförhållanden. Men långt därifrån! Med en nästan ungdomlig ifver, yttermera stegrad under polemikens hetta, fortsatte korrespondenten sina skildringar, som regelrätt utmynnade i beskyllningen för „separatism“.

Ett af de „fakta“, i hvilka korrespondenten gång efter annan söker stöd för denna sin beskyllning, är att Y. Koskinen i sitt arbete Finlands historia gifvit bokens sista afdelning rubriken: „Finland såsom stat i förening med Ryssland“ samt att detta arbete af landtdagen inlösts till nationalegendom(!). Hade korrespondenten haft ens en aning om Koskinens politiska åsikter

och föregående värksamhet, så hade han äfven insett att den anförda kapitelrubriken så föga afsåg någon separatism, att den tvärtom innebar ett framhållande däraf att Finland genom föreningen med det ryska riket erhållit en lyckligare ställning än förut. Nästan komisk genom sin absurditet är äfven korrespondentens upprepade försäkran, att boken i fråga skulle blifvit af landtdagen inlöst till nationens egendom. Utom att våra landtdagar icke sysslat med dylika manifestationer, vet hvar och en, som hälst något känner våra förhållanden, att Koskinen uppburits endast af en del af nationen samt att ett landtdagsbeslut i den af korrespondenten anförda riktningen därför icke vore, än mindre varit tänkbart. I själfva värket inskränkte sig det hela till något slags gåfva af ett antal af Koskinens partivänner — icke ens, så vidt vi minnas rätt, de mera framstående af dem.

Det har gått med korrespondenten, såsom det nödvändigtvis går, då man als icke känner sin sak. Det enda han haft klart för sig, är tendensen: ett utmålande svart i svart af den finska „separatismen", och med detta mål för ögonen, undviker han omsorgsfullt alt, som kunde kasta en annan belysning öfver eller åtminstone utgöra en förklaring af det yttrade eller passerade. Till och med då korrespondenten beskrifver en i hans tycke så ögonskenlig förolämpning mot den ryska nationen, som uppresandet och det högtidliga aftäckandet af minnesvårdar öfver dem, som stupat i 1808 års krig, far han fullkomligt vilse om afsikten med dessa minnesvårdar. Sedan upphörandet af föreningen med Sverige har snart ett århundrade förgått. Därunder och isynnerhet de senaste decennierna hafva förhållandena förändrats till den grad, att då tyska kammarfilosofer i sina storpolititiska frihandsteckningar förutsätta sannolikheten af en återförening, sådana fantasier säkerligen på hvardera sidan af bottenhafvet framkalla samma oförstälda förvåning. Redan den utomordentliga andliga och materiella utveckling, som landets öfvervägande rent finska befolkning på senaste tid haft att uppvisa, gör ensam för sig hvarje återgång till det gamla omöjlig och otänkbar. Den ryska prässens måhända endast af bristande kännedom om våra förhållanden framkallade beskyllningar för separatism äro därför fullkomligt gripna ur luften. Och dessa vårdar öfver krigare från 1808 äro icke uttryck af politiska drömmar, än mindre afsedda att hedra politiska ränksmidare, sådana som en Sprengtporten, utan enkla gärder af erkänsla för visadt mannamod och plikttrohet mot monark och fosterland.

Korrespondenten i Mosk. Ved. har sagt — och i denna enda punkt gifva våra tidningar honom rätt — att hans uppgifter, såvidt de förmenats vara oriktiga, bort bemötas i ryska blad. För andra än publicister är det dock ingen lätt sak att skrifva tidningsartiklar ens på sitt modersmål; och af de landsmän, som vistas i kejsardömet, beherska endast några få på samma gång både språket och saken till fylles. Återstår då den icke fullt lyckliga

utvägen af öfversättning; och denna utväg har försökts. Under senaste vår inlämnades nämligen till Nov. Vr. ett i Finland skrifvet, till ryska öfversatt bemötande af de för Finland oförmånliga yttrandena i den ryska prässen. Men veckor förgingo, utan att artikeln infördes, och den blef därför återtagen. Det var måhända också det lyckligaste att döma af det öde, som sedermera träffade generalguvernörens till Hans Majestät afgifna, i regeringsbudbäraren införda rapport om förhållandena i Finland. I polemik med en tidning, som oafsedt mästerskapet i själfva polemiken alltid har sista ordet, skall nämligen den enskilde, hans sak må sedan vara huru rättvis som hälst, ohjälpligen draga det kortare strået.

I sammanhang härmed uppstod nu förslaget att i Petersburg på ryska språket utgifva en veckotidning, afsedd förnämligast att sprida kännedom om vårt land samt skingra fördomar och missförstånd. Men tillstånd erhölls icke af de ryska prässmyndigheterna. Samtidigt trodde man sig emellertid äfven märka ett afstannande af de mot Finland riktade artiklarna i de ledande ryska bladen och sökte orsaken därtill delvis i den ryska prässlagens förbud mot „framkallande af misshälligheter och hat mellan skilda samhällsklasser“, delvis däri att redaktionerna så väl som publiken tröttnat vid det ständiga upprepandet af samma tema. Men dessa antaganden visade sig inom kort ogrundade. Det förhatliga prässkriget har ånyo uppblossat.

Emellertid hafva dessa frågor numera äfven blifvit föremål för behandling inom styrelsen. Enligt meddelande i det officiella bladet sammanträda nämligen för det närvarande under generalguvernörens ordförandeskap i Petersburg tre särskilda komitéer, angående vårt tullväsendes äfvensom myntväsendets och postvärkets bringande i öfverensstämmelse med motsvarande institutioner i kejsardömet.

Den förstnämda af de frågor, som sålunda föreligga till behandling i dessa komitéer, den om tullväsendet, har hos oss under de senaste åren varit så att säga permanent, antingen det sedan gält att söka utvärka lättnader åt vår industris alster och afskaffa hinder vid tillträdet till den ryska marknaden eller att belägga artiklar, som inkomma från kejsardömet med tull, motsvarande den beskattning i en eller annan form, som enahanda artiklar i öfrigt äro hos oss underkastade. Medan industriidkare och affärsmän sålunda ständigt haft att arbeta under en tryckande ovisshet om de förändringar, som vore att emotse, har åter den stora allmänheten haft anledning att beklaga sig öfver alla de tullformaliteter, som i följd af systemet i öfrigt tillämpats äfven å gods, afsedt endast för personligt bruk. Dessa formaliteter äro visserligen icke ens jämförliga med hvad man i den vägen får erfara vid öfverskridandet af riksgränsen samt på utrikes ort ställvis äfven vid beträdandet af enskilda städers område. Men de äro dock behagliga och odiösa nog och med den lifliga samfärdsel, som numera äger rum, hafva de utan tvifvel mäktigt bidragit till den

mot vårt land ogynsamma opinion, som i de ofvannämda korrespondenserna kommit till uttryck. Det måste därför tagas för gifvet, att upphäfvandet af tullgränsen, äfven förut ifrågasatt, nu ånyo skall tagas under öfvervägande, antingen tullfriheten sedan komme att afse 1:o såväl utländska som inhemska varor eller 2:o endast inhemska artiklar.

En oundviklig följd af det förstnämda förslaget blefve, att tulltaxan i Finland skulle bringas i fullkomlig öfverensstämmelse med kejsardömets. Detta vore i och för sig förenadt med stora rubbningar i det ekonomiska lifvet hos oss. De naturliga olikheter, som förefinnas mellan Finland och kejsardömet, göra sig ingalunda minst gällande på det ekonomiska området. Ett tullsystem, som lämpar sig för en industrigren, visar sig icke sällan skadligt för en annan; och detsamma gäller äfven om olika länder samt om olika delar af ett rike med den utsträckning som det ryska, så mycket mer om, såsom uti ifrågavarande fall, en plötslig öfvergång skulle äga rum till ett nytt system. — Svårigheter skulle jämväl uppstå i fråga om fördelningen af tullintraderna. Äfven under förutsättning af lika tullsatser kan det inträffa att varor destinerade till kejsardömet, särskildt vintertid, om våra hamnar jämförelsevis länge äro öppna för trafik, söka vägen öfver Finland samt att tulluppbörden hos oss i följd däraf blir högre än af den värkliga konsumtionen i landet betingas. Att åter värkställa delning af bytet enligt annan grund än den faktiska uppbörden, skulle förr eller senare leda till godtycke. En olägenhet af det ifrågavarande alternativet, som ingalunda får förbises, är slutligen den, att, i betraktande af Finlands långa kust, höga tullsatser påtagligen skulle framkalla ett gränslöst lurendrejeri, med all den demoralisation, som däraf följer, utan att någon tullbevakning, några straffbestämmelser skulle förmå stäfja det.

Under förutsättning af det andra alternativet eller att tullfriheten komme att gälla endast inhemska varor, skulle däremot tulltariffen hos oss fortsättningsvis kunna vara lägre än den ryska samt Finland sålunda tjäna såsom ett slags förpost i kampen mot tullöfverträdelserna. Någon tullbehandling från finskt håll skulle icke häller i dessa fall blifva af nöden, då de högre tullsatserna i kejsardömet utgjorde garanti nog för att utländska artiklar, afsedda för konsumtion i Finland, ingalunda skulle söka sig den vägen. Vid import från Finland till kejsardömet blefve däremot tullbehandling af utländska artiklar naturligtvis fortfarande nödvändig. Men denna skulle icke behöfva blifva ens märkbar, än mindre kännbar för andra än trafikanter. För att emellertid förekomma missbruk af passagerare eller pseudopassagerare, borde i afseende å sådana artiklar, hvilka, såsom t. ex. utländska cigarrer, lätteligen kunde blifva föremål för lurendrejeri i större skala, den finska tulltaxan ställas i öfverensstämmelse med den ryska, hvilket det likaledes blefve en nödvändighet att iakttaga i fråga om en del råmaterial m. m. för våra industrier. En-

fast under förutsättning af likställighet i detta afseende samt med företeende af ursprungsbevis, kunde de nämligen göra anspråk på tullfri import till kejsardömet. I hvarje händelse blir konkurrensen ojämn i följd af olika naturliga förmåner, billigare arbetskraft m. m.; i vissa fall till gagn, i andra till skada för vår industri.

Såväl det ena som det andra af dessa alternativ skulle för en del industrier, hos oss främst sockerfabrikerna, i kejsardömet pappers- och järnindustrierna motvärka syftet med den skyddstull dessa industrier åtnjuta. Men därjämte skulle reformen särskildt för Finland medföra en ingalunda oväsentlig minskning i tullintraderna, utom att t. ex. spritdrycker, hvilkas pris man hos oss i nykterhetens intresse sökt stegra till det högsta möjliga, naturligtvis i och med upphörandet af hvarje tullbehandling från ryskt håll, svårligen såsom hittils kunde till införsel förbjudas. Det skulle därför blifva nödvändigt att pålägga dessa artiklar något slags konsumtionsskatt, med användande t. ex. af det hos oss hittils försökta banderolsystemet, liksom å andra sidan t. ex. finska tändstickor naturligtvis icke finge förekomma till försäljning i kejsardömet utan den där föreskrifna banderolen.

Det ofvanstående afser naturligtvis icke att vara ett program för frågans lösning, utan endast att antyda de olika förslag, som i sådant afseende gjorts. En genomgripande reform på detta område är en till den grad invecklad och svårlöst angelägenhet, att den fordrar den mest lugna, allsidiga och sakkunniga beredning för att kunna försiggå utan altför stora rubbningar och misstag. Finlands folk torde därför kunna emotse att, då ärendet i de delar, som därförutan lagenligt icke kunna slutligen afgöras, hänskjutes till snart instundande landtdag, dess utlåtande skall inhämtas äfven i frågans öfriga delar. Ständerna hafva nog den insikt om sin och landets ställning, att de i frågor af ömtålig natur förstå intaga en visserligen öppen, men lojal och taktfull hållning. Därjämte utgöra landtdagens organisation och den öfvervikt, som inom densamma tillkommer rent konservativa element, borgen för att omogna eller förhastade förslag icke vinna anklang.

Men oberoende af det slutliga afgörandet af denna betydelsefulla angelägenhet, synes det icke vara omöjligt att omedelbart realisera tanken på tullgränsens upphäfvande i fråga om passageraretrafiken och det gods, som är afsedt för personligt begagnande. Det står visserligen utom alt tvifvel att missbruk häraf skulle följa, så länge de ofvan antydda konsumtionsskatterna ännu icke hunnit införas eller nödiga förändringar i vår tulltaxa äga rum. För ett nitiskt tulltjänstemannasamvete förefaller förslaget därför antagligen äfven absurdt. Men då det gäller vitala intressen, måste slika bekymmer vika. Hvad betyder det väl, om några tusental skålpund thé blefve lurendrejade åt det ena hållet, några tiotal tusen cigarrer åt det andra?

Att äfven posten kommit på den politiska dagordninge samt till och med ansetts erfordra sin särskilda komité, har ick kunnat undgå att väcka uppmärksamhet. Tack vare världspost föreningen har denna gren af samfärdseln öfver alt fått en m och mer likformig och internationell prägel. I följd af lokal förhållanden gestalta sig visserligen detaljbestämningarna någo olika på olika orter. Skilnad äger sålunda rum mellan Finland och kejsardömet beträffande t. ex. assurerade förbindelser, för hvilka de ryska postförfattningar fastställda afgifterna äro mycket höga. Enlig uppgift inbringa de sålunda tre miljoner rubel om året, medan post värkets utgifter för bortkomna försändelser uppgå till mindre ä etthundra tusen rubel årligen. — I ett litet land sådant som Finland kan dessutom genom anlitande af folkskolelärare m. fl. utan syn- nerlig kostnad åstadkommas en utveckling af postväsendet, som under andra förhållanden vore förenad med oberäkneliga kostna- der och svårigheter. — Men frånsedt dylika afvikelser i detaljer, är dock det utmärkande draget för posten i våra dagar konfor- mitet och kosmopolitism. De stumma passagerare, detta samfärd- selmedel äger att befordra, hafva för egen del inga pretensioner, och afsändare liksom adressat begära endast snabbhet, säkerhet och billighet.

Vårt postvärk har icke häller hört till de institutioner, som varit föremål för angrepp i den ryska prässen. Men man och man emellan har dock sagts att missnöje varit rådande däröfver, att bref, försedda med ryska frimärken, icke frambefordrats. En sådant förfarande är naturligtvis äfven riktigt från konsekvens- bokförings- och korrekt postmästaresynpunkt, liksom man t. ex. icke i Helsingfors, där befordran af bref inom staden är ett pri- vat företag, kan göra anspråk på att stadsposten befordrar bref, belagda med statens postmärken, eller vice versa statens post sådana med Helsingfors' stadspostmärken. Snarare kunde man begära att en postmästare såsom frankerade godkänner bref, för- sedda med karta sigillata märken, eller en registrator emottager handlingar, belagda med postmärken, då inkomsten dock i hvar- dera fallet kommer i samma ficka och olikheter på sin höjd be- tingas endast af statistiska och kontrollskäl.

Sitt egentliga intresse har denna angelägenhet numera för- lorat, sedan åtgärd vidtagits om befordran äfven af ofrankerade bref från och till kejsardömet. I sämre rätt än ett ofrankeradt bref kan nämligen ett sådant, belagdt med ryskt postmärke i Fin- land eller tvärtom, i ingen händelse komma. Frågan gäller där- för numera blott likviden mellan postvärkena. Några hundrade eller tusende bref, för hvilka det ena eller andra postvärket skulle gå miste om likvid, vore i och för sig en obetydlighet. Men då de ryska frimärkena icke lyda på metalliskt mynt, kunde det i följd af växlingarna i kursen lätt blifva en inbringande industri att importera ryska frimärken till Finland eller tvärtom; och där- af kunde uppstå en fullkomlig oberäknelighet i fråga om de re-

postvärkens inkomster, såvida icke ersättning tillerkän-
postvärk, som till befordran emottagit bref med det and
ten. — I hufvudsaklig mån skulle en dylik spekulatio-
na förekommas genom att det finska portot stäldes i kon-
med det ryska och sålunda för vanliga orekommendaraden
attes från 25 till 20 penni, efter nuvarande kurs i det
motsvarande det ryska portot, 7 kopek.
de till förberedande behandling i de nämda komiteerna
a frågorna är den tredje, angående myntet, den betydelse-
ch för närvarande mest svårlösta. Äfven nu förefinnes
n fullständig konformitet mellan de s. k. halfimperia-
nya prägeln samt den finska tjugumarken. Medan de
imperialerna motsvarande 5 rubel 15 kopek, äro de nya,
å fem rubel, liksom den finska tjugumarken, i värde full-
lika tjugufrancs stycket samt emottagas äfven af Fin-
ık lika med tjugumark. Men skilnaden är dock grund-
så länge kreditrubeln, förutom likviden med tullvärket,
ällande bytesmedlet i kejsaredömet; och det kan därför
undvikas att framdeles liksom hittils missnöje och miss-
uppkomma i följd af kursen. Något vore måhända redan
m våra banksedlar å lägre valör blefve indragna och
lliska myntet därmed finge sin naturliga plats i cirkula-
Värdeskilnaden är visserligen ingen mellan sedlar, inlös-
metalliskt mynt, och själfva myntet. Men de flesta finna
antagligen hällre i att betala agio för guldet, än för sed-
nerhet som de ryska guldmynten, så snart publiken hunnit
vid metallcirkulation, öfver alt blefve emottagna jämsides
nska, utan att detta ens behöfde i lag påbjudas.
d åter vidkommer kreditrublarnas gångbarhet i landet,
t förtjäna framhållas, att de äro allmänt gänse i Lado-
a i följd af den lifliga trafiken på Petersburg samt i
. af landet äfven emottagas i kronouppbörden efter fast-
. Vi järnvägen öster om Viborg äro likaledes sommar-
fixerade i rubel, och det synes därför äfven vara af de
förhållandena påkalladt att på denna sträcka sälja järn-
ter i rubel. Genom att införa skilda biljetter på rubel,
mark skulle äfven nödig kontroll kunna äga rum, så att
nen icke behöfde komma i frästelse att, med växlingarna
den ena gången redovisa i rubel, den andra gången i
roende af hvad de värkligen uppburit. — I öfriga delar
förefinnes däremot endast ringa behof af kreditrubelns
de. Men icke desto mindre torde det kunna föreskrifvas
järnvägarna rubel skola emottagas efter gällande kurs,
nu hvarje kursförändring telegrafiskt delgifves samtliga
ationer.
handa åtgärd beträffande kronouppbörden och andra li-
ed statsvärket är deremot förbunden med jämförelsevis
igheter, då kursen omöjligen för hvarje förändring kan med-

delas uppbördsmännen öfver alt i landet. Det blefve därför en nödvändighet att fastställa en kurs, som, oberoende af börsnoteringarna, komme att gälla någon längre tid. Men därvid skulle det antagligen, om börskursen vore lägre än den sålunda för statsvärket faststälda, komma att i stort tillgå på samma sätt som i smått redan nu i följd af bestämningen att fullhaltigt ryskt silfvermynt till belopp af tio mark i likvider emottages efter fyra mark per rubel. Då silfrets värde i förhållande till guldet numera är så lågt, att silfverrubeln erhålles för ungefär tre mark, är det en proportionsvis rätt god vinst man ernår genom att begagna sig af nyssnämda stadgande. Att detta också sker framgår däraf, att 30 000 à 40 000 silfverrublar årligen inflyta i statskassan. Det är en ständig cirkulation af silfverrublar från penningeväxlarne i Petersburg till de finska landthandlandena, därifrån till järnvägskassorna och uppbördsmännen samt slutligen till statskontoret, som i sin tur har ingen annan utväg än att åter försälja dem till de petersburgska växlarena, och på detta sätt fortgår det om och om igen. Huruvida äfven vederbörande tjänstemän sökt göra sig en inkomstkälla däraf är oss dock icke bekant. Men faran ligger nära till hands, och redan detta synes, oberoende af förlusten för statsvärket, hafva varit anledning nog för ständerna vid 1877 års landtdag att förutsätta nödvändigheten af bestämningens upphäfvande utan den tidsutdräkt, som är förenad med ett ärendes hänskjutande till landtdag.

Detta exempel ådagalägger till fullo olägenheterna af kreditrubelns emottagande annat än till en kurs, som snarare understiger än öfverstiger den noterade. Om i motsats härtill kreditrubeln i statens kassor i Finland komme att emottagas till en högre kurs än den noterade, skulle själffallet, i öfverensstämmelse med det anförda, redovisningen för uppbörden ske endast i kreditrubel. Där två olika bytesmedel samtidigt emottagas, tränger nämligen det billigare ovilkorligen undan det dyrare. Men lika litet som guld är i omlopp i kejsardömet därför, att likviderna med tullvärket ske i guld, lika litet skulle kreditrubeln i de delar af Finland, där den icke redan såsom nämdt är gängse, komma i omlopp blott därför, att likviderna med statens kassor komme att ske i detta bytesmedel. Liksom förhållandet är med det för tullikvider i kejsardömet erforderliga guldet samt hos oss med det fullhaltiga ryska silfvermyntet, skulle man äfven förskaffa sig det nödiga beloppet kreditrublar för tillfället i växelbodar m. m., som naturligtvis komme att uppstå öfveralt, där någon större användning för kreditrubeln vore att emotse. De betalande och växlarena skulle hafva förtjänst därpå, statskassan däremot förlust; och framför alt vore mycket riskeradt i fråga om tjänstemännens moralitet. Den kurs, hvartill likvider med ryska tullvärket kunna ske i kreditrubel eller fullhaltigt silfvermynt, är därför äfven så låg (för närvarande 65 kopek i guld för kreditrubeln, 70 kopek för silfverrubeln, motsvarande 2 mark 60 penni

ı 2 mark 80 penni), att de betalande eller uppbördmännen icke 'va någon anledning att börja med en dylik industri.

Det synes som om man härvid gått nog långt i försiktig-ı. Men måhända kommer denna i kejsardömet för tullikvi-rna tid efter annan faststälda kurs mellan å ena sidan guld-beln å den andra kreditrubeln och det fullhaltiga silfvermyntet mera närma sig börsvärdet; och i ingen händelse torde nå-a annan norm kunna fastställas för kreditrubelns emottagande tatens kassor i Finland, med undantag, såsom nämdt, af järn-gsstationerna, där en möjlighet förefinnes att i detta afseende ja noteringarna för dagen.

Det är måhända på sin plats att, innan vi afsluta denna psats, framhålla hurusom man i regeln vid bedömandet af ågavarande förhållanden förbiser den utomordentliga omgestalt-ng, som på nästan alla områden ägt rum i och med byggandet järnvägen till Petersburg. Därförinnan var den personliga be-ringen nästan ingen; numera ökas den dag för dag. I följd af ikheten i språk och seder har denna omhvälfning icke kunnat för-gå utan förvecklingar, beklagliga i och för sig och framför alt rför, att de framkallat en af förhållandena i öfrigt ingalunda tiverad uppretning i sinnena. Mycket häraf hade måhända med bräckligt förutseende kunnat förekommas. Men man har icke id observerat den förändring, som inträdt, och det är lättare t bygga en järnväg än att lämpa sig efter de nya förhållan-a, som däraf framkallas. Blott ett antal år ännu förgått, all misstämningen af sig själft lägga sig, och det hela ordnas ı naturlig väg. — Det behöfver väl knappast tilläggas, att en ut-ckling i denna riktning ingalunda påskyndas af tidningskorres-ndenser, sådana som de ofvannämda, eller genom reformförslag, m afse endast att tillmötesgå de i korresponderserna framstälda kandena, men icke såsom tillsättandet af de ifrågavarande ko-téerna, åsyfta afhjälpandet af värkliga olägenheter och missför-llanden.

Medborgare.

Teater. Sedan senaste redogörelse har *svenska teatern* åter haft period af värdefull och framgångsrik värksamhet, hvilka i g grad vittnar om det allvar och den osparda nit teaterns sty-se och främst dess intendent inlägga i arbetet på den sceniska ıstens sunda och kraftfulla utveckling i vår stad. Det vack-ıde i teaterns konstnärliga ledning, som genom de ofta växlande ektionerna förr gjort sig gällande och hvars spår naturligtvis nde förmärkas ganska långt in i den nuvarande regimens tid, r nu totalt försvunnit; en tradition af bestående värde har ska-ts, och man ser med goda förhoppningar an den svenska teaterns ımtid i Finland.

Kärlek, herr Evard Brandes märkliga skådespel, som började gifvas samtidigt som Coquelin med sin fransyska trupp var i antågande, hör till dessa moderna dramer, hvilka reflexionlöst och tendenslöst skildra lifvet i våra dagar. Inga samhällsproblem ställas här under debatt, delande åskådarena i lifligt uppskakande grupper för och mot de gåtors sannolika lösen, som de modernaste tendensstyckena bygga på. Och likväl är dess värkan icke mindre djup, ty det belyser i stället mycket, som man vant sig att betrakta som sant och ideelt, och låter en känna med Döbeln att „flärd är mycket som vi dyrka“. Den förstämning, som idealens sönderfallande medför, motvärkas dock af den inblick i den värld af starka, rena känslor, som författaren ger såsom styckets värkliga behållning. Kärleken såsom en konventionell lögn, och kärleken såsom en hela lifvets bestämmande, i sin fördringslöshet förädlande och luttrande kraft, detta är i sin motsatt styckets innehåll. Det sätt, hvarpå stycket tolkades, var värkningsfullt, men skulle varit det än mer, om några af de spelande. främst hrr Riégo och Wilhelmson, hade vinlagt sig om att i sitt yttre mera närma framställningen det värkliga lifvet. Hvad särskildt hr Wilhelmson beträffar, var han för mycket förkommen till sin yttre människa för att göra sitt väuskapliga umgänge med den förlorade sonen sannolikt. Däremot gåfvo fru Bander som den svaga modern, fru Birkner, och hr Brander som den allvarlige vännen, Herner, de rätta anslagen och höllo därigenom på ett förtjänstfullt sätt uppe styckets grundton.

Länge och omsorgfullt förberedd, gick sedan närmare jul Göthes *Faust*, förra delen, första gången öfver vår svenska scen, afdelad i tvänne aftnar. Dess uppförande var i dubbelt afseende bemärkelsefullt för vår teater, i det att det å ena sidan bar ett fullgodt vittnesbörd om den sceniska regiens höra ståndpunkt vid teatern och å andra sidan genom sitt lyckliga utfallande ådagalade att skådepersonatens krafter, tack vare oförtröttadt och intelligent arbete, nått den utvecklig att äfven världsliteraturens förnämsta värk kunna med framgång gifvas. De lyckade och storartade sceniska arrangementen öfverträffade hvad man i denna väg förr varit i tillfälle att se hos oss och hade själffallet sin stora del i bifallet och framgången. Ett hufvudvilkor var dock att spelet skulle uppbära handlingen med dess mäktiga omväfnad af lidelser, känslor och tankar, och äfven i detta hänteende stod teatern profvet med heder. Dock må till en början anmärkas att någon värklig illusion ej ens kunnat vara beräknad för samtalet mellan Mefistofeles på klippans spets och vår herre i molnen, då det naturligtvis måste förefalla småkomiskt att i den senare igenkänna en af skådespelarenas kraftiga stämma. Såsom Mefistofeles aflade hr Vahlbom sitt första mogenhetsprof på vår scen. Hans uppfattning af rollen var alt igenom konsekvent, och det ironiska uttrycket i ansigtsspel och tonfall väl träffadt. Hr Berlin var som Faust i första afdelningen illusoriskt bra; i den senare

afdelningen var han icke lika lycklig. Han fylde rollen, så att stycket utan störing kunde ges, men det var också alt. För människohjärtats djupare känslor saknar hr Berlin uttryck. Hans röst är liksom för tunn och har för knapp känsloskala. Frk. Zuhr hade fått sig anförtrodd Margaretas roll. Det var med sant nöje man såg den pietet och den fina känsla, med hvilken frk. Zuhr framgångsrikt anslöt sin framställning till diktens sköna skapelse. Endast i de två stora scenerna framför kyrkan och i fängelset förslogo ej frk. Zuhrs krafter — kanske främst beroende på röstens bristande utbildning och omfång — att gifva det gripande uttryck åt Margaretas själstillstånd, som situationen skulle fordrat, hvarvid dock må tilläggas, att hon, synbarligen i medvetandet häraf, afhöll sig från alt jäktande efter effekt. Fru Molander gjorde af Martha en konsekvent och realistiskt kraftig figur, som länder hennes förmåga att individualisera till godt beröm. Hrr Brander som Valentin och Castegren som Brander gåfvo sin framställning en väl träffad medeltidsfärg.

En räddare af Thor Hedberg hör väl ej till den skandinaviska literaturens anmärkningsvädare alster och har sannolikt ej att vänta något långt lif på de svenska scenerna. Såsom ett originalarbete af en mycket lofvande författare var dess upptagande dock fullt motiveradt. Hvad stycket förnämligast saknar är kraft och tydlighet i anläggningens grunddrag. En giktbruten gubbe, som ej vill höra omtalas sin ålder och sina krämpor, emedan han ämnar gifta sig med sin unga hushållerska, hans dotterdotters jämnåriga och vän; en icke fullt lika gammal läkare, som kommer för att rädda honom från denna ålderdomsdårskap, men i stället själf friar till flickan, och nämda unga flicka, en torpardotter, hvilken husbonden försöker bibringa franska och fina seder och som sedan förlofvar sig med den unga, framfusiga gårdsdrängen — detta är ett ämne, hvilket, åtminstone så flackt behandladt som det blifvit af författaren, ej ger anledning till några intressantare förvecklingar. Spelet var också tämligen flackt. Hr Malmströms giktsjuka gubbe var en spegelbild af dylika bräckliga teatergubbar, hr Riègos doktor påminte ej häller om värkligheten. Den enda värklighetsfiguren var hr Ljungberg, drängen, ehuru hans sturska sätt med händerna i fickan och mössan på hufvudet, då han stod inför sin obetäckta husbonde, doktorn, och den unga fröken, föreföll omotiveradt och otroligt. Den unga hushållerskan spelades af frk. Zuhr enkelt och dock med ett koketteri, som gjorde att man tyckte hennes förlofning med drängen stöta på mesallians.

Säsongens evenemang har varit Karl A. Tavaststjernas skådespel *Affärer,* gifvet första gången på Runebergs födelsedag. Lämnande styckets bedömande till tidskriftens afdelning för literär kritik, konstatera vi blott det för den inhemska literaturen och dramatiska konsten glädjande och sällsynta faktum, att ett stort inhemskt skådespel ej blott gifvits, utan gifvits med ett lika en-

hälligt som förtjänt bifall. Det är isynnerhet den säkra teckningen af människor i deras hvardagslif och den mästerliga utarbetningen af replikerna, som utgör förtjänsten hos detta herr Tavaststjernas förstlingsarbete för scenen och som innebär ett rikt löfte för framtiden. Ett par scener, hvilka utan skada för sammanhanget, men till gagn för koncentreringen kunnat vara borta (brännmästaren Karlssons slutliga närmande till fru Stjernfelt och häradshöfding Wahrmans scen med fru Segerstedt, då han onödigtvis tvingar henne att erkänna hemligheten med doktor Segerstedts börd), samt några otydligheter i motiveringen (såsom t. ex. skälet hvarför general von Brinck ej låtsar sig veta att han förolämpat doktorn genom att karakterisera hans uppförande som skurkaktigt och valpsjukmässigt) är det enda som anger att författaren för första gången tagit sig före det svåra värfvet att skrifva för scenen. Spelet, på hvilket hvarje dramatisk författares framgång i så hög grad är beroende, samt iscensättningen, om hvilken detsamma gäller, voro utmärkta. Hr Malmström hade tagit sin general värkligen så ur lefvande lifvet, att om hans sätt att tala varit hållet i vår finska dialekt, man trott sig se ej en kopia, utan ett original. Hr Castegren var nästan likaså öfverdådigt bra som den blaserade bonvivanten, brorsonen-doktorn von Brinck. — Fru Brander gaf åt fru Segerstedt denna betryckta, litet bittra anstrykning hennes ställning i huset måste framkalla. Fru Molander gjorde af fru Stjernfelt en tillbörligt kokett, beräknande och kall kvinna af den sort, som tager för sin försörjnings skull en rik halfherre, då hon går miste om sin fideikommissarie. Fru Bruno hade i fröken Elises roll åter ett tillfälle att framställa en ung flicka och det en af det älskligaste slaget, flärdfri och rättfram, en kontrast till den på fåfängans marknad mera försigkomna fröken Alma Wahrman, som framstäldes med god färg af frk. Zuhr. Hr Berlin var skäligen bra som doktor Segerstedt, om också ej fullt tillfredsställande. Hr Riègos brännmästare var ganska karaktäristisk och hr Wahlboms beräknande häradshöfding ett utmärkt arbete. De öfriga medspelande, mest dekorativa bipersoner, fylde sina platser bra, ehuru några af dem förefölio ej fullt naturtrogna, en följd af skådespelarnes vanliga böjelse att vinna effekt genom att öfverdrifva.

Rafaël Hertzberg.

Finlands industri.

II.

Sedan i det föregående allmänna uppgifter om arbe-
:nes antal inom de olika slagen af industri lämnats, gå
nu att betrakta förhållandena med afseende å deras
:er, kön, fördelning mellan stad och landsbygd m. m.
remot kan frågan om arbetslönerna till följd af bri-
nde material endast högst ofullständigt behandlas.

Af landets enligt de officiella publikationerna vid
ustrin och handtvärkerierna anstälda 43 532 arbetare
'o 8 883 eller 20,4 % kvinnor samt 34 649 eller 79,6 %
n. Det är främst inom textilindustrin de kvinliga arbe-
ne påträffas; de utgöra 61,5 % af de inom denna industri
tälda arbetarne eller 35,5 % af hela antalet kvinnor
m landets industri. Därnäst arbeta kvinnor relativt
st inom den kemiska industrin (35 %) och pappersindu-
in (31 %); vid närings-, beklädnads- och grafiska indu-
in är deras antal resp. 26 %, 23,5 % och 22 % samt
nst inom byggnads-, läder- och metallindustrin, resp.
%, 2 % och 0,5 % af antalet arbetare.

Af hela arbetsstyrkan äro 1 969, eller 4,5 % (däraf
38 gossar och 631 flickor) under 15 år; 4 076 eller 9,4 %
iraf 2 891 ynglingar och 1 185 flickor) mellan 15 och 18
samt 37 487 eller 86,1 % öfver 18 år. Af barnen an-
ndas de relativt flesta vid textilindustrin; de utgöra här
? eller 9,2 % af arbetarnes antal inom denna industri
ı 24 % af hela antalet barn i industrins tjänst. Därnäst
mma de flesta barn på sten-, trä-, metall- och beklädnads-
lustrierna, där deras antal uppgår till resp. 374, 336, 261
h 120; det minsta antalet, 20, förekommer inom läder-
lustrin.

Arbetarne mellan 15 och 18 år fördelas något jäm-
re på de olika industrigrupperna än barnen; dock på-

träffas 15 % af dem eller 632 inom textilindustrin; i läde industrin är antalet minst 119.

I allmänhet äro gossar anstälda till större antal ä flickor; ett undantag utgör textilindustrin, där ett motsat förhållande äger rum; äfven inom kemiska och pappers sindutrin påträffas ett större antal flickor än gossar i ålder mellan 15 och 18 år.

Ur de angifna procenttalen för kvinliga arbetare ka den slutsats dragas, att i åldern öfver 18 år i alla industr grupper de manliga arbetarne äro betydligt talrikare de kvinliga, med undantag af textilindustrin, där 1 50 manliga och 2517 kvinliga arbetare i nämda ålder på träffas.

Yrkesidkare och arbetare af främmande nationalit funnos år 1887 till ett antal af 862 personer, motsvarand 2 % af hela antalet inom industrin anstälda arbetar däraf 455 i stad och 407 på landet. Det största antalet 235, påträffas inom stenindustrin; af dessa 120 vid gla bruk, hvilket utgör 20 % af vid dessa bruk anstälda arbe tare. Därnäst följa näringsindustrin med 155, träindustri med 144 samt metallindustrin med 128 utlänningar.

Industrin fördelar sig ganska lika mellan stad oc landsbygd. År 1887 funnos i städer och köpingar 21 72 arbetare fördelade å 2 895 arbetsställen med 62,62 miljoner marks produktionsvärde, å landsbygden 21 804 arbetare å 2 849 arbetsställen med 52,69 miljoner marks produktions- värde. Härvid bör dock anmärkas att, då uppgifter om handtvärkerierna å landsbygden till stor del saknas i den officiella publikationen, landsbygden faktiskt torde hafva en något större öfvervikt i arbetsställenas och arbetarnes antal och en mindre underlägsenhet i tillvärkningsvärdet.

Af städerna och köpingarna hade år 1887 nio i nedan- följande tabell upptagna en industri, hvars produktions- värde öfversteg 1 miljon mark; i fyra: Tavastehus, Jakob- stad, Borgå och Brahestad utgjorde produktionsvärdet mellan 1 och ½ miljon mark; i 13: Raumo, Ekenäs, S:t Michel, Lovisa, Nystad, Jyväskylä, Gamla Karleby, Kristinestad, Kemi, Willmanstrand, Fredrikshamn, Joensuu och Sorda- vala, föll detta värde mellan 500 och 200 tusen mark; i alla öfriga understeg det sistnämda belopp.

I följande tabell sammanställas några data angående de städer, hvilkas industri öfverstiger 1 miljon mark i produktionsvärde.

Stad.	Antal arbets-ställen.	Produktions-värdet i milj. mark.	Antal arbetare.			Af produktionsvärdet belöper sig på hvarje arbetare mark.	Antalet arbetare i proc. af folkmängden enligt kyrkob. 1887.	1 arbetare belöper sig på följande antal invånare.
			Manliga.	Kvinliga.	Summa.			
Helsingfors	444	14,88	4 168	1 037	5 205	2 860	9,8	11
Tammerfors	220	12,15	2 339	2 050	4 389	2 770	25,4	4
Åbo	316	10,15	2 266	967	3 233	3 140	11,9	8
Uleåborg	117	4,07	740	94	834	4 880	7,0	14
Wasa	131	3,80	641	366	1 007	3 770	11,6	9
Kotka	45	3,45	625	66	691	5 000	23,4	4
Wiborg	172	2,43	782	164	946	2 570	5,5	18
Björneborg	162	2,34	929	73	1 002	2 330	10,1	10
Kuopio	161	1,22	417	74	491	2 480	5,8	17

Af landets härader hafva följande sex en industri med öfver 2 miljoner mark i produktionsvärde.

Härad.	Antal arbets-ställen.	Produktions-värdet i milj. mark.	Antal arbetare.			Af produktionsvärdet belöper sig på hvarje arbetare mark.	Antalet arbetare i proc. af folkmängden.	1 arbetare belöper sig på följande antal invånare.
			Manliga.	Kvinliga.	Summa.			
Tammela	88	6,64	1 118	739	1 857	3 580	4	25
Ulfsby	94	5,17	1 078	115	1 193	4 330	2,1	47
Kymmene	97	3,68	931	257	1 188	3 090	2,5	40
Halikko	89	2,98	948	90	1 038	2 870	2,6	38
Lappvesi	63	2,72	565	155	720	3 780	2	50
Libelitz	64	2,28	690	30	720	3 160	1,4	71

I tio härad: Kemi, Raseborgs, Hauho, Laukkas, Birla, Masku, Uleå, Pernå, Stranda och Ilomants uppgår lustrins tillvärkningsvärde till ett belopp mellan 2 och 1 ljon mark; i alla öfriga understiger den 1 miljon mark.

Antalet vid industrin använda ångmaskiner upptages ligt delvis bristfälliga uppgifter till 451 med 8 346 nonella hästkrafter, hvarutöfver komma inom metallinduin 65 ångmaskiner utan uppgift på motsvarande hästıft. Den största ångkraft användes vid sågvärken: 117 gmaskiner med omkring 3 100 hästkrafter; därnäst inom :tilindustrin, där 26 ångmaskiner uppgifvas hafva 2,144 stkrafter; vid brännerierna, bryggerierna och spritfabriı hafva 63 maskiner 725 hästkrafter, vid mjölkvarnaruppges 54 maskiner om tillsammans 600 hästkrafter, at vid pappersindustrin 25 maskiner med sammanlagda ; hästkrafter. — Då dessa uppgifter, såsom nämdes, i mänhet äro bristfälliga och då man tager hänsyn därtill, i det uppgifna antalet hästkrafter saknas de inom melindustrin och vid statens värkstäder använda, torde ın kunna anslå den under år 1887 inom industrin till andning komna ångmaskinernas hästkraft till i rundt tal nst 10 000. Denna ångkraft, så liten den än är relativt l andra länders, motsvarar dock en arbetsstyrka af oming 210 tusen arbetare; ångmaskinerna i industrins tjänst fva sålunda i vårt land med minst fem gånger förökat betarepersonalens produktionskraft. Angående den vid lustrin begagnade vattenkraften saknas exakta uppgifter. ilka enorma resurser i detta hänseende erbjudas den inmska industrin, kan man sluta af den på jordbruksexpeionens föranstaltande nyligen utgifna statistiken öfver ttenkraften i våra strömmar och forsar, enligt hvilken nna kraft i de 600 forsar, där den beräknats, uppgår till rundt tal 2,8 miljoner hästkrafter, af hvilka dock oming 1,97 miljon kommer på Uleåborgs län.

Delas hvarje hufvudgrupps produktionsvärde med an.et arbetare i denna grupp, erhålles följande antal mark produktionsvärdet på hvarje arbetare:

Läderindustrin	med	4 090	mark	på hvarje	arbetare.
Näringsindustrin	„	3 750	„	„	„
Pappersindustrin	„	3 540	„	„	„

Träindustrin	med	3 180	mark	på	hvarje	arbetare.
Textilindustrin	„	3 150	„		„	„
Kemiska industr.	„	2 090	„		„	„
Metallindustrin	„	2 040	„		„	„
Grafiska industr.	„	1 840	„		„	„
Beklädnadsind.	„	1 360	„		„	„
Byggnadsindustr.	„	1 090	„		„	„
Stenindustrin	„	1 010	„		„	„

Dessa tal äro dock ingalunda uttryck för arbetarne produktiva arbete inom de olika industrigrupperna, då hä produktionens bruttovärde tagits i betraktande; afsedt frå talens bristfällighet, äro de uttryck för nämda arbete jämt en mängd andra omständigheter, bland hvilka det bearbe tade råmaterialets värde är af väsentlig betydelse.

För att lämna en öfversikt öfver de skilda industri grenar, hvilka äga den största betydelse inom den inhemsk industrin, sammanställas dessa efter deras produktionsvärd i följande tabell (se sid. 175), upptagande därjämte någ andra data, hvilka, ehuru mycket osäkra, dock kunna gif en om ock endast närmelsevis riktig idé rörande dessa för hållanden.

Utom de i tabellen upptagna industrierna hafva föl jande mer än en miljon mark i produktionsvärde: järnvärk och gjuterier 6,62 miljoner; mjölkvarnar 2,09 miljoner; me jerier 1,79 miljon; snickerier och möbelfabriker 1,28 miljon; boktryckerier 1,27 miljon; kakel-, fajans- och porslinsfabri ker 1,19 miljon; tegelbruk 1,06 miljon samt dessutom en del handtvärkerier, såsom bagerier, skrädderier, målare- och tapetserarevärkstäder samt slakterier.

Under år 1887 upptagas endast 31 inträffade olycks fall vid landets alla industriella inrättningar. Vid 5 in rättningar äro arbetarne försäkrade mot olycksfall; vid 43 finnas sjuk- och begrafnings- eller understödskassor inrät tade; 10 skolor, 5 lånebibliotek, 3 läsesalar och 1 lasarett omnämnas i de officiella publikationerna. Antagligen äro dock dessa uppgifter högst bristfälliga.

Industriella värk.	…nens bruttovärde i milj. mark.	förbrukade utländska råvaror i milj. mark.	utbetalda arbetslöner i milj. mark.	Antal arbetare.	arbetslönen för	
					år.	dag.
Sågvärk	25,57	—	3,7	7 415	500	1,70
Bomullsmanufakturvärk	11,59	4,8	1,75	3 400	515	1,70
Pappersbruk, träsliperier, cellulosa och pappfabriker	9,07	0,9	1,5	2 454	610	2,0
Garfverier	7,7	1,8	?	1 699	—	—
Mekaniska värkstäder	5,15	—	—	—	760	2,54 [1])
Öl- och porterbryggerier	4,63	0,7	0,86	1 025	840	2,80
Sockerbruk	4,35	3,4	0,19	184	1 040	3,50
Tobaksfabriker	3,91	1,85	0,6	1 202	500	1,70
Brännvinsbrännerier och spritfabriker	2,88	0,4	0,42	860	490	1,60
Linnemanufakturvärk	2,30	0,6	0,37	927	400	1,30
Ullspinnerier, klädesfabriker	1,81	0,67	0,36	555	650	2,20
Glasbruk	1,35	0,11	0,47	607	775	2,60

[1]) Denna uppgift är ett medeltal af dagspenningen för mer än $^1/_2$ miljon dagsvärk; dagsaflöningen fördelar sig dock väsentligt olika i stad och på landet samt utgör i medeltal i stad 3 mark, på landsbygden, där in natura förmåner beviljas, 1 mark 80 penni. Vid statens värkstäder utgör medeldagspenningen 3 mark 40 penni; i Helsingfors 3 mark 56 penni. — Öfriga arbetslöner i denna kolumn hafva erhållits genom att beloppet utbetalda arbetslöner fördelats på antalet arbetare samt för året 300 arbetsdagar beräknats.

III.

För att gifva en öfverblick öfver huru de indus[t] förhållandena gestalta sig inom landets olika delar sa[m] ställa vi i följande tabell en del data, hvilka hänfö[ra] till landets län, uppstälda i den ordning de intaga produktionsvärdets storlek.

Län.	i milj. mark.	i procent af hela landets industri.	städer.	landsbygd.	af produktionsvärdet i stad.	å landsbygden.	i hela länet.	Antal arbetare.	Manliga.	Kvinliga.
Åbo-Björneborgs	25,32	22	13,52	11,80	303	36	67	8 624	19	4
Tavastehus . .	23,97	20,8	13,07	10,90	619	50	99	8 760	23	14
Nylands . . .	22,63	19,6	16,41	6,22	265	39	102	8 411	31	7
Wiborgs . . .	16,04	13,9	6,62	9,42	260	31	49	7 110	19	3
Wasa	9,69	8,4	5,62	4,08	288	11	25	3625	7	2
Uleåborgs . . .	8,62	7,5	5,24	3,37	305	16	38	2 387	9	1
Kuopio	7,14	6,2	1,53	5,61	145	21	26	3 312	12	0,6
S:t Michels . .	1,90	1,6	0,61	1,29	133	8	11	1 303	7	0,7
I hela landet .	115,31	100	62,62	52,69	305	26	52	43,532	16	4

Af denna sammanställning framgår främst den öfver-kt de tre först upptagna länen, Åbo, Tavastehus och Ny-ıds, äga i industrielt hänseende. Upptagande något ır än 15 % af landets areal och med en befolkning upp-ände till omkring 37½ % af landets invånaretal, hafva ssa tre län en industri, hvars produktionsvärde utgör 4 % utaf tillvärkningsvärdet af hela landets industri. rdelas produktionsvärdet på invånarnes antal i ett hvart dessa län, erhålles på hvarje invånare ett belopp emellan och 102 mark, medan i de öfriga länen detta belopp rierar emellan endast 11 och 49 mark. — Äfven utgör betarebefolkningen i nämda tre län 59 % af hela landets betarebefolkning. Därvid kommer i Nylands och Tava-hus län en arbetare på resp. 26 och 27 invånare, me-n i Wasa och S:t Michels län endast på resp. 108 och 3 invånare belöper sig en arbetare. Det sista rummet ndustrielt hänseende intager S:t Michels län. Såväl här m i Kuopio och Wiborgs län öfverträffar industrin på ndsbygden betydligt den i stad, medan i alla öfriga län, en isynnerhet i Nylands, den senare i produktionsvärde verträffar industrin å landsbygden.

Tabellen å sid. 178 åskådliggör fördelningen af indu-trins hufvudgrupper på de skilda länen. Ur denna tabell mgår att i Åbo-Björneborgs län främsta rummet intages f träindustrin, det andra af närings- och njutningsmedels-dustrin samt det tredje af metallindustrin; de två först-ämda industrigrupperna representera ett produktionsvärde verstigande hälften af tillvärkningsvärdet för länets hela dustri. I Tavastehus län framstår hufvudsakligast textil-dustrin, som allena äger ett produktionsvärde öfverstigande ilften af värdet för länets hela industri, samt pappers-dustrin, hvilken i produktionsvärde öfverträffar samma dustri i hvarje annat län. I Nylands län är det närings-h njutningsmedels- samt metallindustrin, hvilka tillsam-ans representera öfver hälften af tillvärkningsvärdet af nets hela industri. Samma förhållande finna vi i Wiborgs n med trä- och pappersindustrin, i Wasa län med närings-h njutningsmedels- samt textilindustrin, i Uleåborgs län ed trä- och läderindustrin, i Kuopio län med metall- och äindustrin samt i S:t Michels län med läder- och trä-dustrin.

Produktionsvärdet för de olika hufvudgrupperna inom industrin i de skilda länen, uttrykt i miljoner mark.

Industrigrupp.	Åbo-Björneborgs.	Tavastehus.	Nylands.	Wiborgs.	Wasa.	Uleåborgs.	Kuopio.	S:t Michels.	Hela landet.
Träindustri	8,05	1,63	2,62	7,06	1,52	4,02	2,57	0,54	28,01
Närings- och njutningsmedels .	6,56	1,78	8,14	2,19	3,09	1,08	0,78	0,35	23,97
Textil	1,52	12,37	0,14	0,003	2,08	0,01	0,004	0,0003	16,13
Metall	4,43	1,26	4,24	1,07	0,48	0,27	2,72	0,25	14,72
Pappers	0,61	4,77	0,57	2,93	0,75	0,007	0,008	0,006	9,66
Läder	1,46	0,66	0,88	0,64	0,68	2,85	0,39	0,58	8,13
Sten	0.73	0,73	1,67	0,72	0,21	0,006	0,20	0,04	4,31
Beklädnads och rengörings .	0,92	0,33	1,54	0,38	0,32	0,15	0,24	0,06	3,94
Kemisk	0,49	0,23	0,53	0,68	0,38	0,12	0,16	0,05	2,64
Byggnads	0,23	0,11	1,25	0,24	0,10	0,04	0,03	0,02	2,02
Grafisk	0,32	0,10	1,05	0,12	0,08	0,07	0,04	0,003	1,78
Summa	25.32	23,97	22,63	16,04	9,69	8,62	7,14	1,90	115,31

IV.

Såsom redan tidigare nämts, kan en närmelsevis exakt
l af den finska industrins utveckling icke vinnas på
ind af en jämförelse mellan statistiska data från olika
er till följd af såväl olikheten i omfång af de publice-
le data som ofullständigheten i dessa uppgifter, särdeles
a tidigare år. De senaste tre decennierna hafva dock
förete tvänne perioder af så stort intresse med hänsyn
landets industriella utveckling, att vi icke kunna un-
rlåta en sammanställning af hithörande officiella data för
påvisa huru i dessa den nämda utvecklingen vunnit
uttryck.

Den första af nämda perioder hänför sig till tiden
st efter det orientaliska kriget på 1850-talet. Äfven på
dustrins område skulle den not kejsar Alexander II vid sitt
innesvärda bivistande af senatens session den 24 mars
56 afgaf till protokollet gifva uppslaget till en lifvad
rksamhet. Notens 2:dra punkt bemyndigade senaten att
mställa om de medel, hvilka vore mest ändamålsenliga
r utvecklingen af industrin i landet och för befordrandet
redan i värksamhet varande manufakturer och fabriker
hvensom för anläggning af nya industriella inrättningar.
Ill följd häraf nedsattes tvänne komitéer, den ena för frå-
n rörande landets fabriksväsende och handtvärksnärin-
r, den andra för bärgshandteringens upphjälpande. Det
låtande, som på grund af dessa komitéers arbete afgafs
manufakturdirektionen den 28 januari 1857, innehöll en
ängd delvis i detalj gående förslag om åtgärder för
mslöjdens, handtvärks- och fabriksnäringens, bärgsindu-
rins, kreditväsendets och fackbildningens befrämjande.

Att här ingå i en detaljerad utläggning af nämda be-
nkande och däraf föranledda reformer förbjuder utrym-
et. Dock må bland mängden af föreslagna åtgärder näm-
s de viktigaste. För inhämtande af kännedom om olika
enar af för landet lämplig hemslöjd föreslås resestipen-
er; vidare uppräknas de för landet mest ägnade industri-
enar och de åtgärder, hvilka ansågos kunna befrämja
ssas utveckling, betonas vikten för industrin af förbätt-
de kommunikationer och kreditväsendets utveckling äf-

vensom behofvet af ny växelstadga, af bankens reorganisation och af möjlighet till förlagsinteckning, framhålles behofvet af en lag för aktiebolag, af utvidgad näringsfrihet och upphäfvande af åtskilliga skråinstitutioner. Särskildt betonas i betänkandet höjandet af fackbildningen genom reorganisation eller inrättande af söndags-, afton- och realskolor äfvensom inrättandet af ett polytekniskt institut med en teknisk-kemisk, en agronomisk och en merkantil afdelning, samt afsedt att utgöra en gemensam bildningsanstalt för mekaniker, byggnadsingeniörer och arkitekter, bärgsmän, landtbrukare och forstmän, farmaceuter och handlande.

Om ock de åtgärder, som vidtogos för förbättrandet af fackbildningen i landet, utgjorde endast en början härtill och ett polyteknikum i den nämda omfattningen än i dag icke kommit till stånd, togos dock under slutet af 1850-talet och början af det följande decenniet flere steg i de föreslagna riktningarna. Särskildt må framhållas författningen af den 12 december 1859 angående handtvärkerierna och manufakturerna, som utvidgade näringsfriheten såvidt detta ansågs förenligt med skråordningen och inledde en ny riktning i lagstiftningen. Denna förde under de följande decennierna med ständernas medvärkan till förordningen den 24 februari 1868 rörande handel och näringar samt senare till den epokgörande näringslagen den 31 mars 1879, hvilken slutligen upphäfde de föråldrade ordningar af olika namn, som hållit näringsfriheten i band och hämmat landets ekonomiska utveckling. — Äfven vidtogos åtgärder för kreditväsendets utveckling och beviljades industriidkare ansenliga statslån, som endast under åren 1859 och 1860 uppgingo till mer än 1,7 miljon mark och bidrogo att underlätta en mängd fabriksanläggningar. Att alla de vidtagna åtgärderna skulle utöfva ett fördelaktigt inflytande på industrins förkofran var självfallet. Man har beräknat att redan under de tre åren 1856—1858 i fabriker nedlagts ett kapital uppgående till i rundt tal 9,5 miljoner mark; antalet ansökta och beviljade privilegier för fabriksanläggningar utgjorde under dessa tre år 96 och var under följande treårsperioder ända till år 1866 än större.

En annan period af lifaktig industriell värksamhet ;ynner med öppnandet af järnvägen till S:t Petersburg 1870 samt de goda år och förmånliga affärskonjunkturer, n början af det då ingående decenniet hade att erbjuda.

Se vi nu huru industrins utveckling under nämda rioder afspeglar sig i de officiella statistiska data, finna först att tillvärkningsvärdet af alla fabriker och manu:turer i landet utgjorde:

för	år	1858	9,67	miljoner	mark.
„	„	1866	24,29	„	„
„	„	1870	26,75	„	„
„	„	1876	60,49 [1])	„	„
„	„	1887	115,31	„	„

Om uppgifterna för de fyra först anförda åren i nån mån äro jämförbara med hvarandra, är detta däremot fallet med uppgiften för år 1887 och de föregående. dan åliggandet att sammanställa landets industristatistik in den upplösta manufakturdirektionen öfvergått på instristyrelsen, antogs för sammanställandet däraf en fullmligt förändrad plan, omfattande, såsom tidigare nämts, :e blott alla handtvärkerier i stad, utan ock en mängd rädlingsvärk och yrken å landsbygden, hvilka tidigare ke varit föremål för manufakturdirektionens berättelser. enaste uppgift ingår jämväl tillvärkningsvärdet af landets rgshandtering, som icke var observerad i uppgifterna för fyra först anförda åren. Att med någorlunda säkerhet ;kilja från 1887 års tillvärkningsvärde alla de data, hvilka :e beaktats i tidigare uppgifter, är visserligen omöjligt; ungefärlig uppskattning af den reduktion, som nämda rde borde undergå för att kunna jämföras med de öfriga,

[1]) I detta värde för år 1876, det sista år, för hvilket manufakdirektionen afgifvit berättelse, ingår icke tillvärkningsvärdet för de gistraterna i städerna icke underlydande fabriker, hvilket värde i tal, som hänföra sig till ofvan upptagna föregående år, varierar llan 1 och 2 miljoner mark. — Dock bör å andra sidan märkas, att ektionen för erhållandet af så tillförlitliga uppgifter som möjligt sin sista treårsberättelse utsändt cirkulärskrifvelser till de flesta riker i landet med anhållan om ifyllande af åtföljande formulär, ırigenom måhända ett något fullständigare material än därförin- ı erhölls.

har ledt till det resultat, att det sålunda reducerade tillvärkningsvärdet för 1887 högst kan uppskattas till omkring 70 à 75 miljoner mark.

För de mellanliggande åren ange de officiella berättelserna mellan 1858 och 1866 äfvensom mellan 1870 och 1876 ett ständigt tilltagande af tillvärkningsvärdet med undantag af åren 1863 och 1864, då ett nedgående är märkbart. För åren 1867—69 understiger tillvärkningsvärdet det för 1866 anförda. Den stegring, som möjligen märkes i industristyrelsens berättelser från 1884—1887, torde förnämligast böra tillskrifvas den större fullständigheten i erhållna uppgifter. För åren 1877—83 hafva inga data publicerats.

Man finner sålunda att de officiella uppgifterna, huru bristfälliga de än må vara, angifva en icke ringa utveckling af landets industriella värksamhet för perioderna 1858—66 och 1870—76 samt ett stillastående under de tre år, som skilja dessa och bland hvilka de olycksdigra hungersåren 1867 och 1868 ingå.

Till samma resultat leder ett betraktande af data för de viktigaste enskilda industrigrenar, hvilka äro sammanförda i tabellen sid. 183.

Anmärkningsvärdt är att, om man frånser den betydande utveckling pappersindustrin vunnit mellan åren 1876 och 1887 äfvensom från uppgifterna om garfverierna, hvilka för år 1887 hafva ett helt annat omfång än för den föregående tiden, synas vidstående data antyda för öfriga industrier ett stillastående under den senaste tiden, om ej ett tillbakagående. Vi hafva tidigare funnit till hvilken grad hämmande på den industriella värksamheten i landet de ryska tullbestämmelserna af år 1885 varit. Det är i detta inflytande äfvensom i det betrykta ekonomiska läget, som kännetecknat det senaste decenniet, man har att söka en förklaring därpå. Men att äfven under så ogynsamma förhållanden företagsamheten dock haft att glädja sig åt en anmärkningsvärd framgång ådagalägger pappersindustrins raska utveckling på ett ojäfaktigt sätt.

	1858.		1866.		1870.		1876.		1887.	
	Antal arbets-ställen.	Tillvärkningsvärdet i milj. mark.	Antal arbets-ställen.	Tillvärkningsvärdet i milj. mark.	Antal arbets-ställen.	Tillvärkningsvärdet i milj. mark.	Antal arbets-ställen.	Tillvärkningsvärdet i milj. mark.	Antal arbets-ställen.	Tillvärkningsvärdet i milj. mark.
Bomullsspinnerier	3	1,79	5	6,20	5	8,20	5	11,16	6	11,59
Klädesfabriker	6	0,29	7	0,09	4	uppg. bristfäll.	5	0,87	12	1,81 [1])
Sockerbruk	1	0,31	2	3,69	2	3,96	2	5,27	2	4,35
Tobaksfabriker	33	1,55	28	1,27	26	1,62	28	3,18	29	3,91
Mekaniska värkstäder o. gjuterier	9	0,63	14	1,32	13	3,21	15	5,70	30	5,63
Skeppsvarf	8	0,75	7	0,58	8	0,85	4	0,34	5	0,14
Pappersbruk	8	0,40	7	0,70	7	0,99	9	1,35	8	6,91
Träsliperier och cellulosafabriker	—	—	—	0,04	—	0,08	4	1,11	9	1,51
Glasbruk	11	0,42	18	0,49	15	0,26	13	0,78	14	1,35
Fajans-, porslins- o. kakelfabriker	15	0,09	14	0,27	10	0,13	16	0,78	10	1,19
	Engelska, drifna maskinmässigt.								Samtliga garfverier.	
Lädergarfverier	12	0,25	32	0,25	22	0,28	46	3,24	545	7,70
									Ljusfabriker.	
Ljus- och tvålfabriker	4	0,31	5	1,31	6	1,64	5	0,97	2	0,003
									Tvål- o. kem. prepar.	
									10	0,36 [2])
Oljeslagerier	5	0,05	5	0,04	6	0,09	6	0,08	5	0,08
Åkdonsfabriker	5	0,07	5	0,06	9	0,12	12	0,58	14	0,12
Summa	120	7,11	149	16,31	133	21,43	170	35,41	701	46,65

[1]) För detta år äro klädesfabrikerna sammanförda med ullspinnerier, ylle- och shoddyfabriker.
[2]) I dessa uppgifter för år 1887 äro fabriker för tvål, parfymer m. fl. kemiska preparater sammanförda

Vi hafva i fråga om industrins hufvudgrupper framhållit flere industrier, särdeles lämpliga för vårt land, hvilka tils vidare ligga i sin linda, men med företagsamhet lätt kunde nå samma utveckling, som de uppnått inom vårt västra grannland. Främst gäller detta bearbetningen af landets väsentligaste råmaterial, träet. Såväl träets mekaniska bearbetning i de mångfaldigaste former vid ångsnickerier som dess användning vid olika slag af kemisk industri, bland dessa tändstickstillvärkningen icke att förglömma, skulle otvifvelaktigt lämna en betydligt större vinst än härintils. Och denna vinst skulle tillika öka värdet af våra skogar och därigenom i någon mån motvärka den sköfling, hvilken på en del orter framkallats genom exporten af rundt virke eller endast obetydligt bearbetad vara. Må här äfven särskildt påpekas den användning af sågaffallet, som i Österrike och Tyskland håller på att vinna en icke ringa betydelse genom tillvärkningen af xylolit eller stenträet och dess användning inom byggnadsindustrin. Sten- och glasindustrin, flere grenar af den tils vidare fullkomligt förbisedda kemiska industrin, pappersindustrin, som endast begynt den utveckling den är mäktig att antaga, metallindustrin, grundad på ett vidsträktare tillgodogörande af den inhemska malmen, alluminiumhandteringen, som tvifvelsutan borde hafva en framtid i vårt land, samt flere grenar af textilindustrin, bland hvilka linneindustrin, såsom vi sett, tils vidare förbrukat endast till hälften inhemskt råmaterial, äro alla ägnade att vinna en utveckling, som i väsentlig grad kunde höja industrins betydelse för vårt land. Genom utvidgad arbetsskicklighet kunde den industriella värksamheten äfven i öfrigt flerfaldigas och i vida högre grad än härintils tillgodose behofven inom eget land.

Denna utveckling bör dock ingalunda befordras genom ökade tullar: genom den prisstegring dessa framkalla minska de afsättningen inom landet och beskatta orättvist konsumenterna för att lämna de jämförelsevis fåtaliga producenterna ett understöd, hvarigenom de sättas i tillfälle att utan förbättring af sin tillvärkning bestå konkurrensen med utlandet. Äfven intygar erfarenheten att den utveckling, som inom den inhemska industrin varsnas under ofve

nda tvänne perioder, ingalunda inleddes genom åtgärder prohibitiv eller protektionistisk riktning, utan tvärtom nom nedsättningar i tulltariffen och temporärt beviljad lfrihet vid införsel af materialier, maskiner och effekter, diga för skeppsbyggeriet samt vid importen af en del nnen och arbetsredskap, behöfliga för landets mekaniska rkstäder och järnvärk.

Vi hafva i en tidigare artikel, „Finlands utrikes handel a tullinkomster", [1]) påvisat huru de under nämda tider anerade förordningarna vittnade om en frisinnad upptning af handelns kraf, hvarjämte förbättrandet af kommikationerna bidrogo till landets ekonomiska utveckling.

Det är i samma riktning äfven nu de åtgärder böra , som skola befrämja den inhemska industrin. Finnd intager en låg plats på den skala, som anger järnbrukningen inom olika länder, och dock stegras prisen järnet och däraf tillvärkade maskiner och redskap, dessa sentliga vilkor för industriell värksamhet, genom hög yddstull. Skall vår inhemska industri höjas, bör tillng på billigare redskap och järn erbjudas densamma nom tullafgifternas småningom skeende minskning.

I afseende å kommunikationerna återstår ännu ett ntligt arbete, oaktadt de väsentligaste stambanor, sådana ssa för den närmaste framtiden blifvit planlagda, snart g slutförts. Själffallet är ett oafbrutet arbete på järnvägstets möjligast snabba utveckling ett af de nödvändigaste lkoren för landets ekonomiska och industriella framtid. ; betydliga öfverskott utöfver beräknade statsinkomster, ilka under senaste år influtit och antagligen äfven de rmaste åren komma att inflyta, kunde i någon mån unrlätta och påskynda nya järnvägsanläggningar. En revision gällande trafikreglemente och tariffer samt nedsättning af gifterna för transport, särdeles på längre afstånd, skulle utan ifvel i vida kretsar värka lifvande på industrin och utvidga rådet för järnvägsnätets inflytande. Att därvid en noga ndersökning om resultaten af tillämpningen af zontariffsyemet vore påkallad, torde knapt behöfva framhållas.

Men äfven ångbåtskommunikationens befrämjande

[1]) Se Finsk tidskrift för år 1887, augusti och oktober häftena.

kräfver ett omsorgsfullt beaktande, och detta bör ingalunda uteslutande inskränkas till kommunikationerna med utlandet. Ångbåtskommunikationens utveckling å våra otaliga inre farvatten, ångbåtsliniernas anslutning till järnvägsnätet öfverallt, där sådant är möjligt, är af ofantlig vikt för den inre samfärdseln. Men ett fullt rationelt ordnande af denna samfärdsel, en fullständigare samvärkan mellan järnvägs- och ångbåtskommunikation kan blifva en värklighet, endast om tillgång på billiga grundgående ångbåtar förefinnes. De åtgärder, som senast föreslagits i afsikt att underlätta anskaffandet af ångare af större dräktighet, beräknade främst för samfärdseln med utlandet, borde därför utsträckas jämväl till anskaffande af de för den inre samfärdseln viktiga mindre ångbåtarna.

Arbetsskickligheten och fackinsikten böra höjas genom förbättrad teknisk undervisning och öppnande af kurser i skilda fackgrenar såväl inom den högre undervisningen vid polyteknikum som den lägre vid industri- och handtvärksskolorna. Af synnerlig vikt både för handel och industri vore inrättandet af det påtänkta högre handelsläroværket icke såsom ett afskildt lärovärk med de ringa medel ett sådant alltid i vårt land komme att förfoga öfver, utan i sammanhang med det polytekniska institutet såsom dess merkantila afdelning. Utom alla öfriga förmåner en sådan förening hade att erbjuda, skulle genom densamma våra blifvande affärsmän sättas i tillfälle att vinna insikt i den eller de industriella grenar, som i en framtid komme att blifva hufvudföremål för deras affärsvärksamhet. Därvid skulle felaktiga kombinationer ofta kunna förebyggas, och en öppen blick samt fast grund af den blifvande affärsmannen vinnas för bedömande af den utveckling och de förbättringar, hvilka vore möjliga och fördelaktiga inom de industriella inrättningar, som tillhöra den egna handelsfirman. Den utvidgade företagsamhet, som härigenom vunnes, vore säkert af icke ringa betydelse för den inhemska industrin.

Slutligen framstår, ju mera vår handel på Ryssland kringskäres, nödvändigheten att vinna insikt om vilkoren för en fördelaktig afsättning af landets industrialster å de större utländska marknadsplatserna. Åtgärder i samma syfte som de, hvilka år 1886 vidtogos för att understödja

ıppersindustrin, vore därför önskvärda jämväl med af-
ıende å öfriga grenar af den inhemska industrin.

Det är endast genom en utvidgad, på insikt i facket ;h affärsförhållandena grundad enskild företagsamhet, ärkt genom association och föreningar mellan idkare af ımma industri samt understödd af lämpliga, i ofvan an-rdda riktningar gående styrelseåtgärder som den finska ıdustrin, oaktadt alla motigheter, skall kunna tillkämpa g en för landets ekonomiska utveckling större betydelse ı den härintils ägt.

Frith. Neovius.

)en danska filosofin under senaste årtionde.

I.

Den danska filosofiska literaturen under senaste år-.onde företer den glädjande anblicken af en lifskraf-g rörelse, som upptager och bearbetar de resultat, hvilka å filosofins område uppnåtts i de stora kulturlanden — ;ynnerhet i England och Tyskland — men tillika är själf-;ändig i tanke och forskning. Trots en oafbrutet fort-ıtt debatt inom kretsen af tänkare, hvilken i sakens na-ır icke är synnerligen stor, stå förkämparne för de olika ɜikterna icke gentemot hvarandra såsom fiender, utan så-ɔm män med gemensam uppgift. De hafva nämligen alla hufvudsak samma nyktra uppfattning af filosofins mål ch hennes medel. De mötas på samma grundval. Därför ntager debatten, äfven om den i sak kan vara eftertryck-.g, aldrig hätskhetens eller bitterhetens prägel.

För att finna den gemensamma grundvalen hos män, ådana som *Harald Høffding, K. Kroman, Claudius Wil-:ens, Alfr. Lehmann* och *C. Starcke* — de fem, som dels äro, lels skola blifva bärarne af den filosofiska rörelsen hos oss i Danmark — vill jag fästa uppmärksamheten vid ett före-lrag om „filosofins väsende och betydelse", hvilket pro-fessor Kroman publicerat i tidskriften „Vor Ungdom" (1883). Att filosofin oaktadt den omständigheten, att hon är lika gammal som specialvetenskaperna, ja som univer-

sell vetenskap är det moderssköte, som har födt dessa, icke såsom de kan uppvisa en rad segrar i form af fasta, oomkullrunkeliga resultat, utan endast en rad inbördes stridiga system och ogrundade hypoteser, beror, säger han, därpå, att man icke har gjort skilnad mellan vetenskaplig filosofi och personlig lifsåskådning. Krafvet på uppställandet af en altomfattande världsåskådning, som i sig innehölle de nödiga anvisningarna till en praktisk tro på lifvets och världens „bestämmelse“, ligger till grund för det mesta af den tidigare filosofin. Men en sådan filosofi, som ger svar på alla frågor och löser alla gåtor, är hufvudsakligen ett känslans och fantasins värk. För att uppnå säkra och pålitliga resultat, hvilka icke hafva betydelse blott och bart för den enskilda personligheten, utan besitta vetenskaplig allmängiltighet, har filosofin endast *ett* att göra: följa specialvetenskapernas spår, hålla all personlig tro, alla känslor och önskningar fjärran från sig och förlita sig på förnuftet, hvilket uppställer som påståenden endast det, som låter sig strängt logiskt bevisas. Filosofi och lifsåskådning ha intet med hvarandra att skaffa: den förra är förståndets, den senare känslans sak; hvad den veten-skapliga filosofin framlägger, bör kunna påtvingas hvarje normal människa; lifsåskådningar däremot bero af ett personligt val.

Medan det sålunda klart framgår af Kromans föredrag *huru* filosofin bör odlas, skall man hafva svårt att hos honom finna en bestämd definition af *hvad* filosofi egentligen är. Detsamma gäller till en del de öfriga filosoferna. Saken är den, att det noga taget icke mera kan blifva tal om filosofin, utan om särskilda filosofiska discipliner. Den egenskap, som i mångens ögon utgör filosofins adelsmärke — dess enhet, dess afslutna systematik — och som skulle utmärka henne framom de ofullkomliga specialvetenskaperna med deras begränsade operationsfält, tyckes filosofin rent af komma att mista, att döma af hennes nuvarande läge. Den enda definition af filosofin hos moderna tänkare, hvilken räddar hennes enhet, är Spencers: „det till enhet bragta vetandet“. Filosofins uppgift skulle vara att finna de allmänna lagarna för tillvarelsen. Sedan först specialvetenskaperna hafva utforskat de särskilda, begränsade områdena af tingen — i det att astro-

nomin undersöker himlakropparna, fysiken molekylerna, kemin atomerna, fysiologin cellerna — skulle filosofin medels generalisering uppställa de allmänna gemensamma lagarna för tillvarelsen. En sådan uppfattning af filosofins väsen har i Danmark gjorts gällande af Wilkens (Sociologi 1881), likasom spridda anmärkningar af Høffding syfta åt samma håll. Men det Spencerska inflytandet är ögonskenligen i nedgående här hemma. Filosofin såsom sammanhängande världssystem — vare sig hon sedan som den gamla metafysiken sysselsätter sig med existensens *öfversinliga* realitet eller som den Spencerska med den förnimbara världen — har här ingen målsman. Metafysiken *är* icke längre till i Danmark. Hon är såsom öfveralt i Europa, där man har fått ögonen öppna för den mänskliga tankens begränsning, vorden en kritisk *kunskapslära,* som endast frågar efter vår kunskaps giltighet och förutsättningar, eller ock specialvetenskapernas tjänare och en rådgifvare vid bildandet af de särskilda vetenskapliga metoderna. Eller också blir hon själf en specialvetenskap, i det att filosoferna bemäktiga sig ett specielt område af fenomenens värld, de psykologiska fakta, eller ger den oss etiska eller estetiska undersökningar. Filosofin är således icke längre vetenskapernas vetenskap, icke vetenskapen, utan en samling af vetenskapliga discipliner, som ha den *mänskliga anden och hennes produkter* — vetenskap, konst, moral — till föremål, på samma sätt som naturvetenskap är en samling vetenskapliga discipliner, hvilka ha den organiska naturen till föremål för sina undersökningar.

I denna gemensamma, men icke formulerade öfverensstämmelse mellan de danska filosoferna bör en af hufvudorsakerna sökas till soliditeten af deras arbete. Intet onödigt gräl om stora olösliga problem, ingen benägenhet att med förutfattade åsikter fastslå bestämda resultat ha förekommit. Man är på sin post gentemot teologisk inblandning (Høffding: Forholdet mellem Tro og Viden i „Vor Ungdom“), men fördjupar sig icke i vidlyftiga digressioner på de teologiska gebiten.

Den öfverensstämmande uppfattningen åstadkom alldeles naturligt en arbetets fördelning. Kastar man blik-

ken tillbaka på det producerade arbetet, är det liksom frambringadt efter en medveten plan. Det är som om en omedveten solidaritetens ande rådt mellan forskarne, så att intet fält blifvit försummadt. *Psykologin* har odlats af Høffding, Kroman och Lehmann, *etiken* af Høffding och Starcke, *kunskapsläran* och *logiken* af Høffding och Kroman, *sociologin* af Wilkens och Starcke, *estetiken* af Wilkens.

II.

Det viktigaste arbetet på *kunskapslärans* område är *Kromans* „Vor Naturerkjendelse“ (1883), hvari han undersöker de särskilda vetenskapernas giltighet, deras principer och grundbegrepp. Det kan här vara nog att hålla oss till hans uppfattning af kunskapens grundbetingelse, orsakssatsen.

Kroman börjar med att särskilja två grupper af föremål för vårt vetande: konstruerade (selvskabte) och värkliga (forefundne) objekt, „ting för oss“ och „ting i sig“. Logikens och matematikens objekt äro nämligen skapade medels definition, naturvetenskapens objekt lära vi känna endast genom erfarenheten. Härpå beror skilnaden mellan aprioriska och empiriska vetenskaper. De aprioriska vetenskaperna innehålla blotta noggranheter och vissheter. Då det nämligen är tal om objekt, som vi själfva hafva skapat medels definition och om hvilka vi hafva antagit att de skola vara så eller så, kunna vi på förhand utröna huru de i ett gifvet fall skola visa sig; ty de innehålla ej annat än det vi hafva tillagt dem, vi behöfva blott draga konsekvenserna af våra egna definitioner. I den empiriska vetenskapen kunna vi däremot icke på förhand uttala oss om föremålen, då de, såsom i sig själf varande, böra lyda sina egna lagar och vi icke kunna bestämma deras förhållande. Ett alldeles nödvändigt vilkor för vetenskaplig forskning om dessa föremål är att de bibehålla ett konstant förhållande. Denna fordran formuleras i orsakssatsen. Frågan blir nu den: med hvilken *rätt* använda vi denna sats på tingen? Här förklarar Kroman sig emot alla tidigare bevis på satsens giltighet. Mot empirismen gör han gällande att erfaernheten aldrig kan styrka orsakssatsen, då ju orsaks-

sammanhang betyder *konstant* tidssammanhang mellan två fenomen och erfarenheten på sin höjd kan gifva mig *ofta inträffande* tidssammanhang. Mot apriorismen gör han gällande att det icke häller är till gagn att söka härleda bevisen för orsakssatsen från det påstående, att den ligger a priori i subjektet, ty kunskapen utvecklas ju icke ensamt af subjektet, utan förutsätter medvärkan af ett objekt, och det vore ju alltid möjligt att detta objekts medvärkan icke följde orsakssatsen. Kromans egen förklaring är därför denna: för att häfda sig bör människan lära känna den yttervärld, hvari hon är ställd. Vi finna nu snart att det enda *villkor,* under hvilket det är oss möjligt att inneha kunskap om yttervärlden är det, att tingens förhållande är konstant, det vill säga att orsakssatsen har giltighet. Och då vi nu icke *kunna* undvara den omtalade kunskapen, fatta vi med självbevarelsedriften det hopp att vilkoret värkligen *är* uppfyldt. „Orsakssatsen blir således icke blott den formulerade betingelsen för all vår realkunskap, utan äfven det bestämdt formulerade hoppet om att betingelsen är uppfyld, icke ett resultat, utan ett postulat, ett begynnelsepåstående, hvarmed vi gå till vår forskning".

Kromans teori är, såsom synes, särdeles klar. Han står på naturvetenskaplig grund, och orsaksproblemet uppstår för honom först sedan det blifvit klart för individen, att han står gent emot en af honom oberoende värklighet. Frågan är nu om Kroman går tillräckligt grundligt in i problemet. Vi kunna i *Høffdings* orsaksteori finna ett försök till djupare bevis för orsakssatsen, framstäldt i ett kapitel af „Psykologi" (1882, 2 Udg. 1885). I stället för att fråga: „med hvilken rätt säga vi att yttervärlden, värkligheten, rättar sig efter orsakslagen?" skola vi enligt Høffding uppställa frågorna: „huru uppstår öfverhufvud begreppet om en värklighet, som är oberoende af subjektet?", „hvilken betydelse kunna vi tillägga begreppet *värklighet?*" — Och här visar det sig att begreppet värklighet endast bildas genom ett användande af orsaksbegreppet på våra förnimmelser, att vi öfverhufvud alls icke kunna bilda oss begreppet om en icke orsaksbunden värklighet.

Man vet att den äldre idealismen gjorde en skarp skilnad mellan den sinliga och osinliga världen: åskådningen gaf mig en färglagd, subjektiv, följaktligen en egentligen osann bild af tingen; den rena tanken gaf mig däremot tingen i sig själfva, den *sanna värkligheten*. Kant modifierade idealismen genom att visa att förståndet icke kan gifva någon kunskap om tingen i sig själfva, utan att det nödvändigtvis likasom åskådningen måste färga tingen, altså ge oss kunskap allenast om fenomenen.

Høffdings ståndpunkt är närmast den Kantska, — vi skola se i hvilken mån.

När medvetandet talar om värklighet, ställer det denna i motsats till sin inre föreställningsvärld. Mot *förnimmelserna* skall svara en värklighet. Men vi kunna icke lita på någon enskild förnimmelse, ty hvilken garanti har jag att den icke är en hallucination eller en illusion? Jag talar därför först om en värklighet, så vidt som ett *sammanhängande system af sinnesiakttagelser* kan bildas. Om jag med synen förnimmer en på väggen hängande tafla och jag genom att gå och känna på väggen ej får vissa förnimmelser af beröring, sluter jag till att den ifrågavarande synförnimmelsen var en hallucination. Om däremot beröringsförnimmelserna bekräfta synförnimmelserna, stämma öfverens med dem, så påstår jag att en värklig tafla hänger på väggen. Sålunda uppstår begreppet om värkligheten hos mig. Det värkliga är det, hvars tillvaro jag icke kan annat än erkänna. Detta „icke kan annat“ är, såsom Høffding själf påpekar, blott ett negativt och subjektivt kriterium, men något annat ha vi icke. Därför kunna vi strängt taget icke bevisa att vi icke drömma. För drömmaren är hans dröm värklighet. Så långt vi kunna gå i drömmen utan att stöta på skärande motsägelser och stridiga erfarenhetsfakta, tro vi på drömmens realitet. Men det kommer ett ögonblick, då tråden brister. När vi vakna, upptäcka vi att drömmen endast är en illusorisk värklighet, som betingas af en mera omfattande värklighet och finner sin förklaring inom denna. Då vi säga att vi beriktiga våra begrepp genom att jämföra dem med „värkligheten“, betecknar detta sista ord icke någonting af medvetandet oberoende, utan bestämdare och mera om-

ttande iakttagelser än dem vi hittils hafva haft. Just nom användande af orsaksbegreppet blir detta sammanng mellan våra iakttagelser, det är „värkligheten“, till r oss. Frågan är icke huruvida tingen rätta sig efter sakslagen, ty vi känna blott tingen för så vidt de äro aker och värkningar. Medvetandet, hvars hufvudförögenhet är att uppfatta likheter och olikheter, söker enht, och denna kan endast uppnås genom orsakslagens anändande.

Skilnaden mellan Kromans och Høffdings ståndpunkt ir således den, att för Kroman är orsakslagen *endast* ett stulat; icke en „slutning“, utan en „beslutning“, en *vilje*g, medan den för Høffding är ett af tänkandet fordradt stulat, som med nödvändighet härrör af vår *kunskaps* tur. Kroman ställer tanken gentemot en af den oberode värklighet, och då orsakssatsen — som är en nödvändig utsättning för att vi skola kunna fatta denna värkligt — icke kan bevisas, så bör det gamla ordet få gälla, n säger: stat pro ratione voluntas. Høffding anser att beppet „orsaksbundenhet“ och begreppet „värklighet“ hafva nma giltighet, i det att vi öfverhufvud icke äro i stånd l att bilda begreppet om en värklighet, som icke är orsbunden. Vi kunna icke, såsom Stuart Mill ansåg, förella oss en värld, där orsakssatsen icke äger giltighet, n att tänka oss själfva medvetandet upplöst. Konseent blir därför orsakslagen för Høffding mer än blott ı bart ett postulat, nämligen delvis ett *resultat*. Ty en nskapsprincip, som icke ens närmelsevis bekräftades af arenheten vore ju en självmotsägande sådan. „Det skulle ra ett tantaliskt öde, om vi vore dömda att forska utan någonsin finna. Och likasom Tantalus snart skulle dö svält och törst, så skulle vårt orsakspostulat, såsom arje organ, som icke brukas, dö af atropi, om det alls ler sådana förhållanden i det hela taget vore psykolokt möjligt“. Medvetandet skulle alldeles icke vara möjt i en värld, där orsakslagen icke gälde. (Psykologi, 2 g. pag. 246).

Den gamla motsatsen mellan Hume och Kant möter här i modifierad form. Kroman, som är ense med me däri, att det naturliga medvetandets associationer

bilda grundvalen för orsakssatsens psykologiska urspr
afvisar hvarje bevis för satsen. Høffding sluter sig
Kants uppfattning af orsakssatsen som en nödvändig
skapslag. Men han skiljer sig från honom genom
gifvandet, att därmed ännu icke bevisats att den är
naturlag. Naturen är visserligen till en viss grad en
dukt af medvetandet, men denna produkt — värklig
— är icke någon afslutad bild, utan blott ett fragm
Med stöd af orsakssatsen åvägabringas sammanhang
enhet, men vi nå aldrig fullständigt sammanhang och
ständig enhet, blott approximationer. Vår kunskap är
komlig, och därför få vi aldrig full bekräftelse på
satsen. Men en *partiell* bekräftelse ligger dock däri, att
hafva en exakt naturvetenskap och altså kunna åstadkom
approximativ enhet och sammanhang i vår världsbild.

I samband härmed bör jag nämna att både Krom
och Høffding hafva gifvit framställningar af *logiken*,
förre i „Tænke- og Sjælelære“ (1882, 2 Udg. 1888), den
nare i „Formel Logik“ (1884, 2 Udg. 1888).

III.

Jag har tidigare påpekat vår nya filosofiska literatur
motvilja för de gamla metafysiska problemen. Ett pro
blem gör dock här ett undantag: problemet om förhålla
det mellan själ och kropp. Men det är att märka att m
icke vid bestämmandet af detta förhållande utgår från spek
lativa begrepp om själens och materiens väsen, utan kom
mer till det från rent metodiska betraktelser, i det m
drager konsekvenserna af erfarenhetsbegreppen. Själf
psykologin lämnas i hufvudsak oberörd af de afvikan
meningarna. Både för Kroman och Høffding — det
åter dessa två tänkare som här hafva sagt de viktiga
orden — är psykologin en empirisk vetenskap, hvars m
betydande metod är den inre själfiakttagelsen. Huru oli
deras åsikter om förhållandet mellan själ och kropp
äro, öfverensstämma de dock i att anse själens likas
materiens egentliga väsen vara ett obekant *x*, som om
ligt kan bilda utgångspunkten för psykologin, den hö
punkt, från hvilken de speciella psykologiska lagarna

sasom lagarna för förhållandet mellan det materiella och et andliga skola deduceras. På denna väg skulle endast la ogrundade hypoteser.

Hvad som intresserar är först och främst den kunskapsteoretiska sidan af saken: huru långt sträcker sig giltigheten af våra vetenskapliga grundsatser? Vi hafva i föregående kapitel sett Kromans och Høffdings ställning till orsaksproblemet. Men utom orsakssatsen finnas ju de mer speciella satserna, först och främst tröghetslagen och lagen om materiens och kraftens bestånd. Tröghetslagen r för Kroman blott en speciell användning, en omskrifning af den allmänna orsakslagen. Han definierar den sålunda: när en kropp icke påvärkas af någon kraft, så skall den, om den är i hvila, fortfarande förblifva i hvila, och om den åter är i rörelse, fortsätta denna med oförändrad hastighet och i oförändrad riktning (Vor Naturerkjendelse, pag. 292). Att satsen är en omskrifning af orsakssatsen, häfdar Kroman genom att hänvisa till att kraft" i fysiken endast betyder rörelseorsak eller rättare rörelseförändringsorsak, hvarvid satsens faktiska innehåll blir detta: där ingen orsak är, är häller ingen förändring. - Lagen om kraftens bestånd uppfattar Kroman som en hypotes, hvilken såsom alla andra hypoteser kan vara mer eller mindre fruktbar, men icke är nödvändig för vår forskning. Detsamma gäller lagen om materiens bestånd.

Høffding däremot uppfattar tröghetslagen som en rent materiell princip. Där Kroman blott sätter kraft, sätter Høffding *materiell* kraft. En rörelseförändringsorsak betyder alltid i naturvetenskapen *materiell* kraft. Därigenom blir tröghetslagen mera än ett simpelt korollarium till orsakssatsen. Høffding medgifver att satsen i denna form icke är bevisad, men han framhåller som ett faktum att blott i denna gestalt tröghetslagen gjort den hittils utvecklade naturvetenskapen möjlig. Lagen om kraft och materie uppfattas på analogt vis. Med kraften och materien skall och bör alltid underförstås materiell kraft och utsträkt materie. Om något fullständigt bevis för satserna kan icke blifva fråga. Såsom allmänna naturlagar hafva de två satserna blott hypotetisk giltighet. De skola endast kunna få ungefärlig bekräftelse, uttala altså inga

fakta. Man skall allenast kunna visa att *ju mer* man f mår att hålla yttre påvärkningar fjärran från en kro *desto mer* förblir den i det tillstånd, hvari den befin sig, och att *ju mer* vi förmå att afsluta och isolera materielt system, *desto mer* skola dess stoff och dess kr fortfara att äga bestånd. Sin största betydelse hafva garna såsom metodiska principer, hvilka ställa på vet det eller kunskapen uppgiften att föra materiella feno tillbaka till andra materiella fenomen såsom deras o och att uppsöka materiella ekvivalenter för hvarje kv tum materie eller kraft, som visar sig uppstå eller för (Psykologi, 2 Udg. pag. 35—38).

Af denna Kromans och Høffdings olika uppfattni beror deras afvikande ställning till problemet själ—kropp För Høffding är saken klar nog: vi ha aldrig rätt tänka oss att ett själstillstånd *aflöser* som ekvivalent materiell rörelse och omvändt. Då en förnimmelse up står, upphör därför icke det materiella kretsloppet i hj nans nervdelar, utan förnimmelsen äger rum *samtidigt* m en bestämd rörelse, molekylarförändring, i hjärnan, ja äro båda blott två sidor af samma okända sak: vi ve hvarken hvad själ eller hvad materie är i och för si Det varande framträder för vår yttre iakttagelse som m terielt (rumligt), för vår inre iakttagelse som andligt, m till sin innersta grund äro det materiella och det andlig identiska. Høffding använder därför namnet *identitetshy potes* för den teori, till hvilken han ansluter sig — e teori, som kan sägas vara den herskande i den moderna europeiska filosofin. För Kroman ställer sig saken annor lunda. Lagen om materien är för honom, såsom sagdt, blott en hypotes. Vårt begrepp om materien är ju mye ket ofullkomligt. Detta gäller äfven vårt begrepp om det psykiska. Därför kunna vi icke på förhand afgöra hu ruvida en öfvergång mellan materie och psykiskt väsen äger rum. Icke häller utesluter lagen om kraften möjlig heten af att materiell rörelse kan absorberas till förmån för något psykiskt och omvändt. „Tänkte vi oss en värld af atomer, hvarmed en skara andar ifrigt kastade fjäder boll, skulle kraftmängden i denna atomvärld dock förblifva alldeles oförändrad, om blott hvarje boll oupphörligen

ille slås tillbaka med oförändrad hastighet. Men ett
ant hastighetens-bibehållande under växelvärkan är ju
alunda uteslutet som förutsättning, och härmed är ändå
tt ett sätt nämdt af de många, på hvilka kraftlagen
i växelvärkan kunna tänkas bestående tillsammans"
enke- og Sjælelære, 2 Udg. pag. 115).

De fysiska grundsatserna i Kromans formulering till-
altså särdeles väl en öfvergång, en „växelvärkan"
llan det materiella och det psykiska. Den psykologi-
och logiska analysen af själens begrepp komplet-
ar saken genom att direkte fastslå nödvändigheten af
ina växelvärkan. De psykiska fenomenen, heter det
Kortfattet Tænke- og Sjælelære" (2 Udg. pag. 107), äro
tta tillstånd och värksamheter, och vi nödgas därför
följd af vår kunskaps egendomliga natur samtidigt
ka oss ett bakomliggande *något,* som besitter dessa till-
nd och utöfvar dessa värksamheter. Detta — förnim-
nde, kännande, viljande — något, som betecknar subjektet,
et, själen, är till en början ett fullkomligt obekant x,
n så snart vi kalla vissa erfarenhetsfakta till hjälp, fin-
man att det bör uppfylla vissa vilkor. Då nämligen
i självfiakttagelsen gifna själslifvet utgör en enhet, må-
detta x också vara en enhet, och då alla psykiska ytt-
gar kunna föras tillbaka till förstånd, känsla och vilja,
ste detta x hafva förmåga att på gifven orsak kunna
nimma, känna och vilja. Slutligen måste det äga för-
ga att växelvärka med kroppen, då det eljes vore obe-
pligt huru själen öfverhufvud kunde ha bildat före-
llningen om en yttre värld.

Denna Kromans teori är synbarligen i hög grad på-
rkad af Lotzes uppfattning, men den har den stora för-
len att icke vara såsom den senare sammankopplad med
allmän metafysisk teori; Kroman undgår därför den
irande motsägelse, hvari Lotzes själsteori och metafy-
ka grunduppfattning stå till hvarandra.

Høffding inlägger i sitt senaste arbete, „Psykologi-
e Undersøgelser" (pag. 797), en protest mot Kromans
onadologiskt-spiritualistiska" uppfattning. Efter att ha
t denne till last att den åskådande fantasin, icke
egentliga tänkandet för ordet, när man gör skarp

skilnad mellan „*det*“, som tänker, känner och vill, och själfva tänkandet, kännandet och viljandet, och att man med orätt öfverför föreställningar, hvilka hafva sin giltighet för det materiella, på det andliga (själen göres till ett slags atom), säger han: „För det andra får aktivitetsbegreppet blott en högst mystisk användning enligt nämda teori, i det denna själf medgifver att vi icke känna medvetandets bärare. Vi kunna således icke utforska något inre eller yttre af medvetandets fenomen så, att vi därigenom vunne en klar uppfattning af fenomenet. En vetenskaplig förklaring få vi blott, då fenomenen utforskas ur något, hvars natur vi på förhand känna af erfarenhet. Men erfarenheten kan ju aldrig visa oss detta x. Det kunde således i och för sig mycket väl vara någonting annat än „vi själfva“, ett annat väsen, eller andra väsen, af hvilka fenomenen härröra. Vi veta enligt nämda teori ju egentligen blott så mycket, att vissa fenomen *icke* kunna finna sin förklaring af yttre materiella orsaker; att de utforskas ur x, vill ju säga att deras ursprung är obekant. Och äfven om vi kände det, skulle det stå som en olöslig gåta huru värksamheten kunde härröra af något, som icke självt vore värkande“.

„Vi själfva“ eller „jaget“ blir altså enligt Høffding icke någonting från de psykiska fakta särskildt, utan „de egenskaper och dispositioner, som våra medvetenhetsfenomen visa sig i besittning af“. Å andra sidan gör Høffding också front mot den engelska associationsteorin, som uppfattade själslifvets *element* i likhet med de materiella atomerna. I motsats till Hume och Mill, hvilka äro benägna att uppfatta medvetandet såsom en blott succession af föreställningar utan inre band och sammanhang, påstår han att hvarje element kan höjas till medvetandet just i och genom sin förbindelse med de andra elementen. Medvetandet är hvarken yttringen af en enskild substans eller summan af en följd atomistiska element, utan en *syntes*, en sammanfattande värksamhet.

Bägge forskarne öfverensstämma, såsom vi redan hafva sagt, trots sin olika uppfattning af hvad med själ skall förstås, däri, att själens egentliga väsen är oss obekant. De hafva båda lämnat oss handböcker i psykologi, och

endera är metafysisk psykolog, utan båda *empiriska*. -enda sätt, hvarpå vi kunna lära känna det psykiska, att hålla oss till erfarenheten. Också i denna punkt Høffding och Kroman ense att erfarenhet här först främst vill säga inre själfiakttagelse. De psykiska omenen böra klassificeras och analyseras för att vi skola ma komma till psykologiska lagar. Emellertid har deolika uppfattning af hvad som skall förstås med beppet „själen" icke varit utan inflytande på deras sätt skildra de psykiska processerna. Kromans uppfattning le psykiska fenomenen såsom tillstånd, de där kräfva en rare", en bakom liggande substans, för honom till att stämdt skilja mellan de element, hvaraf tillstånden bestå, mellan de psykiska värksamheterna inbördes. Sålunda er han en skarp gräns mellan association och tänkande, it han uppfattar det förra såsom en serie föreställningsler, hvilka följa efter hvarandra i enlighet med princiom yttre sammanhang; medan åter det senare består tt särskilja, värdera likhet och olikhet. Likaledes tillr hans psykologiska grunduppfattning honom icke att kasta antagandet af en fri vilja såsom ovetenskaplig, lan han å andra sidan icke häller påstår att för detsamma ot vetenskapligt bevis kan presteras. Kroman har i hela taget sin styrka i skildrandet af sådana tillstånd, lkas elementära beståndsdelar låta sig framställas i självetandets klara dagsljus. Han skildrar förträffligt eleten i deras isolering. Däremot har han icke blicken en för det omedvetnas stora betydelse och lämnar äfstudiet af de halfmedvetna, dunkla och otydliga eleten i själslifvet därhän, hvilket står i samband med s ensidiga bruk af själfiakttagelsens metod.

Høffding lägger också hufvudvikten på själfiakttaens metod, men han fäster uppmärksamheten vid att psykiska elementen icke alltid låta direkt gripa sig. righeten ligger däri, att jaget vid själfiakttagelsen är e subjekt och objekt. Då nu den enhet åstadkommande svärksamheten aldrig kan blifva fullständigt medveten ty i själfiakttagelsens ögonblick är jaget aldrig uteande objekt — bör den icke sökas utanför eller bak-

om de psykiska elementen, utan *i* dem. Två element, a och b, äro aldrig isolerade fakta, som ställas i förhållande till hvarandra af ett högre ofattligt jag. Det är godtyckligt att skilja mellan elementen själfva och den verksamhet, som ställer dem tillsammans och isär. Medan, såsom ofvan påpekats, association och tänkande i Kromans framställning falla fullständigt från hvarandra såsom två söndrade funktioner af samma bakomliggande jag, är det för Høffding egentligen samma process, som yttrar sig hela föreställningslifvet igenom, i det att från det rent omedvetna till det högsta, klaraste tänkande en gradvis öfvergång äger rum. Den enskilda förnimmelsen framspringer i medvetandet på samma sätt som likhets- och olikhetsuppfattningen uppstår, när vi genom fri jämförelse sammanhålla två medvetandets element. Associationslagarna — identitetslagen och lagen om yttre sammanhang — äro lagar för alla föreställningselements förbindelse, vare sig det är fråga om den mer passiva följden af erinringsbilder eller om det mer aktiva tänkandet, som medvetet mäter likheter och olikheter. Öfveralt visar Høffding på sammanhanget och kontinuiteten i själslifvet. I frågan om viljans frihet är han också afgjordt på deterministisk sida. Då de medvetna föreställningarna icke alltid innehålla förklaringen af en viljeakt, böra orsakerna sökas i omedvetna tillskyndanden och medärfda böjelser.

Høffdings skicklighet i samlande, syntetisk framställning, visar sig tillika däri, att han med framgång använder utvecklingens fruktbara synpunkt. Icke så som framvisade han att de på andra områden vunna „utvecklingslagar“ skulle „passa på“ de psykologiska fenomenen, utan så, att öfveralt, där det psykologiska sammanhanget icke kan förstås såsom en produkt af individuell iakttagelse, forskningen öfvergår till från tidigare generationer nedärfdt inflytande. Det är sålunda icke möjligt att förklara en känsla, sådan som sympatin, blott och bart genom en analys, som håller sig till individen, men icke går längre. Den omständigheten, att sympatin är en blandning af känslo-element och driftelement, pekar tydligen däråt, att medfödda dispositioner alltid bestämma den speciella form

ı antager. Därför påvisas huru sympatin, långt ifrån alltid vara förenad med tydliga föreställningar om an- ᵯ ve eller väl, har utvecklat sig ur dunkla, mer eller ndre omedvetna drifter och instinkter, förknippade vid lfuppehållelse och artuppehållelse. Sympatin beror yt- rst af organismens fysiologiska grundval; det medvetna dorar sig här i det omedvetna, och den psykologiska alysen bör suppleras med en biologisk och fysiologisk dersökning.

De bästa partierna i Høffdings psykologi torde sökas den rent empiriska beskrifningen af de psykiska feno- ›nen, men för öfrigt är det hans stora förtjänst att han ;onat nödvändigheten af att underkasta de psykiska feno- nen en fysiologisk tydning.

En självständig forskare på den fysiologiska psyko- ;ins område hafva vi i läkaren *Carl Lange,* som utgifvit förträfflig bok: „Om Sindsbevægelser“ (1885). Hans todiska ståndpunkt är den, att de psykiska fenomenen en- ɪt kunna förklaras genom att föras tillbaka till fysiolo- ka. betingelser. Medan man tidigare i afseende å sin- ɪrörelserna särskilt mellan känslan själf och de orga- ɪka störingarna såsom mellan orsak och värkan, häf- r Lange att förhållandet är just det omvända: känslan fysiologiskt sedt, icke annat än de kroppsliga störin- rna. Sålunda är en innervation af en del muskler och vasomotoriska förändringarna, som hafva till följd att den blir blodfattig, *ett med* och icke resultatet af det ,kologiska tillstånd, som vi kalla sorg. — Lange intager r en ståndpunkt, som i utlandet har funnit målsmän i mes och Mosso. Den har här hemma kriticerats af Høff- ɪg och Alfred Lehmann, hvilka opponera sig mot Langes sidigt fysiologiska metod.

Medan Lange till olycka för psykologin, men till lycka · den praktiska läkarevärksamheten icke längre riktat r psykologiska literatur, har *Alfred Lehman* sedan 1884, hans doktorsdisputation „Om Farvenes elementære Æste- :“ såg dagen, utvecklat en betydande produktivitet. Han sedan den så tidigt bortryckte finländaren Hjalmar Neig- ks död väl den enda i norden, som bedrifver självständiga ,*kofysiska* studier. Han har studerat experimentalpsy-

kologi i Wundts laboratorium i Leipzig och har de se naste åren haft sitt eget laboratorium här i Köpei hamn. Han är en flitig medarbetare i Wundts ti skrift för fysiologisk psykologi, men hans arbeten äro speciella, att de hos oss blott föreligga tryckta i „Videi skabernes Selskabs Skrifter", som naturligtvis endast h en mycket liten läsarekrets. Af hans arbeten skall j nämna: „Om Anvendelse af Middelgradationens Meto paa Lyssansen" (1886), „Om Genkendelse" (1888) o „Skelneloven" (1889) — såsom synes en rad mycket sp ciella undersökningar. Då han vågar sig utanför sitt egen liga fält och kastar sig in på den allmänna psykologi område, är han mindre lycklig. I sin entusiasm för d psykofysiska experimentet och i sin ifver att vilja gö psykologin exakt, glömmer han att de vid experimente användande på själslifvet vunna resultaten aldrig sko kunna gälla *hela* själslifvet, då försöken ju alltid mås anställas på en individ, som är förberedd och vid fu själfmedvetande. I sitt sista arbete „Psykologiske Unde søgelser" bemöter Høffding med öfverlägsen talang s unga motståndares angrepp.

En värksamhet sådan som Lehmans och en bok s dan som Langes visa tydligt den allmänna gången hos ps kologin i riktning mot *specialundersökningarna*. Ju m åren lida, desto mer klart skall det blifva att psykolog kan gå framåt och utvidga sig blott genom att påvisa psykiska fenomenens sammanhang med och förhållande t de yttre fysiska och inre fysiologiska betingelserna.

Knud Ipsen.

K. A. Tavaststjernas nya skådespel.

Herr Tavaststjerna har med sitt nya stycke, *Affärer*, väckt
t lifligt intresse hos en teaterpublik, som icke är lätt att
lfredsställa, isynnerhet när det gäller någonting inhemskt.
ın har väl gjort många anmärkningar och invändningar,
m mest blott om sådant, som kunde afhjälpas, tyc-
s det, med några penndrag. Man har åsett ett för-
p, som i alt det väsentliga kunnat passera på det sät-
på en egendom i någon af våra landsorter. Och man
: icke lämnat skådespelet likgiltigt såsom efter anblic-
ı af en rad mer eller mindre sammanhängande tilldra-
ser ur alldagslifvet, utan med aktning för den öfverty-
se, enligt hvilken diktaren länkat förloppet, och i huf-
lsak ense med honom om utgången.

Detta resultat är så mycket anmärkningsvärdare, som
n haft kurage att i sin värklighetsbild låta språkstriden,
ilken så länge och djupt delat sinnena i landet, ingå
n hufvudmotiv. Det är dock icke ur en politisk, utan
en allmännare, en etisk synpunkt han dömer i saken,
ı ur samma synpunkt bedömer han de öfriga sträfvan-
n, som röra sig i det stycke värklighet han tagit sig för
behandla. Redan styckets titel „Affärer" ger det till känna.
'ad han ogillar är de småsinnade själfviska bevekelse-
ınder, som blifvit förherskande i tiden och dragit ned
ven de stora intressena till föremål för affärsmässig spe-
lation, och man kan icke misstaga sig på att han för
och hvar uppställer som fordran ett ärligt, generöst
h varmhjärtadt handlingssätt. „Det är klent med de
ıra intressena nu för tiden, säger den lättsinnige baron
edrik till sin entusiastiska vän, doktor Segerstedt. Du,
n försöker ha sådana — hvad kan du göra för dem?
t är just dina stora intressen, som göra att du inte ser
du själf blir en bulvan för andras små intressen".
gerstedt, det finska partiets koryfé, bekräftar saken med

orden: „Nog ser jag det“. Å andra sidan är det ung sammalunda med dem, som icke befatta sig med politi Kärleken är ingenting annat än en lumpen affär m fru Emmy Stjernfelt och brännmästar Karlsson, och ä Emmys mor, fru Segerstedt, tar dotterns giftermål nog ket från den sidan. Själfva generalen, som eljes ä sympatisk person och i åskådarns liksom i egna ögo gentleman, gör i brännvin och tar stillatigande emo brorsonen, baron Fredrik på sitt näsvisa sätt yttrar: heter alltid att folk säljer sig. Farbror själf har så militarismen i våld. Man får ju lof att lefva, vet jag

Detta bedömande af värkligheten borde framl omständligare, emedan författarn är känd som en af kallade värklighetsdiktarne, hvilka göra sig en förtjä att ha så litet uppfattning som möjligt. För resten bedömandet implicite, så att man mera känner än hö och det geniala i författarns komposition ligger till e del i det sätt, hvarpå han för ändamålet utfört de båda männens partier, den ene, som i sin entusiasm tillbä sar med harm hvarje låg beräkning, den andre, som generösa lättsinne gör det med förakt.

Ehuru till språk, härkomst och bildning hörand landets svenska befolkning, har doktor Segerstedt h vit sig åt den finska saken, „den enda, säger han, so funnit här i landet värd att lefva för“. Den förfäkta såsom ledare af en bland hufvudstadens stora tidn på svenska visserligen, ty „det språket har förblifvit modersmål“, men „utöfver språket står för honom Fi som han vill göra enigt, starkt och lyckligt“. Det utläggning man får af hvad som bör förstås med „den saken“, hvilken tydligtvis författarn själf omfatta här funnits och finnas, utom den finska saken, många uppgifter, tillräckligt stora äfven för doktor Seger krafter, ligger det någonting inskränkt i hans trosb nelse, men det gör här föga till saken, blott den trycket för en hänförd patriotisk känsla. Värre ä trosbekännelsen är så sväfvande, att doktorn därig får en viss anstrykning af frasmakare, men i ställ dikten kunnat hållas fri från alt tendensiöst, hvill klarare och ifrigare uppfattning af „saken“ säkert

medfört. Det är beundransvärdt att skalden, ehuru han ställt sig midt bland dagens stridande meningar och därvid tagit sitt parti, likväl kunnat hålla sig på en så fritt konstnärlig ståndpunkt.

För resten ligger det i en sådan ungdomlig entusiasts natur att hans karaktär framstår föga markerad. De enda reminiscenser jag kunnat upptäcka i dikten förekomma vid teckningen af denna karaktär. Då häradshöfding Wahrman, id det han prisar den unge mannen för generalen, säger: Han gick här under våra språkstrider och tänkte stort ch vackert om det finska folkets uppgift", så liknar det iera talesättet i „De unges Forbund" än vårt språkbruk. n mera idealt doktorn är hållen, dess bättre passar han de giller häradshöfdingen lägger ut med honom och ess mera sticker han af från de öfriga bärarne af den nska saken. Det är icke mycket omdöme häradshöfdinm tilltror honom, då han kallat honom till Sätra „för t vinna generalen för deras parti", liksom om någon ulle förmå det bättre än Wahrman själf, generalens ungomsvän och förtrogne. Också finner doktorn, som fängsr en genom sin anspråkslöshet, hela denna mission smått jlig, och det är inte utan att åskådarn är af samma ening.

Emellertid kommer doktorn med sin mission ur askan elden. Generalen, som har ett hastigt mod, men föga arpsinnighet, genomskådar icke sin vän Wahrman, utan ller med sina misstankar på doktorn och hans mor, som restår hushållet på Sätra. Han ser i doktorns objudna lbesök en tillställning för att tilltvinga sig en eller ann förmån; det är icke häradshöfdingen med sitt anhang, an doktorn som i generalens ögon är politisk intrigör, h han låter honom äfven veta af det. Icke förty stanr denne kvar öfver hälgen. Det är väl den växande rleken till generalens dotter, som skall förklara en sån taktlöshet; men då han till slut, efter att hafva stört ifnaden i huset och därunder tillintetgjort det hopp neralen hyst i afseende å sin dotter, ändock vill fordra prättelse af denne, har man den pinsamma känslan af t se en man, som har ens fulla sympati, ställa sig i en deles falsk position. Det ser ut som vore det diktarns

mening att han åtminstone i någon mån skall göra skäl för generalens yttrande „att han lämnat folkvettet för det finare politiska vettet“, hvilket unga baron tyckes bekräfta med att beskylla honom för en „brutal ambition“. Omöjligt är det dock icke att ett sådant drag kan stå tillsammans med de intryck af en anspråkslös, varm och älskvärd natur man får af honom under samspråken med modern och med Elise.

Mera markerad med drag ur värkligheten är baron Fredrik, generalens brorson, förträffligt ägnad att på sitt lättsinniga vis relevera lumpenheten hos de beräknande personerna i stycket. Så som diktarn genomfört parallelbilden mellan den högstämde unge mannen, som, utan att veta det, intrigeras fram till arfvet och som så olyckligt fäster sin djupa kärlek vid den han icke kan få, och å andra sidan den sorglöse skeptikern, som, utsedd till fideikommissarie, kastar bort hela härligheten för nöjet af en kurtis, men sedan, när det värkligen gäller andras lefnadslycka, röjer både allvar och finkänslighet — alt detta kombineradt och utfördt på ett enkelt och naturligt sätt, är redan ett intyg på författarns kompetens som dramatisk diktare.

Författarn har gjort baron Fredrik till hufvudstadsläkare, kanske blott därför att det nu i ett modernt stycke alltid skall finnas en läkare, som säger folk sanningen. Häradshöfding Wahrman tyckes emellertid antyda att denna ställning medför någonting kosmopolitiskt, onationelt, och själf har författarn förmodligen ansett sig kunna desto bättre drifva hans frispråkighet till cynism, såsom till exempel i samtalet med Elise och doktorn i fjärde akten. Men kan det ifrågasättas om han är rätt inhemsk som läkare, så är han obestridligen inhemsk såsom hufvudstadsvivör. Han har all den färdighet att drifva med alt och alla som vårt värdshuslif ger, och framför alt lyckas han med sitt frivola prat ge sig min af att vara hjärtlösare än han är. Han vill blott ha en smula glädje här i världen utan sentimentalitet, som han säger, men med en dosis liderlighet, tycker åskådarn, som dock slutar med att ha aktning för honom.

I fru Emmy Stjernfelt, en gammal bekant från hennes förra mans tid, har han funnit en person „med samma

;lada smak“ som han, och deras kurtis utvecklar sig ge-
ιom en rad liffulla och kvicka scener. Emmys mor, i sin
ängtan att komma bort från Sätra, manar henne att icke
örsumma brännmästarn, men dottern föredrar att lägga
ina nät för unga baron, och när hon får höra att han
lir fideikommissarie, spar hon inga lockmedel. Det är
ans lust att blotta hennes spel, och han gör det med stor
irtuositet. Men generalen, hvars käraste hopp är att
)rena Elise med brorsonen, på samma gång han vill göra
enne till sin arfvinge, förstår icke en sådan lek. Han
ar fördragit brorsonens näsvisa tal mer än åskådarn gör
et, men då han i denna punkt tycker sig finna honom
ara oförbätterlig, brusar han upp, och baron Fredrik sön-
errifver testamentet, som skulle gett honom en tryggad
ällning, hällre än att förneka sig själf. I själfva värket
ır ock redan den bättre delen af hans natur börjat skymta
am. Då han af farbrodern hört att fru Stjernfelt genom
arlssons frieri har allvarsamma utsikter på en betryggad
ällning, hvilken hon ock till sist accepterar utan krus,
ır han ett slut på leken; och då han finner att farbro-
rn, som ingenting märkt af det, som pågår mellan Elise
h doktorn, förskräckes vid blotta tanken därpå och så-
nda bekräftar hvad som glunkas om generalens förhål-
ıde till unge Segerstedt, gör han sitt bästa för att få
nne ur huset, ådagaläggande lika stor omtanke om an-
as väl, som han varit likgiltig för sitt eget. Han talar
tet ord om dessa sina bättre känslor, däri mycket olik
ktorn, som håller tal om sina stora tankar. Emeller-
l stiger baron Fredrik oförmärkt så högt i åskådarns
tning, att man gärna öfverlåter åt honom att uttala slut-
ıdömet om hela handlingen genom utropet „snygga af-
'er!“

Sålunda har författarn skickligt kombinerat denna
ndling med hufvudhandlingen, icke blott ideelt såsom ett
ntrasterande motstycke, utan ock reelt, i det att platsen
ır ledig för hufvudmotivets utvecklande, då baron Fredrik
phör att vara den utkorade arfvingen. Det dramatiska
örjsmålet i dikten gäller hvem som skall bli utsedd till
eikommissarie, och denna fråga, utan att förefalla myc-
t spännande, men också utan att vara tillskrufvad, sys-

selsätter åskådarn altigenom, ej blott som intrig, utan mera för det deltagande diktaren förstår att väcka för personerna.

Generalen har kommit från Petersburg för att i ro fira julen på sitt familjegods tillsammans med sin dotter och brorsonen. Han hoppas att därunder få till stånd förlofningen mellan de unga tu, och innan han åter lämnar landet, vill han hafva Fredrik insatt till sin efterträdare i fideikommisset. Men häradshöfding Wahrman, som tillkallats för att uppsätta akten, har hum om att fru Segerstedts son kunde ha närmare anspråk, och då det gäller att skaffa en så stor förmån åt en partivän och därmed åt hela det nationella partiet, behöfver man inte ha några skrupler. Sådant har man ju sett i alla land: att skaffa tjänster, penningar, dekorationer och andra utmärkelser åt de sina, om ock på bekostnad af rättvisa och allmänt väl, är till en god del de politiska partiernas statsklokhet, i det man slugt räknar ut att människorna samla sig dit, där sådana förmåner stå att vinna. Och månne icke värkligheten äfven hos oss ger fullgod hemul åt dikten? I förevarande fall gäller det ju dessutom blott att under vänskapens mask tränga sig in och störa några personers ro och lycka. Under åkallan af fosterlandets höga intresse, som naturligtvis är identiskt med partiets, söker häradshöfdingen på öfvertalandets väg få generalen att ändra sitt testamente. Det kunde ske genom adoption, och några hemligheter behöfde därför icke yppas. Vid dessa ord står generalen i beråd att brusa upp, men lägger band på sig gent emot vännen och tillbakavisar lugnt hans insinuationer.

Så kommer doktorn tillstädes, i hemlighet hemkallad af häradshöfdingen, och med honom träder det dramatiska spörjsmålet lifslefvande på scenen, på samma gång som minnet af en ungdomssynd stiger fram för generalen. Det fins i personernas förhistoria ett och annat som förblir oklart, särdeles i generalens förhållande till fru Segerstedt och hennes son. Man hör att generalen dragit försorg om familjen, och man fattar att han varit lika angelägen som hon att dölja ett äktenskapsbrott genom att låta sonen gå och gälla för hennes mans. Generalen är en världsman,

›m håller mycket på apparenserna, men då han i andra
ıll visat sig äfven vara en man af hjärta, förstår man
ıke hvarför han förhåller sig så kallt och känslolöst mot
n ung man, som eljes är omtyckt af alla. Det är fallet
tt han bedt fru Segerstedt låta sonen veta att hans hemomst till julen icke var önsklig, och då denne emellertid
ıfinner sig, kan det vara förklarligt att han i första upprusningen tillvitar det henne, men att han så ihärdigt
ısthåller sina kränkande misstankar, ehuru hon uttryckgen hänvisar till häradshöfdingen såsom tillställaren, rättırdigas af ingenting i dikten. Det kan väl vara att hon
tiden med sitt obändiga sinne och sin karga natur öfvat
lgot tvång öfver sin medskyldige, men i tjugu år har
ıt nu rådt frid emellan dem. Också häradshöfdingen håller henne tydligen för en intrigant person, vid det han
reslår henne att göra gemensam sak till fromma för soın. I själfva värket tyckes det som om diktaren vid exısitionen af sakläget tillernat henne en annan, mera inigant och aktiv rol. Hon lyss vid dörrarna, hon åhör
'örmärkt samtalet mellan generalen och häradshöfdingen,
h ännu i andra aktens början, då hon hos sonen väcker
rsta tanken på Elise, ser det ut som om hon i hemligt skulle komma att gå Wahrmans ärenden. Men icke
›tt att hon därförinnan med ovilja tillbakavisat hvarje
menskap med dennes planer, en afsikt att hos doktorn
cka kärlek till systern vore ett drag, som omöjligt kunde
ı tillsammans med den aktningsvärda och sympatiska
raktär hon har i dikten för öfrigt. Hon står därefter mera i
kgrunden, hon ingriper ej i handlingen, och hennes kaıtär blir ofullständigt utförd, men den oro hon hyser för
ı son och det straff hon får bära för ett felsteg, som
n trodde längesedan vara försonadt, tillvinna henne åskårns lifliga medkänsla.

Jag har framhållit denna författarns villrådighet i expoionen, ehuru den icke värkar på hufvudmotivets utveckıde, blott för att visa hvilken stor konst det är att i
ıten foga ihop en mängd omständigheter på samma säkra
ı välbegrundade sätt som värkligheten gör det. Därefter
r detta lyckats förträffligt för författarn. Wahrman har
ıyat sina försök att förmå fru Segerstedt öppet fram-

träda med sonens anspråk, och då han åter afvisas på det bestämdaste, skulle det förmodligen vara till ända med hela intrigen, om han icke i kärleken finge en oväntad bundsförvandt. Dels gör sig baron Fredrik omöjlig genom sin kärlekshandel, dels måste ur doktorns och Elises förhållande en katastrof framgå, som blir alldeles i Wahrmans smak. Dennes rol blir därefter mera en blott afvaktande sådan.

Det är i en särdeles täck scen i andra akten, då doktorn skall hjälpa Elise med julklappsverserna, som deras böjelse grundlägges, och ju mera generalens ovilja framträder, dess säkrare växer deras böjelse till kärlek. I tredje akten, annandag jul, då generalen bjudit till middag sockenborna, mesta delen Wahrmans anhängare, ett skäligen grofkornigt sällskap, och låter dem i ett tal förstå att deras doktor kunde söka sin lycka på annat håll, blir Elise mycket upprörd, och man får en aning om att en kris är förestående. Hon är en munter och älskvärd, men också stolt och öppen natur, en altigenom välhållen och fängslande gestalt. Då i fjärde akten före jakten, till hvilken gårdagens gäster inbjudits, generalen, som omsider fått ögonen öppna för faran, formligen visar doktorn på dörren, har Elise åhört detta, och deras kärleksförklaring är en omedelbar följd däraf. Det är icke blott hans „brutala ambition“, utan ock hennes modiga sinne, som föranleder honom att kvarstanna i sin falska position, i stället för att, såsom han tidigare beslutat, lämna Sätra.

Före den stora scenen i femte akten efter jakten, har författarn låtit modern och häradshöfdingen åter framträda. Hon ber honom söka förmå doktorn att afresa, och märkvärdigtvis lofvar han att göra sitt till, ehuru det på intet sätt kan stå tillsammans med hans planer, men på vilkor att hon bekänner sitt brott med generalen. Scenen är effektfullt anbragt, och troligen har diktarn afsett att därmed skaffa åskådaren visshet, men för häradshöfdingens planer är den lika onödig som för katastrofen. Denna kommer själfmant med öfverväldigande styrka. Då doktorn träder fram för att fordra upprättelse af generalen och af denne tillbakavisas med öfverlägsen takt och en godlynthet, som förmodligen härflyter af den lyckade jakten,

ställer sig Elise vid hans sida och bekänner sin kärlek till den förorättade. Därmed kommer nu alt i dagen. De båda gamlas brottsliga förhållande i en längesen förfluten tid stiger upp, och i ett nu gå alla dessa apparenser i kras, dem de sökt uppehålla omkring sig i trettio år. På samma gång krossas äfven de ungas lycka, så att man sällan ser en fullständigare ruin med ett slag. Men generalen är en man, som är van att finna sig och snabt fatta sina beslut. Han går fram och legitimerar den unge mannen med en kyss på pannan, därpå slår han armen om sin dotter, säger till om deras ofördröjliga affärd från Sätra, som han lämnar i fru Segerstedts vård, och åt Wahrman uppdrar han att affatta de nödiga handlingarna för sonens adoption och insättande till fideikommissarie: ett i all sin enkelhet storslaget och gripande slut.

Ganska allmänt torde man dock hafva funnit denna afslutning abrupt och ofullständig. Sant nog att genom blotta kontrastvärkan, som generalens manliga och generösa handlingssätt öfvar på den lågsinnade intrigmakarn med sina salvelsefulla fraser om fosterlandet och folkets sak, denne blir ställd i sin rätta dager. Hans seger blir af den sort, som brännvinsadvokaten eller procentarn kan vinna vid en process. Och det är vackert af författaren, som stält sig på den finska sakens sida, att uttala sitt ogillande öfver slika befordringsmedel. Men till den ändan borde han icke häller försummat att draga en konklusion, hvars premisser lågo tydliga i dikten. Äfven doktorn borde till slut haft sitt ord med i laget. Han är en altför ädelt anlagd natur att stillatigande förnimma huru man spekulerat på hans föräldrars och hans egen vanära. Där måste tränga sig öfver hans läppar en protest, genom hvilken han skiljer sig från ett sådant parti. Han har redan tidigare haft känslan af att vara en bulvan för detsamma, och å andra sidan har man icke varit belåten med honom och nyss till och med gett honom orätt mot generalen. Själf tror han ock att han vid landtdagen skall befinna sig midt emellan partierna, så att det på alt sätt är motiveradt att han nu skall slå sig fri från Wahrman och hans anhang. Såge så den sluge häradshöfdingen att i segerns ögonblick, bäst han stoppade fideikommisset i par-

tiets ficka, både detta och fideikommissarien gingo honom ur händerna, så vore det ett straff, som skulle svida helt annorlunda än generalens lama slutord. Diktarn har tydligt genom baron Fredriks utrop sagt att det icke är hedrande att spekulera på det låga hos människorna; genom denna vändning från doktorns sida skulle han därtill kunnat uttala att det icke ens är en klok spekulation, emedan man riskerar att, innan alt är slut, det bästa går ifrån en.

Hr Tavaststjernas skådespel är således icke något fullkomligt stycke. Det är ofullständigt utfördt i en del partier och karaktärer, och å andra sidan finnas där öfverflödigheter, såsom till exempel fröken Wahrman. Skildringen af sakläget röjer en viss osäkerhet, och i den del af motiveringen, som skall härflyta ur det förhistoriska, fins ett och annat oklart. Äfven någon oriktighet som att doktorn kunnat väljas till landtdagsman för en domsaga, ehuru han icke är jordägare, kunde anmärkas af en kittslig kritik.

Men med alt detta är „Affärer“ ett duktigt stycke, som vore mycket hedrande äfven för en äldre dramaturg. Effekterna äro skickligt framhållna, särdeles äro de tre senare aktsluten väl beräknade, och personernas in- och afträdande, som i ett sådant jul-, fest- och jaktstycke bör vara mycket lifligt, sker helt naturligt och otvunget. En och annan oaktsamhet kunde framhållas, men också värkliga finheter, till exempel i sista akten, då det gäller att än utrymma, än fylla scenen.

Mer än på denna teknik beror dock dramats värde på tankens ständiga utvecklande, så att man icke blott får intryck af ett under våra gifna förhållanden naturligt förlopp, utan ock af ett, som är reflekteradt i en för det ädla och goda varm skaldeande. Det beror vidare på det intryck man får af lifägande, värkliga personer, hvilkas existens man tror på och med hvilka man kunde umgås, sympatiserande eller undvikande. Och det beror slutligen på dialogens naturlighet: replikerna äro aldrig uttryck för andra tankar än personernas egna i den gifna situationen, och detta är kanske det mest i ögonen fallande beviset på diktarns dramatiska kallelse.

Någon gång inträffar däremot att man icke rätt förstår hvad repliken vill säga. Nu har samtalet i alldags-

vet mycket af sådana meningslösheter, men konsten har t stora företrädet att hon kan lämna bort dylikt slagg, r det icke enkom behöfs. Och konsten har ännu ett nat företräde, som det varit af vikt att diktarn upp irksammat bättre. Hon kan undvara massan af råheter h självsvåldigheter, som tyvärr förekomma i samtalssprå t i en del kretsar. Det är möjligt att lefnadstonen bland ndspersonerna på någon ort i landet kan vara sådan, n den gästerna föra med sig i generalens hus — det nekas på många orter, på andra har jag hört det med vas — och måhända ville diktarn i och med dessa per ıer karaktärisera partilifvet; men hvarför äfven baron edrik skall föra med sig från hufvudstaden en sådan ngelaktig ton, som den han röjer med sina svordomar h i den förr anmärkta scenen med sitt österländska dspråk, är svårt att förstå. Ville författarn ändteligen ; hans cynism skulle uppväga råheten å andra sidan, så höfdes därtill icke något slöseri, endast iakttagandet af nna konstens förmåga att med ett och annat väl appli adt drag låta åhörarn fatta tillfullo den karaktärsegen t som är i fråga.

Men visserligen förutsättes då, att diktens egen lef dston är god, eljes är en sådan sparsamhet ovärksam. h det kan tyvärr icke sägas om tonen i detta skådespel. t är, enligt min mening, den enda brist däri, som icke ra skulle kunna afhjälpas, och förklarar den trista och efliga stämning, som blandade sig i det eljes goda in ck man hade af stycket. Alla dess personer tala ett rft, stundom ofint, drastiskt språk. Måste icke till och d fröken Elise alldeles opåkalladt ut med ordet prosti ion? Det kan icke medges att lefnadstonen i bildadt lskap hos oss vore sådan, och den är säkerligen icke ler författarns egen. Men han tillhör en riktning i raturen, som velat vara så objektiv, att diktaren ingen pfattning behöfde äga af den värklighet han vill fram lla, icke behöfde bära något ansvar för den samma, och n, då man icke mera hade någon poesi att fängsla med, fs ofrivilligt mer och mer till att söka det nyhetens be g, som råheten kunde skänka. Med glädje kan det kon-

stateras att författaren frigjort sig från denna riktning i afseende å ledningen af sitt skådespel och utvecklingen af dess karaktärer. Med full tillförsikt kan man hoppas att i nästa skådespel frigörelsen skall vara fullständig.

C. G. Estlander.

Antingen — eller.

En glödande het augustidag satt pastor Isak Hultila i en tredje klassens järnvägskupé på St. Petersburgsbanan. Solen stod på sin middagshöjd, hettan var öfverväldigande, och vaggonen var naturligtvis öfverfull. Det lönade icke mödan att hålla fönstren öppna, ty från den ena sidan brände solen obarmhertigt på, så att luften öfver hedarna och kärrängarna dallrade i solbaddet, och från den andra dref vinden in röken i stora moln. Röken kom stickande med små hvassa korn, som likt naggande knott och mygg beto sig fast i porerna på huden och pröfvade de stackars resenärernas af värme och trötthet redan förut hårdt anlitade tålamod. Pastor Hultila satt uppgifven af hettan mellan en stor, fet och rödblommig rysse, som hvarken var handtvärkare eller handlande, ty hans händer voro feta och runda, icke häller militär, emedan han bar svart långrock, och en tatar, gårdfarihandlare till yrket. Den sistnämda kämpade tappert mot tröttheten och sömnen, medan han ängsligt bevakade en låda spetsar af lillrysk tillvärkning.

Ack om det endast hade varit värmen, ryssen och tataren, som oroade Isak Hultila! Nej tyvärr! Han bar sitt värsta onda inom sig. Han hade värkligen alt skäl att vara missnöjd med sig själf, ty han hade förtörnat vår Herre, sin församling och domkapitlet i Borgå. I längden tyckte han, där han i tysthet öfverlade, att han nog kunde jämka med sitt samvete; med församlingen kunde det äfven möjligen arrangeras; med vår Herre var det icke häller så farligt, ty han var barmhertig och långmodig; men med domkapitlet var det värre.

Ja — han fann det vara bättre att fly än illa fäkta. Ty hvad skulle han göra, hvad säga, hvart taga vägen, när han för domkapitlet skulle afgifva förklaring öfver församlingens klagomål öfver att han uppträdt drucken vid en prästerlig förrättning? Bevisen voro bindande, vittnena ojäfviga, neka hvarken kunde eller ville han. Hade det hälst varit första gången! Men ack nej! Det var dess värre icke så. Och vid tanken därpå drefs blygselns rodnad ända upp till hårfästet, så att pulsarna svälde och bultade vid tinningarna på den stackars pastorn. Han hade endast en utväg att rädda sig. En enda, som ofta begagnats af tjänstekamrater i samma beklagansvärda läge som han, nämligen att innan räkenskapens timme var inne, innan nådens dörr var tillsluten, tysta ned saken genom att frivilligt söka sig bort från sin hjord och sitt fädernesland. Han hade hos det lutherska konsistoriet i St. Petersburg anmält sig villig att öfvertaga vården af de förspridda fåren i kejsardömet. Där i främmande land visste ingen något om honom, där skulle han börja ett nytt lif, aldrig mera skulle han smaka —; med Guds hjälp skulle han i nya förhållanden bli fri från sin olyckliga vana. Pastorn suckade tungt när han kom ihåg profetens ord: „Herren har gifvit dig ett godt land, ett land, där bäckar och brunnar och djup uti äro, hvilka utmed bärgen och in på slätten flyta; ett land, där du haft bröd nog till att äta, där ock intet fattas — ett godt land, dina barns arfvedel.“ Detta land hade han förspilt; han måste lämna fädrens heliga jord. Och för hvad? Han ryste själf, när han i tysthet frammumlade svaret — konjak.

Och dock, vår Herre hade varit barmhertig, hade haft medlidande med honom. Just nu hade vår pastor erfarit att där nere i Ingermanland fans en ledig plats. Sju finska byar, spridda inom en radie af hundrafemtio verst, skilda från hvarandra af kärr, moras, ortodoxa församlingar och bottenlösa lervägar, behöfde en själasörjare. En barndomsvän och studentkamrat till vår pastor, med betydande relationer i de finska byarna, hade lofvat lämna honom, utom alla upplysningar om platsen i fråga, sin mäktiga rekommendation. Denna vän bodde vid Valkeasaari station och hit skulle nu vår pastor resa.

Hettan och trängseln voro som sagdt olidliga. När vagnarna vid en växel skakade mera än vanligt, vaknade ryssen, som somnat från altihop; tataren for upp ur sin lilla tupplur, som om han fruktat ett öfverfall af turkmener. Ryssen drog fram en i facetter slipad brännvinsflaska, öppnade den och förde den långsamt till sina tjocka, röda läppar. Pull, pull, pull lät det; så torkade han munnen med rockärmen, smackade belåtet och blickade godmodigt på sin okända granne. — „Vill ni?“ sade han, i det han räckte flaskan åt pastorn. „Det friskar upp i värmen“.

Pastorn for upp: „Tack nej! nej tack!“ När spriet bjöds i denna omgifning, i denna form, då vämdes pastorn därvid.

Nu hvisslade lokomotivet en lång, gäll hvissling, som på långt håll skrämde svalorna från telegraftrådarna. „Valkeasaari“ ljöd det; femton minuters frihet och frisk luft för de uttröttade resandena. Vår pastor, ovan vid resor, steg varsamt ned med sin lilla nattsäck och såg sig förvånad om, då vännen icke var honom till mötes. „Hvad kunde det betyda? Skulle något ha kommit emellan?“ Orolig gick han in i buffeten. Bland färdigt islagna supar, feta pösande pastejer, mot hvilka skaror af flugor förde ett ihärdigt belägringskrig, låg där ett bref med hans adress. Skyndsamt bröt han brefvet; det var från vännen:

„— — — — tvungen att resa till Levaschovo; kommer i morgon; tag in på gästgifveriet! Tuus

J. A.“

Det var förargligt. — Hvad skulle han nu taga sig till hela långa eftermiddagen? Han gick ut på perrongen; där var ett lif, ett stim, som redan antydde att en världsstad fans i närheten. Pastorn blef i början perturberad; detta var hans första långtur. Unga damer och flickor, brokiga som sommarfåglar, med praktfulla lillryska broderier i rödt och blått på vida luftiga lifstycken och breda förkläden, promenerade med obetäckta hufvuden på platformen. De nickade, hälsade, kastade blickar och repliker förbi hvarandra åt flanerande ungherrar af ett sjukligt nervöst utseende, klädda i slarfviga linnesommardräkter. Tjocka ryska matronor med feta valkar på halsen hvilka som reste med paduschkor och filtar, kryssade fram som bredbogade lodjor. Små finska fruar, medvetna om sin skinande

'gghet i all denna suddighet och lukt mätte perron-
ıs bräder med tillkämpad säkerhet; konduktörer, tyska
ıfryttare, officerare i dammiga släpuniformer skyndade
ı hvarandra, och som en ränning till detta brokiga inslag
d där en jämn gråfärgad massa af finska bönder i stora
ɔkar litet hvarstans. Mellan alla dessa representanter af
ka nationaliteter kilade den yttersta österns son, den ja-
nesiska kyparen, på smala ben, med sina sneda ögon, gul
ı skrynklig som en torkad pomerans, och serverade ry-
nde té åt en general, som röd och högfärdig hade dra-
; sig undan den stora hopen. Generalen betraktade ned-
ande den brådskande mängden och lånade ett halft öra
den harpolekare, som på sitt vemodiga instrument spelte
ycken ur „Det lustiga kriget“ och „Der Königslieutenant“.
år pastor var just i beråd att begära en flaska selters, då
ı ringning och en genomskärande hvissling hördes. Ett
oln af ånga steg upp från den stönande maskinen mot
ın rökblå himlen, och den bjärta bilden var som utplånad.
ängden var försvunnen, harpolekaren räknade sina slan-
ır — alt var tyst och stilla. Sommarsolen gassade öfver den
ıdlösa sandmon och förgylde de tvänne skensträngarna,
ım, gnistrande ännu i fjärran, vid horisonten försvunno i
ılröken. Svalorna sutto åter på telegraftrådarna och togo
id med sin sång just där de för en kvart sedan blifvit
brutna.

Omsider kom kvällen med sin svalka. Isak Hultila gick
ed till gästgifveriet. Han frågade värden, en karelare,
ınd och fet som det runda tornet i Viborg, om han kunde
ı ett rum.

„Ja, men tillsammans med en annan.“

„Hvem då?“

„Nikitin Nikititsch Nikifon.“

„Hvem är det?“

„Han är från Viborg, klockare eller psalmsångare eller
vad han nu må vara; det är han som nu sjunger därinne.“

I själfva värket hörde pastorn från rummet innanför
tt brummande, som om någon hade strukit på lägsta strän-
en af en basfiol.

Vår pastor hade intet val. Genom gästgifveriets stora
emensamma sal, där tataren satt och ordnade sina spetsar,

steg han in i ett litet halfsnygt rum, som luktade starkt af geranium, tobak och sprit. De bjärtblå tapeterna hade spruckit längs alla väggspringorna, som, att döma af tydliga spår, voro starkt „befolkade“.

På sängen vid bordet satt grannen från järnvägskupén, Nikitin Nikititsch, stor, väldig och lycksalig. Han var af ett typiskt ryskt utseende: breda läppar, bred, rund näsa, kloka ögon, blommig hy och ett yfvigt hår, deladt midt i pannan och kammadt åt sidorna. Hans bröstkorg var vid som en blåsbälg. När han höjde sin manliga stämma, djup och sympatisk som bruset i furuskog, kunde man förstå att den var skapad att gifva genljud i Herrans tempelhvalf och icke att mullra bort i en simpel bykrog. Han var tämligen beskänkt och hade den ofvannämda i facetter slipade flaskan nu till hälften fyld med rönnbärslikör. Nikitin Nikititsch befann sig i det skede, då den druckne finner hela världen harmonisk och härlig, då han i hvarje människa ser en vän, en bror. Han skrattade vänligt, visade tvänne rader glänsande, hvita tänder, hälde så i ett glas med rönnbärslikör och bjöd det åt pastorn med en kärlig blick ur de matt glimmande ögonen.

„Välkommen, välkommen, kamrat! Hvad heter ni och hvad heter er far?“

„Jaså, Isak Karlovitsch. Välkommen, Isak Karlovitsch! Ni är handlande, icke sant, landthandlande“, tillade han.

Pastorn ville icke gärna yppa hvad och hvem han var, hvarför han endast nickade.

„Nå, Isak Karlovitsch, sitt ner här, far lilla, på sängkanten! Var så god, vill ni ha ett glas? Det är Nikit Nikititsch, psalmsångaren, som bjuder. — Inte! Ni vill inte ha rönnbärsbrännvin“ sade han förvånad, när pastorn afböjde välmeningen. „Hvarför? Har jag förolämpat er? Hvarför vill ni inte ha ett glas? Ett enda, blott ett enda. Ni är ju kristen och ingen muhammedansk hund, som tataren där ute. Rönnbärslikören är hälsosam“. Och med den druckne envishet höll han pastorn med ena handen i knapphålet, medan han med den andra trugade likören på honom.

„Bara en, mitt hjärta, min dufva lilla; se den är gul som guld och klar som en hälgdagssol.“

„Nå, för husfredens skull ett glas, men inte mera“, sade

pastorn, som icke kunde låta bli att le åt denna enträgna gästfrihet. Han förde glaset till sin mun, alkohollukten steg berusande upp längs gomhvalfvet, retade nerverna och väckte med blixtens hastighet begäret i hjärnans schakter. Vilddjuret i människan var löst. Lidelsen, tillbakahållen under veckor och månader, tuktad af bekymmer och oro, steg fri och obändig åter upp som så ofta förut. Hvad betydde väl goda föresatser, förtviflan, heliga löften, ångerns tårar i striden mot denna elementärkraft? Nikitin Nikititsch behöfde sannerligen icke bjuda vår pastor mera; ruset var nu hans närmaste mål. Och där blef hållet ett riktigt gille med många slag af starka drycker. Psalmsångaren genomgick alla stadier af känslostämningar: han var glad och sjöng lillryska dansmelodier, han var vek och vemodig och reciterade långa stycken ur Volgabylinerna, om hjälten Asra, som drog fjärran bort till de otrognas land, och då gret han och snyftade. Ack, det var ju hans egen lefnadssaga; också han, Nikitin Nikititsch, hade lämnat den blåa Volgans gula stränder för att lefva och bo bland usla tschuhna's och tschuder, som hvarken talade slavernas ädla språk eller voro ortodoxa. Men det skulle nog taga en ända; de skulle nog en vacker dag läras ryska, och ortodoxa, ja det skulle de bli hvarenda en.

Men då blef Isak Hultila ond, slog näfven i bordet, så att glasen hoppade, skrek och regerade — „ja, om du Nikit Nikititsch får lefva och domdera — men ser du, det får du inte, och ortodoxa det blifva vi aldrig. Det är jag man för.“

„Blifva de inte?“ dundrade psalmsångarens väldiga bas, så att tapetslarfvorna vajade och det skrälde i de lösa rutorna, „men det blifva de. — Jag har lefvat tjuguåtta år i Estland, Liffland och Ingermanland, bland falska polacker, smutsiga ester och okunniga liver, tjuguåtta år, hör du. Jag känner den saken bätte än du, far lilla; få de till sin församling, och det få de alt emellanåt, en präst, som inte duger annorstans, en som bara super, som du och jag, som håller med herrarne, kvitterar lön och bär upp tionden, så gå de öfver till den rätta läran hvarenda en. Batuschkan döper dem i hundratal, i tusental. Själf har jag sjungit välsignelsen öfver dem, Isak Karlovitsch, sjun-

git, så att strupen blef torr. — Skål, far lilla! Skål du gam durak!"

Pastor Hultila blef hvit som talg. „Är det sant hvı du säger?" frågade han stammande.

„Vid Guds heliga moder, det är sant, hvart eviga ord lallade psalmsångaren.

Hultila stötte bordet ifrån sig, så att konjaks- o brännvinsglasen rullade om hvarann, ryckte sin mössa t sig och gick ut med fart.

Där ute rådde sommaraftonens genomskinliga mörk vinden kändes sval och smekande, ljuf och balsamisk eft dagens hetta. Några bleka små stjärnor blickade sömni ned från det oändliga. Naturen tycktes ha svårt att som bort från så mycken skönhet. Syrsan sjöng högljudt s sång om lifvets fröjder; gransångaren gaf från furudung till känna att än var ej dagen all, än syntes ett blekrö ljus i väster. Flädermössen fladdrade öfver rönnarnas to par och aftecknade sig mot den mörknande himlen; öfv dem sköt en pilgrimsfalk, som försinkat sig på sin jak färd, energiskt och snörrätt till sitt nattkvarter.

Pastor Hultila blef plötsligt nykter, så uppskakad v han. Under energiska protester af Sipi och Vahti gi han öfver den sandiga gårdsplanen och satte sig på bänk vid roten af en risig rönn. Våldsamt rasade tank och ideer i hans hjärna, hans känslor likasom hans tank hade lämnat sin hvardagliga sfär. Han såg, om ock blin vis, djupare än förut hvad hans plikt var; han kände f stunden varmare än vanligt det kraf, som hans kall stäl på honom. Var han mannen, som i den storm, som ı växte upp i österlanden, skulle styrka sina bröder ingr och ester? I seklernas natt hade deras bräckliga farko hamnat vid Finska vikens sandiga kuster. Århundrad efter århundraden hade de hållit sig uppe på tidens ha våg efter våg hade gått förbi dem. Stormen hade ras öfver dem. Tvänne starka ankare, deras tro och den språk, hade bevarat spillrorna af dessa brödrafolk där ut där de stora stormarna gå, när vågorna slå högt och stark där floden gått öfver långt större, långt rikare utrusta farkoster än deras. Och nu skulle han, Isak Hultila, fa dit ut till dem; han, den svagaste bland de svaga, skul

sköta rodret nu, när suset af den storm, som komma skulle, redan hördes. Nej, månne icke han skulle blifva just en af dem, som lossade kedens länkar? Hade han icke nyss, oaktadt alla bittra lärdomar, alla löften, åter fallit vid första frestelse? Han var ej den rätta mannen. Och dock, om han icke tog emot hvad som nu bjöds, hvad följde då? — ruin, ja mer än det, skam och vanära. Hvad skulle hans släkt, hans vänner säga? — Och tidningarna sedan! Han ryste vid tanken på alt detta. Så satt han timme efter timme och kämpade som Jakob med engeln en svår strid. Han var än bitter och trotsig, än ödmjuk och eftergifvande. Än kände han sig slö och slapp, med en smak af galla i munnen, än flammade han upp; vedergällningens, rättfärdighetens fordringar syntes honom sublima. Valet mellan antingen — eller var svårt.

På den färglösa himlen började de tunna molnlagren färgas först i violett och så i purpur. Luften blåste frisk, men ljum och torr, såsom den en högsommarmorgon kan blåsa öfver sandiga slätter och backar. Så gick solen upp; ett praktfullt guldrödt ljus göt sig jämnt öfver gårdar, fält och huslängor och gaf alt, så tarfligt det än var, en festlig prägel. Flugorna, som domnat bort under natten, började sticka. Sparfven på fönsterkarmen, som skötte om sin tredje sommarkulle, lät höra sitt olidliga flipp flipp. Naturen vaknade åter till lif, men högt öfver dess lifsyttringar, högt öfver dess klang och sång ljöd i fjärran från sandmon ånghästens hvissling oharmonisk, konstgjord, jäktande. Nu ryck tes pastorn upp från sina drömmar och sin obeslutsamhet. Han steg hastigt upp, gick till gästgifveriet, tog sin tunna kappsäck, lade ned en summa, som enligt hans mening motsvarade hvad han var skyldig, och ilade hastigt till stationen, också denna gång under Vahtis och Sipis protester. På stationen skref han ett par rader, hvilka han adresserade till sin vän:

„Tack för din välvilja! Sedan jag tillfälligtvis erhållit upplysningar om platsen i fråga, ser jag att jag icke passar för den. Farväl! Din I. H.“

En minut senare satt han i en tredje klassens godstågskupé och for med ständiga uppehåll långsamt sitt öde till mötes.

Jac. Ahrenberg.

I Bokhandeln.

Finska kadettkåren 1812—1887; 168 s. förutom två bihang. Fredrikshamn 1890.

Ofvanstående arbete utgör en synnerligen intressant och värdefull historik öfver kadettkårens 75-åriga tillvara efter dess återupprättande på Haapaniemi 1812. Enligt företalet har förf. med historikens utgifvande ibland annat afsett att genom att till ett systematiskt helt samla alla data om kåren bilda ett historiskt underlag för lärovärkets framtida existens, hvilken förf. anser fullt berättigad, då kåren under nämda period lämnat åt staten omkring 800 färdiga ämbetsmän, och att sätta allmänheten i tillfälle att bilda sig ett riktigt omdöme om lärovärket.

Ur historiken vilja vi anföra följande. 1775 utnämdes Göran Magnus Sprengtporten till chef för den då formerade Savolaks brigaden. För att deltaga i rekognosceringen och kartläggningen af östra Finland och för att utbildas till officerare upptog han 6 volontärer såsom ständiga elever. Under vintermånaderna erhöllo dessa elever teoretisk undervisning af några officerare på Sprengtportens boställe, Brahelinna i Kristina socken. Detta så kallade ritkontor underhölls på Sprengtportens egen bekostnad. Snart därpå öfvertogs lärovärkets underhåll af kronan och förflyttades, efter att en kort tid under namn af „militärskola“ hafva varit förlagdt i Kuopio, den 1 Maj 1781 till Haapaniemi i Rantasalmi socken. Vid krigets utbrott 1788 upplöstes skolan, men uppsattes ånyo 1791 under namn af „cadettskola“ för att åter vid utbrottet af 1808 års krig ännu en gång indragas.

Den 24 mars 1812 emanerade en order om inrättande af en finsk fältmätningskorps, som skulle förläggas på Haapaniemi. I korpsen ingingo äfven 6 ordinarie och ett obegränsadt antal extra kadetter. Det därstädes för kadetterna inrättade lärovärket afsåg till en början endast att utbilda officerare för fältmätningskorpsen; men 1816 utvidgades kårens ändamål till att utbilda officerare för alla vapenslag; kadetternas antal bestämdes till 60, och lärokursen fördelades på 4 klasser.

Natten emot den 27 september 1818 förstördes de flesta af kårens byggnader af en eldsvåda. Till följd häraf inkvarterades kåren till en början i byar i Rantasalmi och Jockas, men flyttades sedan till Fredrikshamn, där den äfven under namn af „Finska kadettkåren“ öppnades den 5 mars 1821 med 4 klasser. Småningom ökades kadetternas och klassernas antal, så att sedan 1850 de förra utgöra 120 (tidtals 130), de senare (med olika namn) 7. För närvarande består kåren af 4 allmänna och 3 specialklasser.

Sedan 1865 äger kåren rättighet att ifrån högsta allmänna klassen dimittera elever till universitetet. Af denna rättighet hafva tils nu endast 7 elever begagnat sig.

Under 75 år, 1812—1887, har till kadettkåren intagits öfveralt 1,351 elever. Af detta antal hafva utdimitterats 785 officerare och 4 med civil grad, 61 öfverförts till andra militärläroverk, 382 lämnat kåren utan att afsluta kursen, 25 hafva under vistelsen i kåren blifvit dödens offer och 94 kvarstodo i inrättningen. 1884 inrättades vid kadettkåren en särskild kurs för de frivillige vid finska militären, hvilka önska vinna befordran till officerare vid reserven. Till denna kurs hafva 1885—1889 inalles infunnit sig 60 frivillige.

De öfriga afdelningarna af arbetet behandla undervisningen och uppfostran i kåren, elevers intagning och dimission, kårens embetsmannapersonal, underbefäl och betjäningsmanskap, omkostnaderna för kåren, kårens underhåll, förvaltning och byggnader samt sanitära förhållanden och sjukvården.

På grund af de i historiken anförda fakta anser förf., såsom vi nämt, kårens framtida existens vara berättigad med den organisation densamma nu innehar. Angående den förra delen af denna tes äro vi fullkomligt ense med förf.; men angående inrättningens lämpliga organisation kunna meningarna vara mycket delade. Af många skäl anse vi likväl icke lämpligt att här ingå på ett närmare skärskådande af frågan.

Vi få på det bästa rekommendera ofvananförda historik i den stora allmänhetens, men i synnerhet i hvarje f. d. finsk kadetts åtanke. Dessa senare skola här finna en trogen och varm skildring af det läroverks öden, vid hvilket de alla böra vara innerligt fästade, då de ju utan tvifvel äro skyldiga detsamma stor erkänsla och tacksamhet för all den vård och uppfostran de därstädes åtnjutit.

A. B.

Gerda von Mickwitz: Ett giftermål, roman i 2 delar; 186 +182 s. 8:o. H:fors 1889, G. W. Edlund.

Fröken v. Mickwitz' bok är en bok om kärlek och giftermål. Kärleken och hvad som kallas kärlek är den enda motor, som sätter hela bildergalleriet i rörelse. Kärleken före och efter giftermålet underkastas en grundlig, om också icke fullständig undersökning i Karsten Rodes och Anna Normans personer; men äfven bipersonerna gifva ämne till reflexioner öfver samma sak. Men så är det icke häller några vanliga som göras upp. Gösta Kronfelt gifter sig med en fallen sömmerska, Sofi Ek, Ada Ring med doktor Holst, behäftad med en onämnbar, men dock ofta påpekad sjukdom. Hjalmar Stern har legat på knä för många hjärtan, innan han oförmodadt nog gifter sig med den obetydliga Elma Törner. Med sina sirénarmar drager friherrinnan Mary

Adlerstedt sin man och dessutom den ena unga mannen efte andra inom sin trollkrets, medan hennes moitié, löjtnant] sköld, som en riktig casse-cœur bjuder till att göra ravage societetens lätt antända kvinnohjärtan.

Den första delen af förf:s roman kunna vi icke taga på a den har för det mesta icke mera rot i realiteten än de gaı franska kärlekssångerna. Hvad dessa människor lefva af, de syssla med och på hvad sätt denna sysselsättning återv på deras karaktär och handlingssätt blir för läsaren en he het. De handlande personerna äro likasom medlemmarna franska corts d'amour besjälade af en tanke, en idé: kärleke ock den ena, såsom Stern, är en Marcabrun, full med sks anekdoter och speglosor i ämnet, de andra, såsom Kasten Roc Palmsköld, ordrika och smältande ljufva som Guillem de Didier. Det säges väl om hjälten i boken att han är refeı riesekreterare vid senaten; men hans myckna ledighet, som låter honom att som en förälskad gymnasist promenera omk stadsparken med en 18-årig flicka, gör saken föga trov Karaktäristiskt för denna del är äfven att händelserna kunna tilldraga sig hvar som hälst. Den ensidighet och al giltighet, med hvilken ämnet behandlas, är i främsta rummet ken till att karaktärsteckningen, särskildt hvad herrarne bet utfallit olyckligt. Herrarne äro skuggbilder allesamman; ma knappast skilja den ena från den andra, och Balzacs påst att kvinliga författare aldrig riktigt tecknat en manlig ka bestyrkes i sin mån äfven af ifrågavarande arbete. Oaktac rikt använda svordomar och djärfva anspelningar äro saı herrar riktiga „mamseller“, som det heter. De tala om toi tvista om hög- och låghalsade klädningar, sakna initiati handlingskraft. Skulle en man — och så vill dock förf. fran Karsten Rode — låta sin hustru, som af rent oförstånd rymt honom, i veckotal vistas hos svärfadern utan att skrifvı henne, utan att besöka henne. Knappast. Han skulle ant till följd af brutal vrede göra all vidare sammanlefnad oı eller genom ömhet och öfverseende återföra henne till hemı hvad fall som hälst hade det varit han själf och icke svärm som ingripit i affären. En likadan stackare är „Knut lille icke als tala om Norman och alla de oföretagsamma, unga som träla i friherrinnans rosenbojor. Likaså förråder förl städes obekantskap med det manliga könet i dess tal, utt sätt och toilett. Det heter t. ex.: „Hjalmar Stern höll ad kontor“ samt dref en „agentur- och kommissionsaffär“ och tadt denna sammanhopning af göromål, gingo kamraterna ı in hos honom, det kåserades och dracks portvin midt på l förmiddagen under kontorstimmen, 10—1. Om hjälten i telsen heter det: „han brukade gå med ena handen instuı bröstfickan“. Medan Carl Holst arbetar på en akademisk af ling, säger han att han hoppas därigenom vinna både ära penningar“, m. m. i samma stil.

De kvinliga karaktärerna äro däremot tecknade med män-iskokännedom och naturtrohet. Detta gäller måhända främst ta Norman och friherrinnan Adlerstedt. Hjältinnan är sympa-iskt och vackert återgifven, men förefaller på sina ställen mer än ligt naiv, t. ex. sid. 165. Då man engång är inne i andra delen, imer boken ofantligt. Den episka bredden erhåller måttfullare mensioner. Personerna bli tydligare skönjbara, händelsen, så betydlig den än är, tillspetsas i vissa värkningsfulla, dramatiska tuationer, några vackra naturmålningar, som nästan totalt sak-as i den första delen, tillkomma och gifva hela denna del af betet prägeln af en mogenhet, som berör läsaren synnerligen agenämt. Förf. har i denna senare del värkligen något att ertälja. Med värme och kraft förfäktar hon en viktig fråga i vinnouppfostran, nämligen att den unga kvinnan skall uppfost-as så, att hon fullt och tydligt känner sig själf och sin bestäm-lelse som maka och mor. Väl förefaller oss en okunnighet sådan om Anna Rodes i vår tid och med vår s. k. skönliteratur otro-g; det påminner nästan om det molièrska att barn födas genom rat, men förf:s yrkan på mer kunskap för kvinnan är icke utan itt berättigande. Särskildt lofvärdt är att förf. behandlat sitt mne med all den takt och delikatess man härvidlag har rätt att rdra.

Vårt slutomdöme blir att boken innehåller mycket sundt nkt, flere riktigt observerade och fint återgifna moment. Som onstvärk röjer det nybörjaren, främst genom den omåttligt nga exposén i första delen, af hvilken hälften godt hade kunnat rykas. Kapitelindelningen är något konfys. Tag t. ex. det onde: det innehåller litet om hvarenda en af personerna i boken, en ingen slutförd episod. — Språket är stundom kuriöst nog. ntagligen är det tyskeri, då förf. säger: „med ögonen alt efter et på gatan“, „Anna hade blifvit bortropad“, „de hade ju nu da egna inkomster“, „hon strök öfver hennes hår“, att icke mna det talrika „ju“, „nu“ och „utaf.“

J. A.

Rust Roest: Dur och Moll, skizzer och berättelser; 316 8:o. Visby 1889; 2 kr. 75.

Bakom pseudonymen på titelbladet döljer sig en spirande rättaretalang. Dess räckvidd är ej synnerligen omfattande, dess d pejlar ej de stora djupen, ej häller skall man finna någon slå-de originalitet i uttrycksmedlen; men de ämnen förf. utväljer o väl begränsade, klart uppfattade och framför alt: stilen har dant lif, sådan fart, flyter så lätt, som en muntert porlande vår-ck. Den fina känslan för hemmets trefnad, de så lent och rmt hållna interiörerna skulle nästan tyda på en kvinlig hand, så förtrogenheten med kvinliga idéförbindelser och de något ematiskt formade mansfigurerna.

Den första berättelsen är ännu en onjutbar kartfrukt och hade bort uteslutas. Dialogen är här uttänjd, full af upprepningar och meningslösa floskler, gestalterna sakna form och intresse. Äfven de bägge sista berättelserna äro tämligen omogna. „Ett besök“ samt „I direktion för nytta och nöje“ kunna framhållas för sitt smittosamt muntra humör, hvilket torde aflocka äfven den trumpnaste ett löje. „En skuldsedel“ är en förtjusande, modern hållen variation öfver ett gammalt tema, ett tempo rubato, där passionerade accelerandi växla med smekande slentandi och där mot slutet en underström af fin, stolt kvinlighet ljuder som en lång orgelpunkt. Skada att ackompanjemanget är torftigt, omgifningen ej i höjd med dialogen.

Öfverhufvud torde förf. böra tillrådas att hushålla med språket. I alla berättelser förekommer ett slöseri med onödiga meningar, hvilka mera tjäna till att förflacka än skärpa intrycket. Ett undantag härifrån bildar „Ensam“, ovilkorligen det bästa stycket. Det visar tydligt hvilken god berättare förf. kan blifva, blott han är i stånd att slopa banaliteterna och slarfvet i sin framställning. Detta utkast är egentligen en lång monolog, ett vemodigt ordflöde, endast afbrutet af skizzerade yttre händelser, som tillföra det nödiga materialet, men så omväxlande, så rikt på präktiga iakttagelser, på naturliga känslor, att här ej kan bli tal om enformighet. „Onödiga bekymmer“ är illa planlagd, upplösningen inkonsekvent; man är frestad säga om hela novellen: mycket väsen för ingenting! „Ellys första bal“, så treflig den annars är, slutar med en enfaldig, meningslös kläm. I alla utom „Ensam“ finner man fel, mer eller mindre graverande, och dock skänker boken mycket nöje, likasom den är väl ägnad att fördrifva missmodiga stunder. I. L—d.

Ave: Från slätt- och skogsbygd; 191 s. 8:o. Stklm 18[illegible] Alb. Bonnier; 1 kr. 25.

De artiklar fru Eva Vigström skrifvit i skolfrågan, spec[illegible] ang. kvinnouppfostran och folkskoleväsendet, inge mera intr[illegible] och sympati än hennes berättelser. Måhända hade äfven de[illegible] studier af folkseder och bruk i Skåne vunnit på att publicer[illegible] form af tidningsuppsatser. Läsaren skulle då sluppit den nå[illegible] tröttande raden af likartade novellfigurer, de stundom altför [illegible] tastiskt utstyrda äfventyren och framför alt de elfva lyckliga [illegible] äkta paren från sju berättelser, hvilka i härlig enformighet dr[illegible] genom minnet efter slutad läsning. Att förf:s framställning dock värkar med så pass mycken lifaktighet härrör från det[illegible] gående studium hon ägnar bondens lefnadssätt; hon dröjer [illegible] förkärlek vid åtskilliga plägseder, som hålla på att dö ut, därför försätter hon äfven gärna sina skildringar några tiotal bakåt i tiden. Ett tilltalande, hela boken genomgående drag återgifvandet af den själfmedvetenhetskänsla den frie odalman bevarat gentemot herremannaklassen. I. L—d.

George Eliot: Ur landsortslifvet, (Middlemarch) öfvers. n engelskan af *A. G. Engberg,* del I & II; 488+465 s. 8:o. ilm, P. A. Norstedt & söner; 7 kr. 50.

George Eliot var redan den berömda romanförfattarinnan, r hon skref Middlemarch. Hennes första stora roman, Adam de, som både af allmänhet och konstnärer mottogs med så ycket rättvist erkännande och stor entusiasm, hade så godt som mast stält henne på den plats henne tillkom. Adam Bede, m af mången anses vara hennes yppersta värk, hade redan tit framträda flere af hennes diktarlynnes mest karaktäristiska enskaper: hon visar sig där hufvudsakligen såsom skildrare af t stilla, undangömda lifvet på landet, innan järnvägarna och legrafen fört sin äflan in i bygderna. Själf hade hon lefvat n barndom och en del af sin ungdom i en sådan undanskymd akt; typer och figurer, som senare fingo lif och gestalt, ha där ifvit sedda och präglade i minnet, och hennes dagboksanteckngar visa huru stoffet till flere af hennes yppersta karaktärer hämtadt från denna dagliga omgifning.

Från skildringarna ur landsbygdens lif gick George Eliot er till sin stora roman Romola, behandlande ett ämne från enze under Savonarolas tid. Hon gjorde vidsträckta studier detta värk, det kostade henne ofantligt mycket arbete, det rde henne, såsom hon själf säger, till en gammal kvinna. n hon återvände med förkärlek till sitt förra gebit. Hon skref ddlemarch — det nu under namn af „Ur landsortslifvet" till nskan öfversatta arbetet — och boken rönte om möjligt ännu rre erkännande än Adam Bede. I brefväxlingen mellan henne ı hennes förläggare Blackwood se vi huru begärligt denna nya ldring ur lifvet på landet blef mottagen.

Redan i Adam Bede visade det sig att den stränga, samnträngda stilen icke var George Eliots sak. De engelska förtarne med något af moralist i sig bekymra sig ju också i mänhet icke så mycket om en noga afvägd komposition, om blott få säga ut det de ha på hjärtat eller i minsta smådrag öra den bild de måla. I Middlemarch äro egentligen två hirier sammanslagna till en, och som förklaring öfver detta sitt farande säger författarinnan på ett ställe under berättelsens ng: „En skarpsynt iakttagare af de mänskliga ödenas hemliga nägenhet att sammanlöpa varsnar en det ena lifvets långsamt förberedande invärkan på det andra, hvilken tager sig ut n en afsiktlig ironi öfver den likgiltighet eller det kalla stirıde, hvarmed vi betrakta vår opresenterade granne och midt der hvilket skickelsen står hånfullt bredvid med vårt program ı dess personer i pjesen sammanveckladt i handen".

Utan vidare berättar George Eliot sålunda historien om s Brooke och hennes familj, tecknar hennes karaktär, som nar efter något stort och ädelt, hennes giftermål med den ra pedanten Casaubon och hennes svikna förhoppningar, me-

dan sida vid sida med denna får löpa den andra historien den unge läkaren Lydgate, som kommer till landsortsst Middlemarch full af högsint entusiasm för sitt värf, förak världsliga fördelar och en kraftig vilja att strida mot inskri het och fördomar. Kring honom och hans förtjusande unga Rosamond Vincy, grupperar sig sedan hela denna öfvermätt tressanta skara af Middlemarchbor, som tecknas med o träfflig humor.

Om kompositionen i Adam Bede var enklare och me verskådlig, är däremot säkert karaktärsteckningen i Middlem ännu djupare och finare. För en George Eliot har naturl redan själfva ämnet haft att erbjuda stora fördelar. Den mo diktaren, som skildrar lifvet i de stora städerna — en D eller Zola — har ju i regeln att teckna genomsnittsmänn hvilka de stora moderna associationerna gjort tämligen lika andra och hvilkas egenheter blifvit tämligen utjämnade g den nötning det stora samhällsmaskineriet åstadkommer (j t. ex. Zolas Le bonheur des dames). Middlemarchborna ha godt tillfälle att i frihet utveckla sina egendomligheter, c bjuda sålunda ett tacksamt ämne för den porträttmålare, likhet med de gamle holländarne väljer de mest karaktäri typer, obekymrad om den regelbundna skönheten. Vi ha dä godmodiga glada m:rs Vincy, hvars hela lif sammanfattas i jen öfver hemmet, som är ett af de tongifvande i Middlem och barnen, som fått en bättre uppfostran än de flesta and miljers i staden; prästen, m:r Farebrother, som de små f landena väl kunnat nedtrycka, men ej förnedra; den gam rigbuken Featherstone med hela anhanget af snikna släkti och så familjen Garth, genomhederliga och präktiga männ som genom sina små egenheter blifva blott så mycket mera patiska. Det heter om den exemplariska m:rs Garth att hade sina lustiga sidor, men hennes karaktär tålte hennes heter, likasom ett riktigt fint vin tål en viss lädersmak". skall man ock se ett i få linjer uppdraget porträtt så ansl som det af Kaleb Garth. Att döma af hvad George Eliot berättat om sin fader, skulle man vilja antaga att flere hafva porträttlikhet.

Mot denna lefvande och rörliga bakgrund framträda d rika i handlingen direkt ingripande hufvudpersonerna. F står Dorotea Brooke, en af de ädlaste och vackraste kvinn rer, som den moderna romanliteraturen skapat, en modern lig Teresa", som af sitt varma hjärta städse drifves att det höga, stora mål, för hvilket det kan vara mödan att lefva. Där är hennes man, den gamle, förtorkade C bon. Finheten och skärpan hos George Eliots karaktär ning framträder kanske allra bäst i denna figur. Vi må åt det friarbref, den gamle pedanten skrifver till miss B och hvilket tar sig ut som en växt från något herbarium,

ted med en frisk blomma; men vår sympati väcks för denna man, som trots all den ömhet Dorotea slösar på honom genom sin natur är „hopplöst dömd att förblifva ensam“. Ehuru figuren står karrikatyren så nära, gör detta patos att gränsen aldrig öfverskrides. Vi ha vidare Lydgate, den unga entusiastiska läkaren med ärelystnad och ifver att bidraga till utvecklingen af sin vetenskap, hans unga hustru Rosamond, som „är en förening af korrekta känslor, musik, teckning o. s. v., Ladislav med något af äfventyrare hos sig, och sedan i taflans andra plan Celia, m:r Brooke, Sir James m. fl. Om man undantager Tolstojs Krig och fred, skall man väl knappast i någon annan modern roman finna en sådan mångfald af personer och karaktärer.

Alla dessa personer, som här lefva och röra sig inför oss, uträtta ju egentligen ingenting skildt märkvärdigt. När Lydgate under inflytande af de nätlikt snärjande sociala småbekymren afvikes på den väg han utstakat för sig, eller när Dorotea under sina försök att åstadkomma en ädel öfverensstämmelse mellan sina tankar och gärningar stöter på idel hinder och motstånd, är detta något som vi dagligen se omkring oss i lifvet. Vi få, när vi sluta boken, intrycket af att det är sorgligt att så är, men på samma gång erfara vi vid åsynen af dessa människoöden en upplyftande känsla af att hvarje karaktär beror på en utveckling, öfver hvilken viljan äfven har sitt inflytande, att lif är detsamma som framåtskridande, och att intet lif är så obetydligt, att det ej skulle ha sin plats med i den stora utvecklingen.

Och är detta några af de tankar boken väcker hos oss, har George Eliot icke blott gifvit oss skildringarna från Middlemarch, hvilka i och för sig redan äro ett märkligt inlägg och bilda sådana „documents“, som Balzac säger att hvarje författare borde gifva af sin tid, utan hon har därjämte med sitt geni likasom med en brännspegel för oss belyst lagar, af hvilka vår andliga utveckling beror, och sålunda uppfylt en romanförfattares högsta uppgift.

H—a.

Yngvar Nielsen: Grev Herman Wedel-Jarlsberg og hans samtid, 1779—1840; del. I, 1779—1814; Kristiania 1886—1888; 325 s. 8:o. Alb. Cammermeyers och P. T. Mallings bokhandel.

Förf., som i flere föregående skrifter och källpublikationer belyst Norges historia under brytningsperioden före och efter föreningen med Sverige, har här till behandling upptagit en personlighet, som ofta blifvit omtalad såsom en af denna tids främsta män, men hvars handlingssätt varit långt ifrån tillräckligt utredt. Med outtröttlig pietet har förf. genomforskat alt tillgängligt källmaterial, icke blott grefve Wedel-Jarlsbergs efterlämnade papper, utan äfven andra danska, norska och svenska offentliga och enskilda samlingar. Uppfattningen är på en gång norsk och

svenskvänlig, hvarför Wedel-Jarlsbergs handlingssätt rättfärdigas äfven i sådant, som från dansk synpunkt måste gifva anledning till tadel. Dock ligger i den noggrannhet, hvarmed det faktiska förloppet utredes, en borgen för framställningens pålitlighet.

Ref. kan icke här följa förf. i hans utförliga skildring af Herman Wedel-Jarlsbergs föräldrahem samt barndoms- och ungdomsöden. Han föddes 1779. Sedan han tillbragt större delen af sin ungdom i London, där fadern var dansk ambassadör, slog sig den unga grefven 1799 ned i Köpenhamn, där han snart efter afslutade juridiska studier vann anställning såsom privatsekreterare hos finansministern, grefve Schimmelmann. I denna ställning, med hvilken särskilda andra uppdrag förbundos, utbildade han sig till en duglig ämbetsman, som med omfattande insikter förenade betydande arbetsförmåga. Han skulle utan tvifvel snart nått en inflytelserik ställning i Danmark, men hans håg drog honom till Norge. Fäderneätten var norsk, och modern, som var norska till börden, hade ingifvit honom kärlek till detta land, som han ännu föga kände, men åt hvilket han helt och hållet ville ägna sig. Ett tillfälligt uppdrag föranledde hans öfverflyttning till Norge. Han blef nämligen utsedd att utarbeta en plan för ordnandet af fattigväsendet i Kongsberg, där silfververkets nedläggande framkallat allmänt elände bland arbetarne. Men ännu samma år fästes han stadigt vid Norge, i det att han, ehuru endast 27 år gammal, utsågs till amtman i Buskeruds samt väster om Kristiania. I maj 1807 äktade han Karin Kristina Andrea Anker, dotter af Norges rikaste godsägare, kammarherren Peder Anker på Barnums bruk. Han var Norges mest lysande ädling, då de förvecklingar begynte, som slutligen ledde till unionen med Sverige.

År 1807 råkade Danmark i krig med England, dess flotta föll i engelsmännens händer, och innan kort var all förbindelse mellan Danmark och Norge afskuren. År 1808 utbröt krig äfven med Sverige, hvarigenom Norges ställning blef ännu mera isolerad. Härigenom föranleddes inrättandet af en interimistisk regeringskommission för Norge under ledning af prins Kristian August af Augustenburg; men prinsen och hans rådgifvare hade mångfaldiga svårigheter att bekämpa. I regeringskommissionens uppdrag företog Wedel-Jarlsberg gång efter annan lifsfarliga färder till Jutland i öppen fiskarbåt öfver Skagerrack för att upphandla lifsmedel åt sina hungrande landsmän. Han gjorde därigenom sitt land oförgätliga tjänster, men tillika öppnades hans blick för Norges farliga läge. Med statsmannens praktiska blick fattade han att en union med Sverige skulle erbjuda Norge helt andra fördelar än föreningen med Danmark och beslöt att arbeta i sådan riktning. Känslan spelade därvid hos honom, såsom det tyckes, en ganska ringa roll. Han hyste hvarken afvoghet mot Danmark eller förkärlek för Sverige. Det var uteslutande insikten om hvad Norges framtida väl kräfde, som bestämde hans handlingssätt.

Han fick tillfälle att direkt värka för sina syften, sedan han i december 1808 blifvit kallad till medlem af regeringskommissionen. Litande på sitt inflytande öfver den i Norge populära prins Kristian August, hoppades han att på dennes person kunna grunda en framtida förening mellan Norge och Sverige, ett hopp som vann i styrka efter den svenska tronhvälfningen i mars 1809, då de ledande männen i Sverige började vända sina blickar till Kristian August såsom blifvande svensk tronföljare. Förf. meddelar en mängd intressanta upplysningar om de underhandlingar, som ägde rum mellan svenskarna grefve Platen, G. Adlersparre och G. M. Armfelt å ena samt Kristian August, Wedel-Jarlsberg m. fl. å andra sidan. Det visade sig att Wedel-Jarlsberg icke skulle finna det stöd hos Kristian August, som han påräknat. Denna föga handlingskraftiga furste var villig att emottaga den svenska tronföljarevärdigheten, men lät icke locka sig till ett revolutionärt steg i syfte att lösrycka Norge från Danmark och genomföra dess union med Sverige. Likväl ville Wedel-Jarlsberg ännu i augusti och september 1809 framkalla ett revolutionsförsök mot Danmark, men den ringa sympati han hos sina landsmän fann för saken förmådde honom att afstå därifrån. Då Kristian August i januari 1810 lämnade Norge för att inträda i sin nya ställning i Sverige, var planen för tillfället fallen.

Det kan icke vara tvifvel om att Wedel-Jarlsberg handlade illegalt mot Danmark. Han var ämbetsman i dansk statstjänst och hade personligen många anledningar till tacksamhet mot den danska regeringen, men likväl sökte han under en viktig tidpunkt lösrycka en lem ur rikskroppen. Att han afsåg Norges väl och ville gifva sitt land en konstitutionelt oberoende ställning i föreningen med Sverige, är nog sant, men äfven från norsk synpunkt torde flere inkast mot hans handlingssätt kunna göras än förf. vill medgifva. Att på egen hand, till och med utan stöd i sitt folks opinion, inlåta sig i förbindelser med en främmande, ännu fiendtlig makt anses i hvarje land vara straffbart.

Konung Fredrik VI af Danmark, som icke var okunnig om Wedel-Jarlsbergs stämplingar, bemötte honom med en mildhet, som gränsade till svaghet. Grefve Wedels ställning förblef orubbad och hans inflytande stärktes genom att han 1811 efter sin fader ärfde Jarlsbergs länsgrefskap. Han var på denna tid värksam i flere patriotiska norska företag, framkastade tanken till grundläggandet af „Sällskapet för Norges väl“ samt medvärkade vid grundläggandet af universitetet i Kristiania. Tillika underhöll han sina förbindelser i Sverige, afvaktande lämplig tidpunkt för återupptagandet af sina unionsplaner. I början af 1813 tog han, nog sent tyckes det, afsked från sina ämbeten för att kunna handla fritt under de nya förvecklingar, som framkallades af Karl Johans förbund med England och Ryssland. Han hälsade med glädje freden i Kiel af den 14 januari 1814, hvarigenom Danmark öfverlämnade Norge åt Sverige. Enligt sitt gamla upp-

fattningssätt yrkade han nu på fredsslutets genomförande genom vänskaplig öfverenskommelse med Sverige, men råkade därvid i delo med de norska patrioterna och deras ledare, ståthållaren prins Kristian Fredrik. Hvilket handlingssätt han under den kritiska period, som nu inträdde, iakttog skall framgå ur den följande delen af d:r Nielsens värk.

Arbetets värde förhöjes genom bilagor och planscher, bland hvilka må nämnas ett vackert porträtt af grefve Herman Wedel Jarlsberg.

M. G. S.

Kyrkorådets i Åbo protokoll 1675—1689, utgifna af *C. v. Bonsdorff;* 77 s. 4:o. Hfors 1889. (Bidrag till Åbo stads historia, utgifna på föranstaltande af Bestyrelsen för Åbo stads historiska museum, I 5).

Med detta nya häfte af „Bidrag till Åbo stads historia" har dr v. Bonsdorff icke träffat ett lika godt val som med de föregående. Själfva stadens historia beröres icke. En och annan liten notis af kulturhistoriskt intresse samt den magra relationen om branden år 1681 och domkyrkans i följd häraf under svårt trångmål företagna reparation är det enda af högre betydenhet publikationen innehåller. De små notiser om domkyrkan i öfrigt dessa protokoll lämna, innehålla ej stort nytt utöfver Lindemans bidrag till Åbo domkyrkas historia. Gräl angående bänkplatser i kyrkan, dispositioner af grafvar, aftal med handtvärkare, låns utgifvande och panters „oplysande" tyckas främst hafva varit föremål för det välvördiga kyrkorådets nit. Någon enda gång uppträder det äfven som anständighetens upprätthållare och den sedliga ordningens väktare. Så t. ex. drar det ej i betänkande att, då en gammal kyrkoväktare genom att låta skära skägget af sig „gjort en stor förargelse i Guds församling" och till invändning blott haft ett „det växer väl snart igen", „för detta stora oförseende" ifrågasätta hans afsked. Man låter dock nåd gå för rätt och förskonar honom med tre „predikningsdagar" i stocken. Men skulle så begifva sig, att han framdeles „i någon måtto försedde sig mot Guds församling", hotas han med tjänstens omedelbara förlust.

T. C.

Yleisen valtiotiedon opas, toimittanut *Aug. Hjelt.* 304 s. 8:o. Borgå 1889, W. Söderström. 2 mk 75.

Denna bok är närmast en omarbetning för våra förhållanden af G. Aldèns med enstämmigt loford af den franska pressen emottagna „Handledning i allmän statskunskap för menige man". Förf. lämnar oss en kortfattad och lättläst öfversikt af de europeiska rikenas och Förenta staternas styrelse och förvaltning, jämte de viktigaste siffror rörande dem. Hvarje land behandlas särskildt för sig. De statistiska och geografiska uppgifterna, „maa ja kan-

, inleda hvarje afdelning; med det material bearbetaren di-
nerar, bör han hafva kunnat härvidlag välja det nyaste och
st säkra. Redogörelsen för regeringsform, regentskap och mi-
ärer är i de flesta fall klar och sakrik, samt föregås flerstä-
af en oundgänglig historisk återblick på utvecklingen. Följer
folkförsamlingen, dess arbetssätt och befogenhet, valrätt och
sätt, vidare förvaltning, både världslig och kyrklig, samt dom-
lsväsende och lagskipning. Enligt gammal sed saknas icke ett
'erslag af militärstyrkan, hvarjämte med några ord antydas
inciperna för utgörandet af krigstjänst. För finanserna, riks-
gifter och inkomster samt statsskuld redogöres till sist; också
lonierna, där sådana finnas, hafva sin afdelning. Detta alt på
—12 sidor för hvarje stat.

I allmänhet har bearbetaren följt sin förebild troget i spå-
ı. Särskildt utarbetade äro kapitlen om Finland, Ryssland och
erige, på hvilka också hufvudvikten af arbetet hvilar, liksom
äfven tagit ett större utrymme i anspråk.

Framställningen af vårt östra grannland är rik på värdefulla
ı öfverhufvudtaget väl valda detaljer, men den förefaller orolig
ı mindre öfverskådlig än annars; måhända bär det intrasslade
net en del af skulden härför. — Utrikesministeriets tre depar-
ıent hafva en annan arbetsordning än den af förf. uppgifna;
ler finansministerium står en komité för handeln, en för indu-
in; Rysslands folkmängd är icke $^1/_4$, utan snarast $^1/_{15}$ af hela
lens invånarantal.

Betydligt fast mark har förf. under fötterna vid behand-
gen af Sverige. Denna omsorgsfullt utarbetade afdelning bör
a kärkommen för våra „selvmade man", hvilka kanske engång
i detta arbete i hand söka bilda sina politiska åsikter. I många
. har han här inför sig som färdiga resultat en stor del af de
ormer, som stå på dagordningen äfven hos oss. Om än våra
tliga grannar för dessa samhällsproblem icke alltid funnit den
n vår ståndpunkt åtminstone lyckligaste lösning, kan man dock
e underskatta betydelsen af en för en vidsträkt läsarekrets
mad blick på en tidsenlig och ohämmad utveckling på samma
nd som äfven är vår. Önskligt hade därför varit att förf.
;ot utförligare behandlat just det, som ännu felar hos oss: tryck-
ıet, ministeransvarighet o. s. v.; äfven öfriga differenspunkter
le förtjänat en starkare betoning. Det hade t. ex. bort anmär-
att högsta domstolens medlemmar äro oafsättliga, att kam-
nes talmän utses bland redan valda deputerade, att i Sverge
ıgen har absolut vetorätt. Kurland har aldrig formelt lydt
ler svensk spira.

Rörande framställningen af Finland, hvilken äfven den torde
nma att bli ett grundläggande studium för mången, kan om-
net ej utfalla odeladt gillande. Förf. har ett mycket lättvin-
t sätt att tala om „tärkeimmät asiat", „muut asiat", hvilka
la afgöras af storfursten eller hänskjutas till landtdagen, o. s. v.

Sådana upplysningar hafva *ingen* praktisk betydelse. Tjänstemän i Finland skola vara infödde; „menige man“ vet nog med Aldén att, åtminstone på grund af häfd, den förste af dem, generalguvernören, „kan vara ryss“. Sid. 20 talas om „maamme 0[illegible] kihlakuntaa“ och sid. 21 heter det utan vidare kommentering „lääni ovat jaetut 51 kihlakuntaan“; för den af publiken, som icke köper statskalendern, är det ena af dessa tal ett tryckfel. Om landtmarskalk och talmän får den, som icke känner saken förut, så godt som intet veta. Slutligen hafva senatens kansli- och handelsexpeditioner förblifvit honom obekanta, ehuru de voro i verksamhet sedan den 1 januari 1889, det årtal titelbladet bär. Om också första häftet var färdigt redan om hösten 1887, hade dock en anmärkning härom längre fram bort ingå. I företalet säger ju förf. att han observerat alla de nyaste nyheterna, till och med i Serbien, Holland och Portugal.

De anförda anmärkningarna kunna dock ej i väsentlig mån förringa värdet af förf:s arbete, hvilket helt säkert fylt ett tomrum i vår finskspråkiga literatur. Det måste framhållas att i den lilla boken på ett lyckligt sätt finnes sammanfördt hvad man i allmänhet vet eller borde veta om länder och stater, utom det rent geografiska. I bästa mening fyller det sin uppgift, om det lyckas bli för vår „politiskt intresserade“ odalman ett hjälpmedel „för tolkandet af hans dagblad“.

George Granfelt.

F. Wald. Lönnbeck: De frikyrkliges program; 102 s. 8:o. Ekenäs 1889, förf:s förlag; 1 mk.

Med de frikyrklige menas ej i ofvannämda skrift hela den stora mängden af dem, som i sina religiösa åsikter afvika från den evangelisk-lutherska kyrkans uppfattning. Förut har man såsom allianskristna vanligast betecknat anhängare af den rörelse, som programmet karaktäriserar. Denna började med den engelska lorden Radstocks uppträdande, stod i beröring med metodismen och senast med frälsningsarmén — men lösgjorde sig från denna känslans religion, och närmast i opposition däremot fixerades „de frikyrkliges program“. Det tager tillika ställning till statskyrkan och sekterna. Det är i själfva värket ett program för en missionsvärksamhet „de frikyrklige“ uppställa, ej ett lärosystem i motsats till andra kyrkors.

De frikyrklige ha ej letat efter några dogmer, hvarigenom de kunde skilja sig från öfriga samfund; de ha tvärtom sökt efter de band, som kunde förena dem med kristna af skilda bekännelser. Den främsta af deras på offentligt möte fattade resolutioner lyder: „vi äro kristna, som på bibelns och den apostoliska bekännelsens grund inom den bestående kyrkan vilja värka för väckandet af kristligt troslif samt häfda församlingens kyrkliga själfständighet“. De frikyrkliga vilja förena, icke söndra, och

ır kunna de ej sluta sig till sekterna, som sätta ofelbarhets-an på hufvudet och göra antagandet af dogmer, som äro ovä-iga för kristendomens grundtanke, till det kristna broderska-kännemärke.

De frikyrklige erkänna den evangelisk-lutherska kyrkans betydelse för vårt land i flydda tider och äfven för fram-. De vilja ej utträda ur denna kyrka, och det förtjänar näm-att, om alliansvännen ock stundom varit utsatt för förföljel-rån statskyrkans sida, ha de å andra sidan äfven funnit sym-r och vänskap hos enskilda af dess lärare. Att statskyrkan fver reformeras framhålles dock med eftertryck. Framför alt a inre reformation nödvändig: ett dugligt, sant kristet lärare-l, biblisk kyrkotukt, lokal självständighet äro de mest trän-le behofven. Prästerskapet har öfverhufvud ej förmått upp-sin politiska ställning, och äfven detta har varit kyrkan till

Inom de frikyrkliges led förekomma olika åsikter angående amenten; detta vållar dock ingen söndring. Men konskvent ra de dop- och nattvardsfrihet, och från en allmännare stånd-t äfven civiläktenskap.

De frikyrkliges program skall utan tvifvel finna sympatier många håll. Hr Lönnbecks skrift ger väl med afseende å eringen skäl till en och annan anmärkning; den exakta ut-ningen af sakförhållanden är sammanväfd med predikostilens itelser, men det kristliga trosnitet, paradt med en sällsynt nlighetens anda, måste rekommendera den hos hvar och en, intresserar sig för det religiösa lifvet i vårt land. En och a öfverdrift kan under sådana förhållanden ej tagas illa upp. ärkas bör dock att de frikyrkliga synas för den kyrkliga för-ingen yrka frihet äfven för sådana bestämmelser, som enligt in lag gälla för hvarje förening. Därmed lämnar man den kyrk-reformens område och kommer in på reformering af civil-a. De frikyrkliges program innehåller mycket för statskyr-beaktansvärdt. Den sluter redan inom sig medlemmar och ə med i vissa punkter divergerande åsikter, och den borde y att med fasthållande af den evangeliska kristendomens ı — främst genom sina lärare — fortgå på denna väg, om annars vill bibehålla sin mission som „nationalkyrka". — Den lliga kyrkotukt öfver lärare och medlemmar, som de frikyrk-yrka på, skall väl ej kunna komma till stånd med mindre t kyrkan är fördelad, liksom hos de frikyrkliga, i små lokal-mlingar, där alla medlemmar personligen känna hvarandra. ı förutsätter så storartade förändringar i de kyrkliga egen-förhållandena, att de knapt inom par människoåldrar kunde as utan våldsamma omhvälfningar.

I. A. H.

C. F. Nordlund: *Finskt-svenskt handlexikon;* 657 s. 2-spal-
tig text 8:o. Hfors 1889, K. E. Holm.

Granskningen af ett arbete sådant som detta tillhör tid
och erfarenheten, men dess tillvaro förtjänar dock att i god t
uppmärksammas. Ty det är ej en småsak att medborgaren,
lärjungen i vårt land med dess två inhemska språk har ett g
och pålitligt, fullständigt och likväl lätt användbart lexikon.
sådant synas vi värkligen ha fått i rektor Nordlunds arbete, hvar
den förra, svensk-finska delen, utkom 1887 och omnämdes i ti
skriftens marshäfte samma år. I anslutning härtill hafva vi nu bl
att framhålla, att utg. intagit ord äfven ur Kalevala, så att h
lexikon bör fullt förslå för skolbruk, samt att i hans plan ligg
att fullständigt upptaga kurialtermer. Ett synnerligt företräd
har vidare detta lexikon däri, att ordens temaformer angifvas
större antal än i allmänhet är brukligt. Det är icke nödigt a
utlägga huru viktigt detta är i ett så formrikt språk som finska
hvars böjningslära oaktadt alla upptänkliga förenklingar i system
dock företer större svårigheter än många af de nyare språken
all synnerhet svenskan.

F. G.

Öfversikt.

Finland i den ryska prässen. II. Polemiken med de ry
tidningarna i fråga om vårt land och dess ställning är en in
lunda lätt eller tacksam uppgift. Frånsedt den mer eller min
goda viljan, äro förutsättningarna på hvardera sidan så fullk
ligen olika, att meningsutbytet svårligen kan leda till annat re
tat än att gjuta olja på elden. Men icke desto mindre synes
vara anledning att påvisa handgripliga faktiska oriktigheter,
dessa i annan händelse såsom *obestridda* lätteligen i den ry
opinionens ögon kunde öfvergå till *obestridliga* fakta. I allo
fogad var därför äfven den af hr J. N. Lang, i hans egens
af professor bl. a. i sjörätt, till tidningen „Novosti“ insända
derläggningen af uppgiften därom, att ryska fartyg i finska h
nar vore belagda med högre afgifter än inhemska fartyg. „No
Vremja“ fann synbarligen häller ingenting i sak att anmärka
meddelandet samt afstod därför från att lämna sina läsare de
innehållet för att i stället slå mynt af de såsom motsatser
vända uttrycken finska och ryska fartyg, hvilka uttryck No
Vremja dock själf begagnar på fullkomligen enahanda sätt.

Långt väsentligare motsägelser förekomma för öfrigt i den ka prässens bevisföring. Sålunda har man sökt göra gällande, våra reformer kommit till stånd så att säga bak ryggen på ryska ministrarne samt tillagt detta argument en utomordent- betydelse. Men i en nyligen utgifven samling uppsatser, som igare ingått i Nov. Vr. och hvilkas författare synbarligen icke r främmande för samma blads artiklar om Finland, ingår bl. a. i beklagande däraf, att den bekante ryske statsmannen Reu- rn i egenskap af finansminister „såsom hörande till det liberala pret i öfverensstämmelse därmed förhöll sig äfven till den fin- a frågan" samt att därför — och sålunda icke af orsak att man tt honom bakom ljuset — „under hans tid Finlands fullkomliga tonomi i finansielt hänseende genomfördes."

Men utan att bekymra sig om följdriktighet i sina argument, n att öfverhufvud veta af några hinder, fortsätta de ryska hingarna med sina ständigt längre och längre gående omstört- ngsförslag rörande Finland. Medan man tidigare sökte bibe- lla åtminstone skenet af laglighet, om man än på sitt sätt tol- de våra lagar, gör man numera ingen hemlighet af sitt syfte- utan afseende å dessa lagar steg för steg tillintetgöra lan- s autonomi.

„Novoje Vremja" gick i spetsen med en artikel, där det mhölls att visserligen icke Finlands skilda mynt behöfde af iffas, innan metallcirkulationen återstälts äfven i kejsardömet, n tilsvidare endast åtgärder vidtagas för kreditrubelns emot- ande efter kurs på järnvägarna samt i statens kassor; men lan nu borde myntvärket och myntningsrätten upphäfvas samt inom tid äfven Finlands bank förenas med ryska riksbanken. lare skulle post- och tullvärken omedelbart förvandlas till ryska titutioner samt statssekretariatet indragas. Följde så en upp- s, där vår militärs särskilda ställning synnerligast i judicielt eende angreps. „Moskovskia Vedomosti", som icke ville blifva er sin petersburgske vapenbroder, föreslog åter att våra värne- ktige blefve instuckna i den ryska armén för att fullgöra sin rneplikt t. ex. i Kaukasien; och i en följande artikel antydde ; värda bladet att finska senaten saklöst kunde undvaras.

Med några penndrag i de ryska slavofilbladen torde vår ks öde emellertid ännu icke kunna anses beségladt. Men oak- lt eller måhända just i följd af sin öfverdrift och hänsynslös- ; äro dessa uttalanden dock att anses såsom uttryck för den i rvarande tid herskande opinionen i kejsardömet. Och åtmin- ne såvidt de beröra frågor, hvilka höra inom ramen för de i tersburg sammanträdande komitéernas uppdrag, kunna de där- icke lämnas obeaktade.

Härvid förtjänar emellertid konstateras att äfven Nov. Vr. utsätter nödvändigheten af att vår särskilda tulltaxa bibehålles. ljden däraf är åter att, frånsedt de lättnader, som komme att iomföras beträffande passageraretrafiken, tullgränsen icke skulle

kunna upphäfvas eller tullfrihet beviljas för annat än inhem varor, i öfverensstämmelse sålunda med det i vår föregående februarihäftet införda artikel framhållna alternativet II.

Såsom ofvan antyddes, vill Nov. Vr. häller icke för när rande rubba vårt myntsystem, och yrkandet på myntvärkets mynträttens upphäfvande får väl vid sådant förhållande, sedt från bladets egen synpunkt, betraktas såsom ett miss Åtminstone vore det ryska myntvärket sannolikt föga benäget åtaga sig myntningen af våra särskilda mynt.

Ett förslag om införande på pappret, om också icke i ligheten af en ny myntenhet: guldrubeln — hvilket förslag öfrigt icke framträdt i den ryska prässen utan på annat håll — får förmodligen äfvenledes antagas hafva förfallit. Från syn punkten af komitéernas program vore det en reform mer namnet än till gagnet. Olikheterna mellan det rådande bytes medlet i Finland och kejsardömet komme att fortbestå, missnöje med kursen likaså. Hvilka skäl kunde väl vid sådant förhåll de hos ständerna anföras till stöd för ett dylikt förslag med däraf påkallade lagförändringar och kostnader? Reformen vore dessutom ingalunda ofarlig. Följderna af en gemensam enhet om än ursprungligen grundad på metall, gjorde sig nogsamt känn bara under perioden 1854—1865. Olägenheterna af en högre myntenhet än den nuvarande torde häller icke böra underskattas.

I postfrågan lär man hafva framstält ett förslag om afskaf fande af våra särskilda frimärken, under förutsättning hvaraf det finska postvärket skulle mot erläggande af tillvärkningskost naden från det ryska erhålla den för trafiken inom Finland erfor derliga mängden postmärken. Genom att de ryska postmärken lyda på kreditrubel, medan däremot bytesmedlet hos oss är grun dadt på metall, skulle det emeilertid i följd af växlingarna i kursen kunna blifva en industri för såväl posttjänstemännen som andra postmärkeförsäljare att, då kursen är hög, köpa frimär ken i Finland för användning i kejsardömet och vid låg kurs tvärtom. Redan en pennis förtjänst på ett sju kopeks frimärke motsvarar fem procent; och skulle kursen nedgå till exempel till medeltalet för senaste tio år (250), vore det, under för utsättning af ett pris af tjugu penni för ett sju kopeks fri märke, tolf och en half procent billigare att köpa sina märken i Petersburg än i Finland — en besparing, som måhända till och med en och annan affärsman icke skulle sky att direkte, sålunda utan anlitande af mellanhänder, förskaffa sig. Och i ingen händelse vore det tvifvel underkastadt att litet hvarstädes skulle uppstå sådana mellanhänder, genom hvilka tidtals frimärkena skulle säljas billigare än hos postvärket. Omöjligt vore å andra sidan att låta postmärkenas pris i Finland variera efter kurs, i hvilken händelse t. ex. ett sju kopeks märke den ena dagen skulle kosta $18\frac{1}{2}$, den andra $19\frac{1}{4}$ penni o. s. v. — Men oberoende häraf skulle ett dylikt bolagskap i afseende å inkomsterna — medan postvär-

ana i öfrigt vore att betraktas såsom skilda affärer — icke unna aflöpa utan svårigheter och förvecklingar. Såsom i vår iregående uppsats framhållits, föreligger numera häller icke något ehof i detta hänseende, sedan åtgärd vidtagits om befordran äfren af ofrankerade bref till och från kejsardömet. — Men om mellertid frimärkesamlaresynpunkter i denna fråga anses böra vara de afgörande, så må man då hällre trycka det finska postvärkets frimärken nästan till oskiljaktighet lika med kejsardömets, blott man bibehåller något kännetecken, som gör det möjligt att verkställa likvid eller åtminstone konstatera förhållandet vid möjliga beskyllningar mot det ena postvärket att lefva på det andras bekostnad o. s. v.

Nu likasom tidigare hafva vi gått ut från förutsättningen, att såväl post- som tullvärkena i Finland fortfarande skola förblifva inhemska institutioner, lydande under finsk lag och finska myndigheter. Oaktadt yrkandena i den ryska prässen och oaktadt alla rykten, finnes väl dock icke anledning att befara åtgärder, som vore oförenliga med våra lagar och den vårt land tillförsäkrade autonomin.

Medborgare.

Stockholms teatrar. Den innevarande säsongen tyckes visserligen ej komma att bli af någon större betydelse — dess största händelse" blir väl upptagandet af Strindbergs „Mäster Olof" på kungl. dramatiska teatern, hur detta nu må utfalla — men den är intressant just därför, att den låter våra teaterförhållanden framträda i så skarp belysning.

Planlösheten i våra teatrars ledning är uppenbar. Att finna och påvisa den ledande tråden i teatrarnes värksamhet tillhör det omöjliga — teatrarne arbeta ej efter någon plan och ha till mål att alltid bjuda publiken precis på hvad denna vill ha. Det ena stycket följer på det andra, lyckas mer eller mindre bra och försvinner i de flesta fall för alltid. Några stående repertoarstycken finnas ej; till och med de mest betydelsefulla dikter, som stå upp på scenen, bli snart „utspelade", gifvas kväll efter kväll, till dess publiken glesnat i sådan grad, att man finner det vara på tiden att nedlägga stycket. „Det nya systemet" är försvunnet från dramatiska teaterns spellista, likasom „Mäster Olof" enligt all sannolikhet om ett år kommer att sökas där förgäfves. De enda stycken, som kunna kallas repertoarpjeser, äro ett par bagateller, som helt och hållet lefva på en omtyckt skådespelares eller skådespelerskas popularitet och som uppföras ej för deras egen skull, utan för fru Hartmans eller hr Hedins eller hr Fredrikssons. „En räddande ängel", „Telefon" och „En kopp té" utgöra vår nationalscens enda repertoarstycken.

Dramatiska teatern är, som bekant, sedan halftannat år tillbaka ett privat affärsföretag, ehuruma d godt stöd ofvanifrån. Det

var naturligtvis ett vanskligt företag att taga hand om denna teater, och det är naturligt att de, som vågade detta, skulle börja med att förvissa sig om möjligheten af att hålla teaterns värksamhet uppe i financielt hänseende. Detta lyckades under förra spelåret så bra, att det blef ett litet öfverskott att utdelas bland delägarne. Att teaterns spellista ej i någon mån förändrats under scenens nya ledning har blifvit erkändt. Men dramatiska teaterns förra direktör — som var modig nog att upptaga „Gengångare“ och Fitgars „Hexan“ — skötte teatern så planlöst som det väl var möjligt och gjorde sig sorgligt känd genom sin förkärlek för tyska lustspel, äfven af allra sämsta slag, och sin godtycklighet, då det gälde att antaga eller förkasta vissa svenska originalstycken.

Dramatiska teatern arbetar för närvarande under ovanligt gynsamma omständigheter. Låt vara att den är försiktig och sällan upptager andra stycken än sådana, som lämpa sig för de mest omtyckta af sällskapets förmågor, så är det emellertid ett faktum, att alt, som där gifves, slår an på publiken och — som det på teaterspråket heter — „går“, det vill säga lämnar behållning i kassan. Några stycken „gå“ därför, att de spelas väl, andra fastän de spelas illa. Denna vinter ha vi fått upplefva att ett stycke af rang — *Kärlekens komedi* nämligen — på landets främsta scen fick ett utförande, sådant att styckets mening fördunklades i stället för att framhållas och förklaras, och detta af den orsak, att hufvudrollen, Falk, som uppbär det hela, framstäldes på ett altigenom omöjligt sätt. Den djärfve Falk blef i hr Palmes händer en sjuklig karrikatyr, som ej ens kunde framsäga versen så, att åhörarne begrepo *hvad* som sades. En så uppenbar, så grundlig och så löjlig missuppfattning af en maktpåliggande roll — och en sådan intressant och tacksam roll! — utgör något minst sagdt ovanligt på en teater af rang. Men förhållandet står dock ej så ensamt, att det ej måste väcka publiken till att tänka sig närmare in i ställningar och förhållanden vid vår främsta talscen. Och fastän man där spelar kväll efter kväll för fulla hus och fastän traditionen om det oöfverträffliga sätt, på hvilket särskildt komedier, och särskildt franska sådana där utföras, håller i sig, så börjar publiken i alt högre grad få ögonen öppna för hur det gått utför med de kungliga teatrarne. Vår stockholmska kritik är välvillig och tjänstaktig och tyckes ha till valspråk: hällre fria än fälla; men äfven i våra tidningar börjar ett omslag att göra sig gällande, och den meningen kommer alldeles säkert att bli den allmänna, att där måste tagas i med kraftig hand, om vår nationalteater — ty som sådan anses fortfarande dramatiska teatern — skall hålla sig uppe som konstanstalt. Det går ej i längden att basera den på några få, af publiken gärna sedda och applåderade förmågor och att bestämma repertoaren på grund af deras talang och deras begränsning.

Dramatiska teatern nu är alls ej hvad den varit. Dess gamla bepröfvade stödjepelare äro nära nog allesamman borta, och de, som kommit i stället, ha ej sina föregångares entusiasm och lika litet

säkra teknik. Våra skådespelare, äfven de värkligt talang-sakna altför ofta skola, och teatrarna få nu vidkännas följ-af att kungliga teatern sedan lång tid tillbaka vanvårdat all k tradition och låtit de unga växa upp utan den nödvändiga ktionen. Därför har dess repertoar nu blifvit beroende af ett :e „stjärnor“, medan dess prestationer i sin helhet altför ofta . stil och hållning. Det har händt — exempelvis då „Så s en argbigga“ togs upp i fjor — att man i ett styckes fram-ing och uppsättning kunnat konstatera en skicklig — tillfällig ıstruktörs ande sväfvande öfver det hela. Men detta är undan-„Kärlekens komedi“ visade, trots goda ansatser hos flere af edvärkande, hvart laissez-aller-systemet leder. Det var en pre-n sådan, att hade Ibsen varit bland åskådarne, så skulle han nnat kvar där länge.

Och nu föll det sig så förargligt, att samtidigt spelade August ergs trupp samma stycke i Göteborg och andra städer t sätt, som enligt sakkunniges omdöme vida öfverträffade tiska teaterns tolkning af den Ibsenska idékomedin. Några ı råder Lindbergska sällskapet dock ej öfver, men där fans ıvad som saknas hos våra kungliga aktörer, enhet och kor-t i uppfattningen, där fans lif och ungdom och entusiasm, är fans den skicklige ledaren, som kungliga teatern saknar, n, som är den nödvändigaste person i ett teatersällskap. Där ı för öfrigt hvad som ej fans vid dramatiska teatern: en och en Svanhild, en jeune-premier och en primadonna (hr berg och fru Håkanson). Dramatiska teatern har i ett par ıglat sig fram med betänklig brist på ungherrar, lämpliga till ›roller. Nu är hr Rydgren engagerad, och en ung hr Skån-›lir bra med tiden och visar vackra framsteg, men gör ännu t af sällskapsteater-aktör. Det är emellertid han, som lär ı att kreera Olaus Petri roll i Strindbergs skådespel — någon mäster Olof fins ej att tillgå. Han är för öfrigt en arbet-ng man, som med ifver instuderar hvarje ny roll för kompe-erson och ej litar på sin inspiration eller på sin konstnär-felbarhet.

Det kan tyckas som hade jag talat obarmhertigt eller ensi-›m vår främsta scen, i synnerhet då det är för en främ-publik jag berättar om ställningar och förhållanden hos oss. .els är dramatiska teaterns nuvarande ställning karaktäristisk ra teaterförhållanden, och dels äro våra skådespelares goda :aper så ofta framhållna, att äfven de mindre fördelaktiga :aperna böra få sin belysning. Tadlet, som höres från många u och som bebådar ett omslag i publikens hållning, gäller igt, såsom jag förut påpekat, mycket litet den enskilde skåde-n, men går däremot ut på det sätt, på hvilket de af landets som publiken har rätt att ställa höga fordringar på, blifvit Att hjälpa upp Thespiskärran på fast mark igen, det är ›giften för den sceniska konstens vägbrytare i Sverige.

Att dramatiska teatern har lyckan med sig och att allting „går" där har nyligen ytterligare blifvit bevisadt genom att „Kärlekens komedi" *ej* föll, fastän publiken måste skratta vid de allvarligaste moment i stycket. Det gafs inemot ett tjog gånger. Ett obetydligt treaktsstycke „Faelles Sag" — på svenska kalladt *En för bägge och bägge för en* — af Emma Gad lyckades också tack vare flera roliga scener och vältecknade hvardagsfigurer att hålla sig uppe. I stycken sådana som detta äro fru Hartman, frök. Åhlander, hr Personne och Baeckström i sitt esse, liksom fru Fahlman, som för närvarande är den mest använda af sällskapets kvinliga medlemmar, är bäst hemma i den franska komedin. Fru Fahlman gjorde titelrollen i Sardous komedi *Lilla svärmor* spirituelt och med rolig karaktäristik, och senast har hon i en från italienska språket öfversatt salongskomedi, *På nåd och onåd* af Giacora, spelat en kokett salongsdam på ett sätt, som skulle hedrat teaterns förra generation, äfven om elegansen ej var riktigt äkta.

Båda dessa stycken ha haft framgång, men bäst har på sista tiden *Chamillac* lyckats, den gamle Octave Feuillets ej vidare anmärkta sedekomedi. Där skötte hr Fredriksson och fru Hartman första stämman med både känsla och bravur, det behöfs knappast sägas. Och Chamillac har gifvits sina 30 gånger — oftast för fulla hus och är, då detta skrifves, alls ej utspelad. Detta är i betraktande af styckets egenskaper rent af oerhördt.

Första hälften af denna säsong var på det hela taget ganska mager. Den medförde för det mesta obetydligt gods af det slag, som man glömde, då man efter slutadt spektakel väl var kommen ut i teaterförstugan. Men nu på vårsidan — vi ha i Stockholm haft aprilväder i februari — tager det hela, tyckes det, en helt oväntad vändning, och teatervännen måste förvånad medge att säsongen är ju rentaf intressant.

„Vårsidan" blef de nya svenska originalens tid. Ty vi äga värkligen dramatiska författare, fast vi alt emellanåt äro benägne att glömma det. På höstsidan tidigt voro hrr Ernst Lundqvist, Tor Hedberg och Axel Lundegård framme och lämnade sina visitkort. Nu var turen hos Edvard Fredin, Anna Wahlenberg och G. af Geijerstam. Inom två veckor fingo vi se tre nya originalstycken, och alldeles i samma vefva bjöd dramatiska teatern på en nyhet, den italienska komedin. De svenska styckena spelades alla på andra teatrar än nationalscenen, och ett af styckena, Anna Wahlenbergs stycke *På vakt* gick sin död snabbt till mötes, just därför, att det ej blef speladt på den scen, där det hörde hemma. Nu gafs det visserligen förträffligt på Södra teatern, men dess teaterns publik vill ha farser och buller och skrän, och är helt och hållet oberörd af den fina komedin. Den vackra och förtjänstfulla lilla komedin gafs helt få gånger — summa sju — för halftom salong. Som stycket redan utkommit från trycket, anser jag mig ej behöfva tala om dess innehåll; för öfrigt är det väl att antaga att Helsingfors' teater införlifvar det med sin spellista.

Biltog, den i somras bortgångne Fredins efterlämnade folklifsdrama, vann på Svenska teatern måttlig framgång, drog ej folk och försvann snart från affischen. Dramen innehöll flere fina drag, men skildringen af folket var för mycket bygd på tradition. Äfven detta stycke föreligger på tryck.

Geijerstams *Aldrig i lifvet!* följde på Södra teatern omedelbart efter Anna Wahlenbergs af alt literärt folk så varmt och af förstadsteaterns habituéer så kallt mottagna stycke. „Aldrig i lifvet“ är en svensk författarpjes, som i humoristisk lustspelston skildrar en ung författares ställning till förläggare, teaterdirektörer och publik. Författaren, som ingen velat veta af, blir ansedd som drunknad, och då sörjer „svenska folket“ vid hans bår, förläggarne köpa hans manuskript, han är med ett ord en stor man — till dess han uppstår igen bland de lefvande till stor förargelse för herrar affärsmän.

Satiren är skarp, men godmodig, och stycket har flere roliga scener och kvickt tecknade typer. Det rönte stor framgång och förtjänar den — äfven därför, att den sak det indirekt förfäktar behöfver bli påpekad och belyst. Stycket innehåller scener, som utgöra det ojämförligt bästa Geijerstam ännu skrifvit i dramatisk form. Det är till hälften fars, till hälften satirisk komedi.

På det stora hela har spelåret hittils varit ett godt år för teatrarna — för Svenska teatern undantagen. Denna teater, som i fjor hade en sällsynt tur — tack vare i främsta rummet *Lifvet på landet* — har nästan hela denna vinter förföljts af en lika ihållande otur. Det enda stycke, som gått bra i år, är operetten *Kejsarens nya kläder*. För öfrigt ha nya och gamla stycken jagat hvarandra med vild hast. Repertoaren har, det är sant, varit mer än blandad: man har där funnit gedigna saker, sådana som Turgeniefs skådespel *Natalia* — som ej fick ett tillräckligt bra utförande — och intressanta moderna stycken, såsom till exempel *Kärlek* af Edvard Brandes, sida vid sida med tyska dussinkomedier, den ena efter den andra — den bästa var *Cornelius Voss* — tyska, klumpiga sensationsdramer, såsom „Eva“ af Richard Voss, och möglade, förlegade ting, sådana som „En fattig ung mans äfventyr“ och „Ringaren i Notre-Dame“. Det är mindre underligt, att publiken, som haft andra nöjen att välja, föredragit dessa andra. Men med teatern gick det bakut; en del af sällskapet, däribland de från Engelbrechtska turnén bekanta hr och fru Celander samt hr Olsson, reste sin kos till Finland, och med återstoden fortsättes nu värksamheten så godt det går.

Efter „Biltog“ följde en dram af spanjoren Echegaray, hvars „Galeotto“ gjorde alt för stor lycka för att våra teaterdirektörer skulle kunna låta hans öfriga dramer ligga. *Bernardo Montilla* var intressant liksom alt hvad Echegaray skrifvit, men kom ej till sin rätt på Svenska teatern, hvars personal ej har sin styrka i den fina komedin eller i framställningen af salongsmänniskor.

Samtidigt återupptog dramatiska teatern *Dora* af Sardou, ett sensationelt skådespel, som för 11 år sedan spelades utsökt bra på samma scen. Titelrollen gafs nu af fru Hartman, som, ej nöjd med att hålla sig inom backfisch-genren och inom de gladlynta, muntra och friska unga fruarnas sfer, tycker om att försöka sig i den allvarliga stilen. Naturligtvis vinner den sympatiska skådespelerskan äfven i Doras gestalt både applåder, blombuketter och loford, men ännu har hon ej gifvit oss skäl att tro på hennes lämplighet som tolk för seriösa roller, hvilka fordra en helt annan kraft och glöd än den hon förfogar öfver, en helt annan naturell än hennes.

I maj vänta vi åter fru Betty Hennings hit, och då skall, säges det, bland annat Sardous „Låtom oss skiljas", som tillhört Södra teaterns repertoar — och där i parentes sagdt fru Hilma Bruno först gjorde sig bemärkt — upptagas på dramatiska teatern. Huruvida vi då äfven få se „Kung Midas", är ännu oafgjordt. Fru Hennings vill utföra sin glansroll i stycket, men dess författare vill att hans hustru, den norska skådespelerskan Didi Heiberg, skall spela rollen i Stockholm, och nu blir det kanske hvarken den ena eller den andra. „Kung Midas" är emellertid införlifvadt med Lindbergska sällskapets spellista och kommer väl i alla händelser förr eller senare till Stockholm.

För öfrigt är det föga af vikt att anteckna från vår teatervärld. En kvick och rolig fransk komedi, „Tjufskyttar", och en rätt lustig tysk fars, „Pettermans flickor", ha utgjort kassastycken för Södra teatern, innan de svenska originalen började grassera där, och på Vasateatern går „Mikadon", den världsbekanta operetten, för goda hus.

Ett par Strindbergsföreställningar har det varit tal om, men huru därmed blir är ej bekant. Uppföras skulle „Fröken Julie" och „Kreditorer" — två stycken, om hvilka meningarne varit betydligt delade — samt „Parias", som gjorde lycka i Köpenhamn, och ett ännu ej uppfördt enaktsstycke med titel „Samum". August Srrindberg, som nu åter är bosatt i Stockholm och som trifs här utmärkt, är sysselsatt med flere arbeten, bland annat med fortsättningen af „Svenska öden och äfventyr" samt — säges det — med en ny serie „Sömngångarnätter", som skulle skildra hans intryck af Sverige efter den långa frånvaron från fosterlandet. Hans sorgspel „Fadern" skall uppföras på hofteatern i Meiningen, och „Mäster Olof", som skrefs för 12 år sedan och retuserades vid nationalteatern, på den tid, då där funnos krafter att värdigt utföra det storslagna dramat, får nu ändtligen upprättelse.

G—g N.

Läkare-statistik. Redan åren 1822—1835 utgaf en vår landsan, medicinalrådet Johan Fredrik Sacklén, i fyra digra band en ensk läkarehistoria, innehållande biografiska och bibliografiska anckningar om Sveriges läkare ända från Gustaf Wasas dagar, samt 333 en dylik historia öfver rikets apotekare. Dessa arbeten forttes af Wistrand, Bruzelius och Edling, och genom dem äger Sverge om sina läkare och apotekare utförligare, fullständigare och ggrannare upplysningar än oss veterligen något annat land.

Angående Finlands äldre läkare innehåller Sackléns värk ånga viktiga upplysningar, men något särskildt åt finske läkare gnadt, utförligare arbete har hittils saknats. Genom ett nyligen ikommet arbete, *Finlands läkare och apotekare*, (Werner Söderröm, Borgå 1889) har utgifvaren, hr *H. af Schultén*, till en viss ad fylt denna lucka, i det han sammanstält biografiska uppgifter fver Finlands alla *nu lefvande* (och några under bokens tryckning ed döden afgångne) läkare och apotekare.

Att utgifvaren på sitt arbete nedlagt mycken möda är otvifslaktigt. De ojämnheter, som råda i afseende å de meddelade lefadsteckningarna, bero till en väsentlig del på ojämnheter i de utifvaren meddelade självbiografiska uppgifterna. Dock synes oss tt utgifvaren altför litet begagnat sig af sina naturliga rättigheter ch i altför hög grad låtit de olika biografierna bära prägeln af de rsprungliga författarnes sätt att nedskrifva dem. Särskildt gäller etta om de bibliografiska uppgifterna, angående hvilka något spår ill enhetlig plan svårligen kan upptäckas. Dessa äro dessutom i många biografier långt ifrån så fullständiga, som de borde och kunde vara. Det är icke tillräckligt att bland en persons utgifna arbeten finna uppgiften „smärre uppsatser i Finska läkaresällskapets handlingar"; man ville gärna veta hvilka ämnen dessa uppsatser behandla. Och intet hade varit lättare för utgifvaren än att, om vederbörande icke gifvit sig mödan att förteckna sina literära produktioner, slå upp en så lätt tillgänglig tidskrift som den nyss nämda och själf göra förteckningen. Likaså hade ur medicinalstyrelsens och universitetets arkiv kompletterande uppgifter för några biografier utan svårighet kunnat erhållas. Dock erkännes villigt att dessa här anmärkta brister endast obetydligt minska nyttan och användbarheten af utgifvarens arbete, och vi begagna tillfället att uttrycka vår tacksamhet för de värdefulla upplysningar han i detsamma lämnat om Finlands läkare och apotekare.

Hela antalet af i boken upptagna läkare-biografier utgör 236; af dessa hänföra sig 11 till läkare, som dött under bokens tryckning. Af de återstående 225 läkarne äro 4 bosatta utom Finland. Landets hela läkarekår uppgår således till 221 personer; detta gör icke mera än 1 läkare på 10,000 invånare, hvilket visar att vårt land i jämförelse med andra civiliserade länder har mycket få läkare.

Landets älsta läkare är numera professor J. F. Elfving, född 1801; sedan komma professor E. J. Bonsdorff och doktor W.

S. Schildt, alla födde 1810. Den yngsta medlemmen af läkarekåren är född 1862. Öfriga upplysningar om läkarnes ålder innehållas i följande tabell.

Födelseår.	Antal läkare.
1801	1
1810	2
1811—15	8
1816—20	3
1821—25	10
1826—30	16
1831—35	20
1836—40	20
1841—45	20
1846—50	31
1851—55	46
1856—60	41
1861	4
1862	1

Af samtliga i arbetet upptagna läkare hafva 226 vid Finlands universitet aflagt medicinelicentiat-examen, 4 hafva vid utländsk högskola vunnit sin doktorsgrad, 5 äro kirurgiemagistrar och 1, landets enda kvinliga läkare, har erhållit legitimation, sedan hon aflagt enskilda förhör i de kurser, som fordras för medicinekandidat- och licentiatexamen.

Bland förstnämde 226 läkare hafva tvänne, innan de ägnat sig åt medicinska studier, vunnit filosofiedoktorsgrad; om 3 äro uppgifterna i boken icke fullständiga. Återstå således 221 licentiater, ur hvilkas biografier vi kunna vinna exakta upplysningar angående den tid, som är nödvändig för den medicinska studiekursen och de olika examina, som därvid afläggas.

För att i detta hänseende vinna en tillfredsställande kunskap är det icke lämpligt att taga ett medelvärde, emedan ett sådant påvärkas af den altför långa tid, som några enskilda behöft för afslutandet af sina studier. Vi komma till en vida bättre insikt i här föreliggande fråga, om vi undersöka huru många aflagt en viss examen på 2 år, huru många på 3 år, o. s. v. Den tid, som användts af de fleste, utgör den för ifrågavarande examens ordentliga afläggande i allmänhet använda tiden.

Följande tabell innehåller på detta sätt sammanstälda uppgifter rörande tiden för filosofiekandidat-, medicinekandidat- och medicinelicentiat-examen.

Tid år	Antal läkare som inom denna tid aflagt: Fil. kand. examen.	Med. kand. examen.	Med. lic. examen.
t. o. m. 2	3	43	10
2—3	26	126	22
3—4	77	26	69
4—5	63	18	80
5—6	31	4	22
6—7	13	2	2
mera än 7	8	2	6

Dessa examina hafva emellertid aflagts under mycket växlande nensföreskrifter. För att gifva våra sammanställningar aktualits intresse meddela vi en annan tabell, där vi endast upptagit , som sedan början af år 1879 undergått medicinelicentiat-exa-. Deras antal är 108.

Tid år.	Antal läkare som inom denna tid aflagt: Fil. kand. examen.	Med. kand. examen.	Med. lic. examen.
t. o. m. 2	2	26	—
2—3	24	63	5
3—4	48	9	30
4—5	25	7	57
5—6	5	2	11
6—7	2	1	2
mera än 7	2	—	3

Filosofiekandidat-examen har i allmänhet kräft 3—4 år; ett s obetydligt antal har aflagt densamma på mindre än 3 år. — dierna för medicinekandidat-examen hafva fordrat en tid af 2—3 många hafva visserligen gjort denna examen på ännu kortare än 2 år, men man kan fråga om icke det gamla ordet „festina te“ härvid borde något beaktas. — På medicinelicentiat-examen i de flesta fall arbetats under 4—5 år, men att det är möjligt på kortare tid, 3—4 år, absolvera densamma synes ur tabellen.

Om vi såsom medelvärde för de tre olika examina taga resp. „ $2\,^1/_2$ och $4\,^1/_2$ år, få vi hela studietiden vid universitetet att ra $10\,^1/_2$ år. Denna slutsats bekräftas af erfarenheten. Vi a på samma sätt som nyss sammanstält uppgifterna om hela medicinska studiekursens längd och meddela dem dels för samt- 221 licentiater (I), dels för de 108, som sedan början af 1879 ergått sin sista medicinska examen (II).

Medicinska studiekursens längd

År	I (alla)	II (sedan 1879)
mindre än 8	6	5
8—9	21	12
9—10	43	25
10—11	50	24
11—12	36	14
12—13	26	17
13—14	19	4
14—15	8	1
längre än 15	12	6

Vi se att det största antalet af dem, som efter 1879 b medicinelicentiater, för sina studier behöft mellan 9 och 10 mellan 10 och 11 år. Endast ett fåtal har gjort sin studieku kortare tid än 9 år.

Vi tro icke att tiden för studier på de rent medicinska mina kan i någon nämnvärd grad minskas, om icke de studen medicinska bildning däraf skall lida. Men att för förbere studier offra en tid af 3 till 4 år är för mycket. Också står j en förändring till det bättre för dörren. Kan den nya medik sofiska examen afläggas på 1—2 år, så sänkes därigenom hel dietiden från 9—11 till 7—9 år, hvilket ur många synpunkte betraktas såsom en stor vinst.

Den lefnadsålder, vid hvilken studiekursen vid univers afslutats, har varit

Lefnadsår.	Antal Samtlige licentiater.	Antal Licentiater från början af 1879.
23	1	—
24	1	1
25	6	1
26	9	5
27	36	23
28	35	21
29	33	18
30	29	12
31	30	14
32	16	5
33	3	—
34	9	2
35	4	1
36	5	3
öfver 36	4	2

Den ålder, vid hvilken en ung man afslutar sina medic studier, utgör således nu för tiden i allmänhet 27—31 år. I härvid är en genom den filosofiska examens förkortande åstad men reduktion i hög grad gagnelig.

Robert Tigerstedt.

Det unga Tyskland.

Sedan några år försiggår i den tyska literaturen en relse, hvilken hittils föga blifvit beaktad i utlandet, men iemlandet inom ganska kort tid vunnit utbredning och ımkallat skarpa brytningar. En kamp har begynt mel- ı gamla traditioner och nya åskådningssätt i konst och esi, mellan idéer, hvilka altsedan 1848 gält för oantast- ;a, och en realistisk diktning, hvilken, väckt till lif ge- m allmänna strömningar i den europeiska literaturen, ll gå sin egen väg.

Ty det literära och konstnärliga åskådningssätt, mot ilket den yngsta reaktionen i Tyskland vänder sig, ett arf, om äfven ett illa förvaltadt arf, från den epok, m under namnet „Det unga Tyskland" blifvit både be- ıdrad och nedsvärtad. I dess egendomliga skaplynne gger förklaringen till att den nyare tyska literaturen i n utvecklingsgång öfverflyglats af literaturen i öfriga euro- ›iska länder. Epoken „Det unga Tyskland" ledde till emanpation från all romantik; men medan i öfriga europeiska nder denna emancipation framkallats af naturalistiska och ıalistiska strömningar, var det däremot i Tyskland en nyk- ›r rationalism som trädde i opposition mot den romanti- ka poesin. Att denna rationalism slog så djupa rötter, tt det behöfdes flere decennier och en alldeles ny gene- ıtion för att bereda insteg åt en djupare och mera mång- idig uppfattning af poesin, berodde främst på de politi- ka och sociala förhållandena.

Denna literära riktning från fyratiotalet går nu jämte e frukter den burit mot sin graf; ja den har i flere afse- nden blifvit oss så främmande, att vi mången gång skaka å hufvudet öfver densamma. Men det ligger dock ett eget ›ehag i att i våra dagar kasta en blick tillbaka på denna ›eriod med dess jordade ideal och krossade illusioner.

I politiskt afseende är tiden från befrielsekrigen till evolutionen 1848 full af de mest oklara stämningar, full

af alltid på nytt vaknande och alltid otillfredsstälda och undertryckta önskningar, en lång tid af jäsning och experimenterande på alla områden. Under tunn aska gömmer sig en glöd, som flammar upp och aftar alt efter vindens styrka och riktning, tils slutligen stormilen under julidagarna 1830 för ett ögonblick rör upp den till klar låga. Sedan blir det åter tyst, tils februarirevolutionen kastar sin fackla äfven öfver Tyskland och lägger hopade medeltidsfördomar i aska.

Den glada inspiration och de djärfva förhoppningar på ett stort, enigt och mäktigt Tyskland, hvilka befrielsekrigen väckt till lif hos den tidens ungdom, hade visserligen blifvit tillintetgjorda af Wienerkongressen, oaktadt dess i politiskt afseende ganska litet allvarsamma fysionomi. Den Metternichska politiken hade sörjt för ett grundligt afkylande af den patriotiska stämningen. Men denna politik kunde det oaktadt icke förhindra de unga, som blödt på Leipzigs och Waterloos slagfält, att föra den eldiga och svärmiska inspirationen från valplatsen in i det husliga lifvet, i likasinnades krets och i universitetens hörsalar. Romantiken med sitt mystiska känslojubel och sin medeltids teutomani firade sina största triumfer. Hatet mot alt „välskt" och helighållandet af alt „tyskt" — „tysk kärlek", „tysk trohet", „tysk dygd" — blefvo plikt och skyldighet hos hvarje god fosterlandsvän. „Frisch, fromm, fröhlich, frei", blefvo specifikt tyska dygder *). Romantiken i denna patriotism motstod till och med den Metternichska politiken. I själfva värket ansågs den af denna politik vara af ringa betydenhet och lämnades oantastad såsom ett oskyldigt tidsfördrif. Det var sålunda ingenting förvånansvärdt att denna romantik snart sökte sig energisk värksamhet i det praktiska lifvet och slutligen förvärkligades i stiftandet af „die deutsche Burschenschaft". Därmed hade man funnit ett centrum, kring hvilket Tysklands hela antireaktionära, frihetstörstande ungdom sam-

*) Huru långt till exempel hatet mot fransoserna gick bevisar den gamla „turnfadern" Jahns förslag (en besynnerlig gammal man, som ville förvandla hela Tyskland till en enda stor turnanstalt) att vid gränsen till Frankrike anlägga en vild urskog med uroxar, vilda djur och gränsvaktare för att hålla de franska grannarne på afstånd för alltid.

le sig i stora skaror, en ungdom, som i motsats till de
ra studentföreningarnas, de så kallade Landmannschaf-
n's, råa framfart skref sedligt allvar, karaktärsfasthet,
igllighet och vidhållandet af högre ideala sträfvanden på
it program. Denna energiska rörelse nådde sin höjdpunkt
, Wartburg, där den 18 oktober 1817 reformationens tre-
undraåriga jubileum firades med värdigt allvar och reli-
öst högtidlig pomp och ståt. Först mot slutet af festen,
, inspirationens vågor gingo altför högt för att låta den
nsade eftertanken komma till ordet, uppfördes af några
identer ett efterspel, som skulle bli olycksdigert för hela
urschenschaft-väsendet. Tydligen för att påminna om
pbrännandet af bannbullan fattades af några radikala
; beslut att statuera ett exempel och låta „alle Bösen
1 Buben" i landet dömas till bålet. Under högljudt
propande af de till bålet dömdes namn öfverlämnades
. först symbolerna för perukens tidehvarf, ett gardist-
orlif, en hårpiska och en korporalkäpp, och därpå en Kot-
oues, en Kamptz', en Hallers med fleres förhatliga värk
ed tillhjälp af en högaffel åt flammorna.

Den unga „Burschenherrlichkeit", som med så mycket
gdomligt svärmeri och sådan fosterländsk hänförelse sett
gen, skulle dock ej bli af lång varaktighet. Då tvänne
senare den som spion misstänkte A. v. Kotzebue föll
: den excentriska Karl Ludvig Sands dolk, fann reaktio-
n en endast altför gynnsam förevändning för att förfara
ed all stränghet emot det förhatade Burschen-väsendet.
m beryktade Mainzer Centralundersökningskommissio-
n började sin feberaktiga värksamhet, uppspårandet af
h hetsjakten efter demagoger. Den obetydligaste gnista af
mantisk patriotism gaf dess „restaurerande" eller, såsom
in i Preussen sade, „kalmerande" statsklokhet anled-
ng att dokumentera sig som statens räddare, så att ej
s den notoriskt monarkiskt sinnade Arndt och den gamla
omma „turnfadern" Jahn undgingo Centralkomiténs värk-
mma åtgärder. „Die deutsche Burschenschaft", så protege-
d och förklemad i början, blef nu en „förkastelsevärd dema-
gi", och redan år 1822 upplöstes högtidligen „die Jenenser
urschenschaft" under de vemodiga tonerna af den Binzer-
a grafsången „Wir hatten gebauet ein stattliches Haus".

Visserligen fortlefde i hemlighet „Burschenschaften's“ politiska traditioner, tack vare Karl Follens feberaktigt ifriga propaganda för en enhetlig revolutionär förening, omfattande hela Tyskland; men Tysklands offentliga lif var enligt J. Scherrs träffande ord „lagdt i likkista, i den mekaniska polisstatens former, denna stat, som vet af inga statsborgare, utan endast tröga massor af kälkborgare, denna polisstat, där borgaren begår ett brott, om han tar värksam del i omsorgen om det allmänna bästa“. Den allmänna stämningen var kvalmig och förbittrad och dolde sig under missmodig tystnad för censorernas argusögon och för de officiella väktarne af „folkets sinneslugn“. En hemsk dödsstillhet rådde; det såg ut som om det offentliga och politiska lifvet sjunkit i djup sömn. Då utbröt i Paris julirevolutionen. Med häjdlös våldsamhet svallade upprorets vågor öfver grannländernas gränser och bortsopade jämte Bourbonernas tron äfven all nimbus, som omstrålat den heliga alliansen. De europeiska regeringarna betogos af en plötslig skräck: man var så öfverraskad, så oförberedd, att man icke ens bibehöll mod och besinning nog att tillsluta örat för de stormande ropen på reformer. Isynnerhet i de sydtyska staterna, där prässfrihet var tillstadd, fann den af julirevolutionen utdelade lösen ett kraftigt genljud. Nytt lif spirade upp i de tyska bygderna. Vid åsynen af regeringarnas försagdhet och brist på motståndskraft bemäktigades de upprörda sinnena af en glödande optimism, och i april 1832 uppmanade Siebenpfeifer, en ung entusiast från Pfalz, Tysklands män och ynglingar, hustrur och ungmör att fira tyskarnas majfest. Den 27 maj samma år församlades på slottet Hambach invid Neustadt 30 000 personer för att fira maj månads ingång genom stiftandet af en stor tysk medborgerlig förening „till afskakande af alt inre och yttre våld, till eftersträfvande af laglig frihet och tyskt nationalvärde“. Men reaktionen lät icke länge vänta på sig. Prässfriheten och de konstitutionella rättigheter, hvilka beviljats i enskilda stater, blefvo utan vidare upphäfda och annullerade, de frisinnade tidningarna blefvo indragna och författarena till liberala flygskrifter tagna i fängsligt förvar. Öfveralt spändes tyglarna alt stramare, och öfveruppsikten från styrelsens sida orga-

niserades alt strängare och mera hänsynslöst. Till och med i Preussen, där Wilhelm IV:s tronbestigning gifvit anledning till nya förhoppningar på bättre förhållanden, fann man sig snart nog afkyld och bedragen i sina förväntningar, då den unge konungen öppet förklarade att han skulle fortsätta den af hans fader en gång beträdda vägen. Hvilka tider man gick till mötes i Berlin kan man tydligast se af det kungliga dekret, som Königsberger-köpmännen erhöllo till svar på sin begäran om upphäfvandet af Cartellkonventionen med Ryssland. Där sades nämligen „att all möjlig omsorg nog skulle ägnas deras merkantila intressen, men att alla de anmärkningar de gjort i politiskt afseende bestämdt måste tillbakavisas, emedan sådana frågor gingo öfver en undersåtes synkrets". De ytterligare politiska missgrepp konungen gjorde sig skyldig till bidrogo endast att vidga klyftan mellan honom och folket, och då han slutligen på det allmänna hårdnackade ropet på konstitution gaf det svar, att han icke skulle tåla att ett skrifvet papper skulle tränga sig mellan honom och hans land, gafs det intet tvifvel mer i hvilken riktning händelsernas ström skulle flyta — då glimmade redan de första glödande kolen, hvilka 1848 skulle slå ut i klar låga.

Den tid af nära två decennier, hvars ändpunkter bildas af juli- och februarirevolutionen, är perioden för „det unga Tyskland". Det är en period då sinnena uppvakna och orientera sig samt i mödosam kamp söka att bringa ljus i det oklara och så godt som uppgifna förhållandet mellan individen och samhället, en period af arbete, som, öfvervakad af en aldrig upphörande, misstrogen kontroll, retad genom småaktiga denunciationer och blind förföljelselust, ofta i sin ifver för upplysning och sin fanatism för den goda saken förlorar alt sinne för konstnärlig begränsning och skjuter öfver det mål, som sundt förnuft och estetisk smak uppstält för densamma.

Ehuru de förnämsta representanterna för „det unga Tyskland" begynte sin värksamhet före julirevolutionens utbrott, hade dock denna revolution ett väsentligt inflytande på deras vidare utveckling. Från och med 1830 riktas i literära kretsar allas blickar på sociala och politiska förhållanden, de historiska studierna läggas å sido, och all

uppmärksamhet, alt intresse koncentreras på omgestaltandet af stat, kyrka och samhälle. De skriftställare, som uppträda på denna tid, bilda icke ett literärt förbund. De utgöra oppositionen gentemot romantiken, men äro ingalunda ordnade i slutna led, icke ens i grupper. De lefva åtskilda i de mest olika delar af Tyskland, deras lifsåskådning och uppfattning af konsten gå i de mest olikartade riktningar; först genom helt och hållet yttre omständigheter sammanföras de dock till en enda grupp och dömas slutligen in corpore å statens vägnar såsom varande en enhetlig, solidariskt ansvarig literär „skola“.

En ung privatdocent vid universitetet i Kiel, Ludolf Wienbarg (1802—1872), offentliggjorde år 1834 en samling kritiska essays, „Aesthetische Feldzüge“, hvars företal började med dessa ord: „Dir, junges Deutschland, widme ich diese Reden, nicht dem alten“. Därmed menades Tysklands frihetstörstande ungdom, som hade brutit med de gamla traditionerna i stat och kyrka, konst och samhälle och som ifrade för nya former och ett nytt, sundt innehåll i de mänskliga förhållandena. Året därpå uppträdde i „Zeitung für die elegante Welt“ sex unga skriftställare som literära representanter för denna tyska ungdom. Dessa sex poeter voro, utom utgifvaren af tidskriften, Gustaf Kühne, och den ofvannämde Wienbarg, den 35-årige Heinrich Heine, den 29-årige Heinrich Laube, den 24-årige Karl Gutzkow och den 27-årige Theodor Mundt.

Men ännu samma år, som den nya riktningen erhöll dopet, råkade den under Förbundsdagens förkastelsedom, hvilken enligt beslutet af den 10 december förbjöd alla skrifter af Heine, Laube, Gutzkow, Mundt och Wienbarg, emedan desse „bildade en literär skola, hvars bemödanden uppenbarligen gingo ut på att i belletristiska, för alla klasser af läsare tillgängliga skrifter på det fräckaste sätt angripa den kristna religionen, nedsätta de bestående sociala förhållandena och fördärfva all tukt och sedlighet“.

Det förstås af sig själft att under den revolutionära sinnesstämning, som beherskade hela det dåvarande andliga lifvet, ett dylikt förbud måste tillintetgöra den af Förbundsdagen afsedda värkan. Det var detsamma som att ringa i alarmklockan, hvilken nu sammankallade

t splittrade krafterna, lät dem inse gemensamheten intressen och sträfvanden och genom medvetandet ıensam fara och gemensamma fiender blott stärkte ›nade dem desto innerligare. Det unga Tysklands *skola* blef nu en literär *armé*, som öppet och löst förklarade krig mot all reaktion och all ro- och som med sin bitande, ingenting skonande kri- a kraft och djärfhet och sin fanatiska reformifver ut i det philiströsa lifvet spörsmål och diskussions- som hade ansetts vara politikernas, prästernas eller ıpsmännens ensak.

ktadt de enskilda representanterna för den mo- ktningen voro så söndrade och hvarandra så olika gåfning, världsåskådning och konstnärsprinciper be- som sällan under en stormig och stridslysten li- ok, märkas dock mycket bestämdt utpräglade drag, 'örläna rörelsen dess egendomliga karaktär.

; egendomliga i denna epok koncentrerar sig kring tre lika energiska som radikala fordringar:

Bort med romantiken och det innehållslösa „l'art ırt"! Intet ändamålslöst fabulerande, utan tydlig endast den medvetna reflexionen, icke det naiva det har berättigande och literärt värde.

Författaren skall vara *modern:* modern till stoff, ·istik, tendens och stil.

Den nya diktningens form är *den obundna stilen*.

ssa tre skarpt utpräglade drag gifva det unga d dess literära fysionomi, ur dem framgår den all- fvande och allting förstörande kritiken, det omätt- ;äret efter det nya, efter reformer, den allting med kande propagandan för de nyfunna idealen, den iga, feberaktiga värksamheten och kraftödande ener- trots alt bristen på en stor *gärning*.

t som framför alt vid betraktandet af denna pe- l slående tydlighet faller i dagen, är det gränslösa ıdet af tendensen, den nakna, ohöljda afsiktlighe- ıraktäristik och framställning. Författarens person- ›gram blir hufvudsak; hans karaktär och tänkesätt :äda i dagen i hvarje hans värk; skriftställaı värk-

samheten är endast en propaganda för författarens idéer, världsåskådning och reformplaner. Öfveralt möter oss samma opposition mot den lugna objektiva framställningen af det bestående så, som det ter sig för den skapandes rena opartiska öga, öfveralt samma betoning af tendens, reflexion och idé. Diktaren bör med filosofiskt skolad, kritisk blick genomtränga alla människans förhållanden i lifvet, han måste leda alla de otaliga strålar, som utgå från samhället, från det sociala och politiska lifvet, genom sitt individuella världsåskådnings spektrum, han måste vara banérförare för frihet, sedlighet och sanning, och de tre vapen han för äro oantastlig karaktär, tillintetgörande kritik och filosofisk dialektik. Skapandet i och för sig, blott och bart för den rena fröjd, den stora njutning skapandet skänker är icke nog — endast tankedjup, originella idéer, ett medvetet tydligt mål och ett liberalt sinne förläna diktarens värk ett handgripligt värde. Ett intressant och karaktäristiskt vittnesbörd därom ger Alexander Jung i sitt arbete „Moderne Zustände". Han säger: „Hvad har jag väl för varaktigt godt däraf, att första bästa roman berättar mig hurusom för tvänne älskande oöfverstigliga hinder resa sig. Jag hoppar öfver två kapitel, och se, de ha dock fått hvarandra. Har detta något som hälst inflytande på människolifvet i allmänhet (Alleben) eller blott på min egen sinnesförfattning? Hvarje händelse blir genast smaklös och dufven, då den går tillbaka i det förflutna, då däremot den tanke, den idé den möjligen innebär höjer mig ur tiden in i evigheten, skänker mig en skatt, som aldrig minskas och som befruktar mig i det oändliga till egna lycksaliggörande tankar". Skildringen af människor och ting och förhållanden nedsättes på detta vis till blotta medel, den skall tjäna diktaren blott som talarestol till att föra hans filosofiska spekulationer till torgs; den skall blott gifva honom ett gynnsamt tillfälle att hos läsaren framkalla „egna lycksaliggörande tankar i det oändliga".

Att en konstnärlig diktarevärksamhet, som rörde sig på sådana banor, trots all betoning af kritik och sanning, obunden stil och modernitet icke kunde uppnå en höjd af sant realistiskt skapande är förklarligt. Men den ville det häller icke. Värkligheten i och för sig förblef främ-

ande för denna värksamhet, som icke fann något behag i ansamma, om den icke var genomträngd af diktarens subjekva idérikdom. Och här trodde de sig kunna vädja till ett ttalande af Goethe, som 1827 yttrade till Eckermann: Hvad vill man med det reella i och för sig? Vi finna ehag däri, då det är framställdt med sanning, ja, det kan äfen gifva oss ett tydligare begrepp om vissa saker; men a egentlig vinning för vår högre natur finnes dock enast och allenast i det ideella, som framsprungit ur skalens hjärta". Och Gutzkow utropar: „Fordren I alltid på taldekonstens område endast sanning och natur, så skoen I till slut ha skrämt fantasin på flykten". Men fantan var för honom icke den skapande inbillningsförmågan, om för diktarens inre öga återspeglar de reala, enstaka reteelserna i lifvet i all deras egendomlighet, utan den rubblande, rådgifvande, allting berörande reflexionen, det inklod, hvarmed diktaren päjlar känslo- och tankelifvets jup; fantasin var för honom „Träume von Glauben, Wissen, Denken und Fühlen".

Hand i hand med dessa fordringar i konstnärligt afeende går begabberiet af hvarje poetisk värksamhet, som vill återvända till den rena, ogrumlade framställningen af le urgamla, eviga ämnena för poesin. Romantiken hånas om öfversinlig; de „dumma" Schwabarne med sitt oskyliga, men ofta naturtrogna rimsmideri förvisas till barnkammaren. Det hat, som vänder sig mot försvararne af lessa föråldrade åsikter, förklarar tillika den jord de bruka för ofruktbar; jämte de mänskliga känslornas vrångbild, sentimentaliteten, kastas äfven dessas rena spegelbild öfver bord. Redan den tjugufemårige Heinrich Heine uppfinner det för människosjälens ädlaste uttryck ganska litet smickrande epitetet: „Gefühlskehricht" (känsloafskräde).

Och den tidsenliga diktningen känner sig altför förnäm, altför genomandad och genomträngd af sociala, filosofiska och etiska problem för att välja denna „Gefühlskehricht" till ämne för sitt reformerande tankearbete. Den moderna literaturens ändamål är icke att befolka världen med bilder, utan med tankar, dess område är samhället, det offentliga lifvet, politiken. Äfven romantiken hade på sistnämda område varit värksam genom frihetskrigens ly-

rik, men det unga Tyskland vände sina blickar inåt. Den politiska lyriken, som omedelbart efter det unga Tysklands första uppträdande framträdde på valplatsen, riktade icke sina vapen mot någon yttre fiende, utan mot de reaktionära elementen i eget land; lyriken, som under frihetskrigen varit rent patriotisk, blef nu rent politisk, blef partilyrik, ja, den förlorade mången gång lyrikens karaktär och värde i allmänhet och förvandlades till en versifierad partiagitation. Hela literaturen blef inom kort en demagogisk propaganda, en social-politisk tidning, som i sina spalter icke intog något, som icke kunde anses stå i samband med dess program eller frågorna för dagen. Gutzkow själf förklarar ännu under sin första period literaturen för ingenting annat än „återspeglingen af samtidens män i de lägen, i hvilka de befinna sig, ett deltagande i deras debatter, frågor och svar angående tankar öfver allmänna ämnen och öfver den praktiska filosofin“. Literaturen blir en literatur af problemlösningar, af parlamentariska tornerspel och literära dueller, en literatur i dagens brännande frågor.

Detta uteslutande intresse för det aktuella, tidsenliga och på dagordningen stående för oss öfver till den andra egendomligheten, som karaktäriserar den ungtyska epokens väsende: den oupphörliga betoningen och högt uttalade beundran af det moderna i förening med en naiv opposition mot alt historiskt, en opposition, som icke hade sin grund i medveten insikt och kritiska förnuftskäl, utan helt enkelt i en icke medgifven oförmåga att välja och bearbeta historiska ämnen. Sinne för historien fattas ungtyskarne helt och hållet. De hafva endast undantagsvis och äfven då med ringa framgång försökt sig på historiskt område. Laubes „Geschichte der deutschen Literatur“ är lika glömd och glömd som Mundts „Geschichte der Literatur der Gegenwart“.

Det är ju ett obestridt faktum att hvarje skriftställare, liksom äfven hvarje konstnär, skänker den diktart eller den konstgren företräde framför alla andra, som mest motsvarar hans anlag och förmåga, hans natur och temperament och hvari han till följd häraf är i stånd att framalstra det högsta, som förunnats honom. Han skall af gan-

a naturlig mänsklig svaghet anse det gebit, för hvilket turen nekat honom sinne och mästerskap, för otillräkgt och lätteligen bedöma det med ringaktning. Sålunda r det endast altför förklarligt att ungtyskarne med sitt stfälliga historiska sinne konsekvent drogo den slutsats, t ett historiskt material icke vore ägnadt för poetisk nställning och ej värdigt en allvarlig, konstnärlig beudling. Klädde likväl diktaren undantagsvis sitt ämne i storisk dräkt, så tjänade denna blott som en mask, under ilken han till trots för prässlag och censorer oftast ekades utsäga det, som aldrig tillåtits honom i annan rm.

En syster till denna motvilja för det historiska var n redan nämda förkärleken för alt modernt. Diktan måste vara modern; han måste i sitt ämne, vore detta lan valdt ur den gamla eller nya tiden, inblåsa en morn ande. Hvad var emellertid modernt? Besvarandet denna fråga är icke så enkel, som det i första ögonblikt kan förefalla. Oaktadt detta ord var mycket „modernt" n fortfarande låg på allas läppar, var själfva begreppet galunda klart, utan vid närmare betraktande rätt komceradt*). Vi ha vant oss att betrakta det modernas ncip som ett i jämbredd med antiken och romantiken pträdande tredje konstnärligt element; Gutzkow vill :e anse den som ett antikens och romantikens congruum, un såsom öfvergången till ett ännu oupphunnet utveckgsstadium i vår tid. För honom äro „poetiska kombitioner af nyare förhållanden på ett naturligt och origilt språk" — „modern poesi". Därför angriper han som tiker hvarje återfall i romantiken och i de redan öfverda poetiska formerna såsom varande omodern dilettanm. Dock motsvara ännu dessa bestämningar ingalunda t begrepp om det moderna, som under denna epok kade i en hel rad unga hufvuden. För att förtydliga ad detta begrepp innebar, må här hänvisas till några

*) Tidskrifterna och de flesta skriftställares värk innehålla krit teoretiska undersökningar öfver begreppet „modern" och dess ncip. Äfven i boktitlar finna vi ofta detta ord. Så skref Theodor ndt „Moderne Lebenswirren" (1834), Laube „Moderne Charakteriten" (1835) o. s. v.

personligheter från denna tid, hvilka, oaktadt all olikhet till karaktär och uttryckssätt, i det ungtyska partiets ögon gälde för rent moderna naturer och banbrytare för det moderna. Framför alt må nämnas den judiska köpmannens i Berlin, Markus Lewins, dotter, hvilken under namnet Rahel Varnhagen von Ense med rätta blifvit berömd. Rahels inflytande på den dåvarande andliga skapelseprocessen är af djupgående betydelse. Hon offentliggjorde aldrig något arbete. Efter hennes död utgaf hennes man en samling fragment ur hennes bref och dagboksanteckningar *). Hon värkade blott och bart genom sin personlighet. Ungtyskarne samlades omkring henne som kring en Pythia och lyssnade till hennes aforistiska sentenser och uttalanden, hvilka de sedan som trogna apostlar buro ut i världen. Det som mäktigast fängslade ungtyskarne vid Rahels trollkrets var denna „kamp för det nya", som Gutzkow hade kallat hvarje andligt arbetes vehikel och som gaf hennes outtömliga och originella tankerikdom en underbar makt. Hon var excentrisk och spirituell och träffade med en sällspord andlig instinkt de slagord, som den tiden lågo i luften. Med naturlig öppenhjärtighet och någon gång litet för osminkad radikalism uppträdde hon för en friare uppfattning af kvinnans sociala ställning och intog därigenom ungtyskarne, hvilka just grubblade öfver och svärmade för emancipationsteorier; med bitande hån gisslade hon de reaktionära fördomarna i politik och konst och fordrade med varm inspiration ett allsidigt erkännande af och aktning för människohjärtats individuella kraf. Tyvärr hade naturen vägrat henne alt slags framställningsförmåga, men den form, hvari hennes tankar sökte sig uttryck: fragmentariska lakonismer, tankespillror, infall och aforismer, som ofta klädde sig i djärfva och dunkla paradoxer, framkallade en gränslös beundran och kritiklös efterföljd; form*lösheten* i hennes yttranden förklarades för en specifikt ny konst*form*, ja såsom ett behof för denna tid, hvilken ansågs vara „altför

*) Dessutom publicerade nyligen Ludmilla Assing bref och dagboksanteckningar „Aus Rahels Herzensleben" och sex band „Briefwechsel zwischen Varnhagen und Rahel".

ıehållsrik för att ha håg och sinne för den yttre forn".

Den andra egendomliga personligheten, som fullkomt motsvarade det dåvarande begreppet om fulländad mo'nitet, var furst Hermann von Pückler-Muskau. Hos ta nyckfulla original var den blandning af skepticism ı aristokratisk suffisance, af lefvande intresse och trött ermättnad, af sund omdömesförmåga och paradoxt fanteri, som hos ungtyskarne gälde för förnämt modern, ildad ända till virtuositet.

En tredje personlighet, som på trettiotalet utöfvade vidtgående inflytande på skönliteraturen och i hvars iftställareindividualitet det dåvarande begreppet om det lerna framträdde i ny och egendomlig form, var den Paris utvandrade judiska publicisten Ludvig Börne. n honom utgick hufvudsakligen denna fördärfliga amalıering af estetik och politik, af journalism och poesi, ı i estetiskt afseende ledde det unga Tyskland till ett ɔksaligt virrvarr. Den politiska liberalismen gjordes till jedomare i rent literära saker, en författares politiska ɜrtygelse blef den måttstock, enligt hvilken hans värk ömdes. Och denna amalgamering utsträcktes äfven till yttre framställningsformen, i det att efter Heinrich nes förebild poesin och publicistiken ingingo ett koninat, hvarigenom ett egendomligt skrifsätt framalstra, utmynnande i ett måttlöst sökande efter det pikanta, r flytande slagord och frivoliteter, kort sagdt, efter en ɔk och bitande udd.

Sålunda erhöll småningom begreppet „modern" en tande obestämd färg och kunde användas vid tal om mest heterogena saker. Rahels orakelaforismer, Pück-Muskaus karaktärslösa subjektivitet och den Börne-Heika amalgameringen af dagens intressen med det poetistoffet, af tidningsliteraturen med romaner och lyrik utrde det modernas element, detta moderna, som förekom det ;a Tyskland som den mark, hvarur en ny egendomlig ratur skulle uppväxa. Helt visst komma vi det dåvade begreppet om det moderna närmast, om vi söka i förmågan att krydda hvarje framställning af det yttre ı inre lifvet med den suveränaste subjektivitets narkoti-

ska doft, i denna blandning af literaturen med tidsandan, poetisk framställning med journalistiskt kåseri, i detta kopplande af det konstnärliga objektiva skapandet med subjektiv politisk idépropaganda, som Pückler-Muskau deles i tidens smak kallat „Gehirnsinnlichkeit“.

Såsom det tredje karaktäristiska draget i de ungty sträfvandena betecknades här ofvan det energiska och uttalade erkännandet af *prosan* i jämbredd med den ska formen. Theodor Mundt skref sitt värk „Kunst deutschen Prosa“, hvari han gick så långt, att han påst att för den moderna diktningen metrisk vers vore en deles föråldrad form och att diktare hädanefter skulle skrifva endast på prosa. Ludolf Wienbarg förkunnade sina „Aesthetische Feldzüge“ att, på det att „lifvet sådant må kunna göras till ändamål för detsamma“, skul man till först bryta med alla literära traditioner och vårda sig om den tyska prosan; och samma Wienbarg skref Heinrich Heine kuraget att ha utbytt diktandet sånger mot den mäktiga och i all framtid ensamt värkan obundna stilen. Ehuru häri ingick mycket skeft ensidigt, måste dock erkännas att det unga Tyskl i denna riktning åtminstone i teoretiskt afseende vär banbrytande.

Så framstår det unga Tyskland såsom en period literärt reformarbete, såsom en kritikens period. De fle skriftställare på den tiden äro af naturen kritiskt anlag eller fortfarande kritiskt värksamma. Det är märkli med hvilken ifver man under en literär epok, som blir poetiskt ofruktbar, teoretiskt diskuterar om dess po tiska mission. Nästan alla den tidens framstående fö fattare skrefvo sina kritiska förklaringar öfver den ref matoriska betydelsen af den framträdande nya literaturen

*) Så skrefvo bland andra *Gutzkow* „Beiträge zur Geschichte der *neuesten* Literatur“ 1836, *Wienbarg* „Zur *neuesten* Literatur“ 1835 „Die Dramatiker der *Jetzzeit*“ 1839, *Mundt* „Geschichte der Lite tur der *Gegenwart*“ 1842, *Margraff* „Deutschlands *jüngste* Literatur und Kulturepoche“ 1839, *Jung* „Briefe über die *neueste* Liter 1837 och „Vorlesungen über die *moderne* Literatur der Deutschen“ 18 Därtill komma de literära tidskrifterna från åren 1836 och 1837, såso „Votum über das *junge Deutschland*“, „Das *junge Deutschland* und *moderne* Literatur“ samt „Sendschreiben an Karl Gutzkow“, m. fl.

öfveralt underkastades det egna literära arbetet en genomgående teoretisk-filosofisk värdering, och för all denna reflexion, diskussion och kritik öfver programmet och ändamålet med sitt sträfvande glömde man själfva den rent poetiska produktionen och kom på detta sätt icke längre än till poetiska ansatser. Men trots alt detta måste våra dagars tyska literatur med tacksamhet blicka tillbaka på denna diktargeneration, som med ärlig vilja och i medvetandet om sitt föresatta mål under ifrigt arbete brutit bana i många riktningar för den moderna konsten. Den moderna romanen och det moderna dramat finna visserligen, om vi undantaga Karl Gutzkow, sina första representanter utom den ungtyska rörelsen. Wilibald Alexis å ena och Friedrich Hebbel å andra sidan ha hvarken personligen eller literärt deltagit i det unga Tysklands sträfvanden. De skapade sina mästervärk oberörda af tidens strömningar, endast genom den outtömliga rikdomen i sin konstnärliga individualitet; men man kan icke förneka att romanens och dramats vidare utveckling i Tyskland i väsentlig mån rönt inflytande af det unga Tysklands idéer och ingifvelser. Först sedan den tiden blåser en modern fläkt emot oss ur den tyska literaturen. Såsom förut anmärkts kämpa ännu i dag estetiken och kritiken för månget olöst problem, som till först af det unga Tyskland likt en brandfackla kastades in i det literära lifvet. Om äfven denna tid ej efterlämnat något literärt stordåd såsom ett evigt minnesmärke af konstnärlig förmåga, så har den dock skänkt oss ett rikt utsäde af konstnärliga *idéer* och fruktbringande tankar, hvars förvärkligande kanske skall förbehållas en tid, som under lyckligare och friare förhållanden mera uteslutande får ägna sig åt konstnärlig produktion. Under dessa båda decennier, då samhällets och den enskildes andliga intressen uteslutande koncentrerade sig kring sociala och politiska reformer, kunde en harmonisk, rent konstnärlig natur hvarken komma till tals eller uppväcka allmänt intresse. Under stormlöpningen mot romantik och reaktion, under sammandrabbningen mellan meningar och idéer, under den häftiga literära kampen för de nya moderna problemen fans hvarken tid eller tillfälle till ett kontemplativt och objektivt fördjupande i konstnärliga

ämnen. Det unga Tyskland blef en stormlöpning utan eröfring, en enorm reformatorisk och revolutionär propaganda utan någon revolutionär diktargärning; det blef en vacker och djärft tecknad begynnelsebokstaf till ett manuskript, hvars öfriga blad förblifvit oskrifna.

Johannes Öhquist.

Den danska filosofin under senaste årtionde.

IV.

Af de särskilda filosofiska disciplinerna är ingen i så hög grad som *etiken* ägnad att intressera den läsande allmänheten utöfver fackmännens trängre krets. Etiken, vetenskapen om huru jag bör handla, går ju på alldeles annat sätt nära in på både vårt privata och offentliga lif än någon annan vetenskap. Det som tillförsäkrar den ett visst intresse på förhand äro de domslut den ger om spörsmål, på hvilkas praktiska lösning man arbetar i lifvet.

De premisser, som oftast legat till grund för danska framställningar af etiken, äro teologiska, såsom i professor Henrik Scharlings senaste omfångsrika arbete „Christelig Sædelære“ (1886). En värkligt vetenskapligt filosofisk etik, det vill säga en etik, som är oberoende af yttre gudomlig auktoritet och sätter den yttersta grunden för det etiska i den mänskliga naturen, hafva vi fått i *Høffdings* „Etik“ (1887). I stället för den absoluta auktoritetsprincipen ställer han den fria *personlighetens* princip. Genom att blindt antaga hvad ett annat tänkt eller värkligt väsen befaller gör man sig till en opersonlig maskin. Hela boken igenom för Høffding en liflig kamp mot den teologiska etiken, icke blott då det gäller förhållanden sådana som förhållandet mellan kyrka och stat, utan i allmänhet där teologerna hafva framträdt.

Om det intresse Høffdings „Etik“ uppväckt och den betydelse den haft i Danmark till stor del få tillskrifvas

ttarens polemiska ställning till den officiella teologi-etiken, så är det likvisst dess stora förtjänst att dess grund är så väl murad. Den måttstock, som lägges grund för handlingars och lifsförhållandens etiska kater, är hos honom det nyttigas princip, som mycket kt är omdöpt till *välfärdsprincipen*. Men Høffding rik- uppmärksamheten därpå, att *med uppställandet af denna ncip är man icke färdig med etikens förutsättningar.* Ty d hvilken *rätt* uppställer jag välfärdsprincipen såsom dvändig moralisk måttstock, och hvad skall jag göra att få den erkänd af andra, hvilka förneka dess giltigt? Huru skall jag t. ex. kunna öfverbevisa en männi-, som uppställer sin egen högsta möjliga lycka som rm för sitt handlande, därom, att hans princip är omolisk?

Det är vanligt att till och med moderna etiker gå på n om denna svårighet. Høffding däremot framhåller ut-ckligen att gentemot den, som ställer sig på egoismens dpunkt och hårdnackadt fasthåller sin egen njutning sin personliga morals innehåll, hjälper intet argunt. Han är logiskt oangriplig. Jag kan alls icke ditera med den, som icke erkänner den logiska identetsprincipen. Man kan icke bevisa sin egen princips raliska giltighet, emedan ett sådant bevis nödvändigt ste förutsätta själfva principen.

Erkännandet af en bestämd moralprincip, såsom välrdsprincipen, förutsätter då att hos individerna finnes n viss disposition i känslor och drifter, som harmoniera därmed. På samma sätt förutsätter erkännandet af de geometriska grundsatserna ett vetande, som är i stånd att bilda föreställningar om linjer och ytor. Den objektiva principen — den ideala måttstocken — förutsätter en subjektiv princip, en bestämd känslogrundval. Sålunda kan välfärdsprincipen endast erkännas som moralisk måttstock af väsen, hos hvilka de sympatiska drifterna äro förherskande. Här träder den filosofiska etikens nära förhållande till den historiska etiken tydligt fram. Den historiska skildringen af moralföreställningarnas utveckling genom tiderna visar oss huru efterhand de egoistiska drifterna träda tillbaka för de sympatiska. Sympatin är ursprung-

ligen mycket tillbakaträngd, men individer, som to sakna sympati, gifvas näppeligen. Ur det ursprung modersförhållandet utvecklar sig familjegemenskapen ur detta genom sammanslutning stamgemenskapen. S men känner sig som egoist utåt, men sympatin värkar bindande och förpliktande inom stammens medlemmar bördes. Den konsekventa moral, som låter uppställa för medlemmar af denna stam, bör hafva till objektiv p cip stammens högsta möjliga lycka. Småningom har sy patin utbredt sig så, att den nu omfattar alla kännan väsen öfverhufvud. Först på denna den universella sy patins ståndpunkt kan den allmänna välfärdsprincipen ko sekvent genomföras.

Man kan af detta referat af Høffdings lära om eti kens principer se att han icke tror sig kunna bygga lära om huru vi *böra* handla, utan att göra reda för huru människan *faktiskt* känner, handlar. Man har sagt att etiken endast kan blifva af betydelse såsom ren förnuft vetenskap, hvilken uppställer sina dygder och plikter utan hänsyn till de värkliga psykologiska och kulturhistoriska förhållandena. Men en sådan moral låter sig icke upp ställas, ty den leder icke till något innehåll, om man icke vill insmugla ett sådant från värkligheten. Människan är ju icke isolerad, utan födes in i en familj, en kommun, ett samhälle, en stat. Och dessa förhållanden äro så in vecklade och intrasslade, att inga allmängiltiga regler kunna uppställas. Människan intager på grund af sin sympati en an nan ställning till sin hustru än till sina barn och sitt fä dernesland. Etiken kan altså icke ur principen om den isolerade människans dygder och plikter deducera hennes dygder och plikter i de konkreta lifsformerna. Det gäller att analysera själfva dessa lifsformer. Ett liknande be traktelsesätt leder Høffding i hans ständiga häfdande af nödvändigheten af etikens historiska karaktär. Etiken vär derar lifsformerna och bedömer deras betydelse för den fortsatta utvecklingen af det mänskliga lifvet. „Men det medvetna ingripandet förutsätter städse utvecklingsmöjlig heter och nya telningar. Kännedom om förflutna tiders historiska lifsformer är därför ett nödvändigt vilkor för en fruktbringande behandling af etiken“. Høffdings etik

ålunda öfveralt grundad på ett rikt psykologiskt och ologiskt material. Han ser i det etiska en frukt af ång utveckling från rent primitiva, nästan djuriska ar, men för öfrigt är hans etik uppstäld självständigt hållande till den trängre, Spencerska utvecklingsläran. betraktar denna såsom en berättigad hypotes om tingen, hans framställning af det etiskas principer uppställas oende af denna hypotes. Först efter att hafva be- nt hvari det etiska består, söker han visa att ifråga- ande teori särdeles väl låter förena sig med det etiska erandet, då den ju häfdar möjligheten, ja nödvändig- en af det framåtskridande, som moralen kräfver. Eti- as normer *deduceras* altså icke ur utvecklingens lagar.

Mindre självständigt gentemot Spencer står *Karl Gjel- rp* i sitt enda filosofiska arbete „Arvelighed og Moral" 81), som ganska riktigt härrör från de år, då det Spen- ska inflytandet var störst. Han undersöker den mo- rna ärftlighetsteorins inflytande på de moraliska huf- dbegreppen. Han betraktar emellertid ärftlighetsläran i naste sammanhang med den Spencerska evolutionsteo- i, i det att han håller före att hvarje moral bör bygga en allmän världsåskådning. Ett sådant sammankopp- ade kan dock aldrig vara till gagn för etiken, som na- rligtvis bör bygga på psykologi för att icke sväfva i ften, men kommer att förlora all självständighet, om den all stöda sig på en allmän världsåskådning, som enligt kens natur blott kan hafva *hypotesens* giltighet. — Ett erligare vittnesbörd om det Spencerska inflytandet ha i ett arbete af *Drewsen:* „Forholdet mellem Mand og inde belyst gennem Udviklingshypotesen" (1886), där f. visar att en af honom tidigare uppstäld praktisk lef- isfilosofi („En Livsanskuelse grundet paa Elskov", en ikerik, men ensidig bok) låter bringa sig i samklang d den Spencerska världsuppfattningen.

Krafvet på att etiken skall stöda sig på de upplys- ngar, som forskningen lämnar om mänsklighetens fakti- utveckling, utan att därför vara beroende af en hypo- isk världsuppfattning, har icke ensamt i Høffdings „Etik" fvit uppfyldt. En yngre tänkare, *C. Starcke,* som (1883) uterade med en icke synnerligen högt skattad skrift om

Ludvig Feuerbach, har i två senare arbeten visat sig v
en skarpsinnig och flitig forskare på sociologins och
kens område. Hans värk om den primitiva familjen
kommet på tyska under titeln „Die primitive Famili
ihrer Entstehung und Entwickelung") har vunnit my
erkännande. Han ställer sig här i opposition till m
och mycket af det, som andra forskare hafva framlagt
de primitiva folkens moraliska tillstånd. Sålunda bek
par han läran om ursprunglig promiskuitet i könsförh
landen, — en lära, uppkommen till följd af det ofta
serverade faktum, att hos de flesta vilda folkslag släkt
räknas icke från fadern, utan från modern. Starcke
att promiskuiteten, sådan den kan iakttagas hos m
vilda folkslag, tyckes vara senare utvecklad och att
hällre kan antaga att före den har gått ett tillstånd,
kvinnan visserligen kunde byta herre, men icke tillhör
enhvar och alla. Af stort intresse är också Starckes fram-
ställning af att könsinstinkt och äktenskap alls intet h
med hvarandra att göra. Om könsförhållandet vore b
stämmande för äktenskapet, huru skulle då, frågar förf
taren, detta ha uppstått hos folk, som tillåta den m
otyglade könsfrihet? Nej, motiverna till äktenskapet b
sökas väsentligen däri, att mannen söker en medarbet
ska, en matlagerska[1]).

I ett senare arbete, „Etikens teoretiske Grundlag" (18
undersöker Starcke samvetets ursprung. Han kritiserar d
tidigare försöken att förklara denna känsla och visar
man förbisett det samvetet icke bör betraktas som mo
till handling, utan som domare öfver motiven. Sålunda
gör Littré ett fåfängt försök att förklara samvetet ur de
logiskt förnuftiga i den vildes hämdinstinkt, som kräfver
öga för öga, tand för tand. En sådan uppskattning af ve-
dergällningen förutsätter nämligen att det öfverhufvud
skall gifvas någon vedergällning, och detta erkännande
(det egentligt moraliska momentet) ligger icke i den ur-

[1]) I en vid Helsingfors universitet nyligen granskad akademisk afhandling, „The history of human marriage. Part. I. The origin of human marriage" (Helsingfors 1889), har hr Edv. Westermarck upptagit samma fråga till granskning. Red:s anmärkning.

ngliga hämdinstinkten. Ej häller kan samvetet förras ur sympatin, framhåller Starcke, ty sympati kan i för sig lika så godt vara sympati för den, som gör som för den, som lider orätt. Nej, samvetet består i ett inre godkännande af den sympati, man känner den, som lider oförrätt. Starcke själf förklarar samvetr en ursprunglig hederskänsla: då människan står framett kraf, hvars förbiseende skall göra henne till föreför förakt hos sin stam eller närmare omgifning, uppar hon detta kraf som ett samvetskraf utan att underom det är rättvist eller ej. — I de kritiska och psygisk-sociologiska partierna af sin framställning är rcke lyckligast. Hans betraktelser öfver det etiska kriüm och viljans frihet äro oklara och tunga.

Starcke är för öfrigt icke den enda, som odlat sociogin som specialämne. Han har häri haft en föregångare *Claudius Wilkens*, som 1881 införde denna vetenskap i r literatur med sitt värk „Samfundslegemets Grundlove". rbetet är en kort framställning af *hela* sociologin och som sådant utomordentligt förtjänstfullt. Framställningn är mycket skematisk, men det ofantliga ämnet är behandladt med stor skicklighet. Man ser tydligt de stora onturerna af denna unga vetenskap och den ram, inom vilken alla framtida specialundersökningar böra röra sig. yvärr har Wilkens icke själf gifvit oss dylika undersökingar. Däremot har han kastat sig på estetiken, och reultatet af hans omfattande studier föreligga i en 1888 kommen „Æstetik", ett tämligen digert arbete, utarbetadt ter liknande plan med hans sociologi, men påtagligen ycket självständigare. För första gången presenterades i r literatur en handbok i estetik. Den lämnar knapt nåm punkt i hela det estetiska riket oberörd. Den är en rt framställning af hela den estetiska vetenskapens omde, skrifven från en bestämd synpunkt, som grundar sig å en kritik af de olika estetiska teorierna och gifvande en alys af de estetiska grundbegreppen. Det myllrar af taljer, estetiska fakta och principer. Författaren är ektiker; hans egen ståndpunkt har utvecklat sig under ständig läsning och kritik af de särskilda tidernas och olornas konstteorier. — Jag skall icke följa författaren

på de otaliga detaljundersökningarnas väg, utan ei söka framlägga några väsentliga punkter af bokens : håll. Wilkens sluter sig till Kant i definitionen a: sköna såsom det, hvilket väcker ett „fritt, ointressi behag“, men med den inskränkning, att det sköna i behaga omedelbart. Sålunda ger till exempel betrakti af lagbundenheten i himlakropparnas rörelser oss ett i ointresseradt behag, men det är icke omedelbart, utan' net genom reflexion och komparation. Efter att sål hafva bestämt det skönas subjektiva sida öfvergår har dess objektiva sida. På två sätt har man sökt bestä det objektivt sköna. För *innehållsestetiken* är formen s såframt den är uttryck för ett värdefullt innehåll, det desto mer, ju värdefullare detta innehåll är. *F* *estetiken* söker däremot genom direkt observation bestäı hvilka elementära former — cirkeln, den räta linjen enkla färgerna o. s. v. — väcka största välbehag. Me innehållsestetiken altså finner skönheten i vissa associ ner om det iakttagnas innehåll, hvilka uppstå hos åsk ren, finner formestetiken (hufvudsakligen utvecklad af F ner) att den består i vissa „urbehagande“ förhållande regelbundenhet, symmetri, proportioner. Wilkens s sig väsentligen till innehållsestetiken. Formestetiken delvis rätt, men den djupare sanningen är dock den vi i den sköna formen se ett lifvets innehåll. — Förf rens framställning är i allmänhet liflig och åskådlig mycket förtjänstfull, då han gör den oftast mycket oklar spekulativa innehållsestetiken begriplig för läsaren oc öfrigt gifver en intressant redogörelse för de nya r tat, hvilka den moderna formestetiken inhöstat. Där äro Wilkens' betraktelser på andra områden icke ı antagliga; så till exempel äro hans åsikter om förhå det mellan det natursköna och det konstsköna knaj hållbara, enär han icke erkänner någon principiell sk mellan det natursköna och det konstsköna.

Förrän Wilkens förelade oss sin systematiska es hade Alfr. Lehmann lämnat värdefulla specialundersö gar i formestetikens anda („Farvernes elementære *Æ* tik“ 1884), men för öfrigt är estetiken säkert de de filosofiska disciplinerna som är längst efter. M

ın alltid i Danmark, också under den period jag behållat intresset har varit stort för literaturhistoria och naturpsykologi (Georg Brandes), har på den i egentmening filosofiska estetikens område gjorts mycket li-. Att hoppas är, att Wilkens' bok skall gifva detta lium en anstöt till utveckling.

Förutom idkarne af den egentliga vetenskapliga filoon, för hvilka studiet först och främst är af teoretiskt resse, fins det också i vår literatur författare, för hvilka sofi är framför alt *lifsåskådning.* Jag har i denna arel hufvudsakligen velat framhålla den vetenskapliga sofin för tidskriftens läsare, men skall dock äfven i rthet länka uppmärksamheten på de författare, som i a filosofiska studier först och främst söka tillfredsställidet af ett praktiskt känslobehof. Jag åtnöjer mig med här nämna *A. C. Larsen* („Theodorus"), som under de naste tjugu åren utvecklat en betydande produktivitet. n är icke ung längre. Han har i en följd mer eller indre polemiskt anlagda skrifter försvarat ett nyrationatiskt „religiöst" fritänkeri. Han är en ensam man, en raktäristisk öfvergångsfigur. I sina senaste skrifter tyces han söka en bredare basis. I „Lystfølelse og Sædehed" (1886) uppträder han som anhängare af välfärdsoralen, i det han såsom Høffding uppträder för en af regiösa dogmer och auktoriteter oafhängig etik. I „Fremlens Religion" (1887), som bland annat innehåller en förtfflig skildring af den religiösa känslans utveckling, framgger han grunddragen af sin och framtidens allmänna såskådning. Han bygger på det alltid förefintliga relisa behofvet hos människan, men han påstår att framens religion omöjligt skall kunna uppställas i strid med tenskapens bestämda fordringar. Tvärtom bör man ernna vetenskapen, och det går icke för sig att tro på en d, som har makt att bryta naturens lagar. Likaså böra a mytologiska och antropomorfistiska föreställningar bortjas från vår gudsföreställning. Den naturlösa guden r försvinna. Larsen slutar konsekvent i *panteism.* Ur kännandet af att tingen finnas i lagbundet sammanhang, mas föreställningen om en naturenhet. Gud blir ett d den fysiska grundkraften, som beherskar naturens

öfriga, på speciella begränsade områden värkande kraft.
För öfrigt uppenbarar sig denna gudom icke blott i
fysisk, utan äfven i en etisk världsordning.

Oaktadt Larsen icke är den enda författare som
kar filosofi som världsåskådning, kan det dock sägas
filosofin, så betraktad, icke spelar någon synnerlig roll
oss. Och så kommer det säkert att förblifva ännu en
bortåt.

Köpenhamn i november 1889.

Knud Ipsen.

Anteckningar om de kvinliga lyceerna i Frankrike.

Förbättrandet af kvinnans ställning är på dagordnin-gen i Frankrike såväl som hos oss. Länge nog har hon haft tillfälle att utbilda sig för praktiska sysselsättningar; i det hustrun ofta är den som sköter affären, men det är först under senaste decenniet man börjat tänka på offent-liga elementarskolor för flickor. Camille Sees lag, som väl kan betecknas som en hel omstörtning, om man be-tänker huru kvinnobildningen i Frankrike varit hänvisad till klostren och privatpensionaten, är blott omkring år gammal.

Men om staten här haft mycket att uträtta, då intet fans förut, har mycket också uträttats på tio år. Ensamt i Paris finnas tre stora statslyceer för flickor, upprättade enligt organisationsplanen af 1882: *lycée Fénélon, lycée Racine* och *lycée Molière.* De äro länkar i l'Université de France och tillhöra den del däraf, som heter Académie de Paris. Vid sidan af dem finnas privatanstalter sådana som *institut Pape-Carpentier* och *collège Sévigné,* mer eller mindre afvi-kande till planen, men ledda i samma anda och icke att förväxla med de gamla pensionaten. Liksom i våra pri-

a lärovärk har föreståndarinnan i collège Sévigné öfver en direktion, till hvilken höra bland andra den be-sta filologen Michel Bréal och hans fru.

Det var genom hans rekommendation det lyckades g att af Gréard, franska universitetets vicerektor, er-la ett bref, som berättigade mig att besöka tvänne af talyceerna, lycée Molière, intressant som den nyaste ty-ı för en skolbyggnad, och lycée Fénélon, där undervis-ıgen redan är fullständigt genomförd enligt 1882 års ›gram. Utan en särskild sådan tillåtelse får ingen till-de till statens lärovärk, troligen emedan tilloppet af sökande blefve altför stort. Tillåtelsen utvärkas dock d lätthet, skulle jag tro, äfven utan särskild rekommen-tion, ifall man reser med allmänna medel. Då detta :e är allom gifvet och denna del af det franska undervis-ıgsväsendet emellertid är lika ny som betydelsefull, har ; tänkt att några iakttagelser, ehuru ofullständiga, kunde ra af intresse.

I.

Lycée Molière ligger i Passy, bortom Trocadéro, i aflägset hörn af Paris. Promenaden var lång, och en sken något hett i det härliga majvädret, så att in gärna sökte skugga och hvila på vägen. Den saftiga ismattan och de vackra planteringarna i La Muette, den la parken midt emot den likbenämda stadsporten, som ler till Boulogner skogen, värkade uppfriskande. I grä-lekte små barn under uppsikt af flickor, som sutto vid a böcker; gamla herrar och fruar hade med sina fäll-lar slagit sig ned under någon åldrig ek för att i lugn h ro inandas den friska luften. Intet ljud nådde hit från n bullrande världsstaden, som jag genomvandrat; där iste människorna släpa dagen i ända för att lefva, här ktes man alldeles frigjord från dylika bekymmer. Nära till, vid ändan af den breda, soliga rue Ranelagh, som kta sluttar ned mot Seinen, låg det nya skolhuset.

Jag stannade något häpen — var väl detta en skol-ggnad? Framför mig stod ett nästan lågt stenhus, upp-rdt af röda och ljusgula tegel, mot hvilka de gröna fön-

sterbågarna bjärt afstucko; det hela gjorde snarare int af magasin än af något annat. Men detta intryck förs då jag inkom i en präktig vestibyl, hvars tak uppb kolonnader. Det var så att säga ryggen man såg gatan; husets framsida vätter åt gården.

Då jag presenterade mig för föreståndarinnan, hon sig vara underrättad om min ankomst, hvaraf jag att Gréard låter föreståndarinnan veta hvem han g tillåtelse att besöka läroverket. Hon erbjöd sig med ken vänlighet att genast visa lokalen, som här var egentligen anmärkningsvärda, ty då läroverket funkti rat blott sedan hösten, voro lektionerna ännu icke i gång.

Byggnaden har med inredning kostat sina två mil ner och upptar en yta af mer än 9 000 kvadratmeter. består af två lika höga våningar och omsluter på alla fy sidorna en rektangelformig gård. I hvardera våninge löper åt gårdssidan till en korridor, som i den undre öpp nar sig mot gården med en kolonnad, hvilket ger det hel ett elegant och gladt utseende. Öfre våningen har i ställe för kolonnaden ett räckvärk.

Från dessa korridorer leda dörrar i nedre våning in i klassrummen, i den öfre till läsesalar, där halfpens närerna förbereda sina läxor. I nedre våningen finn dessutom matsalen och köket; den motsvarande delen öfre våningen upptages af en läsesal med bibliotek för rare och lärarinnor, hvarjämte denna våning innehåller ritsal samt naturvetenskapliga samlingar.

Under vår vandring genom lokalerna var det m tillfredsställelse jag konstaterade att klassrummen i nyare skollokaler i allo öfverensstämma med det bästa här åstadkommit: stora, luftiga rum med ljusa, slätm väggar och höga, på vid gafvel uppslagna fönster. Öfrig skollokaler jag sett voro ej lika rymliga eller lika lj då de äro belägna vid gamla, trånga gator sådana som rue Condé (collège Sévigné) eller rue St. André-des-Arts och installerade i någon gammal byggnad såsom lycée Fénélon i det forna hotel Rohan vid sistnämda gata. Men fönstren höllos allestädes flitigt uppe, särdeles om våren, och rummen voro äfven där lika ändamålsenligt som en-

inredda. Det enda jag anmärkte såsom skiljande sig anordningarna i våra klassrum var pulpeterna, hvilka större och mindre efter elevernas storlek, samt att funnos skåp med fack, uti hvilka förvarades de svarta förkläden med ärmar, som äro obligatoriska för hvarje

Här och där mellan klassrummen i lycée Molière voro agta vestibyler för två till tre klasser samfäldt, med ång på tvättvatten. Ett af klassrummen var inredt gymnastiksal: i ena ändan stod en barr, några trä-var voro uppradade i hörnen, och från taket hängde — det var alt. Särskilda gymnastikkostymer komma ej åga; eleverna gå icke klädda, sade föreståndarinnan, i spända dräkter, att de ej kunna gymnastisera i dem. emot var en afplankning i salen afsedd för dem, som höfde hvila sig.

Vi hade nu hunnit den rue Ranelagh motsatta ändan byggnaden, som här var förhöjd med en våning till. nna fans ett kemiskt laboratorium med en spisel, kolf-r, glasrör m. m. samt ett fysikaliskt kabinett med glän-de, storståtliga apparater, sådana våra flickskolor icke att uppvisa. Från dessa små rum trädde vi ut i den d stora bord försedda handarbetssalen, och förestånda-nan skyndade sig att uttaga ur skåpen och breda ut på den allehanda små klädespersedlar: förkläden, kläd-gar, lintyg, kragar o. s. v., delvis värkligen ganska sydda, alt tillvärkadt af skolans material och ämnadt de fattiga. För de äldre elevernas räkning funnos äf-två symaskiner. De börja med nyttiga saker såsom ning, knapphålssömnad, märkning o. s. v.; att bro- lära de sig först senare. Enär de flesta komma n förmögna hem, behöfva de icke utbilda sig för nå-slags yrkesvärksamhet: de uppfostras helt och hållet hemmet.

Vid skolundervisningen i Paris har man i de långa ınden och vådorna för barnen att färdas i trängseln gatorna att öfvervinna en praktisk svårighet, som i dre städer är fullkomligt okänd. Så många lärovärk, skulle fordras för att vägen ej blefve för lång för on, kunna naturligtvis ej inrättas, och att flere gånger

om dagen tillryggalägga långa vägar af sådan beskaffenhet är å andra sidan omöjligt för eleven. Denna svårighet undgick man af gammalt i helpensionaten och i klosterskolorna, där eleven icke blott fick undervisning, utan äfven bostad och kost. Samma system följdes i de högre gosskolorna, oaktadt olägenheterna af att sålunda nästan helt och hållet beröfva barnen hemmets inflytande, att icke tala om andra vådor, som följa med internaten, länge gjort sig kännbara. Först vid den genomgripande reorganisationen under nuvarande regim har man föredragit en annan lösning genom så kallade halfpensionat. De som ha lång väg komma om morgonen till skolan, få där sin frukost och sitt mellanmål, handledas vid sin läxläsning och återvända hem först till aftonen.

Det är nu detta system man genomfört i flickskolorna. Däraf de olika slagen af elever: vanliga externer, externes simples, hvilka äro i skolan blott under lektionerna, från klockan $8^1/_2$—$10^1/_2$, stundom blott till 10, stundom ända till 11 samt från klockan $1^1/_2$—$3^1/_2$; externer under uppsikt, externes surveillés, hvilka liksom de förstnämda äta frukosten i hemmet, men återvända tidigare och dröja längre för att utföra sina skrifarbeten och lära sig sina läxor i skolans läsesalar under ledning af repetitriserna, samt slutligen halfpensionärerna, hvilka däri skilja sig från de sistnämda, att de intaga sin frukost och ett mellanmål i skolan. Då de unga flickorna sålunda i skolan kunna få en god metodisk förberedelse och i alla fall tillbringa sina kvällar i hemmet, tyckas föräldrarna böra vara fullt belåtna. I ögonen fallande är huru litet man anstränger eleverna: endast 4 lektionstimmar dagligen fem dagar i veckan, ty utom söndagen är torsdagen fri, men i stället arbetar ett franskt lyceum med mycket kortare ferier än hos oss.

Det är för halfpensionärernas räkning man inrättat köket, som skötes af en kock, och matsalen med sina bänkar och bord, där bordsduken ersättes af marmorskifvor, på hvilka kuvert stå färdigt uppdukade. Eleverna medföra intet annat än serviettringarna, märkta med deras namn. Förutom kocken utgöres betjäningen af fem tjänarinnor och en portvakt. För förvaltningen af hela denna

ttning har föreståndarinnan till sin hjälp en ekonom, för en del af böckerna.

Eleverna betala naturligtvis olika, alteftersom de äro iga externer, externer under uppsikt eller halfpensio-r; årsafgiften växlar mellan 200—600 francs för pri-klasserna samt 300—800 francs för sekundärklasserna, ket är så väl betaldt, att man beräknat det statsansla-skall kunna indragas, sedan det fulla elevantalet, som 00, blifvit uppnådt. För underhållet af klassbibliote-erlägger hvarje elev vid inträdet 10 francs.

Det är på repetitriserna elevernas handledning under ntimmarna ankommer; de tillse att eleverna hållas boken samt bispringa dem med råd och upplysningar, så behöfves. De äro lärarinnor, som genomgått endast lägre examen, hvarför de äfven äro mindre väl aflönade. egentliga lärarinnorna måste alla hafva tagit högsta men, vara „agrégée“. De äro rätt väl aflönade: 3 500 ncs med löneförhöjning hvart femte år och vid fylda år halfva lön i pension efter 25 års tjänstetid.

Medan föreståndarinnan gaf mig dessa upplysnin-r, hade vi fullbordat vandringen och stodo nu i öfre ningens veranda. Framför oss utbredde sig i hela sin ngd den stora gården, präktigare än någon skolgård jag tt hos oss. Utan att hindras af höga murar spelade solen itt in på den ljusa sandplanen, mot hvilken de nyligen anterade unga träna behagligt stucko af, i framtiden fvande riklig skugga. I den motsatta ändan syntes en d en springbrunn prydd mindre gårdsplan, skild från n större genom en kolonnad i två våningar; i den öfre dessa var anbragt ett stort ur, äfvensom klockan, med ilken ringes in till lektionerna. Hvad jag såg framför ig — den stora gårdsplanen med kolonnaden tvärsöfver och largångar rundt omkring, skyddad på alla sidor för varje ljud från den yttre världen — liknade visserligen de reställningar jag gjort mig af en klostergård, men i llet för svartklädda nunnor med hvita dok möttes ögat f en grupp glada flickor spelande krokett och på intet itt påminnande om klosterlif. Snarare utgjorde det hela tt motstycke till det fridfulla skådespelet i La Muette.

„Men hvar är skolans fest- och bönsal?“ frågade min ledsagarinna.

„Skolan firar aldrig några fester och skolan är k fessionslös; någon sal för sådant ändamål behöfves d ej“, lydde svaret. „Vid fult väder leka barnen i gym stiksalen eller i korridorerna“.

Den mindre gården, upplyste hon vidare, var af för henne och de öfriga lärarinnorna. Hela den ända byggnaden, som omgaf denna gård, upptogs af förestån rinnans våning samt af rum för administrationen i öfr Äfven lycée Fénélon hade i det gamla Rohanska pala fått sig två präktiga gårdar med föreståndarinnans arb rum så beläget, att det kommunicerade direkte med d ena gården och medels en korridor med den andra, me arbetsrummet här var mindre väl placeradt. Vidare fa här lärarinnornas samlings- och toilettrum. Lärarne d emot hade intet annat samlingsrum än biblioteket; i själfva värket påminde jag mig i collège Sévigné hafva sett lärare komma in med hatt och paletå och lägga af sig dessa plagg i klassen.

Med en uppriktig tacksägelse tog jag afsked af m artiga följeslagarinna. Jag lämnade den förträffliga sko byggnaden, som låg där så fridfull i solskenet, och va snart åter inne i det brusande människovimlet.

II.

Om man på senare tider vinnlagt sig mycket o ljusa, luftiga skollokaler, hvilka skola värka uppfriskand på barnens sinnen, så har man i samma syfte lagt en änn större vikt på förbättrandet af metoderna, och detta me rätta, ty en väl gifven lektion piggar ofta upp eleven lika väl som lekstunderna i en rymlig korridor.

Äfven i detta afseende har man med 1882 års program åsyftat en grundlig reform, och undervisningen i det år 1883 grundade lycée Fénélon erbjuder ett förträffligt exempel på huru långt man är hunnen. I enlighet med normalprogrammet har lyceet — liksom våra fruntimmersskolor — fem klasser, *classes secondaires,* för flickor från 12—17 år. För att underlätta inträde i lyceet och jämns

ernas kunskaper äro därjämte vanligen fyra förberede klasser, *classes primaires,* för flickor från 7—12 år ade med läroverket, men det är sekundärklasserna, egentligen benämnas Lycée. De omfatta två afdelar, hvardera utgörande ett helt för sig: en treårskurs vanlig skolundervisning och en tvåårig, hvarunder onerna antaga karaktär af föreläsningar. För uppning till den högre afdelningen fordras en särskild en, grundligare än de, som afläggas mellan de skilda erna. Den hålles af tredje årskursens lärare inför elegerad från akademin jämte direktrisen och berät: till ett „certificat d'études secondaires de 3:ième e", som tillika utgör ett afgångsbetyg för dem, hvilka nska fortsätta i den högre afdelningen. Efter afslutad årskurs lämnar eleven läroverket, om hon icke besluter för att studera vidare och i detta syfte genomgår den klass, som är afsedd att förbereda till högre underningsanstalter.

Läroverkets program upptar i främsta rummet språk literatur samt historia såsom de för kvinnan mest utklande ämnen. Åt historien och geografin gemensamt anslagna på den lägre afdelningens tre klasser tillmmans 11 veckotimmar, på den högre afdelningens två asser tillsammans 4 veckotimmar. I den förra läses rankrikes historia samtidigt med den allmänna historien h såsom den viktigaste delen af denna; i den senare nomgås allmänna historien ånyo ur synpunkten af civiationens utveckling. I geografiundervisningen tyckes gefär lika stor vikt läggas vid den fysiska som vid den litiska geografin. Allmänna geografin läses under två Frankrikes under ett år; på fjärde klassen läses en ime kosmografi i veckan.

Det var på 4:de sekundärklassen jag till först inför; för att åhöra en historietimme. Lektionen hade redan rjat — lärarinnorna äro här mycket punktliga — och förret af dagens läxa var i full gång, i det några elever vis ur minnet läste upp hvad de under föregående timme tecknat, hvarvid lärarinnan tillade några bortglömda taljer eller riktade en och annan fråga till någon af de dra eleverna, hvilka under tiden varit sysslolösa. De

som blifvit förhörda framräkte därpå sina häften att korrigeras, de andra icke. Förfarandet, som tyktes vara allmänt vedertaget, lämnar större delen af klassen overksam under förhöret. Det föreföll mig därför som om man väl optimistiskt hyst den fasta öfvertygelsen, att en skolflicka i den respektabla åldern af femton år, som kan hoppas att turen att bli förhörd icke återkommer till henne nästa timme, lika fullt skall hafva förberedt sin läxa med samma omsorg som om hon i hvarje minut kunde vänta sig en fråga. För att hålla eleven vaken tyckes man vädja till vitsordsgifvandet, som ju äfven hos oss är nog mycket i bruk, men ej på långt när så som i Frankrike. Före hvarje timme har repetitrisen att i journalen införa huru eleven läst öfver läxan; efter timmen antecknar läraren huru hon kunnat den, och vid veckans slut summeras vitsorden och uppläsas för klassen, att icke tala om inskrifning på klassens *tableau d'honneur général* och *spécial* eller utsikten att bli *boursier*, det är stipendiat.

Hos oss är förhöret vanligen längre än förberedelsen; här var förhållandet motsatt, ty då lärarinnan vid förberedelsen icke anlitar läroboken, utan håller ett fritt föredrag, hvaraf eleverna anteckna det viktigaste, behöfver hon härtill större delen af timmen. Metoden att låta eleverna anteckna hörde jag en utmärkt fransk lärarinna förklara vara den nyttigaste, emedan man bäst tillägnar sig det man själf skrifvit upp. Om det framstår lika redigt som det tryckta och om ej nog stor del af elevernas möda går åt till uppskrifvandet är en annan sak. Metoden är ytterst arbetsdryg och ansvarsfull för lärarinnan, som så att säga får extemporera en lärobok.

Men att en sådan lektion kan bli särdeles intressant fick jag erfara, då förhöret var slut och föredraget om de puniska krigen begynte. Lärarinnan gaf en liflig kulturbild af det romerska och det kartagiska samhället, af orsakerna till den ena statens storhet och den andras förfall och af romarnes sätt att föra krig samt dröjde vid Hannibals och Scipios karaktärer — det hela hämtadt ur Montesquieus „Grandeur et décadence des Romains", enkelt och klart framställdt. För att tala så lätt och flytande utan minsta anstrykning af utanläsning, som denna

ska unga lärarinna, måste man jämte goda kunskaper fransmännens talbegåfning och precisa språk. Lektionen slutade med att lärarinnan rekommenderade till läsning på lediga stunder Plutarchs biografier.

I följande lektion, på 5:te sekundärklassen, förflytta vi till en modernare tid, under Napoleon I; hans inflytande på konst och literatur, censurens betydelse s. v. utgjorde hufvudtemat. Därvid sökte lärarinnan uppöfva barnens intelligens och eftertanke genom förståndsfrågor sådana som: „Hvarför var förlusten af de illyriska provinserna så kännbar för Österrike?“ Hon ville fram svaret, att betydelsen af de illyriska provinserna låg uti deras hamnar, som voro af vikt ej blott i kommersielt utan äfven i politiskt hänseende, i det Österrike därigenom ägde möjlighet att skicka flottor till Konstantinopel, det mål, dit denna stat såväl som Alexander I och Napoleon sträfvade. Men antingen voro eleverna för barnsliga för dylika kombinationer eller ock förbryllades de af föreståndarinnans närvaro, ty hon fick mera enstafviga svar än hon önskat. Och på samma sätt gick det, då hon sökte förmå dem att afge egna omdömen öfver Napoleons generaler; hon fick det svar, som utgjort så mången lärares förtviflan: en god general, en tapper general o. s. v.

Att sålunda lägga an på utvecklandet af självärksamhet och eftertanke hos barnen är helt säkert prisvärdt på skolans högre klasser. Men för de lägre stadierna kan väl undervisningen icke göras bättre än genom en enkel berättelse, där reflexionerna göra sig själfva, en sådan till exempel som jag hörde i „Institut Pape-Carpentier“, rue Laborde 4. Lärarinnan berättade för de små gossarne och flickorna — samskoleidén har i Paris icke gått längre än till småskolorna — huru Vilhelm eröfraren kom till England, huru hat småningom uppstod mellan detta land och Frankrike, huru detta hat gaf sig luft i hundraårskriget, hvarpå hon kom till Calais' intagning, och i det hon nämde om att Frankrike först tvåhundra år senare lyckats återvinna det, inflickade hon den lärdomen att man aldrig bör misströsta. Sedan följde Crécy, Poitiers, Karl V och Duguesclin; det var helt tyst i rummet, alla väntade med intresse på hvad som vidare skulle komma. Endast om

den faktiska grunden sålunda blifvit väl lagd, är det möjligt att eftertanken och kritiken kunna bära frukt på ett senare stadium.

Från historien förde mig föreståndarinnan till en lektion i modersmålet i 3:dje sekundärklassen, där lärarinnan satt med en bundt skrifna papper framför sig: flickornas ämnen, hvilka här affattas på lösa blad. Hon började med att i sträng ton förklara alla ämnen dåliga; de flesta hade gjort sig skyldiga till felet att ej hålla sig till sin plan. Ämnena kriticerades därpå ett och ett: plan saknas, stilen försummad och andra dylika allmänna omdömen lästes upp från det med rödt bläck öfverst antecknade bedömandet. Sedan nagelfor hon med hvarje fel särskildt, och då ironin spelar en stor roll i den franska uppfostran liksom i konversationen, sparades ej på sarkasmer; oegentligheter rättades, olämpliga uttryck ersattes med bättre, och grammatikaliska samt ortografiska fel påpekades. I nästa ämne, „Bref från Boileau till en vän", skulle eleverna tillgodogöra sig dessa rättelser och framför alt hålla sig till den gifna planen. Denna bestod i en kort antydan af innehållet, fördeladt på början, midt och afslutniug. Detta slags ämnen måtte anses mycket utvecklande, ty de förekomma allmänt i de franska skolorna. I Institut Pape-Carpentier utdelades på högsta klassen följande ämne: „Bref från en deputerad af tredje ståndet, som för sin hustru berättar om natten af den 24 augusti". Den enda förberedelse som gafs var rådet att läsa ur Lamartines „Girondisternas historia".

Från ämnesutdelningen öfvergick lärarinnan till literaturen. Af skolans 20 till $24^1/_2$ veckotimmar äro under de två första åren 5 timmar hvartdera året anslagna åt modersmålets grammatik och literatur samt välläsning, under de två följande åren 4 timmar årligen och under det femte 3 timmar, inalles 21 timmar, mot 12 hos oss. I grammatiken upptages på första klassen ordböjnings- och delvis äfven ordbildningsläran jämte ortografiska öfningar och skriftlig reproduktion af små berättelser. Därmed fortsättes på följande klass i något svårare form. I grammatiken läses syntaxen. På tredje klassen behandlas de sammansatta satsen; stilläran meddelas i sammandrag, var-

likaså. Härmed är den lägre kursen afslutad. Fjärde ımte klassernas kurs i modersmålet omfattar den hika grammatiken och prosodin samt läsning af texter medeltiden och sextonde århundradet. Stilläran beıs utförligare och tillämpas i ämneskrifning.

Förutom af styckena i läseboken lära eleverna under gen klass efter klass grundligare känna Lafontaine, on, Buffon, Racine, Boileau, M:me de Sévigné, Bossuet, re, Corneille, Molière, Pascal, Rousseau, som med g uppläsas och kommenteras, hvarjämte öfver förıe meddelas biografiska notiser. På de två högsta rna ersättas dessa notiser af literaturhistorien, som tar äfven den grekiska och romerska literaturens hibelyst med textläsning i öfversättning.

Jnder den lektion jag åhörde läste lärarinnan själf f M:me de Sévignés bref för eleverna, påpekade de kande egenheterna i hennes stil, det inflytande hon ıf sin omgifning och det hon utöfvat på sin tid, och :ade därvid några drag ur hennes lif.

Man kan ej åhöra en sådan lektion utan en liflig önatt äfven hos oss mera uppmärksamhet än i allmänr fallet kunde ägnas åt modersmålets författare, så everna finge en säkrare uppfattning af hvad som med god stil. Lika mycken tid kan dock icke anıt modersmålet hos oss, som ha så många språk att medan i de franska skolorna de främmande språnskränka sig till alternativt tyska eller engelska. ıot kunde de franska skolorna tjäna som föredöme i de å den noggrannhet barnen öfvas att iakttaga vid ɔpens uttryckande muntligen som skriftligen: ingenår sägas på må få, alt bör ha sitt riktiga och prettryck, och till den ändan går man så långt, att man nå barn rätta betydelsen äfven af vetenskapliga :, sådana som hjärtkaviteten, chylus, gasformiga ar o. s. v. Detta är, skulle jag tro, egentliga meı med de „leçons de choses“, samtal i naturvetenga ämnen, hvarmed de mindre barnen sysselsättas. d hjälpas naturligtvis lärare och lärarinnor i de olika ıa åt, liksom de genom att fordra utförliga och sam-

manhängande svar förena sig i bemödandet att lära el-
verna uttrycka sig väl på modesmålet.

Äfven vid välläsningen fäster man mycken vikt, m
man tyckes här kommit till alldeles samma resultat s
hos oss: de små uppläsa särdeles tydligt och uttrycksfu
sina lafontaineska fabler, medan de äldre läsa fort o
otydligt, ett missförhållande, som troligen beror på mind
frimodighet i uppträdandet hos de äldre.

Tyvärr förekom ej grammatik under någon af de le
tioner jag blef i tillfälle att åhöra i modersmålet.

De främmande språken, tyska och engelska, mell
hvilka eleven har att välja, undervisas med 3 timmar
veckan alla fem klasserna igenom. Härunder öfvas ele
verna i att läsa och tala samt skrifva grammatikalisk
Största vikt fästes dock vid läsningen, att döma af lista
på författare, som upptas inom den engelska literaturen
Dickens, Walter Scott, Macaulay, Longfellow, Tennyson
Shakespeare, Milton med flere; inom den tyska: Grimm
och Schmids sagor, Herder, Lessing, Niebuhr, Goethe,
Schiller och andra.

Den lektion i tyska jag åhörde i lycée Fénélon före-
föll mig rätt ovanlig. I stället för att några paragrafer i
grammatiken och ett stycke att öfversätta skulle utgjort
dagens läxa, hade lärarinnan gifvit i uppdrag åt två eller
tre bland eleverna att förbereda ett litet föredrag på 5—10
minuter öfver till exempel de personliga pronomina, det
vill säga att taga reda på alt hvad hon kunnat finna om
dessa pronominas formlära och syntax och framställa det
så enkelt som möjligt. De öfriga eleverna skulle äfven
känna saken, hvilket framgick däraf, att då något i före-
draget föreföll oklart, lärarinnan stälde frågor till dem
till sakens utredande. Föredragen, liksom frågor och svar
i öfrigt, gingo på tyska, hvilket ej var oberättigadt, då vi
befunno oss på 4:de sekundärklassen.

Enligt hvad föreståndarinnan sade, går denna under-
visning ut på att lära eleverna icke blott läsa och skrifva,
utan äfven tala, hvilket här kan ha någon större möjlig-
het för sig, då i de publika flickskolorna elevantalet på
klassen icke får öfverskrida 25, i hvilket fall klassen de-
las i två eller tre grupper: klass III a), klass III b)

s. v. Därtill kommer att endast vidpass hälften läsa ka, de andra engelska. Vidare upplyste hon om att språkets befrämjande numera fordras att lärarinnan ner språket praktiskt, hvilket ej förut varit förhållan-. Svårt är att döma efter en enda lektion, under hvil-. icke ens alla elever erhöllo frågor, men det föreföll n om nog liten vikt lagts vid uttalet. Däremot fram-llos analogierna mellan den franska och den tyska gram-tiken särdeles väl. Äfven vid den tyska literaturhisto-n fästes afseende; man sysselsatte sig med Goethes bio-fi, dock icke i större omfång än hvad i våra skolor nligen är fallet.

För aritmetiken och geometrin upptar de tre lägre ssernas läseplan 2, 2, 1 timmar i veckan, hvarunder edhinnes till och med intresseräkning; för naturveten-aperna (botanik och zoologi) 1, 1 timme. På tredje klas-n läsas tillsammans 3 timmar fysik och kemi samt en mme fysiologi, hygieni och „économie domestique" tur-is; det sistnämda är en samling råd i hushållsväg. Fy-iken, kemin och fysiologin fortsättas i den högre afdel-ningen med 1 och 2 timmar i veckan.

Redan på tredje klassen vidtar med 1 timme i vec-an studiet af moralen, fortsatt på de två följande klas-erna med samma timantal. Detta för de franska skolorna araktäristiska ämne omfattar en mängd nyttiga lärdomar ch förhållningsorder för lifvet, illustrerade genom exem-pel ur historien och ur den dagliga erfarenheten, äfvensom amtal öfver barnens skyldighet mot familjen och med-borgarnes emot staten, öfver hvad som förstås med frihet, ättvisa, njutning, dygd, gudsfruktan och så vidare, hvar-vid åberopas särskilda filosofers åsikter i dessa saker. På högsta klassen ersättes moralen af psykologin, medan „l'économie domestique" kompletteras med „notions du droit usuel", hufvudsakligen läran om kvinnans rättsliga ställning.

Jag har nu genomgått de obligatoriska ämnena och skall icke uppehålla mig vid öfriga ämnen på programmet: öf-ningsämnena (musik, teckning, gymnastik, handarbete) och de fakultativa. Dock vill jag nämna att de senare delas på högre afdelningen i två linier, en literär och en natur-

vetenskaplig, med frihet för eleven att välja den ena eller den andra eller bägge, om hon mäktar därmed. Den literära linien omfattar 3 och 2 timmar klassisk literatur och 1 timme latin. På den naturvetenskapliga linien undervisas i matematik 3 och 2 timmar i veckan, hvarunder medhinnes något algebra och rymdgeometri, samt på sista klassen i botanik och zoologi 2 timmar och 1 timme i „géographie économique“: läran om de olika ländernas industri, jordbruk, handel och kommunikationer.

Då väl sällan någon elev väljer bägge linierna, öfverstiger således arbetstiden icke på någon klass $24^1/_2$ timme i veckan, och man är snarare benägen för att minska än öka detta antal. Hos oss läses, som kändt, 30 timmar i veckan, men då våra ferier äro mycket längre: sommarferierna en månad och julferierna tre veckor längre — påskferierna äro däremot en vecka kortare — bör detta i det närmaste utjämna skilnaden.

III.

Skolans mål är uteslutande att utbilda den unga flickan för hemmet samt att sätta henne i stånd att uppfostra sina söner och döttrar. Kurserna äro uppstälda med hänsyn härtill och förbereda ej till universitetsstudier.

Den friska fläkt, som går igenom undervisningen i skolan, har emellertid väckt håg för studier hos de unga flickorna. Då därtill kommer att önskan att förtjäna sitt uppehälle gjort sig gällande i Paris liksom annorstädes, ha studier ledande till yttre medborgerlig värksamhet blifvit den naturliga följden. För de flesta af de studerande flickorna är lärarinnevärksamheten målet för deras sträfvanden; det är den för dem lättaste och naturligaste banan; blott få hafva hittils vågat inslå på läkarens, advokatens eller andra på akademiska studier grundade banor.

Staten har så mycket beredvilligare gått denna önskan till mötes, som det gäller att skaffa lärarinnor för de nya anstalterna. Det är för de elever, som besluta sig härför, den nämda 6:te klassen vid lyceerna är afsedd. Men äfven därförutan kan eleven med blott ett „diplôme de fin d'études secondaires“ vinna anställning vid primärskolorna och

n repetitriser vid lyceerna. Detta diplom, som för ifrågarande elever är att anse som det egentliga afgångsbety-, erhålles efter skriftlig examen inför en för ändamålet satt komité, i hvilken en delegerad från akademin är lförande. Försedd med ett sådant diplom kan hon äfa konkurrera om inträde vid statens stora lärarinnebildigsanstalt.

I den lilla förstaden Sèvres reser sig helt nära pornsfabriken alldeles vid Seinestranden en anspråkslös träbyggnad. Det är här staten mot den ringa ersättngen af 700 francs om året ger bostad, uppehälle och förträfflig undervisning åt de unga kvinnor, fransyskor er utländskor, hvilka förbinda sig att genomgå den tre långa kursen för att sedan, åtminstone under ett visst tal år, tjäna i dess skolor. Den undervisning de här få helt och hållet teoretisk: läraren föreläser, eleverna an-kna och komplettera dessa anteckningar med ledning de böcker professorn anvisar dem. Någon pedagogisk farenhet medels öfning inför klass vinna de icke.

För alla dem, som icke bli i tillfälle att genomgå ole Normale, har universitetet, hvilket inom sin kom-ex upptar icke blott de vetenskapliga studierna, såsom hos s, utan äfven elementarundervisningen, l'enseignement condaire, beredt en liknande undervisning som den i ole Normale. Det är Sorbonnes *cours pour la licence* h *cours d'agrégation*, egentligen afsedda för män, men ven beredvilligt upplåtna för fruntimmer. De benämnas d ett gemensamt namn *cours fermés*, i motsats till de entliga, för allmänheten öppna föreläsningarna. Där n den unga kvinnan studera kostnadsfritt, ifall hon har d nog att uppträda inför sina kamrater af andra könet. and dylika *cours fermés* är isynnerhet professor Marions sykologi mycket besökt.

Likasom afgångsbetyget från Ecole Normale berättir till titeln „agrégée", så förbereda äfven *les cours fermés* l erhållande af denna titel efter genomgångna examina our la licence" och „pour l'agrégation". För att under-ta förberedelserna för l'agrégation har man vid en del ovärk, såsom vid collège Sévigné, inrättat en fortsättngskurs, „enseignement supérieur en vue de l'agréga-

vetenskaplig, med frihet för eleven att välja den ena eller den andra eller bägge, om hon mäktar därmed. Den literära linien omfattar 3 och 2 timmar klassisk literatur och 1 timme latin. På den naturvetenskapliga linien undervisas i matematik 3 och 2 timmar i veckan, hvarunder medhinnes något algebra och rymdgeometri, samt på sista klassen i botanik och zoologi 2 timmar och 1 timme i „géographie économique“: läran om de olika ländernas industri, jordbruk, handel och kommunikationer.

Då väl sällan någon elev väljer bägge linierna, öfverstiger således arbetstiden icke på någon klass $24^1/_2$ timme i veckan, och man är snarare benägen för att minska än öka detta antal. Hos oss läses, som kändt, 30 timmar i veckan, men då våra ferier äro mycket längre: sommarferierna en månad och julferierna tre veckor längre — påskferierna äro däremot en vecka kortare — bör detta i det närmaste utjämna skilnaden.

III.

Skolans mål är uteslutande att utbilda den unga flickan för hemmet samt att sätta henne i stånd att uppfostra sina söner och döttrar. Kurserna äro uppstälda med hänsyn härtill och förbereda ej till universitetsstudier.

Den friska fläkt, som går igenom undervisningen i skolan, har emellertid väckt håg för studier hos de unga flickorna. Då därtill kommer att önskan att förtjäna sitt uppehälle gjort sig gällande i Paris liksom annorstädes, ha studier ledande till yttre medborgerlig värksamhet blifvit den naturliga följden. För de flesta af de studerande flickorna är lärarinnevärksamheten målet för deras sträfvanden; det är den för dem lättaste och naturligaste banan; blott få hafva hittils vågat inslå på läkarens, advokatens eller andra på akademiska studier grundade banor.

Staten har så mycket beredvilligare gått denna önskan till mötes, som det gäller att skaffa lärarinnor för de nya anstalterna. Det är för de elever, som besluta sig härför, den nämda 6:te klassen vid lyceerna är afsedd. Men äfven därförutan kan eleven med blott ett „diplôme de fin d'études secondaires“ vinna anställning vid primärskolorna och

som repetitriser vid lyceerna. Detta diplom, som för ifrågavarande elever är att anse som det egentliga afgångsbetyget, erhålles efter skriftlig examen inför en för ändamålet tillsatt komité, i hvilken en delegerad från akademin är ordförande. Försedd med ett sådant diplom kan hon äfven konkurrera om inträde vid statens stora lärarinnebildningsanstalt.

I den lilla förstaden Sèvres reser sig helt nära porslinsfabriken alldeles vid Seinestranden en anspråkslös grå träbyggnad. Det är här staten mot den ringa ersättningen af 700 francs om året ger bostad, uppehälle och en förträfflig undervisning åt de unga kvinnor, fransyskor eller utländskor, hvilka förbinda sig att genomgå den tre år långa kursen för att sedan, åtminstone under ett visst antal år, tjäna i dess skolor. Den undervisning de här få är helt och hållet teoretisk: läraren föreläser, eleverna anteckna och komplettera dessa anteckningar med ledning af de böcker professorn anvisar dem. Någon pedagogisk erfarenhet medels öfning inför klass vinna de icke.

För alla dem, som icke bli i tillfälle att genomgå Ecole Normale, har universitetet, hvilket inom sin komplex upptar icke blott de vetenskapliga studierna, såsom hos oss, utan äfven elementarundervisningen, l'enseignement secondaire, beredt en liknande undervisning som den i Ecole Normale. Det är Sorbonnes *cours pour la licence* och *cours d'agrégation,* egentligen afsedda för män, men äfven beredvilligt upplåtna för fruntimmer. De benämnas med ett gemensamt namn *cours fermés,* i motsats till de offentliga, för allmänheten öppna föreläsningarna. Där kan den unga kvinnan studera kostnadsfritt, ifall hon har mod nog att uppträda inför sina kamrater af andra könet. Bland dylika *cours fermés* är isynnerhet professor Marions i psykologi mycket besökt.

Likasom afgångsbetyget från Ecole Normale berättigar till titeln „agrégée“, så förbereda äfven *les cours fermés* till erhållande af denna titel efter genomgångna examina „pour la licence“ och „pour l'agrégation“. För att underlätta förberedelserna för l'agrégation har man vid en del lärovärk, såsom vid collège Sévigné, inrättat en fortsättningskurs, „enseignement supérieur en vue de l'agréga-

vetenskaplig, med frihet för eleven att välja den ena eller den andra eller bägge, om hon mäktar därmed. Den literära linien omfattar 3 och 2 timmar klassisk literatur och 1 timme latin. På den naturvetenskapliga linien undervisas i matematik 3 och 2 timmar i veckan, hvarunder medhinnes något algebra och rymdgeometri, samt på sista klassen i botanik och zoologi 2 timmar och 1 timme i „géographie économique“: läran om de olika ländernas industri, jordbruk, handel och kommunikationer.

Då väl sällan någon elev väljer bägge linierna, öfverstiger således arbetstiden icke på någon klass $24^1/_2$ timme i veckan, och man är snarare benägen för att minska än öka detta antal. Hos oss läses, som kändt, 30 timmar i veckan, men då våra ferier äro mycket längre: sommarferierna en månad och julferierna tre veckor längre — påskferierna äro däremot en vecka kortare — bör detta i det närmaste utjämna skilnaden.

III.

Skolans mål är uteslutande att utbilda den unga flickan för hemmet samt att sätta henne i stånd att uppfostra sina söner och döttrar. Kurserna äro uppstälda med hänsyn härtill och förbereda ej till universitetsstudier.

Den friska fläkt, som går igenom undervisningen i skolan, har emellertid väckt håg för studier hos de unga flickorna. Då därtill kommer att önskan att förtjäna sitt uppehälle gjort sig gällande i Paris liksom annorstädes, ha studier ledande till yttre medborgerlig värksamhet blifvit den naturliga följden. För de flesta af de studerande flickorna är lärarinnevärksamheten målet för deras sträfvanden; det är den för dem lättaste och naturligaste banan; blott få hafva hittils vågat inslå på läkarens, advokatens eller andra på akademiska studier grundade banor.

Staten har så mycket beredvilligare gått denna önskan till mötes, som det gäller att skaffa lärarinnor för de nya anstalterna. Det är för de elever, som besluta sig härför, den nämda 6:te klassen vid lyceerna är afsedd. Men äfven därförutan kan eleven med blott ett „diplôme de fin d'études secondaires“ vinna anställning vid primärskolorna och

som repetitriser vid lyceerna. Detta diplom, som för ifrågavarande elever är att anse som det egentliga afgångsbetyget, erhålles efter skriftlig examen inför en för ändamålet tillsatt komité, i hvilken en delegerad från akademin är ordförande. Försedd med ett sådant diplom kan hon äfven konkurrera om inträde vid statens stora lärarinnebildningsanstalt.

I den lilla förstaden Sèvres reser sig helt nära porslinsfabriken alldeles vid Seinestranden en anspråkslös grå träbyggnad. Det är här staten mot den ringa ersättningen af 700 francs om året ger bostad, uppehälle och en förträfflig undervisning åt de unga kvinnor, fransyskor eller utländskor, hvilka förbinda sig att genomgå den tre år långa kursen för att sedan, åtminstone under ett visst antal år, tjäna i dess skolor. Den undervisning de här få är helt och hållet teoretisk: läraren föreläser, eleverna anteckna och komplettera dessa anteckningar med ledning af de böcker professorn anvisar dem. Någon pedagogisk erfarenhet medels öfning inför klass vinna de icke.

För alla dem, som icke bli i tillfälle att genomgå Ecole Normale, har universitetet, hvilket inom sin komplex upptar icke blott de vetenskapliga studierna, såsom hos oss, utan äfven elementarundervisningen, l'enseignement secondaire, beredt en liknande undervisning som den i Ecole Normale. Det är Sorbonnes *cours pour la licence* och *cours d'agrégation*, egentligen afsedda för män, men äfven beredvilligt upplåtna för fruntimmer. De benämnas med ett gemensamt namn *cours fermés*, i motsats till de offentliga, för allmänheten öppna föreläsningarna. Där kan den unga kvinnan studera kostnadsfritt, ifall hon har mod nog att uppträda inför sina kamrater af andra könet. Bland dylika *cours fermés* är isynnerhet professor Marions i psykologi mycket besökt.

Likasom afgångsbetyget från Ecole Normale berättigar till titeln „agrégée", så förbereda äfven *les cours fermés* till erhållande af denna titel efter genomgångna examina „pour la licence" och „pour l'agrégation". För att underlätta förberedelserna för l'agrégation har man vid en del lärovärk, såsom vid collège Sévigné, inrättat en fortsättningskurs, „enseignement supérieur en vue de l'agréga-

tion“, eller också hafva mera framstående lyceilärare bildat dylika privata kurser, i det de sammanföra de elever, hvilka hos dem anhållit om privata timmar.

En sådan kurs är fröknarna Damirons „Cours préparatoires en vue de l'agrégation“. För ändamålet upplåta de sin våning, rue Lavoisier 12, tvänne dagar i veckan. Där samlas 5—15 unga flickor, flere eller färre alt efter den professors anseende, som ger lektionen. Är en lärare, såsom till exempel Dietz, mycket ansedd, så lockar han en mängd elever, hvilka i öfriga ämnen skaffa sig sin undervisning vid andra privata kurser eller fortsättningsskolor. Eleverna betala skildt för hvarje ämne — 40 francs i trimestern —; denna afgift tillfaller fröknarna Damiron, hvilka i sin tur aflöna lärarne.

Det gäller att göra de unga flickorna så säkra i sina ämnen, att de oförberedda kunna skrifva en uppsats eller hålla ett föredrag. De få följaktligen i tur öfva sig att inför de andra kommentera stycken ur någon författares arbeten, jämföra författare med hvarandra eller karaktärisera dem särskildt, hvarefter såväl kamraterna som läraren göra sina anmärkningar. I historien behandlas på samma sätt vare sig regenterna enskildt eller hela perioder öfverskådligt eller institutionernas uppkomst och utveckling. I grammatiken åter gäller det kommentarier öfver de gamla franska författarne med hänsyn till språkets härledning från latinet, metrik, etymologi och syntax. Moralen är ett särdeles omtykt ämne. Det är filosofin tillämpad på pedagogiken och det praktiska lifvets frågor, sådana som arbetets inflytande på individen, intelligensens utbildning, estetikens förhållande till moralen, o. s. v.

Utom dessa muntliga förhör, hvilka af den föredragande böra lämpas för den klass, inför hvilken hon tänker sig stå, icke för sin lärare och sina kamrater — något som ofta faller sig rätt svårt — får hon äfven öfva sig i skriftliga uppsatser i alla ämnen. Hon lär sig sålunda att ledigt och korrekt behandla sitt modersmål i både tal och skrift, hvarvid fästes nästan lika stor vikt som vid förvärfvandet af säkra kunskaper.

Efter genomgången „cours préparatoire“ presenterar sig den unga flickan för den för ändamålet tillsatta aka-

niska examenskomitén. Hon har först att genomgå ett iftligt prof: oförberedd bör hon inom en viss tid skrifva ar det ämne, som genom lottdragning blir hennes, det vara i hvilket af hennes fack som hälst. Sedan det iftliga profvet för de till hundradetal uppgående unga aliga kandidaterna blifvit undangjordt, börja de munt- förhören, hvilka bestå däri, att examinanden efter tt 20 minuters förberedelse håller ett föredrag, precis half timme långt, öfver de ämnen man utsett åt henne, dagen i historia, den andra i moral o. s. v. I nna brydsamma belägenhet röner hon ingen uppmuntran sina examinatorer, uttråkade som de äro af att höra så ånga föredrag, och därtill kommer att denna examen för- iggår midt i augustihettan.

Men engång lyckligt och väl godkänd, hvilket tyvärr r bero lika mycket på rekommendation som på skicklig- t, är hon „agrégée", och därmed har staten åtagit sig t ge henne anställning vid något af sina flicklyceer, i rovinsen, om plats ej finnes i Paris.

Kurserna hos fröknarna Damiron motsvaras af de winliga fortsättningskurser, hvilka mot en ersättning af 5 francs i trimestern inrättats af några bland de mest amstående professorerna i Sorbonne. De afse dock mera levernas utbildning i allmänhet än deras förberedande r lärarinnekallet med därtill hörande examina.

Vid sidan af dessa i senare tid organiserade kurser och examina finnas af gammalt de förhör, som vid Seine- refekturen hvarje vår anställas med dem, som vilja skaffa ig „le brevet élémentaire" och „le brevet supérieur"; de orde vara af ungefär samma betydelse som afgångsbety- gen från statslyceerna. En mängd unga flickor mellan 16 och 18 år af alla stånd, från portvaktens dotter till pro- essorns, eftersträfva dessa brevets. Fordringarna äro: fel- ri behandling af franska språket i tal och skrift, Frank- ikes historia, geografi och literaturhistoria, något naturve- enskaper, samt färdighet i handarbete, sång och ritning, för revet élémentaire naturligtvis lägre än för brevet supérieur.

Att följderna af denna rörelse på kvinnobildningens område i Frankrike, om den fortgår, bli djupt ingripande

kan tagas för afgjordt. Hvad jag under en tids umgänge med elever och lärarinnor på skilda håll tykte mig finna rör mest det yttre skicket. Genom en säkrare hållning, ett otvunget sätt under föreläsningarna, på biblioteken, på gatorna, frihet från koketteri i väsen och klädsel skilde de sig märkbart från den föreställning man vanligen gör sig om den unga fransyskan. Men på samma gång såg jag icke något tecken till det slags emancipation, som visar sig i reformdräkt eller herrhattar.

Hedvig Estlander.

Verner Holmberg-expositionen i Ateneum.

Såsom kändt var anledningen till att man just nu sökte få ihop en utställning af Verner Holmbergs arbeten ingen annan än att ett lyckligt tillfälle erbjöd sig att göra allmänheten bekant med åtminstone en del af den mycket rika och värdefulla samling af hans studier, hvilken ännu äges af konstnärens enka i Köpenhamn. Genom att ställa dessa i sammanhang med alla tillgängliga taflor af Holmbergs hand samt med ett antal fotografier af sådana, som icke stodo att fås i original, hoppades man kunna gifva en sällsynt fullständig bild af den korta, men snabba och betydelsefulla utveckling han genomlöpte. Resultatet blef 113 nummer, så vidt möjligt kronologiskt ordnade i tvänne serier: oljemålningarna för sig och studiebladen för sig. Dessa senare utgjorde ej allenast det nya, utan tillika nästan det intressantaste, i alla fall den lärorikaste delen af expositionen. Ty icke nog med att de visade sidor af Holmbergs konst, hvilka ej med samma klarhet kunde framträda i de utförda taflorna — de läto åskådaren lik en förtrogen vän följa målaren på hans ströftåg, yppade hans omedelbara naturintryck och berättade de färdiga bildernas tillkomsthistoria. De 66 utstälda bladen utgöra emellertid blott omkring en tredjedel af hela samlingen, utom hvad skissböckerna innehålla. Oljestudier gjorde Holmberg endast under de första åren af sin konstnärsbana; han föredrog i stu-

na efter naturen afgjordt vattenfärgen. Dock voro äf- några exempel på det förstnämda slaget exponerade, med undantag af en enda, tillhöriga fru Holmberg i enhamn.

Af Holmbergs taflor hade man lyckats hopbringa de a af dem, som veterligen finnas i vårt land: åtta ur stföreningens eget galleri, tre från kejserliga palatset, från universitetets ritsal, en från Borgå lyceum, en från gnaei galleri och en från Runebergs hem i Borgå samt de iga välvilligt stälda till förfogande af enskilda personer, nämligast i Helsingfors, men också på landsorten, — sammans 35 nummer. Men ännu flere äro spridda i ut-ndet. Enligt uppgift af d:r Aspelin, som snart kommer t publicera en utförlig biografi öfver konstnären och som ensenten har att tacka äfven för många andra värde-lla upplysningar och observationer, äger fru Holmberg nu icke mindre än elfva taflor af sin aflidne make.

Allmänhetens intresse för denna exposition var öfver-skande stort. Såsom tidningarna meddelat, besöktes ut-llningen af icke mindre än 2,684 personer under de 20 gar (4—23 mars) den var öppen. Enkom för tillfället de d:r Aspelin författat en katalog, hvars text vi i det ljande upprepade gånger bli i tillfälle att citera.

För att exakt och fullständigt kunna uppfatta Holm-rgs konstnärsskap vore en kännedom af åtminstone alla ns hufvudarbeten af nöden, och för att rätt uppskatta hans , att säga historiska betydelse skulle fordras att han stu-rades i sammanhang med tidens och särskildt Düssel-orf-skolans landskapskonst öfverhufvud. Men en sådan mförande analys af Holmbergs hela lifsgärning är icke öjlig här hemma; recensenten finner sig därför inskränkt ll att gifva läsaren en exposé af det märkvärdigaste ut-ällningen hade att bjuda på.

Det är kändt att Holmbergs fader, kammarrådet O. H. olmberg i Helsingfors, länge och hårdnackadt motsatte g hans önskan att bli konstnär. Sanningen att säga tyc-s för ett modernt öga fadrens betänkligheter varit gan-a förklarliga, så vidt de öfverhufvud gälde möjligen istande konstnärlig begåfning. Slika gesällprof som före-gga af Verner Holmberg från tiden före hans utrikesresa

(n:ris 1—12), skulle i våra dagar endast inhösta vänliga att slå alla konstnärsdrömmar ur hågen. Men tiderna sedan dess mycket förändrade hos oss; konstbildnir och fordringarna ha stigit utomordentligt, och Holmb första lärospån få icke bedömas efter modern måttstoc

Emellertid tyckes den unge konstadepten flitigt begagnat sig af all den undervisning, som då stod till buds hemma. Han arbetade för Kruskopf, M. v. Wright, J Lindh och Godenhjelm, och han kopierade Ekman, hvil han dessutom år 1850 fick biträda vid utförandet af fre målningarna i Åbo domkyrka. Måhända var det den fi nämde, som lärde honom måla landskap, sådana som sikten från Mattila gård i Birkkala (1848), n:o 1 i kal gen. Invärkan af gamle Lindh spåras i porträttet af ken C. (1852), medan teckningarna från sommaren 185 gjordt påminna om M. v. Wright. Det är en naiv, st lande eklektism, som proberar många metoder, men so röjer någon fläkt af en egen uppfattning — så tyckes åtminstone oss. Huru oändligt primitiv är icke ännu blånande utsikten öfver Degerby boställe i Kyrkslätt (1 målad vid 22 års ålder, året före utresan. Holm sysselsatte sig för öfrigt med att göra kopior i olje efter gravyrer: en liten engel efter Murillo och en „sce barnamordet“ voro vid expositionen exempel härpå.

Det berättas att det var Z. Topelius som ändtl lyckades bryta kammarrådets motstånd, så att fågeln flyga ut. Med en liten tafla (n:o 19 på utställningen), till skalden från Düsseldorf året därpå, betygade den konstnären sin tacksamhet för bemedlingen. Från sj resan, midsommartiden 1853, ha vi ett litet minne blyertsteckning af Rödhamn på Åland, nätt utarbet Wrights kännspaka manér. Samma nästan ängsliga p het, men tillika ett helt annat behandlingssätt visar de studier från trakten af Düsseldorf, som finnas i b från slutet af sommaren. De första intrycken af kons stora världen korsa sig med minnet af hvad hos de h värda mästarne i Finland kunnat inhämtas.

Holmberg inträdde icke i den tyska akademin, blef elev af den norske målaren Erik Bodom, sedan af (själf. Här är kanhända orsaken till att Holmberg, s

tyckes, aldrig ernådde någon synnerlig skicklighet i rteckning, ehuru han visserligen någon tid säges ha hört en förening för modellstudium. För landskapsmån voro figurerna på den tiden endast staffage — detta i ecknande motsats till våra dagars uppfattning.

Rent af häpnadsväckande är den metamorfos Holmg undergått under vindern 1853—54. Han griper mot ihop med ett heroiskt motiv, Kyrönkoski i vildt mat, kastar däröfver massor af ljus och skugga, ämnade förhöja det imponerande i natursceneriet. Är nu också teatraliska arrangementet altför påfallande och är än dskapet snarare norskt än finskt, så bevisar taflan likatt det finnes både gry och kolorit i artisten. Märkrdigt nog hade Holmberg såsom motiv begagnat en skral, t färglagd pennteckning af Kruskopf, den gamla, arkaiska onstdyrkaren i hemlandet. — En annan öfverraskning bedde oss studierna efter naturen från sommarn 1854. Holmrg hade tydligen sett någon af de monumentalt styliseande tyska landskapsmålarne, och han spänner nu upp ldiga, grofva pappersblad på sin portfölj, griper till stålennan och laverar bredt i tusch. Och han konstruerar upp tteträn som vore de skurna i trä. Det är hårdt, men an ser att han söker det mäktiga. Alt fortfarande är han ikväl en eklektiker — han har ännu icke funnit sig själf.

Året 1855—56, för konstnären mycket betydelsefullt, medan han då började sin självständiga värksamhet, sedan ans lärare Gude förklarat honom mogen att „stå på egna en", och emedan han nu vann sina första framgångar, var nycket ofullständigt representeradt vid utställningen i Ateeum — blott genom tre mindre studier och några blekade fotografier. „Granna loford", skrifver konstnären, „af le största målare härstädes och yttringar att man är en vanlig talang kunna göra en yr i hufvudet". „Hvad an prisade var det nya och självständiga i motiv-valet — let var t. ex. alldeles nytt att måla blommande kastanjer ch vår öfverhufvud, såsom i parkbilden (hvilken såldes till Berlin) — samt den fina naturobservationen".

Studierna från detta år ha en vida anspråkslösare präel än de nämda från föregående sommar. Icke ens bärgsanoramat i Harz tyckes ha kunnat locka Holmberg att

slå på stort. Det ser ut som skulle han insett att Par sen ej eröfras med ett språng, att endast ett ärligt n studium är medlet att komma framåt — måhända s här äfven frukten af Gudes lärdomar. Ty Holmberg an ter sig nu afgjordt till den „naturalistiska“ riktningen in det dåtida landskapsmåleriet, d. v. s. till den koloristi realismen, som växte upp vid sidan af och i en viss op sition mot den „historiskt-stiliserande“ skolan. Han följ sin berömde lärare i spåren, men själfständigt, så att Aspelin kan säga att „Holmberg bröt det konvention som ännu vidlådde själfva naturalisterna“. I bredd m vår tids naturkopiering ter sig visserligen Holmberg än såsom romantiker — vi skola längre fram närmare söka gifva i hvilken grad. Betydelsen af dessa termer är, f stås, varierande alt efter de mönsterföreställningar, s under olika perioder erbjuda sig till jämförelse.

Vår unge målare hade således dokumenterat sig som konstnär af eminent begåfning och beredde sig på n bragder. „Efter tre veckors studier i Odenthal nära D seldorf anträdde Holmberg i medlet af Juli (sommaren 18 i Gudes sällskap en rundresa genom Tyskland och Öst rike (Stuttgart, München, Wien, Prag, Dresden och Berli Två veckors uppehåll skedde i Berchtesgaden, „Baye Schweiz“, därifrån studier hemfördes“. Dessa studier, som äfven de från Odenthal, visa oss den snabbt mogna konstnären. Finheten i observationen och säkerheten i å gifvandet väcka liflig beundran; därtill förmälas dessa eg skaper med en älskvärd trohet och enkelhet i uppfattning som är än mera vinnande. Hvilket afstånd mellan jä linden från Berchtesgaden och jättepilen från somma 1854! Trän äro för öfrigt Holmbergs ungdomstycke, h ket han alltid förblef trogen.

D:r Aspelin hänför (i katalogen) till året 1856—57 af de största dukarna på expositionen, „vestfalisk bo gård“, tillhörig kejserliga palatset i Helsingfors, tyvärr o terad. Vi vilja dröja ett ögonblick inför taflan, hvilke att betrakta såsom en af milstolparna på Holmbergs vecklingsbana. Till höger är en gård (en akvarellstudie f Odenthal, 1856, äfven utstäld) med en brunn, öfvervuxe vinrankor, till vänster ett träd (lind?), äfven detta af of

ga dimensioner, under hvars löfmassor en gul rågåker framskymtar i bakgrunden. Också till brunnen och trädet finnas studier i fru Holmbergs samling, ehuru de icke voro komponerade. Bilden är sålunda enligt tidens sed komponerad efter motiv från skilda håll. Behandlingen kan måhända icke fritagas från ett visst bravurmässigt ståtande, en smula ungdomligt öfvermod kanske — ej att förtänka en tjugusjuårig mästare, som känner den jublande lyckan af sin växande förmåga. Men hvilken svällande drifkraft i denna natur! Huru rikt faller ej det gyllene solskenet öfver åkern och den lilla gården, och huru djup och sval är icke skuggan med dess blånande reflexer i löfvärket!

Sannare, anspråkslösare och likväl mycket vacker är en d:r Aspelin tillhörig poppelallé utanför Düsseldorf, egentligen en upprepning af en tidigare tafla, hvilken på utställningen företräddes af en gammal fotografi.

Följande sommar, 1857, återvände Holmberg ändtligen till det saknade hemmet. Och nu började ett studium af den finska naturen, som efterlämnade en talrik skörd af teckningar och akvareller, hvilka sedan förtjuste vännerna i Düsseldorf, främst Gude själf. En vackrare samling får man också sällan skåda. Den konstnärliga säkerheten är i jämt stigande. Men där är ännu något mer. Öga mot öga med fosterlandets natur framväxer hos Holmberg det egna, frigörande sig från främmande reminiscenser. Med hvilken kärlek, med hvilken flärdlös sanning har han icke återgifvit dessa trän, dessa klippor, dessa utsikter, hvilkas egendomliga skönhet, efter alt hvad han sett under fyra års frånvaro, i full förklaring måste ha trädt fram för hans sinne! Föreställningen af en nobel personlighet tränger sig ovilkorligt på betraktaren. Ej mindre än nitton af studierna från denna sommar voro utstälda, nästan alla rena mästerverk. Bland dem märktes utsikten af Kyrö fall, tagen denna gång uppifrån nedåt, och icke tvärtom såsom i taflan af år 1854. En jämförelse mellan de båda bilderna var i hög grad upplysande. Ty äfven oafsedt den olika graden af konstnärlig utveckling är skilnaden karaktäristisk. I akvarellen af år 1857 endast en blek antydan af färgen inom ramen af enkla tuschlinjer. Men återgifvandets okonstlade

trohet framhäfver likväl makten i skådespelet vida kraftigare än den bullrande färgeffekten i den äldre bilden.

Ett par af dessa blad — ett klipparti, som sedermera i olika varianter återkom i flere taflor *), och en flat, mossbelupen bärgsklack med magra, raka tallar samt glimtar af en leende bygd där bakom — voro friluftsmålningar af alldeles modern smak. Det är rec. icke möjligt att bedöma i hvilket förhållande dessa med kraftig natursanning fullständigt utförda akvareller stodo till hvad man på Holmbergs tid plägade prestera i sina studier. Men oss förefaller det som skulle Holmberg blott behöft proklamera sina förträffliga studieblad, där dock hans hjärtas och ögas skatter i lika mån kommo till sin rätt, såsom fullfärdiga bilder för att såsom banbrytare slå in på den väg konsten sedan dess har gått. Men sådant lät man då icke komma inför allmänheten; taflan, som exponerades och bjöds till salu, skulle ju vara något annat och mer än blotta studien.

Vintern i Düsseldorf tyckes ha sett endast finska landskap födas. Utställningen hade att uppvisa sju stycken, mest små, men delvis utmärkta. Ett par af dem, särskildt „Morgonstämningen“ från Kuru (tillhör konstföreningen) och „Rågskörd vid Leppälahti“ (tillhör guvernör T. Costiander i Tavastehus) reproducerade studierna utan eller nästan utan förändringar.

I januari 1858 blef vår målare förlofvad med fröken Anna Glad, dotter till norske generalen Christian Glad. Intet under således att han följande sommar drogs till Norge, där han „bland annat i Gudes sällskap företog studiefärder i Kristianias omgifningar. Bröllopet stod den 15 september, hvarpå följde en två veckors bröllopsresa till Ringerike.

Bland studierna från Norge fans en stor, präktig akvarell, som åter visar Holmbergs isynnerhet för den tiden förvånande förmåga att behandla vattenfärgerna. Vi stå invid en kvarndam och se ned i dälden, där bäcken ån skymtar fram mellan björkarna; på andra sidan är en skogig höjd och till höger en öppnare bygd med ängar och kullar. Perspektivet är lika mästerligt som i Kyrö fall, fär-

*) T. ex. i den lilla bilden i Cygnaei galleri. På konstföreningens vind finnes för närvarande en större, sorgligt ruinerad duk, behandlande samma motiv.

saftig och frisk. Jag vill här anmärka den jämförel-
s. sällsynta förekomsten af panoramaartade vedutor äf-
bland Holmbergs studier. Hvarken i de bärgstrakter
besökte (Harz, Berchtesgaden och Norge) eller bland
ands utsiktrika sjöar — så tusen gånger aftecknade
lagnus v. Wright — älskade han att återgifva vyerna,
ända på grund af deras brist på koncentration. Han
drog en inskränktare terräng af intimt lynne.

En ofantlig björk i blyerts var tecknad dagen före
lopet och sökte sig sedan väg till åtminstone tvänne
ır, båda hufvudarbeten af vår mästare: den ena ett
ikt landskapsstycke, nu i professor Gudes ägo i Berlin,
andra en stor skogsinteriör vid regn, från kejserliga
tset i Helsingfors sänd till expositionen. Med den sist-
ıda taflan trädde Holmberg enligt en tysk kritiker (ci-
d i katalogen) „obetingadt in i raden af Tysklands
nste landskapsmålare“. Konstnären har för denna bild
ändt motiv från Norge, Finland och Tyskland. Också
kes den sakna bestämd lokalkaraktär — åtminstone är
icke Finlands torftiga natur, utan snarare en nordisk
g, uppvuxen i mellersta Europas drifvande klimat. I
fall är där en medveten idealisering såväl i teckning
färg, en fri komposition af dekorativt tänkta motsätt-
gar. Det är en romantisk omdiktning af naturen vida
än ett landskapsporträtt. Det duggar starkt, och det
ıbrytande ljuset skapar hvita dagrar i skogens yppiga
dunkel.

Det vore mycket okritiskt att med slagord sådana som
nantik“ och „idealisering“ vilja beteckna brister i Holm-
s måleri. Utan tvifvel sökte och nådde han genom
a medel en konstnärlig, fullt berättigad effekt, som den
e landskapsmålningen i allmänhet saknar. Men vis-
gen måste å andra sidan erkännas att den högstämda
in i sådana bilder icke kunde köpas utan en afprut-
i den omedelbara, slående natursanningen, hvarigenom
örefalla månget modernt öga något främmande.

Sommaren 1859 förde Holmberg sin unga maka till Fin-
, och här uppsökte han åter samma inlandstrakter som
gången. En varm beundrare af Holmbergs konst
ıháller i en af hufvudstadens tidningar med anledning

af expositionen såsom något högst karaktäristiskt att m tiven till hans finska bilder alla äro tagna från det inre landet, från Tavastland och Satakunta. „Icke ett e skärgårdsmotiv förekommer bland hans taflor och studier Det var insjön med dess speglande vatten, barrskogen skogsvägarna uppe i landet, den finska bondgården det ensliga torpet som han ville föreviga på duken“. det är särskildt den *leende* fägringen han älskar. *Sv det* i den finska naturen, hvilket i Runebergs skildring från samma öde näjder så gripande kommer till uttryck, v tar ännu på sin konstnärliga tolkning. — Äfven från de sommar voro flere utmärkta akvarellstudier exponerade.

Den förvånande mängd taflor han påbörjade och t stor del äfven hann slutföra under den följande vintern i Düsseldorf, vittnar om en feberaktig värksamhet, som sk han skyndat att gifva hvad han kunde, då han märkte hans korta dag höll på att lida till ända. Vid utställnin gen i Ateneum var denna sista årets produktion synnerligen rikt och väl representerad — flere af taflorna äro dock end undermålade eller halffärdiga, såsom Holmberg nödgats lämn dem, då döden kom. Men hvilken rad af präktiga bild och vackra uppslag: det stora, ofulländade, idealiska land skapet i Konstföreningens ägo — enligt Gude „det vack raste Holmberg någonsin uttänkt“ — „landsvägen med vag från universitetets ritsal — en tafla, hvilken kommer de moderna uppfattningen närmare än någon annan af h dukar, Toriseva, „park i tidig vår“, månskenslandskapet m.

Den andliga lifaktighet, som den lungsiktige konstnär trots oafbrutet aftagande kroppskrafter under den sista vi tern utvecklar, visar sig äfven i en så påfallande mångsidi het, att man vid första ögonkastet kunde betvifla att a dessa taflor vore af samma hand. Han experimenterar m olika färgproblem. Än målar han en kall, stålgrå luft, som i de två bilderna från Kuru i Konstföreningens ga än lyser landskapet genom sin sommarvarma ton, såsom Toriseva och „skogsvägen“ från universitetets ritsal, än det en regnby öfver Näsijärvi, än åter ett månsken, påm nande om någon gammal „holländare“.

---

*) Undantag utgör likväl den lilla ofvannämda pennteckningen i Åland.

Från sommaren 1860 funnos på utställningen tvänne
.er från Erkrath invid Düsseldorf. På dessa exkursio-
åtföljdes Holmberg af en ung landsman, som med
ıycken heder skulle upptaga hans pensel — Hjalmar
ıterhjelm. Två månader senare, den 24 september, dog
ıberg, icke fylda 30 år gammal. Samma dag påföl-
år öppnades i Helsingfors en utställning af hans taf-
Det var den gärd af tacksamhet fosterlandet kunde
minnet af sin så tidigt från en lockande framtid bort-
son, hvars konst väl icke uteslutande, men dock till
ista del var en trohjärtad lofsång öfver dess skönhet.
bergs betydelse för den unga finska konsten är lätt
ıtta, då man betänker hvad hon var före honom. Men
sin korta bana — endast fem snabba år som själf-
ig konstnär — hade Holmberg hunnit gifva löften om
ın skulle komma att intaga ett hedersrum också inom
ıoderna landskapsmåleriet öfverhufvud.

J. J. Tikkanen.

Albert Delpits senaste roman.

Albert Delpit börjar sin senaste roman „Passionnément"
ıtt uppvisa huru vanor och seder förändrats i det mo-
Paris och huru till och med språket börjar blifva ett
än förr. Betrakta den vackra damen, säger han, som
ırbi, halft liggande i sin viktoria. Vid första ögonkastet
ın genast på det klara med att hon hör till societeten,
ın är elegant, full af lif och fåfänga. Viktorian stannar,
går in i en butik, till sin konditor eller juvelerare. Med
hastiga, bestämda steg är hon öfver gatan och trot-
ı, men dessa sekunder äro nog för en iakttagare: han
tt det ej är samma sätt att gå som för tio år sedan.
blir presenterad för henne och gör henne sin visit.
le första ord som växlas slås man af lättheten i hen-
onversation, af lynnet i det hon säger och lifligheten
nes svar. Hon talar på ett helt annat sätt än parisi-
på andra kejsardömets tid. Hennes princip är att alt
ıägas, om blott formen skyddar innehållet; bland goda

vänner är hon icke ens rädd för ett ganska saftigt skämt. Följer man henne på hennes väg i det offentliga eller privata lifvet, öfverraskas man af att se henne på det naturligaste vis företaga sig de allra dristigaste saker, som hennes mor eller mormor icke hade vågat, utan att tro sig evigt fördömda. Icke som vore hon sämre än de. Det är blott det yttre som förändrats, toaletterna och sättet, hvarpå man bär dem, orden och tonen, hållningen och väsendet. Den förnäma damen är hundra gånger friare än för trettio år sedan; hon läser alla böcker, tycker om kryddade rätter och förskräckes icke öfver någonting. Hon svärmar för en själfull predikant, och nästa dag beger hon sig in i ett brädskjul för att se det dummaste skoj uppföras af tredje rangens gycklare. Hon inbjuder — hvilket Buffalo-Bill kan bekräfta — utan betänkande till sitt bord en amerikansk jonglör, hvilken hennes förfäder hade visat ned till domestikrummet. Hon går på kaffé-chantanter och hör ogeneradt kärlekskvädet, som sjunges af flickan från S:t Lazare.

Delpit tillstår att han håller af henne trots hennes fel eller kanske till och med just på grund af dem. Han finner henne sprittande af företagsamhet, till och med när hon är dåsig, god i grunden, till och med när hon är en smula stygg. Han hör själf till dem, som anse att ett monument från Filip-Augusts dagar kan vara ett glänsande värk, men att maskinhallen är det i icke mindre grad, och därför afgudar han henne, som följer med sin tid och ej som ett murmeldjur uteslutande lefver i beundran af det förflutna. Parisersederna hafva under loppet af tio år förändrat sig på alla håll. Han anför som exempel den replik han hört i en arbetares mun, att ingen nuförtiden skulle låta massakrera sig för „politikens skull“. Fanatikerna, som gjorde revolution med vapen i handen, äro borta, och mycket har följt med dem. Man sparar sin entusiasm för andra saker. Alt har blifvit något litet amerikaniseradt, kvinnan icke undantagen, men hon har dock samtidigt förblifvit parisiska och en god sådan; öfver henne hvilar fortsättningsvis den galliska doft, som gör henne till en ensamstående skapelse, och det kan enligt Delpits mening icke strös nog rökvärk vid hennes fot.

Hvaraf hjärtat är fullt, därom talar munnen. Denna ergångsvärld, som icke längre helt och hållet räknar till det nittonde århundradet, utan att dock tillhöra tjugonde, men som, af huru ohållbart material den än bestå, äger sitt behag, har frestat Delpit att blifva historiograf, på samma sätt som Zola i sin Rougon-quart-följd tecknat en familj från det andra kejsardö-. Naturalistmästarens yngre kollega har som gemen-titel på den följd af romaner han kommer att skrifva „En värld som försvinner". Samma personer skola komma i alla berättelserna och förena dem till en full-dig historia öfver människan och samhället under den af ett århundrade, hvari de röra sig. Uppgiften är t intressant, och författaren som har förelagt sig den ill af talang.

„Passionnément" heter nu romanen, som börjar sam-n. Man kan icke beskylla Delpit för att i denna för-roman hafva visat sig partisk för denna sin „öfvergångs-tens kvinna". Hufvudfiguren, som skall representera ty-är fastmer en ganska osympatisk företeelse.

Men mycket modernt parisisk är hon för visso. Na-gtvis tillhör hon stora världen, om också icke den äkta, åtminstone icke den, hvars inre historia är en n bok, i hvilken alla kunna läsa. Då romanen börjar, hon vistats i Paris endast halftannat år. Konsten att sig förstår hon fullkomligt; hon ger ut mycket pen-och är besläktad med de bästa familjer i Storbritan-. Kanske har just den omständighet att hon är ut-ing hjälpt henne, ty hon har icke haft synnerliga svå-ter att blifva mottagen i dessa kretsar och där spela oll. Att förbise henne i en salong är omöjligt. Hen-skönhet är visserligen icke fullkomligt regelbunden, den är mycket egendomlig. Hon är högrest och ele-, hennes rödaktiga hår skimrar i guldreflexer, hvilka fundsjuka säga vara en produkt af färgningskonsten, som icke dess mindre lysa med solskensglans. Lif-ten och förmågan att i ord och i skratt finna det liga ögonblicket har gifvit henne rykte för en själ-et, som hon i värkligheten saknar, och för en bild-af hvilken hon endast äger de yttre kännetecknen.

Om hennes ålder äro meningarna delade. Själf säger hon sig vara tjuguåtta år gammal, men tidens obevekliga spår tyda på att sannolikt ett tiotal måste läggas till. I alla fall är hon så väl bibehållen, att hon kan förakta de flesta af toalettens konster. Ondskefulla tungor skona henne icke. Några påstå att penningeväxlaren och miljonären Rixen står högt i hennes ynnest. Det finnes inga säkra bevis, men sant eller icke förklarar detta rykte i alla fall hennes stora utgifter. För andra däremot är icke Rixen utan Edmond Sorbier den af M:rs Vivian gynnade; andra åter mena att de förra möjligen nog kunde hafva rätt utan att de senare därför hade orätt. Faktum är att M:rs Vivian lefver på stor fot och synes öfveralt.

Ryktet har i själfva värket icke orätt i att antyda ett intimare förhållande mellan Edmond Sorbier och den vackra engelskan. De icke blott älska hvarandra: de älska lidelsefullt i öfverensstämmelse med hvarderas natur. Men här, som alltid, följer olyckligtvis svartsjukan lidelsen i spåren. Hvad man säger om Rixen har icke undgått Sorbier, och han slutar med att föreslå M:rs Vivian just det äktenskap, efter hvilket hon fikat. Men innan kontraktet undertecknas, önskar han dock vara fullkomligt på det klara med sin blifvande frus ställning och förflutna lif. Af denna anledning gör han en liten tur till London, och då han återvänder därifrån, har han fått besked. Till hennes stora öfverraskning meddelar han henne hvad han erfarit. Hvad hon sagt honom om att M:r Vivian efterlämnat åt henne tjugufyratusen pund sterling är riktigt nog, men denna miljon är så placerad, att den endast gifver henne tjugufemtusen francs i ränta, en summa, hvarmed hon icke kan bestrida tiondedelen af de utgifter, hvilka äro oundgängliga för en pariserexistens sådan som hennes. Den stora egendomen i Wales, som hon omtalat, är icke värd ett stycke bröd. Den består af ljunghedar, där man förgäfves gräfver efter stenkol eller någon annan produkt. Däremot har hon glömt att omtala ett hus vid Cartton-Street i London, hvilket hon erhållit som en present af sir Charles Gregory, hennes första älskare eller åtminstone den första ryktet vet omtala. Då Edmond Sorbier så länge inbillat sig att det var honom denna vär-

ghet tillkom, intresserade det honom att erhålla närmare plysningar om sina föregångare, och så erfor han att gen af „hjärtevän", som nu tillfallit honom, då intogs m:r Jolin Marschall, kapten vid gardet. Sir Gregory endast den betalande, likasom Rixen nu är det.

Icke häller angående denna sista punkt kan Edmond rbier längre hysa något tvifvel. Han har i den anlitade elerarens böcker sett det pärlhalsband, M:rs Vivian bär, tecknadt som såldt till henne för Rixens räkning, och en tillfällighet sammanför de bägge rivalerna hos den na damen, omedelbart efter det han sagt henne huru n kommit under fund med sanningen, anser han det m sin plikt mot Rixen att ocksá rycka slöjan från dens ögon. Men växlaren är en karl, som med sina miljoer har fått vett på köpet. Båda hafva de spelat en smått jlig roll, säger han, men lyckligtvis slutar nu alt med tt reda sig: det skulle varit både synd och skam, om vänne människor, hvilka i så hög grad som Sorbier och an äro skapade att förstå och uppskatta hvarandra, till lut skulle kommit att sticka värjan i bröstet på hvarandra. Nu kunna de tillsammans bjuda M:rs Vivian farväl. Rixens vagn håller utanför dörren; han erbjuder Sorbier plats läri, och denne mottager gärna anbudet, ty i själfva värket hafva de ju ända hitintils följt samma stig.

M:rs Vivian måste beherska sitt raseri och tåla hået. Hon teg, emedan hon intet hade att svara hvarken på de sårande sarkasmerna från den hon älskade eller de nande orden från den, som slösat penningar på henne. en i det ögonblicket lofvade hon sig själf att hvarlera skulle få känna hvad det vill säga att kränka en vinna, hvilken liksom hon medels sin skönhet och djärfet är väl beväpnad för striden. Hon håller sitt löfte, och ennes tillspetsade hämd är romanens medelpunkt. Det stås att Delpit håller på med att omforma „Passionnément" till ett drama, som ännu under vinterns lopp skall ppföras på någon af Paris' genreteatrar. Hans roman är dan en succès, men det är sannolikt att teaterstycket ommer att blifva det i ännu högre grad. De dramatiska interna framträda i berättelsen med ovanlig värkan.

För att återhämta sig efter sitt kärleksmissöde har

Edmond Sorbier följt exemplet af alla andra i hjärtat sårade hjältar och tagit sin tillflykt till landtlifvets ro. En släkting till honom, herr De la Fouvie, äger ett gods i Touraine, där man så småningom kan trösta sig, isynnerhet när där huserar en så intagande liten fé som Géneviève, De la Fouvies niece och myndling. Samma Géneviève har redan under ett tidigare pariserbesök fattat tycke för sin småkusin Edmond —; men kort om godt, det räcker icke häller länge, innan Sorbier befinner sig inom trollkretsen af hennes behag. Den kärlek han nu känner är så olik den han tidigare känt som ett lugnt haf i solsken är olikt de af stormen upprörda böljorna, men det blir allt mera klart för honom att han denna gång gripits af den rätta kärleken. Också blir slutet att det öfverfulla hjärtat flödar öfver. Då De la Fouvie återvänder från en något förlängd affärsresa till Italien, glädja Edmond Sorbier och Géneviève honom med att presentera sig som förlofvade. Denna förening har alltid varit hans käraste dröm.

Olyckligtvis har också han en öfverraskning i beredskap för dem. Under sina bestyr i landet, där orangen glöder, har han icke varit helt och hållet fri från att gå guden Amors ärenden. Samtidigt som Géneviève och han besökte Edmond i Paris, hade han förälskat sig i Mrs Vivian, och liksom Edmond skaffade också han sig upplysningar om den sköna enkan, endast med den skilnad att de hört sig för på olika håll. De la Fouvie vände sig till hennes notarie, sir Charles Grégory, och till Rix... Förståndigt folk som dessa tre tala icke illa om en dam hvilken de hafva skäl att önska ett godt parti. M:rs Vivian har å sin sida likaledes inhämtat upplysningar om De la Fouvie. Hon har fått reda på den tillfredsställande summa, hvartill hans förmögenhet belöper sig; bland annat har hon fått veta att han äger stora vingårdar i Italien, dem han ärnar inspektera under loppet af augusti månad. När man icke är tafatt, räcker man tillfälligheten en hjälpsam hand för att arrangera lyckliga sammanträffanden. De la Fouvie möter sin flamma under Neapels sol, och utflykter under densamma bringa lågan att blossa alt högre och häftigare, tils de rent af få lof att kalla på prästen för att stänka vigvatten öfver den. Edmond och

-éneviève stå just i begrepp att gifta sig, då De la Fou-ie och M:rs Vivian som äkta makar återvända till Valle-ıngue.

Sammanträffandet behöfver icke utförligt beskrifvas ır att ses. Den dramatiska spänningen stiger och stiger. jälfva Sardou har aldrig spunnit en intrig med större ɪickelighet. M:rs Vivian, hvars lidelse för Edmond ännu ıke slocknat, går honom till mötes för att åvägabringa en ırsoning, man kan tänka sig på hvilka vilkor. Men hon isas bort med förakt. Till sin unga hustru har Edmond ıgt att han är säker på sig själf: han skall alltid blifva enne trogen, icke emedan det är hans plikt, utan emedan et är hans lust. Hon är den skönaste, mest berusande vinna han har känt; han älskar henne icke som en hu-ıru, utan som en älskarinna. Å andra sidan är Géne-iève svartsjuk ända till ytterlighet. Hon vet icke själf varför hon förgäfves säger sig själf att det är dåraktigt; vartsjukan lämnar henne det oaktadt icke en enda timme f dagen. Ett lämpligare redskap för sin hämd än denna vartsjuka hade hennes rival ej kunnat finna.

Den scen, som kommer att blifva teaterstyckets bränn-unkt, förekommer redan i romanen. M:rs Vivian har na-urligtvis, liksom alla franska damer af hennes sort, varit og omtänksam att spara de bref hon fått af Edmond, me-an hans passion för henne var på sin höjdpunkt. En af essa biljetter lyder: „Jag måste nödvändigt tala med dig, ıg är svartsjuk. Men jag vet icke huru vi skola bära oss ıt; man bevakar oss noga. Förebär ett illamående som ısak att du icke följer med på utflykten i eftermiddag! ag väntar dig i lilla salongen; kom dit ned till mig, så nart du kan!“ Hon ställer så till att Géneviève hittar lenna biljett. De värkningar den åstadkommer komplet-eras af en annan. En vän till Edmond, Fernand de Guin-ac, är på besök på Vallerangue. Han har lika litet som ıågon annan man undgått engelskans garn, och hon hän-ifver sig åt honom på det vilkor, att han skall hjälpa enne att fullfölja sin hämd mot dem, som så dödligt för-lämpat henne. Genom honom får Géneviève biljetten umro två, ämnad för henne, men adresserad till Edmond. Den lyder: „Nå väl, jag säger att jag är sjuk och följer

icke med till Chateau de Ganges; de kunna först sent återvända från sin färd, i alla fall icke före åtta; jag kommer till lilla salongen . . . jag älskar dig. Maud". När man själf är fullkomligt ärlig, har man svårt att fatta andras illfundighet. Den stackars unga frun kunde knappast tvifla längre.

Hennes egna ögon skaffa henne den förfärliga vissheten. Maud har arrangerat alt. Själf har hon ursäktat sig för sitt uteblifvande från turen till Chateau de Ganges, Edmond följer icke häller med. I den lilla salongen väntar han vid utsatt tid Fernand de Guinsac, hvilken han har öfvertalat att resa med hänsyn till De la Fouvie' svartsjuka. Men i stället för vännen, är det Maud som möter honom där. Hon besvär honom att icke ånyo försmå den kärlek, som det skulle kosta henne lifvet att besegra. Då han vänder sig bort för att afvisa henne och göra slut på denna scen, känner han tvänne armar, som med oemotståndlig våldsamhet slingra sig om hans hals. Det uppstår en kort stönande kamp. Edmond vill slita sig lös från henne, men hon hänger sig fast med en raseriet tiodubblad nervös styrka. Då drages portieren plötsligt åt sidan, och där står Géneviève. Med lyft ridpiska går hon mot sin rival och låter den falla ned hennes skuldra.

Nu följer skilsmässa; Géneviève är döf för alla mans försäkringar om att han blott haft skenet emot sig. Äfven domstolen, inför hvilken processen om skilsmässa föres, förklarar honom skyldig. Men både hvad henne och honom beträffar öfverlefver kärleken äktenskapet. Nä sedan Géneviève genom Mauds egen bekännelse komm under fund med sakens värkliga sammanhang, lefver h en tid i den föreställningen att Edmond icke längre ä skar henne. Fakta tala dock däremot: han har nämlig tillbragt året, som förflutit sedan deras skilsmässa, stängd från världen i Irland, uteslutande sysselsatt med att återställa ordningen på en af hennes egendomar där städes. Altsammans slutar lyckligt och väl med tillfredställande förklaringar och återförsoning.

Det är i ögonen fallande att Delpit, alt efter som d

väl sammanstälda handlingen skred framåt, själf blef så intagen däraf, att den tidsskildring han föresatt sig fick träda något i skuggan för det rikliga romanmaterialet.

Richard Kaufmann.

I Bokhandeln.

Frith. Neovius: Handelsförhållandena mellan Finland och Ryssland; 46 s. 8:o. Hfors, 1890.

Ämnet, tidsförhållandena och författarens namn gifva denna lilla afhandling anspråk på särskild uppmärksamhet. Just därför, att den rysk-finska tullfrågan under så lång tid så ofta dryftats i vår präss, har säkerligen inom allmänheten länge sedan vaknat behof af en utredning, till innehållet mer omfattande och till formen varaktigare än den snart glömda dagartikeln. Och själffallet är enhvar i denna tid mer än någonsin glad att se alla de till saken hörande fakta och skäl samlade och tacksam att den maktpåliggande uppgiften omhändertagits af en man, hvars sakkunskap icke kan ifrågasättas och hvars ord böra vinna gehör äfven å hinsidan gränsen.

Ryssland har sedan lång tid hos sig tillämpat ett strängt skyddstullsystem, hvars anhängare naturligtvis anse att hvarje rubel, som en ryss betalar för en finsk vara, riktar Finland på Rysslands bekostnad och att hvarje nedsänkning af tull, som Finland åtnjuter framom det öfriga utlandet, är en årlig skänk, gifven af Ryssland åt Finland. Denna uppfattning kräfver med följdriktighet att tullen mot Finland likställes med tullsatserna vid öfriga gränser. Ett steg ditåt togs redan, då man år 1885 tullbelade den förut fria införseln af finska pappersvaror, stång-, sort- och valsadt järn, järnplåt, järn- och ståltillvärkningar, gjutgods, maskiner och apparater, bomullsgarn och väfnader, beredda hudar, fajanstillvärkningar, glasarbeten m. m. Den tull, som dessa varor draga, är visserligen lägre än tullsatserna i Rysslands allmänna tariff, men nedsättningen gäller för det mesta endast ett begränsadt belopp. — Mot fortsättningen af den sålunda påbörjade tullpolitiken kunna med fullt fog särskilda invändningar göras. Först och främst får den varan, som gifver bort rubeln, och den åter, som får rubeln, gifver i stället bort varan; och emedan bytet sker af fri vilja ser och finner följaktligen hvardera parten däri sin fördel. Vidare inberäknas tullafgiften, för så vidt den alls erlägges af importören, själffallet i varans pris och stannar följaktligen i regeln dess afnämare till last, hvarför — såsom hr Neovius tydligen visat — denna mycket omtalade tullskänk huf-

vudsakligen kommer ingalunda Finland eller den finska industrin, utan den ryska konsumerande allmänheten till godo. Om emellertid Finland oaktadt dessa skäl komme att af Ryssland behandlas lika med det öfriga utlandet, innebure en sådan anordning af en helt och hållet inre rysk angelägenhet, hvilken visserligen tungt drabbade finska intressen, dock naturligtvis icke något åsidosättande af Finlands rätt.

Hvad åter vidkommer den finska tullen på ryska importartiklar, så äro dess förnämsta föremål socker och tobak. Därjämte bör uppmärksammas förbudet mot all införsel af brännvin till Finland, hvars tillämping förutsätter gränsbevakning. Sockertullen betingas dels af protektionistiska, dels af finansiella intressen. De förra, som redan stå i strid med den stora allmänhetens bästa, borde självfallet få vika, därest hela landets väl så fordrade. Emellertid skulle sockertullen liksom tobakstullen i hvarje fall uppbäras af ett betydande skattebehof. Sockertullen stiger till öfver fem miljoner mark och utgör sålunda ensam omkring en tredjedel af hela tullinkomsten. I sammanhang med tullen på tobak står den af ständerna antagna bevillningen på denna vara; sammanlagdt uppgår hela skatten på tobak, såväl utländsk som rysk, till öfver två miljoner mark årligen. Om så väsentliga skattetitlar skola ersättas med andra, skall ständerbevillning helt visst blifva nödig. Förbudet mot införsel af brännvin ingår i ständerlag[1]) och kan ej rättsligen ändras i annan ordning än det tillkommit. Denna bestämning är för vår lagstiftare ett oundgängligen nödvändigt vapen i hans kamp emot dryckenskapslasten.

Man har tänkt sig möjligheten af att tullgränsen mellan Finland och Ryssland upphäfdes och den ryska tulltaxan blefve gällande hos oss. Det är lika svårt att finna i hvad afseende denna åtgärd skulle gagna Ryssland som det är lätt att se huru den skulle skada Finland.

Genom att bibehålla tullgränsen mot Finland och vid den tillämpa sin allmänna tulltariff kan Ryssland gifva sin industri önskadt skydd. Men detta skydd måste blifva ytterst problematiskt, om den allmänna ryska tulltaxan skall tillämpas vid Finlands långa kust med dess vida skärgård. De höga premier en sådan taxa gåfve den lyckliga lurendrejaren skulle göra hvarje äfven den dyraste kustbevakning otillräcklig. Erfarenheterna från århundradets förra del äro härutinnan synnerligen upplysande.

Hvad åter Finlands intressen angår, så är det nog att säga det tullen på näringsmedel sålunda blefve nära nog trefaldigad och tullen på salt i det närmaste tiodubblad. Hr Neovius har beräknat huru högt tullafgifterna för flere af de viktigaste till Finland under år 1887 införda varor skulle stigit, om den ryska tariffen då varit i Finland gällande och, väl att märka, under antagande att samma mängd varor blifvit importerade. I självfva

[1]) § 28 i Förordningen den 16 juli 1886 angående försäljning af brännvin, m. m.

värket skulle naturligtvis vid sådan tull prisen stigit till en grad, som gjort införseln vida vägnar mindre än den nu var, och i själfva värket skulle tullinkomsterna sannolikt varit lägre än de nu varit. Förf:s siffror äro emellertid väl ägnade att belysa skilnaden mellan den ryska och den finska tariffen. Enligt vår taxa äro de råvaror alldeles tullfria, som bearbetas af våra viktigaste industrigenar. Under den ryska tariffen åter skulle sagda år för råvaror erlagts 4,02 miljoner mark i tull. Tullen för rå bomull skulle uppgå till mer än 17 % af varans värde i finsk hamn och utgöra 7 % af hela den finska bomullsindustrins bruttotillvärkningsvärde för år 1887. Tullen för de under detta år från utlandet importerade järnmalmerna skulle stiga till dessa malmers i statistiken upptagna värde och utgöra 39 % af tillvärkningsvärdet för det däraf i Finland tillvärkade tackjärnet. Tullen på järntillvärkningar och maskiner skulle mer än fördubblas. Tullen på beklädnader, väfnader, garn och ull, som nu sammanlagdt utgjorde 1,71 miljon mark, skulle då stigit till 4,07 miljoner mark o. s. v.

Dessa siffror tala ett fruktansvärdt tydligt språk. Hr Neovius har sammanfattat deras utsaga i ett ord: *ruin.*

Han har också framhållit att en sådan på administrativ väg företagen åtgärd icke vore öfverensstämmande med Finlands rätt. Ständernas medvärkan påkallas, säger förf., för en grundlagsenlig behandling af de väsentligare momenten af den på dagordningen stående frågan om Finlands tullväsende och tulltaxa.

Här har endast framhållits några af hufvudpunkterna i hr Neovii afhandling. Den upptages till största delen af en historik, delad i tre afdelningar, af hvilka den första omfattar tiden från 1809 till 1856, den andra perioden 1856—1883 och den tredje åren 1883—1888. „Med anledning af dagens tullfråga“ är öfverskriften på broskyrens fjärde och sista kapitel. Det är icke nödigt att för Finsk tidskrifts läsare framhålla värdet af förf:s historiska framställning. Dess egenskaper återfinnas i hans behandling af frågans ekonomiska och politiska sidor.

Wilhelm Chydenius.

F. W. Westerlund: Om dödligheten bland barn under ett år i Finland 1872—1886; 108 s. 8:o. Hfors 1889. (Aftryck ur Finska läkaresällskapets handlingar, bd. XXXI.)

Det är på barnen folkökningen och en nations bestånd beror. Af stort allmänt intresse äro därför alla hithörande förhållanden, hvilka emellertid tils vidare blott föga blifvit beaktade hos oss. Man kan därför ej annat än med tillfredsställelse hälsa dr Westerlunds föreliggande arbete om dödlighetsförhållandena bland de späda barnen i Finland. Ehuru uppsatsen närmast är afsedd för landets läkare, innehåller den dock så många beaktansvärda upplysningar och hittils okända fakta, att den mer än väl

förtjänar att blifva känd och beaktad äfven af en större allmänhet. Vi gifva därför ett kort referat af det viktigaste af broskyrens innehåll.

Efter en kort inledning, i hvilken förf. omnämner redan tidigare vidtagna åtgärder för att minska den i vissa trakter af landet mycket höga barnadödligheten, visas genom en jämförelse med andra länder att visserligen mångenstädes dödligheten bland barn under ett år är betydligt större än hos oss, men att förhållandena i våra vestra grannländer, Sverige och Norge, likväl äro betydligt gynnsammare. Så dogo af 100 barn under ett år i medeltal i

Finland	Sverige	Norge
(1872—86) 16,57	(1860—66) 13,89	(1876—85) 9,91.

Såsom med flere belysande tabeller för alla tre länderna visas, är barnadödligheten i de olika landskapen mycket olika. I Finland dogo bland 10 000 barn under ett år:

i Åbo	län	1389	i S:t Michels	län	1706
„ Tavastehus	„	1478	„ Nylands	„	1720
„ Kuopio	„	1541	„ Vasa	„	1823
„ Uleåborgs	„	1596	„ Viborgs	„	1958.

Likaså växlar dödligheten på samma trakt mycket under olika år. Dessa årliga växlingar äro i Finland betydligt större än i Sverige och i Norge, i hvilket senare land de äro helt minimala. Det synes därför som om barnadödligheten i dessa länder stode under inflytande af någon konstant faktor, som med all sannolikhet kan ställas i samband med mödrarnas sedvänja att själfva uppamma barnen. Bristen på modermjölk samt olämplig näring öfverhufvud anser förf. däremot vara den viktigaste orsaken till den stora dödligheten bland de ännu ej årsgamla barnen i vårt land. Bland öfriga medvärkande faktorer skärskådar förf. årsväxten, barnens kön, befolkningens religionsbekännelse samt barnens födelse inom eller utom äktenskapet: han finner att dålig skörd, manligt kön samt isynnerhet oäkta börd betinga en ökad dödlighet. Att den sistnämda faktorn dock ingalunda utgör en orsak till den större dödligheten inom vissa län, framgår tydligt däraf, att länen med den största barnadödlighet hafva det minsta antalet oäkta barn. Med afseende på religionens inflytande finner förf. att dödligheten bland den grekisk-ortodoxa befolkningens barn är något större än bland den luterska. Att detta dock icke ens indirekt står i beroende af konfessionen framgår tydligt redan däraf, att vissa socknar med lutersk befolkning hafva att uppvisa lika hög dödlighet som den grekiska befolkningen.

I städerna är dödligheten bland barn under ett år i regeln större än på landsbygden och utgjorde i medeltal för landet samtliga städer 1 989 samt för landsbygden 1 633 af 10 000. Härvid äger likväl, såsom förf. genom talrika tabeller visar, stora olikheter rum mellan de olika städerna. Äfven för landsbygden

dödligheten i olika trakter mycket olika. Enligt de af förf. :da beräkningarna öfver dödlighetsförhållandena i landets proier, hvilka på ett synnerligen åskådligt sätt framgå ur en ar-st bilagd karta, hafva Mohla, Kexholm, Sordavala och några ränsande prosterier i landets östra del samt Lappo, Jakobstads, a öfre och Vasa nedre prosteri i Österbotten att uppvisa den sta dödligheten. Den minsta dödligheten förekommer i Tyr-Björneborgs öfre och Vehmo prosterier af Åbo län. Bland ikerna till den höga barnadödligheten i landets östra prostefäster förf. uppmärksamheten vid det i många socknar, Sak-, Rautus, m. fl., rådande förhållandet att de gifta kvinnorna ast efter sin förlossning vandra till St. Petersburg och där an-ı tjänst som ammor, lämnande sina egna barn kvar i hemmet, de naturligtvis komma att sakna nödig vård och näring.

I det följande undersökes slutligen dödligheten under första :s särskilda tidsperioder. Förf. finner från den allmänna ren, att den under första dygnet mycket höga dödligheten dag ır dag och vecka efter vecka förminskas, följande undantag: ler senare hälften af första lefnadsveckan inträffar en ökad lighet, som är störst i Vasa och Uleåborgs län, samt är att la i samband med de sjukdomar, som kunna hafva sin grund afvelsträngens underbindande och affallande. Från tredje och de lefnadsmånaden framåt är dödligheten synnerligen hög i ›orgs, St. Michels och Kuopio län, hvarför förf. anser att dessa län kunna betecknas som de trakter af landet, där sjukdomar oende på bristande omvårdnad och olämplig näring utöfva det rsta inflytande på dödligheten.

Ehuru förf. ägnat sitt ämne en så grundlig undersökning a med de honom till buds stående fakta varit möjligt och därd lagt en god grund för framtida forskningar på detta gebit, återstår dock ännu mycket att utröna för erhållandet af en idig kännedom om de faktorer, som i olika trakter af landet in-:ka på dödligheten bland de späda barnen. Man kan därför ej ıat än i allo instämma i förf:s uttalande att en systematiskt lnad samforskning för utrönandet af dessa faktorer vore syn-:ligen af behofvet påkallad.

V. S—ff.

M. Rosendal: Silmäyksiä ristin tien salaisuuteen Johannes stajan elämäkerran valossa; 208 s. 8:o. Borgå 1889, W. Sörström; 2 mk 50.

Det är antagligen länge sedan ett religiöst arbete med sådan änghet och oförsonlighet i uppfattningen som detta utkommit i rt land. Det påminner starkt om de väckelse- och straffpredik-ıgar, som under pietismens maktperiod under fyrti- och femtiet ljödo från predikstolarna, särskildt i Österbottens kyrkor. rf. antyder äfven sitt samband med denna rörelse.

Johannes Döparns lefverne tages till utgångspunkt för predikningar, i hvilka med skriftens vittnesbörd, enkannerligen med gamla testamentets profeters bildlika, kraftiga språk, uttalas död och fördömelse öfver vår tids människor och sträfvanden, öfver osedlighet och namnkristendom, vare sig den visar sig hos hög eller låg, hos lekmän eller ock hos präster. De nuvarande sociala lifsformerna, vår tids upplysning, framåtskridande och frisinthet, dess konst och literatur, alt faller under förf:s dom. „Vår tids milda, frisinta kristendom, som utan att väcka stort buller och utan att döma någon, förkunnar fridens evangelium åt alla människor, bringar med sig en sorglig likgiltighet, en förbannad tolerans, en usel feghet“. „I förtappelse bringar en sådan predikan predikanterna själfva och alla dem, som däraf låta sig bedragas och varda druckna“.

Dessa predikningar om ett obetingadt förakt för denna världen och dess kulturformer ljuda visserligen för det närvarande som en ropandes röst i öknen; men omöjligt vore ej att en stark reaktion kunde uppstå ej mindre mot den namnkristendom, som nu förkunnas i kyrkorna, än mot den håg för ädel lifsnjutning och lifsglädje, som begynt lefva bland massorna. Ställer man sig en gång på ståndpunkten af en sträng tolkning efter bokstafven och äger karaktär nog att draga ut konsekvenserna, skall man ej kunna komma till annat resultat än förf.

I. A. H.

Juho Sjöros: Finsk ordböjningslära; 80 s. 8:o. Helsingfors 1889, Weilin & Göös; 2 mk.

Då användandet af A. Genetz' Lärobok i finska språkets grammatik, där den vid våra svenska skolor införts, särskildt å lägre stadier visat sig vara förenadt med vissa svårigheter, och å andra sidan icke häller någon annan fullt lämplig och med nödig hänsyn till språkvetenskapens nuvarande ståndpunkt affattad lärobok förefinnes, har förf. till Finsk ordböjningslära med detta arbete sökt fylla en lucka i vår skolbokslitteratur. Det är sålunda för elever å lägre stadier samt för självstudium som förf. i främsta rummet afsett sin lärobok. Och i öfverensstämmelse därmed har öfveralt en så enkel och lättfattlig formulering af reglerna som möjligt eftersträfvats. Af samma skäl har förf. låtit indelningen i särskilda ordklasser falla. Måhända hade därvid i kapitlen om ordstammar upptagandet af några flere förtydligande exempel i själfva texten icke varit ur vägen.

Detaljer, hvilka icke äro afsedda att vid första genomgåendet af boken upptagas, äro anförda med petitstil och försvara öfverhufvud sin plats. Dock hade de å sid. 25 upptagna pluralformerna af sammansatta grundtal mellan de jämna tiotalen i ref:s tanke saklöst kunnat bortlämnas. Böjningsmönstren föregå, såsom tillbörligt är, reglerna för formernas bildning — en må-

ıda icke öfverflödig fingervisning för läraren. Och särskildt ıas oss dessa böjningsmönster förtjänta af uppmärksamhet, då lem formernas uppkomst på ett klart och åskådligt sätt framles redan genom trycket, en omständighet, hvars vikt af våra oboksförfattare hittils blifvit altför mycket förbisedd.

Slutet af boken (sidd. 66—80) upptages af talrika öfningsımpel, till hvilka hänvisningar öfveralt göras.

Önskligt vore att denna, såsom oss tyckes, i många afseenı praktiskt uppstälda lärobok skulle komma till användning i ·a skolor; därigenom kunde den oproportionerligt långa tid den ıntliga elementarundervisningen i finska språket ännu flerstädes er i anspråk i väsentligare grad inskränkas. Den tid, som såda vinnes, kunde i stället anslås till literaturläsning och talingar, utan tvifvel till fromma för kännedomen af det värkı, lefvande språket. H. A.

Ossian Aschan: Kort handledning i kemisk analys af dricksten. Hfors 1890, G. W. Edlund; 1 mk 50.

På ett särdeles lyckligt sätt har förf. uti denna handledning m en jämförelsevis trång ram sammanfört man kan säga alt n hör till dricksvattenanalysens område.

Ifrån en inledning om olika slag af naturvatten, dessasförəningar, den hygieniska vattenanalysens uppgift, huru vattenprof analys skola tagas, vattnets fysikaliska pröfning, såsom lukt, ak, klarhet, färg o. s. v. genomgås de fullständiga kemiska unrsökningsmetoderna, förtydligade med exempel. Vidare antydes vägagåendet vid den bakteorologiska pröfningen samt de mera əciella gasometriska bestämningarna af organiskt kol och kväfve. ıtligen lämnar förf. redogörelse för de fysikaliska och kemiska ənskaper, som tillkomma ett lämpligt dricksvatten, samt huru lömandet af det undersökta vattnet bör ske på grund af anaıer.

Det hela är öfverskådligt och tydligt framstäldt samt fritt n de vidlyftigheter, hvilka pläga vidlåda dylika handböcker. . kvalitativ och kvantitativ bestämning saknas dock, nämligen 'er järn. Visserligen är bokens uppgift ej att vara någon handlning uti hälsovattenanalys, men uti många af våra dricksten ingår så ofta järn, som man önskar få bestämdt, att det hade varit ur vägen att äfven häråt anslå ett par sidor.

Då godt dricksvatten önskas af alla, äfven af dem, som ej stå vådorna af att bruka ett dåligt sådant, och då det väl appast finnes något samhälle, som kan berömma sig af att äga ıslutande godt vatten, så bör kännedom om huru en enkel vatıanalys skall utföras för mången vara af stor nytta. Därför är kert denna lilla, billiga handbok välkommen för herrar läkare, otekare och andra, hvilka äro i tillfälle att sköta eller annars att tillgå ett mindre laboratorium. E. L—r.

Carl Gustaf Malmström: Smärre skrifter rörande sjuttonhundratalets historia; 356 s. 8:o. Sthlm 1889, P. A. Nordstedt & söner; 4 kr. 25.

Den svenska historiens vänner skola med glädje hälsa denna samling, i hvilken förf. sammanstält ett antal uppsatser, som förut ingått i tidskrifter och vetenskapliga samfunds handlingar. De belysa med skärpa och noggrannhet flere punkter i Sveriges historia under adertonde seklet och ansluta sig således mer eller mindre omedelbart till det ämne, frihetstidens historia, hvars behandling varit den åldriga häfdatecknarens främsta uppgift. Men de hafva ett annat intresse. Medan förf. i det stora värket öfver frihetstiden själf helt och hållet träder tillbaka och söker gifva skildringen en så strängt objektiv karaktär som möjligt, får läsaren däremot i de föreliggande smärre bidragen en inblick i hans personliga åskådningssätt. Han går in på frågor, som stå den dagliga diskussionen nära, och bekämpar med skärpa fördomar, som strida emot den historiska forskningens resultat.

I den strid om Karl XII:s minne, som mot slutet af 1860-talet upplågade, anslöt sig C. G. Malmström bestämdt till A. Fryxell i motsats mot Bernhard v. Beskows ridderliga, men okritiska beundran för hjältekonungen. I den ursprungligen i Tidskrift för Litteratur (1869) införda uppsatsen „Några ord om Karl XII och enväldet“ vederlägger han v. Beskows uppskattning af den militära och politiska visheten i afsättningsfäjden mot konung August, försvarar rikrådets handlingssätt under Karl XII:s frånvaro samt tillbakavisar försöket att teckna Sveriges tillstånd under de sista åren af Karl XII:s regering i ljusare färger än de historiska vittnesbörden medgifva. Dessa synpunkter genomföras närmare i afhandlingarna „Om riksstyrelsen under de tio första åren af Karl XII:s frånvaro“ (Historisk tidskrift 1884) och „Ständernas utskottsmöte 1710“ (Historisk tidskrift 1887). Då Karl XII år 1700 drog ut i fält, ordnade han rikets styrelse med afseende å endast en kortare tids frånvara. Kollegierna fingo vidsträktare fullmakter än förut, men en inhemsk centralstyrelse skapades icke, utan konungen förbehöll sig högsta afgörandet. Så kunde det dock icke fortgå, då konungens frånvara förlängdes år efter år. Genom medgifvanden i kungliga bref och till följd af förhållandenas tvingande makt växte rådet och den i förbindelse med detsamma arbetande defensionskommissionen småningom till centrala myndigheter, hvilka i försvarsangelägenheter, skattefrågor m. m. ej sällan beslöto i K. M:ts stad och ställe. Men deras befogenhet var obestämd och deras makt därför svag. Äfven om rådets personal varit mera duglig än den med några undantag var, skulle dess handlingskraft förlamats genom de ogynnsamma omständigheter, under hvilka det arbetade. Svårigheten att finna medel för försvarets upprätthållande tvang slutligen rådet att under våren 1710 sammankalla ett ständernas utskottsmöte, hvars förlopp af förf. första gången tecknas enligt

ırkivaliska källor. Syftet med mötet vans endast i ringa mån, ;y ständerna kunde icke finna värksamma medel till förbättrande ıf den finansiella ställningen. Däremot tvekade de icke att inför 'ådet skildra rikets invånares nödstälda belägenhet, hvarvid antydıingar om behofvet af en fastare ordning i styrelsen icke saknades. Sålunda förebådade mötet framtida förändringar i regeringsformen. Men därvid var rådets hållning fullt loyal, och det skyndade, så mart sådana tendenser trädde i dagen, att upplösa mötet. Under ılt detta var konungen ovärksam i Turkiet. Endast genom ett eller ınnat maktbud gaf han sin tillvara till känna. Förf:s bidrag vittna sålunda kraftigt emot den uppfattning af Karl XII:s regering, som v. Beskow sökte göra gällande.

I uppsatsen „Om ämbetsmännens ställning till riksdagen under frihetstiden", förut publicerad i Vitterhets-Historie- och Antikvitetsakademins handlingar, meddelar förf. intressanta upplysıingar om ämbetsmannaelementets inflytande vid frihetstidens riksdagar samt om den kontroll riksdagarna sökte utöfva öfver ämbetsmännen. De skadliga följderna af ständernas allmakt trädde på detta område i bjärt dager. Ämbetsmännen försummade sin tjänst för att kunna deltaga i riksdagsarbetet, och riksdagen drog alt mera under sig detaljerna af förvaltningen och rättsskipningen. Taflan har dock äfven sin ljussida. Förf. erkänner (sid. 196) att ständernas protokollsdeputation, som granskade ämbetsvärkens handlingar, utöfvade en nyttig uppsikt öfver ämbetsmännen. Vi säga fasta därpå. Ref. tror för sin del att frihetstidens ämbetsmannaväsende, jämfördt med föregående tiders, i mera än ett afseende företer en bild af ökad ordning och stadgade former. — I uppsatsen „Axel v. Fersen såsom memoarförfattare" (förut i Svensk tidskrift 1871) upptar förf. till granskning de memoarer en af frihetens förnämsta män, Axel v. Fersen, efterlämnat. Han ådagalägger med ovedersägliga bevis, att v. Fersens „Historiska skrifter", hvilka vid det första framträdandet emottogos såsom ett literärt evenemang af första ordningen, äro dikterade af partihat och därför i hög grad otillförlitliga. „Af alla Fersens handlingar äro", säger han, „hans memoarer troligen de sämsta". — På frihetstidens område rör sig äfven „Minne af öfverståthållaren, generalen, friherre Jakob Albrecht v. Lantingshausen", förut i Svenska akademins handlingar, som utvidgar sig till en specialundersökning om Sveriges deltagande i sjuåriga kriget, där Lantingshausen 1758—1761 var svensk öfverbefälhafvare. Afhandlingen, hvars talrika detaljer kanske skola förefalla en eller annan läsare tröttande, ger en ny bild af det s. k. pommerska kriget. Öfverbefälhafvaren kunde oaktadt alt sitt nit icke uträtta något stort till följd af det ringa understöd regeringen gaf honom. Men förf. ådagalägger att den svenska armén likväl under de brydsamma omständigheter, hvari den befann sig, gaf vackra prof på tapperhet och duglighet.

Slutligen ingå i samlingen tvänne af tillfälliga omständig-

heter framkallade uppsatser. I „Om konventikelplakatets uppkomst“ (ur Tidskrift för literatur 1852) uppträder förf. såsom toleransens banérförare gentemot det ännu under början af 1850-talet i Sverige gällande förbudet mot sammankomster till enskild andakt, hvilket betecknas såsom en under envåldstiden till Sverige inkommen utländsk importvara, hvilken bragt ringa välsignelse med sig. I den historiska utredningen ingår en hufvudsakligen med ledning af J. J. Tengströms „Gezelii d. y:s minne“ gjord skildring af pietismens första uppkomst i Finland. „Den 19 augusti 1772“ (ur Svensk tidskrift 1872) utgör en i allmänna drag hållen skildring af den svenska statsförfattningens växlingar sedan envåldstiden, hvilka utmynna i en tacksamhetsgärd åt 1809 års lagstiftare, som „utan att hänföras af den revolutionshvirfvel, hvarur de framgått, med framfarna tiders erfarenhet för ögonen hofsamt och visligen utstakade gränserna för konungamakt och folkmakt och därigenom grundlade ett samhällsskick, som i trygghet och frihet icke står tillbaka för något“.

M. G. S.

August Strindberg: Bland franska bönder; 211 s. 8:o. Sthlm 1889, Alb. Bonnier.

En högst originell bok. Det är endast i en så djärf hjärna som hr Strindbergs idén att studera Frankrike från kupéfönstret kan upprinna. „Tretusen åttahundra kilometer tillryggalagda genom Europas skönaste land, innefattande alla klimater, alla slags natur“ — och denna resa är gjord på omkring 5 à 6 veckor. Också tyckes förf. själf ha bäfvat för sitt företag, ty han säger: „Jag vill icke tillråda någon att beskrifva ett främmande land endast från kupéfönstret, ty vilkoret att kunna göra det är helt enkelt att veta alt förut. Autposin blir endast en verificering af hvad man känner“. Detta går nu väl för sig i ett land som Frankrike, hvars jordbruksförhållanden äro utomordentligt väl och sakrikt behandlade af framstående nationalekonomer och etnografer.

Det behöfs i alla fall hela Strindbergs mångsidiga beläsenhet, hans spirituella penna, hans originalitet och förmåga att intressera läsaren för att sammanhålla det kolossala ämnet, för att ur den öfverväldigande massan af premisser draga ut en konklusion, ett omdöme om den franska bondens ekonomiska, politiska och religiösa ställning. Hvari denna konklusion skulle utmynna kunde man på förhand, med kännedom af Strindbergs föregående literära värksamhet, sluta sig till. I grund och botten ligger i alla hans reflexioner, hugskott, spirituella anmärkningar och resonemang samma världsåskådning, som vi finna t. ex. i hans förtjusande berättelse „Utveckling“, d. v. s. rousseau'ism, hvars något förlegade, fadda smak kryddats upp med en dosis modern pessimism, för denna gång icke bitter, våldsam som en malthusianare, en Schopenhauers lärjunge, utan resignerad som

ıard von Hartmann själf. Hvad hr Strindberg säger om de ıska bönderna, som han, i förbigående sagdt, känner redan före . resa han beskrifver i denna bok, kan sammanfattas i följande. ›nden tyckes ha hållit sig mest fri från alla illusionens star och nöjt sig med att stanna i den för djuret-människan ıst obehagliga miliö". „Bonden fortsätter sin anspråkslösa tillo oberörd af konkurrensen från Amerika, Indien och Austraı". Den franska jorden öfverflyttas, fördelad på små lotter, alt r och mer från de stora godsägarne, börsmagnaterna och aristotin öfver på bönderna. Den blir sålunda bättre skött, „framıgar mera föda" och närer flere anspråkslösa och arbetsamma soner. Endast det lilla jordbruket bär sig. Den franska bonı är i ekonomiskt afseende fri och jämförelsevis upplyst. Men itiskt! Man har kallat den nuvarande regimen bonderepubliı: bönderna äga värkligen genom rösträtten republikens öde i a händer. Men huru begagna de sig däraf, månne som i Svee genom att sända bönder till kamrarna? Nej, de låta sitt land ıderslitas af yrkespolitiker. I kyrkligt afseende har förf. fünbönderna irreligiösa. Slutomdömet blir att bonden i Franke öfverhufvudtaget är den bäst lottade af alla sina medbröder Europa.

Se där en kort resumé öfver hvad förf. erfarit. Hans framllningssätt är, som ofvan sagts, originelt och spirituelt, och un: sådana omständigheter kan man ju gärna ha undseende med del paradoxer i kvinnofrågan och sociala spörsmål, som här ı där skymta fram: de störa icke det goda totalintrycket.

J. A.

August Strindberg: Tryckt och otryckt; 257 s. 12:o. .lm 1890, Alb. Bonnier; 3 kr. 25.

„Men vi äro ingenting alls" slungar förf. ut mot sina landsn, och af alt, hvad förf. nu rullar upp för läsarens blick, vore n vid första ögonkastet frestad att uppskatta behållningen till ı mycket, d. v. s. till — ingenting alls. Till den grad dränhan alt hvad han skrifver om i sin skarpa och kvicka kri- döda haf, att just icke annat vill dyka upp öfver ytan med ;ot slags lifstecken än Voltaire och Théatre Libre — och det icke mycket att fröjda sig åt. Ty Voltaire är ju död för länge an; och hvad den fria teatern anbelangar, menar Strindberg: ulle vi inte få någon sådan, så få vi väl lefva ändå!" Det är dylik godmodighet som då och då — kanske ofrivilligt — skymtar m i „Tryckt och otryckt". Och likasom en ljusglimt i ett rkt tomrum ger den oss en förhoppning till nästa gång på nåmer lif och värklighet, något mer lugn och kärlek i skildrinı, något mindre upplösande och frätande saltsyra.

Ingångspoemet, „Sömngångarnätter", är äkta Strindbergskt form och innehåll: halft springande upp på kraftiga ben, halft

släpande sig fram på haltande fot; oftast en gripande, rörande skildring, men också här och där torr och tråkig reflexion. Efter „vandringsåren“ drager diktaren — eller tänkaren, ty det tror jag han vill vara — „lifsled“ till norden:

Hemsjuk pilgrim börjar att vakna
och för längtan funnit bot.
Hvad ej finnes han ej kan sakna,
skuddar stoftet utaf sin fot.

„Fordringsegare, tragi-komedi“ piskar med blodigt gissel den frånskilda hustruns samvetslösa lättfärdighet, som tager lifvet af hennes senare man. Då hon sedan kastar sig öfver hans lik och den frånskilda mannen, med hvilken hon kort före katastrofen blifvit öfverraskad, utropar: „sannerligen, hon älskar honom också! — stackars människa!“, så har förf. lämnat en svår uppgift åt gissningsförmågan hos skådespelaren, som med sitt tonfall skall afgöra om utropet är allvar eller hån. På det senare pekar hela pjesen; till värklig medömkan kunde man möjligen komma på grund af några svaga antydningar.

„Paria“, en akt, är en ganska njutbar psykologisk analys af „den manliga brottslingstypen“, tjufven — den kvinliga blir enligt Strindberg prostituerad. Men i „Samum“, likaså en akt, får kvinnan sig tillmätt lejon- eller om man så vill tigerparten af odjursnatur. Med en satanisk grymhet, som blott har det lilla felet att vara i alla afseenden orimlig, torterar arab-flickan Biskra den af Samum angripna zuavlöjtnanten till döds för att i samma ögonblick med en mer än bestialisk cynism falla i sin älskares armar.

På gränsen till de resonerande styckena i samlingen står „Upp till solen“, en bild från Schweiz, skildrad i starka färger med en harang åt „världsaltets glödande upphofsman och upprätthållare“, han som „utan kvinna födde världskropparna“. — Rörande „Kvinnans underlägsenhet under mannen“ får man höra Strindbergs kända åsikter (jfr Finsk tidskrift, tom XXV s. 45). Också nu förefaller förf. mera öfvertygad än öfvertygande, t. ex. då han säger: „det står hvarje kvinna fritt att få en man, om hon bemödar sig därom och uppför sig anständigt och redbart och icke sätter för höga fordringar. Och för den lilla rest, som kan bli öfver ändå, finnas rikliga tillfällen att tjäna i hus, arbeta på fabriker, sy, bli barnmorskor, telegrafister, bankbokhållare, bodmamseller, aktriser, sångerskor, literatörer och artister“ och därmed punkt! — „Voltaire“ är en afgjord apologi, men „Min jubelfest —89“ på sina ställen en ren drift med revolutionen, med Gladstone och diverse annat. — I uppsatsen „Om modernt drama och modern teater“ yttrar sig Strindberg med synbar värme för större frihet från „en gruflig estetik“, specielt med afseende å konstformen, som „endast smakens och den moderna andens fordringar få bestämma“.

Det är en etta på titelbladet, och det ser ut som tvåan ej skulle låta länge vänta på sig. Säkert är att publikens aptit är retad med ettan. W—r.

Axel Lundegård: Röda prinsen, ett ungdomslif i stämningar; 240 s. 8:o. Sthlm 1889, L. Hæggströms förlagsexpedition; 3 kr.

„Röda prinsen“ är ovilkorligen ett af de mest intresseväckande arbeten Sverige under sistlidna år producerat, icke i den mening som skulle denna bok yppa något säreget diktarkynne, någon stor berättartalang — förf. är altför kritiskt och skeptiskt anlagd för att kunna tjäna rent konstnärliga syften — men här äro samlade rika skördar af en skarpt utpräglad individuell åskådning, inför hvilken de senaste årens inre politiska händelser passera revy. Och de äro inhöstade med en fördomsfrihet, ett fint förnimmande sinnelag, en känslans aristokrati, hvilkas like man icke möter alla dagar.

Förf. börjar med en redogörelse för röde prinsens ätt. Farfadren, hvilken först bragt ätten von Rosenberg till ära och anseende, när väl i sin ungdom politiska passioner, men slutar som skånsk godsägare i fullständig tillbakadragenhet från offentligheten. Hans äldre son, entusiasten från 48, bildningsaristrokraten, Max' andlige fader, genomlöper samma bana, under det den yngre, röde prinsens lekamliga upphof, finner materiell välgång på den politiska arenan och på taburetten, dit han lyckats svinga sig upp, växlande dräkt enligt tidens kraf. Ur hans konvenansäktenskap framgår Max, som i hemmet behandlas med köld och likgiltighet, tidigt sluter sig till farbrodren, i hvars hem han vistas alla somrar och ur hvars ömtåliga rättskänsla och stolta skönhetsdyrkan han suger näring för sitt finkänsliga, värmeträngtande naturel. Tillsammans med kusin Ellen åhör han den gamles berättelser från dennes mandoms tid, om danska kriget och den skandinaviska enhetstankens martyrium. Öfver dessa endast antydda skildringar förtonar en underbart stilren och pietetsfull färg. Max' förälskelse i kusinen är däremot, väl icke banal — därtill är förf:s stil altför egenartad och spotsk — men utan egentligt sanningsvärde, ett tydligt bevis på att, då hr L. helt enkelt *berättar* utan vidare reflexioner, saltet mister sin sälta. Härtill kommer en jakt efter nydanade liknelser, hvilken (sid. 26) kulminerar i en talfigur, som värkar på läsaren likt ett slag i ansiktet.

Universitetslifvet i Lund hägrar i de mest lockande dagrar för den unge studenten. Ur farbrodrens skildringar står det för honom som „en anstalt, där unga docenter hvarannan dag tala hänförelsens och hjärtats språk till lyssnande studenter“, en härd för höga tankar och otvungen munterhet. Huru han tum för tum svikes i sin väntan, ser intoleransens mörker täcka hvarje den

fria tankens gryning, huru orgiernas råhet, de ihåliga glädjeskrien äckla honom, känslo-aristokraten, tils slutligen den sista bittra droppen i form af en förnedrande sjukdom kommer det fulla kärlet att rinna öfver och drifver honom in i den radikala oppositionens läger, alt detta skildras med lidelsefull fart, i gnistrande ordalag, som tyda på iakttagelse och egen erfarenhet. Efter någon tids studier i Upsala tager röde prinsen plats i yttersta vensterns led som literatör i hufvudstaden. Här börjar den egentliga nutidsmålningen. Den uppenbarar en satiriker af rang, hvilken låter sitt svidande hån gå ut öfver höger och venster. Huggen falla ej mindre skarpa därför, att förf:s eget sinne uppenbarligen blödt för hvarje uselhet han siktar åt. För sådan diktkonst erbjuder det nutida Sverige rikt material i en reaktion, som på administrativ väg undertrycker det fria ordet, och en opposition, som delvis på Långholmen får afsitta böterna för sin häftighet. Olika typer af radikale, mest förträffligt tecknade, skymta här förbi: Krischan, som går „från hädelse till fängelse och tvärtom", Falköga, skräflaren, som ständigt bär idéerna på tungan och, af annan kategori, Moppe och Ansjovisen, de små osedlighetsapostlarna, m. fl. Öfver Paula Bergs själfulla drag stryker en fläkt af den bortgångna väninnans och kamratens ande, en minnesvård så god som någon.

Max märker snart att han har sin förnäma börd att tacka för den framgång han röner inom partiet, att hans namn användes som en „röd klut" att vifta med inför den ultrareaktionära fadrens ögon. Och han stöter i det nya frihetslägret på samma dogmatism som han just bekrigat i det läger, hvarifrån han utgått. Hans skepsis gentemot den „själlösa hopen" tilltar altmer, den jagar honom från gemenskapen med de demokratiskt sinnade och, hvad värre är, rifver all demokratisk åskådning ur hans inre. Dess plats intages småningom af denna „aristokratiska radikalism" hvarom G. Brandes talat i Tilskuerens augusti-häfte. Vid denna fas i röde prinsens utveckling röjer sig värkligen, såsom hr Nordensvan i sitt julbref till Finsk tidskrift påpekat, en invärkan af den tyske filosofen Nietzsche. Hans skarpa, öfvermodiga drag synas dock här mildare och älskvärdare, om de ock mistat något af sin hänsynslösa energi. — I bref till farbrodren från södern ger sig den nya riktningen till känna hos Max. I Uffiziernes Tribuna, framför Afrodite och Sliparen, med Snoilskys sköna strofer, i hvilka den demokratiska världsåskådningen på ett idealiskt sätt kläder sig i ord, få hans tankar fast form: „Jag har mött honom ofta i lifvet — mannen med den trånga pannan — och alltid har han smädat och hånat det, som jag älskat och vördat, besudlat det med sina grofva läppar och sin grofva hand. *Hon* är inbegreppet af alt, som du lärt mig älska från unga år: lyftningen och idéhängifvenheten, *han* är just motsatsen. — Det *fins* ingen brygga mellan de två! Det skulle vara mot naturens ordning, om de blandade blod! De äro väsen af

:a race. — Man har sagt att han lidit. Jag tror det icke län- . Jag tror att man öfverskattat detta jordkryps känslighet. ı är skapt till slit och släp, han är en dragoxe, och han må- förbli det, ty han kan ej annat. Endast högre organismer ı — och ju finare nerver, dess djupare lidande. — Det är på ın att vi afskudda oss den falska sentimentaliteten. — Denna nning tager sig hård och hjärtlös ut. Men den måste väl så — som reaktion mot en osann och förskrufvad blödighet".

Dessa åsikter må gälla hvad de kunna; ett är visst: de ᴦas oss här i ett hänfördt, beundransvärdt vackert språk. — tet af boken är svagt. Ett blekt tycke för kusin Maria, den .a Ellens syster, leder till äktenskap, och Max framtida värk- ıhet går för öfrigt „ins Blaue hinein".

Bokens förnämsta fel är öfverflöd på hopadt material, som l nödvändighet leder till brist på koncentration. Icke i språ- , som trots sin rikdom är synnerligen sammanträngdt, nästan raktliknande, men de otaliga områden förf:s djärfva blick snud- vid, splittra läsarens tankegång i altför hög grad.

I. L—d.

Sully Prudhomme: Dikter, öfversatta af *Göran Björkman;* s. 16:o. Sthlm 1889, V. Bille; 1 kr. 50.

Detta lilla, till sista jul utkomna dikthäfte, hvari ingå äfven gare öfversatta stycken, ger en rätt god föreställning om Sully ıdhomme, för tidskriftens läsare känd som en af de mästare, ı utgått ur les Parnassiens krets. Från den första dikten till ı sista visar han sig som den reflekterande, inåtvända dröm- ren. Vare sig han i „Den brustna vasen" liknar människohjär- vid vasen, som utan att någon fäst sig därvid, brast vid blotta get af en solfjäder eller i „Förbi" säger sig blott hafva njutit drömd glädje, är det ständigt ur sitt eget inre han hämtar upp- gen till de små stämningsbilderna.

I de flesta dikterna varierar han det gamla temat, kärleken, n på ett återhållsamt sätt, som vittnar mera om ömhet än om ısion, och med en genomgående grundtanke eller väl utförd lik- se, som får ersätta hvad som brister i originalitet och friskhet. det är en vemodig, ofta klagande ton, som genomgår dem och ilken skulle värka tröttande, om den ej uppbures af en känslans het och en adel i uppfattningen, som skilja honom från flere af ns medbröder på parnassen. Här och hvar skymtar tron på ett efter liksom före detta, på

— — — — — — världar, som vänare le,
än bortom griften, den skumma, den kalla och på ett ideal,
ı stjärna så hög, att den ej hans
än af vårt öga, men hvars glans
är stadd på färd och hit skall hinna
att pris af yngre sekler vinna.

En och annan dikt i gladare tonart såsom „Drömmen“ eller i en mera högstämd såsom „Åkallan“ till sanningen att uppenbara sig, bildar en angenäm omväxling i känsloutbrotten.

Öfversättningen är samvetsgrann och metern ofta rätt lyckligt vald, något som uteslutande bör räknas öfversättaren till förtjänst, då ju de franska och svenska versmåtten äga så litet gemensamt. Ledighet och elegans äro i allmänhet icke utmärkande för hr Björkmans öfversättningar; mindre väl funna uttryck påträffas icke sällan, såsom då följande versrader:

Comment fais-tu les grands amours,
Petite ligne de la bouche?

återgifvas sålunda:

Hur kan blott en läpparnas linie byta
I kärlek hvad förr bar till kärlek förakt.

Men man bör också taga hänsyn till uppgiftens svårighet, och man skall då hålla hr Björkman räkning för hans omsorgsfulla språk och den möda han nedlagt på detta arbete.

—g —r.

K. Knudsen: Våre laeker og morsmålet; VII, 85 s. 8. Kristiania 1889, Alb. Cammermeyer, i distribution; 1 kr.

Förf. är af gammalt bekant för tidskriftens läsare som en ifrig „dansk-norsk målstraever“, d. v. s. en språkrensare, purist — om vi våga beteckna hans språkliga ståndpunkt med ett af dessa „fremmedord“, hvilka han med så oblidkelig stränghet förföljer. Hr Knudsen har tidigare dragit i härnad mot alt „unorskt“ i tal och skrift i allmänhet; nu synes han — efter tyskt föredöme — ärna taga i tu med fack- eller yrkesspråken; början gödes med läkarnes såsom „ett af de värsta“. Boken torde — på grund af analoga förhållanden — kunna påräkna samma intresse i Sverge och hos oss som i förf:s hemland. Emellertid är det nästan att befara det herrar läkare äfven framgent utan att fråga efter huruvida „modersmålets skönhet och renhet“ därpå bli lidande, komma att tala om „cocainets lokalt anästiserande verkan vid subcutan injection“ o. s. v., såframt de mena sig genom ett sådant språk blifva lättare förstådda af yrkesbröder i olika delar af världen. Snarare kan man hoppas att förf:s maningsrop småningom skola värka ett renare språk i s. k. populär medicinsk literatur. Att döma af hans utdrag ur diverse läkareböcker, synas de medicinska författarne i allmänhet så hafva vuxit in i sitt „doktermål“, att de i språkligt afseende mer eller mindre ofrivilligt synda mot den hvarken medicinskt eller klassiskt bildade delen af allmänheten. Naturligtvis är utbytet af en främmande term mot ett ur modersmålet nybildadt ord föga ägnadt att för en lekman klargöra ett af honom förut icke kändt begrepp; i sådant fall erfordras en skild förklaring af termen, och man kan knapt begära att författaren därutöfver skall uppfinna en lämplig

inhemsk benämning. Men oftare än tillbörligt är förekomma i s. k. allmänfattliga skrifter af läkare främmande ord, som hafva fullgoda motsvarigheter i modersmålet. Mången gång kunde väl sålunda „tuberkulosen“ eller „phthisis“ (pulmonum) vika för den anspråkslösare „lungsoten“, likasom en patients död säkerligen kunde meddelas i mindre lärda uttryck än „sjukdomen fick letal utgång“ eller „mors inträdde“.

Förf:s lifliga stil gör „Våre laeker og morsmålet“ till en underhållande läsning. I midten af boken äro aftrykta tvänne kapitel om „läkarmålet“ ur de af förf. tidigare utgifna „Norsk blandkorn“ I och III.

H. Bth.

Öfversikt.

Teater. *Finska teatern* afslutade den 9 sin sejour härstädes för att återkomma i maj till promotionen, om någon sådan kommer till stånd. Dess repertoar under året har varit omväxlande. De uppförda styckenas antal har varit trettio, och bland dessa äro tio för repertoaren nya. Dessa utgöras af fyra tyska lustspel, *En folkfiende* af Ibsen, folkskådespelet *Claudie* af George Sand, *Julius Cæsar* af Shakespeare, *Les précieuses ridicules* af Molière, *Thérèse Raquin* af Zola samt det inhemska skådespelet *Kuopion takana* af G. von Numers. Bland de äldre styckena finna vi elfva inhemska samt *Kung Lear* af Shakespeare, *En fallit* af Björnson, och *Divorçons* af Sardou. Det är med glädje man konstaterar att jämte det repertoaren sålunda varit den bästa, äfven regien och spelet varit synnerligen vårdade. Den finska teatertruppen har år från år på ett anmärkningsvärdt sätt gått framåt, och den kan, utan att behöfva tveka, försöka sina krafter på hvilken som hälst af en modern teaters uppgifter. Hr Leino skapar sålunda t. ex. i så olika roller som Kung Lear och doktor Stockman värkligen mästerliga typer och hans spel är i dessa bland det mest konstnärliga man kan få se. Hr Lindfors fyller likaså mångsidiga anspråk. Såsom narren i Kung Lear, såsom onkel Bräsig, garfvarmästaren Kiil i En folkfiende, Des Prunelles i Divorçons och Mascarille i Les précieuses ridicules är han alldeles förträfflig. Han har också blifvit publikens gunstling. Fru Ida Aalberg kan ej mer räknas till denna teater, men skänker en och annan gång glans åt dess representationer genom sitt öfverlägsna konstnärsskap. På sin höjdpunkt

har detta visat sig stå i framställningen af Thérèse Raquin, där hennes spel var så godt som fullständigt fritt från alt synbart effektsökeri, gripande genom sin kraft och sin öfverraskande värklighetsprägel — ett resultat, som blott vinnes genom högsta grad af begåfning och energi i konstnärsarbetet. Fru Rautio har utbildat sig till en elegans och världsdamsvärdighet i tal och skick, som låter henne med full framgång uppbära den finare konversationskomedin. Frk. Stenberg har bibehållit sig på sitt gamla fält och representerar förträffligt det äldre kvinliga elementet i den borgerliga komedin, i det inhemska lustspelet lika väl som i Zolas hårresande Thérèse Raquin. Isynnerhet excellerar hon såväl då det gäller att framställa välmenande gamla fruar som ampra svärmödrar o. d. Frk. Finne går fortfarande framåt, och hennes okonstlade, varma spel har publikens odelade sympatier. Frk:na Salenius, Stenbäck och Svahn hafva likaså gått raskt framåt och lösa alltid sina uppgifter väl, stundom riktigt öfver förväntan, såsom i det inhemska lustspelet „Kuopion takana". Hr Weckman har raskt utvecklat sig och i hrr Ahlberg, Rautio, Sala (alldeles mästerlig i Kuopion takana) Pesonen, Falk och Wallenius har teatern en mycket användbar kohort goda skådespelare.

Mesta uppmärksamheten bland teaterns representationer har det inhemska lustspelet *Kuopion takana* (Bortom Kuopio) af Gustaf von Numers väckt. Det är vårt första fullt lyckade inhemska lustspel och har af publik och kritik emottagits med förtjänt välvilja. Det tecknar det landtliga lifvet på en aflägsen prästgård, där en ung dam från Helsingfors, förlofvad med sonen i huset, slår ner som en bomb bland de föråldrade åsikter om det rätta och passande, som hyllas af socknens tongifvande fruar och äro inkarnerade hos den med prästgårdsdottern förlofvade adjunkten. Ämnet har varit synnerligen tacksamt. Alt hvad af de i våra dagar kämpande idéernas förfäktare framhålles såsom motpartens syndaregister, har förf. låtit hvardera parten på allvar förfäkta, och sålunda har han fått tvänne antipoder, hvilka såväl själfva för sig som i sin beröring med hvarandra blifva af den mest komiska effekt. Såsom motsatsernas försoning står det gamla prostherrskapet, hjärtepräktigt och rättänkande, hvilket har förmåga att förstå och värdera äfven den nya tidens sträfvanden. En öfver det hela hvilande stämning af godt lynne samt en tydlig sympati för de moderna, friare åsikterna bidraga ytterligare att låta stycket göra ett odeladt angenämt intryck. Spelet har varit alldeles utomordentligt lyckadt. Det gälde ju att återgifva personer som alla sett, händelser ur hvardagslifvet som alla upplefvat, och sålunda på eget botten, presterade de spelande ett arbete, hvilket lika mycket som förf:s är förtjänt af det bästa beröm.

Det nämdes att bland säsongens nya stycken äfven förekom Shakespeares *Julius Cæsar*. På iscensättningen af detta sorgespel hade hvarken kostnader eller ansträngningar sparats,

och i detta afseende voro teaterns prestationer fullgoda. Men hvad de spelande beträffar, så förslogo deras krafter ej till stort mera än ett aktningsvärdt bemödande, hvilket väl tillät Shakespeares mästerverk gå jämt och utan störingar öfver scenen, men ej förmådde rycka med sig åskådarne. Annat var förhållandet med Kung Lear och äfven med „Så tuktas en argbigga“, med hvars första representation säsongen afslöts. Spelet såväl i det ena som det andra stycket höra till det allra bästa denna scen presterat.

I senaste referat från *svenska teatern* nämnes hr Riégo såsom innehafvande oljeslagaren Mengels roll i „Kärlek“, i stället för hr Castegren, hvilket härmed rättas.

Rafaël Hertzberg.

Bref från Sverige. Stockholm har haft en *Strindberg*-vecka. Den 15 mars inföll „Mäster Olofs“ uppståndelse på kungliga scenen, samma kväll hyllade det frisinnade literära och konstnärliga Stockholm skalden med en storartad fest, i går gafs på svenska teatern en matiné, hvarvid för andra gången uppfördes två af hans nyaste stycken, „Fordringsegare“ och „Samum“, och samtidigt utkom hans senaste bok. Själf har författaren blifvit indragen i Stockholmslifvet, varit föremål för fester och hyllning äfven af personer, som för ej länge sedan öfveröste honom med smädelser. — Nu finner han sig föranlåten att draga sig undan ut i sin kära skärgård för att få arbeta i ro på den nya romanen, nya „Svenska öden och äfventyr“, den nya pjesen och alt det andra nya hans hjärna rymmer.

Mäster Olof blef en triumf i så måtto som dess upptagande på dramatiska teatern utgjorde ett slags officielt erkännande af författaren, en upprättelse för de gånger samma betydelsefulla drama blifvit refuseradt af förra teaterdirektioner. Det skrefs 1872, omarbetades sedan fem hela gånger, trycktes i två versioner, spelades 29 gånger på Svenska teatern, 1881—84, efter den allra första versionen. Dramatiska teatern nytjar den senaste omarbetningen, som är sansad, måttfull och lyrisk, men ej har kvar den effekt och den ungdomsglöd, som utmärker den tidigaste upplagan, skrifven då författaren var 23 år gammal. Den är vida mera karaktärsfull och intressant än den sista versionen.

Emellertid rönte stycket allmänt erkännande: till och med de mest prononcerade högertidningarna hade endast rosor att bjuda och hade glömt alt som varit. Mäster Olof var omsorgsfullt i scen satt och spelades respektabelt, fastän teatern ej äger någon fullt tillfredsställande tolkare af titelrollen. Denna roll, där författaren ursprungligen tänkt sig hr Swartz, vår förnämsta tragiker efter Dahlqvists tid, gafs nu af teaterns allra yngsta skådespelare, hr Skånberg, en förhoppningsfull ung man med vackra anlag, men ännu i mångt och mycket elev. Hans spelsätt är vårdadt, han talar väl och har mycken eld och kraft, men det är något opersonligt i hans framträdande, och af Olaus

Petri gjorde han ej annat än en entusiastisk svärmande ungdom. Hr Örtengren, som dubblerat rollen, trängde djupare in i karaktären, men är alltid något torr. Främst bland de medvärkande stod hr Hillberg, hvars biskop Brask var ett litet mästerprof, och fru Fahlman, teaterns mest använda kraft på kvinnosidan, som gaf Olofs hustru med innerlighet och värme.

Kommer en främling hit och vill se hvad den kungliga scenen kan åstadkomma, så bör han ej döma efter „Mäster Olof", hvars sceniska tolkning som helhet betraktad knappast lär få högre betyg än: vårdad. Han skall se små interiörer, små konversationsstycken, hälst där endast helt få personer medvärka. Men han bör undvika det högre dramat — som han ej häller riskerar att ofta träffa på programmet och som, då det förekommer där, ej plägar stå kvar där många dagar. Det är betecknande, att de stycken som i vinter riktat teaterns kassa, äro „Chamillac" och „Dora". I sista stycket försökte sig fru Hartman åter i den seriösa stilen, något som ej kan sägas ha lyckats. Men hennes namn var nog att än en gång göra Sardous gamla komedi till ett kassastycke. Blott en roll spelas af publikens korade gunstlingar, så bryr sig denna publik föga om hur den spelas.

Strindbergs *Samum* väckte inga känslor alls, hvarken sympatiska eller motvilliga. Den besynnerliga taflan med sina besynnerliga figurer lämnade tydligen åskådaren helt och hållet i ovisshet om hvad som var meningen med det hela. *Fordringsägare* däremot väckte en storm af bifall. Det var med andlös spänning åskådarne äro vittnen till den vivisektion stycket framställer, denna strid mellan viljorna, där den hänsynslösa manliga klokheten segrar öfver den slipade och smidiga kvinliga hänsynslösheten. Stycket, som utgör en af de illustrationer Strindberg lämnat till sin teori om kvinnans underlägsenhet under mannen, är bygdt och genomfördt med en öfverlägsen dramatisk kraft. Ingen replik är öfverflödig, på ingen punkt står handlingen stilla, hvarje minut ökar dess stegring, och likväl består det hela af endast tre långa dialoger — tre scener äro tillräckliga att framställa en hel tragedi på lif och död. Styckets kvinliga roll hade en mästerlig framställarinna i fru Dorsch; hrr Hjertstedt och Ranft gåfvo de båda mansrollerna med god karaktäristik.

Våra teatrar ha på senaste tiden visat mycken förkärlek för danska skådespel. Vi ha i vinter sett Emma Gads „Fælles Sag", Einar Christiansens „Folkesnak", den danskpatriotiska sjömanspjesen „Gutter ombord" m. m. Dessutom ha gamla Hostrups nyaste lustspel, „Under snöyran", och Christiansens nyromantiska skådespel „Broder Rus" gått öfver stockholmsscenen. *Broder Rus* — skildring af klosterlif, dryckenskap och liderlighet — väckte på svenska teatern blandade känslor. Stycket, som fått sin uppränning ur en gammal saga om hur djäfvulen en gång i tiden blef novis i Esroms kloster och där avancerade till abbot

ıt grasserade väldeliga, förledande munkarna till alt slags gudhet, är kvickt på sina ställen och poetiskt, men lider af en enmighet, som hardt när skymmer dess goda sidor, och af så nga råheter, att det torde finnas få moderna dikter, som i den ;en kunna täfla därmed. Författaren räknas likväl i sitt fäneslaud om ej till högern, så till centern, — det plägar eljes a vensterns författare, som beskyllas för oblyghet i uttryckstet, för en allmän och inrotad förkärlek för oanständigheter, ıts m. m.

Hr Holmqvist kreerade här Rus' roll. Den omtyckte kotern gaf en med bred och saftig humor målad, smidig och inlsam djäfvul, som särskildt hade förtjänsten att ej i minsta n slå in på Mefistofeles-typens traditioner, en folksagans djäf-, som har ingen storhet i sitt uppträdande, men väl en viss ıytlighet och en viss enfald. Han blir också lurad i sagorna i komedin likaså. — „Gastar ombord" är en följd tablåer n tecken till dramatiskt värde, men som gått mer än hundra ıger i Köpenhamn och som är ämnad att upphjälpa svenska ,erns affärer.

Stockholm har fått en ny ärestod. Den 10 mars aftäcktes *el Oxenstjernas staty* på Riddarhusgården. Han är den tionde :mannen i brons hufvudstaden består sig med, de båda Bellnstatyerna på Djurgården oberäknade. Oxenstjernastatyn är modelıd af John Börjeson, för närvarande Sveriges statybildhuge till professionen. Börjeson hade i sin ungdom lämnat en ıialisk och storslagen skizz till ett monument öfver Sten Sture ı äldre — ett arbete, som han sedan knappast öfverträffat. n segrade vid täflingen om Holbergs staty i Bergen, han molerade Geijer för Upsala utan täfling, och han täflade och segle, då Oxensjerna skulle resas. Han har också färdig en liten dell till en sittande Scheele-staty, som nog en gång kommer stå upp i brons.

Ingen skall kunna frånkänna hans arbeten karaktär och ıft. Men å andra sidan är det uppenbart att de alla göra sig a bättre i smått än utförda monumentalt — och denna egenıp ha de gemensamt med flere svenska statyer, exempelvis med enstjernas närmaste föregångare, Linnés, hvars lilla modell på ionalmuseum är vida vackrare än den stora klumpiga bilden i mlegården. Vår svenska statyskulptur har åtskilligt att lära mästarne från en förfluten tid — de vackraste och mest monentala statyer vi äga ha till upphofsmän Sergel och Fogelg och bära namnen Gustaf III och Karl XIV Johan. De vi an fått — Karl XII och Linné — lämna altför mycket öft att önska.

Börjeson har framstält den gamle rikskanslern helt rättnt stående på sina ben utan att stödjas af någon fotsid kappa utan andra förklarande attribut än en pappersrulle, som han

håller i högra handen. Svärdet tillhör kostymen, men det kraftiga sätt, på hvilket venstra handen omfattar dess fäste, är karaktäristiskt för figuren. Denna — i fullt historisk dräkt — är ståtlig och vördnadsbjudande. Det är skada att den blifvit uppställd på en så trång och olämplig plats som denna lilla afstängda gård mellan Riddarhusets två flyglar. Men det var ridderskapet och adeln som reste stoden, och då ville ståndet ha den gamla aristokraten på eget område och ej på något plebejskt torg eller i en demokratisk park, där ett uppväxande radikalt släkte skulle leka hök och dufva kring sockeln. — Och nu står Gustaf Wasa framför det stängda Riddarhuset, som öppnas endast hvart tredje år till ett betydelselöst adelsmöte, och bakom står Axel Oxenstjerna, blickande med lugnt allvar ut öfver det nya Stockholm.

Den literära vårskörden tyckes ej denna gång komma att medföra mycket i originalliteratur. Werner von Heidenstam och Oscar Levertin, som vistats tillsammans i Schweiz öfver vintern, ha i kompani skrifvit ett nytt inlägg i „Renässans“-striden — om man kan kalla detta för en strid, då inga motståndare finnas. De båda renässansmännens nya inlägg får titeln „Pepitas bröllop“.

Ernst Ahlgrens gripande skådespel „Den bergtagna“ — det arbete, som sysselsatte författarinnan de sista veckorna hon lefde — är i dagarna fullbordadt af Axel Lundegård. De viktigaste scenerna och dialogerna voro färdigskrifna af Ernst Ahlgren. Samtidigt med „Den bergtagna“ utkommer Axel Lundegårds stora bok om Ernst Ahlgren. Den utgöres till största delen af hennes bref och dagboksanteckningar från början af 1870-talet till hennes död 1888 och blir af ofantligt intresse för den aflidnes vänner, fastän mycket måst uteslutas af hänsyn till hennes efterlefvande släktingar och bilden sålunda ej ens denna gång kan blifva allsidigt belyst.

G—g N.

Rättelse. Sid. 232 (Mars häftet), rad 6 nedifrån, läs *svenska*.

Gammalkatolicismen och dess ledande män i Europas romanska länder.

II.

Hyacinthe Loyson.

Ett hinder för den gallikanska kyrkans framgång och utbredning torde ligga i åtskilliga af de karaktärsdrag, som utmärka den man, hvilken är hennes skapare och den egentliga bäraren af de kyrkoreformatoriska idéerna i Frankrike. Med sina många stora och lysande egenskaper saknar Hyacinthe Loyson obestridligen skarpare kritiskt omdöme och organisationsförmåga — betänkliga brister hos en person i hans ställning och med hans uppgift. Hans innerliga fromhet, omfattande bildning, omutliga rättskänsla och glödande sanningskärlek drifva honom därjämte att hos hvarje parti, hvarje system, hvarje person öppet och oförbehållsamt erkänna det sanna och det rätta, som hos dem kan förekomma, på samma gång han skoningslöst blottar och angriper deras svagheter och oriktigheter. Han vill ej förfölja sina motståndare eller ens se dem trakasserade af den världsliga makten; han häfdar till och med ultramontanernas frihet, och då man i Genève gjorde intrång på denna, nedlade han sin kyrkoherdebefattning under förklaring, att „den där rådande liberalt katolska rörelsen var hvarken katolsk i religionen eller liberal i politiken“. Han vill ej påtvinga någon människa hvad han anser vara rätt; endast på den fria öfvertygelsens väg vill han göra propaganda för sina åsikter. Han är sålunda på intet sätt partiman och kan icke för att vinna sitt mål sluta sig till något vare sig politiskt eller religiöst parti. Genom alt detta „stöter han sig“, för att begagna hans egna ord, „med alla fördomar och, hvad som är icke mindre betänkligt, med alla passioner, högerns som vänsterns“.

Hyacinthe Loyson är framför alt en öfvertygelsetrogen och uppriktig man, och sedan han en gång kommit till insikt om lögnen och missbruken inom den romerska kyrkan, har han varit orubbligt konsekvent. Hvad som bland annat bibragte honom denna insikt var en fransk biskops yttrande till honom strax före konciliet: „vi föra två språk inom episkopatet, vi äro tvungna att högt säga motsatsen af det vi säga i tysthet“. Dylika ord väckte Hyacinthe Loyson ur de mystiska svärmerier, hvari han i sin klostercell var försjunken, och öppnade hans ögon för rätta halten af den kyrka han tjänade. Utan betänkande valde han då den väg samvetet bjöd honom följa, och han har alt sedan gått densamma rakt fram, utan att af något kunna förmås att vika af vare sig till höger eller vänster. Samvetets röst har varit hans enda ledstjärna, och för denna har han offrat alt och är beredd att offra till och med lifvet. Han har härför lidit ett martyrskap vida svårare än det, som består i lemmarnas rådbråkande, blodets utgjutande eller kroppens brännande. Han har förlorat sin familjs och sina vänners för honom så dyrbara vänskap och förtroende, han har öfverösts med smädelse och förtal, han har utsatts för kränkande misstankar och bittra förföljelser.

Alldeles utan hopp att lyckas i sitt reformföretag får man emellertid icke anse Hyacinthe Loyson vara. Han äger onekligen flere både yttre och inre betingelser för att kunna drifva sin sak igenom. Hans ställning till staten är vänskaplig, i det att han vet gifva kejsaren hvad kejsaren tillhörer och Gud hvad Gud tillhörer. Han och hans företag omfattas med sympati af flere bland Frankrikes mest upplysta och religiöst anlagda katoliker liksom af dess protestanter, för hvilka senare han äfven städse visat stor undfallenhet. Och af den anglikanska kyrkan har han att påräkna ej blott sympati, utan äfven materielt understöd. Men viktigast af alt är i detta hänseende, att Hyacinthe Loyson själf, såsom till en del redan antydts, förvisso ej saknar åtskilliga egenskaper, hvilka synas borga för hans saks framgång. Han är, som bekant, samtidens största andliga talare, och i sin makt öfver franska språket torde han knappast haft sin like åtminstone i vår tid, om ej möjligen Chateaubriand och Lamartine. Han är där-

jämte modig och oförskräkt, hvarpå som bevis kan anföras, att han från predikstolen i sin kyrka uppläst en skrifvelse från den tyske gammalkatolska biskopen Reinkens, hvari denne manar till fred och vänskap mellan tyskar och fransmän. De rådande lasterna går han utan betänkande in på lifvet och blottar dem i hela deras styggelse, hos hvem de än må förekomma.

Han arbetar också oförtrutet för sin sak såväl genom skrifter som i all synnerhet från prediks- och talarestolen. Emellanåt reser han äfven ut till skilda delar af Frankrike för att där predika evangelium eller hålla föredrag öfver kyrkliga ämnen, stundom därtill föranledd af det romerska prästerskapets missbruk och pliktförgätenhet. Så inträffade för ett par år sedan att en biskop hotade att beröfva medlemmarne i en församling all själavård, om de ej vid de allmänna valen röstade efter hans föreskrifter, en hotelse, som också sattes i värket, då hans uppmaning ej hörsammades. Då infann sig Hyacinthe Loyson på platsen och höll gudstjänst med det resultat, att han ombads att återkomma samt att ditsända en ständig själasörjare. Enligt någras åsikt borde Hyacinthe Loyson öfvergifva sin värksamhet i Paris, där han mindre kan uträtta, och just ägna sig åt dylika missionsresor för att öfveralt inom Frankrike hos folket väcka behof af en renad kristendom, hvarvid naturligtvis gallikanska kyrkoförsamlingar borde organiseras, ty utan dylika kan icke någon varaktig reform genomföras.

Medgifvas måste också, att Hyacinthe Loyson redan nu uträttat ej så litet. Han har vunnit mycket redan därigenom, att han, som för tio, femton år sedan ej kunde visa sig i Frankrike utan att skymfas och förföljas, nu kan uppträda öfveralt med offentliga föredrag inför stora auditorier, därvid mairen och de anseddaste männen på orten arrangera och leda mötena, och publiken entusiastiskt mottager honom och bjuder honom ett snart välkommen åter. Han har ånyo trädt i förbindelse med katolska präster, till och med med franska biskopar, och utbyter med dem tankar och åsikter; och romerska andlige inträda då och då i hans samfund. Hans sträfvanden understödas på visst sätt af åtskilliga religiösa tidningar och tidskrifter. Vi

bortse härvid från den i Genève utkommande „Radical libéral“ liksom ock från „Union chrétienne“, hvilken senare under ledning af doktor Guetée sedan trettio år står på vakt mot Rom. Vi nämna „Ami de l'Humanité“ och „Tribune libre du clergé“, hvilka tidningar, båda tämligen unga, utan att sluta sig till Hyacinthe Loysons rörelse, likväl intaga en bestämd ställning mot påfven och i det hela arbeta på återställandet af den gallikanska kyrkans gamla friheter.

Af dessa spridda meddelanden framgår att Frankrike icke synes vara alldeles omöjligt för reformerad katolicism, och alla kännare af detta lands religiösa förhållanden — icke minst protestantiska präster — anse att en sådan katolicism kan åstadkommas endast därigenom, att rörelsen utgår från den katolska kyrkan själf och består i en återgång till den gamla gallikanska kyrkan. Och Hyacinthe Loyson är enligt samma personers mening just den, som klarast inser detta och följdrikast värkar därför.

Hyacinthe Loyson själf tviflar icke på framgången af sin sak. Frankrike har, anser han, lika stort behof af religionen som af friheten, och Gud har icke öfvergifvit detsamma, äfven om det så kan synas för närvarande, då det är prisgifvet åt de båda fanatiska ytterlighetspartierna, ultramontanismen och den ateistiska demokratin. Den senares välde kan lätt brytas, ty den har emot sig två skenbart svaga, men i värkligheten ganska starka makter, kvinnan och bonden, den ena herskande i familjen, den andra vid valurnan, hvilka båda makter dock kunna missbrukas, om de ledas in på orätt väg. Röster hafva nämligen höjts för att omskapa den franska demokratin till en „helig romersk demokrati“, och det är icke omöjligt att dessa planer kunna lyckas, så att en dag ur valurnan framträder en man, han må nu vara kejsare, kung eller president, för att hämnas på socialismen och gudlösheten. Men från såväl den öfvermodiga ultramontanismen som den ateistiska demokratin kan Frankrike räddas, och medlet härför är sanningen, den lefvande kristendom, den nationella och evangeliska katolicism, som Hyacinthe Loysons kyrka erbjuder.

Hvad Hyacinthe Loyson själf tänker om utgången af sitt företag kan ej uttryckas lämpligare än med hans egna

ord: „Hvad mig själf beträffar, skall jag aldrig, hurudant än resultatet af mitt företag blir, ångra att jag försökt det. Jag mäter icke en saks rättvisa efter dess framgång, allra minst efter lättheten eller snabbheten i dess framgång. Det är en som sår och en annan som uppskär!“

Sådan är den gallikanska kyrkans uppkomst, utvecklingshistoria, ställning och program. Men dels för att kasta en ännu klarare belysning öfver den nutida gallikanismens värkliga innebörd, dels äfven för att gifva en föreställning om vältaligheten hos Hyacinte Loyson, hvilken är denna kyrkas egentliga grundläggare och ledare, tillägga vi ett och annat utdrag, delvis ordagrant återgifvet ur hans uttalanden om åtskilliga frågor, stående i närmaste samband med den kyrkliga reformrörelsen och för öfrigt igande ett allmänt kristligt intresse.

Sanningen bör i alt och af alla aktas och göras gällande. Ty aktningen för sanningen utgör grundvalen för ll moral, all moralisk ordning, i det att moralen, den ristna moralen, som äger sin princip i Gud, ju ingenting nnat är än sanningen förvärkligad i lifvet, i ord, tankar ch gärningar. Och dock är det ej sanningen, utan hen-es motsats och medtäflare, lögnen, villfarelsen, som i våra agar till stor del är den förherskande ej blott hos de nskilde, utan äfven i prässen, den allmänna opinionen, de olitiska institutionerna, ja till och med i konsten, vetenkapen och religionen. Tagom några exempel härpå från onsten och vetenskapen, dessa *templa serena,* inom hvilas områden sanningen och moralen med skäl borde komıa till sin fulla rätt. Hvad konsten beträffar, taga våra örfattare så på vers som prosa altför ofta parti mot sanningen — detta stundom kanhända i bästa afsikt — då de örhärliga äktenskapsbrottet, försvara den osedliga kvinnan, framställa tviflet såsom stora andars kännemärke och ädelsen såsom själens mest hjältemodiga och religiösa utrott. Och hvarpå beror väl den nu för tiden alt mer tilltagande striden mellan vetenskapen och tron eller rättare ıellan en del vetenskapsmän och en del af trons förkämpar? Jo därpå, att man gifvit öfverdrifna, således osanna,

bortse härvid från den i Genève utkommande „Radical libéral“ liksom ock från „Union chrétienne“, hvilken senare under ledning af doktor Guetée sedan trettio år står på vakt mot Rom. Vi nämna „Ami de l'Humanité“ och „Tribune libre du clergé“, hvilka tidningar, båda tämligen unga, utan att sluta sig till Hyacinthe Loysons rörelse, likväl intaga en bestämd ställning mot påfven och i det hela arbeta på återställandet af den gallikanska kyrkans gamla friheter.

Af dessa spridda meddelanden framgår att Frankrike icke synes vara alldeles omöjligt för reformerad katolicism, och alla kännare af detta lands religiösa förhållanden – icke minst protestantiska präster — anse att en sådan katolicism kan åstadkommas endast därigenom, att rörelsen utgår från den katolska kyrkan själf och består i en återgång till den gamla gallikanska kyrkan. Och Hyacinthe Loyson är enligt samma personers mening just den, som klarast inser detta och följdrikast värkar därför.

Hyacinthe Loyson själf tviflar icke på framgången af sin sak. Frankrike har, anser han, lika stort behof af religionen som af friheten, och Gud har icke öfvergifvit detsamma, äfven om det så kan synas för närvarande, då det är prisgifvet åt de båda fanatiska ytterlighetspartierna, ultramontanismen och den ateistiska demokratin. Den senares välde kan lätt brytas, ty den har emot sig två skenbart svaga, men i värkligheten ganska starka makter, kvinnan och bonden, den ena herskande i familjen, den andra vid valurnan, hvilka båda makter dock kunna missbrukas, om de ledas in på orätt väg. Röster hafva nämligen höjts för att omskapa den franska demokratin till en „helig romersk demokrati“, och det är icke omöjligt att dessa planer kunna lyckas, så att en dag ur valurnan framträder en man, han må nu vara kejsare, kung eller president, för att hämnas på socialismen och gudlösheten. Men från såväl den öfvermodiga ultramontanismen som den ateistiska demokratin kan Frankrike räddas, och medlet härför är sanningen, den lefvande kristendom, den nationella och evangeliska katolicism, som Hyacinthe Loysons kyrka erbjuder.

Hvad Hyacinthe Loyson själf tänker om utgången af sitt företag kan ej uttryckas lämpligare än med hans egna

Men sanningen skall dock till slut segra, och Kristus, som själf var kommen i världen att bära vittnesbörd om sanningen, ja som sade: „jag är sanningen“, har härvid gifvit oss ett föredöme att följa, och „en hvar bör och kan utropa: 'därtill är jag född och är därtill kommen i världen, att jag skall vittna om sanningen'. På bekostnad af vår fördel, på bekostnad af vårt lugn, på bekostnad af vårt lif, på bekostnad af det, som är kärare än lifvet, hedern och vänskapen, genom ondt rykte och godt rykte, *per infamiam et bonam famam,* det betyder föga, därför äro vi födda, därför hafva vi kommit i världen. Och då sanningen kommit till makten ej blott i den stora evigheten, utan äfven här nere, i tiden och på jorden, då förnuftet och religionen, då rättvisan och freden komma att herska, då makten och friheten ändtligen försonas och fredligt sämjas, då en allmän harmoni inträder mellan alt det, som människorna så länge fåfängt sökt söndra, då skola de, som lefvat och dött för sanningen, från sin himmel deltaga i hennes seger, som äfven är deras, och de skola regera med henne och genom henne och blifva lycksaliga“.

Familjen har väl till någon del sin grund i själfva naturen, men hufvudsakligen i den lefvande Guden, af hvilken hon får sin fulla hälgd. Hennes betydelse är också utomordentligt stor ej blott för individen, utan äfven för samhället, hvilket därpå hvilar. Särskildt är detta fallet i demokratiska stater, hvarest familjen bör tjäna som motvikt mot den altjämt växande individualismen. Familjelifvet är emellertid knappast någonstädes och allra minst i Frankrike sådant det bör vara; i värkligheten existerar icke längre den husliga härdens andliga enhet, och därmed är äfven själfva samfundsenheten hotad. Orsakerna till detta familjelifvets förfall äro mångahanda. Ofta äro de att söka i det sätt, hvarpå äktenskapen ingås, i det att beräkning, slump, nyck eller en obetänksam så kallad kärlek är det motiv, som fört man och hustru tillsammans, men framför alt beror det på den uppfostran, som de båda makarne erhållit. Denna är nämligen så i ena som andra fallet högst ensidig. Hos mannen är det förståndet, som medels de exakta vetenskaperna, historien med mera, nästan uteslutande odlas och utvecklas, under det att hjärtat,

samvetet och inbillningsförmågan försummas. Religionen ingår väl äfven i hans undervisning och uppfostran, men icke på det sätt eller till det djup, att den kan motvärka de skadliga följderna af den ensidigt vetenskapliga bildningen. Ej häller afhjälpas olägenheterna, såsom mången tror, genom undervisning i moral, ty, kristligt sedt, kan denna visserligen icke vara mer än en, men faktiskt är den tyvärr så förvriden, att en moral anses gälla för den enskilde och en annan för samhället, en för mannen och en annan för kvinnan.

Ett motsatt förhållande äger rum i fråga om den kvinliga uppfostran. Här är det hjärtat som odlas på förståndets bekostnad. Den blifvande makan och modern erhåller framför alt en religiös undervisning, men ofta af den art, att den alstrar vidskepelse och öfvertro, under det att den förståndsmässiga utveckling, som skulle kunna motväga den förra, nästan helt och hållet försummas eller åtminstone ej nog främjas genom tillräcklig undervisning i lämpliga världsliga ämnen.

Följden af alt detta blir att makarna icke förstå hvarandras tankar, sträfvanden och intressen. Mannen, icke sällan förstörd genom sinliga utsväfningar, saknar merendels all religiös tro och är följaktligen fullkomligt oförmögen att fylla sin uppgift såsom familjens hufvud i religiöst hänseende. Och hustrun, om ock hennes hjärta är rent och ädelt, är ofta behäftad med vidskepelse och alltid i behof af religiös ledning. Till en tid kunna väl makarna under sådana omständigheter söka att behaga, att fördraga hvarandra, men omsider äger mannen „endast sin hustrus kropp, under det hennes hjärta, samvete och själ befinna sig annanstädes". Och slutresultatet blir ofta det, att mannen slår in på en väg, dit blygsamheten förbjuder en att följa honom, och hustrun drifves att, såsom antydt, söka den behöfliga andliga ledningen hos sin biktfader eller någon annan förtrogen, om icke till och med hon väljer samma väg som mannen. En moralisk skilsmässa makarna emellan har sålunda inträdt, och denna fortlefver, i det att barnen uppfostras på samma sätt som föräldrarna, sönerna som fadern, döttrarna som modern.

Det gäller sålunda att reformera familjelifvet, åter-

ställa dess enhet och renhet såväl i teori som praxis. Med hvilka medel skall detta kunna åstadkommas? Hos våra förfäder, de gamla arierna, fans i hvarje hus ett altare med en dag och natt brinnande eld och framför detta altare en familjefader, hvilken i egenskap af präst vårdade denna eld och utförde de religiösa förrättningarna. Hvem har kullstörtat detta altare? Icke kristendomen, som förandligat alt, men ingenting förstört, utan den fruktansvärda kris, hvilken nu råder och hvilken bland annat lyckats utrota den husliga andakten. „Återuppbyggen familjealtaret, återtagen edert prästämbete, hafven styrka att tro, att undervisa, att bedja, att samla omkring eder hustrun och barnen! Men hvilken religion? Den som väljes af edert samvete, vore den också den mest ofullkomliga, den sämsta af alla religioner, är bättre än ingen. Jag (Hyacinthe Loyson) för min del föredrager den afrikanska negern, som knäböjer för sin fetisch, framför den man, som förlorat alt, vare sig nu detta är hans eget fel eller icke, och hvilken famlar i natten och stapplar på gränsen af det toma intet. Denna fetisch är ett oformligt trästycke, en förtorkad rot, må vara. Men då en stråle af det mänskliga samvetet en dag därpå kastar sin belysning, då en droppe af den himmelska uppenbarelsen därpå faller, skall det torra och stympade trästycket knoppas som på Carmel och blomstra och bära frukt i Herran.

Ja, den lägsta religion, men dock en religion! Eller rättare, man skall icke återupplifva de gamla religionsbruken, huru välgörande de stundom för sin tid varit, man skall ej häller upprätta nya religioner: ljusets sista uppenbarelseform bland människorna är kristendomen. Det är sant att kristendomen kan öfvergå från klarhet till klarhet, men den skall aldrig gå utöfver sig själf; den skall fullkomnas genom den uppfattning människorna därom hafva, genom det bruk de göra af densamma, men, ännu en gång, den skall icke förändra natur, den skall icke upphöra att vara kristendomen: Jesus Kristus i går, i dag och desslikes i evighet.

Ynglingar, mogna män, makar och fäder, förvärfven der sålunda en kristendom nog fast, nog öm, nog religiös ir att bilda ett föreningsband mellan eder och edra hu-

strur och barn; förvärfven eder en kristendom nog upplyst, nog manlig och nog framåtskridande för att tillfredsställa eder själfva, för att kunna af eder med tro omfattas samt för att af eder och edra familjer kunna i lifvet förverkligas!"

Den moraliska kris, hvilken, såsom vi sett, i våra dagar framträder hos såväl den enskilda som familjen, sträcker sig äfven till samhället i dess helhet och är på en gång social och religiös. I grund och botten innebär den en kamp mellan två olika arter af moral, den kristna och den oberoende eller rent mänskliga, hvilka tagit gestalt i teokratin å ena sidan och demokratin å den andra eller rättare i ytterlighetsmännen inom hvartdera af dessa partier. Ytterlighetsmännen för den kristna moralen sammanblanda ofta sitt personliga regemente med Guds eget regemente, hvarigenom samvetets undertryckande och prästernas herravälde blir målet för deras sträfvanden. De motsatta ytterlighetsmännen, den absoluta frihetens teoretici, förneka all högre auktoritet än den rent mänskliga. Båda frånkänna förnuftet all kompetens i trossaker, men med den åtskilnad i konsekvenserna, att de förra fordra förnuftets blinda underkastelse och lydnad, de senare dess absoluta oberoende. Denna skarpa motsats mellan tro och vetande beror därpå, att teologin, för närvarande tillbakasatt eller ledd på afvägar, ej intager sin vederbörliga plats vid sidan af de världsliga vetenskaperna. „Ingen religion längre, som har till uppgift att inspirera vetenskapen! Ingen vetenskap längre, som har till uppgift att — uttalom ordet utan fruktan — kontrollera religionen!" Under medeltiden fans ej en sådan antagonism, ty då var teologin — frukten af en intim förening mellan förnuftet och uppenbaralsen — det centrala ämnet i undervisningen, och denna teologi öfvade ett afgörande inflytande på de öfriga vetenskaperna, på samma gång som hon ledde och korrigerade kyrkans myndigheter.

Alla sätt, som föreslagits för att upphäfva denna kris och återställa normala förhållanden, äro odugliga. Krisen kan icke afhjälpas genom att, såsom vissa filosofiska och naturvetenskapliga skolor yrka, låta de experimentella vetenskaperna utplåna den kristna moralen och till och med

ın kristna religionen, ty häremot uppreser sig själfva den änskliga naturen. Ej häller duger den lösning, som med ·kännande af religion och kyrka fordrar en absolut skilsässa mellan den senare och staten, ty en sådan är ej i ånd att göra slut på striden mellan teokrati och demo:ati. Ännu förklarligare är den, som syftar till samvenas och kyrkans förslafvande under staten. Onekligt är ;t den världsliga makten vid flere tillfällen i kyrkans hioria afgörande ingripit, så till exempel vid kristendoens upphöjande till statsreligion inom romerska riket, så ›k vid reformationens utbrott och vid uppdragandet af ›ografiska gränser mellan olika konfessioner. Men ovärg är den kyrka, som ej eftersträfvar en självständig ställ.ng gent emot staten, utan gör sig till dennas ödmjuka älinna. I detta hänseende hafva de protestantiska kyrkomfunden i allmänhet icke förvärfvat sig någon beröməlse, hvaremot det är den romerska kyrkans ovanskliga a att städse hafva förfäktat kyrkans själfständighet, men klagligtvis har hon därvid skjutit öfver målet och velat ra sig till statens herskarinna.

Det enda sätt, hvarpå den nämda krisen kan undanljas, består i ett återställande af kristendomen i dess ıhet och en däremot svarande reform af den katolska rkan. Denna lösning innebär på samma gång ett framkridande i frihet och ett konserverande af det goda samt ler till en försoning mellan religionen och civilisation, mellan det kyrkliga samhället och det borgliga.

Skall denna sålunda reformerade katolicism, framtins katolicism, hafva några dogmer, och hvilken skall ıådant fall vara den högsta auktoriteten för dem? Det :ves en liberal kristendom, fullkomligt berättigad och lkomligt nödvändig, och denna har i fråga om dogmer l devis de förut anförda orden af Augustinus: enhet i t nödvändiga, frihet i det tvifvelaktiga, kärlek i alt. iri ligger den reformerade kyrkans uppfattning af dogn uttrykt. Den sanna liberalismen är den, som skiljer ıllan de dogmer som äro sanna och dem som äro falska, n som hvila på Kristi och apostlarnes auktoritet och n som äro otillbörliga alster af senare åldrar. Men det ves en annan art af liberalism, räknande i sina leder

flere upphöjda och uppriktiga andar, hvilken sökt försona vårt antidogmatiska århundrade med kristendomen genom att afkläda den senare alla lärosatser. Denna liberalism gör ingen åtskilnad på dogmerna, den undertrycker dem alla, den säger, för att begagna en af dess främsta banérförares ord: „mitt symbolum är, att jag icke har något symbolum“. Men följden af ett dylikt tillvägagående blir, att det enda, som återstår, är vissa religionsbruk utan all högre betydelse samt en oklar religiös känsla, bestående till hälften af mysticism, till hälften af skepticism, eller snarare en tredjedel mysticism och två tredjedelar skepticism, en känsla, tillgänglig för inbillningens alla drömmar och tankens alla förirringar, ända från panteismen till ateismen. Denna art af liberalism är en förnärmelse ej blott mot den gudomliga uppenbarelsen, utan äfven mot människonaturen, ty dennas storhet ligger ej endast i hjärtat och samvetet, utan äfven i förnuftet. Andra af dogmfienderna vilja ej gå så långt, utan bibehålla ett minimum af lärosatser, bestående af det som är gemensamt för den naturliga religionen och den spiritualistiska filosofin. Hit höra deisterna och unitarierna, hvilka sålunda ej helt och hållet undertrycka dogmen, men i stället förnedra densamma. För den sanna kristendomen, som förkastar dessa båda arter af falsk liberalism, är läran om Kristus såsom lefvande Guds son dogmatikens medelpunkt. I det ögonblick Petrus på Kristi fråga hvem han var svarade: „Du är Kristus, lefvande Guds son“, lades grunden för såväl kyrkan som dogmerna; från nämda medelpunkt utgå de alla så enkla, så djupa, så rika.

Den reformerade katolicismen skall sålunda hafva dogmer, men hvem skall utgöra den dogmatiska auktoriteten? Tydligen ingen annan än den, som i princip städse erkänts af alla katoliker: den universella kyrkan. „Den högsta auktoriteten i fråga om dogmer skall vara den samma för oss som för våra fäder: hela kyrkans beständiga och enhälliga öfverensstämmelse, vare sig hon är förenad i stora möten eller spridd under styrelse af sitt episkopat, men alltid besjälad af den sanningens ande, som blifvit henne lofvad och gifven“. Högsta dogmatiska auktoriteten tillkommer således icke individen, utan kyrkan, men den en-

skildes samvete har dock sin stora och ädla uppgift: „alt skall genom eget arbete, efter måttet af sina krafter med eftertanke och frihet tillägna sig den trosformel, som kyrkan meddelat“. Denna art af individualism är berättigad och önskvärd, men så icke den „ultra-protestantiska, som skiljer det individuella samvetet från kyrkans lefvande ord och isolerar detsamma inför den döda bibelbokstafven, på samma sätt som den filosofiska rationalismen ställer det isoleradt inför det abstrakta begreppet“. Ännu förkastligare är den individualism, som består däri, att en enda person gör anspråk på att vara den högsta dogmatiska auktoriteten först för sig själf och sedan för kyrkan. Af denna anledning blir påfven den mest radikala och den mest farliga af alla individualister. Hans anspråk blir protestantism af värsta slag. „Man är mindre fjärran från sanningen, då samvetena dela sig, men stå upprätta inför de heliga skrifterna som de begrunda och inför Återlösaren som de åkalla än då de alla ligga i stoftet inför ett enda samvete, som under vissa tillfällen i historien kan vara en Johan XII:s eller en Alexander Borgias“. En falsk form af individualism är också den kollektiva, som yttrar sig på det sätt, att en del af kyrkan sätter sig i den allmänna kyrkans ställe, tillägger sig ensam katolicitet, såsom fallet är med den romerska. Ty ofelbarhet finnes endast hos den allmänna kyrkan; oföränderligheten i dogmer liksom renhet i ritus äro icke anförtrodda åt den eller den hierarkin, utan åt kyrkan i hennes helhet, som är Kristi kropp. Det nicaenska symbolum är det enda symbolum för den katolska tron.

Denna den äkta liberala katolicismens uppfattning af auktoritet och dogmer innebär icke en reaktion, utan ett framåtskridande, „ty framåtskridande är icke möjligt, utan att man utgår från principer, erkända för säkra och vissa, och från hvilka man drar slutföljder alt mer utvecklade och fruktbärande. Framåtskridandet består i de alltid nya förklaringar och tillämpningar, som göras af dogmerna, i sig själfva oföränderliga som sanningen“. Och som de sanna lärosatserna redan äro fastställda, finnes numera ingen ny att proklamera och intet nytt kätteri att fördöma. Den liberala katolicismen har icke till uppgift att undertrycka eller

ändra dogmerna, utan att förklara dem inför vetenskapen och tillämpa dem i lifvet. Den nuvarande katolska dogmatiken liknar en gammal ek, öfverklängd af parasitväxter, och bör hon befrias från sitt påhäng. „Den sanna teologin har intet gemensamt med denna teologi på kommando, denna kalla och stundom dumma officiella teologi, hvilken man ofta bjuder oss i den äktas ställe". Med dogmatikens återställelse skall rationalismen försvinna liksom äfven socialismen, hvilken senare är mäktig endast därför, att kyrkan ej är på höjden af sin mission. Kyrkan och i all synnerhet kyrkans teologi är genom jesuitismens inflytande missriktad. „Men välan, denna missriktade teologi liknar numera dessa egyptiska mumier, hvilka man funnit sedan århundraden inneslutna och slumrande i sina heliga band. Understundom höllo de sädeskorn i sina svartnade och skrumpna händer. Vetenskapen har velat förvissa sig om huruvida äfven dessa korn upphört att lefva: man har befriat dem från dödens långa omfamning, man har fört dem ut i denna världens sol, man har återgifvit dem åt jorden. Säden hade aldrig varit mera lifskraftig: hon fäste sig i jorden med sina starka rötter, och strået reste sig därur rikare och kraftigare.

Den katolska dogmen är detta sädeskorn: den är innesluten i handen på ett lik, men aktom oss för att tro att den själf är död. Låtom oss befria den från denna dystra och ohälsosamma graf, låtom oss ymnigt utså den i själar, beredda att mottaga den, i sinnen friare och sundare, i hjärnor mindre bearbetade och öfverspända än våra, och I skolen få se denna Guds säd spira upp, växa, ny och gammal tillhopa, den skall susa som skogen på Libanon, och framtiden skall sitta glad och fredlig i dess skugga och lifnära sig af dess frukter.

Villfarelserna hos teologen som ropar ja och filosofen som ropar nej skola förgås tillsammans; den Eviges sanning ensam förblifver och skall förblifva i evighet!"

Af de föregående utdragen har läsaren redan till någon del kunnat fatta beskaffenheten af Hyacinthe Loysons vältalighet. Ett ännu fullständigare utdrag må här läm-

; ur det tal, som Hyacinthe Loyson höll den 1 juli 1885 !irque d'Hiver i Paris med anledning af en fråga, som upprörde snart sagdt hela Frankrike, frågan huruvida ıthéon, sedan Victor Hugos jordiska kvarlefvor där fått sista hviloplats och det i samband därmed upphört att 'a en romersk kyrka för att endast blifva ett patriotiskt ıpel „aux grands hommes la Patrie reconnaissante", gre borde på sin dom bära korsets tecken. Senare de- af nämda tal lyder sålunda:

Jag tror mig hafva bevisat, mina herrar, att Panthéon, ıan det upphört att vara en romersk katolsk kyrka, blif- ett tempel för den nationella kulten.

En åhörare, afbrytande: Hvad menas med den natio- ıla kulten?

Loyson: Det gifves en nationell kult, som bör förena a medborgare. Sedan de gemensamt för fäderneslandets ıd framburit uttrycken af den tacksamhet och den till- djan de äro honom skyldige, går israeliten till synago- n, protestanten till sitt tempel, katoliken till sin kate- al, men de upphöra aldrig att vara fransmän; och i denna ıppering, hvilken — i afvaktan på den framtida enheten en enda kyrka — är berättigad och aktningsvärd, eme- n hon till utgångspunkt har samvetet, äga de redan nu heten af ett enda fäderneslånd, af denna nationella reli- ɔn, hvarifrån inga andra äro uteslutna än de, som ute- ıta sig själfva, det vill säga dessa från födseln eller ge- m en händelse blinda och döfva, som kalla sig ateister, ssa ytterligt svaga människor, hvilka man på grund af ras svaghet måste mycket akta och älska! (Lifliga ap- ıder).

Skola vi behålla korset på Panthéon?

Röster: Nej! nej! nej!

Andra röster: Jo! jo! jo!

Loyson: Skola vi behålla korset?

Talrika röster: Ja! ja! ja!

Loyson: Eller skola vi taga bort det? Och, allmän- re uttrykt, har korset i det nutida Frankrike förlorat religiös och social betydelse? Se där den andra fråga ; inför Eder vill behandla? Till och med om korset vore ınebilden för någonting länge sedan förgånget, vore det

icke skäl att utan grundligt öfvervägande taga bort det. — Det är mer än ett århundrade sedan — det var 1711 — som man vid gräfning under Notre-Dame i Paris påträffade ett altare, bygdt af båtkarlarne på Seine under kejsar Tiberius. Man såg där Galliens gamla gudar i broderlig förening med de nya gudar, som den romerska eröfringen infört. Bland figurer, som syntes föreställa skyddsandar, framstod en hemlighetsfull personlighet såsom den högste guden. Sekler förgingo, ett högre och renare altare höjde sig öfver det gamla, som förblef kvar, ehuru fördoldt under jorden; och Seinens vågor, kommande för att brusande dö bort vid denna utkant af ön Lutetia, vid foten af den kristna katedralen, kunde på sitt sätt sjunga Hans seger, som de hebreiska psalmerna kalla „den store Guden öfver alla gudar". (Applåder.)

Se där, mina herrar, huru de galliska båtkarlarne uppfattade den religiösa fördragsamheten och den historiska kontinuiteten. Se där, huru medeltidens troende uppfattade uppbyggandet af den kristna kyrkan, hvilande på den dubbla grundvalen af kelternas och romarnes kyrka, öfverträffande båda dessa, men icke fördömande dem. De vädjade på samma gång till profeternas vittnesbörd och sibyllornas och druidernas: *Teste David cum Sibylla!* Detta var för öfrigt de första kristnas uppfattning; ofördragsamheten har kommit sedermera, men bland evangelii närmaste lärjungar gälde såsom grundsats: *Diis ne insultes,* hånen icke gudarne!

En åhörare: Det där är från Polyenete!

Loyson: Det är också från apostelen Paulus. I Ephesus inför en mot honom uppretad folkmassa blef hedningarnas apostel af myndigheterna frikänd från hvarje hädelse mot „den stora gudinnan Diana". Några mil därifrån, framför areopagen i Athen, hade Paulus i stället för att fanatiskt sparka omkull den okända gudens altare undervisat Greklands vise i dyrkan af Den, som de tillbådo utan att begripa.

Mina herrar, låtom oss ej rifva ned utan bygga upp! Låtom oss uppföra framtidens byggnad alt högre och i mera omfattande proportioner, men på det förflutnas grund. Korset tillhör enligt min öfvertygelse framtiden, ja, till och

ied evigheten; men hade det också ej annat värde än att ɘpresentera det förflutna, borde vi ändock respektera detamma. Det är endast barbarer, Attilas söner... (Talaen öfverröstas af applåder och protester.)

Loyson: Korset vare ära! (Bullret ökas, och talaren ;an under några ögonblick icke fortsätta.)

Talrika röster: Korset! Korset!

Andra röster: Ned med korset!

Loyson: I bören icke förstöra korset; men om I haf'en ett bättre tecken, kunnen I placera detta öfver koret... (Olika opinionsyttringar.) Om I hafven ett bättre ecken, ett tecken, som på samma gång är mera religiöst och nera socialt, så bör det placeras öfver korset.

En röst: En väderflöjel!

En annan röst: Hufvudet af frihetens gudinna!

Loyson: I sen sålunda att I icke hafven något annat ecken!

Flere röster: Flaggan! Flaggan!

En röst: Fäderneslandets flagga!

En annan röst: Flaggan ensam!

Loyson: Ingen kan högre än jag akta fäderneslandets lagga, men hon är fäderneslandets flagga, korset är alla fäderneslands flagga! (Ihållande applåder. Talaren söker förgäfves göra sig hörd: oväsendet har nått sin höjdpunkt).

Loyson: Mina herrar, jag vänder mig till förnuftiga och opartiska män. Jag för min del har kommit hit utan någon lidelse. Jag sade i början att det materiella koret, vare sig det borttages eller bibehålles, härvid blott 'ar en underordnad sak. Hvad I än gören, kunnen I för ifrigt icke helt och hållet borttaga detsamma. Rifven ned let från domen, och det skall i alla fall kvarstå i byggnalens konstruktion: Panthéon har i värkligheten formen af itt grekiskt kors! (Applåder och yttringar af misshag.)

Loyson: Jag har svårt att förstå en sådan fanaism. Jag skulle kunna förstå, om en ultramontan präst ller en tidningsman af samma skola, hvilken börjar utrötta själfva påfvemakten, komme och sade till oss: Koret, det är vårt, det är prästerskapets och påfvemaktens uteslutande egendom; I hafven ej rätt att behålla det på Panthéon, som numera är vanhälgadt! — Men hvad jag

icke förstår, eller rättare, jag förstår det altför väl — ty den revolutionära fanatismen är ingenting annat än en ultramontanism i motsatt riktning . . . (Applåder och oväsen.) Den revolutionära fanatismen går i sina fordringar längre än ultramontanismen: Tag ditt kors, ropar den till den senare, eljes skola vi störta det omkull! (Lifligt bifall.)

Jag vet mycket väl att till följd af människornas förvillelser eller brott korset altför ofta varit ett värktyg för vidskepelsen och ofördragsamheten. (Applåder.) Man har upprest det i autodaféns blodiga belysning ...

En röst: Och Bartholomeinatten!

Loyson: Det tillkommer ej eder att lära mig historien. Det trä, på hvilket Försonaren utgöt sitt blod, på det att de oskyldiges och förtrycktes blod därefter aldrig mera skulle flyta, detta trä har innehaft hedersplatsen vid scener af blodbad och grymhet. Jag vet alt detta, men jag vet äfven att sansade och högsinta andar aldrig låta missbruket gälla mer än själfva saken. Korset har blifvit profaneradt; låtom oss ej öfverlämna det åt dem, som profanerat det! (Applåder.) Låtom oss ej glömma de tårar det borttorkat, den uppoffrande kärlek det ingifvit! (Högljudda protester och ironiskt skratt.) Om I ej viljen höra det från mina läppar, så hören det från Victor Hugos, eder skalds:

Vous qui pleurez, venez à ce Dieu, car il pleure;
Vous qui souffrez, venez a lui, car il quérit;
Vous qui tremblez, venez à lui, car il sourit;
Vous qui passez, venez à lui, car il demeure!

(Lifliga applåder.)

I skolen förgås, I som applåderen, I som sägen emot, vi skola alla förgås, men korset skall förblifva . . . (Afbrott.) Det skall förblifva, ej blott såsom den gudomliga evighetens symbol, utan såsom symbolen för vårt förflutna, hvilket vi ej få förneka, och för vår framtid, mot hvilken vi måste sträfva!

Korset är den galge, där slafven skulle dö som han lefvat, det vill säga annorlunda än andra människor. På den romerska medborgaren, den frie mannen, afhögg man hufvudet med svärd; för slafven uppreste man denna ställning, på det han under största lidande och skymf skulle

långsamt pinas till döds. Men sedan den store frivillige slafven dit uppstigit och där dött, bedjande för sina bödlar i stället för att förbanna dem, har denna galge, som blifvit ett redskap för frälsningen, äfven blifvit en symbol för äran. Förgäfves söken I förändra historien: den nya tiden räknar sin tillvara därifrån. Den är född af denna dystra omfamning, den har utkläckts under dessa blodiga vingar. Till och med franska revolutionen är en dotter af korset, det vill säga icke denna revolution i sina villfarelser, sina fel och sina brott — ty äfven den har begått brott (applåder), hvilka man naturligen ej bör förhärliga, ej göra om igen. Jag säger att franska revolutionen, i den mån den var berättigad och ädel, är en dotter af korset, att den icke kan, utan att förneka sig själf, förneka sin vagga. Den franska revolutionen är blott en akt i den vida äldre och vida allmännare revolution, som börjar på „Hufvudskalleplatsen“, som först förändrar samvetena och sedan samhällena och som skall nå sin fullbordan i upprättandet af Guds rike bland den pånyttfödda mänskligheten, ej blott i de eviga himlarna, utan äfven här på jorden. (Applåder.)

Frihet, jämlikhet, broderskap — stora ord, hvilka man med orätt trott vara nya, men hvilka blott äro en öfversättning af evangelium. Biskopen af Orléans, Mgr Dupauloup, utropade 1872 inför nationalförsamlingen: „Om vi droge oss tillbaka i öknen, medtagande dekalogen, evangelium och korset, skullen I stå slagna med bestörtning i edert mörker“. Dessa ord skulle vara sanna, om de ej vore öfvermodiga, om de icke gjorde kristendomen, alla kristnas tillhörighet, till den romerska prästens uteslutande egendom. Friheten är ett ljus, som utstrålar från korset, men utbreder sig öfver hela världen. Till judarne, hvilka trodde sig vara fria och hvilka i likhet med våra dagars ateister voro okunniga om att grundvalen för all borgerlig och politisk frihet ligger i samvetet, yttrade Jesus Kristus: „Hvar och en som gör synd, han är syndens träl; om sanningen gör eder fria, då ären I rättsligen fria“. Sålunda är den värkliga friheten: det är den, som förutsätter en pånyttfödelse af människan ända från roten af hennes intellektuella och moraliska varelse; det är den, som framför alt sönderbryter de två länkar, vid hvilka den långa

kedjan af alt slags slafveri är fastnitad: villfarelsen och synden. Du som är en slaf af högmodet, af hatet, af sinligheten, du skall den dag sanningen, rättvisans syster, frihetens moder, gjort dig fri i ditt eget inre blifva mogen för all frihet i familjen och samhället.

Den andra stråle, som utgår från korset, är jämlikheten. Jesus Kristus har sagt: „Världsliga konungar regera, och de som makten hafva kallas nådiga herrar. Men I så icke, utan den, som störst är ibland eder, han skall vara som den yngste, och den där ypperst är, han vare såsom en tjänare". Det är en radikal omkastning af makten, ej alltid faktiskt — hedendomens ande har blott altför länge lefvat kvar i skötet af de samhällen som kalla sig kristna — men rättsligen. Om styrelseformen är monarkisk eller republikansk betyder föga, men de ärftliga eller valda myndigheternas herravälde bör ej längre under en civilisation, som utgår från „Hufvudskalleplatsen", lända till deras fördel som befalla, utan till deras tjänst som lyda.

Den tredje glansen, som framblixtrar från korset, den mest lysande kanhända, åtminstone den mest tilldragande, är broderskapet. I veten hvad vetenskapen eller rättare de, som tala i dess namn, i våra dagar säga: de förneka enheten af vårt ursprung och följaktligen människoracernas broderskap; den hvite mannen är icke den gules, den svartes, den rödes broder, utan deras förstörare eller herre. Äfven i mänskligheten, denna högre djurvärld, rasar kampen för tillvaron: olyckliga de, hvilkas hjärna och lemmar äro mindre fullkomliga! Herraväldet i världen tillhör de starkaste.

Men evangelium talar lyckligtvis icke så: „Hedningarne skola vara medarfvingar och samma lekamens och hans löftes delaktige i Kristo genom evangelium". Och vidare: „Här är icke jude eller grek; här är icke tjänare eller fri; här är icke man eller kvinna: alla ären I en i Kristo Jesu". Och Kristus själf hade sagt: „Men I skolen icke låta kalla eder Rabbi, ty en är eder Mästare, Kristus, och I ären alla bröder. Och I skolen ingen fader kalla eder på jorden, ty en är eder fader, han som är i himlarna".

Se där evangelium, hvilket man förkastar, utan att man känner det! Se där korset, den kristna civilisatio-

nens odödliga standar, hvilket man tror sig kunna kasta i stoftet! Det monarkiska Europa, det republikanska Amerika, båda anklaga oss för att vara gudlösa. Jag vet att det är orätt, ty man får ej förblanda ett parti eller en sekt med hela nationen. Man förebrår oss från alla håll att vi vilja skapa ett nytt slags människor, en race lägre än vildarne, en race, främmande för den gamla karaktäristiken af människan såsom ett *animal religiosum,* „ett religiöst djur“, en människa utan själ och utan Gud, en människa fullkomligt stympad både till förstånd och hjärta. Välan, denna lilla metallbit, som I viljen slå ned, detta kors, det är i sig ingenting, men betyder dock så mycket. Om I störten det omkull, är detta det samma som att säga till Europa och Amerika: vi utgöra ej längre en del af kristenheten, vi bryta med den civilisation, som har sin rot i evangelium, vi äro materialismens och hädelsens fransmän. — Och det är detta, som I icke bören säga, mina herrar! (Lifligt bifall.)

Hvad för öfrigt än må hända, denna stormiga tid skall gå öfver. Ett lyckligare och mera förnuftigt släkte skall ännu en gång i våra stora städer hälsa den religiösa och sociala förlossningens sinnebild.

Höj dig då upp i himlen, o kors, höj dig högre än jordens ångor och luftens moln, högre än mytens gudar, hvilka ej äro annat än naturkrafter eller mänskliga passioner, högre än filosofins gudar, hvilka ej äro annat än tankens abstraktioner och materiens oundvikliga öde, höj dig liksom den nya människans, den andliga och kristna människans strålande tanke upp emot den personlige och lefvande Oändlige, upp emot Fadern, som är i himlarna! Men när du på detta sätt höjer dig, utsträck då dina två armar öfver jorden liksom de två vingarna af en stor örn, som under sin flykt kallar sina ungar! Utsträck dessa moderliga vingar öfver dem som arbeta och dem som lida, öfver de visa och de okunniga, öfver troende och tviflare! Utsträck dessa segerrika vingar öfver Europa, Amerika och Australien, hvilka du äger, öfver Asien och Afrika, som du skall eröfra!

O kors, du har intet att frukta af mörkret och skränet, af de enas vrede och de andras feghet. Evigt och

nödvändigt skall du förblifva den ärorika bekräftelsen på de två oundgängliga och oskiljaktliga sanningarna: människornas broderskap på jorden och Guds faderskap i himlen. (Stormande protester, ihållande applåder.)

Loyson, återvändande till talarestolen midt under oväsendet: Korset är kristendomen, civilisationen, friheten.

Af det tal, som här till en del återgifvits, finner man huru Hyacinthe Loyson vid sitt offentliga uppträdande icke sällan mottages af sin publik, men man får ock en föreställning om talarens stora beläsenhet, hans fyndighet, hans oförskräkthet och hans talang att från mera världsliga ting draga auditoriets uppmärksamhet på och fängsla den vid det rent andliga och kristliga. För att åter bilda sig ett riktigt omdöme om själfva arten af hans talarekonst fordras naturligen att personligen se och höra honom, se hans äfven till det yttre harmoniska personlighet, höra hans formfulländade, musikaliskt välljudande föredrag, iakttaga hans plastiska, gripande åtbörder, hvarvid lugnet och måttan alltid beherska och leda den öfvertygelsens eld och entusiasm, som rör sig inom detta varma och kristliga hjärta — alt detta skänker åhörarne på samma gång en stor estetisk njutning och en sann religiös uppbyggelse.

Vi bifoga till slut några uppgifter om Hyacinthe Loysons lefnadsomständigheter under tiden innan han började den reformatoriska värksamhet vi ofvan skildrat. Hyacinthe Loyson, eller som hans privatnamn är Charles Jean Marie Loyson, föddes 1827 i Orléans — fadern var efter hvartannat rektor vid tre franska akademier — och åtnjöt i fädernehemmet, som var på en gång förnämt, fint bildadt och gallikanskt kristet, en omsorgsfull uppfostran. Redan här blef han nära förtrogen med det franska språket genom flitigt studium af Lamartine och Chateaubriand, med den liberala katolicismen genom läsning och begrundande af Lacordaire samt främst af alt med den Heliga Skrift om hvilken han ända från barndomen bibragtes den noggrannaste kännedom. Af brinnande kärlek till det prästerliga kallet lämnade han 1846 föräldrahemmet och ingick i prästseminariet S:t Sulpice i Paris för att utbilda

sig till en evangelii predikare. Uti den ädle och frisinnade abbé Baudry, sedan biskop i Périgueux, fick han här en lärare, som på honom utöfvade det största inflytande. Prästvigd 1851, lämnade Hyacinthe Loyson S:t Sulpice för att blifva professor vid seminarierna i Avignon och Nantes, men inträdde åtta år senare i ett de barfota karmelitermunkarnas kloster i sydvästra Frankrike, där han ytterligare beredde sig för predikokallet och hvarifrån han då och då gjorde utflykter för att förkunna ordet i åtskilliga af mellersta och södra Frankrikes större städer. Slutligen mottog han af erkebiskopen i Paris, Darboy, en upplyst och gallikanskt sinnad man, mördad såsom kristlig martyr af kommunen den 24 maj 1871, kallelse att uppträda såsom adventsprädikant i Notre-Dame i Paris. Här värkade han i nämda egenskap under åren 1864—68, och det var under denna tid som Hyacinthe Loyson inför en åhörareskara af flere tusen personer höll de mest glänsande predikningar och föredrag och vann rykte såsom Frankrikes, ja samtidens största predikant, men också för sin frisinthet utsatte sig för misstankar och förtal, hvilket nödgade honom att flere gånger begifva sig till Rom för att förklara sig. Då han vid sidan af en protestantisk präst och en judisk rabbin deltog i den internationella fredskongressen i Paris 1869 och därvid bland annat yttrade, att under den civiliserade världens sol numera ej gåfves plats för andra religionssamfund än katolicismen, protestantismen och judendomen, fick han uppbära kraftiga förebråelser af sin ordensgeneral samt förbjöds att vidare låta trycka sina tal och bref äfvensom att uppträda som talare utom kyrkans murar.

Det var i följd häraf som Hyacinthe Loyson den 20 september 1869 till sin ordensgeneral afsände sin förut omtalade protestskrifvelse och lämnade sitt kloster för att omedelbart begifva sig till Amerika. Under de följande åren, ända till 1878, irrade han, såsom vi känna, omkring i olika länder, belagd med den romerska kyrkans stora bann, utsatt för ultramontanernas smädelser och förtal, förskjuten af sin familj, öfvergifven af gamla vänner och förbjuden att i eget land predika evangelium. Under detta hans martyrskap, hvarunder han stundom höll på att förtvifla, var

det isynnerhet en, amerikanskan *Emilie Jane Meriman*, som tröstade honom och upprätthöll hans mod. Med denna kvinna, hvilken, förut protestant, af Hyacinthe Loyson själf den 14 juli 1868 upptagits i den katolska kyrkans sköte under maning att med tacksamhet för Guds nådebevisningar i protestantismen fastare förlita på framtiden och den fulla sanningen, ingick Hyacinthe Loyson den 3 septemper 1872 äktenskap, och genom en son, som häraf födts, har Hyacinthe Loyson sett en önskan gå i fullbordan, som var så liflig hos det gamla förbundets fromme fäder.

K. M. Thordén.

Från konstflitens stormaktstider.

I.

Sedan flere år har konstflitens höjande varit en fråga, som stått på dagordningen i alla kulturländer. Den väg man inslagit har varit upprättande af allmänna lärovärk och fackskolor för de skilda grenarna af konstslöjd, och hand i hand härmed har gått anläggande af museer, i hvilka man samlat hvad förgångna tider haft bäst på konstslöjdens mångskiftande gebit. Man har erkänt att vi ha mycket att lära, icke blott af kulturfolken, utan ock af lågt stående folk, som dock i många afseenden inom konstslöjden funnit både former och färger, som väcka vår häpnad och beundran och äro mycket sundare, riktigare och vackrare än hvad vi med våra högt uppdrifna mekaniska hjälpmedel mäktat producera.

Kännetecknande för vår tids sträfvanden har sålunda varit att gå i skola. Och den, som sett nutida konstslöjdsalster, måste ock medgifva att dessa sträfvanden burit frukt i så måtto åtminstone, att konstslöjden gått ofantligt framåt på dessa senare år. Men sedan man gått i skola, gäller det att framställa något själfständigt, och hurudan sist och slutligen det nittonde seklets stil kommer att blifva får framtiden utvisa.

Med alla våra mekaniska hjälpmedel borde resultaten blifva utmärkta, men det har visat sig att det icke är detta som är det afgörande. Vilden, som icke har annat än en pryl och ett stycke näfver, kan med dem göra stilfulla saker. För en kraftig uppblomstring fordras bland annat gynnsamma förhållanden och gynnare, som gifva arbetarne och konstnärerna tillfälle att utföra sina planer. Dessa äro ingalunda de enda betingelserna, men säkerligen äro de mycket viktiga sådana, och det är skildt på dem jag kommit att tänka under mina studier i det rika museum i Firenze, som bär namnet *La Galleria degli Arazzi* och som blifvit öppnadt för några år sedan samt är det första i sitt slag i Italien.

I de stora salar, där dessa rika gamla väfnader äro upphängda, kan den besökande se flere konstens adepter i full fart att med något slags vattfärg på skildt härför preparеradt tyg kopiera dessa väfnadskonstens mästervärk. Dessa imitationer kunna, om de äro väl gjorda, rätt bra återgifva originalen, de äro af ett lika böjligt och smidigt material som dessa och kunna följaktligen användas på samma vis. Sådana imitationer kunna vara mycket bra — jag har ingenting emot dem — de finna användning i våra moderna bostäder, där färgen lyckligtvis kommit till heder igen. Konsten eller konstslöjden populariseras sålunda, och det är en god sak, men man kan icke undgå att finna ett oljetryck fult i jämbredd med mästarens original. På samma sätt förhåller det sig med dessa imitationer, som så skarpt visa skilnaden mellan vår praktiska godköpstid och den konstnärliga tid, då originalen väfdes och uppvägdes med guld.

Dessa gamla väfda tapeter representera en hel märklig sida af konstflit, en sida af stilens utveckling: de äro uttryck för konstnärliga idéer, vid hvilkas realiserande konstnären och handtvärkaren mer än någonsin arbetat hand i hand. Det måste gifvits skildt egendomliga och gynnsamma förhållanden, för att en sådan konstart skulle spira upp och blomstra. Från värken kom jag sålunda öfver till deras historia, och på detta vis uppkommo följande anteckningar om dessa anmärkningsvärda väfnader,

hvilka anteckningar likvist icke göra anspråk på någon uttömmande behandling af ämnet. [1])

Benämningen på dessa väfnader har i allmänhet varit något sväfvande. Den betydelse en af de förnämsta fabriker erhöll, nämligen „les Gobelins“ i Paris, har gifvit dem det tämligen allmänt antagna namnet „gobeliner“, ehuru strängt taget endast de från denna fabrik utgångna böra kallas så. Italienarne benämna dem „Arazzi“ efter en annan berömd tillvärkningsort, staden Arras i Artois. Det franska namnet „tapisserie“ har fått en helt annan betydelse i svenskan, hvarför väl benämningen „väfda tapeter“ är bäst, då de ju företrädesvis afsågos till väggbeklädnad.

Själfva väfvandet sker genom att införa olika färgade garn i en ränning, som är uppspänd antingen i vertikalt eller i horisontalt läge, alt efter olika väfnadssätt. Medels linier och färgnyanser söker väfvaren på sin duk åstadkomma en färgeffekt, liknande den målaren får genom sina penslar eller mosaikarbetaren medels sina brokiga marmorbitar. Dessa väfnader skilja sig från broderier därigenom, att figurer och ornament utgöra en integrerande del af själfva väfnaden, under det att broderiet utföres på tyget, och från brokader och liknande tyg därigenom, att hvarje bit af den väfda tapeten måste utföras för sig, såsom målaren målar hvarje enskildhet i sin tafla, och icke tillåter någon mekanisk upprepning af mönstret såsom i brokaderna.

Man har också kallat denna art af väfnad för „målning i textilt material“, emedan väfvaren i sitt material öfverför bilder, dem målaren i kartongerna — för att begagna den tekniska termen — enkom gjort för detta ändamål. Ty att, såsom visserligen blifvit gjordt, söka afbilda berömda oljemålningar, alls icke afsedda härför, är att gå ett steg åt sidan. Hvarje konstart har sin begränsning och i ersättning härför sina egendomliga företräden, och det är alls inte meningen med dessa väfda tapeter att de skola spånnas upp i ramar och sålunda täfla med målningar. Det egendomliga hos dem är just att de kunna böjas,

[1]) Arbeten, som begagnats, ha varit förnämligast: „La Tapisserie“ par Eugène Müntz, samt den resonerande katalogen öfver samlingarna i Firenze af C. Rigoni.

vikas, läggas i veck, med ett ord lämpas efter de ytor de skola bekläda. De skola hängas upp på väggen och med sin färgprakt omskapa en kal muryta. När man fordomdags firade en fest, världslig eller andlig, förhöjdes festens pomp och ståt af de dyrbara draperiernas färgrikdom.

Och af dessa omständigheter bestämdes ock stillagarna för konstarten. Väfnaderna borde framför alt kunna hängas upp, utan att figurerna skulle lida af att något veck bildades, hvilket ju alltid måste ske med väggbeklädnader. Följaktligen var det alldeles onödigt att utarbeta och modellera de enskilda figurerna så i hvarje detalj som i måleriet. Det gälde framför alt att väl gruppera och afväga massorna, så att ytan blef väl fyld, hvartill stora grupper af figurer förträffligt ägnade sig, liksom landskapet eller en arkitektonisk bakgrund afsåg att gifva kompositionen djup och omfattning. För den rika kompositionen fordrades framför alt att färgen var rik; altför komplicerade färgsammanställningar behöfvas knappast för att åstadkomma dekorativ effekt. De framsteg kemin gjort i våra dagar ha visserligen, enligt hvad det uppgifves, förmått ställa fjortontusen färgnyanser till väfvarnes förfogande i den berömda gobelinfabriken i Paris — men utmärkta dekorativa arbeten ha kunnat utföras med mycket mindre än så.

Det specielt utmärkande för denna konstväfnad är sålunda prakt och yppighet i komposition och färg; denna konstart vill tjusa och blända mer än röra eller undervisa. Den råder ock öfver de mest fulländade uttrycksmedel: det skimrande silket, guld- och silfvertråd, purpur och charlakan. Det är en konst enkom för lyckliga tidehvarf, för nationer och furstar, som fira fester. Allvarliga filosofiska ämnen eller framställningar af lidandet och försakelsen ägna sig själffallet icke för en sådan konst. Flere af målarkonstens yppersta mästervärk skulle taga sig tarfliga ut, omklädda i denna dräkt; man har försökt att väfva till exempel Rafaels madonna eller Michel Angelos la Pietà och andra, men de få mest betraktas såsom kuriosa.

Några ord må sägas äfven om själfva väfnadssättet, som bibehållit sig tämligen oförändradt under tidernas lopp. Fackmannen talar om väfnader „de haute lisse“ och „de basse lisse“. I „la haute lisse“ — det sätt som numera är

uteslutande antaget af „les Gobelins“ i Paris, hvilken är den förnämsta ännu arbetande fabrik i facket — spännes ränningen lodrätt i den upprätt stående väfstolen. Denna ränning är af hvitt bomullsgarn — förut användes äfven ylle och någon gång silke. Härefter öfverför väfvaren på den uppspända ränningen hufvuddragen af kartongens teckning. Bland fabrikens förråd af garn och silke utväljer han sedan de nödvändiga färgerna: det gäller att bland dessa tusental af nyanser finna just de rätta — han kan icke blanda såsom målaren. Härefter intar han sin plats bakom, icke framför väfven. Väfvandet sker från afvigsidan; för att bedöma sitt värk måste han sålunda alltid gå öfver till den andra sidan.

Då hvarje färgnyans skall väfvas skildt in — ofta är det fråga endast om par tre trådar — ligger naturligtvis den största svårigheten i att öfvergå från den ena nyansen till den andra och från ljus- till skuggpartierna. Också ges det skilda finesser i yrket för att åstadkomma de erforderliga mellantonerna och schatteringarna. „La basse lisse“ skiljer sig i flere afseenden från ofvannämda förfaringssätt, men jag inskränker mig till att endast nämna det mest i ögonen fallande, nämligen att ränningen spännes i vågrät riktning.

Flere väfvare kunna samtidigt arbeta på samma väfnad: i gobelinfabriken i Paris kan man se ända till sex eller åtta vid samma väfstol. Man inser hvilken omsorg detta arbete kräfver af den omständighet, att i gobelinfabriken en väfvare i medeltal producerar endast 28 kvadratcentimeter om dagen. Arbetet för en kvadratmeter stiger för staten till omkring 2000 francs — märk endast arbetslönen — därtill kommer materialet.

Själfva konsten att sålunda i väfnad framställa scener och figurer är nästan lika så gammal som att framställa dem genom målning på en muryta eller på något annat material. Redan de gamla egypterne, som varit våra första lärmästare i så månget konstfärdigt yrke, kände förmodligen till den. Det finnes en gammal egyptisk målning, som visar tvänne personer sysselsatta med väfnad, och det märkvärdiga är att väfvens uppsättning, väfsked och andra tillbehör påminna om dem man i våra dagar använder i „les

Gobelins i Paris“. Att man väl kände till konstfärdig väfnad i Rom och Hellas, där Penelopes konst var högt uppburen, är välbekant. Det blefve för långt att här följa hela utvecklingen af denna storartade konstslöjd. Den som i detalj önskar studera saken hänvisas till „La tapisserie“ af E. Müntz och „L'histoire générale de la tapisserie“ af densamme. Endast några hufvuddrag af denna industris gång genom tiderna må antecknas, innan vi specielt öfvergå till de florentinska väfnaderna och deras historia.

Knappast någon art af konstslöjd har så som denna rönt inflytande från orienten. Tid efter annan se vi nya impulser komma från österlanden och tillföra den europeiska fabrikationen friska flöden. Detta orientaliska inflytande är icke svårt att förklara. Orienten är silkets hemland, och detta dyrbara material är oundgängligt för all textil ornamentering; vidare hafva orientalerna under sekler blifvit förtrogna med färgandets mest raffinerade hemligheter, liksom de under sekler genom tålmodigt arbete vunnit en ofantlig skicklighet och smak på det textila gebitet. Det var under korstågen Europa och österlanden i detta afseende kommo i närmar beröring med hvarandra, och denna beröring blef af största inflytande på den europeiska textila konsten.

Ända till det tolfte seklet råkar forskaren ofta i tveksamhet angående självfa utföringssättet, men sedan denna tid kan han med säkerhet konstatera att arbetssättet „de haute lisse“ var allmännare kändt.

Med det trettonde seklet inblåses en ny anda i konsten. Giotto väcker det florentinska måleriet till lif, och på samma vis som miniatyren, glasmålningen och emaljeringen tager ock den textila konsten inflytande häraf. Det ges från den tiden knappast någon katedral, som icke vid högtidliga tillfällen skulle smyckat sig med den textila konstens mästervärk. En fransk erkebiskop från trettonde seklet berättar i en utförlig uppsats om den roll sådana väfnader spelade och huru den medeltida symboliken sträkte sig ända till färgerna: hvitt betydde till exempel rena seder, rödt kristlig kärlek, grönt begrundande, svart köttets korsfästelse och så vidare. Likaså begynte furstarne

i sina slott använda dylika väfda tapeter, och man nöjde sig icke blott med att drapera salar och gemak, vid stora högtidligheter dekorerades äfven torg och gator.

Hvad beträffar de ämnen som framstäldes, ser man att tidigare, såsom under romerska rikets förfall och något därefter, egendomliga, starkt stiliserade växter och monstruösa djur, som antagit de mest fantastiska former, utgöra beståndsdelarna i mönstret. På tolfhundratalet begynner redan framställningen af bibliska ämnen, senare komma småningom profana ämnen till heder, och under de mest lysande epokerna gå mytologi och bibel hand i hand i all sämja.

Under senare delen af det trettonde och förra delen af det fjortonde seklet gå norra Frankrike och Flandern i spetsen för denna storartade konstindustriella produktion. Paris, Arras och Bruxelles äro lysande namn inom tapetväfnadens historia, de äro de stora härdar, från hvilka det öfriga Europa hämtar dessa eftersträfvade väfnader och impulser till anläggande af egna manufakturer.

Egentligen är det först under Charles V under medlet och slutet af trettonhundratalet man kan börja att i Frankrike noggrant följa med de olika artisternas tillvärkningar, då från denna tid finnas förteckningar öfver arbeten, tillhörande konungens garde-meuble samt gjorda af väfvare, som han aflönade. Vid genomläsande af dessa gamla förteckningar ser man huru framställningsområdet vidgade sig: bibel, historia, riddarroman, allegori och till och med hvardagslifvet få släppa till ämnen för kompositionerna. Och på norra sidan om Alperna ser man att detta måleri med väfspolen får företrädet, då det gäller stora kompositioner, framför fresken eller glasmålningen.

Det femtonde århundradet är tapetväfnadens guldålder, hvarunder värkstäderna i norra Frankrike och Flandern uppnå en härtils okänd skicklighet. Numera kunde man icke fira en fest, vare sig en regents eller påfves kröning, ett helgons kanonisering, ett festligt intåg, en tornering, ett bröllop, en religiös procession eller till och med en simpel bankett, utan att dessa rika tyger, väfda af silke och guldtråd, med sin färgglans höjde festens stämning. Den tidigare medeltiden hade, hvad själfva kompositionen

beträffar, nöjt sig med ett litet antal figurer, omsorgsfullt placerade på duken. Det femtonde seklet ville berätta så vidlyftigt som möjligt, med stora grupper och massor af figurer. Från de stränga, stiliserade figurerna öfvergick man till mera realistiska — däraf de ofta nog vulgära typer och dräkter, som man ser på den tidens väfnader. Tack vare denna realism kom ett helt nytt element med en hel rikdom af nya färger in i tapetväfnaden: det var landskapet med hela sin flora och fauna, som gjorde sitt intåg. Och uti den väfda bård, som vanligen omger själfva kompositionen, ser man frukter och blommor, klasar af vindrufvor och knippor af bär bilda en ypperlig ornamentering, hvilken man oftast måste beundra såväl för den graciösa anordningen som för färgprakten.

Genom de italienska mästarnes kartonger för väfnaderna gör sig egentligen mot slutet af femtonde seklet inflytande från italienskt håll gällande under form af en väl afvägd gruppering af figurerna, en nobel teckning samt känsla för det dramatiska i situationen. Därtill kom för att gifva kompositionen fulländning det af bröderne Van Eyk och den toskanska skolan uppfunna och utbildade perspektivet; kompositionenen af kartonger var helt och hållet anförtrodd åt målare. Vanligen tillföllo kartongerna sedan fabriken, som sålunda fick en hel samling sådana och ofta reproducerade de mest populära väfnaderna.

Under det fjortonde seklet var det Paris som hade försteget framför staden Arras i Artois, under det femtonde besegrar Arras sin rival för att sedan återigen i sin tur besegras af Bruxelles. Jämte dessa stora härdar för tapetväfnad nämdes en oerhörd mängd mindre manufakturer.

Den italienska renässanstiden stälde dessa väfnader ida vid sida med måleriet. Så till exempel ville Leo X med lem fulländа inredningen af det sixtinska kapellet, och ett ögeligen anmärkningsvärdt faktum är att en del af samidens historia genom de väfda tapeterna blifvit bevarad t eftervärlden, därigenom att furstar och myndigheter framr alt just i dem låtit framställa sina bedrifter och handngar — för att nu endast nämna ett par exempel: serien ed Henrik II:s och Katarina de Medicis fester i museet Firenze, slaget vid S:t Denis i hôtel Cluny i Paris och

så vidare. Också hafva den italienska renässansens största mästare gjort kartonger till tapetväfnader. Det inflytande Rafael Sanzios kartonger med ämnen ur Apostlagärningarna utöfvade har i viss mån blifvit bestämmande för denna väfnadskonsts senare utveckling. En forskare yttrar sig härom på följande vis.

„De väfda tapeterna tillägna sig liksom arkitekturen en elegantare karaktär, stilen blir större och renare, kompositionen friare, gladare, rikare, de kantiga formerna försvinna, den nakna människokroppen med sina mäktiga former gör sitt inträde, perspektivet utvecklas; det tyckes, som om man här liksom i boningsrummen ville hafva mera luft och ljus“.

På samma vis var det med färgerna: i stället för medeltidens kraftiga, mättade, oförmedlade färger söker man öfvergångstoner och nyanser. Om inflytandet i denna riktning kommit från den venetianska skolan med dess rika kolorit, skulle det utan tvifvel värkat fördelaktigare, men nu stämdes färgskalan ned af den florentinska och romerska skolans stränga tecknare.

En särskild uppmärksamhet förtjäna de bårder, som omgifva den egentliga kompositionen och hvilka genom Rafaels föredöme utvecklas på ett alldeles nytt vis. De äro en hel värld för sig dessa bårder, på hvilka Rafael i sina kartonger slösat all den grace och uppfinningsförmåga han ensam var mäktig af. Mytologiska figurer, växter, djur, vaser med blommor, knippor med frukter, sköldar och vapen, med ett ord „groteskernas“ fantastiska, skimrande värld öfverfördes i de väfda tapeterna: det var det rätta dekorativa elementet på dess rätta plats. Italienarne förstodo så väl dessa bårders betydelse i dekorativt hänseende, att till och med senare alldeles speciella artister fingo i uppdrag att komponera sådana. Och vid de stora manufakturerna skyndade man att tillgodogöra sig detta nya element.

När Leo X i Flandern lät väfva de tapeter, till hvilka Rafael målat kartongerna, gaf han härmed ett exempel, som vann talrika efterföljare. Under det sextonde århundradet väfvas i Bruxelles stora, beundransvärda serier af tapeter; Italien ger kartonger, Bruxelles besörjer utförandet. Denna Leo X:s stora serie får af Vasari föl-

nde bedömande: „Det är ett gudomligt värk snarare än t mänskligt: vatten, djur, arkitektur äro där framstälda „ som vore de gjorda med pensel och icke väfda". Namet på dessa berömda väfnaders skapare är Pieter van Aelst.

Under den senare hälften af sextonde århundradet egynner fabrikationen i Bruxelles att gå nedåt. Den inerlighet och det allvar i framställningarna, som under ıedeltiden och början af renässansen förlänade väfnaderna tt så stort behag, försvinner mer och mer, förebilderna blifva unga och vulgära, och äfven själfva utföringssättet försämas. Härefter blir det Frankrike som ånyo skall gå i spetsen för fabrikationen, och äfven de nyskapade värkstäderna i Italien frambringa märkeliga saker.

Det var regenterna i Frankrike som åter begynte taga konsten om hand: den blomstrar upp, och en annan stor målare, Rubens, ger med sina berömda serier af kartonger tapetväfnaden en ny mäktig impuls. Af dessa serier må nu endast nämnas den berömdaste, „l'Histoire de Marie de Medicis", som förvaras i Louvern. Denna serie, så alldeles skildt ägnad att utföras i väfnad, har emellertid egendomligt nog först blifvit det under vårt sekel; arbetet begyntes under Restaurationen i „les Gobelins" och slutades under Louis Philippes regering. Äfven en mängd andra målare arbetade under denna tid för tapetväfnaden, men den, som jämte Rubens, ehuru på långt när ej dennes vederlike inom målarkonsten, tryckt sin stämpel på hela det sjuttonde århundradets gobeliner, är fransmannen Le Brun. Mera än någon annan har han i de väfda tapeterna utvecklat det århundrades stil, som bär Ludvig den fjortondes namn, och det är äfven le roi-soleil som försett honom med ett outtömligt förråd af ämnen för framställningarna. Mer än något annat ägnade sig också detta pompösa tidehvarf, dessa dräkter af brokad, silke, sammet och spetsar att framställas af en konst, hvars naturliga material är silke och guld.

Året 1662 är ett anmärkningsvärdt årtal i tapetväfnadens historia. Då grundlades i Paris „la Manufacture royale des meubles de la Couronne", eller som fabriken sedan allmänt kallas „les Gobelins". En af Ludvig den fjortondes första omsorger var att i spetsen för den nyskapade

manufakturen ställa „une personne capable et intelligente dans l'art de la peinture", och hans val föll på Le Brun. Konungens och hans minister Colberts afsigt hade egentligen varit att af „les Gobelins" göra en anstalt för dekorativ konst i den mest storartade skala. Broderiet, mosaiken, träskulpturen, arbete i brons och guld skulle jämte tapetväfnaden här undervisas och utöfvas. Emellertid är det som fabrik för väfda tapeter den blifvit världsberömd, och efter densamma har hela denna art af väfnader antagit det allmänt kända namnet gobeliner.

Att noga följa de väfda tapeternas historia efter grundläggandet af „les Gobelins" vore att skrifva denna berömda fabriks historia, hvilket icke ingår i planen för denna uppsats. Såsom ett intressant bevis på, huru konstarten florerade, må nämnas att från sextonhundratalet omtalas värkstäder för tapetväfnad i Danmark och äfven i Ryssland.

Ludvig den fjortonde hade i tapeterna låtit förhärliga sina krig, sina allianser, eröfringar och andra märkliga handlingar. Ludvig den femtonde älskade att låta föreviga sina jakthistorier. Ämnet för framställningarna blir sålunda mindre allmängiltigt, det förlorar den mera populära karaktär det härtils haft och därmed också en del af det allmänna intresset. När religiösa ämnen upptagas, såsom i de Troys berömda „Histoire d'Ester" i museet i Firenze, är det utan den religiösa känsla, som utmärkte tidigare epoker.

Emellertid har det adertonde århundradet äfven i sin mån öppnat nya områden för väfnaderna: fåtöljer och soffor, kuddar och eldskärmar kläddes nu med sådana. Herdar och herdinnor, landskap och djur fingo stiga ned från väggarna och kläda boudoirernas möbler och golf. Många misstag inom den textila konsten ännu i den dag som är leda sina anor från den tiden — och dock, i och för sig äro dessa möbler och dekorationer så charmanta och graciösa att de afväpna kritiken.

„Les gobelins" fortsatte trots sina misstag att gå i spetsen för denna konstart. Till och med revolutionen skonade denna ärorika institution, som arbetar ännu i dag, ehuru under kamp mot industrialismen och ogynsamma tidsförhållanden.

II.

Det var under det sextonde seklet tapetväfnaden i en blomstrade upp. Icke nog med att Italien försåg öfriga Europa med kartonger, i de italienska staterna nte man ock slå sig på tillvärkningen af väfnaderna lyckades — likvist under en förutsättning, nämligen m att tid efter annan tillkalla flamländska eller franväfvare för att återupplifva traditionen. De italienska ikerna hade ej den fasta organisation, som utgjorde ländarnes styrka och säkerstälde både arbetarne och tet. Furstarne i de italienska staterna samlade tid efannan kring sig några skickliga väfvare, som kunde ra deras beställningar, och sålunda uppkommo dessa enska manufakturer, af hvilka den i Ferrara en tid var md. De förnämsta blefvo likvist de i Firenze och Rom.

Liksom så många andra storartade kostnärliga förei Toskana, var den florentinska fabrikens skapande ett : af Mediceerna. Hertig Cosimo I beslöt att i Firenze rätta en fabrik för väfda tapeter, hvilken skulle täfla och om möjligt öfverglänsa den i Ferrara. Under n af „Arazzeria Medicea“ anlades denna fabrik — som n blifvit nämdt, kommer den italienska benämningen azi“ från tillvärkningsorten Arras — och den fortlefså länge Mediceerna herska i Toskana.

På fjorton- och femtonhundratalet hade åtskilliga flamska väfvare dels af ekonomiska, dels af politiska skäl t tvungna att emigrera. Italien hade vänligt mottagit af dessa väfvare eller artister — ty detta voro i san; de, som åstadkommo sådana arbeten. Emigranternas ming var vanligtvis ganska lätt, de kunde lätt slå upp väfstol, där tillfälle erbjöds. I Italien fingo de både ad, modeller och material för sina arbeten samt anställ; hos furstarne. Från denna tid hör man äfven talas väfverskor: det var emigranternas hustrur och kvinliga öriga, som arbetade med.

År 1545 skrifver hertig Cosimo I att han lyckats anla många utmärkta mästare i denna konst jämte tillgligt många arbetare för att utföra tapetväfnaderna. han tillägger: „sedan jag nu låtit uppställa ett antal stolar för att börja detta arbete, hoppas jag att inom

kort här skall finnas nog af denna artikel, så att invånarne i denna stad ej mera behöfva förse sig från Flandern“.

Historien har bevarat namnen på de två mästare, åt hvilka uppdrogs att leda den nyskapade fabriken; de voro flamländarne Jean Roost eller Rostel och Nicolaus Carcher eller Karcher. I statsarkivet i Firenze finnes ett kontrakt, som uppgjordes mellan hertigen och de båda väfvarene. Däraf framgår att hertigen skulle förse lämplig lokal samt icke blott gifva hvardera af mästarne sexhundra scudi årligen, utan dessutom skildt betala alt det arbete, som utfördes för huset Medicis räkning; därjämte hade mästarne rättighet att arbeta äfven åt andra. Å sin sida skulle återigen Roost och Karcher förbinda sig att öfvertaga ledningen af fabriken, uppställa tjugufyra väfstolar, af hvilka åtminstone hälften alltid skulle arbeta, samt utan ersättning undervisa florentinska ynglingar i väfnadskonsten. Detta kontrakt uppgjordes på tre års tid och förnyades sedan. Från denna tid arbetade den florentinska fabriken oafbrutet också under svåra tider.

När det emellertid gälde att uppfylla sina frikostiga löften, tyckes det som om hertig Cosimo hade lofvat rundt och hållit tunt, i det väfvarenes arvoden lära utfallit betydligt reducerade. Roost arbetade ända till 1560, då han genom sjukdom blef urståndsatt att vidare göra det, samt dog några år därefter.

Af målare, som Cosimo I anstälde för fabrikens räkning var Bronzino den förnämste. Hans största arbete var kartongerna till Josefs historia, hvilka väfnader nu förvaras i Palazzo Vecchio i Firenze. Samtidiga med honom voro Salviati och Bachiacca, af hvilka den sistnämde har komponerat kartongerna till „de tolf månaderna“ samt till de så kallade „groteskerna“, nästan de allra vackraste af de värk, som nu förvaras i Museo degli Arazzi i Firenze. De arbeten, som komponerades af dessa artister samt utfördes af Roost och Karcher, förtjänade också all den beundran som samtiden gaf dem.

Under senare delen af sextonde seklet nämnes en flamländare, Straten eller le Stradan, såsom den, hvilken åstadkom oreda, förstörde smaken och i stället för att hålla vid makt de vackra traditioner Roost och Karcher lämnat, ledde

len florentinska tapetväfnaden in på en falsk väg. Under let sjuttonde århundradet var produktionen i nedåtgående; le väfda tapeterna hade fått en farlig rival i stenmosaikerna, som särskildt föredrogos af hertig Ferdinand I. Men ınder Ferdinand II får åter tillvärkningen af väfnader en ›väntadt liflig uppblomstring. Fransmannen Pierre Fèvre kommer i spetsen för manufakturen, och om denna period ›ckså egentligen mera utmärker sig för en feberaktigt liflig värksamhet än genom ett rätt förstående af den dekoativa uppgiften, så ha dock åtskilliga utmärkta saker åstadkommits af Fèvre.

Under denna tid kopierade man äfven målningar, alls cke afsedda härför; i Galleria degli Arazzi i Firenze förvaras en mängd sådana, till exempel afbildningen af Mihel Angelos La pietà, Rafaels Madonna della seggiola och å vidare. Man måste beundra den konstfärdighet, som ,stadkommit något sådant, ehuru dylika missgrepp mer än ıågot annat visar huru hvarje konstart inom sig äger sin ›egränsning.

År 1737 efter hertig Gian Gastone di Medicis död tog egeringskonseljen fabriken om hand och — stängde den. Sålunda slutade denna berömda fabrik att arbeta, samtiligt med det dess grundläggare upphörde att regera.

Under en ganska lång tid bekymrade man sig i allnänhet föga om dessa dyrbara väfnader, som fordom ställes så högt och voro så eftersökta. Men år 1864 lät regeringen i Firenze hämta fram en del af den stora mängd „arrazi“, som låg och multnade i källare och magasin. Man samlade också ihop, hvad som fans i palatsen här och där i Toscana, och så hängdes dessa väfnader upp i den gång, som förenar Uffizierna med Palazzo Pitti. Där förblefvo de ända till 1882, då de ordnades och upphängdes i sin nuvarande utmärkta lokal i Palazzo della Crocetta. Där kan man i former och färger läsa denna lysande konsts historia i Toscana. Jag vill försöka att med ord presentera några af dess yppersta värk, när det ej kan ske i afbilding eller original.

Det är en riktig fest för ögat att komma in i den sal, är Roosts ock Karchers så kallade „grotesker“ kläda väggarna. Mot en gul grund, inväfd med guld, aftecknar sig

den glada och fantastiska värld af former och färg renässansmännen införde i dekorationskonsten och s namnet „grotesk“. Där äro girlander och festoner mor och frukter, brokiga fåglar, djur af alla slag, vaser, masker, fantastiska människofigurer och arki ska element, med ett ord de mest olika saker hopf de vackra färgernas och de vackra formernas skull rade, när det så passade i stycket, och för resten under den gladaste lek kringströdda öfver yta så konstnärligt, att de bilda ett harmoniskt och ligt helt. Dessa tapeter äro väfda af silke, g och ylle.

Samma äkta dekorativa karaktär hafva äfve ställningarna af de tolf månaderna, utgörande fyra s kar och väfda af samma artister efter Bachiaccas ka Här äro årets månader framstälda i genreartade ta grupper af figurer äro upptagna med någon för karaktäristisk sysselsättning. Bilderna, af hvilka ber, januari och februari äro sammanförda på en tre följande på en annan, juni och juli på en tre slutligen de fyra återstående på den fjärde, åtskil hvarandra genom väfda ramar och ornament. Bla har bilden af vintern en helt nordisk karaktär — ka det någon reminiscens från väfvarens nordiska h Men egentligen frågar man knappast efter hvilka d äro som framställas, ty figurerna äro hållna dekora gå in i landskapet i bakgrunden och i bårdernas orn samt vilja alls icke täfla med oljemålningar och oss att tro att de icke äro väfda. Ramarna och b äro kanske det allra vackraste i dessa vackra väfna äro sammanstälda på det friaste vis af de mest ol ment. De mest dekorativa beståndsdelarna äro sto pen af drufvor, körsbär, granatäplen och andra knapt nog stiliserade samt väfda på en guldgru höjer färgerna och skiftar för ljuset. Hur ledig icke dessa frukter fram mellan bladens grönska, o graciöst plocka icke fåglarna af dem! Med växto ten omväxla i borderna inväfda små sköldar och t hvilka afbildats något hufvud eller någon grupp figu likna nästan kaméer dessa små fina dekorationer, näg

i färger och några hållna helt och hållet i bronsfärg med i grått lätt skiftande nyanser för dagerpartierna. Tapeterna afslutas ytterligare med en i grönt, rödt och guld i uddar väfd kant, som ypperligt ger till känna att väfnaden är afsedd att hängas på en vägg. Jämte förut nämda grotesker äro dessa fyra tapeter af det bästa man kan se i rent dekorativ konst.

Man går i samlingen gärna snart förbi Papinis stora serie med framställningar ur Kristus' lif. Figurerna äro gjorda i naturlig storlek, men hårda och osympatiska i färgen; det enda vackra är ett kristushufvud samt enskilda detaljer i de väfda ramarna. Däremot finnas tvänne andra stora serier, som tilldraga sig åskådarens hela intresse.

Den ena af dessa, utgörande fyra stora dukar, kallas „Feste di Enrico II e di Caterina de' Medici". De beskrifva sig från sextonde seklet; målaren som gjorde kartongerna är obekant; lika litet har namnet på väfvaren som utförde dem blifvit bevaradt. Ämnena som behandlas äro torneringar, regattor, festliga tåg och så vidare, och en hvar af kompositionerna omfattar väl något hundratal figurer uti vidsträkta landskap. Tecknaren har på ett för kompositionen och den dekorativa värkan mycket fördelaktigt sätt placerat synpunkten högt upp, så att han låter oss blicka öfver en stor landskapssträcka och låter horisontlinien komma nästan ända upp till den omgifvande breda bårdens inre kant. På den vida yta han sålunda fått bilda människor och djur ett brokigt virrvarr. Utan att man egentligen fäster sig vid några enskilda personer och grupper i dessa stora massor, ger det hela intrycket af fest, rörelse, färg och harmoni. Och som ett välberäknadt motstycke till massorna har han stält i dukens ena hörn — äfven förekommer på en af väfnaderna i bägge hörnen — en grupp af tre eller fyra personer i naturlig storlek, däribland porträtt af de höga herrskapen själfva. Klädda i tidens lysande dräkter, göra de en ypperlig effekt och blifva en utmärkt hvilopunkt för ögat, som eljes skulle förvillas i vimlet; dessutom äro flere af figurerna utförda så, att de kunna utgöra en figurmålares glädje. Den väfspole, som så följde ansiktets fina linier som till exempel i ett af de kvinnoansikten, hvilket tittar ned på oss från

en af grupperna och som med helt få färger kunde ge en så vacker modellering och ljusvärkan, måste i sanning varit mycket skicklig.

Kompositionerna omgifvas af breda bårder i rikaste renässansornamentering. Ornamenten äro hållna i mättade, kraftiga färger på en helt ljusgul, varm bottenfärg. Renässansens akantusranka med sina talrika blad och slingor och sina färgskimrande blommor, ur hvilkas kalkar fantastiska djur- eller människogestalter växa fram, bilda hufvudelementen i dessa bårder.

Den andra stora serien väfnader är likaledes af obekant ursprung: man känner hvarken den som utfört kartongerna eller väfvaren som gjort dukarna. De antagas vara ett värk från samma sekel som de föregående, men under det de förra äro väfda i Toscana, förmodligen efter en fransk målares kartong, är denna serie, framställande Adams och Evas historia, väfd i Flandern, som man tror, efter någon italiensk målares förebilder. Till serien höra egentligen sju stycken dukar, ehuru museet äger endast fyra. Den utomordentligt storartade, nobla teckningen af de nakna figurerna har gjort att man trott kompositionerna vara af Rafael själf; andra däremot hafva såsom upphofsman gissat på en flamländare Van Orley, som var Rafaels elev och hade att utföra åtskilliga kartonger för utländska furstars räkning. Huru som hälst, visar teckningen otvetydigt italienskt inflytande.

Den första af dukarna framställer kvinnans skapelse. Bakgrunden utgöres af ett vidsträkt landskap. I förgrunden ses Adam försänkt i djup sömn ligga i taflans ena hörn, medan Eva står upprätt och nyskapad i det andra; teckningen af Evas figur är af det vackraste man kan se. Emellan dessa två står Gud faders väldiga gestalt, klädd i en fladdrande, dekorativ, purpurröd mantel med stora af guldtråd inväfda fasoner i tidens stil; mantelns flik, som svingar sig upp i luften, ger en ypperlig afslutning åt själfva gruppen. Stora fruktträn fylla med sina grenar och frukter ut taflans öfra del, medan på marken brokiga fåglar och bland dem skildt en stor papegoja åstadkomma en grann färgeffekt.

På den andra tapeten ses Gud, klädd i samma stora nantel och hållande Adam under armen, sväfva fram öfver ustgården, som vidgar sig till ett storartadt perspektiv ich låter oss se kullar och slätter, där djuren beta och räna grönska. Några stora dekorativa trästammar fylla it förgrunden, och under dem stå granna fåglar i naturlig torlek, främst en tjock, pösande kalkon. Människorna i örgrunden äro i naturlig storlek; längre bort i ett hörn af aflan bildas en liten episod för sig af Gud och Adam, som ustvandra i trägården, hvarvid de stannat under kunska-iens trä. Här äro figurerna helt små och smälta nästan hop med landskapet.

Den tredje duken delas i två afdelningar af kunska-iens trä, hvars stora stam skjuter upp i dess midt. Nedför denna ringlar en riktig jätteorm sin tjocka röd-, blå- och guldskimrande kropp, som tillför taflan en hel skala briljanta färger. Till vänster om träet se vi först en episod i litet format af Gud, som lustvandrar med de båda människorna, en på hvardera sidan om sig. Till höger om träet försiggår den egentliga handlingen, hvars personer liksom föregående dukars äro i naturlig storlek. Här gömma sig Adam och Eva bland buskar och snår; med en uttrycksfull åtbörd visar Adam på Eva såsom den brottsliga, medan Gud uppe bland trädens grenar, alltid iförd samma praktfulla guldstickade mantel, vredgad kallar dem till räkenskap. Stora röda vallmor bilda lysande färgfläckar i förgrunden.

Den fjärde duken framställer utdrifvandet ur paradiset. Här vandra Adam och Eva, klädda i djurhudar, bedröfvade ut i världen. Bland molnen sväfvar Gud i sin röda mantel och vid hans sida engeln med ett stort svärd, som sprider knippen af strålar omkring sig. I förgrunden bland en hop stora växter af synnerlig dekorativ effekt springer en apa med ett äple i handen. — Samtliga dessa väfnader omgifvas af en bred bård af bronsfärgade renässansornament på purpurfärgad botten. Upptill är i bården inväfd en blekblå skylt, på hvilken genom likaledes inväfda bokstäfver finnes angifvet kompositionens namn.

Galleriet i Firenze förvarar ju betydligt öfver hundra stora väfnader, men jag har inskränkt mig till att

närmare beskrifva endast de nu omtalade, hvilka tykts mig vara de mest karaktäristiska både hvad beträffar utförandet, den rent dekorativa karaktären samt tidens på en gång storartade och naiva kompositionsart.

Den stora serien med framställningar ur Esters historia är mycket berömd samt högst betecknande för sin tids kompositionssätt och utmärkt såsom arbete. Den är från sjuttonhundratalet, således betydligt yngre än de föregående, men såsom både komponerad af fransmannen de Troy samt väfd i gobelinfabriken i Paris, har den icke blifvit upptagen bland dessa specielt italienska värk. — Bland öfriga af museets väfnader fäster man sig skildt vid Proserpinas rof och Phaetons fall med flere, i hvilken senare en särdeles färgprakt blifvit utvecklad. En hel hop stora väfnader påminner åskådaren skildt om att den florentinska manufakturen var i Mediceernas tjänst. Det i Firenze välkända vapnet med de sex kulorna, antingen ensamt eller sammanväfdt med något annat vapen, hvars ägare förenat sitt stamträ med huset Medicis, bildar midten af dessa stora dukar. Kring den krönta skölden svänga sig sjuttonhundratalets snirklar och musselornament, ofta förenade med allegoriska figurer eller emblem.

Ehuru icke förvarade i detta galleri, utan i Firenzes nationalmuseum, få här för fullständighetens skull ännu nämnas fyra stora, högt skattade väfnader. I tidens allegoriska stil framställas på dessa de fyra världsdelarna Europa, Asien, Afrika och Amerika. Utförda efter Sagrestanis kartonger kort före den florentinska manufakturens stängande, blefvo de sålunda denna berömda fabriks testamente.

Historien om de väfda tapeterna och de konstflitens härdar, från hvilka dessa utgingo, slutar egentligen på ett tämligen bedröfligt sätt. Under tiden näst före vår bekymrade man sig icke mycket om detta dyrbara arf från förgångna tider och lät många af de fordom så efterfikade väfnaderna multna i källare och magasin eller eljes förfara. Det säges att i Firenze ännu finnes en hel del, som ligger sålunda begrafven. Under vår tid ha emellertid de väfda tapeterna åter kommit till heder. För artisternas atelierer, aristokratins och finansvärldens salonger äro de nu eftersträfvade dyrbarheter, och i de stora publika museerna

fröjda de med sin färgprakt allmänhetens ögon och bevara den stora dekorativa konstens traditioner.

Helena Westermarck.

Om hufvudmotiven i Nylands äldre riddarevisor och romanser.

Den som sedan barndomen lefvat bland vår svenska allmoge vet hvilken stor betydelse folksagan och folkvisan hafva för densamma. De tolka skiftningarna i känslostämningarna, hvilkas riktning återigen i icke ringa mån bestämmes af sägnernas andevärld. De göra sorg och nöd mindre tryckande, de gifva åt glädjen ett fantastiskt skimmer, de skänka lif åt solbelysta fält och låta hemlighetsfulla gestalter röra sig i dimma, natt och storm. De befolka bärg och dal, skog och ängar, den sorlande bäcken likaväl som det vida, mot klippor mäktigt brusande hafvet. Och när kyrkklockan inringer hälgsmål, medan skuggor ila öfver fjärdarna och vassen i vikarna buktar sig för kvällvinden, då tycker man sig se älfvor dansa på tufvan och riddare med blanka rustningar och dragna svärd jämte tärnor å eldiga springare skymta fram öfver fälten. Det hvilar öfver dessa dikter en aning om något outsägligt stort och härligt. Det är en fläkt af samma anda som den, hvilken i en aflägsen forntid skapat hindufolkets, Zend-Avestas, Greklands och Italiens äfvensom Valhalls gudar och höga hjältegestalter: det är den ariska folkandan i all sin egendomlighet och storslagenhet.

Hvilka äro de gestalter, dem den svenska folkvisan i Finland, särskildt den nyländska folkvisan, i nittonde århundradet gör oss bekanta med? Vi hafva uppkastat denna fråga med anledning af Nyländska afdelningens tredje samling *Nyland*, innehållande nyländska folkvisor, utgifna af *E. Lagus.*

Bland naturväsen nämnas hufvudsakligen blott necken och hafsfrun. Dessa bebo de ombytliga, trolösa vattendra-

gen och hafva i likhet med alla andra varelser tagit intryck af sin omgifning. Falskhet hvilar öfver deras sinnen, men äfven förslagenhet och list, hvarjämte de i sin ensamhet hysa kärleksfull längtan efter mänskligt sällskap. Därför lockar necken gärna unga kvinnor till sig. Han kan antaga ett hofmannalikt sätt, drager icke i betänkande att besöka jordbebyggarne i deras hem eller på lekvallarna, besöker till och med någon gång kyrkan, alt för att vinna sin afsikt. Som han dessutom af böljebruset uppfostrats till spelman och äger eldiga hästar, är han en farlig karl och torde nu ha mången stolt jungfru i sin boning.

Hafsfrun åter narrar till sig såväl ungersven som mö. Hon har ej några ädlare anlag och låter stundom gäcka sig, såsom den präktiga visan n:o 31 — motsvarande n:o 77 hos Bergström-Höjer och 55 hos Landstad (där hafsfruns tärna nämnes Isimo) — förtäljer. Hon är de gamles Ran kort om godt. Om henne handlar äfven varianten d af n:o 41, ehuru öfverskriften lyder „Neckvisan". Där heter det nämligen:

Int är jag någon jungfru, fast ni det tycker så,
Ty jag är lik den fågelen på böljorna blå,
Som bygger sitt bo långt under isen.

Min bur den är bygder långt under en bro,
Dit ingen kan segla, ej häller kan ro,
Ej häller kan härbärge taga.

Jättar och troll nämnas endast i Ramundervisan, hvarom vi längre fram skola tala.

Bland hjälteskepnader intresserar oss mest den, hvars uppbärare ömsom kallas Riddervall, Redebold, Ballerman, Valdemo, Hilleme, Ellibrand eller Hildebrand. Han var en ståtlig riddersman utan fruktan och tadel, som följde ett inom sin krets ganska vanligt föredöme, när han ur konungens gård bortförde en prinsessa — det var ingalunda mot hennes vilja. Hennes namn är i vår visa Stina Gyllenborg; i Sverige kallas hon Gulleborg, i Danmark Guldborg eller Hilde, i Norge Gudbjörg, Ölleber (Hildiborg), på Island Gullbrun. — Förklädd till karl red hon med sin käraste af gårde, men kunde icke undgå sin förre fästermans

ırpblick. Denne varskodde konungen, som bådade upp t folk att förfölja flyktingarne. Det räckte ej häller .ge, innan ett slag utkämpades, i hvilket riddaren väl g sina motståndare, men äfven erhöll sitt banesår; hem-nmen till sin moder, utandades han sitt lif.

Jag har i min barndom i Pojo hört en version af vi-ı, som ganska mycket skiljer sig från de i *Nyland* III ptagna, hvilket framgår af följande utdrag, hvilket tillika tjäna som ett utförligare prof på riddarevisornas skap-ıne.

Och Riddervall han rider in på drottningens gård
— Uti löndom —
Och ute för honom unga drottningen [1]) hon går.
Hä sømar sej bol väll i våran ungdom.

Och vill du nu följa ur landet med mej,
Så gyllene kronor och mantlar ger jag dej.

Och väl så kund' jag följa ur landet med dej,
Men jag har så många som vaktar här på mej.

På mig så vaktar fader, på mig så vaktar mor,
På mig så vaktar syster, på mig så vaktar bror.

På mig så vaktar också min förra fästerman,
Och allersta mest så rädes jag för han.

Och Riddervall han låter sin gångare kringsko,
Och drottningen hon låter sig drängakläder skära (l. sy.)

dan möta de fästmannen som talar:

Se god dag, se god dag, hälsa Riddervall på mig,
Hvad är det för en ungersven du hafver här med dig?

Det är nu ingen ungersven, fast det dig synes så,
Det är min yngsta broder, från klostret kom i går.

Sedan redo de öfver „långan en bro" och hvilade sig n „grönskande lund", där de oroas af lurläten och häst-mp. Hon igenkänner däruppå sin faders krigsfolk.

[1]) Längre fram och med större rätt heter det: prinsessan.

Och Riddervall tog drottningen uti sin famn:
I dag får du ej nämna mitt konunganamn.

Och första slag, som de slogo ihop,
Då slog han prinsessans bröder sju till jord.

Och andra slaget de slogo ihop,
Då slog han prinsessans förra fästerman till jord.
Hä sømar sej bol väll i våran ungdom.

Och tredje slaget de slogo ihop,
— Uti löndom —
Då slog han prinsessans fader död till jord.
Den sorgen var mej tingad från min ungdom.

Och Riddervall, och Riddervall, du stillar nu ditt svärd.
— Uti löndom —
Det var ju min fader alt som du slog ihjäl.
Den sorgen etc.

Och Riddervall han torkar sitt blodiga svärd
— Uti löndom —
Och vor' du ej min vän, så detta vor' du värd.
Den sorgen etc.

Så redo de då genom tolfmila skog
— Uti löndom —
Och Riddervall ej talade det endaste ord.
Den sorgen etc.

Och Riddervall, och Riddervall, hvi rider du så tyst
— Uti löndom —
Att du ej låter höra din konungsliga röst?
Den sorgen etc.

Väl må jag intet tala, väl må jag vara tyst
— Uti löndom —
Jag bär ju fem dödeliga styng uti mitt bryst.
Hä sømar sej bol väll i våran ungdom.

Slutet är ungefärligen likt det hos visan i *Nyland III* Hvad nu hjältens namn angår, så är Ellibrand en förvrängning af Hildebrand, hvilket förekommer i åtskillig inom Tyskland vidt spridda, högst ålderdomliga riddar sånger. Det betyder: strid-svärd. — Valdemo är en fö ändring af Ballerman för Balderman. Älst bland de h

ıkade namnen på svenskt område är Riddervall, folke-nologisk omdaning af ett äldre Ridvall, Ridbalder, det ındska Ribbald(u)r för hrid-baldr, egentligen strids-Bal-·, d. v. s. stridskämpe. — Hillemo är en kompro-ssform af Valdemo och Ellibrand. I norska folkvisor llas han Rikeball (Landstad XXXIII s. 313 ff.)

Kvinnans namn åter var väl i de älsta sångerna ıldborg eller Gyllenborg, hvaraf på folketymologisk väg pkom det isländska Gullbrún (hon med guldfärgade, gula onbryn); Stina är ett oting, tillkommet i senare tid.

Namnet Riddervall förekommer äfven i ett jämförel-vis obetydligt kväde, n:o 20, också det återfunnet såväl Sverige som i Danmark.

Grimborg, en annan hjälte, är från hufvud till fot en ırd kämpe med obändig kraft. Han begifver sig trotsig giljarefärd till ett slott, kring hvilket människohufvud ro uppsatta på stafvar och där bäckarna „runno af käm-blod". Han uträttar fast otroliga ting i striden och hem- slutligen den i förstone motspänstiga jungfrun, bunden ıd håret vid sadelknappen. Visan återfinnes i Sverige d denna början:

Det sutto två kämpar i nordanfjäll.

Inom danskt område motsvaras den någorlunda af ıgen om Samson.

Visan om herr Peder eller Päder och „skön Anna", in rosa och fagraste blomma", är en bland de vackraste hafva. Däri förtäljes att herr Päder hade öfvergifvit :ön Anna", som syntes honom vara af oädel börd, och ılle äkta en mö af hans eget stånd. Anna vädjar hans bättre känslor, men mötes af hånfulla ord. På lfva bröllopsaftonen går hon på fostermoderns råd till gan loft, där hon ikläder sig svarta kläder med guld-lte och förser sina söner med deras faders blanka vapen. ırefter inträder hon i bonad högtidshall gråtande, hvarpå karaktäristiskt samtal uppstår. Slutligen kastar hon golfvet en half guldring. Den unga bruden nedlägger likadan. Då tilldrog det sig att dessa båda halfvor nno tillhopa" till en enda ring, hvarigenom de två kvin-

norna igenkände sig såsom systrar. Den yngre hade i ungdomen blifvit „bortstulen ifrån österlanden". Här återfinna vi ett drag, som är väl kändt från svenska, norska och isländska folksagor: guldringen, som vid plötslig skilsmässa fästes i den älskades lockar för att framdeles tjäna till igenkänningstecken. — Efter detta uppdagande säger herr Päder:

Skön Anna, dig tar jag till käraste vif,
Min rosa och fagraste lilja!
Unga bruden ger jag åt broderen min,
Som är en så välduger konung.

I förbindelse med denna står visan om Peder och liten Stina. — Båda hafva de motsvarigheter inom såväl Sverige (B. H. 5) som Danmark (Slegfred og brud).

Vi ledas härifrån till historien om „den bortsålda": en bild af hedendom och förvildade seder, i hvilken dock trogen kärlek består profvet bättre än föräldrars och syskons skyldskapskänsla, som dödats af snikenhet och hänsynslös egoism. Sången är vida spridd — ämnet återfinnes äfven i den färöiska Frísa visan. Dess vandringar har professor C. G. Estlander utförligt och förtjänstfullt behandlat i uppsatsen „Sången om den friköpta". [1])

Mindre betydande äro visorna om riddar Olof och hans svartsjuka och hämdlystna fästmö, äfvensom om den grymme Radibrand [2]), som öfvergaf och ihjälstack sin käresta och till lön därför begrofs lefvande eller höggs i bitar. Den förra, som sjunges på en härlig melodi, motsvaras i Bergström-Höijers samling af n:o 32, „Herr Äster och fröken Sissa", äfvensom af n:o 33, „Riddar Olle"; den senare af n:o 15 „Herren Båld", hvilket namn erinrar om Riddervall.

Hertig Fröjdenborg är en ganska vanlig romantisk skepnad. Brinnande af kärlek till konungadottern Adelin, uppväcker han sin påtänkta svärfaders misshag och kastas i „tornet det blå", hvarest han på ett omänskligt sätt afdagatages. Detta vållade fröken Adelins död. Visans vackraste del ligger i slutstroferna:

[1]) Finsk tidskrift, maj 1881.

[2]) Namnet kan öfversättas med „snabb-svärd"; jfr. isl. hradr „snabb" och brandr „klinga, svärd".

De lad' de två liken i en och samma graf
— För alt hvad som kärt är i världen —
Där sofva de sött till domedag.
— Mig tyckes det är tungt till att lefva —

Där växer en lind uppå deras graf,
Där ståndar hon grön intill domedag.

Den linden hon växer öfver kyrkokam,
Det ena bladet tager det andra i famn.

Linden är ett gammalt nordiskt boträ; enligt Bergröm företräder hon i folkvisan den tyska hasseln.

Liten Karin, som allmänt sjunges, var en kristen ırtyr under Diocletiani tid och dyrkas ännu som ett kalskt hälgon. Påvärkad af denna historia är tydligen vin n. 35, „Herr Päder och hans syster".

Utan sammanhang med de öfriga står Gilleborg eller älleborg i sitt förhållande till jungfru Ella eller Inge. gnens hufvudmoment framgår af stroferna:

Ella lilla hälsar så mången god stund,
Som sandkorn uti hafvet och löf uti lund.

Ella lilla hälsar så mången god dag,
Hon dricker sitt bröllop i Ålands haf.

Omkvädet lyder:

I ron mig öfver sjön med de åror! — eller
Vi ro'en öfver sjö och till Åland.

Antagligen af norskt ursprung är visan om Axel rdsson (i Nyland Toresson) och Valborg. Dess ursprung mgår bland annat af orden:

Väl är jag utaf Gillerot
Och utaf Gilliska stämman.

Visan, som trots sin längd sjunges i alla skandinaviska land, har en synnerligen ålderdomlig melodi i Nyland [1].

Sången „Och jungfrun hon gångar sig på högan bärg“, betitlad „Oväntad bröllopsgäst“ (n:o 13), har kommit hit öfver hafvet. Originalet är den tysk-holländska visa, som är känd från 1500-talet och ännu sjunges samt begynner sålunda:

Ich stund auf einem berge
und sah in' tiefe tal.
Ein schifflein sah ich schwimmen,
darin drei grafen warn. (Böhme, altd. Liederbuch).

Denna visa förekommer äfven i Sverige och Danmark och har som bekant öfverförts till finskan.

Vackert är kvädet om de två konungabarnen. Konungasonen skulle i mörkret simma till sin käresta, och till ledning tjänade en på stranden uppstäld tänd lykta. Denna släcktes af en „ond man“, hvadan ungersvennen tog miste om vägen och drunknade. Då ville mön ej häller lefva längre, utan sökte ro för sitt hjärtas stormar i de svala böljorna. Sägnen är urgammal: man kan följa dess spår ända till Indus och Ganges.

Samtidig död finna de älskande också i visan n:o 10, om „hertigen och rosen lilla“. På bägges grafvar uppväxte trän, i hvilkas om hvarandra slingrade bladrika grenar vinden hviskar

att ingen skall åtskilja dem hvarandra vilja ha.

Såsom detta trä nämner en variant från Sverige självfallet linden; en annan version har „rosor och liljor“.

---

[1]) Jag vågar här föreslå följande restitution af några strofer:

74. Herr Axel han ränner i hopen in,
Han var så vred till sinne.
Hvem han möter slår han ihjäl,
Så blodet stridt månde rinna.

75 r. 2. Tils han mist brynjan bästa.

78 rr. 3 o. 4. I himmelriket vi träffas full gladt
Och mötas snarligen båda.

Af hat och afundsjuka öfver annans fägring var det m den äldre systern vrok den yngre i sjön, när de gått ll stranden för att två sig. Af den drunknades kvarlefr förfärdigade sedan en spelman ett kosteligt instrument ars strängar utgjordes af jungfruns gullgula hår. Sånda uppstod „den underbara harpan", som är vida beıngen i norden. — I sammanhang härmed omnämna vi lkdiktcykeln „sångens makt", af hvilken visan om Vallılla, d. v. s. vallflickan, (jfr. dal-kulla; ordet „kulla" är mera utdödt hos oss) utgör ett värdefullt led. Hon ef sina får i vall och lullade „såväl hon kväda kunde" ipen lyssnade konungen till de rena tonerna, och slutet rdt att

prinsessor och fröknar bar harm däruppå:
en simpel vallkulla blef konungens gemål.

Styfmödrars ondska och afundsjuka utgöra som bent grundtema för en hel serie folksagor. De behandlas en af dikten. Sålunda omnämner n:o 22 en fru Röjenrg (månne af róg, hat, eller för Fröjenborg?), som förnmmade sina styfbarn. Dessa vandrade då en lördagskväll l kyrkogård, där de genom sin gråt uppväckte modern der mullen. Så gick hon till vår Herre och bad om lof få besöka sitt forna hem; därefter öfverraskade hon fmodern och förehöll henne det orättvisa och syndfulla ıennes beteende, och det med sådan påföljd att

I det hus blef glädjen stor.
Små barnen fingo den huldaste mor.

Enligt en version från Lappträsk däremot hemsökte l modern fru Röjenborg, men resultatet nämnes ej. Därot heter det:

Och tuppen han klappa' sina vingar och gol,
Och modren och dottern svann bort som dagg utaf jord.

De dödas andar kunna nämligen ej dröja på jorden gre än till hanegället. Sålunda talar ju den på Sigruns er återvändande Helge:

Tid är att rida
rodnande stigar,
låta bleka hästen
luftvägar tråda.
Väst skall jag hän om
Vindhjälms bro, förr'n
Salgofner segrande
skarorna väcker.

Den två gånger gifta faderns namn anföres ej i vår visa; i Sverige kallas han Ulfver, i Danmark Björn, Sven Dyring, kung Salomon, herr Peder, herr Knut, herr Mangler, Ville.

Den egna modern nämnes i Nyland Silja eller Silla (Cecilia), i Sverige Sölfverlind, i Danmark Sölfverlad, Kommarfred, Trine-Valborg, Sorgeland, Ellensborg, Adel god (Adelheid?), Maria. Styfmodern heter i Nyland Röjenborg, i Sverige Ållenborg eller Stineborg, i Danmark Guldborg, Kirsten, Adel ond (Adelgund).

Emedan styfmodern vanligen ansågs vara ond, antog hon i det allmänna föreställningssättet ofta en häxas natur och egenskaper. Hon kunde t. ex. „förskapa" människor.

Sålunda har en slik (i n:o 17) förtrollat sonen till en ulf med det pålägg, att han ej kunde varda till människa igen, innan han druckit sin moders hjärteblod. Detta inträffade äfven efter sju års förlopp. — Dottern åter förvandlade hon till en näktergal, som bygde sig rede i en lind.

Ännu är jag en så liten fågel
och flyger i de villande skogar;
så jämmerligt månde jag lefva min tid,
men mest i vintertider.

Jag hafver ständigt sjungit förvisst
med ljufliger näktergalsstämma,
men jag aldrig fann nånsin bättre kvist
än i den här gröna linden.

Där upptäcker en riddare henne. På hans spörjsmål om orsaken till förtrollningen, svarar hon:

Jag hade mig en käraste båld,
en riddare väldig och mäktig;
men min styfmor slog det hastigt omkull,
hon ej så hafva ville.

Slutligen lyckades det riddaren att fatta fågeln i fo-
n och föra den hem. Där antog den vidare gestalt af le-
n, björn och lindorm. Då skar riddaren den sistnämda
ed en knif, så att blodet började rinna. Förtrollningen
stes därmed, och på golfvet stod „en jungfru, klar som
blomma“, hans egen systerdotter. Det här anlitade
ttet att bryta häxmakt omtalas ofta i skandinaviska, ty-
a och franska folksagor: det är ett uppfattningssätt med
gamla anor.

Denna visa, en bland våra älskligaste, återfinnes i
erige (B. H. 35) och Danmark (Gr. 53, 57, 59); den har
rika fränder, men ingen direkt förebild i Tyskland.

Äfven andra „förhamningar“ omtalas. En jungfru var
vandlad till en lind och kunde lösas blott genom att
nung Magnus kyste på dess fot. Det fick en annan mö
ta och skref ett bref som „en falk så grå“, framförde
t till den utsedde räddaren, hvilken omsider fick linde-
innan till drottning (n:o 28). — Sammalunda hade en
nungason blifvit omskapad till en lindorm „så långer
h så led“ (n:o 29). Denne uppsökte en jungfru, kallad
gna lilla — i denna benämning ser jag det gamla Sign-
ldr — hvilken äfven trots brödernas förmaningar följde
uret och löste förtrollningen.

Och han tog Signa lilla, satte henne i sin famn,
gaf henne gullkrona och drottninganamn.
Och de lekte: de lekte i nätter och alla sina dagar.

De två sistanförda visorna sjungas äfven i Sverige
. H. 71, 72) och i Danmark (Gr. 66, 65); i stället för
gna omtalas i sistnämda land Signelill eller Ingelill.

Dessa berättelser om „förhamningar“ tillhöra det
rkligaste af ännu bevarad forntro och borde därför be-
tas af kommande kulturhistoriker.

Ännu återstår en hjälteskepnad: jättedödaren och ko-
ngabekämparen Ramunder. Visan om honom är mycket

allmän i norden, men förekommer, åtminstone så vidt jag vet, icke annanstädes. Det är alldeles otvifvelaktigt att Ramunder redan i hedendomens dagar, likasom många århundraden därefter, varit isynnerhet i Nyland ansedd såsom ett slags folkheros. Här visas de väldiga stenmassor han slungat mot sina fiender, jättarne; här de på kant stående klipphällar, som efter honom nämnas Ramunders stenar; här pekar man på hans fotspår i hårda bärget; här slutligen vet man att tala om hans graf på en ö i Kymmene älf.

Trots folkvisans delvis skämtsamma behandling af Ramunders personlighet skämmes han dock icke för sig. Ty med sitt djärfva mod, sin hastigt uppflammande, af bråd handling åtföljda vrede, sin godmodighet mot värnlösa — han „hårdas" ju inte mot „små trollen", dvärgarne — med allt detta är han endast en inkarnation af Tor. Byxremmarna, om hvilka sången talar, omskrifva hans styrkegördel, megingjorð; Tor ägde en hammare, med hvilka han dräpte jättar och troll, Ramunder åter har ett svärd, hvilket på äkta forntida sätt bär ett egennamn: Dymlingen dyra.

Hvad de honom af sägnen tillskrifna synliga storvärken beträffar, så har äfven däri mycket af dundergudens bedrifter öfverförts på honom i Nyland, liksom på Grettir å Island.

Namnet är afledt från rammr, „stark" — i enlighet med t. ex. Onundr, Hámundr — och utmärker den med styrka begåfvade. Dess förhållande till den isländska „lygisagans" Hrómundr är dunkelt.

Personifikationen Ramunder är altså ett bevis bland många på den framstående utsträckning Tors dyrkan fordomtida haft hos vår svenska allmoge.

Flertalet af Nylands gamla riddarevisor och romanser är upptecknadt i landskapets västra del. Intet under om de mest sjungits där, ty i dessa trakter funnos åtminstone Raseborg, Grabb-backa och Visborg, vid hvilka alla borgar ett hoflif i större eller mindre mån utvecklade sig. Det var just i denna atmosfär romanserna högst skattade. Därifrån togo de äfven mestadels sina ämnen.

För att gifva ett begrepp om hvad folket tänkte om e höga slottsherskapen, må här plats inrymmas åt föl- ınde af mig upptecknade sägen om Raseborg.

Det var en gång en slottsherre, hård och grym. Han röfvade åt sig en brud från omnäjden, obekymrad om att hon hade en fästman förut. Vid bröllopet infann sig en gråskäggig man och bad att få spela upp till dans till harpa. Det fick han lof till och spelade så att unga bruden blef både röd och varm.

Under följande nätter satt hon i ett torn och lyssnade till harpolåt från vattendraget utanför. Riddaren frågade hvad hon hörde på. „Tyst, där sjunger en fågel så fagert för mig“ svarade hon. „Den fågeln vill jag knäppa“, sade han; tog så sin stålbåge och sköt med en pil ihjäl spelmannen — den samme, som infunnit sig vid bröllopet, slottsfruns förra fästerman.

I sin vrede lät borgherren då sätta sin gemål med bakbundna armar på en otamd hvit springare och lofvade tro på hennes oskuld, om hon kunde rida tre hvarf omkring på murarne. Tvänne hvarf red hon lyckligt och väl, men vid det tredje skrämde hennes svajande upplösta hår hästen, och båda försvunno i djupet.

Här äro saga och dikt hopblandade. Hästen var tyd- ;en ingen annan än Necken.

Jag slutar här min öfversikt, som endast varit afsedd t gifva läsaren en allmän föreställning om de i Nyland I tryckta riddarevisornas och romansernas kulturhistori- a och poetiska värde. Detaljer, som här icke upptagits, all läsaren finna i denna Nyländska afdelningens bety- .nde publikation.

Herman Wendell.

I Bokhandeln.

Kahdeksantoista runoniekkaa, valikoima Korhosen, Lyytisen, Makkosen, Kymäläisen, Puhakan, Räikkösen y. m. runoja ja lauluja; 430 s. 16:o. Hfors 1889. (71 osa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia). 2 mk.

Under de senaste tiderna har den finskspråkiga originalnovellistiken väckt mycken yppmärksamhet, och detta icke minst därför, att denna så i poetiskt afseende och för öfrigt värdefulla literatur till största delen frambragts ur folkets egna leder och sålunda varit ett ojäfaktigt bevis på finska folkets konstnärliga begåfning och dess förmåga att uppbära allmänna spörjsmål. Ett annat, icke mindre viktigt bevis härpå har naturligtvis varit den mängd folkpoesi, som under framfarna tider så rikligt flödat ur det finska folkets läppar och till våra tider bevarats i folkets trogna minne. Men att emellan denna urgamla folkpoesi och våra dagars berättande folkdiktning funnits en förmedlande länk, som utgjort en fortsättning af den äldre poetiska produktionen, men behandlat förnämligast nutida ämnen, det har hittils varit föga kändt inom vidare kretsar. Och dock uppträdde under förra hälften af vårt århundrade i östra delarna af vårt land rätt många folkskalder, som i flere afseenden förtjäna uppmärksamhet. Visserligen äga de icke den rika fantasi, icke den naiva tro på forntida hjältebragder, som inspirerade Kalevalas och Kanteletars sångare; och i jämförelse med Päivärinta och andra nutida folkdiktare synas desse runosmeder också sakna högre inspiration och psykologisk skarpblick. Men i alla fall hafva dessa folksångare i flere afseenden sin stora betydelse.

Ty redan det är af stort intresse att erfara, att „ännu den gamle Wäinämöinens sångarande finnes vid lif hos mången Finlands son,“ såsom en bland dem, Pietari Makkonen, sjunger. Och att så är fallet, se vi icke blott då, när de — främst den nyssnämde — besjunga naturens skönhet eller gifva uttryck för finare, vekare känslostämningar, som röra sig i folkets bröst. Ty äfven yttre förhållanden i människolifvet kunna desse runosmeder behandla; man observerar därvid ofta hos dem uttryck och tankar, som mycket påminna om de gamla runorna. Dock bör man ej tro att denna likhet uppkommit genom direkt imitation efter de nu tillgängliga samlingarna, då ju de flesta af dessa sångare lefde och diktade förr än Kalevala och Kanteletar utgåfvos i tryck. Denna invärkan, där den förekommit, tyckes fastmer bero på omedelbar bekantskap med de i östra Finland ännu mångenstädes lefvande fornsångerna.

Ännu större intresse erhålla dessa nyare folkdikter däraf, att de behandla ämnen från vår tid och äro ett uttryck af tankar och känslor, som lefde i det finska folkets bröst under de fyra, 'em första decennierna af vårt århundrade. Bland de många skifande ämnena för dikten och visan framträda särskildt tre frågor, som folkskalderna synas behandla med största förkärlek; främst står lock klagan öfver det finska språkets då för tiden tillbakaatta ställning. Härvid höra vi ofta sorgsna toner ljuda, men äfven kämtets och satirens vapen tillgripas rätt ofta med mycket god ffekt. Ett finare och tillika mera skarpt satiriskt stycke kan man j lätt finna än t. ex. Antti Puhakkas sorgekväde om 1850 års ekanta finska språkreskript. Emellertid kan man i dessa sån,er icke förmärka någon hätskhet mot det andra inhemska pråket eller några personliga utfall, utan folkskalderna hålla sig ndast till sak, beklaga det dåvarande svåra läget och yttra sin ingtan efter ett bättre.

Ett annat beaktansvärdt ämne, som de ifrågavarande dikarne med stor framgång upptagit, är den ymniga brännvinsfloden ch de förödelser den åstadkommer. Här hafva våra nutida ykterhetsifrare och nykterhetsnovellister sina märkliga föregångare; f mycket framgår dock att, om också många missförhållanden ännu terstå för reformarbetet, tingens ordning nu mera äfven i denna fråga fgjordt visar en förbättring.

Slutligen behandlar folkdikten från vårt århundrades förra älft äfven rent politiska ämnen. Visserligen är det icke några rännande frågor, men de erhålla nu för tiden ett stort intresse :ke minst därigenom, att de äro bevis på att den finska bonden edan då var mogen att uppfatta och behandla politiska förhållanlen. Redan då förstod bonden att söka vårt viktigaste stöd i trohet mot vårt gamla samhällsskick i förening med trohet mot de herskare, om bevarat och befäst det. Häri framstår redan Pietari Wäänäen, en bonde från Kuopio-trakten, som vid Borgå landtdag ofta etroddes med ledamotskap i utskott och andra uppdrag och som örfattat en vacker sång till Alexander I:s ära. Ännu mera märklig i detta hänseende är den ännu lefvande Antti Puhakas, den kände landtdagsmannens, sång om de utländska folkens olitiska oroligheter 1848, däri skalden utförligt beskrifver huruom „utlandet är huller om buller, Europa bakfram,“ så att folen lida, handel och alt fredligt arbete ligga nere, men tillägger ;t det såsom obildadt ansedda finska folket „icke förnekar sin ejsare eller förstör sin regering“ och „aldrig tänkt på uppror“ :h att, om yttre oroligheter uppstå, finnen nog förstår att hålla ånd emot fienden.

Finska Literatursällskapet har, som man ser, haft alt skäl att :anstalta denna betydelsefulla samling poesier af finska folkalder.

Mot samlingens högst tarfliga utstyrsel så i papper som tryck ste vi dock inlägga vår reservation; icke ens som en billig

folkbok tillfredsställer den de anspråkslösaste fordringar nu tiden: den är i detta afseende knappast bättre än sällskapets sta publikationer för fem och femtio år sedan.

O. G.

W. Lagus: Musikaliska sällskapet i Åbo 1790—1890, drag till dess historik; 74+XXIV s. 4:o. Åbo 1890.

Den sida af vår kulturutveckling förf. här belyst är förut b endast genom en vid Musikaliska sällskapets i Åbo årsfest i vember 1886 af Th. Wænerberg meddelad skildring af den i musikaliska föreningens i Åbo öden och genom en i „Små rättelser och tidsbilder af kapten Puff, II“ införd artikel a W. Pinello, „De forna musikaliska sällskaperna i Åbo.“ M föregångarne fullkomligt skizzartadt behandlat ämnet, har s rådet Lagus sammanstält alla tillgängliga, delvis i handskrift varade notiser till en fullständig bild af det musikaliska lif vår forna hufvudstad.

Vid Åbo akademi ägnades redan från medlet af adertonde s någon uppmärksamhet åt de musikaliska intressena. År 1741 H. P. Lenning akademins första „director musices.“ Men stod för länge kvar vid tjänsten, blef oduglig och hade slutl endast en man öfrig såsom kapellist vid sin orkester. Hans J. P. Lenning ärfde tjänsten efter honom, men befans var oduglig „klåpare.“ Han var dock djärf nog att 1790 hos sistorium academicum klaga öfver att en amatörorkester kränkning af hans förmenta rätt uppfört musiken vid Jakob T ströms professorsinstallation, hvilket föranledde en öfverläggn consistorium, som efter omröstning under Porthans ledning kände honom den rätt han velat tillskrifva sig. Detta beslu så mycket mera på sin plats som redan förut, den 24 jan. ett musikaliskt sällskap bildat sig under ledning af Jak. T ström. Denne blef sällskapets sekreterare och uppsatte dess gar, som slutredigerades 1791 och i föreliggande historik fi tryckta såsom bilaga. Sällskapet utgjordes af „musikidkare“ „musikälskare“ till obestämdt antal, hvilka erlade årsafgift. ändamål var att bereda allmänheten i Åbo tillfälle till musik nöje, isynnerhet genom upprätthållande af en orkester. Sällsk konserter voro dels enskilda, till hvilka endast sällkapets med mar hade tillträde, dels offentliga för allmänheten. Vid årsfe som firades på Gustaf III:s födelsedag, den 24 januari, skull las ett „till tillfället lämpeligt tal.“ Förf. uppgifver att led ternas totalsumma för 1790—1807 utgjorde inemot niohundr hvilka sjuttio musikidkande. Bland funktionärerna, som förf. up nar, förekomma flere bland tidens mest framstående personer i Orkesterns första nitiska dirigent blef konsertmästaren Er. ling, som lyckades vinna flere betydande förmågor, äfven timmer, för sitt kapell.

Sällskapets blomstringsperiod inföll mellan åren 1796—1803, då till trängsel besökta årsfester och konserter, för hvilka förf. i detalj redogör, vittnade om dess lifaktighet. Mot slutet af denna period afledo flere af de mest intresserade ledamöterna, andra flyttade från Åbo och sekreteraren, Jakob Tengström, som bl. a. genom uppsatser i Åbo tidning sökt hålla allmänhetens intresse vaket, utnämdes till biskop, till följd hvaraf han icke kunde bibehålla sin viktiga post i sällskapet. Han valdes visserligen snart till ordförande, men ingrep icke mera så direkt som förut i föreningens angelägenheter. Musiklifvet i Åbo under de närmast följande åren karaktäriseras genom besök af många utländska celebriteter, som gåfvo konserter. Krigsåret 1808 blef ödesdigert i detta likasom i andra afseenden. Under trycket af de förändrade förhållandena hade man icke vidare lust att ägna sig åt musikens glada idrotter, hvarför det musikaliska sällskapet upplöstes.

Numera var Åbo, som snart förlorade sin rang af hufvudstad, icke längre centrum för de musikaliska sträfvandena i landet. Under åren 1809—1824 förekommo då och då amatörkonserter för välgörande ändamål, men i öfrigt fans ingen annan musikalisk förströelse för allmänheten än hvad som vid teaterrepresentationerna eller af kringresande artister, hvilka förf. uppräknar, presterades. K. W. Salgé var på denna tid ledaren af de musikaliska sträfvandena. År 1824 återupplifvades det musikaliska sällskapet på initiativ af Jak. Tengström, J. Fr Aminoff och H. von Troil, alla medlemmar af den äldre föreningen. Den gamla organisationen lades till grund, och i J. Kr. Dovner fann man en skicklig kapellmästare. Följde så Åbo brand 1827, som beröfvade staden universitetet och därmed ett af hufvudvilkoren för ett kraftigt musikaliskt lif. Därefter rådde en nästan fullkomlig stillhet, tils direktören K. T. Möller 1838 slog sig ned i Åbo. I förening med Konrad Greve, som 1842 vann anställning i Åbo, gaf han ny fart åt det musikaliska lifvet, och för tredje gången trädde det musikaliska sällskapet 1843 i värksamhet. Till följd af penningebrist upplöstes det dock åter 1846. Greve slog sig nu på att komponera musiken till sångpjeserna Sommarnatten, En Nylands dragon och Den bergtagna med text af Pinello, hvilka uppfördes af resande teatertrupper.

Under de senaste decennierna har K. G. Wasenius med aldrig tröttadt nit i Åbo kämpat för de musikaliska intressenas upprätthållande. Under hans ledning bildades en orkesterförening af dilettanter samt „Aura sångförening", och han genomdref slutligen, 1868, återupprättandet, för fjärde gången, af musikaliska sällskapet, hvarvid organisationen af 1790 fortfarande blef vägledande. Såsom orkesterdirigent fungerade först Wasenius. Sedan han tröttnat, öfvertogs orkesterns ledning i tur af Byström, Fichtelberger samt slutligen Müller-Berghaus, i hvars person Åbo 1886 förvärfvade sig en lika mångsidig som betydande musikalisk talang.

Till arbetet äro i bilaga bifogade „Korta biografiska anteckningar öfver sällskapets samtliga musikidkande samt en del af dess musikälskande ledamöter“.

M. G. S.

Georg Forstén: Akter och bref till baltiska frågans historia under 16:de och 17:de seklen (Акты и письма къ исторій балтійскаго вопроса въ XVI и XVII столѣтіяхъ); 340 s. 8:o. S:t Petersburg 1889.

Vår landsman, docenten vid universitetet i S:t Petersburg G. Forstén, har sedan flere år tillbaka ägnat sig åt historiska forskningar rörande den baltiska frågan, d. v. s. striden mellan östersjömakterna om besittningen af Östersjöns kuststäder och det därmed förenade handelsinflytandet i norden. År 1885 publicerade han en omfattande akademisk afhandling: Striden om herraväldet öfver baltiska hafvet under XV och XVI seklen (борьба изъ за госгодства на балтійскомъ морѣ въ XV и XVI столѣтіяхъ), hvilken vittnade om att han med stor flit och framgång tillegnat sig hela den vidsträkta literatur, som behandlar nordens historia mellan åren 1397—1536. Sedermera har han ägnat sig åt omfattande arkivforskningar i Berlin, Dresden, München, Florenz, Rom, Paris, Brüssel, Köpenhamn och Stockholm om den baltiska frågans invärkan på den europeiska diplomatin under perioden 1544—1648. En utförlig framställning af ämnet är att förvänta, men redan innan denna kunnat framträda, har hr Forstén velat utgifva föreliggande samling af dithörande aktstycken i det hopp, att densamma skall vara till gagn för forskare på den nordiska historiens område.

I företalet till samlingen anger utg. de skäl, på grund af hvilka han fattar ifrågavarande period, som begynner med freden i Speier 1544 och slutar med vestfaliska freden 1648, såsom en särskild epok i den baltiska frågans utvecklingshistoria. Under medeltiden var östersjöfrågan väsentligen en stridsfråga mellan hanseförbundet och de skandinaviska makterna. Från medlet af 16:de seklet är däremot hanseförbundet såsom politisk makt fallet; hansestäderna ha numera betydelse endast från kommerciell synpunkt. I deras ställe göra sig Polen och Ryssland gällande, förfäktande sina östersjöintressen. Därjämte blir östersjöfrågan en allmänt europeisk fråga, i det att vid den katolska reaktionens framträngande mot norden Europas katolska och protestantiska makter med hvarandra i norden öppna en långvarig kamp, hvilken väsentligen gäller östersjöväldet.

I samlingen ingå självfallet talrika aktstycken, som mera eller mindre direkt beröra Finlands och Sveriges historia. Företalet och utg:s anmärkningar samt delvis rubrikerna äro skrifna på ryska, men handlingarna på tyska, franska, italienska eller till och med svenska, hvarför det icke bör falla sig svårt för skandina-

ska forskare att göra bekantskap med dem. En del af dem eddelas i sammandrag, men de flesta in extenso med några förtningar i afseende å titlar, underskrift och andra oväsentliga taljer. En kort öfversikt af deras innehåll skall gifva läsaren föreställning om samlingens värde.

Kärnan i kollektionen bilda de bref, som handla om den ska maktens framträngande i Liffland efter år 1558 och de underndlingar, som med anledning däraf fördes mellan svärdsbrödralen och de västeuropeiska makterna. Svärdsbrödraordens högstare Gotthard Kettler vände sig 1560 till tyska kejsaren Ferand I med begäran om förbud mot handel med krigsförnödener på Ryssland och om hjälp i den fruktansvärda fara, hvari fland till följd af det ryska angreppet befann sig. I själfva rket följde man i Tyskland med den spändaste oro händelserna Östersjöprovinserna. Flere af de här meddelade aktstyckena tna därom. En i Berlin funnen „discurs" om de faror, som ade det romerska riket och närliggande länder genom den movitiska maktens framträngande till Östersjön, yrkar med eftereck på försvar mot kristenhetens gemensamma fiende. En inuktion från Pommern af 1665 betecknar likaså Liffland såsom heliga romerska rikets „skydd och försvar". Men andra yttden äro hållna i mindre energisk ton. En instruktion af 1561 kurfurstens af Saxen deputerade i Jüterbock går ut på att lersaxiska kretsen icke ensam, utan endast i förening med ris samtliga ständer kunde komma liffländarne till hjälp. Men om bekant var åvägabringandet af ett enigt ständerbeslut så lt som omöjligt. Mot denna stötesten strandade frågan. Tvärt. framkastades 1566 ett projekt om förbund mellan tyska riket Ryssland till gemensam kamp mot Turkiet, en plan, som dock en den förföll. En varm medkänsla för de lidande Östersjövinserna och en uppriktig vilja att i handling bispringa dem utar sig i de från polska regeringen utgångna skrifvelserna. Den ländska frågan var ju för Polen en lifsfråga. Men förgäfves te Polens konung Sigismund II August förmå Danmark till nensamt uppträdande mot ryssarna, hvilka han liknar vid hun- och andra barbarer. Fredrik II af Danmark svarade att han d korskyssning bekräftat freden med Ryssland. Med Sveriges ung Erik XIV råkade Sigismund II August snart i öppen strid beskylde denne icke utan skäl för vänskapligt förhållande Ryssland.

Medan de handlingar, som angå de liflänska angelägenhena gifva en i viss mån samlad bild af de skilda makternas lning, äro de bidrag, som höra till en senare tid jämförelsevis idda, men skola tjäna forskare till komplettering af förut da sakförhållanden. Sålunda ingå flere dokument, som belysa an III:s af Sverige förhållande till den katolska reaktionen. ra bref från påfliga agenterna om förhållandena i Sverige, i lka äfven Finlands ställning i svenska riket beröres, äro af

stort intresse. Sid. 189 meddelas i ett i vatikanska arkivet i Rom funnet bref förträffliga porträtt af Johan III, Sigismund och deras omgifning. Af stort intresse äro äfven de mot slutet af arbetet ingående berättelserna från särskilda diplomatiska agenter om Gustaf II Adolfs ställning under kriget i Preussen 1626—29. En anekdot, hämtad ur ett bref från Brüssel till Paris af den 25 oktober 1628 (lettres de Bruxelles s. 267) må anföras såsom belysande Gustaf Adolfs förhållande till Wallenstein. Efter det fåfänga försöket att med storm taga Stralsund fruktade Wallenstein att Gustaf Adolf, som stod segrande vid Danzig, skulle komma Stralsund och konung Kristian IV af Danmark till hjälp. Han ville därför genom list förmå Gustaf Adolf att afstå därifrån. Han sände med en kurir ett falskt bref i danska konungens namn till Gustaf Adolf med underrättelse, att danskarna numera stodo så väl i förhållande till de kejserliga, att de icke behöfde Gustaf Adolfs hjälp, hvarför denne kunde använda alla sina krafter emot Polen. Gustaf Adolf, som några dagar förut fått ett bref från Kristian IV af motsatt innehåll, blef ytterst förvånad öfver den hastiga förändringen, kvarhöll kuriren och skickade omedelbart bud till Kristian IV, som förklarade att han aldrig tänkt på något sådant och att brefvet vore falskt. Gustaf Adolf meddelade nu kuriren att han gjort sig skyldig till lifvets förlust, men att han skulle benådas, om han till Wallenstein framförde ett bref från Gustaf Adolf, däri denne i skarpa ordalag tillkännagaf sin förbittring öfver Wallensteins perfida handlingssätt. Wallenstein kallade sig visserligen riksfurste, men Gustaf Adolf hölle honom för en skälm („schelme“), d. v. s. en infam skurk och en feg stackare och gudsförnekare. Wallenstein visade en sådan förbittring öfver dessa den svenska konungens ord, att ingen af hans omgifning under tre dagars tid vågade tala med honom.

Vi tillägga att i samlingen ingå aktstycken rörande de älsta handelsrelationerna mellan Ryssland och Frankrike. 1629 afslutades det första handelsfördraget mellan de bägge makterna. — Den sista af hr Forsténs innehållsrika akter är en rapport af 1638 till kardinal Richelieu om de planer spanjorerna hyst att bemäktiga sig Östersjön samt norra Tysklands och Polens handel till skada för Frankrike och Nederländerna samt om medlen att förhindra detta.

Georg Fraser.

Karl Warburg: Anna Maria Lenngren, ett bidrag till Sveriges literaturhistoria; 336 s. 8:o. Sthlm. 1887, Alb. Bonnier; 4 kr.

Karl Warburg: Lidner, ett bidrag till Sveriges literaturhistoria; 237 s. 8:o. Sthlm. 1889, P. A. Nordstedt & söner; 3 kr.

Med dessa arbeten har förf. fortsatt den förtjänstfulla biografiska värksamhet han började på ett så anmärkningsvärdt sätt

ied biografin öfver Dalin. Med hänsyn till fullständigheten kunde ian snarare kalla dem monografier, ty förf. lägger tydligen för varje gång an på att uttömma sitt ämne. Han spar hvarken öda eller utrymme för att sammanföra alt tillgängligt material, en hans framställningskonst är så lycklig, att hvarken förf. eller saren blir däraf förtyngd eller förvirrad. Utan mycket grubbel ver karaktären i ett lätt och jämnt språk, framföras sakerna så, t en ganska tydlig bild småningom uppstår hos läsaren. ed något mera koncentrering och genom att sätta allehanda åsaker i bihang vore dessa lefnadsteckningar den bästa familje- ming man kunde önska sig i hem, där man ännu har sinne : den äldre vitterheten.

Anna Maria Lenngren har behandlats ganska utförligt af anzén, Atterbom och Ljunggren, och visserligen var hennes rsonliga, liksom hennes literära karaktär därmed till sina hufvud- ag faststäld, hälst dessa äro ganska enkla. Förf. har emellertid sat huru mycket ännu kunde göras för att karaktärens genesis h dess värkliga utveckling skulle blifva klar. Först sättes hen- s födelseår från 1754 till 1755, hvilket fynd man knapt skulle llit för möjligt i fråga om en så länge känd författarinna, och får man en liflig, så godt som alldeles ny bild af hennes barn- mshem i Upsala och af hennes far, docenten Malmstedt, „sekte- iten och bråkmakaren", som han nämdes af den tidens ortodoxe ler. Ett försök, som förf. gör att härvid måla novellistiskt nnes barndoms lekar och umgänge står lyckligtvis ensamt; fram- nt låter han fakta tala och lägger sig hufvudsakligen vinn om t konstatera och kritiskt belysa dem.

Till „thékonseljen", af hvilken tre versioner meddelas in ex- nso, och de dramatiska öfversättningarna för hofvets i Stockholm eniska behof, hvilka vanligen anföras från hennes första skalde- riod, lägger förf. åtskilliga förstlingsstycken, mest från Göte- rgstidningar, dit „mamsell Malmstedt" lämnade bidrag. Det det skedet, då hon skrifver för att förtjäna, signerar sina alster n förfäktar kvinnans rätt att taga del i mannens lärda och vittra rf. På den Dalinska satirens sätt, men med pilar ur eget ko- r, prickar hon sitt köns fåfänga, inskränkthet och lumpna in- ssen. Om också ett dristigare skämt stundom faller från den tjugu- gas penna, har kvickheten en syftning uppåt, så att ej blott i st, utan ock i allvaret hennes bästa diktning i senare år före- las, t. ex. då hon låter thékonseljens gummor trösta sig öfver ungas sorglöshet och flärd:

Det blir väl något som dem klämmer,
Få se, om intet jag spår rätt:
Min syster skall nog se och finna,
De få väl en gång sig besinna:
Minsann en barnsäng går så lätt.

Med sitt giftermål 1780 inträder hon i ett nytt skede, hvars ycket förändrade väsen man tillförene iakttagit blott delvis:

hon lefver för sitt hem, för att där sprida glädje och trefnad och hon signerar icke mera det lilla hon skrifver. Men förf. har ådagalagt att det hon skref under detta tidskifte dock i själfva värket icke var så litet — vidpass 80 stycken på tolf år — och det visar sig att det till en god del är skrifvet i en så frivol ton, att det gör en ondt om den ärbara och fina kvinna hon likväl i grunden alltid är. Det var umgänget med Schröderheim och framför alt med Kellgren, som lärde henne att smaka på Voltairismen, af hvilken man då som bäst höll på att tömma dräggen. Det var denna kvicka krets, till hvilken hennes man hörde, som gjort henne bekant med tidens läckra franska visförfattare, hos hvilka förf., förtrogen som han är med denna vitterhet, spårat upp originalen till åtskilliga af hennes alster från 80-talet. Af dessa alster kände man ju förut en del från Stockholmsposten: epigrammer, satirer, sällskapsvisor och fabler, dem Lenngren eller Kellgren tog af henne och satte in för att pigga upp bladet; men hvarken mängden eller halten af det man kände var sådan, att den skulle jäfvat den allmänna åsikten att hon lät sin lyra hvila denna tid. Förf. tillägger nu mer än tjugufem stycken, mesta delen från „Musikaliskt tidsfördrif“, bland hvilka skämtsagor och erotiska dikter äro de mest betecknande, och det är just af dem man finner huru tidsandan värkat på henne.

Som fru Lenngrens rätta skaldeperiod, den från hvilken hennes „skaldeförsök“ egentligen äro samlade, räknar förf. tiden mellan 1792 och 1800. En yttre anledning till denna hennes stegrade produktivitet finner förf. i Kellgrens sjukdom, som lämnade Stockholmsposten helt och hållet åt Lenngren och gjorde hennes hjälp i redaktionsbestyret mera oumbärlig. De inre orsakerna åter till den lyckliga vändning, som nu röjes i hennes skaldskap, det sundare och friskare skämtet, den känsligare och djupare lifsåskådningen, den fina, leende realism, som tillförsäkrar henne eftervärldens lifliga beundran, finner han i bekantskapen med Franzén och med tidens dansk-norska poesi. Om det ännu någon gång händer att lasten framställes med mera nöje än löje eller åtminstone att den komiska afstraffningen är mindre skarp än den borde vara, så får man å andra sidan tillstå att hennes umgänge med Kellgren och de andra diktarne, som samlades i hennes hus, bragt hennes begåfning till den formella mognad, denna precisa, kvicka träffsäkerhet, detta naiva mästerskap, som skattats så högt af Franzén och Runeberg. En af orsakerna att hon numera i denna form inlade så mycket mer allvar, vare sig direkt som en djupare och varmare känsla eller indirekt som en renare motbild mot det löjeväckande, är väl, utom de af förf. nämda, att tidsandan själf blef en annan, en känslofullare och allvarligare, starkt försatt med Rousseausk naturlust, därifrån steget till en religiös panteism ej var stort. Förändringen hade röjt sig hos Kellgren själf, och hos fru Lenngren framträdde den mot slutet dels i dikter af religiöst allvar, dels i samma moraliserande tendens, som i än högre grad öfverväldigade Franzén.

Förf. har icke haft att tillägga några stycken af synnerligt värde för detta skede, „glansperioden“, ej häller för „efterblomstringen“ från 1800—1817, hvilka perioder ju ock voro hennes första biograf Franzén så välbekanta, men genom granskningen af hennes alster med hänsyn till originaliteten och genom att fastställa tiden för deras tillkomst har han gjort kunskapen om hennes diktning en god tjänst. Skildringen af hennes personlighet, hemlif, äktenskap och umgänge, som sparas till slutet, förändrar väl intet i den gamla bilden, men är gjord efter källorna med friska nya drag.

Vid Lidners biografi har förf. haft mindre outgifna saker att komma med, men desto friare händer att göra teckningen tilldragande. Biografiskt material har förf. funnit åtskilligt nytt från barndoms- och studieåren, och af detta och det förut använda har han tagit rundligt ut alt, som på något sätt belyser den olycklige poetens värk och lefverne. Jag föreställer mig att denna biografi är definitiv och icke vidare skall göras om af någon annan än förf. själf i nya upplagor.

Ett och annat kan ju tåla rättas, såsom t. ex. datum för Lidners giftermål, som är den 28 oktober 1788.*) Uppfattningen af Lidner såsom „kanske den till *anlagen* största skaldenatur i hela vår äldre diktning“ kan ju ock tåla vid någon jämkning. Hans styrka låg i det poetiska språket, i frasen och i förmågan att däruti kläda känslor och visioner, som ingetts honom af läsning, men för den högre uppgiften, den att återge lifvets företeelser, förhållanden och spörjsmål i och genom en självständig poetisk uppfattning, hade han föga begåfning. För resten anför förf. tillräckligt af drag, som bevittna huru ömkligt hans fantasi förföll i kapp med hans lefverne. I stället för att, i enlighet med hennes skaplynne, nära sin sångmö med en bildande läsning under umgänge med höga andar, berusade han henne med brännvin i dåligt sällskap, och följden af hans lefnassätt röjer sig blott altför snart i hans diktning. Af brefven till hans vänner och väninnor ser man huru han icke sällan är drucken, då han skrifver till dem; de ge ock ymnigt med bevis på huru rått och vårdslöst han behandlar sin sångmös alster.

Lidners biografi kan icke, i alt hvad på honom själf ankommer, göra annat än ett pinsamt intryck af moralisk och estetisk undergång. Lastbarheten har förf. icke i likhet med de äldre biograferna låtit falla blott som en lätt skugga på hans lefnad: han visar huru den grumlar diktningens källa och framkallar denna känslosamhet, hvilken hos Lidner var icke blott en tidsan-

*) Var mig obekant, då jag skref uppsatsen i Finsk tidskrift t. V. Efteråt har jag från Lundo pastorsarkivs „förteckning öfver födde, döde och vigde“ genom hr magister P. Schnitts bemedling erhållit följande utdrag: „1788 (11) Oktober den 28 vigdes på Nautela Knapi gård Kongl. Secreterareu Bengt Lidner med fröken Eva Jakobina Hastfer“.

dans, utan ock en dryckenskapens följd. Det är förf:s konst i gör att man icke desto mindre följer lefnadsteckningen med (ladt intresse till slutet. C. G. E.

Sven Linde: Indogermanernas högsta Gud; 98 s. L 1889, Gleerupska universitetsbokhandeln.

Detta arbete utgör ett icke obetydligt bidrag till den j förande mytforskningen, om det ock inskränker sig till beh lingen af blott en viktig principfråga: tillvaran af urindoger nisk tro på ett högsta gudomsväsende samt utvecklingen söndersplittringen af denna gemensamma tro.

Boken inledes med en kortfattad redogörelse för den ir germaniska rasens språk, urhem och älsta bildningsgrad, äfven en framställning af äldre och nyare tiders åsikter om myte uppkomst. Frågan angående *urhemmet* är något knapphän affärdad; oss synes att förf. kunnat utförligare delgifva läs hufvudinnehållet i O. Schraders märkliga „Sprachvergleich und Urgeschichte“, hvaraf andra upplagan nyligen utkommit. Såsom den urariska benämningen för *gud* nämner förf. s. 18 : rätta *daivas* (riktigare kanske *daivás)*, hvilket ord egentligen tyder: „den glänsande“ (näml. stjärnhimmeln). Det hade hä varit af högsta intresse att påpeka huruledes samma ord och grepp möta oss i det fornegyptiska *deva* („stjernehjem, stje himmel“), akkadiskt emitisk *duv* (Lieblein, „Gammelægyptisk : gion“ I 29—31) och finska *taivas:* ty i ämnen sådana som d kan synvidden ej utsträckas långt nog. På samma sida (18) föres den germaniska motsvarigheten till dessa ord: *tivar* bör naturligtvis skrifvas antingen *tívar* l. *tîvar*, eftersom förf. i med att, fullt riktigt för öfrigt, teckna *dêvás*. Sammastädes ı tager han den af Osthoff funna lösningen på det gamla spörs let efter etymologin till ordet *gud:* urgerm. *gudóm* = sskr. *hu* n. „det anropade“ (nämligen väsenet); detta var en god gärn ty flertalet kunskapssökare skulle väl blott af en tillfällighet f på denna uppgift i Osthoffs arbete. —

Sedermera behandlas „öfvergudoms-idéns“ utveckling greker, romare, inder, iraner, kelter, germaner, slaver och lita Ref. kan icke annat finna än att denna ordningsföljd är förv: vida naturligare vore räckan inder, iraner, greker, romare, ter, germaner, litauer och slaver. Framställningen, på hvars skildheter vi här icke kunna ingå, är delvis rätt grundlig, nerligen hvad grekers och romares mytologi angår, hvarvid rika citat anföras, vittnande om vidsträkta kunskaper och li lättfattligt hållen. Ur bokens innehåll må slutligen blott f hållas att *Oden* sammanställes med indoiranernes stormgud *Vât*

[1]) Så ock af V. Rydberg och H. A. Meyer; A. Noreen då bibehåller väl i „Urgermansk judlära“ den gamla jämförelsen med got. (rasande), men underordnar detta adjektiv √*wâ* (blåsa).

torm" och „strid" äro två inom den indogermaniska idévärlden ɪrstående begrepp.

Förf:s välde öfver språket är icke ringa, hans ortografi ɪremot ojämn och stundom felaktig. De ord, med hvilka han leder anföranden ur källskrifterna, lyda ofta: „så här" — och t gör onekligen ett „platt" intryck. Rent af oriktigt däremot att skrifva „maktyttringarne" (s. 44), „stjärnorna — — — de ubblige" (s. 67), „enkannerligen" (s. 44), „mytologien" (s. 83), ıer än dels" (s. 95), „begrundad" (s. 1. „begründet) o. s. v. :emplen kunde lätt mångfaldigas.

Detta oaktadt bör Lindes ifrågavarande arbete, såsom rdeles innehållsrikt och tilltalande, anbefallas till läsning i bildade ɜtsar.

Herm. Vendell.

Hans Ross: Norsk Ordbog, 1:ste hefte. Christiania, Alb. mmermeyer 1890.

Såsom kändt, råda i Norge ganska egendomliga språkför-llanden, i det att till följd af landets historiska utveckling nskan blifvit den högre bildningens språk, medan allmogens ɪgomål betydligt därifrån afviker och är splittrad i en mängd ılekter, hvilka i de afskilda dalarna och omkring de trånga rdarna lefva ett lif för sig, mångenstädes föga eller intet del-tigt i den allmänna nordiska språkutvecklingen. Hos en nation, mån om sin själfständiga ställning och (med rätta) så stolt ʀer sin insats i den nordiska literaturen som den norska, har t abnorma i ett sådant sakförhållande så mycket mindre kun-t lämnas oantastad som svårigheten att förstå det danska skrift-råket är ganska stor för bönderna i flere delar af landet och kupplysningens framgång sålunda väsentligen motvärkas.

Det är önskan att finna bot för dessa missförhållanden, som mkallat det norska s. k. „målsträfvet", hvars anhängare alla ı därom ense, att Norge bör få ett norskt skriftspråk, men äro ade i sina åsikter om huru man bör gå till väga för åstad-nmande af ett sådant. De mera moderata (det dansk-norska rtiet med overlærer K. Knudsen i spetsen) vilja för detta än-måls vinnande bortrensa ur det nuvarande skriftspråket alt, som n norsk synpunkt sedt är främmande, och ersätta det med emska ord, i hvilket syfte Knudsen år 1881 utgaf en nära en sidor stark ordbok: Unorsk og norsk eller fremmedords øsning (anmäld i denna tidskrifts aprilhäfte 1882). De radi-a målsträfvarne (det norsk-norska partiet) ansluta sig däremot det norska landsmålet, hvarmed de vilja ersätta det hittils kliga skriftspråket, men hafva en svår stötesten i de många re hundra) dialekternas inbördes stora olikhet, som gör att de lade klassernas dansk-norska språk till följd af långvarigt bruk lock slutligen blir det allmännast begripliga idiomet. För att

sammanföra hvad som för dialekterna är gemensamt eller kan bringas under en gemensam synpunkt var det som den berömde norske språkforskaren Ivar Aasen år 1848 utgaf „Det norske folkesprågs grammatik“ 1864). Denna efterföljdes af hans „Ordbog over det norska folkesprog“ 1850, omarbetad och förökad samt utgifven under titeln „Norsk Ordbog“ år 1873.

Detta senare arbete afser visserligen också att lämna „den beste anviisning til en mønsterform, hvari alle Dialekter kunne förbindes“, något så mycket mera önskligt, menar författaren, „som Sproget derved bliver sømmeligere at see til og lettere at læse“, men har företrädesvis en rent vetenskaplig uppgift: tillvaratagandet af det på folkets läppar lefvande utomordentligt rika ordförrådet. Jämförd med liknande samlingar i andra länder, står Aasens ordbok oöfverträffad både med hänsyn till materialets mängd och upplysningarnas pålitlighet. Och dock, ehuru den omfattar mellan 45 och 50 tusen ord, är den icke på långt när en fullständig förteckning af ordskatten! Folkspråket kan nämligen sägas vara så godt som outtömligt, där är alltid något nytt att finna. Också har samlarearbetet icke afstannat, det har äfven efter utgifningen af Aasens ordbok fortgått med ifver, och särskildt har hr Ross däråt med mycken framgång egnat sin tid och sina krafter, hvilket ett af staten beviljadt understöd möjliggjort för honom. Han har efter hand samlat enligt uppgift minst 25,000 hittils okända ord, bland hvilka vid sidan af talrika nybildningar också en hel del, som nära ansluter sig till fornspråket. Jämte dessa har han också antecknat omfattande nya upplysningar till en stor mängd af Aasens ord. Det är första häftet af hans ordbok som nu utkommit och på ett värdigt sätt ansluter sig till föregångarens.

Planen tyckes också vara densamma i båda arbetena. De norska orden äro använda såsom uppslagsord i alfabetisk ordning (med varianter inne i artiklarnas text) och öfversatta samt förklarade på danska, „den drøiste og besværligste Deel af det hele Arbeide“ säger därom Aasen. Deras betydelse och bruk belyses genom en stor mängd exempel och talesätt. Böjningsformerna äro ganska knapphändigt eller alldeles icke angifna, förmodligen därför att den ofvan nämda grammatiken i detta afseende innehåller alla upplysningar, men åtminstone för icke-norska språkmän hade det varit välkommet att ej behöfva lägga ordboken från sig för att söka i grammatiken. Blott verbalböjningen är merendels antydd.

Afven ljudbeteckningen är den af Aasen begagnade och uppfyller således icke på långt när nutida fordringar på fonetisk noggrannhet, en brist, som i ett för öfrigt så gediget och omsorgsfullt arbete icke nog kan beklagas. Man hade dock, tyckes det, kunnat anse det vara en gifven sak att den af Joh. Storm i första häftet af Norvegia offentliggjorda utmärkta ljudskriften här skulle komma till användning.

Att boken tryckes med fraktur är visserligen, äfven det, er Aasens mönster, men gör den i sanning icke „sømmeligere see til“ eller „lettere at læse“.

Arbetet kommer att omfatta 15 à 17 häften, hvart och ett ett pris af 70 öre, hvilket för 4 ark med tvåspaltigt, mycket t tryck är ytterst billigt och endast genom ett af stortinget viljadt bidrag till tryckningskostnaden blifvit möjligt.

Vårt slutomdöme är att det oaktadt de anmärkta bristerna ett betydande och för de nordiska språkens vetenskapliga dium oumbärligt värk, hvars första häfte nu föreligger.

A. O. F.

Paul Lindau: Från Orienten; ögonblicksfotografier; öfver-tning af *J. Granlund;* 177 s. 8:o. Sthlm 1889; L. Lamm; kr. 25.

Paul Lindau äger, som bekant, en god iakttagelseförmåga och stil, som i en hvardaglig ton löper synnerligen lätt och naturligt. t är personliga iakttagelser och intryck från Orienten han återger, n han plågar dock ej — såsom mången mindre skicklig reseskil-ire — läsaren med bagateller rörande sin egen person i andra fall, då detta bidrager att karakterisera land och folk, som omgifva nom. Det är klart att en Paul Lindau, som står på bästa fot med nkirer, ambassadörer och furstar, skall bli i tillfälle att på en resa nom Turkiet och dess forna lydland se mera än det är vanliga död-a beskärdt, hvilkas enda ledsagare och vän är resehandboken. Nå-n djupare inblick i förhållandena vill förf. dock ej gifva, detta mhåller han uttryckligen. Anmälaren har varit i tillfälle att en god del färdas samma vägar och besöka samma orter som ndau, och är öfverraskad af att ej behöfva motsäga den celebre fattaren i någon punkt. En och annan målning synes dock ktigt påstruken i grått eller rödt, men blir visserligen därige-n mera åskådlig. De partier, som handla om det rumäniska nungaparet, hvars synnerliga nåd och ynnest Lindau fått åt-ita, ville ref. ej precis beteckna som ett uttryck af „byzan-ikt kryperi och hofmannalik servilitet“, då Lindau bestämdt erverar sig mot en sådan uppfattning; men genom en viss sirlig- och petighet afsticka de likväl från de friska, raska skildrin- boken för öfrigt innehåller.

Öfversättningen är god, och vissa tyska uttryck, som bruka eda svårighet, äro med skicklighet efterbildade eller omskrifna.

I. A. H.

Bret Harte: Skizzer och berättelser; femte samlingen, öfvers. s. 8. Sthlm 1889, Z. Hæggström; 2 kr. 50.

I tre noveller tecknar Bret Harte, likasom i sina flesta ga för svenska läsare bekanta skildringar, förhållanden och oner från den yttersta västern af sitt stora hemland. Guld-

gräfvarens och nybyggarens af faror och mödor uppfylda lif erbjuder i rikaste mått ämnen för skildringar, där det äfventyrliga och de oförutsedda händelserna osökt spela en stor roll.

Hos Albin Mulrady, som slagit sig ned bland guldgräfvarne för att odla potatis och drifva trägårdsskötsel, förändrar ett guldfynd med ett slag den enkla nybyggarfamiljens lif, likasom det enkla logghuset får vika för ett nytt ståtligt palats. Hustrun och dottern göra en resa öfver till Europa, där de på äkta amerikamiljonärers vis strö ut guldet med båda händerna. För miljonären själf, som trots all medgång behållit sin flärdlösa enkelhet och redbarhet, spännes läsarens intresse, då han tår höra att få år förut på samma ställe en guldåder blifvit funnen, ehuru upptäkkaren icke kunnat tillgodogöra sig fyndet. Det visar sig dock slutligen att Mulrady hämtat sina rikdomar från egen grufva. Likaledes tar äfventyret i den andra novellen, „Insnögad på Eagles Court“, läsarens intresse i anspråk. Medan nybyggaren Hale själf med en viss donqvichottisk ifver att införa civiliserade seder och lagbunden ordning i dessa laglösa samhällen begifvit sig ut på spaning efter stråtröfvare, som gjort ett ovanligt djärft öfverfall på en sierra-diligens, komma samma stråtröfvare till hans landtgård. Till sätt och uppträdande fulkomliga gentlemän, mottagas de på bästa vis af Hales hustru, svärmor och svägerska. Ett två veckors yrväder, som fullständigt afskär hvarje förbindelse med den yttre världen, gör de två flyktingarne till fångar på landtgården, belägen i en enslig vrå af sierran, medan det åter utestänger husets herre från hemmet. De enda riktigt belåtna äro de tre kvinnorna, som finna sig utmärkt bra i den ofrivilliga fångenskapen. För dem förflyta dessa dagar under en angenäm känsla af trygghet och välbehag, glädtigt samtal och utbyte af tankar med främlingarna, hvilkas vörnadsfulla hyllning icke kan annat än smickra och behaga dem, och från hvilken angenäma tillvara de vakna som ur en dröm, när en morgon de båda gästerna äro försvunna lika plötsligt och oväntadt som de kommit. Den hårdt tilldragna knuten löser förf. sålunda, att de båda stråtröfvarne egentligen äro gentlemän, som vid öfverfallet på diligensen begagnat sig af detta något obändiga och oregelmässiga sätt att återfå en egendom, hvilken ursprungligen blifvit dem självfva svekfullt fråntagen. I fjärran västern räknas icke så noga med sådana små snedsprång, och berättelsen slutar med att den ene af röfvarene, egentligen Excelsiorbolagets direktör, hemför Hales svägerska som brud.

Äfven de läsare, som önska en mera på djupet gående karaktärsteckning, kunna finna nöje af flere drag, som Bret Hartes fina och sympatiska penna sökt fram. Hans skildringar huru en jungfrulig jord odlas, blomstrar och bär skördar äro ofta mycket tilltalande. De i allmänhet tämligen skizzerade personerna äro tecknade med en lätt ironisk anstrykning, hvilken är af så mycket förträffligare värkan, då det just gäller att framhålla

konflikten mellan i civiliserade samhällen uppvuxna människors åsikter och den nakna värkligheten i ödemarken.

När miss Scott kommer till Kalifornien, är det i hopp om att finna en obegränsad frihet i detta fördomsfria land. Men i stället finner hon att många män och de flesta kvinnor hon där råkar på värdera just de civilisationens fördomar hon vill kasta af, och i stället för att hon skulle lära något af dessa naturbarn, plåga de henne med nyfikna frågor om denna civilisation eller reta henne med råa efterbildningar däraf.

Ibland når förf. ett sådant djup, som i skildringen af Mulradys och Slinns ensliga julafton. Hvarken miljonärens pengar eller Slinns hjälplöshet ha förmått kvarhålla hos dem deras egoistiska nöjeslystna barn; trots olikheten i lefnadsställning äro de på denna högtidsafton två lika ensamma gamle män.

H—a.

E. Juncker: Vid grafvens rand; öfvers. från tyskan af *E. Thyselius;* 148 s. 8:o. Sthlm 1890, O. Lamm; 1 kr. 25 öre.

Det är sällan intrycket af en bok vidgar sig ännu efter slutad läsning. Antingen är då romanen ett konstvärk, hvars idé är synnerligen lifskraftig och tändande, eller har man att göra med ett anslående motiv, som blifvit inklämdt i någon föråldrad och konventionell form och först rätt mäktar visa sina behag, sedan dess konturer börjat svagt upplösa sig. Det senare är delvis fallet med förevarande berättelse, till sin inre byggnad så smäcker och aristokratisk, i det yttre mångenstädes öfverlastad med vulgära prydnader.

Det är en vacker Romeo och Julia-saga förf. framtrollat midt ur Berlinersocieteten. Den rika arftagerskan Erna Wolzogen förälskar sig i en ryss med ovanlig musikalisk begåfning. Det tragiska momentet är här från början gifvet i den unge musikerns redan i framskridet stadium befintliga sjukdom: ärftlig lungsot. Härigenom omintetgöres äktenskapet mellan dem; men då en blodstörtning hotar göra slut på Morosoffs lif, låter Erna viga sig vid honom för att ha rättighet att städse vara honom nära. Konstnären hämtar emellertid krafter genom lycka och lifsbegär, återvinner en skenbar hälsa, och nu förestår dem båda en svår stund: skilsmässa på obestämd tid. Efter några månaders vistelse vid en kurort är sjukdomen bragt till stillastående, Morosoff blomstrar upp och sändes, gammalmodigt nog, till Rom för att bibehålla sin hälsa. Där förenar sig Erna med honom och de upplefva en kort kärlekslycka, han fast besluten att frivilligt lämna lifvet, såsnart han kände att hans kroppsliga tillgångar började uttömmas och hans fantasis skaparkraft angripas, hon fullt beredd att följa honom. På ett sådant prof sättas de icke: en ny lungblödning hjälper honom hastigt öfver den svåra tröskeln, och henne håller en högre moral tillbaka; men ut-

mattad af sinnesrörelse blir hon ett lätt byte för malarian och följer sålunda ändock den älskade i döden. — Deras förenade själslif är af sällsynt innerlighet; redan deras gryende bekantskap för dem mycket nära hvarandra. Han är vältalare på ett språk, som äfven hon är mäktig: tonspråket, det enda som aldrig bedrager den, som kan tyda det, men kastar fullt ljus öfver talarens inre. Bilderna från detta område äro utsökt fina och väl använda, de mest förtjusande illustrationer till bägges andliga samlif. Och som en guldskimrande tråd, ett försonande löfte, slingrar sig kring den dystert ljufva sagan idén om palingenesis, människosläktets pånyttfödelse, själarnas återförening efter årtusenden. Aftrycket af en manshand, hvilket Ernas far hämtat från Pompeji och hvars proportioner hon med häpnad finner i hvarje linie återgifna i Morosoffs kraftfullt smidiga hand, utgör här ledmotivet för denna det mänskliga förnuftet så tilltalande öfverto.

Innehållet i denna prisbelönta roman är, det kan ej nekas, af fin och djup poetisk värkan. Mot stilen vore däremot ett och hvarje att invända. Först och främst är berättelsen upptecknad i dagboksform, ett förfarande, vid hvilket endast en mycket saftig penna kan undvika enformighet och förläna den talande personen individuelt lif. Här leder det bl. a. till den abnormiteten, att berättarinnan iakttar färgskiftningarna i sitt eget ansikte. Diktionen är ofta svulstig, patetisk: då Erna sjunger, „lyfter hon sig som en lärka högt öfver jorden, och tonvågorna föra henne upp i den rena etern“, hon „badar sin själ i de kristallklara tonvågorna“ o. s. v. Det förefaller likväl som om den skickliga öfversättaren förskonat oss från åtskilliga af originalets banaliteter. Tyngden i den tyska satsbyggnaden har ej ens hr Thyselius alltid förmått välta af. — Vidare är framställningen svårt betungad af en massa citat: alla dessa människor kunna icke säga en mening, utan att erinra sig hvad Goethe af den anledningen skref till fru v. Stein, hvad Lessing yttrat därom, eller Warnhagens „ord till Rahel“. Och sedan denna tyskarnas benägenhet att vallfärda till Italien blott och bart för att få prunka med dess härlighet som staffage — liksom om man icke skulle kunna älska och dö utan Peterskupolen i bakgrunden. Hvilket fattigdomsbevis för den psykologiska skildringen! Såsom sådant måste äfven anses det jäktande efter konstnjutning som genomgår hela boken. Förf. påtvingar läsaren sin mening om dussintals taflor och skulpturer, antagligen i den tron att de handlande personernas själslif därigenom förtydligas. **I. L—d.**

Mathilda Langlet: På egen hand, en bok för unga flickor. Sthlm 1889, C. E. Fritze; 2 kr. 75.

Sophie Baumgardt: Huru skall en flicka vara? Sthlm 1889, Z. Hæggströms förlagsexpedition; 1 kr. 75.

Då man flyktigt genombläddrar fru Langlets bok, händer det lätt att man träffar på ett ställe sådant som det följande: „När

och huru besök skola afläggas för att tacka för sist och dylikt, behöfver den unga flickan sällan själf bestämma. Hvad hon då har att iakttaga, är att icke dröja för länge“ o. s. v. Man blir förtretad öfver dylika ytliga och minutiösa föreskrifter och lägger boken bland dem som icke läsas. Men däri gör man orätt, man kan med nöje läsa den ifrån början till slut, och de unga flickorna skola därvid finna ett och hvarje att tänka på.

Den svenska förf. har följt Am. Baischs „Aus der Töchterschule ins Leben“, men tillagt så mycket ur egen fatabur, att man snart igenkänner i det hela en produkt af Mathilda Langlets penna. I förra delen få våra unga flickor veta huru de böra uppträda i hemmet, i sällskapslifvet, o. s. v. Grundtonen, som genomgår det hela, är nödvändigheten af den unga flickans uppfostran för hemmet. Det största och ädlaste kall, som står henne till buds, är hustruns och moderns; hvilken annan uppgift än erbjudes henne, vore det ock en drottningkrona, är blott en ersättning för denna första. Men hennes förberedelse för ett själfständigt lefnadskall bör ej häller försummas. — I likhet med åtskilliga uppfostrare och hygieniker föreslår förf. för den unga flikkan en hvilotid af 2 till 3 år mellan 14:de och 18:de året, under hvilken tid de bokliga studierna afbrytas och hon företrädesvis sysselsättes med husliga göromål. Om den unga flickans förhållande i hemmet sägas många beaktansvärda saker. När skolgången är slutad, skall den unga flickan ut i sällskapslifvet, för hvilket hon också måste uppfostras. Det är nu hon får det goda rådet att tänka minst på sig själf, mest på andra. Hon skall utöfva en artighet, som kommer inifrån, som icke blott är en yttre fernissa. — Hvad den unga flickans läsning beträffar, öfverlämnar förf. valet af allvarligare lektyr åt Fredrika Bremerförbundet; hon ger blott några föreskrifter om läsning i allmänhet, särskildt af romaner, noveller o. d. Det hade dock varit godt, om någon bestämd plan här blifvit framlagd, ty icke alla unga flickor äro i tillfälle att vända sig till nämda förbund.

I den senare delen, „Hvarmed skola våra flickor försörja sig?“, är det som förf:s friska uppfattning af lifvet bäst framträder. Man skulle hafva lust att omfatta hvilket som hälst af de kall hon rekommenderar. Till och med den lilla hushållerskans ställning blir afundsvärd, när den skildras med så mycken värme som här är fallet. På samma sätt fyllas med lifliga, varma färger konturerna af de olika värksamhetsgrenar, åt hvilka en ung flicka kan ägna sig. Hon vet icke hvilken af de pedagogiska uppgifterna hon hälst skall välja: lärarinnans, guvernantens, lekskolelärarinnans. Alla framträda de tilldragande, ehuru de mörka sidorna icke häller fördöljas. — Med mycken reservation omnämnes konstnärsbanan, särskildt när det gäller måleriet. Musiken däremot anbefalles på det varmaste. För pianospelet skizzeras en studieplan, och förf. begagnar tillfället att i entusiastiska ordalag framhålla Bachs och Beethovens storhet. Detta måste i en viss

grad väcka läsarens förvåning, då han erinrar sig den njugghet, hvarmed de allvarligare författarne behandlades — ty nekas kan väl icke att för vinnande af allmän bildning ett större antal unga flickor ha mera gagn af läsning än af musik. — Den unga flickans lust att uppoffra sig för den lidande mänskligheten väckes genom skildringen af sjuksköterskans kall. Allvarligt och storslaget måste det ovilkorligen tala till det unga sinnet och mana till ett arbete, för hvilket icke arvodet, utan uppgiftens storhet är belöningen. — Slutligen behandlas kvinnans arbete i vetenskapens tjänst. Såsom man kan vänta, uppmanas den unga flickan med begåfning att med allvar gripa värket an. Men saknar hon stark hälsa och god kassa, bör hon akta sig därför. Bland de vetenskapliga uppgifter, som särskildt skulle vara lämpliga för den kvinliga begåfningen, framhållas medicinen och historien. Men man kan nästan antaga att författarinnan glömt de filologiska studierna, hvilket fält genom kvinnans traditionella bildning redan är för henne på förhand uppodladt.

Boken i sin helhet är, såsom redan nämdes, värd att läsas. Men hvad den förra delen beträffar, kan man icke värja sig för intrycket af en viss ytlighet. Motiven hvarför den unga flickan skall göra så eller så framdragas ofta ur det intryck hennes uppförande väcker hos publiken. „Det tager sig illa ut“, o. s. v. eller „hvad skulle man säga“ o. s. v. äro skäl, efter hvilka den unga flickan mången gång skall rätta sitt handlingssätt. Huru skall då kvinnan kunna frigöra sig från den böjelse för ytlighet man med rätta förebrår henne, om icke ett säkrare stöd kan gifvas? Anmärkningsvärd är äfven förf:s förkärlek för detaljer. De kunna väl stundom hafva sitt berättigande, men något för långt går det väl dock, när det föreskrifves att den unga flickan vid ridt skall bära sin klocka på en silkessnodd!

S. Baumgardt behandlar samma ämne som förra delen af fru Langlets bok, efter samma tyska förebild, men gör icke anspråk på att vara annat än en öfversättning, lokaliserad efter svenska förhållanden. Tyvärr har språket lidit af denna trohet mot originalet: det är icke så lättläst och så lekande som i det förra arbetet. Men i stället mötes man här af ett störe allvar, som skall inväarka fördelaktigt på de unga. Detta drag framträder särskildt i fråga om läsningen. Den lättare lektyren, romanen, novellen, stämplas icke som onyttig, den får dock rang och värdighet af rekreationsmedel. För en värkligt bildande och utvecklande läsning föreslås författare inom olika brancher, jämte det många goda råd gifvas för att göra denna läsning så fruktbringande som möjligt.

H. K—m.

Öfversikt.

Om politisk klokhet och personligt oberoende. — *Några ord anledning af de stundande landtdagsmannavalen.* Det talas hos ss ofta om „politisk klokhet", och nekas kan icke att denna, liksom varje annat slag af klokhet, är en gåfva, af hvilken man icke ärna kan hafva för mycket. Sant är också att denna dygd mycet sparsamt förekommer hos oss: förhållandena äro nu en gång ör alla icke gynnsamma för dess utveckling. Att önska åt oss tt större mått af politisk klokhet tyckes sålunda, om någonting, 'ara berättigadt. Och dock har denna sanning, likasom så många ndra i och för sig riktiga och goda satser, varit utsatt för det svåraste missbruk. Man begär politisk klokhet icke blott af sty-relsens medlemmar och andra personer, hvilka hafva att afgöra eller åtminstone att omedelbart handlägga politiska frågor, utan äfven af folkets representanter vid landtdagen, af tidningspressen, af den stora allmänheten, ja, af de studerande vid universitetet. Snart skall man kanske ställa en dylik fordran äfven på skolungdomen.

Nu beror frågan visserligen därpå hvad man menar med politisk klokhet. Det fans en tid, då man särskildt i de högre byråkratiska kretsarna ansåg den djupaste politiska visheten bestå däruti, att allmänheten på det sorgfälligaste undvek att yttra sig i politiska frågor eller på sin höjd till alt som skedde endast sade ja och amen. Men då denna uppfattning, oaktadt genljud däraf ännu stundom förnimmas från nyss nämda kretsar, likväl hos allmänheten själf torde vara en öfvervunnen ståndpunkt, kan den här lämnas utan afseende. Menar man åter med talet om politisk klokhet endast det, att landets invånare såväl i allmänhet som särskildt under närvarande brydsamma förhållanden böra iakttaga ett hofsamt och taktfullt uppträdande samt undvika ej mindre alla demonstrationer än öfverhufvud alt, som kan värka stötande eller sårande för den ryska nationalkänslan och framkalla ovilja emot vårt land, så är det visserligen alldeles riktigt att ett sådant förhållande från vårt folks sida är ej blott önskvärdt, utan äfven absolut nödvändigt; men någon särskild politisk vishet fordras härtill icke, endast ett vanligt förstånd i förening med redlig vilja att uppfylla sin plikt emot fäderneslandet.

Någonting helt annat än detta är den statsklokhet, som förnår rätt fatta den politiska situationen, hvad denna innebär och hvilket handlingssätt den kräfver af landets ledande personligheer. Men en sådan statsklokhet — föga vanlig äfven inom stora ationer — är i våra små förhållanden ytterst sällsynt. Nu synes

det väl såsom skulle man kunna fordra denna egenskap åtminstone hos medlemmarne af landets styrelse samt dem, å hvilka det ankommer att på högsta ort föredraga ärendena, och medges måste äfven att en dylik klokhet här, om någonstädes, vore på sin plats. Emellertid är det, oaktadt alt, som från den ryska tidningsprässens sida blifvit anfördt, icke tvifvelaktigt att de förmåner i politiskt hänseende, som vårt land ernått såväl under brytningstiden 1809 som därefter, berott, såvidt finska män därtill medvärkat, icke så mycket af dessas statsklokhet och diplomatiska skicklighet, som af deras fosterlandskärlek och pliktkänsla. Äfven på sådana platser äro för den skull dessa sist nämda egenskaper det viktigaste vilkoret för framgången. Och uppstår det, såsom väl stundom händer, en konflikt mellan det, som det enkla förståndet säger vara rätt, och hvad från den politiska klokhetens synpunkt tyckes vara för landet fördelaktigast, så handlar den bättre och mer fosterländskt, hvilken under alla omständigheter, obekymrad om följderna, endast följer det rättas bud. I dylika fall skall äfven det, som syntes vara klokhet, vid en närmare analys visa sig vara intet annat än räddhåga.

Men vi lämna frågan om hvad som kan fordras af värkliga statsmän och vända oss i stället till folkets representanter, landtdagens medlemmar. Att under dessa tider, då valen till nästa landtdag så att säga stå för dörren, tidningarna innehållit uttalanden om dessa val är ju alldeles naturligt. Härvid hafva de, under olika synpunkter i öfrigt, likväl i hufvudsak varit ense därom, att ifrågavarande val icke borde bestämmas uteslutande eller hufvudsakligen på grund af partisynpunkter, utan att andra viktigare och allmännare intressen främst borde tillgodoses. Detta är tvifvelsutan alldeles riktigt, och man kan ej önska bättre än att så skulle ske. Men då det tillika å en del håll yttrats att sådana män borde väljas, hvilka ägde nog politisk klokhet att fatta hvad den närvarande situationen kräfver, så har man härmed gifvit en lösen, hvilken, så sann och riktig den än synes vara, likväl kan leda på afvägar. Detta påstående erfordrar en närmare förklaring.

För att vara en duglig medlem af representationen måste man, förutom nödiga insikter i landets ekonomiska och sociala förhållanden samt dess statsförfattning och öfriga lagstiftning, hafva fosterlandskärlek, pliktkänsla samt en fast och själfständig karaktär. Statsklokhet i egentlig mening kan folkrepresentanten däremot godt undvara. Skulle denna egenskap fordras, så stode dugliga landtdagsmän öfverhufvud icke att fås, enär den värkliga statsklokheten knappast torde förekomma bland dem, hvilka komma att uppställas såsom kandidater vid valen. Folkrepresentanten är lagstiftare och medborgare, icke politiker eller statsman. Det öfvervägande flertalet af de frågor han har att handlägga är af den beskaffenhet, att hvarje inblandning af politiska synpunkter därvid endast kan värka positivt skadligt. Hit höra isynnerhet alla

rena lagstiftningsfrågor. Där åter undantagsvis en ständerna förelagd fråga är af det slag, att för dess riktiga bedömande en klar inblick i de politiska förhållandena skulle erfordras, blifver saken dock praktiskt enahanda. Ty då en sådan inblick hos det stora flertalet representanter icke kan förefinnas, måste det alltid medföra stora vådor om dessa representanter, i stället för att följa hvad de själfva inse vara rätt och för landet nyttigt, inlåta sig på kombinationer om hvad följden blefve i politiskt afseende, om ständerna skulle fatta det eller det beslutet. I sådana fall utöfvas ofta på representationen ett starkt tryck genom berättelser om hvad den eller den högt stälda personen i saken yttrat samt utläggningar om huru en viss utgång af saken skulle upptagas på det ena eller andra hållet med flere dylika meddelanden, hvilka ehuru fullkomligt okontrollerade, likväl lätt utöfva en viss invärkan isynnerhet på de i statsangelägenheter mindre förfarna medlemmarna af landtdagen och just genom sitt sväfvande innehåll framkalla en obestämd känsla af någon fara, som skulle hota fäderneslandet, i händelse ständernas beslut blefve sådant man eljes önskade hafva det. För att kunna motstå detta tryck från en oansvarig godköpsklokhet samt fatta ett på rent sakliga grunder motiveradt, från alla sidoinflytelser fritt beslut, fordras både mod och fasthet, ofta nog i mycket hög grad. Representanten bör veta att det gifves fall, då det vore orätt att vika, och i hvilka eftergift ej är tecknet på politisk klokhet, utan på politisk räddhåga. Hans mod behöfver i sådana fall icke stäfjas, utan stärkas. Men det stärkes icke genom uppmaningar till moderation och försiktighet eller till en politisk klokhet, som fogar sig i hvad förhållandena förmenas kräfva. Att å andra sidan detta mod icke skall föra representanten för långt, därför skyddas han af den känsla af ansvar, som hans viktiga kall pålägger honom och hvilken särskildt under kritiska tider plägar visa sig stark nog att förekomma oförsiktiga och öfverilade handlingar. Denna ansvarighetskänsla skall då äfven stärka hans pliktmedvetande, så att han erhåller kraft att underordna sina enskilda intressen under fäderneslandets allmänna väl.

Af det anförda framgår jämväl hurudana personer i främsta rummet böra komma i betraktande vid de snart förestående landtdagsmannavalen. Att kandidaternas partiståndpukt icke bör vara det afgörande är redan sagdt. Ännu mindre böra de lokala eller i öfrigt enskilda intressen, som de representera, vara bestämmande. Men väl borde valmännen inom alla valkretsar söka att välja män, hvilka med fosterlandskärlek och pliktkänsla förena självständigt sinnelag, mod och karaktärsstyrka. Däremot är en för eftergifter böjd moderation en lika olämplig egenskap som den politiska klokskap, hvilken tager intryck af hvarjehanda rykten och spekutioner öfver hvad i det eller det fallet skall hända.

Då själfständighet således, åtminstone för närvarande, är den viktigaste egenskapen, må till sist några ord yttras angående

detta begrepp. Man föreställer sig gärna att därtill icke for annat än hvad gemenligen betecknas med uttrycket „oberoe ställning“, d. v. s. att den ifrågavarande personen icke är i st tjänst — oberoende af myndigheter och chefskap —, samt att ekonomiska existens är betryggad — oberoende af borgenä kraf. Härvid bör likväl främst anmärkas att, såsom erfarenh från föregående landtdagar visar, vårt land haft och fortfar har tjänstemän, hvilka med sakkunskap, redligt och utan frul fullgjort sin plikt såsom folkrepresentanter. Å andra sidan är det ingalunda fallet att en „oberoende ställning“ i nyss nä mening skulle innebära någon säker garanti för den värkliga litiska och personliga självständigheten. En sådan „oberoe man kan lika lätt som tjänstemannen eller den skuldsatta pri mannen betagas af rädsla eller fruktan för det ansvar ett vik beslut innebär samt till följd häraf i det afgörande ögonbli tveka och draga sig tillbaka. På samma sätt som dessa är äf han emottaglig för egoistiska motiv, för inflytandet af ekonon fördel eller skada. Och man må ingalunda tro att „oberoen personer i denna mening icke kunde hafva personlig (ekonom nytta eller skada af den utgång vissa frågor kunna erhålla, e att deras egen vinst eller förlust vore identisk med fosterland Nej, ofta nog förhåller det sig rakt tvärtom. För att be detta genom ett exempel må här endast erinras om huruledes i landet gifves industrier och andra näringar, hvilka utan tvi skulle hafva fördel af en reglering af våra tullförhållanden, i annat afseende vore för landet mindre lycklig. Det farlig är härvid att, då ett enskildt intresse berör flere personer, dets ma lätt för de intresserade själfva antager karaktären af ett alln intresse. Hafva de nu den föreställningen, att det gäller *lan* ekonomiska intressen, är steget icke långt till den politik, som att skydda eller tillgodose dessa, uppoffrar hvad den kallar t former. Men har man en gång kommit så långt, är man oc färdig att — låt vara utan att själf veta af det — uppoffra lan politiska ställning för enskilda intressen. Härmed är naturlig icke sagdt att landets affärsmän vore mindre patriotiska än öfriga medborgare eller att bland dem icke skulle finnas n hvilka i en dylik konflikt skulle veta att motsvara hvad fäden landet af dem kräfver. Men väl fordras härtill någonting m än en „oberoende ställning“.

Må vårt folk därför till sina representanter välja män den pliktkänsla och fosterlandskärlek, som förmår ställa fäden landets välfärd högre än det enskilda intresset, samt med självständiga, modiga och fasta karaktär, som, utan att vika påtryck eller inflytelser af en eller annan art, i alla rådslag beslut endast följer sin öfvertygelse om hvad som är rätt.

Dixi.

Nya teatern. Vårsäsongen har denna gång visat sig värklin fenomenal. Hr Tavaststjernas „Affärer“ på Runebergsdagen, lan Daniel Stens (Ina Langes) rätt väl funna lilla komedi, „Ku:ad“, och nu till sist, när maj med en för våra förhållanden sällnt fägring lockar människorna ut i det fria, hr J. Less' femters komedi, *Utskott* — detta är en växtlighet på den inhemska amatiska literaturens fält, som man ej kan hoppas att snart få upprepas.

Det är synnerligen glädjande för en hvar vän af vår lite:ur, att såväl hr Tavaststjernas stycke, såsom tidigare är framllet, som hr Less' med heder stodo profvet inför vår svårt tilldsstälda teaterpubliks dom. Detta inger goda förhoppningar : framtiden, ty det visar att de båda författarne förstå den es icke lätt lärda konsten att tilltala och underhålla ett teater.blikum.

„Utskott“ behandlar — på ett ofta skämtsamt och „nojsigt“ tt, hvarvid författaren ej ens synes hafva åsyftat någon värkligtsprägel — ett ämne, som genast från början ter sig helt na.rligt och sannolikt: en tjänsteman, Rudner, har genom sin frus ärdiga pådrifvande trappat mer och mer uppåt på ämbetsmannanan och har därunder kommit till de åren då han, välbestäldt atsråd, kunde taga afsked med full pension. Ingenting skulle n själf älska högre. En medfödd godlynt maklighet och en llständigt bristande håg för avancementen och de ständigt nya igganden de medfört hafva redan länge gjort tjänstemannalifvet lrägligt, och han längtar att få komma i ro och sköta sin landtgendom i idyllisk frid. Men fruns äregirighet ger honom ingen), och han tvingas att hålla i, tils han stupar. Detta inträffar själfva värket en dag. Det blir bekant att statsrådinnan tagit ir vana att i hans ställe underteckna ämbetsvärkets handlingar :h samtidigt komprometterar han sig som ordförande i ett utskott, m suttit i långa tider och ingenting uträttat. .Understödd af n dotter och sin son, en kadett, som vill lämna soldatlifvet och lifva mekaniker, tar han då mod till sig gentemot sin fru och skrifer sin afskedsansökan. .Samtidigt komedins hufvudhandling såmda kommer till sin lyckliga lösning, får också dottern statsråinnans tillåtelse till sin förlofning med en ung publicist, som rots statsrådinnans motintriger erhållit en translatorstjänst, som on ville att skulle gifvas åt en annan. Statsrådet skrifver desstom ansökan om skiljebetyg åt kadetten, hvilken modrens fåfänga elat hålla kvar i krigsskolan. Statsrådinnan blir sålunda den förorande parten utmed hela linien, och publiken deltager muntert de segrandes godlynta belåtenhet öfver sin framgång.

Ehuru stycket har fem akter och handlingen i de två förta ej skrider framåt, har författaren, tack vare en mycket ledig och sökt fyndig dialog, strax från början publiken på sin sida. De re gånger stycket hittils gifvits har bifallet varit lifligt och många äl funna repliker applåderas af hjärtans lust. Och detta oaktadt

hr Riègo, som innehade statsrådet Rudners roll, tog densamma helt stereotypt, görande statsrådet till en giktbruten, gråtmild och enfaldig ynkrygg, i stället för en jovialisk gammal herre, hvars dagliga ryckningar i de honom obekväma och plågande omständigheternas tvångströja skulle ha gjort hans företeelse genomrolig, utan att beröfva densamma dess vänliga älskvärdhet. Då stycket i höst åter upptages, såsom tvifvelsutan sker, är det att hoppas att hr Riègo skall försöka taga rollen från denna mera humoristiska sida och hålla karrikaturen litet mera på afstånd.

De öfriga spelande gjorde sin sak väl. Fru Bruno var en bra kadett, fru Molander gaf åt den unga flickan en vacker prägel af enkelhet och vänligt sinnelag, fru Brander spelade statsrådinnan eljes oklanderligt, blott att hon ej lyckades återgifva den rätta hvardagsstämningen i de intimare scenerna, hr Castegren gjorde en i sitt slag bra och originell vaktmästartyp, o. s. v.

Författaren är att lyckönska till sin första debut och det bifall publiken så frikostigt ägnat hans arbete. De goda uppslag detsamma innehåller, förf:s förträffliga sätt att beherska och leda dialogen samt framför alt den fyndighet, hvarmed styckets trådar föras tillsammans till en gemensam knut, som sedan lika fyndigt löses, alt detta ger åt arbetet ett vida större intresse än hvad vid dramatiska debuter är vanligt. Den begåfning för sceniskt författareskap detta förutsätter skall nog låta förf. finna och småningom undvika de ojämnheter i kompositionen, som förekomma här och hvar i de första akterna, men från hvilka de två sista raskt och säkert ledda akterna äro fullkomligt fria.

Rafaël Hertzberg.

›drik Cygnæus i utlandet åren 1843—1847

af

E. Nervander.

I.

Under titeln „Ur inhemska brefsamlingar“ hafva vi i
sk tidskrift, årgången 1888 juni—september, meddelat
›ag till belysande af Fredrik Cygnæi lif på 1830-talet.
gå nu ett steg framåt i tiden för att med ledning af
: från och till skalden återgifva några drag ur hans
ecklingshistoria under hans stora resa i Europa under
a 1843—1847. Hans förut visserligen originella, men
u i mycket oklara ande mognade under den vidsträkta
len. Han blef därunder till väsentlig del hvad han
ermera var både såsom skriftställare och människa.
; är således en hufvudpunkt i Cygnæi utvecklingshisto-
som i följande anteckningar beröres.

Efter flere tunga missräkningar och gäckade illusio-
såg sig Cygnæus ändtligen sommaren 1843 i tillfälle
bringa i värket sin länge och envist hysta plan att
ma besöka Frankrike och Italien, att där få skåda
ldslifvet på nära håll, att ur dessa länders rika arkiv
samla bidrag till de nordiska folkens historia äfvensom
lära känna och njuta af de bildande konsternas oför-
gliga värk, för hvilka han hyste en instinktlik kärlek.

Om denna resa har Cygnæus skrifvit mycket litet och
u mindre har han därom i tryck offentliggjort, ehuru
i sina skrifter ofta berört personer och orter, dem han
under lärde sig känna. De i sjätte bandet af hans
k införda skildringarna „Min första Romresa“ samt
a kardinalen Mezzofanti“ äro så godt som de enda mera
›rligt berättade reseminnen han efterlämnat.

Ett par gånger under den mer än fyra år långa vi-
sen på utländsk botten försökte han sig på att göra
boksanteckningar, men hvarje gång tröttnade han, och

det stannade vid några sidor, fylda med mindre betydande notiser. Så till exempel begynte han i Bologna klockan $^3/_4$ på fem den 7 januari *„Ett slags dagbok“*, som inledes med orden:

„Åter en gång vill jag göra försök med en sak hvars vikt jag så ofta insett, men hvars tyngd alltid känts för odräglig att jag därmed kunnat gå i land. Ack, det systematiska, som utgör förståndets mäns styrka, var aldrig min starka sida. Och systemet af en dagbok är väl ibland alla det tråkigaste, det mest pedantiska. Bittert känner man dock bristen af en sådan, då tiderna äro förbi och minnet bleknat bort till hälften eller helt och hållet äfven sådant, som man önskade att ännu skulle fortlefva med deras stunds hela lifilighet och värme. Jag vill därför sent omsider gripa mig an med all kraft, som ännu kan bo kvar i min själ. Bättre än hittils skall och måste det gå, äfven om det ej går så väl och fullständig, som det borde och kunde“.

Så började han nedskrifva anteckningar rörande sin afresa från Venedig „på 1844 års näst sista dag“ sin ankomst till Padua och vistelsen därstädes under följande dagar äfvensom sin den 1 januari 1845 företagna affärd därifrån till Rovigo; men redan där afbrytes dagboken, tyvärr, ty redan på dess få skrifna sidor hade Cygnæus hunnit meddela ett och hvarje af intresse rörande de bekantskaper han i Padua såsom för öfrigt öfveralt i utlandet dagligen gjorde.

Vårt hufvudsakliga material blifva därför de bref af eller till honom, som äro i behåll, i hvilka man finner talrika drag, som belysa en eller annan själsstämning hos honom samt det samband, som förenade honom med hemlandet.

Efter att ha tagit „afsked från Johan Vilhelm Snellman vid midnattstid“ samt „från det vackra Helsingfors klockan 4“ anträdde Cygnæus resan den 16 juli 1843. Färden gick till Åbo, där han dröjde till den 24, hvarefter han snart blef i tillfälle att utropa sitt „god morgon, sköna, härliga Stockholm, du mitt hjärtas älskade stad på främmande botten“. Från Mälarstaden, där han tidigare,

år 1831, länge vistats, lösslet han sig först den 26 augusti och anlände efter uppehåll på flere ställen i södra Sverige omsider den 11 september till Köpenhamn. Färden gick fortfarande långsamt framåt öfver Svendborg, Kiel, Hamburg, Lüneburg, Celle och „det bäotiska Hannover“ och så vidare till Göttingen, därifrån han någon dag i medlet af oktober aflät sitt första bref till de sina i hemlandet, efter att i tre månader hafva iakttagit en orubblig tystnad. Det odaterade brefvet är till hans yngsta broder och må här anföras, så långt konceptet sträcker sig.

Från F. Cygnæus till August Cygnæus.

Min kära Auguste!

I fall vår värld, hvilken inom parentes sagdt i flere hänseenden ej är den allra bästa, ännu fortfar att vara sig lik, har väl stundom den gamla välmenta frågan: „har det varit någon underrättelse från bror Fredrik?“ gjort dig en smula besvär. Med godt samvete har du ju emellertid kunnat bedyra, att intet ljud, åtminstone omedelbarligen, från undertecknad förnummits. Också har jag med flit velat på sätt och vis spela gästroll i „den stumma i Portici“, tils jag hunnit packa mig på så respektabelt afstånd från hemknutarna, att de ej behöfde genljuda af det platta segerropet: „Hvad var det jag sade; han kommer aldrig längre än till Sverige!“ Jag har nu likväl hunnit en god bit längre på min gränslösa stråt, och inom par veckor hoppas jag hafva hunnit nöta ut åtminstone ännu en sjumilsstöfvel till. Ty med Guds hjälp och hyggligt solsken från mina raskt nomadiserande 20-francsstycken står jag då midt i vimlet af min färds djärfvaste, intressantaste mål, världsstaden Paris.

Min mening var väl egentligen att ej förr än från sagda imposanta ståndpunkt låta en gnista af min lifsfackla spraka hän till eder, som knagglen er fram i det undangömda och dock oss så kära midnattslandet. Men då lyckligtvis för mig ännu finnas folk bak bärgen, för hvilka det ej är alldeles likgiltigt att veta huruvida en kringirrande själ, som stämplas med mitt namn, ännu förmår fullgöra sina nödvändigaste funktioner, vill jag i förtroende för dig och andra därvid intresserade förtälja, att jag nu några dagar dvalts bland de andeliga ruinerna i en ej långt för detta ganu grossmäktig konungastad uti andens värld: med ett ord i Göttingen. Jag anser mig desto mer skyldig att berätta för er denna nyhet som mina vägar stundom varit sådana, att, i fall jag därunder händelsevis hade eklipserat, jag knappast hade kunnat trösta mig med den gamla riksdagsmannavisheten: det skulle väl nog hörts af därom. Tvärtom har jag mer än en gång lett mitt sinne åt den tanken, att, äfven om jag vore en nog famös

person att få färdas under det blida skenet af en världspolis vaksamma öga, det svårligen kunnat hålla sin spegel för min sista pust, om den råkat vara för handen. Skulle det till exempel roat de små danska klipporna Thorsäng och Thorsö att med tillhjälp af de raska höststormarna spela min lefnadsskuta något fult spratt, undrar jag högeligen om ej Argus-ögat hade kommit snöppligen på skam, i fall det vakat öfver mig aldrig så troget. Men om det finnes till, har det helt annat att göra, och jag vandrar min stråt så ofta jag vill obemärkt och okänd lik en suck eller gäspning i det ensamma rummet, hvars dank blifvit utsläckt. Och just detta inkognito, hvartill den obetydligaste person har långt större rätt än den väldigaste, är en bland de behagligaste styrkedrycker en längre resa har att bjuda på. —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Cygnæus höll sitt ord rörande ankomsten till sitt första efterlängtade mål: tagande vägen öfver Cassel, Frankfurt am Main och Belgien, anlände han redan den 25 oktober till Paris, där han nu vistades ända till medlet af juni månad 1844, således inemot åtta månader.

Cygnæus var väl bland finnar, som rest i utlandet, en af de minst försagda i fråga om att förskaffa sig inflytelserika och intressanta bekantskaper. Det dröjde därför icke länge, innan vår lika originella som fint bildade och snillrika landsman var med välvilja upptagen i världsstadens literära och aristokratiska, äfven skandinaviska kretsar samt där kunde räkna på värksam protektion för tillträde till Paris' många arkiv, ur hvilka han önskade hämta nya bidrag till nordens historia i synnerhet på 1600- och 1700-talet. Till de offentliga parisiska arkiven äfvensom till de så kallade „archives du royaume“, hvilka senare då lydde under Michelets uppsikt, var tillträdet för honom lätt. Svårigheter af oöfvervinnelig art uppreste sig däremot, då han sökte att få anställa historiska forskningar i ministeriets för utrikesärendena rikhaltiga samlingar. Under hela hans första vistelse i Paris motsatte sig Mignet själf på det eftertryckligaste denna vår landsmans envist uttalade önskan.

Emellertid hade Cygnæus ganska mycket arbete i de öfriga arkiven samt behöfde äfven tid till att rätt komma in i pariserförhållandena samt till konstbetraktelser. Hans öga var naturligtvis så godt som alldeles icke upparbetadt för djupare inblick i de bildade konsternas helgedo-

mar och blef det häller aldrig efter nutidens anspråk på en konstkritiker. Tekniken i all skön konst gaf han föga akt på; det som tilltalade honom var ämnets höghet och renhet, uttryckets storslagenhet och bildens stämningsfullhet; i andra afseenden fick en ofta lycklig instinkt leda honom vid hans kritik. Man kan dock ej gärna önska att konstsinnet hos honom varit annorlunda och omsorgsfullare utbildadt, ty i så fall hade han sannolikt aldrig kunnat på allvar blifva hvad han sedermera efter sin återkomst till hemlandet blef för den unga, svaga finska konsten: dess faderliga, patriarkaliskt myndiga och varma beskyddare och vän.

Lika trög som Cygnæi penna under början af resan varit till brefskrifning, lika litet tyckes den varit böjd att nedskrifva poetiska inspirationer. Det var först efter ankomsten till Paris hans skaldeådra ånyo började framkvälla, afspeglande med glödande, ehuru formlöst snille åt historien hemfallna företeelser i denna världsstad. Några af dessa dikter blefvo först senare utförda; andra åter bestämdes af skalden att ingå i den samling „vandringsbilder“, hvaraf hans vänner i hemlandet fingo i uppdrag att år 1845 utge ett första häfte och till hvilket han äfven lämnade åtskilliga under år 1844 i Schweitz skrifna poesier.

I flere af dessa på utländsk botten uppståndna dikter återklingar, stundom oförberedt nog, den finske skaldens alltid i djupet af hans hjärta, jag ville säga frätande fosterlandskänsla. Så i hans hyllningssång till Victor Hugo, med hvilken han var personligen bekant, så i „Den anklagade“, i „Främlingens hem“ och så vidare. Med rätta kunde Cygnæus förlikna sitt hjärta under dessa hans irrfärder i främmande land vid en kringirrande våg, „som från sitt hem sig ryckte och bar sin kärlek med sig öfveralt“, och i det han från fjärran hemsänder sina vandringsbilder, tillropar han sitt gömda hemland:

Som midnattssolens öga
Så vänligt du dock blicke,
Mitt fosterland, på dem!
Fast kalla vintrar snöge
På dig, du varmt dock skicke
En hälsning ned till mig, som längtar hem.

Från denna tid äro äfven bland andra dikter skaldens sköna fosterländska hymn „Jag tackar Dig“ samt hans varmt kända poem „Runoskalden ute“; så ock det skaldestycke, för hvilket han skördat mera pris än för sina samtliga dikter för öfrigt, nämligen den stämningsfulla, storslagna och dock enkla sången „Erin har sorg“.

Äfven under vistelsen i Paris stod Cygnæus i trög brefväxling med vännerna i hemlandet, bland hvilka framför alt Lille, Rabbe och Nervander meddelade sig med honom. Bref till Cygnæus returnerades till Finland, då denne oftast underlät att uppgifva noggrann adress, alt under det han beklagade sig öfver sina korrespondenters likgiltighet, hvaremot de förevitade honom att „roa sig med att leka kurra gömma i Europa“. Att de literära vänkretsarna i Helsingfors voro uppriktigt intresserade för den kringirrande landsmannens öden framgår dock ur den jämförelsevis ringa del af korrespondensen, som finnes i behåll från Cygnæi första vandringar. Från Lille synes det första brefvet från hemlandet ha kommit Cygnæus i Paris tillhanda; det är dock nu mera förkommet.

I medlet af juni 1844 lämnade Cygnæus omsider den för honom kärvordna Seinestaden samt styrde kosan till Schweitz, där han vid „Genfersjöns ljufliga strand“ den 21 i sagda månad — samma dag promotion ägde rum i Helsingfors — skref en vacker, högstämd hälsning till de ungas lagerfest.

Samma och följande festliga dagar var vännen Lille sysselsatt med att på hvarje ledig stund tillskrifva Cygnæus, „pilgrimen i fjärran“, ett af dessa hjärtevarma bref, hvarur hans lifliga, känslofulla vänskap hörbart klappar oss till mötes, ännu efter det många årtionden hunnit göra ett och annat ord i skrifvelsen svårläst. Vi skola meddela brefvet så godt som fullständigt, tilläggande endast, att Lille kort förut låtit uppbygga åt sig i norra ändan af Mikaelsgatan den sedermera såsom skolhus välbekanta tvåvånings-stenbyggnaden, från hvars öfre våning man hade en förtjusande utsikt öfver Tölö viken och de då ännu späda träden i Kaisaniemi park. Kalliolinna ståtliga villa i Brunnsparken är uppbygd af Rabbe, däraf binamnet

ɩabenstein"; Lilles boning kallades af Nervander med ʀftning på egarens namn „palazzo di Piccolo".

Från B. O. Lille till F. Cygnæus.

Helsingfors den 21—23 juni 1844.

Saknade broder!

På stranden af Seine emottog du det första budskapet från ɔsterlandet och af mig; på Genferstranden hoppas jag nu min ndra hälsning och min hjärtliga tacksägelse för det så varma varet på den första träffar dig. Ja tack, broder, för denna dig å egna hjärtats värme, som från Seinen och Soini endast kan ttala sig på ett sätt. Huru den kändes i mitt sinne kan jag j bättre tyda än genom den försäkran, att ingen annan än du unnat till mig skrifva *så!* Ett djupt behof uppfyldes däraf, en tor saknad — och hvad du i din parisiska epistel gaf mig, har en egna art att icke kunna uttömmas. Den är mig städse ett ytt förråd af tröst och uppmuntran — så ofta för mig behöfliga - där är din ande, är du själf mig när. — Däraf uteslutes kväl naturligtvis icke längtan att åter förnimma något ifrån dig ch särdeles om dig själf, och ett hopp därom skyndar jag att ärmed förvärfva mig, sedan jag af din broder ändtligen fått eta hvar ett bref vid denna tid bör hinna dig.

Mycket vore åter att från hemlandet förtälja pilgrimen i järran, men det är i dag den 21 juni, själfva promotionsdagen, ch tiden knapp. Dröja åter får ej brefvet för att ej blifva ett vigt poste restante. Jag vill hjälpa det därmed, att jag denna ång är kort om mig själf. Väl framkallar dagen minnet af ra år tillbaka, minnet af så många svikna förhoppningar, men i gagnar nu att däröfver klaga. Fyra år äro dock i många inseenden ohjälpligen förlorade; det är det enda vissa. Gifve ud att hälst något under dem vunnits för framtiden!

Redan ha vi den 23. — Promotionsdagen hann jag ej längre; ı gick den dagen och den följande som vanligt. Om nå- ra timmar skall jag med alla de mina bryta upp till landet. — ıg begynner. Det viktigaste om mig själf är, att jag nu sitter h skådar ut från egna fönster öfver gröna lunder och blåa ɔar. Väl är mitt hus ej ett Kalliolinna (Rabenstein i vanligt l), men dock så vackert, att ingen excellens i Helsingfors så r. Mor och syskon ha omgifvit mig här fjorton dagar. Gum- m har på denna tid blifvit alldeles frisk, mina arma syskon o som de varit — sorg nog! Sommarn tillbringa de hos mig landet, och trifves den gamla, bli de hos mig i Sjundeå för tid. Så,, om ej annorledes, får jag dock familj och familje- ɔfnad. Mera hopp om något fullkomligare har jag ej nu än då g senast skref, och säkert är att jag ej kommer mig öfver

hafvet att söka därefter, erkännande likväl att rådet från dig va ganska godt. Om saker och i allmänhet om mig själf är ick mera tid och rum att tala.

„Ad majora" altså: Inom universitetet har strid rådt unde detta år. På det förflutnas strid kom den resolution från kans ler, till hvilken målet af prokuratorn insändes, att, när en mo tion af konsistoriales göres, men af rektor ej agréeras, skall de dock få rum i konsistorii protokoll och ofördröjdt till kansle insändas. Därpå följde en af rektor sökt försoning med Nord ström. För dig som historicus äro „faits" hufvudsak, och jag afhåller mig från alt kommenterande.

Här följa smärre universitetsnyheter, som må förbi gås, hvarefter Lille fortsätter sålunda:

Promotionsakten var vacker och balen ståtlig[1]). — — — (Ottelin) fick en lycklig ingifvelse att intala gubben Boucht att svara på en skål med stiftelsen af ett stipendium. Så har di fars efterträdare dock gjort något för sitt minne. Vid promotio nen saknades universitetets veteran Hällström, hvars minne re dan tillhör häfderna. I maj månad vid en examen förkylde han sig, och åtta dagar därefter var han kall för alltid. Studentkå ren följde honom till grafven; af studenter bars han ock dit Linsén går honom tätt efter. Läkarena borga numera ingen dag för hans lif, och han gäckar, säga de, dem ej mera. Sven Backmans öde är sorgligt. Han hoppades i Stockholm hinna fo sterjorden med lif, men afsomnade mellan Stockholm och Vax holmen. (Ångfartyget) „Solide" förde honom dock till Åbo, s han får hvila i fädernemull.

Universitetet, till hvilket ock hörde Frenckell, som fjorton dagar efter sin fru gick till hvila, har gifvit många offer unde ett år. Det nya undantränger, tyckes det, det gamla med makt Snart hafva de unga öfverhanden i vårt konsistorium: Med Ner vander får progessionspartiet ett mäktigt stöd. Till hans „me morabilia vitæ" hör att han af finska statskassan fått 5000 ru bel för sina meteorologiska undersökningar och i stället för Stor kyro samt snart blir professor, troligen utan specimen. Demi doffska priset sväfvar ock i fara för honom. När du kommer kan du få hälsa fyra nya „patres" utom den nämde: Palmén som redan specimineradt, Gyldén och Aminoff, ty Schauman ha dock svikit oss och sökt Kimito. Inga böner eller föreställnin gar ha kunnat beveka honom. Vi förlora mycket och råka stor förlägenhet. Under sommaren skall Aminoff utgifva ett ar bete i kyrkohistoria, i höst speciminera, och därmed är han obe stridligen teolog; han var ju förut filosof. På Borg och mig beror saken, och jag hoppas vi samvetsgrant skola ransaka vår

[1]) Här är en mindre bit af brefpappret sönderrifvet, hvarför d fyra följande raderna återgifvas i stympadt skick.

njurar. Det är eget, att rationalism ej väcker någon farhåga: en filosof anses här af flertalet alltid kompetent, men den arma pietismen, se den skyr man. Lars Stenbäck fick med njugga nöd pluralitet i konsistorium till „venia docendi", ehuru enhälligt gillad af fakulteten, och får bestämdt ingen „venia". Debatterna därom äro bland de märkvärdigaste i konsistorii annaler. När du kommer, får du troligen läsa dem i tryck och skall se att dina vänner, bland dem Grot, ej skämt ut sig.

(Kära gäster) ha vi haft och hafva än i staden. Först kom Castrén från sin (svåra resa); vi trodde honom förlorad, men han tyckes repa sig och ämnar i höst (företaga) nya färder till Sibirien på vetenskapsakademins i Petersburg bekostnad; så långt har han hunnit och dessutom fått halfva Demidoffska priset samt 1 000 rubel till tryckningskostnad för sin syrjänska grammatik. Mannen har gjort tillräckligt för sitt minne och — vår heder. Filosofiska fakulteten har bevisat sig kunna uppskatta hans förtjänster: utan tentamina fick han filosofielicentiatexamen och hatt jämte Törngren, Voldstedt, Nylander och Cannelin den 21. Holsti blef efter som licentiat. Omedelbarligen efter Castrén kom Lönnrot. Han njuter fem års tjänstledighet med full lön och reser nu öfver till de esters land. Nyligen anlände Kung Fjalar. Ännu icke har jag hunnit göra hans bekantskap; döm däraf huru mycken tid jag haft för dessa rader. Vid promotionerna får jag alltid släppa till. Skall jag tro Nervander, är Kungen Runebergs svagaste barn. Ett af de två lär fallet vara, att dikten antingen är hög öfver de flestas „captus" eller totalt förfelad, åtminstone lika mycket som „Frithiofs saga" enligt Runebergs dom. Någon entusiasm har den ej förmått väcka ens bland de sköna, så entusiastiska de äro för författarens person. (En sade honom på balen vid presentation: „skulle jag återkommit utan att ha sett Er, tror jag min man arresterat mig på sex veckor". — Spisar det?)

Ännu, broder Fredrik, har du ej fått ett ord till svar på ditt bref, och huru mycket blir här ej osagdt i dag? — Snellman står ock kvar som rektor. Om par år kan han vara Tengströms successor, men svärson troligtvis icke, ty dottern, kransbinderskan, lär bli Kellgrens. — —

Från din skola har jag varma hälsningar. Jag öfvervarade examen med stort intresse; alt gick bra. Lärarne äro alla utmärkta. Sist från dina närmaste. De (äro alla) vid hälsan; din mor på landet, August hade ej tid i går att skrifva. Hvad under! Jag lofvade (och har nu) hållit. Måtte du ej bli altför belåten med detta nyhetsregister. De resande säga dock att allt från hemmet intresserar. Du vet nu ändå litet huru här är. Ett skall tilläggas: vännen Kothen är guvernör och en mäktig man; en ifrig befordrare af Saima kanal, som är så godt som definitivt besluten. — Att du i S:t Petersburg skall ha 2500 rubel att lyfta bad August mig säga, jämte de broderligaste

hälsningar. Nu stå mina hästarförespända. Johanne skall firas på Sjundeå prästgård „en famille". Jag undrar, på hvilken alp du då är. Följe dig Herrans hand och beledsage dig, broder, åter i sinom tid. Låt dina vänner här ej komma i oro för dig och låt dem hälst emottaga underrättelserna genom den anspråksfullaste af dem. Din trogne broder.

B.

I Schweitz gjorde Cygnæus utflykter åt flere håll samt hade äfven lyckan att i detta land göra flere angenäma bekantskaper. Från hans vistelse i Schweitz äger man i behåll följande anteckning:

„Skön är ändå vår Herres värld! Ej ens i vårt eget land, tjusad af dess sommarkvällar, har jag känt det gamla kosmologiska bevisets oemotståndliga sanning så öfvertygande som i det, hvarifrån dessa rader skrifvas. I sitt slag är och förblir Schweitz ett monstrum — för att begagna handelsman X:s i Lovisa uttryck om sin äkta maka, då han ville gifva henne ett stort beröm. Spola bort, om du det förmår, dessa alper med alla deras appartinentier från Europa — och du har på ditt samvete synden att hafva tillfuskat en gigantisk platthet till råga på alla ej alldeles obetydliga, från hvilka världen nu redan ingalunda kan frisägas.

Men människan är ändå också god. Så ljuft det än är att se sköna länder för deras egen skull, är det dock — åtminstone för mig — ännu ljufvare att personligen lära känna de store män, hvilka andas dessa länders luft. Ingen finnes, som ej gärna önskar se dem, hvilka lärt honom det bästa han vet, hvilka uttalat i ord, färg, ton eller sten de varmaste, ädlaste, innerligaste känslor i hans själ, åt hvilka han ej själf förmått gifva uttryck. Få uppnå dock denna sin önskan." — —

Jämte utflykter till Mannheim, Heidelberg och andra sydtyska orter gjorde Cygnæus sommaren 1844 besök flerstädes i Schweitz, under hvilken tid många nya dikter nedskrefvos och bekymmerslöst sändes hem till det påtänkta dikthäftet. Slutligen begaf han sig öfver Simplon mot södern och upphann omsider Italiens gräns.

„Ändtligen står jag" — skrifver han — „klockan 5 e. m. den 25 september 1844 vid min älsta längtans mål. Domo d'Ossola är hunnet. Så snart man undsluppit de i det hela nog höfliga sardi-piemontesiska tullsnokarnes sax, vet man att Italien famnar en. Öfvergången från ett i luften, ehuru på granitbotten sväfvande Lappland till den härligaste italienska grönska är sagolik. Postiljonspisken synes en trollstaf eller än mer. Hus, lika hvita fågelbon, tyckas sväfva på den yppiga grönskan.

ir jag nästa gång står så nära Italiens gräns som nu, vet jag et mer än i denna stund. Var glad min själ likväl oaktadt n okunnighet eller rättare i följd däraf! Bär ej evigt ditt appland tryckande på dig, äfven inom det jordiska paradisets ortar!“

Först styrde Cygnæus kosan till Milano, där han bland nnat såg och gjorde bekantskap med Adelaide Ristori, om då ännu stod vid början af sin konstnärsbana, hvars lans vår landsman sedermera ofta gladde sig öfver att edan då ha förutsett. Också hyllade han den unga skådepelerskan i en inspirerad dikt. Öfver Genua, Verona och å vidare reste han därpå till Venedig, där han, sysselatt med arkivforskning, dröjde till slutet af året. Hans opp om rika skördar för de nordiska ländernas historia lef här väl icke i allo uppfyldt, men ett och annat lyckades han dock framleta, trots de österrikiska arkivtjäntemännens skuggrädsla, som i största möjliga mån hindrade honom att begagna det tillstånd Cygnæus af dåvaande guvernören i Venedig lyckats utvärka sig i fråga m sina forskningar.

Redan i början af sin vistelse uti Italien var Cygæus ej sen att göra bekantskap med dess mest framstående län och kvinnor, sannolikt rekommenderad till någon eller några af dem genom inflytelserika vänner och gynnare å de orter han tidigare besökt. Så fick han i Milano llfälle att lära känna Silvio Pellicos ungdomsvänner Manoni, Berchet och markisinnan Arcanati Visconti — hos ellico själf blef han sedermera införd i Rom. Likaså öt han af umgänge med framstående personer i Venedig, ir också ett par af hans större poemer nu uppstod, nämgen „Lord Byron“ samt den åt J. V. Snellman tillegde, af Cygnæus själf högt skattade och i själfva värket orslagna dikten „Främlingen på egen strand“. Det sistmda skaldestycket handlar, som bekant, om frihetshjälen Silvio Pellico.

Om Cygnæi afresa den 30 december 1844 från Veneg till Padua samt om hans färd från denna universitetsad öfver Rovigo till Bologna lämna oss de i denna uppts redan omnämda dagboksanteckningarna underrättelser.

Cygnæus, hvars lyras strängar denna tid hade så

många toner till pris af stora samtida: statsmän, skalder och sceniska artister, ägnade under hela sin resa endast en dikt, „Den döende fäktaren“, till lof af de bildande konsternas värk. Detta skulpturvärk talade mäktigare än alla andra antika dylika till hans känsla, likasom han bland moderna skapelser såg i det bekanta, af Thorvaldsen mäjslade Schweitzer-lejonet ett värdigt motstycke till den på sin sköld fallne fäktaren. — Rörande målarkonstens mästarevärk, hvilka i ymnighet mött honom redan i Paris, är han ännu ordkargare. Endast en anteckning åt detta håll hafva vi anträffat af Cygnæi hand. Den är nedskrifven i Bologna och gäller Rafaels heliga Cecilia. Om denna tafla yttrar han:

„I Bologna såg han Rafaels Cecilia“, skrifver Ehrensvärd, menande därvid: „vare nog sagdt om Bologna“. Månget år har förgått sedan jag läste de Ehrensvärdska orden, men den utlefvade tiden hade ej afkylt min brinnande längtan att veta hvarför den store gengångaren från förflutna konstperioder aktade en enda tafla värd så mycken uppmärksamhet, att han för den allena förbisåg en sådan stad som Bologna. Jag tror likväl ej att jag därom begärt upplysning af någon. Åtminstone hade jag (i så fall) ingen fått. I dag har jag, ehuru vid den mulnaste, töcknigaste blick, som Italiens himmel kan kasta ifrån sig, fått upplysning om saken. *Jag har sett Rafaels Cecilia.*

Här i Bologna sannolikt inspirerad af sitt raskt fattade beslut att föra „ett slags dagbok“, föll Cygnæus på den tanken att inbjuda allmänheten i Finland att andligen följa honom på hans irrfärder förmedels en tidskrift, som han ville benämna „Några ögonkast kring Europa af en förbigående“, och hvilken äfven utbjöds till prenumeration genom tidningsexpeditionen i Helsingfors. Företaget rönte ingen framgång, och af planen vardt intet, hvilket flere år därefter gaf Cygnæus anledning till harmfulla utgjutelser mot sitt fäderneslands i detta fall visade „humana likgiltighet“.

Från Bologna begaf sig Cygnæus till Florens, där han fick fröjda sig öfver prins Louis Lucien Bonapartes „nobla artighet“ mot den finske lärde, samt tog därpå vägen öfver Livorno, San Stefano och Civita Vecchia till den eviga staden. Om färden från Livorno samt om de äfventyr af hvarjehanda slag han därunder upplefde har han

örligt berättat i uppsatsen „Min första Romresa", som går i sjätte bandet af hans samlade arbeten och till hvilen vi hänvisa läsaren. Vi nämna endast att han på karavalens sista dag i början af februari anlände till Rom, lär vi skola uppsöka honom i en följande uppsats.

ammalkatolicismen och dess ledande män i Europas romanska länder.

III.

Italien, Spanien och Portugal.

Den gammalkatolska rörelsen har fått inträde till och ıd i så ärkekatolska länder som Italien, Spanien och Porgal, där de yttre förhållandena visserligen varit för dennma högst ogynnsamma, de hittils uppnådda framgånrna obetydliga och framtidsutsikterna kanske ej de ljuıte, men där likväl åtskilliga frön till en mera liberal ı kristlig katolicism utsåtts, af hvilka ett och annat lycts utveckla sig och bära frukt.

Jämfördt med Spanien och Portugal, erbjuder *Italien* rför en vida lämpligare jordmån, ja, af vissa omständiger skulle man vara berättigad vänta att en kyrklig påttfödelse här tämligen lätt skulle kunnat genomföras. Italien har nämligen under skilda tider flere och mäka stämmor höjts för en reformation af den katolska kyrı. Vi erinra om Arnold af Brescia, hvilken väldigt preade mot påfvedömets och kleresiets förvärldsligande, n härför dömdes och afrättades 1155, samt dominikanernken Hieronymus Savonarola, en onekligen reformatok personlighet, som med en profets nitälskan dundrade t fördärfvet både i kyrkan och staten, men äfven han ndes till döden och brändes å bålet 1498. Också refortionstiden uppvisar i Italien ett icke ringa antal frisinle katoliker, och efter den tiden hafva män sådana som ɔlo Sarpi och Scipio di Ricci uppträdt som målsmän

för kyrkliga förbättringar. Och under innevarande århundrade, långt före det vatikanska konciliet, hafva en Gioberti och filosofen abbé Rosmini-Serbati arbetat i reformatorisk riktning, hvarjämte de politiska rörelser, som afsågo det styckade Italiens förening till en enda stat, erbjödo anledningar till och åtföljdes af försök till liberala omskapningar inom landets katolska kyrka. Af dessa rörelser grepos ej blott lekmännen, utan ock en stor del af prästerskapet och munkarna. Inom norra Italien hade de till en tid en ledare uti en numera afliden grefve Tasca, men en vida större utsträckning togo dessa sträfvanden i södern, i konungariket Båda Sicilierna, där dominikanermunken Luigi Prota-Giurleo och fyra hans ordensbröder i klostret San Domenico Maggiore i Neapel 1862 bildade ett sällskap, kalladt *Società Emancipatrice e di mutuo Soccorso del sacerdozio et laicato italiano,* hvilket slutligen utom lekmän omfattade ända till 1100 präster och 3 biskopar och till och med gynnades af en kardinal, Andrea i Neapel. Detta sällskap uppstälde såsom sitt program: i politiskt hänseende att stödja regeringen i förvärfvandet af Rom såsom landets hufvudstad, i andligt hänseende att, dock utan någon förändring i kultens yttre former, återvinna åt kyrkans tre stånd — biskopar, präster och diakoner — de rättigheter, som usurperats af och koncentrerats i påfvens person och sålunda skapat hans autokratiska makt öfver kyrkan. Detta program synes sålunda vara af den natur, att det å ena sidan bort injaga värklig skräck hos vatikanen och å andra sidan vinna regeringens understöd och medvärkan. Ty redan nu hade den världsliga makten kommit i en mycket skef ställning till påfvemakten därigenom, att den förra lagt under sig större delen af påfvens världsliga besittningar. En reformrörelse, gående ut på upprättandet af en katolsk nationalkyrka, mer eller mindre oberoende af påfven, skulle därför, tycker man, kunnat med säkerhet påräkna regeringens sympati och understöd.

Icke häller kan statens författning sägas lägga några oöfvervinneliga hinder i vägen för uppkomsten och utvecklingen af kyrkosamfund, hvilka i lära och disciplin intaga en annan ståndpunkt än det påfliga. Ty grundla-

gen, som, införd i Sardinien 1848, så småningom blef gällande öfver hela halfön, stadgar visserligen att den romersk-katolska religionen är statens enda religion, men åt andra religionsbekännare medgifves dock en viss frihet: de uteslutas icke från åtnjutandet af borgerliga och politiska rättigheter, deras förmåner och skyldigheter bestämmas af den lagstiftande makten, och denna kan af redan antydda skäl ej gärna värka i exklusivt påfvisk anda.

Men i stället för att begagna sig af dessa gynnsamma omständigheter, handlade regeringen i alldeles motsatt riktning. Med bajonetter kufvades den af grefve Tasca ledda örelsen i norra Italien, och äfven reformsträfvandena inom Båda Sicilierna undertrycktes af regeringen. Långt ifrån tt understöda det nämda sällskapet icke blott ödmjukade on sig själf inför påfven, utan dref äfven prästerskapet ll underkastelse samt undandrog detsamma all materiell jälp för de tjänster det gjort fäderneslandet. Många af essa präster och munkar hade personligen deltagit i be-ielsekriget, på slagfältet erbjudande religionens tröst åt ihetens martyrer, samt efter bästa förmåga sökt lugna e af hierarkin skapade faktionerna. Och regeringen sakade ingalunda medel och utvägar att hjälpa och uppeålla dessa reformvänliga andlige, ty dels hade iudragninen af munk- och nunneklostren i Båda Sicilierna tillfört ensamma betydande inkomster, dels hade hon genom ett ags neapolitansk hofbiskop, som sedan århundraden tillaka stod fullkomligt oberoende af påfven, makt att tillitta präster ej blott vid armén och flottan, utan äfven i en ängd pastorat, hvilka 1861 ytterligare ökats med alla em, som förut lydt under de nämda klostren. Men regengen underlät icke blott, som sagdt, att lämna materielt stånd, utan för att blidka vatikanen upphäfde hon 1867 ıder Ricasolis ministèr det omtalade hofbiskopsämbetet h stälde de under detsamma lydande prästerna under spektive biskopars jurisdiktion. Härigenom sattes kuan i stånd att tysta de reformifrande andlige, ty hvar h en af dessa måste för att få bibehålla sin plats inför n biskop afsvärja sitt förflutna, något som blott ett fål hade nog mod eller rättare tillräckliga materiella rerser för att vägra. En kraftig ansats till bildandet af

en nationell katolsk kyrka var sålunda omintetgjord och en betydande fond af intellektuell och moralisk kraft gagnlöst förslösad, alt hufvudsakligen genom regeringens förvända åtgärder, hvilka sedermera i alla fall visade sig icke vara annat än bedrägliga missräkningar.

Omsider inträder det märkliga året 1870, då det vatikanska konciliet den 18 juli besluter den kända ofelbarhetsdogmen och därmed gör påfven allsmäktig i hvad som rör kyrkans lära och disciplin, men då äfven italienska trupper den 20 september intåga i Rom och göra fullständigt slut på påfvens världsliga makt. Den eviga staden, residensorten för Petri efterträdare, befinner sig sålunda i den italienska konungens händer, och man hade väntat att såväl denna stad som hela Italien nu skulle hafva genomfläktats af en friskare andlig luft, en sannare kristendom och ett renare evangelium. Detta uteblef väl icke helt och hållet, men i stort sedt utöfvade det skedda ett högst obetydligt inflytande på den kyrkliga reformrörelsen. Regeringen kom visserligen i ett ännu mera spändt förhållande till vatikanen, men hon visade ingalunda någon benägenhet för kyrkliga förbättringar. Hon måste också akta sig för att såra de känslor af vördnad för påfven, hvilka voro så djupt rotade hos en stor del af hennes egna undersåtar, på samma gång hon måste söka undvika att råka i konflikt med utländska katolska stater. Hon var ju för öfrigt representant för en modern rättsstat, hvilken enligt den allmänna opinionen ej har att befatta sig med kyrkliga angelägenheter, för hvilken det är likgiltigt om folket har någon religion eller hvilken det har, blott det blindt lyder statens lagar. Hvad åter påfven beträffar hade konciliets dekret tydligen skaffat honom en ökad, ja nästan obegränsad andlig myndighet, och hans motgångar i fråga om de världsliga besittningarna hade förvärfvat honom martyrglorian äfven i många italienares ögon och vid honom närmare fäst prästerskapet, hvilket senare dessutom genom sin uppfostran och ännu mer genom den kyrkliga disciplinen gjorts obenäget för skiljsmässa från eller opposition mot sitt öfverhufvud. Och at lekmännen voro somliga fullt ut lika klerikalt sinnade som prästerna: för allmogen, särskildt på landet, var och är

madonnan mera känd än Kristus; andra åter, i synnerhet bland de så kallade bildade klasserna, voro fullkomligt likgiltiga för eller till och med fiendtliga mot all religion, hvartill orsaken till stor del får sökas dels däri, att den framstälts för dem i osmakliga former, dels däri, att prästerna genom bristande bildning eller dålig vandel väckt afsmak för själfva religionen. I öfrigt fans hvarken hos lekmän eller andlige någon lifligare håg för ideella frågor, utan upptogs nästan hvar och en uteslutande af sina egna materiella intressen, hvarjämte den allmänna uppmärksamheten i synnerlig grad sysselsattes såväl af de politiska omhvälfningarna i Italien som af den pågående kampen mellan Tyskland och Frankrike. Slutligen torde man ej häller hafva fullt klart insett de farliga konsekvenser, som kunde dragas af de vatikanska dekreten. Af dessa och väl äfven andra orsaker låter sig förklaras, hvarför icke redan nu kraftigare ansatser till kyrkoreformatoriska omgestaltningar framträdde.

Men dylika saknades emellertid icke alldeles, icke ens under året 1870. Märkligt nog utgå dessa allra först från Hyacinthe Loyson, hvilken i ett bref af samma dag som de vatikanska dekreten till Joseph Massari, en framstående medlem af det italienska parlamentet och en fast förespråkare för samvetsfriheten, på dennes förfrågan hvad som under nuvarande förhållanden borde göras föreslår att en kraftig protest mot dekreten borde höjas af såväl präster som lekmän. Hvilken vikt, som fästes vid detta bref, framgår däraf, att det vid jultiden upplästes i själfva parlamentet och där mottogs med bifallsyttringar. Vidare låter Hyacinthe Loyson i en appell af juldagen 1870, ställd till de katolska biskoparne i hela världen, besvärja dessa att göra ett slut på den latenta schismen inom katolska kyrkan samt tydligt förklara hvilken ställning de troende hade att intaga till nämda dekret. Appellen offentliggjordes i en af Roms konservativa tidningar, „La Libertà", men med den påföljd, att denna konfiskerades af regeringen.

Till dessa ansatser kan också räknas upprättandet af ett italienskt bibelsällskap i Rom, därvid Hyacinthe Loy-

son den 4 mars 1872 höll ett invigningstal om bibelläsningen, hvilken af honom på det varmaste förordades.

Och ännu afgjordare måste dit räknas bildandet af en gammalkatolsk komité i Rom, hvilken i maj 1872 uppställer ett program af hufvudsakligen följande innehåll. Komitén är bildad för att „utgöra ett försvar för den katolska tron mot de senare tidernas nyhetsmakeri och för främjandet af en disciplinär och moralisk reform i kyrkan". Den bygger sitt värk på „Jesus Kristus såsom den gudomliga grundvalen", erkänner „jämte den Heliga Skrift alla den katolska kyrkans traditioner af gudomligt ursprung och alla hennes legitima dekret", men förkastar afgjordt alla hennes mänskliga traditioner och missbruk, särskildt det vatikanska konciliet och de af detta promulgerade dogmerna. Den fordrar en reform af den katolska kyrkan, hvilken reform bör hafva till utgångspunkt de förhållanden, som rådde före kyrkornas delning, och till syftemål de kristna kyrkornas enande, hvilket bör åvägabringas med de åtta första århundradena af kyrkans historia som grund. Den vill på intet vis skilja sig från den katolska kyrkan för att bilda en ny sekt; den erkänner hennes legitima auktoriteter, men yrkar därjämte på det kristliga samvetets oförytterliga rättigheter. Slutligen framhåller programmet önskvärdheten af att de reformkomitéer, som organiserats inom romerska kyrkan, måtte träda i förbindelse med hvarandra, på det att motstånds- och reformrörelsen måtte erhålla enhet i ledning och träffa förberedelser för ett värkligen fritt och ekumeniskt kyrkomöte.

Härmed tyckes frågan om en reform af den katolska kyrkan i Italien för en tid hafva fått hvila. Rörelsen fortlefver visserligen, men ger inga nämnvärda lifstecken från sig förr än 1876, då den på en gång kraftigt flammar upp igen. Detta år sammanträdde en synod, som den 6 januari utsåg den ofvannämde Prota Giurleo till biskop för en oafhängig katolsk nationalkyrka, och omfattades denna kyrka då af icke mindre än 240 präster och öfver 10 000 lekmän. Men den lifliga reformvärksamheten afstannade lika plötsligt som hon framträdt. Den entusiasm, som så öfverraskande flammat upp, var oförmögen att öfvervinna de mötande svårigheterna, och hvarken den nya

biskopen eller hans anhängare visade sig sin uppgift vuxna. Prota Giurleo försvinner från skådeplatsen, men förblir likväl sin öfvertygelse trogen, hvaremot de präster, som slutit sig till rörelsen, mestadels återvända till den romerska kyrkan. Den oafhängiga katolska nationalkyrkan befinner sig sålunda snart utan både hufvud och lemmar.

Reformplanerna hafva emellertid icke för beständigt skjutits åt sidan. Så omtalas år 1880 en gammalkatolsk församling i Genua, och följande år återupptagas i självfva Rom försöken att grundlägga en katolsk kyrka, renad från den påfviskas irrläror och missbruk. Det är grefve Enrico di Campello, som nu ställer sig i spetsen för rörelsen. Denne man, som då var kanoniker vi kristenhetens första katedral, S:t Peterskyrkan i Rom, utmärker sig för stor reformvänlighet och energi samt framför alt för en orubblig öfvertygelsetrohet. Redan under Pius IX:s tid hade Campello flere gånger varit betänkt på att lämna den romerska kyrkan, men af undseende för påfvens person hade han afstått därifrån; under Leo XIII åter, som svek alla liberala förväntningar om en försoning mellan kyrkan och staten, finner han sig nödgad att utföra sin plan. Stärkt af den gudomlige mästarens oförfalskade läror, vill han härefter med öppen panna bekänna sig „såsom kristen utan skrymteri och såsom italiensk medborgare utan fosterlandsförrädarens mask“. I en skrifvelse af den 13 september 1881 till kardinal Borromeo afsäger han sig därför frivilligt sitt höga ämbete vid S:t Peterskyrkan, angifvande såsom skäl härför bland annat, att han vill kämpa för Kristi rena evangelium och finna frid för sin själ, och uttryckande det hopp att han måtte få många efterföljare. Samma dag meddelade Campello i „den evangeliska kyrkan“, den biskopliga amerikanska kyrkan i Rom, personligen sin brytning med påfvedömet, hvarvid han yttrade att han i mer än tjugu år kämpat mot katolicismens osmakligheter och motvilligt burit lögnens fjättrar, men nu öfverlämnat sig åt Kristi nåd med visshet att hafva funnit den eviga välfärd, som han ej lyckats finna inom påfvekyrkan. Man skulle häraf kunna föranledas tro — såsom också många då gjorde — att Campello öfvergått till protestantismen, men detta bestrider han själf på det uttryck-

ligaste i ett bref af den 12 januari 1882 till Hyacinthe Loyson, hvilket denne uppläste från predikstolen i sin kyrka i Paris. I detta yttrar Campello bland annat: „Jag har aldrig slutit mig till något af de talrika samfund, som visserligen äro kristna, men lösryckt sig från den allmänneliga kyrkans gemenskap .... Då jag upphörde att vara papist, så skedde det för att jag i sannare mening skulle blifva katolik". De anförda orden visa på det klaraste Campellos intima andliga frändskap med gallikanerna i Frankrike och gammalkatolikerna i Tyskland. Också hälsade de senare hans uppträdande med stor sympati, och den 25 mars 1882 hafva gammalkatolikerna i Baden, samlade till möte i Freiburg, hvari äfven biskop Reinkens deltog, skriftligen för Campello uttryckt sin glädje öfver den positivt kristliga ställning han intagit i sin kamp mot påfvedömet, och sin förhoppning om att Italiens och Tysklands gammalkatoliker måtte gå hand i hand för en reform af den katolska kyrkan.

Grefve Campello tog omedelbart itu med sitt reformarbete, i det han dels höll uppbyggelsemöten, dels, den 25 januari 1882, stiftade den italienska katolska kyrkans S:t Paulusförening, dels äfven började utgifva en tidning, „Il Labaro" (korsets fana), med hufvuduppgift att värka för „att den jäsande fiendskapen mellan stat och kyrka i Italien måtte utplånas samt att patriotismen och en från romersk vidskepelse frigjord religiositet sida om sida med hvarandra måtte rotfästas i det italienska folkets hjärtan". Campello vann snart efterföljare och anhängare. Den 3 april 1882 utträdde en Cruciani, kyrkoherde i Rom, ur den påfliga kyrkan under iakttagande af samma yttre former som Campello. Och så småningom bildades en församling, så att regelbunden gudstjänst kunde firas från och med den 25 januari 1883. Samma år beseglades det nya samfundets gemenskap med kristkatolska kyrkan i Schweiz och den biskopliga i Förenta Staterna, i det att den förras biskop, Herzog, på uppdrag af biskopen af Long Island, som har under sin vård de biskopliga församlingarna på Europas kontinent, den 8 april i amerikanska kyrkan i Rom konfirmerade sju gammalkatoliker och utdelade nattvarden åt Campello och Cruciani.

En synnerligen märklig akvisition gjorde den italienska nationalkyrkan sistnämda år, då mgr Savarese den 8 december i bemälda amerikanska kyrka förklarade sig för gammalkatolik. Sedan 1858 hade denne man tillhört den romerska kurian, var nu påflig husprelat, känd som en framstående teolog, god predikant och skriftställare samt i öfrigt utmärkt för en ren och hederlig vandel. Hans brytning med Rom väckte den största uppmärksamhet, och hans inträde i det reformerade kyrkosamfundet ingaf detta de största förhoppningar, hvilka likväl, såsom vi framdeles få se, svekos. Han blef omedelbart reformrörelsens främsta ledare och har uträttat ej så litet för dess främjande. Bland annat har han utarbetat en liturgi, som ännu i dag begagnas af de italienska gammalkatolikerna. En annan värdefull vinst gjorde kyrkosamfundet samma år, då den 22-årige subdiakonen Filippo Cicchitti-Suriani slöt sig till detsamma. Af Campello och Savarese sänd till Bern, fullbordade han vid därvarande katolskt-teologiska fakultet sina studier och prästvigdes af biskop Herzog.

Öfverhufvud var året 1883 synnerligen gynnsamt för den nya kyrkan. Hon har nu sitt eget prästerskap, regelbunden gudstjänst och drifver en lyckosam propaganda. Den 25 januari 1884 kunde hon under stort tillopp af människor och med glad förtröstan på framtiden fira första årsdagen af sin grundläggning. Den lilla gudstjänstlokal, där hon till en början samlats, hade hon efter ett halft år fått utbyta mot en större, och äfven denna visade sig snart otillräcklig. En aftonskola för handtvärkare hade af församlingen upprättats och omfattades med alt lifligare intresse, så att elevantalet inom kort uppgick till sextio. Och rörelsens tidningsorgan, „Il Labaro", vann alt allmännare spridning. Med sina trosfränder i Tyskland knyta Italiens katolska reformvänner officiell förbindelse genom att sända en adress till den gammalkatolska kongressen i Krefeld. Dessa framgångar och åtgärder kunde naturligtvis icke i längden med tystnad åses af den romerska kurian, utan slungar hon den 29 september 1884 bannstrålen mot de italienska gammalkatolikerna, mot hvilken dessas ledare den 6 påföljande oktober inlägga en skarp protest.

Äfven under det följande året gör reformrörelsen i

Rom framsteg, och 1886 räknar den här ej mindre än 8 präster, bland dem Renier, en ättling af Venedigs sista dogefamilj, f. d. husprelat hos Pius IX samt bekant som en framstående skriftställare och utmärkt predikant. Gudstjänst förrättades hvarje söndag både för- och eftermiddag. En egen författning ger ordning och stadga åt det hela. Alt såg sålunda ytterst lofvande ut, men helt oväntadt frambröto svårigheter, hvilka i ett nu kullstörtade hela byggnaden.

Genom jesuitintriger stegrades hyresbeloppet för gudstjänstlokalen till en sådan höjd, att den måste lämnas, och den nya lokal som anskaffades visade sig för ändamålet olämplig. Så utbryta misshälligheter mellan ledarne, i det att de mera reformifrande och handlingskraftiga Campello och Suriani stöta på ständigt motstånd från Savarese, hvilken är af en mera passiv natur, mera konservativ och betänksam och vill inskränka sig till protesten mot den påfliga ofelbarheten. En skiljedomstol, som tillsatts för att slita tvisterna, förklarade enhälligt att Savarese hade orätt, men i stället för att underkasta sig utslaget återvände denne till romerska kyrkan, där han sedan af påfven uppbär en årlig pension. Ett rykte, som samtidigt sattes i omlopp, att äfven de öfriga prästerna tänkte återgå, vederlades med skärpa i en skrifvelse, som Suriani i egna och kollegers namn offentliggjorde den 27 juni 1886. Efter Savareses affall blef Renier erkänd såsom församlingens i Rom chef, men visade sig snart olämplig för denna uppgift. Emellertid hade rörelsens ledare kommit till den bestämda uppfattningen, att Rom tils vidare icke erbjöd någon gynnsam jordmån för en kyrklig reformvärksamhet, utan att denna borde förläggas till en annan del af Italien.

Sedan arbetet sålunda nedlagts i Rom 1886, begaf sig Campello till England, där han rönte stort tillmötesgående och erhöll understöd af anglo-kontinentala sällskapet och i all synnerhet af ärkebiskopen af Dublin. Men om någon tid återvände han till sitt fädernesland för att fortsätta sin värksamhet, men icke nu i hufvudstaden, utan i sin fädernebygd, Umbrien. Till en början mottogs han här alt annat än välvilligt, ja pojkar förföljde honom till och

med med stenkastning. Men trots alt fortfor han dock att oförtrutet värka för sin sak, höll regelbundna föredrag, hvilka gjorde lycka och talrikt besöktes, mestadels af unga män. På detta sätt har Campello, understödd af några medhjälpare, under de senaste åren uppdrifvit den gammalkatolska rörelsen i Umbrien till en viss lifaktighet. Några egentliga kyrkoförsamligar hafva väl ännu icke bildats, men reformen har vunnit fotfäste och utgångspunkter i åtskilliga missionsstationer. Vi nämna här de viktigare af dessa och deras ledare jämte ett och annat om tillståndet i dem i slutet af 1888.

En dylik station är Terni, hvars ordinarie föreståndare är den unge nitiske Boccaccio, men som under dennes bortavara för fullgörandet af sin värneplikt provisoriskt leddes af Campello och professor Ambrosi. Någon särskild kyrka hafva rörelsens anhängare icke, utan firas de egentliga gudstjänstförrättningarna i en större sal. De äro dock ej talrikt besökta, hvartill orsaken angifves vara den mindre lämpliga tiden, men följas med allvar och uppmärksamhet af åhörarne. Om lördagarna hållas i en mindre sal så kallade konferenser, i hvilka arbetare flitigt deltaga. Man har äfven haft blicken riktad på nödvändigheten af att hos barnen inplanta det unga kyrkosamfundets läror och åsikter, och för detta ändamål upprättat en särskild skola, som med ifver och intresse omfattas af såväl föräldrar som barn. En annan station är Arrona, hvarest Campello själf är bosatt och innehar den ordinarie ledningen af stationen, men biträdes af en ung man Ugo Joanni. Äfven här hållas aftonkonferenser, bestående af psalmsång, bön, kortare religiösa tal samt tolkning af dagens evangelium, hvarvid vers för vers enkelt och lättfattligt utlägges, hvilket senare tydligen är af stor vikt, då det gäller en publik, som äger så ringa kännedom om själfva Skriften. Konferenserna hållas i en sal, den största i Arrona, och är vanligen hvarenda plats upptagen af åhörare, mestadels tillhörande medelklassen. Äfven många kvinnor infinna sig, ett betydelsefullt tecken, då man betänker den romerska kyrkans ofantliga välde öfver just detta kön. Söndagsmorgnarna håller Campello gudstjänst i sitt eget hus. Den tredje missionsstationen, Terentillo, är anför-

trodd åt den nyssnämda professor Ambrosi, hvilken förut jämte Renier utöfvat missionsvärksamhet i Rom. Ej häller här har man egen kyrka, utan hållas konferenser och meddelas skolundervisning turvis hvarje afton i en sal, hvaremot den egentliga söndagsgudstjänsten firas i ett mindre rum. Såväl gudstjänst som konferenser och skola omfattas med lifligt deltagande. Reformrörelsens anhängare i dessa näjder uppgå till ej mindre än 4 000 personer, och anses antalet kunna ökas, om stationen finge egen kyrka. Ambrosi är i hela trakten föremål för stor aktning och tillgifvenhet samt utvecklar en rastlös värksamhet under regelbundna missionsresor till aflägsna byar och besök hos fattiga och sjuka.

De nämda tre orterna utgöra de nuvarande hufvudstationerna för den katolska reformrörelsen i Umbrien. Men därjämte företager Campello esomoftast missionsresor till skilda delar af landet för att genom föredrag och predikningar värka för sin saks framgång. Så höll han helt nyligen i den rymliga stadsteatern i San Remo ett föredrag om nödvändigheten af och målet för en katolsk kyrkoreform, hvilket föredrag gjorde ett djupt intryck på den talrika publiken och rönte ett entusiastiskt mottagande. Långt flere stationer anses också med lätthet kunna upprättas, därest man ägde tillräckliga penningmedel och större tillgång på dugliga präster. Den kännbaraste svårigheten är saknaden af ordentliga gudstjänstlokaler, och är man därför allvarligt betänkt på anskaffandet af sådana, hvarvid man hoppas på hjälp från England. I Arrona har man redan inköpt tomtplats för egen kyrka. Hvad åter bristen på präster angår, skulle den lätt kunna afhjälpas, om man ville mottaga de romerska andlige, som erbjuda sig. Men man aktar sig visligen för att göra detta, enär erfarenheten visat att dylika oftast äro män med mindre fläckfritt rykte och sålunda olämpliga att ställas i spetsen för en rörelse, som afser utbredandet af en mera biblisk lifsåskådning och en renare kristlig vandel. Därför önskar man på det ifrigaste att få grundad en särskild läroanstalt för utbildandet af nationelt katolska präster, hälst i Pisa, där en af gammalkatolicismens förnämsta banér-

förare i Italien, den ofvan omtalade Cicchitti-Suriani, nu är anstäld som professor i filosofi.

Klart är emellertid att de italienska gammalkatolikerna alt fortfarande hafva många svårigheter att bekämpa och vidriga obehag att utstå. Af den romerska kyrkan förföljas de med det mest glödande hat, och af de många olikartade protestantiska samfund, som nu söka utbreda sig i Italien, hafva de snarare olägenhet än fördel. Och hvad som kanske är ändå mera nedslående, de mötas af en slö indifferentism hos de högre klasserna, af vidskepelse och fördomar hos de lägre. De kunna ej påräkna något stöd hos regeringen, och de sakna tillräckliga pekuniära subsistensmedel. Under sådana omständigheter måste de naturligen söka hjälp och uppmuntran utifrån och vända sig därför till sina egentliga trosfränder i andra länder och i all synnerhet till anglikanska kyrkan. Af det föregående framgår också i hvilken intim förbindelse de stå till gallikanerna i Frankrike, kristkatolikerna i Schweiz och gammalkatolikerna i Tyskland. Men det värksammaste biståndet erhålla de likväl från England, dels i form af penningebidrag, dels äfven genom att den anglikanska kyrkan tagit dem under sin vård, i det att biskopen af Salisbury provisoriskt utöfvar den högsta ledningen öfver dem.

Uppmuntrade från dessa håll och besjälade, som det vill synas, af värkligt kristligt allvar, arbeta Italiens gammalkatoliker med en viss förhoppning att se sina leder alt mer och mer fyllas, en förhoppning, som många, särskildt deras engelska vänner, anse ega goda utsikter att förvärkligas.

Den nu pågående italienska reformrörelsens egentliga grundläggare och utbredare är, efter hvad vi funnit, grefve Campello, hvilkens värksamhet alt ifrån hans brytning med papismen 1881 vi ofvan skildrat. Vi bifoga här några uppgifter om denne mans tidigare lefnadsöden. Enrico di Campello, tillhörande en gammal italiensk greflig ätt, föddes i Rom den 15 november 1831 och lämnade redan vid 9 års ålder hemmet för att inträda i en adlig läroanstalt. Utan inre kallelse, men på grund af politiska förhållanden infördes han på den prästerliga banan. Så-

väl hans far som farbroder hade nämligen spelat en mera framstående roll i romerska republiken af år 1849, och det var för att försona sin släkt med påfven som den unge Enrico förmåddes att ägna sig åt teologiska studier. Dessa leddes till en början i Tivoli af jesuiter, hvilka genom de kända medlen snart lyckades hos lärjungen inplanta hängifvenhet för hans bestämmelse. Sin vidare utveckling erhöll han i akademin för adliga präster i Rom, och efter rastlöst bedrifna studier därstädes prästvigdes han den 2 juni 1855. Knappast blifven präst, mottog Campello doktorsvärdighet och invaldes till medlem af flere vetenskapliga, literära och allmännyttiga föreningar, men ägnade sig samtidigt åt predikoverksamhet. År 1861 tillträdde han befattningen såsom kanoniker vid Liberianska basilikan, hvartill han utnämts af Pius IX, men rönte ett kallsinnigt mottagande af sina ämbetsbröder dels på grund af sin snabba befordran, dels på grund af det allvar, hvarmed han hängaf sig åt sitt prästerliga kall. Under tiden börjar han dock känna sig alt mer oroad i sitt samvete, och för att om möjligt häfva denna oro sysselsätter han sig med undervisning i en oansenlig aftonskola i Rom, men fortfarande förföljd af sina vedersakare, nödgas han omsider afstå från detta arbete, som blifvit honom kärt. Påfven Pius, som var honom ständigt bevågen, förflyttade honom därefter i slutet af 1867 som kanoniker till vatikanska patriarkal- eller S:t Peterskyrkan i Rom, och mottogs han välvilligt af sina nya kolleger. Snart föll han emellertid ånyo i tungsinthet såväl i följd af det mekaniska och andefattiga mässläsandet som af tanken på det förestående konciliet, hvarför han ägnade sig åt bibelförklaringar och andra uppbyggelseöfningar i en mindre kyrka, som hufvudsakligen besöktes af arbetere. Vatikanska dekreten och Roms intagande lugnade ej hans oro; han förlorade nu både aktningen och kärleken för den romerska kyrkan. Vid denna tid trädde han i förtrolig förbindelse med åtskilliga gamla lärda och fromma präster, hvilka af de höga prelaterna voro förbisedda och ringaktade, och några år därefter, mot slutet af Pius IX:s pontificat, framställde han för dessa präster ett förslag, som af dem efter mycket betänkande gillades, nämligen att bilda „en ita-

liensk katolsk förening för återvinnandet af det kristna folkets och i all synnerhet de romerska borgarnes vederbörliga rättigheter", detta i syfte att vid nästa val utse en påfve på en gång benägen för försoning med Italien och för genomförandet af reformer inom kyrkan. Om ett par månader yppades emellertid föreningens tillvara af en tidning, hvilken liksom sedermera de öfriga liberala tidningarna gjorde sig lustig öfver programmet, under det de klerikala bladen slogo häftigt alarm, och påfven utslungade en allmän exkommunikation öfver föreningens medlemmar. Dessa förhållanden ådagalade till fullo att föreningen stod isolerad och vanmäktig, och då dessutom Pius IX dog och den nye påfven, förställsam och till en början omgifvande sig med ett sken af liberalitet, snart nog genom flere handlingar visade att vännerna af en reformerad kyrka och af ett jordiskt fädernesland af honom intet hade att hoppas, utträdde Campello; som sagdt i september 1881 ur den romerska kyrkan. Tilläggas kan att Campello aldrig var någon ögontjänare hos de höga prelaterna i Rom, men han åtnjöt icke desto mindre under hela sin prästerliga tjänstgöring inom romerska kyrkan aktning och tillgifvenhet från flere af dem, och han å sin sida bevarar dem i ett kärleksfullt minne.

I *Spanien* har inkvisitionen och jesuitismen, en Torquemada, en Ferdinand Catholicus, en Filip II så grundfäst den äkta romerska tron, att i öfrigt frisinnade spanska grundlagar under vårt århundrade stadgat: „spanska folkets religion är och skall alltid förblifva den romerskt-katolskt-apostoliska, den enda sanna religionen; spanska folket förbjuder hvarje annan religions utöfning". Liknande bestämmelser återfinnas väl icke i den nu gällande grundlagen, men den romerskt-katolska läran är äfven af denna erkänd för statsreligion och andra bekännare åtnjuta icke religionsfrihet, endast samvetsfrihet. Alla „yttre manifefestationer" af de senares gudstjänst och andaktsöfningar äro förbjudna, ett stadgande af en så obestämd och tänjbar innebörd, att det lämnar vederbörande tillfälle att ingripa, så snart en bibel utbjudes till salu, ett kapell öppnas, därifrån ljussken synes eller sång höres, eller blott

en yttre inskription angifver en gudstjänstlokal. Korteligen, den medgifna friheten är så inskränkt och fattad i en så jesuitisk anda, att den sätter den romerska kyrkan i stånd att förekomma och undertrycka alla kyrkliga lifsyttringar hos annorlunda tänkande.

Motsvarigheter till alt detta finnas väl äfven i *Portugal,* men papismen led i detta land redan från midten af 1700-talet kraftigt afbräck, det portugisiska folket är icke så romerskt anlagdt som det spanska, och grundlagen erkänner visserligen den romerska kyrkan som statskyrka men föreskrifver likväl på samma gång att ingen kan förföljas för afvikande religiösa meningar, så länge han icke visar förakt för statsreligionen.

Emellertid hafva i båda dessa länder redan för 20 à 25 år tillbaka rörelser uppstått, som likna de gammalkatolska och numera äro identiska med dessa. Anhängarne af en kyrklig pånyttfödelse på den Pyreneiska halfön — hvilka icke ogärna se sig benämnas protestantiska katoliker, enär de väl äro katoliker, men protestera mot den romerska katolicismen — hafva sålunda uppsagt Rom tro och lydnad samt förkastat de nya doktrinerna inom den romerska kyrkan, men fasthålla vid de gamla traditionerna liksom vid den ursprungliga kyrkans läror. De hafva antagit en biskoplig konstitution, ehuru de ännu nödgas sakna egen biskop, och begagna vid sin gudstjänst en liturgi, baserande sig på den gamla spanska, som fans före införandet af det latinska ritualet, samt i mycket påminnande om det engelskt episkopala.

Denna rörelse har icke på något sätt framgått ur eller associerat sig med några politiska planer; den visar ingen sympati för de radikala politiska strömningarna i de respektive länderna, utan är snarare konservativ, i det vördnad för öfverheten och de gällande lagarna af densamma predikas. Den kan icke betraktas såsom ett flyktigt utbrott af entusiasm, då den nu bestått profvet under ej mindre än två årtionden. Den är slutligen icke häller frukten af en aggressiv missionsvärksamhet utifrån, utan har utgått ur den katolska kyrkans eget sköte och äger sin värkliga rot i behofvet af en sundare andlig näring än den, som lämnas af den romerska kyrkan. Denna näring

vill den hämta i främsta rummet ur den Heliga skrift, hvars vikt och auktoritet af densamma kraftigt framhållas.

De spanska och portugisiska gammalkatolikerna hafva emellertid högst betydande svårigheter att kämpa emot. Som ingen enda förnäm eller rik person finnes bland dem, utan de samtliga utgöras af fattigt folk, och som de självfva måste bestrida alla utgifter för kulten och barnens skolgång, äro deras ekonomiska bördor mycket tryckande. Men de underkasta sig dem gärna och med stora uppoffringar. Exempelvis kan nämnas, att den gammalkatolska församlingen i Madrid, bestående af 3 à 400 medlemmar, under året 1887 utgaf närmare 3000 kronor i frivilliga bidrag för kyrkliga ändamål. Därtill komma alla de förföljelser, för hvilka de varit och äro utsatta och hvilka tillfogat dem oerhörda lidanden samt förlust af befattningar, egendom och frihet. Såsom i detta hänseende särdeles betecknande må här omtalas en tilldragelse, som under loppet af förlidet år timade inom biskopsstiftet Malaga. Där fans ett pastorat, hvilket på aderton år icke besökts af sin kyrkoherde, hvarför en gammalkatolsk präst, hvilken förut såsom romersk värkat i dessa trakter och där gjort sig omtyckt, begaf sig dit för att taga vård om själarna och göra propaganda för sin sak. Knapt hade detta kommit till vederbörande biskops och kyrkoherdes kännedom, förrän den senare återvände till sin församling, hvarvid han medförde en bild af den heliga jungfrun och föranstaltade en stor fest med fyrvärkeri och dylikt. Dessutom utdelade han bland folket en pamflett, hvari han på det häftigaste utfor mot de liberala katolikerna samt försäkrade att Mariabildens närvara skulle komma träden att grönska, tegarna att bära rika skördar och så vidare. Häremot uppträdde gammalkatoliken med förklaring, att dylika försäkringar innebure afguderi, men drogs han härför inför domstol och dömdes till 2 år och 4 månaders fängelse jämte böter och rättegångskostnadernas betäckande.

Trots alt dylikt har den liberala reformrörelsen i Spanien och Portugal alt ifrån sin början varit stadd i ett säkert, om ock långsamt framåtskridande. Så funnos 1878 sju gammalkatolska församlingar på halfön, fyra i Spa-

nien och tre i Portugal, med sju präster, men tio år senare sexton församlingar, tio i Spanien och sex i Portugal, med tillsammans tjugu präster, af dem åtta för detta romerska. Antalet kommunikanter har under åren 1883—87 ökats med 500, alla inskrifna i de särskilda församlingarnas kyrkoböcker. Samtliga gammalkatoliker uppgå till omkring 2 500 i Spanien och 1 000 i Portugal.

Äfven dessa katolska reformsträfvanden hafva tagits i beskydd och omvårdnad af den lifskraftiga anglikanska episkopalkyrkan, som alltid är vaken och ej skyr några svårigheter eller uppoffringar, då det gäller att häfda den gamla äkta katolicismens rätt gent emot romerska missbruk och romerskt förtryck. Särskildt har ärkebiskopen af Dublin lagt i dagen det varmaste intresse för de spanska och portugisiska gammalkatolikerna, vid olika tillfällen personligen besökt dem, bistått dem med råd och uppmuntran samt för dem ordinerat präster och förrättat konfirmation. Äfvenledes undsättas de af anglikanska kyrkan efter förmåga med penningemedel.

Rörelsens hufvudledare i Spanien är Cabrera, hvilken sedan åratal tillbaka lidit och kämpat för den liberala saken i sitt fäderneslånd. Ursprungligen romersk präst är han nu gammalkatolsk kyrkoherde i Madrid och har under förlidet år vid möten med anglikanska biskopar i England med värme, ifver och skicklighet fört sina trosförvandters talan.

Gammalkatolikerna i samtliga dessa romanska länder sakna ännu en praktiskt genomförd biskopsinstitution, hvilken ju enligt katolsk uppfattning är oumbärlig för ett kristligt kyrkosamfund. Försedda med biskopar skulle dessa gammalkatolska kyrkor, de må nu blifva stora eller små, hafva sin ecklesiastika byggnad färdig. Detta hoppas man snart skall blifva fallet, ehuru svårigheter af hvarjehanda art resa sig däremot. Ingen romersk biskop har ännu slutit sig till rörelsen, och då denna orubbligt fasthåller vid den apostoliska successionen, måste någon främmande biskop värkställa den nödiga konsekrationen. Härvid räknar man på bistånd från den anglikanska kyrkan, och torde detta ej häller uteblifva. Frågan förevar 1888

inför den pan-anglikanska biskopskonferensen, hvilken ansåg att inga absoluta hinder finnas för anglikanska biskopar att viga biskopar för de reformerade kyrkosamfunden i Frankrike, Italien, Spanien och Portugal. Särskildt synas de spanska gammalkatolikerna kunna med första se ina ifriga förväntningar i detta afseende gå i fullbordan. De hafva uti den nyssnämde Cabrera en kandidat för latsen, och deras gamle gynnare, ärkebiskopen af Dublin, torde ej vara alldeles obenägen att blifva hans konsekrator.

K. M. Thordén.

Björnsons sista roman.

Den norska skaldens „På Guds Veje" är såväl kvantativt som kvalitativt ett sidostycke till hans roman „Det ager i Byen og på Havnen" af 1884. Dessa två arbeten ro måhända det märkligaste af alt hvad han producerat. Det flager" var en bok om uppfostran, om ungdomen. På Guds Veje" är en bok om den moderna, självständigt tvecklade människan, om kamp och brytning mellan olika fsuppfattningar och, såsom alltid hos Björnson, en bok ke blott om kamp och strid, utan äfven om frid och förning.

Ingen skall misstänka Björnson för att gifva allmänheten läsning endast till tidsfördrif. Hans böcker äro äfen något mera än blotta konstvärk, än en förströelsektyr för fint bildade andar, som talar till vårt formnne och tjusar vårt öra genom språkets rytm och de vala ordens klang. Den stämning, hvari man försättes geom „På Guds Veje" är icke blott njutningen öfver att under den tekniskt öfvade konstnärns herravälde, som llfredsställer vårt psykologiska sinne genom skarpt uppattade och säkert tecknade karaktärer. Boken har — föreåller det mig — något af en predikan. Den är ett slags ärldslig uppbyggelseskrift. Björnson talar icke till en

enskild sida hos oss — vårt psykologiska sinne, vår ästetiska formkänsla — han vill tala till hela vårt kännande och viljande väsen. Förmågan till genomförd skildring, så att personer och situationer stå lefvande för läsaren, har Björnson gemensam med alla moderna författare af rang, Maupassant t. ex. Men hos honom kommer det momentet ytterligare till, att han förmår meddela sitt bestämda hopp, sin särskilda tro och sin personliga människokärlek åt läsaren. Han står icke likgiltig inför sina personer. Han dömer och förlåter, men han har tillika den dyrbara talangen att göra det, utan att hans personer blifva dockor, som dragas vid ett snöre. Det sker ju annars altför ofta att en skald, som förfäktar ett lifsintresse, gör de personer, som representera detsamma, toma och blodlösa, så att hans patos blir trivial, blodlös och falsk.

Man må jämföra Gunnar Heibergs „Kong Midas", som genom det oförbehållsamma angreppet på Björnson väkt så mycket uppseende i Norge och Danmark, med Björnsons bok. Heiberg vänder sig med indignation mot den doktrinära sanningskulten, som föga bryr sig om hvarje konkret hänsyn till personer och förhållanden. Hvar och en ställer sig på författarens — eller styckets resonnerande persons — sida, emot Ramseth, mannen, som predikar sanningen. Men icke en enda skall känna sig träffad af satiren. Hvad Ramseth företager sig, är så tåpigt, så ensidigt doktrinärt, att ingen läsare känner sig träffad i sitt samvete, ty man är öfvertygad om att såsom denna man handlar, skulle man själf aldrig handla, till och med om man möjligtvis bekände sig till hans teorier. Heibergs stycke ådagalägger på sin höjd att en viss teori — det absoluta sanningskrafvet — icke låter genomföra sig i praxis. Och likasom det går åskådaren på parketten inför konung Midas, går det åskådarne på galleriet inför de gamla folkkomedierna. När dygden belönas och lasten straffas på scenen, jublar galleriet, ty hvem försvarar lasten och hånar dygden? Men icke en enda känner sig träffad, icke en enda griper sig i sin egen barm. Snarare känner man sig böjd att med farisén säga: jag tackar dig Gud, att jag icke är såsom denna publikan.

Annat är det med Björnsons „På Guds Veje“. Vi känna öfveralt, till och med där han skildrar personer, som han själf bekämpar, att det är människor som vi hafva att göra med. Det är såsom om från hvarje blad i boken ljöde emot oss ropet: så skulle du själf kunna bära dig åt.

Boken skildrar kampen mellan tvänne lifsuppfattningar. Presten Ole Tuft representerar det mörka, pietistiska åskådningssätt, hvars rike icke är af denna världen, i det att det jordiska lifvet och den lycka det kan innebära icke har själfständigt värde, hvarför lifvet inrättas med hänsyn till den andra världen. För honom äro sjukdom och olycka medel till själens frälsning. Endast i tron finnes sann lycka. Därför blir hans sträfvan för människosläktets bästa en sträfvan bort från lifvet, bort från det sköna, ljusa och brokiga, som gläder våra sinnen och lyfter vår håg till fröjd och glädje. Därför förekommer honom andras fröjd såsom blott oberättigad sorglöshet.

För Tuft är tron det förnämsta, men för Edvard Kallem är lifvet det förnämsta. Det är denna motsats som boken behandlar. Kallems andliga ryggstöd är hans tillit till det goda i människonaturen, som icke har behof af omvändelse till någon tro. Han är viss om mänsklighetens rätt att finna jordisk lycka utan hänsyn till något bortom jorden liggande. Lifvet har för honom värde i sig själft. Men dock är sorglös njutning icke hans, icke den enskilda individens sak. Gent emot den moraliska och fysiska ofullkomlighet, som herskar i släktet, är det den enskildas plikt att arbeta för andra och uppfostra sig själf till detta arbete. Han har af böjelse ägnat sig åt naturvetenskapen och läkareyrket, men han studerar denna vetenskap och utöfvar detta yrke såsom ett kall, som är honom ålagdt. Han begär mycket af sig själf, men också mycket af andra. Han är läkare icke blott för kroppen, utan för hela människan — läkare och uppfostrare på en gång. Känslan för den lidande mänskligheten är den bevekelsegrund, som står mest medveten för honom själf; däraf den mörka slöja af pliktuppfyllelse och känsla för kallets kraf, den atmosfär af arbete, som omhöljer hans personlighet.

Däraf också motsatsen mellan honom och hans hustru Ragni. En mera känslig och djup kvinna har icke blifvit skildrad. Huru fin, huru skär och ren står hon icke inför oss, huru känslig, huru litet skapad för kamp och strid. I den värld af lycka och frid, som står som det fjärran målet för Edvard Kallems sträfvan, där vore hon på sin plats, hon med sitt öppna öga för naturens härlighet, med sin barnsliga fröjd öfver blommor och solsken, sin djupa kärlek till honom, som lyfte henne upp till sitt varma hjärta. Men i denna värld, där vilja står emot vilja, drift mot drift, där törnen sticka och såra, där hårdt måste sättas mot hårdt, om icke den ena parten skall krossas, här är icke hennes plats. Här står hon blek, förskrämd och värnlös, med hela sin själ längtansfullt vänd mot det ljusa och sköna i natur och människolif. Det tunga, grofva arbetet för andra, som åligges oss af vår vilja, är icke hennes sak. Huru tydlig står icke för mig, medan jag skrifver detta, bilden af Ragni, där hon, långt mera af kärlek till sin man än för att hon med manlig vilja öfvervinner sig själf, läser engelska med Kristen Larssen, hvarvid hon sitter så långt som möjligt från honom — för att undgå hans illa luktande andedräkt.

Kallem fordrar mycket af sig själf, men också mykket af henne. Men huru målar icke Björnson i små, obetydliga drag huru kärleken till henne, kärleken till lifvet således, är det djupaste i deras samlif, det för hvilket all hänsyn till dogmer och teorier måste vika. Såsom exempel må framhållas den lilla episod (sid. 193), då han vill tvinga henne att på morgonen i badrummet gå under duschen. Hon fruktar för det kalla vattnet, men han fordrar detta offer af henne i kraft af sina teorier om själfuppfostran. Men sedan brytes hans logik vid hennes varma hjärta.

Med stor styrka skildrar boken konflikten mellan Tuft och Kallem. Med ypperlig konst har Björnson visat oss dess rent personliga anledningar, såsom Josefines nästan omedvetna svartsjuka mot Ragni och det gamla agget mellan Tuft och Kallem från den tid, då de täflade om första platsen i Josefines hjärta. I dessa omständigheter, som föranleda stridens stora bitterhet, ligger dock tillika möjligheten af

›n försoning, som författaren slutligen låter inträda. Svart-ıkan skapade hatet och bitterheten, men den hade å an-a sidan sin rot i en otillfredsstäld kärlekslängtan mel-ı Edvard och Josefine. Mycket fint förberedes och an-les försoningens möjlighet i den scen, där Edvard och ›efine dansa med hvarandra på balen, innan brytningen ıu är fullständig. Det heter där: „Mens de holdt hvaer-lre omsluttet, kunde ikke det de taenkte løses op; de lde slynget sig ihop. De var hvaerandres med staerk ursammenhaeng — nu, når naturbunnen var nådd. Alt llende tomlet vaek som fraemmed og tilfaelligt. — — n kunde ha lagt sig in til ham som till sin mor, sikker ham til det yttersta, — ja som hin siste kvaell i deres ·dby. Og hun hadde ingen større laengsel i vaerden“.

I denna naturgemensamhet ligger möjligheten till och klaringen af försoningen. När bågen är spänd, så att ı är nära att brista, när människosjälens sår ligger blot-t, så kommer en punkt, där all ond vilja och alt miss-stånd försvinna, där trots och hat upplösas i mildare ıslor och längtan efter kärlek bryter fram med kraften en naturmakt. Må vara att Björnsons optimism och nniskokärlek vid den försoning, hvarmed boken slutar, rare synes gripa in och leda händelserna än låta dem ısekvent aflösa hvarandra; den gör dock i hvarje hän-se ett mäktigt intryck.

Bokens stil är noga afpassad efter de än mörka, än sa förhållanden, som skildras i densamma. Likasom ›da, mäktiga böljor följer det ena kapitlet på det andra barndomstiden med mötet mellan Ole och Edvard efter ldret, Oles flykt och Edvards jakt efter honom på den pna landsvägen, vidare ungdomsåldern, då Ragnis ge-lt första gången framträder, stående dubbelt fin och själ-l vid sidan af den säkert tecknade Sören Kule, denna la, slocknade själ i en orörlig köttklump, vid hvilken nnes hämmade ungdom och lifslängtan äro fastkedjade. h sedan slutligen mandomen med en rikdom på scener, n äro för många att nämnas. Kan man väl — för att på-ka en enda punkt — glömma det ställe, där Ragni åter-nder hem efter vistelsen på landet. Hvilket jubel i dessa d (sid. 264): „En stund efter tonte flyglet ut av sine ri-

keste akkorder jubelhymnen over hennes hjaemkomst; skønhedens änder besatte huset. De fløj til tak, til vinda og dører, op i sovekamret, ut i køkkenet, in i kontoret, sang, sang, sang, så tuberkelbacillerne doktoren studerte på danset bent mot det, der skulde draepe dem; — de sang op køkkendøren, då hele opvasken danset, og kaffekedelen kokte over, og den ny kjolen, som Sigrid hadde fåt av fruen julkvaellen, fiks og faerdig med fløjelsbesaetning og overkjole, ophaeftet med snører og dusker, fallt i baltanker deroppe under loftet, højest av alt i huset". Såsom motsats därtill står Ragnis stilla resignation i döden. Och huru målande återgifver icke Kallems hårdhet och tystnad efter hustruns död hans djupa, oändliga förtviflan. Den står för oss lika tydlig som själfva Josefines febersjuka, naggande ångest, som vi följa från ögonblick till ögonblick, skildrad som den är med uppbjudande af all Björnsons förmåga till psykologisk skildring.

Bokens fel synas mig vara mycket få i jämförelse med förtjänsterna. Mest i ögonen fallande är Björnsons besynnerliga böjelse att meddela läsaren alla möjliga och omöjliga tekniska uttryck. Vi lära känna en hel massa latinska växtnamn och medicinska termer, operationer skildras med särskild förkärlek och man får sig alt emellanåt små smulor ur religionshistorien till lifs. Alt detta gör ingen nytta, men försvagar blott intrycket. I sådant gäller det att upptaga endast det strängt nödvändiga. Det första kapitlet i afdelningen „I Mandomen" lider af tyngd äfven genom att författaren meddelar oss Tufts religiösa åsikter i form af bitar ur hans predikan. Annars skall man icke kunna förebrå „På Guds Veje" brist på lif. Boken är skrifven med en sällsynt värma och öfvertygelse. Vid sidan af föregångaren „Det flager" bör den räknas bland det sista årtiondets mest storartade värk.

Knud Ipsen.

Hvart femtionde år slår en blomma ut . . .

Berättelse af **Daniel Sten.**

Fru Lamström försökte tända sin brasa gång på gång, ›n det ville inte ta. Näfvern brann, knottrade sig ihop, ›n tände icke de stora våta björkklabbarna, som bara kade en stund, svettades ut en droppe ljusbrun vätska h slocknande stodo och osade, tils alt igen var kallt och ›rkt inne i kakelugnen.

„Nu blir jag arg", puttrade gumman, tog häftigt ut sammans, slog hvar och en af klabbarna emot den an- › och lät dem sedan ligga en stund på golfvet för att ıgna sig".

Emellertid tände hon sin lampa och såg på klockan. dan sju, och madamen som inte kom!

Hon stälde lampan på byrån framför sin gamla scha-lspegel, tog fram kammen och började kamma sitt långa, ına, men ännu sträfva och ostyriga hår.

Det var en odräglig människa att dröja, den mada- ›n, och kallt var det, så man kunde frysa fingrarna af sig! ›e snö och is ännu i mars och så mörkt, att man inte ınde upptäcka så mycket som en strimma af dager en ng. Och det fastän huset stod på själfva bärget och hade . stump utsikt mellan de andra byggnaderna och en del ıd mot viken. Skulle hon bott i stan som Schana Imma- ›n, men här i förstaden, nästan i själfva naturens sköte. —

„Om ni inte nu tar eld, så kastar jag minsann ut er lihop i snön" sade hon, knöt sin yllekjol stramt kring ›fterna, och så stack hon bränslet in i kakelugnen igen.

Detta gick med synnerlig fart, hennes magra, bruna mar liknade några af de knotiga björkgrenar, som kom-it in ibland veden; torra och formlösa rörde de sig be-sta af den flammande, kortvariga elden från tändstickorna ›h den lilla lampan borta på byrån.

„Det tar, ta' mig fanken, inte ändå!"

Hon sprang upp och till köket, ett litet skrymsle med miniatyrspis samt ett skåp, ett bord och ett par stolar som enda inventarier, drog fram en liten bleckkanna, gick in igen och satte sig på knä framför kakelugnen.

„Vill ni inte brinna efter det här badet, så vet jag att jag får en olycka . . . och inbillar ni er att jag går och dränker mig för det, så misstar ni er, ska jag säga“.

Hon tog korken från bleckflaskan, och i samma ögonblick spred sig i det lilla rummet en intensiv lukt af petroleum. Så hälde hon öfver klabbarna en god portion, förde flaskan åter bort på sin förra plats och gick ännu en gång in till sin eldstad och sina vedträd.

„Upp med spjället käring“, kommenderade hon sig själf, „och dörren på glänt, när du ska till att osa fan ur veden med petroleumen!“

Kraftigt drog hon i spjällsnörena, och så sköt hon af rigeln för farstudörrn och öppnade.

Vinterluften strömmade in ren och bitande kall, samt fylde det trånga rummet med sin fina arom af färsk snö och isbunden jord.

„Sikken surpris!“ frun strök stickan och nu tände det präktigt. Sedan stängde hon kakelugnsluckorna och lyssnade förnöjd till det sprakande, sjudande och lifliga ljudet därinne. Ett triumferande leende spelade på hennes skarpa och kantiga anletsdrag, de små ögonen lyste godmodigt. Hon erinrade sig nu att hon frös, halfklädd som hon stod där vid öppen dörr i bara lintygsärmar, barhalsad och bararmad. Det ångade från den nakna huden, och en tjock bolmande rök stod ut från hennes mun vid hvarje andedrag.

„Minsann om det osar! Dra gör det så flinkt, som om det hade hin i hälarna på sig!“

„Voj, voj, är då frun rakt tokig, som står här och isfryser sig utan kofta i vinterkylan“, ljöd madamens röst, där hon i stora öfverstöflar kom traskande uppför gårdstrappan med en lykta i handen. „Hvad är nu på färde? Frun får ju snufva,. vet jag! Hvarför är dörrn öppen så här tidigt i dag?“

„Snyt sin egen näsa, Bina, och bry sig inte om andras. Inte in med de där våta snöplogarna, inte! Har hon

mjölken med? Jo, frusen förstås! Nå slå hål i den nu den som kan; skynda sig nu madam, så får hon kaffe; spring efter kryddsemla . . .“.

Madamen seglade suckande ut igen, sedan hon först aflämnat mjölkkannan, vattenämbaret och sopkvasten. Nu brann det präktigt, och när madamen om en stund kom med semlan, var rummet uppvärmdt, frun påklädd, kaffet på och morgonrodnadens första blekröda strålar hittade väg till det lilla fönstret i fru Lamströms koja borta vid Rödbärgsgränd.

„Sopa nu ordentligt, medan jag gör kaffet i ordning, Bina, din ulspegel!“ sade frun och gick till sitt kök.

Hon hade en gång för länge, länge sen varit gift och haft en beskedlig man, — „ett välsignadt och beskedligt karlbeläte“ brukade hon säga, när hon kom på det kapitlet och blef varm, „ett beläte, som inte kunde säga mä en gång, allra minst annat! Dum var han, och lat var han, men ondt gjorde han inte. Sof gjorde han för det mesta, när han inte var i tjänsten förstås, för han var i kronans bröd — som rättvisans tjänare. Den tiden var polisen inte så ondskefull som nu, och min Petrus var så hygglig med både rackare och tjufvar, att de aldrig, hvarken förr eller senare, haft ett sådant himmelrike på jorden som under hans tid. Det beskedligaste tabernakel på Guds jord! Bra var det förstås att han dog, för han bara skräpade. När en ska ha det ordentligt i ett hus, så är alt en karl ändå i vägen. Vår Herre bärgar dem alt i sin vishet. Inte tror jag någon enka länge sörjer en karl, men den första tiden så . . . .“

Hon hade också haft två söner, „två välsignadt vackra pojkar, goda som gull och så kloka som Salomos ordspråk“. Att det inte gått dem väl, var skolornas fel och öfverhetens, som alltid är kitslig. Den ena hade dött på ett sjukhus — det hade varit en vildbasare, som druckit sig fördärfvad; den andra hade rymt bort från handelsmannen, där han konditionerade, och gått till sjös, och nu var han borta . . .

Dem sörjde hon inte; hon lefde på de par tusen mark hon samlat och hade dessutom en liten pension. Ibland

sydde hon groft till gamla klinikum, hushållade med stor sparsamhet och njöt sitt sorgfria lif.

Och så hade hon en ungdomsvän, Kristiana, vanligen kallad „kusin“ Schana. Denna kusin bodde borta på andra sidan Långa bron i den stora arbetarkasern, som Gud vet af hvilken anledning fått namnet „villan Friden“. Kusin Schana var ogift och lefde på täcksticking. Och så hade hon alltid „inneboende“ hos sig en eller annan ung flicka, som brukade „konditionera“ om dagen och bara behöfde tak öfver hufvudet till nätterna, hälst i skydd af en äldre, aktningsvärd „enkefru“, som det hette i annonserna. Åtminstone en gång om dagen gick fru Lamström på en „aldrig så liten titt“ till kusin Schana. Men hvar gång ett täcke blef färdigt, var Schana på förmiddagskaffe hos kusin Lamström.

Medan madamen städade inne, stod frun och tänkte på lifvets alla fataliteter; hon hade mest sinne för dess glada sidor, och när hon inte var „arg“, var hon alltid på det lustigaste humör. Månne Schana skulle komma i dag, och hvad skulle hon då ha att tala om för nya historier från „Friden“. Det hade nog varit slagsmål igen hos skomakarns, och inneboende flickan hade nog ny fästman igen, hon, så vidlyftig som hon var. Kanske någon hängt sig på vinden — usch! det var då ett otäkt hus, inte lugn hvarken natt eller dag.

„Frun, frun, frun, kom hit!“ Det var madamen som skrek, och när husets herskarinna öppnade dörren, såg hon den gamla, surögda madamen med händerna i kors stå vid fönstret.

„Hvad är det, du bortkollrade gamla våp?“ ropade hon „hvad hojtar du för? Ser du en syn, eller hvad är det?“

Madamen stod stilla med händerna altjämt andäktigt hopknäpta; hennes ögon voro lika envist fästa vid fönstret, där intet annat fans än en blomkruka med en stor klumpig kaktus uti.

Frun följde hennes blick. Nu slog hon ihop händerna med utrop af ohäjdad beundran och glädje.

„En knopp, välsigne mig, en knopp, en värklig, lefvande, ordentlig blomknopp! Sa' jag inte att jag hela nat-

en drömt om eldsvåda och hvita hästar. Där ha vi det! En knopp, en knopp, Bina, den blommar hvart femtionde år, hvart femtionde år! Och jag fick den af studenten, hon vet, Schanas student, som nu är kamrer, han som hon inte fick för hans föräldrar, som var så högfärdiga vet hon, de där som bodde . . .“

„Ja, se frun är då den lyckligaste människa på jorden“ suckade madamen. „Att få kaktusen i blom! En riktig kärlekskaktus!“

„Kärlekskaktus“ skrattade frun och tittade i sin schatullspegel. „Hvad menar hon? Tycker hon jag sysslar med kärlek jag, hvaba?“

„Å nej, inte. Men det betyder lycka, och jag får gratulera! Nu ska vi väl ha kusin Schana hit och saffranskringla? Jag kan ta en från i går, så är den billigare. Fruns enda kaktus. . . . det sku då riktigt salig polisen ha sett, Gud välsigne honom stackare i sin kalla graf!“

„Ja, gå hon efter Schana, gå, är hon snäll . . . . Säg att kusin ska vara här klockan elfva, hör hon! Men stopp! Jag springer själf; den fattiga halfmilen är ju inte att tala om! Jag vill gå själf! Seså“.

Ifrig for hon omkring, skyndade att få i sig sitt morgonkaffe, och så koftan på och hattskrollan.

Madamen hjälpte den gammalmodiga, kortlifvade, bruna doffelkappan med den solblekta ljusningen öfver ryggstycket på sin matmor. Den satt som på en gärdsgårdsstör, slog veck både fram och bak och var för kort i ärmarna. Men frun märkte det inte; hon knöt kjolarna högt upp, så man kunde se hennes tunna smalben i de gråranliga bomullsstrumporna och tygskorna med tåhättor af blankläder, men utan klackar.

„Frun skall väl ha' galoscher på?“ frågade madamen.

„Har hon sett katten i stöflar och kråkan i skinnvantar, hvad“, gaf frun till svar och knöt sina hattband i stenknut under hakan. „Jag hör inte till pjåklisorna jag. Därför fryser jag inte ut som hon häller, hon som går fryser och tamar och rinner vatten om näsan sin, fast hon har ryss-hals och öfverstöflar, som om hon sku ämna gå till Rom. Sätt i sig nu hela kaffepannan med cikoria och alt, så blir hon varm! Adjös“. . . .

I rummet n:o 46 i villan „Friden“ satt Schana Immanen och vadderade fållen på sitt nyss förfärdigade bomullstäcke. Hon hade svårt att se i hvardagslag, när det var mörkt och molntungt i luften, men i dag, i sådant solsken var det en hel fest att arbeta!

Rummet var tämligen tomt, men icke litet. De två sängarna, byrån, skåpet och bordet fylde obetydligt, kakelugnen gjorde sitt till för att möblera, likaså den enorma täckbågen, men det hjälpte ändå icke. De grå väggarna utan tapeter, de kala fönstren med sina altför små jalusier, alt tycktes liksom vänta på att omhuldas, ombonas, beklädas, behängas och göras behagligt.

Hon, som satt där invid fönstret med ögonen fästa vid arbetet, var en kvinna nära sjutti år, en liten vek och sympatisk person, med ett rundlätt ansikte och hög panna, uppnäsa och ännu tämligen fylliga läppar. Öfver den gamla, vissnade fysionomin hvilade ett uttryck af ro, stilla undergifvenhet och barnslig fridsamhet. När hon såg upp med de svaga och kisande, men klara ögonen och snyrpade ihop sin mun, liksom för att hjälpa tråden att göra sig liten i akt och mening att lättare gå i nålsögat, så var hon ännu behaglig. Den mörka yllelädningen satt väl på henne; lätt och löst föll den öfver hennes symmetriska lemmar; en liten svart sidenduk var fäst med en kråsnål öfver bröstet. Också på hufvudet bar hon en svart duk, knuten under hakan. Ett ljusbrunt, lätt gråsprängdt hår syntes i tunna böljande gardiner under duken; nedre käken och hakan hade en tendens att framträda något för mycket; eljes var alt harmoniskt i detta fårade, bleka anlete, som dock aldrig varit hvad man kunde kalla vackert.

Nu dånade det i stentrapporna och kraftiga steg ljödo i korridoren. De stannade vid n:o 46, och dörren ryktes häftigt upp. Frun från Rödbärgsgränd stod i dörren, rak och kavat, icke olik en rekryt utklädd till häxa.

„Pina och död, Schana, om jag vet hvad vår Herre tänkte på, när han gaf sig af med att skapa de där karlstackrarne hit i världen! Bara jag går på en gata, vimlar det af den ohyran både halffulla och helfulla, och här ute är det rent fördömdt! Olyckor gör de hvart de kommer, och i vägen ä' de hvar de ä'!“

„Kära kusin“, smålog Schana, „nog gör ju fruntimmer också olyckor, gunås!“

„Nej, aldrig om de ä' allena! Är något galet med ett kvinfolk, så kan man vara viss på det har varit ett karlkräk med! Hur var det nu här ute, gick han inte in till utskänkningen den där Juho, fast gumman drog i honom för att få honom till fabriken tillbaks. Ja sku ge honom ett mått brännvin, jag, så han aldrig steg upp mera!“

„Nu är kusin liflig igen — tänk på grannarne! Jag har hyrt ut rummet här till tre nattliggare nu“, sade Schana saktare och för att byta om samtalsämne, „det är för hyran nu till april“.

„Väl inte till karlar, Schana?“ skrek kusin och gick närmare — „du har väl inte gått och blifvit tokig häller, du också?“

„Nej, det är till fabriksflickor . . . jag ligger själf på koftorna, jag sofver så godt, så det gör ingenting. Nå kusin, hvad nytt?“

Med undran hörde Schana kusin Lamströms berättelse om kaktusväxten, som fått en knopp. Aldrig hade hon tänkt sig att hon skulle få upplefva detta. Hvart femtionde år! Tänk att det var femtio år sen! Hon mindes den dagen som hade det varit helt nyss . . .

„Jag mins altihop jag med, du!“ sade fru Lamström. „Jag var sjutton år och bodde hemma. Vi hade bakat mikaeli-baket, och så sade far att vi skulle få sjökaptensfrämmande till kvällen, och därför skulle vi ha nya klädningarna på. Han ville ha mig till skutkaptenska, men jag sa' stopp . . Det var för groft den tiden, kantänka“. Kusin Lamström talade med sin djupa baryton, långsamt och med små pauser, som hade hon läst upp en utanläxa. Endast ibland liksom ryckte hon upp sig och uttalade en sats kort och skyndande liksom ett slags oväntadt inpromptu.

„Jag var nästan nitton år“, hviskade Schana. „Ack, hvad jag var lycklig. Mins kusin att student Asp brukade komma till oss om söndagen?“

„Jag hade två andra galna friare“, fortsatte kusin utan att svara, „repslagarsonen från Kronohagen och sjukvaktar Klasson från gamla kliniken! Herre Gud!“

„Och mins kusin den söndag han läste postillan och stack ett bref till mig under bordet. Fostermor fick fatt i det“.

„Schana, du har alltid varit ett sjåp! Hvad i all världen smussla' du under bordet för? Kunde du inte ha tagit studenten i tassen och ärligt och ordentligt ha gått till fostermamman och sagt: Den här tänker jag ta? Hvad?“

„Kusin vet att jag var fattig och upptagen som egen, men hållen som ett slags passopp ändå, och han var ung och en bättre karl och hade förmögna föräldrar och alt“.

„Bättre karl, en sådan där dromedar! Puh, en karlkrake, och du“ . . .

„Kusin, betänk att det är om kamrer Asp kusin talar! Betänk, han har det godt, ä' så fin och förnäm nu, i kejserliga senaten. — En hög person har han blifvit han, medan vi två stackare . . . . Ja kusin . . . . han har gått den ljusa vägen. Om honom skall man tala med en annan respekt än om oss andra“.

„Strunt, karl är bara karl, också om han är i självfva kejserliga senaten! Jag estumerar dem föga, när de äro gifta; men ogifta så äro de oförlåtliga. Manspersoner äro i och för sig oförlåtliga, och när de därtill inte ens haft vett att gifta sig för att åtminstone göra den nyttan, så . . .“

„Jag mins hur kusin var glad den tiden, och hur alla kallade kusin „glada Katrin!“ När fostermor fick fatt i *hans* bref, — jag har det så tydligt för mig som om det skedde i går, — herre Gud, hvad hon blef ond! Och så kom „glada Katrin“ just i det värsta“.

„Du stod och tjöt Schana och såg ut som en mörderska, ditt oskyldiga nöt! Jo, det kommer jag ihåg. Naturligtvis tog karlen till fötters på vanligt manér. Och din fostermor dammade dig om öronen, som om det hade gått mal i dig! Att du inte kunde kläcka ur dig att du inte annat ondt gjort än suckat för den där studentsmulan“.

„Hon hörde ju inte hvad jag sade, och inte du häller. Sådan skam att hon andra dagen — det var en fredag och småregnade så hon måste ta den stora, gröna paraplyn och sjal på hufvudet — att hon andra dagen gick åstad till hans hem, till hans högtuppsatta, rika föräldrar, sådan skam!“

„Det högfärdiga packet!“

„Och stälde till ett förskräckligt spektakel hos dem, talade om det som om det hade varit något, och Gud vet att det bara var att han tyckte jag var beskedlig och rar, och jag tyckte så med om honom tillbaka, och att han ibland skref verser“.

„Och i verserna stod en del sådana ord som kunde missförstås. Altnog, hans föräldrar ville inte höra talas om någonting, utan skrattade åt fostermor, som kom och friade för mig! Då blef fostermor ännu argare, förbjöd studenten vårt hus och — så blef det slut“.

„Visade han sig därefter inte mer hos er, den tappra hjärteriddaren din?“ frågade enkefrun med ett obeskrifligt föraktfullt tonfall i rösten.

„Neej“. Kusin Schana såg utåt fönstret och följde med blicken röken från skorstenen på huset invid. Den steg rakt upp mot den blå himmeln och försvann i alt vidare ringlar högt uppe. — „Ibland i skymningen gick han förbi, och jag fick ju mina bref genom dig. Två gånger möttes vi händelsevis, och han kom då och talade några ord med mig, ungefär sådant som det stod i brefven . . .“

„Det var vårtid“, tillade Schana med sitt stilla leende, „vårtid, och han reste bort till sommarn och dröjde borta i flere år. Gud vet hvar han var. Jag tror han sen kom till Åbo eller hvart det nu var någonstans, men det blef slut för mig med, riktigt slut“.

„Tacka Gud, kusin, tacka Gud! Men — bra såg han ut, det kan inte nekas. Han kom med brefven själf; jag stod alltid i köket och gick emot, när jag såg honom från fönstret. Det var till belöning kantänka han en vacker dag hade med sig den där lilla fattiga kaktusväxten i kruka. Då liknade den en gurka. Han hade krukan under armen och var så generad, när han kom stickandes med den, så det var en ynk. Jag skrattade åt honom, jag, och sa' att det inte behöfdes några mutor för det smula brefförandet“.

„Och när han gick, tyckte jag det var synd, för han sade så underligt adjö. — Jag har inte sett honom sen... han var ju borta i många herrans år, och vi ha blifvit så färändrade, så jag skulle väl inte känna igen honom nu“.

Schana såg allvarlig ut, hennes trötta ögon följde mekaniskt rökhvirflarna, men tankarna voro långt borta.

„Glada Katrin“ hade satt sig på sängkanten; hon böjde, under det hon talade, kroppen åt takt fram och tillbaka och gaf med fötterna ett litet slag i golfvet. Händerna hade hon stödda mot knäna, och hennes blickar sväfvade liksom Schanas ut i det obestämda.

„Ja, vi ha blifvit förändrade“, återtog hon, då en stund förgått, „och gement försämrade. Emellertid så skötte jag minsann ordentligt om aloeplantan. Fans det en solstråle någonstäds, så nog fick *hon* den alltid! Och kusin — det var *en* som kom och påminte, kältade och hjälpte till, och det var du det!“

„När du var borta de åren och tjänte i Borgå Katrin, så hade *jag* den“.

„Och när jag fick pojkarna, så fick du sköta den, Schana, då var du glad“.

„Och en gång när jag hade lunginflammation och inte visste till mig, höll hon på att vissna för oss, mins du? Då kom du hem från landet och var nära att slå till mig för krukan, som stod torr som krut midt i sommarhettan“.

„Ja, var du inte ett nöt, Schana, då med“, brusade frun fram, „ett får då som alltid! Att inte ha så mycket vett kvar för den smulan hufvudvärk att komma ihåg blomman! Men du har nu alltid haft dåligt hufvud, Schana“, tröstade hon, „fast jag säger det själf, ett fasligt dåligt hufvud!“

„Men sen dess, de sista tjugo åren, så har hon alt stått hos dig! Och nu, Herre Gud — efter femti år, nu skall hon blomma! ack, ack!“

„Blomman är nog färdig i morgon eftermiddag, Schana“, sade glada Katrin och steg upp från sängen, „kom i morgon och blif hela dagen! Adjö“.

Hon gick mot dörren, men stannade plötsligt framför den med ryggen vänd mot väninnan. Så stod hon en stund stilla som en bildstod.

Slutligen vände hon hufvudet en smula och yttrade till hälften för sig själf eller som om hon talat till väggen:

„Det är riktigt synd att han är karl, riktigt synd! Man kan inte fordra något „begrip“ af en sådan inte. Och hvem vet hvar han bor . . . . Han var alt bra beskedlig

lå, när han kom med den där krukan. Och själf hade ι planterat den. Riktigt synd! Kamrer, kantänka!"

„Hva sa du, kusin Schana?" Hon vände sig häftigt ; den gamla mamsellen som åter var inbegripen i monte-
3en af sitt täcke — jaså ingenting, så adjö då"!

Nu öppnade hon bullersamt dörren och gick hviss-
le ut; med snabba, kraftiga steg och svängande med långa armarna likt en skolpojke trafvade hon åstad ge-
ı korridoren och utför trapporna.

Ett litet varmt och matt leende spelade den kvarblif-
de om läpparna. Hon hade förstått glada Katrins ofri-
iga monolog. Tänkte hon på att bjuda kamrern. — Nej, . fruktade att han som „karl" icke vidare skulle anstå hen-
från alla sådana element renade lilla hem. Hon skulle ert slå den tanken ur hågen. Hur synd! Att få se ho-
a ännu en gång, få se honom så nära sig, honom, som ι aldrig kunde glömma . . .

Klockan hade ren slagit fem nu på söndagsaftonen; , ljusen stodo tända på hyllan och öfver den låga dör-
mot fru Lamströms kök brunno i en gammal vinglig ısingslampett två altjämt fläktande, smala stearinljus.

Bordet var dukadt med kringla, bullar, pepparkakor äppelkaka för tjugu personer, med socker för tio och lde för fem, men med tre par djupa, storblommiga kaf-
ɔppar omkring kaktusplantan, som med sin stora sväl-
le blomknopp intog hedersplatsen.

Längst in i ena hörnet af soffan satt Schana skymd om blomman och lampan. Hon bar ny spetsnegligé och er den glänste hennes vackra hår. Hon stickade med ·ös oro, och ett uttryck af blyg ängslan, blandad med l förväntan, lästes tydligt på hennes gamla och fromma kte. — Snart skulle ju han komma.

Glada Katrina sprang orolig omkring, fastnade öfver-
med sin styfva yllekädning och grälade hvart ögon-
k på madam, som inne i köket kokade kaffet så starkt den mest koncentrerade dekokt.

„Du ser ut som vore du i kyrkan Schana" sade hon, n du är för resten så hygglig och nätt. Kommer han

inte snart, det tabernaklet, så minsann tror jag inte hon spricker. Du begriper jag menar knoppen där“.

Det körde upp för gårdsbacken, bjällrorna från en liten kursläde klingade vackert i den stilla aftonen och Katrin rusade mot fönstret för att se ut. — Släden stannade utanför dörren, en karl i vaktmästarmössa hoppade från kuskbocken och öppnade dörren till kursläden. Madamen sprang med en lykta från köket, stälde sig midt i drifvan för att lysa bättre, medan frun själf kom med ett af ljusen. Nu syntes hans ena fot, så den andra.

Så, nu stod han på sina bägge ben ute på själfva marken och gick stödd mot vaktmästarns arm sakta uppför den lilla trappans få steg. Han hasade sig långsamt genom farstun och var nu ändtligen inne, höljd i sina pälsar, krokig och flämtande. Två ljusblå ögon tittade ut ur halsdukarna med en mera misstänksam än älskvärd nyfikenhet, sågo sig pröfvande omkring och stannade slutligen frågande på värdinnans käcka figur. Man hjälptes åt att få honom befriad från pälsar och dukar, skinnhandskar, pulsvärmare och öfverstöflar.

Ändtligen stod han där, en hopsjunken, afmagrad figur med veka och slappa drag, skägglös och tandlös samt med en kalott af sammet täckande det kala hufvudet, som kring nacken pryddes af en krans ännu blekblondt, glest hår.

Han sjönk på närmaste stol, hostade, putsade sin näsa, flåsade och suckade, alt under det han såg sig om med samma hjälplösa och missnöjda min. Frun hängde med vaktmästarens hjälp upp pälsar och sjalar; Schana satt i soffan som förstenad. Var detta han?

— „De trapporna“, stönade ändtligt kamrern, “de trapporna ta lifvet af mig! Jag har så klen hälsa, kära fru! Magen är dålig och bröstet är angripet. De trapporna!“

Han drog efter andan som en nyssfångad fisk på land och såg ut att ha tappat koncepterna och humöret dessutom.

— „Har ingen fara med trapporna“, lugnade frun. „Jaså, detta är nu gamla Aspen. Sade jag inte det att tiden gör oss inte bättre, skröpligt blir skröpligare, och dåligt blir värre. Herre Gud, när jag tänker att herrn en gång var hos mig, oj ändå den tiden!“

— „Det är fasligt långt borta frun bor“ anmärkte han,

,Är här inte farligt för tjufvar och mördare? Den här Rödbärgstrakten har alltid haft dåligt rykte om sig".

„Mördare!" Fru Lamström slog ihop händerna, så det knakade i de magra knogarna. „Jo, di sku bara våga! Jag sku minsann ge dem svar på tal, och den som ville mörda „Katrin på bärget" kom alt att få hårdt arbete! Jag är inte af så skröpligt virke, jag, som det starka könet, och någon pultron är jag inte häller".

Kamrern såg upp, hans blick sökte skygg den tappra fruns, men han vände sig snart åter bort, liksom vågade han egentligen icke motsäga eller reta henne. Försiktigt drog han sin stol närmare bordet, tog fram sin stora, fina näsduk, kramade ihop den, satte den mot stolkarmens hårda stoppning och stödde så sin armbåge emot denna improviserade kudde.

„In med kaffet, Bina", röt frun, „in med brickan!" Kamrern fick ett litet förargligt hostskof, som emellertid snart gick öfver. „Hvar är den omtalade blomman", frågade han slutligen.

„Kan han inte se på andra sidan om lampan och ljusena, där hvar Schana sitter . . ."

„Schana, Schana, hvar är Schana?" Den gamla herrn reste sig långsamt upp, torkade imman från sina brillor och stapplade mot soffan. „Är det, är det . . ."

Hon hade hela tiden suttit i soffhörnet stel och stum, skymd af den stora, tjocka kaktusplantan, af lampan och ljusen, men nu steg hon upp, såg honom lugnt i ögonen och neg.

„Det är alt jag, snälle herr Asp", sade hon, „ännu för ett par minuter sen var jag så rädd för er, att jag knapt kunde hålla i de här strumpstickorna, men nu . . . ." Hon räckte honom sin hand och tog beskyddande och vänligt emot hans. Hennes röst, när hon tilltalade honom, var nästan som en mors till sitt sjuka barn.

„Roligt att se, roligt att se", sade den gamla herrn, i det han gick ett steg fram och tryckte hennes hand, „jag trodde knapt mamsell Kristiana lefde mer. Men jag kan känna igen, jag tycker nära nog ni är lik er själf, bästa vän. Åh, hvad det var roligt!"

Hon förde honom tillbaka till stolen samt började att stilla pyssla om honom, skaffade honom en pall, soffdynor och sjalar.

„Kamrern liknar sig inte", hviskade hon, „men — där fins något i blicken, ja, och så kring munnen".

Kaffet kom in; frun sprang oroligt af och an, slamrade med alt möjligt, pratade jämt, puttrade och bråkade.

Men kamrern hörde henne icke mer, han betraktade sin ungdomsväninna, och med en alt större tillfredsställelse uttrykt i sina blickar följde han hennes rörelser, där hon sysslade vid kaffebordet, frågade ut henne om hennes lif och lyssnade med ett undrande intresse till hennes svar.

Så kom frun. Man flyttade sina stolar närmare till hvarandra och började ett allmännare samtal. Vid kaffekoppen var glada Katrin alltid på bästa humör och lät inte truga sig till att vara öppenhjärtlig. Männens skröpligheter kommo strax på tapeten, hon knusslade icke med sina förtroenden. Stackars Petrus fick sitta emellan; den gamla syndabocken gick igen och slet för sina svagheter. Likaså de andra goda vännerna bland det „så kallade starka könet".

Kamrern var af samma tanke. Äfven han misstrodde männen. Hvad hade han icke lidit för deras oredlighets skull. Han hade som förmögen, ung man gått in i en bank kort efter det han förlorat sina föräldrar. Snart nog blef han kamraternas favorit, allas vän, allas förklarade gunstling. De äldre tjänstemännen täflade med de yngre i att fira honom, att smickra honom, att dra honom till sig. Han var lycklig och stolt öfver att vara allas „bienfaiteur", att få låna och gå i borgen för dem samt att dessemellan få ställa till små trefliga ungkarlssexor med champagne och ostron.

Han njöt af alt det smicker man offrade på hans högmods altare; han växte i sina egna tankar och började tro sig vara ämnad till något större och bättre.

Men tiden gick, och han fick icke befordran. När han sökte en bättre plats, blef han afvisad med en viss ironisk höflighet, hvars tvetydighet han i början icke fäste sig vid, men som senare blef altmer påfallande.

Han förstod ändtligen att han altför länge varit hela etablissementets mjölkko; han förstod att han saknade ämbetsduglighet och användes till de underordnade sysslor, som hvem som hälst kunde sköta, men att han hölls kvar med speciell hänsyn till de rent personliga tjänster han gjort kamrater, vänner och väns vänner som långifvare och borgesman. . . . med ett ord, det gick ändtligen upp för honom, att han kvarhölls på grund af sin egenskap som „god kamrat“.

Dessa upptäkter grepo honom djupt. Han hade varit så upptagen af vännerna, att han rent af icke kommit sig för att tänka på giftermål. Nu stod han allena, till hälften ruinerad, med en hel bunke osäkra borgesförbindelser, med en bortfuskad ungdom bakom sig och utan framtid.

Så flyttade han till Åbo. Där var det samma historia, endast att han nu inte fullt så lätt lät narra sig. Han blef äfven här purrad, men man fick använda större omsorg på att få honom så intvålad, att han var i stånd att göra dårskaper.

Slutligen fick han ett anbud att återvända till hufvudstaden. En af hans yngre kusiner hade blifvit chef för stora banken; han kunde ju gärna komma och taga platsen. Väl var han något gammal, men en ärligare kunde de i alla fall inte finna. —

Det var för tio år sen. Som en sjuklig stackare lefde han nu, en ruin af hvad han förr varit, ensam och öfvergifven af alla dem han förr kallat sina vänner. Alt var kallt och tomt, ingenting äkta. Alla ville draga nytta af honom; om det också var hans gamla hushållerska, så visste han att hon bedrog honom och bestal honom. Och han där, vaktmästarn, hur dyrt lät han icke betala sig de tjänster han mer eller mindre motvilligt gjorde!

Nej, lifvet var eländigt, människorna dåliga, föraktliga och onda. Denna väntan på en död, på ett dödsläger i plågor, där den hjälpande handen icke ger kredit, utan vill bli betald på förhand, alt detta var sorgligt och utan tröst.

„Tänk så olika lifvet gestaltar sig“ sade Schana knapt hörbart, „då är det lyckligare att vara fattig. Jag har för det mesta träffat riktigt snälla, hjälpsamma människor.

Jag skulle kunna räkna upp hela hopen. Tänk bara på notariens och på häradshöfdingens och på Glarboms enka och skolmamsellen vår och flere därtill!“

„Mig ha alla hjälpt; ingen har nekat mig sin hjälp, när jag behöft, och ändå har jag aldrig begärt. Mins inte kusin det året jag var sjuk och låg på klinikum. Alla läkarne, hur goda voro de inte, och sköterskorna . . . och ingen har ännu haft något att förtjäna på mig här i världen.“

Fru Lamström afbröt henne med ett svall af ord. „Har ingen haft nytta af henne, kusin? Sa' hon det? Än alla de hon hjälpt då? Hur många fattiga stackares lik har hon icke svept, hvasa! Och hvad har hon fått för det, hvad? Ofta har hon satt pengar till för att få dem rena och hela i kistan, de gamla trasvargarna, som gått och dött i villan och här i trakten. Hur många sjuka uslingar har hon icke hjälpt utan både lön och tack. När har hon frågat efter sig själf, om hon svultit och vakat ut sig, då det bara gälde att gå och sätta sin näsa i blöt för några odugliga fattiglappar, som hvarken Gud eller andra hederliga personer skulle brytt sig om, utan låtit dem supa soppan som de kokat åt sig? När har hon gjort annat än slitit för andra? De där galna flickorna, som hon hjälpt med „tak öfver hufvud“, när ingen annan velat se åt dem en gång, alt medan hon själf lefvat på en kopp kaffe och inte haft så mycket som en bit bröd till; neej, kusin, hör, tala inte om att människorna äro goda! Di ä' endera onda eller dumma. Endera slå de ifrån sig som jag eller sliter di ondt som ni två“.

Kvällen led. Vaktmästarn, som satt i köket hos Bina och „trattades“ med grogg, kom gång på gång och påminde att det nu var tid att fara — släden var visst snart där; ville kamrern inte börja pälsa på sig?

Men kamrern ville inte. Han trifdes utmärkt, och vaktmästarns titt in i rummet företogs med alt större pauser; äfven han tycktes finna sig väl i det varma köket med „knorren“ till kaffet och i madamens sällskap. Hvar gång hans runda ansikte tittade in genom dörren, var det rödare och sken bättre; äfven ögonens färg blef efter hand lifligare och klarare.

„Nu är klockan tio, kamrer“, sade han till slut med en vänlig nick in till de tre gamla. „Jag undrar om inte gumman hemma blir arg, om vi inte snart pallrar i väg härifrån, hva?“

Kamrern tyckte kanske att den eljes korrekta tjänsteanden antog en altför fri ton emot sin herre, eller hade hans eget mod plötsligt blifvit så mycket större, altnog, han vände sig om och sade med en ovanlig skärpa i rösten:

„Kan han tillåta sig en sådan sottise! Blif där han är, och längtar han hem, så kan han gå!“

Liksom förvånad öfver sitt eget morska humör såg den gamla herrn därefter en stund ned . . . Tänk att han förgått sig så! Om nu vaktmästarn blef ond, hvem fick han då i stället?

Kanske det var bäst han tog afsked nu och började hemfärden.

Men trefligt var här, varmt och godt; det pratades omkring honom så underhållande och otvunget. Han blef icke trött och nervös som hemma eller i de familjer han besökte, här var behagligt, och tiden gick bara altför fort.

„Nu spricker hon minsann ut“, sade glada Katrin och flyttade den stora blomkrukan närmare sig, „se hur hon lefver, ja se, se, nu är hon snart färdig, se hur hon öppnar sig!“

Kamrern såg ömsom på Schana och ömsom på den svällande blomknoppen.

„Det stiger underliga tankar opp hos mig“, sade han. „Jag mins väl hur varmt och vackert jag tänkte den gången på hjärtanskär. Men jag var en sådan mes då. Skulle jag ha gift mig mot min fars vilja, så hade jag haft det bättre nu. Det var ärelystnaden, högfärden och fördomen som satt i mig, och det var dem jag lydde. Det är en olycka att unga män ska vänta och vänta med att gifta sig, tils de bli gamla och inte mer duga till det.“

„Se, hur den blir stor och tjock upptill, rätt nu smäller det, pass på, kusin!“ Fru Lamström andades på sin kaktusknopp och vände krukan sakta åt alla sidor.

„När jag tänker på hur bra jag skulle haft med er, ni goda människor“, sade kamrern och såg vänligt upp, „så blir jag helt ledsen på mig själf. Hör, vill ni inte lofva att

om jag blir sjuk, vårda mig, Kristiana, och bli hos mig tils jag dör?"

Kamrerns ton var helt högtidlig och allvarlig; han tog den gamla flickans hand, kyste den sakta och sade om en stund:

„Jag är så rädd för att dö ensam".

„Hon kommer nog gärna, det sjåpet", svarade frun, „och för lik är hon inte en smula rädd. Hej, Schana, se upp nu och stå inte där och se fånig ut, när du vid dina sjutti år får en friare, så skröplig han än är, utan pass på! Nu går den upp, nu; hör hur det smäller! Så vacker, herre Gud, så vacker! Se, och så hvit, och känn så den doftar! Tänk, tänk, den blommar efter femti år, och så stor, så grann, så fin".

„Den blommar efter femti år", upprepade kamrern, „så hvit och grann och fin! Säg, Kristiana, om du kommer, när jag snart skall bort?"

„Den vissnar igen om en half timme. Pass nu på allesammans!" Frun öppnade dörren till köket och bjöd vaktmästarn in med gamla Bina. „Kom och se, den här blomman blommar blott hvart femtionde år, men är då så vacker som världens skönaste ros; se, se!"

De stodo allesammans kring den blomma, som slog ut efter att ha hvilat sig ett halft århundrade. Men blott ett par ögon sågo in i det hjärta, hvarest också endast hvart femtionde år en knopp sprang fram ur den torra, njugga jordmån, som eljes alstrade taggiga och misslyckade skott, nödvuxna och saftlösa. Blott ett par ögon sågo den hjärtats sena blomma, som nu i matta färger förmådde utveckla sig för lifvets sista flyende halftimme.

Poesier.

Carl VII.

Dikt af **P. J. Beranger**; öfversättning af *Jac. Ahrenberg.*

Ej längre bland nöjen jag hvilar,
Till strids jag mig åter beger;
Att hämnas min krona jag ilar
Med henne, med Gud och med Er.
O Agnes, ditt namn skall förfära
Vår fiendes tappraste män —
Hos Agnes jag glömde min ära,
Åt äran hon ger mig igen.

Vid hofvet bland flyktiga nöjen,
Jag glömde att krona jag bar.
Jag glömde hånande löjen,
Att Frankrike trälbundet var.
Ett ord blott af dig, o du kära:
Af blygsel jag blickade ner —
Hos Agnes jag glömde min ära,
Åt äran hon åter mig ger.

Och måste för segern jag falla,
Nå väl, må jag stupa då;
Dock nej, jag skall segra, befalla,
Och fred skall Frankrike få.
Den segrande Carl skall bära
Ditt vapen och ditt baner —
Hos Agnes jag glömde min ära,
Åt äran hon åter mig ger.

Dunoi, Tremouille, I kunnen
Som segrare jubla igen;
Med lager i striderna vunnen
Den skönsta bekransar jag sen.

Ja, Agnes skall seger beskära
Åt mig, åt min här och åt Er —
Hos Agnes jag glömde min ära,
Åt äran hon åter mig ger.

På vägen till St. Quen.

Nyss var det vår, så att hjärtat slog
och längtan drog
mot det höga blå.
Men nu är det vinter igen, fast blott
några timmar gått
eller så —

Och solen dalar i disigt grått,
det fryser smått
på rännstensvatten.
De stackars små parflarna krypa in
i stugan sin
öfver natten.

Där flammar brasan, och röken går
med lätta spår
upp i draget.
Och farmors saga gör nu sin rund
på aftonstund
genom laget.

Hon täljer den tid, då hon var mö,
om hunger och snö
och om våren —
Nu var hon blefven ett gammalt rå,
så silfvergrå
i håren.

Och hade väl ingenting mera kvar
från svunna dar
än sitt minne;
men ville ej dö, hon hoppades på
en vår ändå
i sitt sinne.

Långt sedan de andra till hvila gått,
båd stort och smått
där i huset,
satt gumman — hon visste ej hvarför hon satt —
och sof hvar natt
bredvid ljuset.

Hon ville visst vänta tils våren kom
med värme och blom
öfver landen —
Hon hade ej krafter; hon somnade trött
med hufvudet stödt
emot handen.

S—n.

I Bokhandeln.

K. E. F. Ignatius: Statistisk Handbok för Finland, andra)lagan, under förf:s inseende delvis omarbetad af *A. G. Fon-* . H:fors 1890. G. W. Edlund.

Oskar Dannholm: Vårt land, dess innebyggare, styrelse- 'k, näringar och framåtskridande. H:fors 1890.

„Statistisk handbok" motsvarar icke längre sin titel. Sedan de år, som förflutit efter det dess första upplaga såg dagen, har —)m också i företalet antydes — „behofvet af en handbok, som fverskådlig form tillhandahåller statistiska uppgifter öfver lan- ȝ ekonomiska tillstånd och utveckling" blifvit tillgodosedt af tistiska Centralbyråns numera årligen utkommande s. k. års- ker. Vi lämna åt handbokens utgifvare att utfinna det lämp- ι namnet på en publikation, inom hvilken den hufvudsakliga ten numera hvilar på framställningen af vår styrelses och våra betsvärks, våra offentliga inrättningars och samfunds utveck- ;, organisation och funktion. I afseende härå äger arbetet ett tående värde, det fyller ett länge kändt behof och fyller det . Det förljudes ju redan att en af lärarene i universitetets idiska fakultet uppstält det som examensbok. Såsom man i en an bör finna den, är framställningen klar och öfverhufvudta- både jämn och sakrik. Anmärkas kunde att t. ex. icke alla privata sällskapen blifvit behandlade med samma förkärlek. nd universitetslärare saknas sid. 20 de 2 adjunkterna, ehuru

de omnämnas sid. 206, där diverse upprepningar förekomma; de lärda inrättningarna äro på ett mycket nervretande sätt sammanförda efter lokaler, närmast som i en turistbok. S. 215 talas om Tavastehus normallyceum såsom ännu bestående. Cygnaeus var ej öfverinspektor för folkskolorna år 1858 (s. 226, jfr 267). Finska passexpeditionen har erhållit en bra nog egendomlig plats!

Med arbetets plan hade det väl varit öfverensstämmande att i historiken öfver rättsväsendet ägna ett par ord åt t. ex. lagmansrätter och andra ännu nyligen funktionerande fora, hvilka nu blott i förbigående uppräknas under rubriken rådstufvurätter. Detta hade väl ägt större betydelse än de besynnerligt utförliga personförteckningar, som följa historiken öfver ämbetsvärken, och som delvis gå tillbaka till början af 1600-talet. I *denna* bok väntar man sig dem icke.

En svag punkt kan icke förbigås med tystnad: den särdeles föråldrade och särdeles inkonsekventa ortografin, hvartill kommer en rad af oegentliga uttryck. Isynnerhet äro namnen illa behandlade — Olivercreutz, Falkenberg och Finkenberg (ck!), Wellinck (gk!), Steven (w!), Prokopé och Procopé, De Pont och de Pont, Stjernvall-Wallen och Walleen o. s. v. I princip tyckas förf. anmärkt en persons adlande endast om detta föranledt namnförändring. Här vimla uteslutningar och fel; t. ex. bland vicepresidenterna i Åbo antydes detta blott för Sylvius — Feuerstern, medan sex dylika fall förbigås med tystnad. I förteckningen öfver adeliga ätter är utmärkandet af dem „som funnits till förrän svenska riddarhuset stiftades“ (1626), ehuru följdriktigt genomfördt, rent af vilseledande hvad familjernas ålder beträffar.

Det är klart att dessa anmärkningar, hvilka till en stor del röra formen, icke förringa värdet af ett på så rika källor grundadt arbete, som det föreliggande. Författarenes namn utgöra en borgen för det riktiga och mest sakförståndiga tillgodogörandet af alt som stått till buds, för att göra deras måttfullt genomarbetade värk till en uppslagsbok för ämbetsmannen lika mycket som en lärobok för den, hvilken söker komma sig in i vår förvaltnings ofta nog labyrintiska gömmor.

Hr *Dannholm* har med sin bok tillfört vår för självstudium afsedda undervisande litteratur en betydelsefull tillökning. Fördelningen af ämnet är lyckligt funnen och öfverskådlig, stilen på sak gående och folkelig, — ehuru just denna dess egenskap föranledt förf. till ett par oegentligheter, såsom då han på första sidan säger att Finland „i 600 års tid styrts af *Sveriges konungar*“. De jämsides med texten löpande parallellerna mellan våra förhållanden och sådana inom det öfriga Europa böra vara kärkomna för den olärde, i hvars hand förf. närmast lägger sitt arbete med mottot „Medborgare, känn ditt folk!“ Väl vore, om något af våra folkupplysningssällskap ville medvärka till dess spridning.

George Granfelt.

Paul Lindau: Underligt folk, noveller; öfvers. från tyskan; 00 s. 8:o. Sthlm 1889, Albert Bonnier; 2 kr. 25.

Ernst von Wildenbruch: Noveller och humoresker, II; öfers. från tyskan af *Mauritz Boheman;* 326 s. 8:o. Sthlm 1889, '. Lamm; 2 kr.

Med glädje erkänner man i „Underligt folk" en rikdom på :onstnärligt arbetade själiska motiv, som icke utmärker denne förf.)en säkra planläggningen, den nyktra, reserverade stilen har Underligt folk" visserligen i arf från sina föregångare, men huru aycket betydelsefullare är icke handlingen öfveralt här, huru aycket djupare har icke förf. trängt i själsanalysen! — De märkigaste af dessa noveller äro utan tvifvel „I feberyrsel" samt „Min rän Hilarius". Den förra, altigenom förträffligt berättad, utmärcer sig genom en jämvikt i grupperingen, en beherskad stil, som cke ens i de våldsammaste situationer förlorar sin objektiva klarıet. Ej en strimma af idealiserande belysning har fallit på den enda cvinliga karaktären, som därför värkar med öfverväldigande realiet. Afven ramen i öfrigt kring professorns personlighet är sku'en med mästarhand och tjänar väl till att framhålla denna psycologiska raritet. Endast hans unga rivals feberfantasier vid inırytande sjukdom absorbera för en stund läsarens hela intresse, krifna som de äro med nervskakande virtuositet. — Har förf. denna novell balanserat på den ofta hårfina linie, som skiljer en juklig sinnesförfattning från en normal, så drages han i „Min 'än Hilarius" in på afgjordt abnormt psykiskt område. Den här lottade själsvärksamheten, tillhörig en patient i en kuranstalt vid Bonn, hvars sjukdom utbrutit under en vistelse därstädes, är sällamt illusoriskt återgifven, med en finhet i detaljerna, en djup lick för den stundom hos dessa olyckliga i någon viss riktning tbildade känsligheten, som aftvingar läsaren en nästan ångestfull ppmärksamhet och en med smärta blandad beundran. Därtill :ommer en säkerhet i konturerna, som nästan låter förmoda nåon värklig händelse där bakom. Endast läkarens utförliga förlaring kunde man önska något förkortad, enär den till stor del tår att läsa mellan raderna i det föregående.

Hilarius är lyckligtvis ett undantag, om äfven ett högeligen ingslande, i detta galleri, där flere mästerligt framstälda hvaragsmänniskor möta oss: Pfeifer i „Lilla madonnan", som förnöır sitt lif med att gå omkring och söka själar — kvinliga n. b. - med hvilka han för en tid kan „harmoniskt förena sig", en mnerligen rolig och liffull figur; dr Schnabel, i hvars inre lumən småaktighet trifves samman med de ädlaste impulser, en konstırligt oantastlig gestalt; och jämte honom de så påtagligt sant izzerade medlemmarna af landsortstidningens redaktion. — „Hen-", det veka, vackra pariserminnet, förtjänar äfven nämnas. Man inner att berättaren är tysk — där går en sådan vänlig, troärtad underström — och ändå har äfventyret rent parisisk lolfärg.

Det är att hoppas att älskare af skönliteratur må uppmärksamma denna samling noveller, som ställer Paul Lindau i den gynnsammaste dager. På en så klar och beherskad framställningskonst har den svenska originalnovellistiken för närvarande knappast att bjuda.

I förra årets septemberhäfte redogjordes för första samlingen af *E. v. Wildenbruchs* noveller. Det andra bandet fylles af tvänne ganska omfångsrika berättelser. Egendomligt nog behandla bägge alldeles enahanda motiv, detsamma som P. Lindau upptagit i „Underligt folk“. Titeln „Francesca af Rimini“ torde med tillräcklig tydlighet ange hufvuddragen af innehållet. Under det Lindau emellertid af detta stoff danat en glänsande värklighetsskildring, knapp till formen, altigenom konsekvent och trovärdig, använder Wildenbruch mer fantastiska element, dem han icke alltid förmår beherska och samla till konstnärlig enhet. Den något uttänjda och patetiska framställningen, hvilken vi känna från förra delen, gör sig här än mer märkbar. I „Professorn och hans bror“ göra sig grofva inkonsekvenser i karaktärsteckningen gällande. Hvarför har väl förf. i exposén slösat så mycken intellektuell rikdom på unga fru Doppnau, som sedan icke visar sig ha tecken till intresse för några allvarliga sträfvanden? Hvarför förmår hon endast väcka sinlig åtrå hos de bägge framstående männen? Huru kan Klemens sjunka i en sådan alldaglighet, han som gör sin entrée lik en riktig sprakfåle? — Och sedan detta begär att slita på språkets mest superlativa egenskapsord, då det gäller kvinlig fägring! Endast ett snille som Turgenjeff kan med sådan frekvens använda orden „ljuf“, „skön“, „härlig“, m. fl. utan att de klinga fadda och toma, som ihåligt skryt och prål.

„Francesca af Rimini“ är bättre planlagd och innehåller flere vackra moment. Vid Paolos uppträdande gripes dock förf. af en så svärmisk medkänsla, att han förlorar all besinning, och upplösningen sker i fantastisk förvirring. Likvisst äro alla de handlande personerna rätt förtjänstfullt skildrade: den stolta, anspråksfulla Fransiska, pappa Maienbergs gemytlighet, generalen i sin kyliga världsmannahållning och Gartenhofens veka, förandligade gestalt. Bäst är återgifvandet af den olycksdigra teckningen föreställande Paolos och Francescas dödsbringande omfamning. Den öfverströmmande innerlighet, som här slår emot läsaren, detta sökande efter hvad lifvet äger varmast, fullast, mest förfinadt, utgör det vackraste draget i förf:s literära fysionomi. — Öfversättningen är vårdad, nästan elegant.

I. L—d.

F. C. Philips: En präktig flicka; öfvers. från engelskan af *Ernst Lundqvist;* 255 s. 8:o. Sthlm 1890, H. Geber; 2 kr. 50.

Ett riktigt dussinarbete, tillagadt efter det gängse receptet i engelska bokmarknaden och mest hugnande för de läsare, hvilka

till först undersöka slutet för att se om „de få hvarandra“. Ingredienserna äro så kända, att de knappast behöfva uppräknas: en fattig ung flicka — vacker naturligtvis — af god familj inbjudes af någon rik släkting — hälst jakttiden, då huset är fullt af ungherrar. Detta ger anledning att skildra lifvet på ett stort engelskt gods, hvilket här är ofantligt inbjudande och trefligt gjordt. Lorder och penningmän 'stimma genast kring flickan; hon kunde göra sin lycka på fläcken, om icke förf. längtade efter mer spännande situationer. Hon drifves således ut ur Eden, måste för någon tid förtjäna sitt uppehälle, hvarvid hennes förnäma bekantskaper naturligtvis hindra lifvet att bli altför surt för henne, hon utvecklar därpå sina osvikliga talanger för de sköna konsterna och vinner ära och mynt. Ungefär sid. 200 har hon på sina resor hunnit till Grekland, där hon faller i stråtröfvares händer. Nu är tiden inne för hennes trognaste tillbedjare att göra sig nyttig: han är till hands för att befria henne, men blir härvid farligt sårad. Detta smälter ändtligen hennes hårda hjärta: hon återkallar med sina omsorger hans härlighet till lifs och lyckliggör honom med sin hand. — Stilen är gladlynt och därur talar en godmodig lefnadsvishet som nångång kan värka rätt tilldragande; därtill en solid och hemtreflig patriotism. Old England är det bästa land på jorden, och intet ställe i världen kan i komfort och sundt lefnadssätt jämföras med ett högadligt landtgods därsammastädes. All right! Här och hvar framskymtar en klen imitation efter Thackeray. För öfrigt skiljer sig boken föga från „Phyllis“, „Lilian“, o. a. d. — Öfversättningen är förtjänstfull.

I. L—d.

Gustaf Cederschiöld: Kalfdråpet och vänpröfningen, ett bidrag till kritiken af de isländska sagornas trovärdighet; 41 s. Lund 1890, C. W. K. Gleerup; 75 öre.

Den på grund af flere dråp Víga-Glúmr uppkallade isländingen hade en rättare vid namn Ingólfr. Denne sistnämde blef på ett s. k. hästting illa behandlad af bonden Kálfr från gården Stokka-Hlada. En kväll någon tid därefter högg han på Glúms tillsägelse hufvudet af en kalf, hvarpå Glúmr räkte Ingólfr det blodiga svärdet och bjöd honom gå till en af rättaren såsom fulltrogen vän uppgifven person och säga sig hafva dräpt den ofvannämde mannen, som var känd under binamnet Hlödu-Kálfr, d. v. s. „lad-kalf“. Ingólfr efterkom befallningen, men blef utdrifven af Þorkell — så hette vännen. Emellertid hade Kálfr i själfva värket under samma natt blifvit dödad och mordet tillvitades Ingólfr, som nödgades gå i landsflykt till Norge. Den sannskyldige banemannen var naturligtvis Glúmr.

Denna berättelse utgör innehållet i en episod af Víga-Glúms-Saga, en bland de isländska ättesägner, hvilka hittils ansetts vara fullt historiska. G. Cederschiöld, den förtjänstfulle utgifvaren af

åtskilliga gammalnordiska minnesmärken, bevisar i föreliggande afhandling på ett särdeles klart och öfvertygande samt i framställningsformen mästerligt sätt, att den här ofvan relaterade berättelsen strider emot öfriga af sagans uppgifter, att hon blifvit senare infogad i Glúma äfvensom att till grund för henne ligger ett kapitel af den latinska, i början af 1100-talet författade, moraliserande anekdotsamlingen Disciplina clericalis. Äfvenledes påpekar förf. att här, liksom ofta annars i den isländska literaturen, somt uppstått genom inflytande från den gamla fatalistiska världsåskådningen, somt åter hämtat sitt stoff från sägnernas allmänning: alt detta omdanadt af det för isländingarne egendomliga åskådningssättet.

Vi kunna icke lykta denna anmälan bättre än genom att anföra broskyrens slutord, i hvilka — det tro vi — hvarje kännare af den isländska sagodiktningen skall instämma: „Dylika rön, hvilka ganska väsentligt minska sagornas trovärdighet såsom historiska källskrifter, kunna måhända i början bedröfva den, som lärt sig att älska och vörda dessa dyrbara minnen från vår folkstams forntid. Men det fordras ej långt eftersinnande, förr än man med glädje måste hälsa försöken att å ena sidan rensa det värkligen historiska från främmande tillsatser, å andra sidan sprida ett klarare ljus öfver utvecklingen af en bland världsliteraturens märkligaste företeelser, sagoförfattandet på det gamla Island.“ **Herman Vendell.**

A. Lindman: Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen; tredje upplagan, delvis omredigerad af *V. Lindman.* — H:fors, G. W. Edlund 1890.

Det vore lyckligt om en ringa del af det välförtjänta bifall, som för tjugu år sedan mötte första upplagan af dessa anteckningar, kunde tilläggas äfven denna. Så är tyvärr icke fallet. Sedan dess hafva en mängd källor rörande domkyrkan blifvit tillgängliga för allmänheten — för att icke tala om de nya uppslag i arkeologiska och konsthistoriska frågor, som under denna tid blifvit funna. Om alt detta lefver den nuvarande utgifvaren i den fullständigaste okunnighet.

Åbo domkyrka är icke uppförd „i den *götiska* byggnadsstilen“. Att förändringarna rörande tornet icke röra själfva hufvudstommen, utan *tornöfverbyggnaden,* vet en hvar, som en enda gång haft en konsthistoria i handen och det gamla byggnadsvärkets ålderdomliga sirater för ögonen. — Det är här omöjligt att uppräkna alla fel och oegentligheter, som vidlåda boken; vid uppgörandet af förteckningen öfver i kyrkan jordade tyckes *ej ens Stiernman* hafva blifvit rådfrågad; tre upplagor igenom gå sådana „tryckfel“ som *Rosenkampf* för *Rosskamp, Kurck af Knysala* för *Kruse af Kaibala* (sic!), von Rosén för von Rosen, von Glaus för von Glan, Leijonborg för Leijonberg, o. s. v. Biskop Rothovius predikade icke 1656, ty då hade han varit död i fyra år.

Intet vore att säga, om detta häfte — hvilket kommer i handen på enhvar, som skall bese vårt dyrbaraste fornminne — skulle utkomma i oförändradt samma skick, som engång var dess ursprungliga; men när den nuvarande utgifvaren vill gifva sina här och där bifogade anmärkningar namn och värdighet af en „omredigering", och kommer med „nödiga tillägg", då har han ingen annan dom att vänta än den, som innefattas i ett mycket gammalt och mycket allmänt bekant ordspråk: ne sutor — —

En finsk öfversättning af boken är äfven utkommen.

George Granfelt.

Öfversikt.

Skollärareмötet i Helsingfors 1890. Till de fördelar vårt lands lärarekår haft af skolans förening med kyrkan hör plägseden och rättigheten att sammankomma till allmänna möten — något som endast undantagsvis och i ganska anspråkslös form kommit och fortfarande kommer i fråga för andra tjänstemän. Redan före skolans med tiden alt mer nödvändiga skiljande från kyrkan höllos allmänna möten af lärarena vid elementarlärovärken; nu synas de komma att blifva permanenta och få en mera officiell karaktär. För tre år sedan sammankallades på initiativ af n. v. ecklesiastikchefen föreståndarena för statens gosslärovärk till det första rektorsmötet. Mötets förhandlingar, som samma år utgåfvos i tryck, rörde sig till betydlig del kring praktiska frågor och detaljer; i många punkter vunnos beaktansvärda resultat.

Ett större intresse har dock detta läraremöte uppväckt hos pedagoger och hos allmänheten, och detta oaktadt endast statslärovärkens lärare och lärarinnor jämte ledarena för privatlärovärk med statsunderstöd egde rätt att deltaga i mötet. Då vid ett möte af detta slag — i motsats till rektorsmötet — en bestämd förpliktelse att närvara icke föreligger för statsskolornas lärare och i själfva värket större delen äfven nu var frånvarande, så att i hufvudsak blott de rådande opinionerna, men icke allas vota utrönas genom omröstningarna, inser man icke hvarför erfarenheten från privatskolorna, som hos oss intaga en så betydande plats i skolsystemet, fick göra sig så litet gällande vid mötet. Från detta håll höjdes nu, strängt taget, en enda röst, och denna torde mindre representera privatskolorna än en äldre riktning hos innehafvarena af universitetets pedagogiska profession — desse hafva nämligen i allmänhet inskränkt sin värksamhet till lyceerna och deras undervisningsmetoder, säkerligen till men för en friare och allmängiltigare uppfattning af bildningens mål och medel. Om nu också mötesdeltagarenas antal, som öfversteg 200, var gan-

ska stort och fastän yttrandena, likasom resolutionerna vid detta möte kunna anses uttrycka de hos oss förherskande meningarna i viktiga skolfrågor, synes det dock önskvärdt att vid ett kommande „allmänt" läraremöte äfven privatlärovärkens personal — möjligen med en äfven för statsskolan lämplig begränsning till dem, som tjänstgjort två år — kallas till mötet. Likaså anse vi att skolläkare och ovilkorligen skolrådsmedlemmar borde deltaga i dylika mötens förhandlingar.

Ett nytt element vid detta års möte voro lärarinnorna och föreståndarinnorna. Det gjorde sig alls icke gällande vid självfa mötet, men väl vid en del specialsektioners sammanträden och där tydligen till båtnad för diskussionen. Redan från denna synpunkt måste man ogilla de tre gånger upprepade försök, som af vissa lärare gjordes att afhålla fruntimren från omröstningarna — vid en af dessa kunde ref. ej upptäcka mer än 3 deltagarinnor! En lärarinna vid en s. k. högre skola borde väl dock i denna tid, då det rör allmänna uppfostringsfrågor, tillerkännas samma rösträtt som en allmogeman vid landtdagar och folkmöten.

Men vi gå till mötets allmänna förhandlingar för att därpå nämna några ord om sektionerna. Det var en liflig rörelse i Svenska fruntimmerskolans rymliga, till trängsel fylda festsal den 4 juni, då mötet öppnades af öfverdirektören för skolväsendet, statsrådet L. Lindelöf, som i ett kort tal betonade att skolan i vårt land redan gjort undan ett viktigt reformarbete och numera hade sin egen styrelse, som genom konferenser vid inspektionerna kunde meddela sig med lärarena. Skolans utveckling hade under den närmaste tiden men varit af extensiv art än den berört den inre organisationen; emellertid hade den reala undervisningen vunnit större terräng och latinfrågan därför framskjutits på dagordningen. Reformer eftersträfvades förnämligast på flickskolans område, och samundervisningens principer hade isynnerhet på privatskolans fält omfattats med förkärlek och såsom det tyckes med framgång. I afseende å lärareværksamheten hade i allmänhet gällande skolordnings grundsatser visat sig tillfyllestgörande. Större förändringar i skolorganisationen syntes böra endast med varsamhet företagas, isynnerhet vid denna för landet kritiska tidpunkt.

Den på engång om öppen blick för skolväsendets utveckling och om måttfullhet vittnande karaktären hos detta inledningstal kan icke förnekas mötet i dess helhet, då man nämligen besinnar att det där icke gälde utförandet af reformer, utan angifvandet af den allmänna riktningen och en antydning af det hos lärarekåren gängse åskådningssättet. Det var isynnerhet två frågor af större betydenhet för skolorganisationen hvilka utförligt diskuterades af mötet: om en gemensam bottenskola och om de dubbla linierna vid lyceerna, den s. k. klassiska och den reala. Som bekant, äro våra flesta statslyceer klassiska och latinet inträder redan på andra skolklassen nedifrån i läroplanen. I senare

tid har emellertid det yrkandet alt starkare framträdt att de lägre klasserna böra meddela eleverna en allmän elementarbildning med afslutade kurser för att sålunda vara till större gagn för de många, som faktiskt afgå på detta stadium. På mötet anfördes att en dylik afgång isynnerhet inträffar på de tre lägsta klasserna; dock syntes försvararena af en bottenskola hålla på 5 gemensamma klasser, för att sålunda få till stånd ett fastare helt, hvartill också i viss mån regeringen synes tendera, att döma af de inom densamma uppgjorda förslagen att för vissa orter inrätta 5-klassiga elementarskolor med fortsättningskurser till universitetet. Under diskussionen hänvisade någon talare till föredömet från medelskolorna i Norge och Danmark och till de praktiska olägenheterna af det nuvarande systemet, medan andra i motsats härtill tryggade sig vid sakförhållandena i Tyskland, där man från första början skarpt afgränsar de skilda slagen skolor från hvarandra — ref. vill härvid anmärka att detta förhållande just utgör föremål för de ifrigaste reformsträfvandena i Tyskland, där den kastartade skolorganisationen blifvit utsatt för en alt starkare opposition. Mot bottenskolans nödvändighet anfördes vidare att äfven under nuvarande förhållanden de på lägre klasser afgående eleverna förvärfvat sig en mängd nyttiga kunskaper och att i synnerhet deras förmåga att tillegna sig vetande blifvit utvecklad (C. Synnerberg). Från samma håll framhölls emellertid att det blefve svårt att väl organisera en skola med det dubbla ändamålet: allmän medborgerlig bildning och vetenskaplig bildning, med däraf beroende olika kurser och olika metoder (E. Böök och E. J. Bonsdorff); före de lägre lyceiklasserna ansågs det nödigt att hafva särskilda förberande skolor, huru mycket svårare blefve det då icke att på den långt kortare kurs, som skulle lämnas öfrig mellan bottenskolan och universitetet, förbereda eleverna för vetenskapliga studier? (H. Melander). I motsats härtill uttalades (af F. Gustafsson) den åsikt att den lärda skolan nu med sina lärda ämnen, sina lärda metoder och lärda böcker införes altför tidigt och sålunda påtvingas elever vid en ålder, som alls icke lämpar sig för en dylik undervisning; det är också svårt att få ett tillräckligt antal lärare med en så stark vetenskaplig håg och förmåga, att de värkligen kunna direkt utveckla elever i den tidigare åldern för vetenskapliga studier; indirekt kunde däremot detta mål befrämjas lika väl i en gemensam bottenskola, hvilken, skött med allvar och grundlighet, icke lämnade sämre garantier för elevernas allmänna förståndsutveckling än de lägre lyceiklasserna med den nuvarande organisationen. Egendomligt nog berördes latinets ställning i läroplanen alls icke vid diskussionen, utom före omröstningen af en talare, som därmed ville afskräcka lärarinnorna från att rösta. Ref:s i tidskriften ofta uttalade åsikt i detta ämne är den, att latinläsningen på lägre skolklasser i det stora hela lika litet gagnar elevernas allmänna utbildning som latinkunskapen. — Rörande kursernas anordning funno några koncen-

triska kurser tvifvelaktiga (G. Geitlin), medan andra ansågo kursernas afslutande på lägre stadier och därpå grundad fortsättning på högre stadier vara ett i och för sig riktigt förfarande (A. Streng m. fl.). — Medan några talare anförde att elevernas anlag bättre kunde pröfvas på mellanstadiet och att därför linierna först där borde åtskiljas, betonade andra att det äfven där var svårt. En talare, som var emot bottenskolan, trodde emellertid att det vid inträdesförhöret till lägsta lyceiklassen eller åtminstone ett år senare gick för sig att afskilja de elever, som voro mindre egnade för undervisning i lyceerna och som därför borde hänvisas till särskilda läroanstalter. Någon påpekade till och med i detta sammanhang tillvaron af särskilda skolor för idioter —. Vid slutomröstningen i denna fråga afgåfvos 56 röster mot bottenskolor, men icke färre än 113 för inrättandet af bottenskolor till en början på försök i en del städer; denna moderata form till resolution föreslogs af rektor M. Hackzell. Bland bottenskolans varmaste förkämpar märktes öfverinspektorn A. Streng, bland dess motståndare dennes ämbetsbroder C. Synnerberg och finska normallyceets fyra öfverlärare.

Frågan om lyceernas dubbla linier står synbarligen i innerligt samband med den om en gemensam bottenskola; på läraremötet behandlades de dock skildt för sig, hvilket ju ock har sina praktiska skäl. För det närvarande hafva lyceerna på de orter, där fullständiga reallyceer ej finnas, en särskild reallinie utan latin, som leder till reallyceernas femte klass och denna väg till universitetet. Endast i något undantagsfall har en fullständig reallinie inrättats i bredd med den klassiska. Följden häraf har varit den, att föräldrar icke valt den reala linien, vid hvilken eleverna icke kunna fortsätta på samma ort, utan blott en måhända långt aflägsen; detta missförhållande påpekades opartiskt och bestämdt (t. ex. af hrr Westerlund och H. Melander), hvarjämte andra (hrr Amnell, Strömborg, Rancken d. ä., Rancken d. y.) konstaterade tillvaron af en stark opinion till förmån för den reala linien. Frågan har rektor Strömborg i Borgå lycei program af 1889 egnat en tänkvärd betraktelse, hvilken i förening med erfarenheterna från en del skolorter väl synes uppväga den erfarenhet en deciderad latinpedagog haft, att nämligen blott svaga elever valt reallinien, och de betänkligheter af principiell och praktisk art, hvilka vid mötet uttalades af flere talare (bland dem dr Synnerberg, äfven häri motsagd af A. Streng.) Deras yrkanden, som delvis gingo ut på — redan af ekonomisk hänsyn förkastliga — helt och hållet skilda lärovärk för klassiska och reala studier, hindrade icke mötets afgjorda pluralitet att yttra sig för inrättande af fullständiga dubbla linier där sådana vore af behofvet påkallade. Då engång reallyceer, statens och enskildes, tillåtits dimittera elever till universitetet och vid de akademiska studierna ingen olägenhet häraf försports, synes det i själfva värket blifva omöjligt att numera söka hämma konkurrensen mellan de båda

bildningslinierna. Utan det gäller nu för vännerna af de gamla språken att icke genom ett för tidigt upptagande af desamma i läroplanen och däraf beroende ofruktbara metoder afleda alt flere elever från de klassiska studierna. Ty med tvång och yttre fördelar böra och kunna de icke upprätthållas, likasom de icke behöfva dylika medel för att värderas och idkas i den mån de faktiskt kunna befordra bildningens sak och ungdomens uppfostran i vårt land. Och om yrkandena på fem-klassiga bottenskolors inrättande — med därå följande tre-åriga kurser äfven för gamla språk — vinna gehör hos styrelsen, finnes det icke någon anledning att beteckna läraremötets resolutioner i dessa två viktiga frågor som ödesdigra för den fosterländska odlingen. Må man blott af seklers erfarenhet draga en annan slutsats än den, att denna odlings väsentliga inneböhrd utgöres af latinska elementarboken, latinska öfversättningsöfningar och Cornelius Nepos ad usum scholarum accommodatus!

Öfriga frågor, som behandlades af mötet i dess helhet, voro icke af samma vikt som dessa, men saknade dock ej sitt intresse. Rörande vitsorden yttrade sig mötet efter några med mycket bifall upptagna anföranden af hrr H. Melander och Kihlman i den riktning, att vitsordssystemet i betydlig mån bör förenklas. Man bör hoppas att mötets beslut i denna fråga leder till praktiska åtgärder af skolstyrelsen, på hvilken det ankommer att fastställa formulär för skolbetygen efter de i skolordningen angifna grunder. I sammanhang härmed kan man ställa mötets med 102 röster emot 72 beslutna resolution: att studentexamen helt och hållet bör afskaffas och den därmed afsedda kontrollen öfverlämnas åt skolmyndigheterna (lärarekollegier, rektorer, skolråd och skolstyrelsen). Pluralitetens åsikter framstäldes med skärpa och öfvertygande kraft af öfverinspektor Synnerberg, rektor Kihlman och andra talare. Men dessutom påyrkade nästan alla talare i minoriteten betydande inskränkningar i universitetets kontroll, såsom att det muntliga förhöret vid universitetet borde bortfalla, att skolstyrelsens medlemmar skulle i viss mån taga del i det akademiska examensutskottets arbete, att afgörandet öfver de skriftliga profven skulle ske endast i sammanhang med det muntliga förhöret — för icke-finländska läsare är härvid den upplysning nödig, att universitetets utskott nu eger rätt att på grund af ett enda underhaltigt skrifprof utestänga examinand från det muntliga förhöret —. Sålunda har då lärarekåren, likasom rektorsmötet, på hvars program denna fråga var den första, afgifvit en bestämd myndighetsförklaring gentemot universitetet.

Ett slags myndighetsförklaring var också det utan omröstning beslutna uttalandet, att i enlighet med rektor Kihlmans förslag lärarena bordè ega rätt att yttra sig rörande tillsättande af rektor; i denna fråga hyste rektorsmötet mer divergerande åsikter. Rektor Kihlman dikterade äfven mötets resolution angående nödvändigheten att vid besättandet af tjänster vid normallyceerna —

och med ett af lektor Godenhjelm föreslaget tillägg Helsingfors fruntimmersskolor — särskildt vikt skulle fästas vid framstående lärareförmåga hos de sökande, i hvilket afseende en viss procedyr förordades. Beträffande de s. k. elevkonventen gingo yttrandena i en frisinnad riktning. Vidare uttalade sig mötet i likhet med rektorsmötet för lärares och lärarinnors obligatoriska afskedstagande vid 63 års ålder, dock med vissa ekonomiska förmåner. Slutligen godkände läraremötet i sin helhet ett af historiska sektionen framstäldt och i hufvudsak äfven af rektorsmötet omfattadt förslag, som gick ut på tillsättandet af kommissioner med uppdrag att utarbeta program för läroböcker, vid hvilkas utgifvande och användning den fria konkurrensen för öfrigt ansågs vara det gynnsammaste; vi hoppas att något göres i antydd riktning, men antaga att de uppgjorda programmen icke göras absolut bindande för läroboksförfattare.

Det tyckes redan nu vara en erkänd sak att *sektionernas* arbeten icke hade ett mindre, utan hällre ett större värde än själfva mötets förhandlingar, hvilka af brist på tid icke rörde sig kring sektionsfrågorna, om man undantager en och annan reservation. Det största allmänna intresse torde ha varit fäst vid den s. k. hygieniska sektionen (ordförande d:r Johnsson), hvars sammanträden voro besökta af 40 till 50 mötesdeltagare. Den till denna sektion hänskjutna frågan om samundervisning afgjordes, som man af den redan vunna och i sektionen framdragna erfarenheten kunde vänta, till samskolesakens förmån. Sektionen fattade enhälligt det beslut att privata samskolor borde af staten kraftigt understödas; så godt som enhälligt yttrade sig vidare sektionen för flickors intagning i statens fyrklassiga gosslärovärk och med afgjord pluralitet för kvinliga elevers tillträde till fullständiga lyceer, dock efter särskild pröfning. En dylik ansågs af en stark minoritet onödig, då förhållandena i detta afseende skulle reglera sig själfva. De två första resolutionerna skulle, att döma af rektorsmötets hållning i denna sak, med visshet hafva vunnit bifall af det allmänna mötet, där emellertid en konservativ reservation af högst abstrakt och allmän art framsades af en teolog, som vid rektorsmötet anförde samma ord som nu emot samuppfostran i hvilken form som hälst („missä muodossa hyvänsä“). Det bör anmärkas att också biand dem, som uttalade sig mot flickors intagning i lyceer med deras nuvarande inrättning (t. ex. föreståndarinnan L. Stenbäck och lektor Yrjö-Koskinen), ingen afvoghet förspordes emot egentliga samskolor. — Synnerligen beaktansvärda voro den hygieniska sektionens diskussioner och resolutioner till förmån för handslöjdens införande i statsskolor — hvilken fråga refererades af d:r O. Grotenfelt — och för anställandet af skolläkare samt för andra hygieniska åtgärder, för hvilkas detaljer vi hänvisa till mötets sannolikt snart utkommande protokoll.

För språkundervisning tillsattes 3 sektioner: för moders-

målet (ordf. magister Kallio), för det andra inhemska språket och nyare språk (ordf. F. Gustafsson), för de klassiska språken (ordf. d:r Geitlin). I allmänhet visade sig i dessa en mer eller mindre bestämd opposition mot grammatiserandet, mot elementarböcker med sammanhangslös text och mot skriföfningar af den art, att de fordrade ett träget anlitande af grammatik och lexikon. Till förmån för modersmålet afgåfvos flere yttranden, särskildt tänkvärda i en tid, då de främmande språken, hvart och ett med lika rätt, hota att splittra språkundervisningen och minska intresset för språkinnehållet.

Bland resultaten af arbetet inom historiska sektionen (ordf. professor Frosterus) märkes sträfvandet att förminska antalet af de vid undervisningen och i läroböckerna meddelade faktiska detaljer och att upptaga Finlands statsförfattning i lyceernas historiska kurs. Af vikt voro äfven uttalandena inom denna sektion och den naturhistoriska (ordf. rektor Arrhenius) rörande geografiundervisningen och dess utsträckning till högre klasser samt ordentliga kompetensfordringar för geografilärare. En del af geografin ansåg matematiska sektionen (ordf. öfverinspektor Streng) böra meddelas af läraren i matematik; i sistnämnda ämne föreslogs en länge väntad minskning i de klassiska lyceernas lärokurs. Vi nämna slutligen att teologiska sektionen (ordf. rektor Kihlman) bland annat ville på det lägsta skolstadiet bibehålla katekesen, hvaremot öfverläraren Ervast inlade reservation. — I afseende å läroboksliteraturen fattades åtskilliga speciella resolutioner af sektionerna.

Då vi afsluta vår öfversikt, kunna vi icke undertrycka vår säkert af mången delade tillfredsställelse öfver läraremötets på ett utmärkt sätt ledda och högst intensiva arbete, men särskildt öfver den omständigheten, att språkfrågan alls icke vid detta möte, såsom tyvärr ofta förut just i pedagogiska frågor, syntes leda diskussionens och omröstningarnas gång. Måtte hänsynen till uppfostrans och undervisningens höga mål allena alt framgent besjäla våra läraremöten! Och måtte deras resultat icke skrinläggas af lärarena och skolmyndigheterna!

F. Gustafsson.

Bref från Sverige. Inom konstvärlden har det varit lifligt lenna vinter. Arbetet har gått friskt undan och med goda reultat, och andarna ha drabbat samman med kraft, om också ej ıed glädje. *Arkitekturen* har på senare tid varit den konstart, ɔm här i landet gjort de mest i ögonen fallande framstegen. n hel falang unga, modiga och företagsamma arkitekter har ɔpstått, och om deras talang bär såväl det nya Stockholm som ɜre andra af Sveriges städer talande vittnesbörd. De ha bygt

stilfulla hus, ibland också inredt dem stilfullt i öfverensstämmelse med byggnadens yttre, de ha förvandlat gamla, helt och hållet stillösa stenhopar till gammaltyska, höggaflade hus, de ha inredt ölkneipar i renässans och där fått ödsla med träbonad, bjälktak, medeltidsmålningar, gjutjärnsprydnader och små runda glasrutor. En af dem, *Ludvig Petterson*, bygde Sveasalen, nordens ojämförligt finaste kafé, en annan, *Carl Möller*, den helt nyligen invigda Johannes- kyrkan i gotik — Stockholms utan all jämförelse präktigaste kyrka, med ett färgrikt, liffullt och harmoniskt inre. Arkitekten har själf gjort ritningarna och varit med om utförandet af hvar enda liten detalj. [1])

Den tid, som nu randas, blir för Stockholm en storbyggets tid. Fjoråret var relativt lugnt, det gick åt till förberedelser för det som skulle komma. Man förberedde ett nytt riksdagshus, ny riksbank, nytt operahus, ny byggnad för nordiska museet, nytt hofstall. För rättigheten att uppföra de tre förstnämda monumentala byggnaderna ha allmänna täflingar varit anordnade, och mycket har dryftats och skrifvits om dessa täflingar.

Enligt fjorårets riksdags mycket öfverilade och beklagliga, men tyvärr definitiva beslut skola båda dessa byggnader, hvar för sig fristående, trängas ihop på den lilla Helgeandsholmens mycket trånga vestra del, som genom utfyllningar i strömmen skulle göras en smula rymligare än hvad den nu är.

Vederbörande uppgjorde ett program, och så satte sig arkitekterna att begrunda detta. Det var likväl ganska få af dem som läto funderingarna öfvergå till handling: att programmet var ytterligt svårlöst och på många sätt olämpligt, snart sagdt omöjligt att göra något af, därom kommo alla öfverens. Utgången af täflingen visade så uppenbart, huru olämpligt vald platsen var för de båda väldiga byggnaderna, att endast detta borde förmått vederbörande att, medan tid var, ändra det förhastade beslutet. Från många håll, från hela landets press, från allmänheten, från arkitekter läto protester höra sig mot detta hufvudlösa sätt att lösa den gamla Helgeandsholmsfrågan.

Platsen — det var uppenbart — kunde möjligen rymma *ett* af de båda husen, men det var galet att belasta den lilla holmen och dess blifvande utfyllnader med *två* stenkolosser, stälda alldeles inpå hvarandra. Täflingens resultat hade blifvit ett rent fiasko — ej för de täflande arkitekterna, som onekligen kringgått svårigheterna med fyndighet och i allmänhet åstadkommit värdiga och vackra byggnader, utan för tillställarne af det hela. Och täflingen fick ett betydelsefullt efterspel, då ett dussin af våra yngre, erkändt skickliga arkitekter offentligt opponerade sig mot prisnämdens principer såväl vid denna täflan som vid flere föregående fall. Nämden hade nämligen denna gång med andra

[1]) Johannes-kyrkan har kostat öfver 700 000 kronor. Den grundlades i maj 1884. Dess längd är 210 fot, tornet är 305 fot högt.

priset belönat ett projekt, som ej följt programmet, och hvars upphofsman förklarat sig vilja stå helt och hållet utom täflingen.

Arkitekternas tankegång var helt enkelt denna: Om ett program för en täflan är fastställdt, så bör det ock följas. Och den af de täflande, som af en eller annan orsak ej följer det, han ställer sig därigenom utom täflingen — hvilket i detta fall andra pristagaren velat göra, fastän prisnämden ej lät honom förblifva utomstående. Vid blifvande byggnadstäflingar kommer emellertid arkitekternas energiska uppträdande denna gång säkert ej att blifva utan sitt goda resultat.

Täflingen om „millionpalatsen" fick emellertid den utgång, att flere höga pris utdelades och åtskilliga förslagsritningar inköptes hvarefter förslagsställarne enligt all sannolikhet ej mera få med saken att göra. Öfverintendenten Zettervall — den bekante ombyggaren af Lunds, Upsala, Linköpings m. fl. domkyrkor och för närvarande chef för Sveriges arkitektur — är nu sysselsatt med utarbetandet af planer till de båda byggnaderna. Då planerna äro klara, lära väl fasadritningarna ej länge låta vänta på sig. Och så resa sig de båda millionpalatsen, uppstaplade löjligt trångt på den lilla holmens hörn, skymmande slottet och vanprydande platsen, äfven om byggnaderna i och för sig blifva vackra, och det kommer kanske att stå i skrifterna att de tillkommit efter allmän täflan mellan svenska arkitekter. Såväl vid täflingen till riksdags- och riksbankshusen som när det gälde den nya operabyggningen har en ung arkitekt, *Valfrid Karlson*, erhållit första priset. Hans talang är erkänd, men han har ej fått bygga annat än på pappret. Han har fått sina pengar — och fått afsked.

Då teaterkonsortiet tog hand om operans framtid, tog det äfven hand om förslagen till nybyggnad af teaterhuset. Tvänne af de många täflande — professor Isaeus och hr H. Anderberg — blefvo ombedda att framlägga nya förslag.

Det nya operahuset skall byggas på det gamlas tomt, men sträcker sig längre ned mot Kungsträdgården än hvad det af Gustaf den tredje bygda och sedan i vårt århundrade tillbygda teaterhuset gör. Båda förslagsställarne ha slopat den nuvarande fasaden åt Gustaf Adolfs torg, hvilket bildar en pendant till fasaden af arfprinsarnes midt emot liggande palats, som äfven förr eller senare kommer att byggas om, tämligen illa medfaret af tiden som det är. Isaeus bibehöll den nuvarande operans italienska stil, Anderberg åter ville bygga en helt och hållet modern teater. Hans fasad utåt torget är ej utan likhet med kungliga teaterns i Köpenhamn framsida åt Kongens Nytorv. Antagligen blir det Anderbergs förslag, som går igenom.

Nordiska museet får sin stilfulla nybyggnad på Djurgården, till höger strax man på väg från staden passerat öfver Djurgårdsbron. Ritningarna äro bestälda af *I. G. Clason*, en af våra mest ansedda unga byggkonstnärer. Han har för byggnaden valt den

danska Fredriksborgsstilen, hvilken för närvarande är mycket en vogue bland de yngre arkitekterna och som går igen i rätt många af de stora privata nybyggen, hvarpå det allra yngsta Stockholm är så rikt.

Bland nya offentliga byggnader intager Johannes' folkskolehus en högst framstående plats. Det är den ej blott mest ståtliga och dyrbara, utan ock mest gedigna och stilfulla byggnad i sin art vår stad kan uppvisa. Den bygges i gotisk öfvergångsstil af Carl Möller, upphofsmannen till Johannes-kyrka. Samme man är sysselsatt med projekt till restaurering af Jakobs-kyrka, som länge stått på sin framskjutna plats vid Kungsträdgården midt emot operan såsom en arkitektonisk omöjlighet — blandning af gotisk och romansk stil och med ett italienskt torn med lanternin. Att få något helt af den byggnaden, som från sitt upphof varit besynnerligt konstruerad, torde vara vida svårare än att från grunden uppföra ett nytt tempel i en bestämd stil. En ny kyrka, som är under uppförande, är den katolsk-apostoliska församlingens (irwingianernes) helgedom vid korsningen af två det blifvande Stockholms stora förbindelseleder, Odengatan och Birgerjarlsgatan. Den lilla kyrkan, i gotik, enkel, men gedigen och elegant, bygges af *A. Forsberg.*

På privatbyggnadernas område skall jag denna gång ej våga mig in. Det bygges för närvarande i storartadt omfång; särskildt kan den del af Östermalm, som omfattar de förra gardeskasernernas områden, ej kännas igen. En helt ny stadsdel, planerad, utsprängd, planterad och med långa sträckor af nybyggnader, ej blott prydliga, utan stilfulla och omväxlande — och af vida mera gedigen halt än under förra årtiondets sorgligt ryktbara byggnadssvindels dagar.

Bland stilar, som komma till heders, är — vid sidan af gotik, florentinerstil och holländsk eller Fredriksbergsstil — något som man kunde kalla „gammal-stockholmsk stil" — motiv från den stil, som från hansetiderna infördes hit på 1500-talet och hvaraf vår älsta stadsdel bevarar ett och annat prof af intresse. Såväl *I. G. Clason* som *E. Stenhammar* ha förstått att begagna sig af dessa gamla byggnader med deras höga trappgaflar och deras enkla och klumpiga, men karaktärsfulla portaler.

I Upsala går det framåt med den gamla domkyrkans fullständiga föryngrande. De båda eleganta tornspirorna peka upp mot vårhimlen, takryttaren står på sin plats, fialerna kanta den höga takresningen, byggnaden i sin helhet gifver staden en helt annan silhuett än den vi sedan gammalt äro vana vid. I kyrkans inre har profmålning af ett par hvalf ägt rum; den gamla domens inre torde komma att hållas helt enkelt. — I Lunds domkyrka fortgår det praktfulla dekorationsarbetet. Fullt färdig blir den restaurerade lundadomen vårt lands ojämförligt mest imponerande och stilfulla kyrkobyggnad. Bland betydande profan-

byggnader i rikets smärre städer kommer det blifvande rådhuset i Helsingborg att intaga ett framstående rum. Det bygges af *C. Hellerström,* som vid täflingen fick första priset. Byggnaden hålles i gotik med två väldiga, runda torn flankerande fasaden.

Pingstaftonen afled i Stockholm en af landets mest värksamma och mest kända konstnärer, arkitekten *Magnus Isaeus,* professor vid tekniska högskolan. Han hörde väl ej till de främsta inom sitt fack, han var mer en initiativets än genomförandets man, och hans konstbildning var mera omfattande och mångsidig än gedigen. Men han har i förening med sin kompanjon, *C. Sandahl,* död i fjor, prydt det nya Stockholm med flere praktbyggnader, hvilka värkligen *äro* prydnader för staden. Bland dessa märkas Norstedtska tryckeriets i tung gammaltysk stil hållna, imponerande palats på Riddarholmen, det eleganta badhuset vid Stureplanen — en fri imitation af palatset Vendramin-Calergi i Venedig — lifförsäkringsbolaget Skandias granitbyggnad i ädel florentinerstil vid Mynttorget alldeles nedanför slottet. Som dekoratör har Isaeus inredt kaféer och hotellsalonger, anordnat panoptikon och bygt panoramabyggnader på Djurgården m. m.; var dessutom en outtröttlig och fyndig festarrangör. En mönsterritare af förtjänst går äfven bort med honom och — en gladlynt och älskvärd människa. Han var 49 år gammal.

Årets konstutställning i Stockholm — *Konstnärsförbundets fjärde utställning* — har från de flesta håll blifvit hälsad som den bästa af de senare årens expositioner härstädes. Äfven de, som ej ville skänka den ett sådant erkännande, måste likväl gifva den ett ganska högt betyg såsom en både intressant och värdefull samling ung, frisk, lefnadsduktig svensk konst. Den var ojämförligt mer modern och mera åt venster gående än någon tidigare utställning i Stockholm varit. Men på samma gång som plein-air'en och det som här kallas impressionism, men som jag snarare ville kalla individualism, gaf utställningen dess total-prägel, visade sig denna „moderna riktning“ hos vårt yngre målarsläkte mera beherskad, mogen, medveten om sitt mål och sina uttrycksmedel än hvad som varit fallet på de föregående uppvisningarna. De sökande konstnärerna visade sig ha gått framåt, deras alster ha nått en större jämnhet än förr, utan att de likväl uppgifvit något af det personliga uttryckssätt de sträfva efter. Med ett ord: utställningen visade afgjorda framsteg, snart sagdt utefter hela linien. Och det är minsann vackert så.

Den visade också ett anmärkningsvärdt stort antal motiv från Sverige. Våra yngre konstnärer, som i främsta rummet ha Paris att tacka för den ståndpunkt, dit de hunnit, ha ej utvandrat på allvar.

I alla tider ha våra emigrerade konstnärers håg och längtan stått hem till Sverige — man lär sig uppskatta denna fosterlandskänsla, då man läser de gamle düsseldorfarnes och de yngre parisarnes bref till sina hemmavarande vänner. För närvarande är det rätt få konstnärer som bo i Paris, och äfven af dem vistas flertalet hvar sommar på studieresor i hemlandet. Genuina parisare ha under sista tiden varit endast Forsberg, Ekström, Österlind och Chr. Ericsson. Salmson målar skånska motiv oftare än franska, Hagborg har från Normandiet flyttat sina fiskarflickor öfver till Dalarö, Zorn är hemma hvar sommar och målar skärgårdsmotiv — för närvarande hälst med nakna figurer i friluft. Äfven Thegerström tillhör den artistiska Daläröklicken. Hasselberg hvilar sig i sin hemtrakt hvarje sommar efter pariservintern. Gegerfelt är ofta hemma, etsaren Hägg och djurmålaren G. Arsenius likaså.

Richard Bergh har varit hemma ett år, men har af sjuklighet varit hindrad från att måla. Ett litet originelt och djärft sommarlandskap, svenskt motiv, representerade honom på utställningen. Carl Larsson är också mest hemma, än i Dalarne, hvarifrån han nu för tiden med förkärlek hämtar sina motiv, än på vestkusten eller i Stockholm. Pauli med fru, född Hirsch, är bosatt här, Nordström med fru, född Lindeström — skicklig xylograf —, skulptören G. Lindberg, Alf Wallander m. fl. af „parisarne“ bo i Stockholm.

Att under dylika förhållanden „parisarnes“ konst skall tendera till att blifva svensk, är helt naturligt. Flere af dem måla året om svensk natur. De äro långt ifrån främmande för nationalitetssträfvandet inom den moderna konsten — tvärtom framhålla de gärna satsen att just genom en nationell konst går vägen fram till en individuell. Och individualitet i blicken och i uttrykket är just hvad de sträfva efter.

Utställningens mest i ögonen fallande konstvärk voro *Carl Larssons* från pariserutställningen i fjor bekanta tre dekorativa väggmålningar för Fürstenbergska galleriet i Göteborg. De framställa renässansen, rococon och nutidskonsten. Fantastiska, betydligt godtyckliga allegorier, målade med mycken schwung och fart, alt igenom „Larsonskt“, äfven om det ibland blef bizarrt och stillöst. I några småbitar från Dalarne visade Larsson sin friska, smidiga talang från dess bästa sida.

Venstern representerades för öfrigt af *Bergh* med den ofvannämda svenska sommarstudien, af *Nils Kreugers* — den svenske Whistlers — subtila skymningsstämningar, svensk vinterskymning, svenskt drömmande blekt månsken, sedt med helt andra ögon än hvad vår publik är van att se månsken uppfattadt, och små pariserbilder med skymning öfver boulevarder och stränder, — af *Georg Pauli* i en präktig utsikt en vinterkväll öfver det gasupplysta Stockholm från södra bärgen, samt af *Hanna Pauli*

och *Karl Nordström* i duktiga Stockholmsbilder. Den sistnämde är Sveriges impressionist, med konsekvent envishet arbetande sig fram i sin egen anda, publik och kritik till trots.

Per Ekström, den gamle fransmannen, har ändtligen fullständigt brutit igenom. Hans „öfversvämning", en färgstark stämningsbild, och hans öfriga solnedgångs- och månuppgångstaflor, ha utgjort utställningens mest utprägladt personliga naturskildringar.

Zorn har jag nämnt förut. *Liljefors,* fortfarande bosatt på sin landsbygd i Sverige, målar nu stora, gedigna och äkta svenska taflor från skog och mark: hundar på jakt efter räf, tjäderleken i den halfljusa sommarnatten, andjakt i den tidiga morgonstunden, och till omväxling de täckaste små bilder ur kattors, hundars, räfvars och småfåglars friluftslif.

För öfrigt bidrog snart sagdt hela raden af förbundets medlemmar till utställningen. Där funnos düsseldorfsdukar af Henrik Nordenberg, af de båda Jernberg och Montan, svenska landskap af Törnå, som numera måste räknas till en äldre riktning, af Arborelius, Borg, Kronthén, Lindman, duktiga prof på det helt unga gardets förmåga af Wallander, Westman, Anckarkrona, fru Bredberg, C. Johanson, Trädgård och hvad de lofvande ungdomarne alt heta.

Det hela käkt och liffullt, allvarligt naturstudium, föga virtuoskonst och som vanligt på konstnärsförbundets utställningar *ingen* dilettantism. Men ännu mera styrka, mera samlad och medveten kraft, mera personlig konst än hvad förut varit vanligt.

Skulpturerna voro få men utvalda. *Hasselbergs* nobla byst af prins Eugen och hans roliga, genomfriska staty „Grodan" — en helt ung, lefnadslustig, naken flicka, som sitter nedhukad på marken, tittar på en grodas språng och hvisslar, — *Christian Ericssons* förtjusande lilla vas „Tjusning", hans förtjänstfulla större vas „Blindbock", hans marmorbyst „1789" m. m. Rätt många af utställningens nummer såldes. Pontus Fürstenberg var den som köpte mest, prins Eugen köpte Ekströms största duk.

Af de konstnärer, som ej tillhöra konstnärsförbundet, ha vi ej fått se mycket. De ha för närvarande ingen lokal annat än konstföreningens att utställa sina saker uti. Och konstföreningen plägar under vanliga förhållanden ej vara särdeles rolig att besöka.

Hvad jag påminner mig af deras i vår utstälda arbeten är *Edv. Brambecks* duktigt behandlade grupp i gips „Sorg", Eva på knä vid Abels lik, konstnärens kanske främsta arbete hittils, vidare ett par genrebilder af O. Björck och Ivar Nyberg, dekorativa skulpturer för Johannes' kyrka af Theodor Lundberg och G. Lindberg, småtaflor af Gustaf Rydberg, den skånska naturens välkända målare, af den altjämt lika friske Berndt Lindholm, af A. Törne och Kallenberg samt af de båda unga, redan framstående landskapsmålarne Schultzberg och Kallstenius.

Konstnärsschismen har åter låtit höra af sig. Konstakademien lyckades vid den nyligen afslutade riksdagen erhålla det begärda anslaget till en ny byggnad för lärovärket, hvilken byggnad äfven skall omfatta en större utställningslokal. Till nytt lärovärkshus lyckönskades akademien samfäldt af alt hvad konstnärer hette, men icke så hvad beträffar expositionslokalen.

Konstnärerna ha i flere år genom konstlotterier samlat pengar till en dylik byggnad, och i vinter var en komité vald — såväl akademister som opponenter fingo plats där — och stadgar uppgjorda för en blifvande stor förening af landets samtliga konstnärer af *alla* partier, hvilken förening skulle värka för att den gemensamma utställningsbyggnaden snarast möjligt kunde komma till stånd.

Att en dylik byggnad ej borde tillhöra akademien, sådan denna nu är organiserad, utan den blifvande konstnärsföreningen, var en tämligen allmän åsikt. Därför stälde sig många bland konstnärerna emot akademiens begäran om anslag i denna begärans nuvarande form. Det blef hetsiga meningsutbyten i konstnärsklubben, men äfven där — liksom i pressen — fick det akademiska partiet öfvertaget. Af tidningarna var det tre som stälde sig emot akademien — det vill säga *ej* emot dess begäran om ett nytt lärovärkshus, men emot att den skulle bli herre i utställningslokalen. De tre voro Posttidningen (professor C. R. Nyblom), Göteborgs Handels- och Sjöfarts-tidning (Karl Warburg) och Aftonbladet (undertecknad).

Emellertid gick anslaget igenom vid riksdagen. Konstnärsförbundets stockholmsfraktion — förbundet har äfven en fraktion i Paris — höll kort därefter sin årssammankomst och beslöt därvid, att den paragraf i förbundets stadgar, som förbjuder medlemmarna att deltaga i akademiens utställningar och att mottaga utmärkelser af akademien, skulle utgå, *i fall* akademien ginge förbundet till mötes genom att utarbeta ett reformförslag, sådant att förbundet skulle kunna biträda det. Ett dylikt förslag borde enligt förbundets åsikt innehålla följande punkter: akademiens ledamöter skulle väljas ej af samma institutions ledamöter, utan af samtliga Sveriges konstnärer, — anordnandet af de större konstutställningarna, hvilka borde bli årliga, öfverlåtes åt landets konstnärer, som då ha att välja komiterade och jury, — statens stipendier göras tillgängliga för äfven andra sökande än akademiens elever.

En af de här ofvan nämda konstgranskarne — akademiens hedersledamot, professor Nyblom, — har vid mer än ett tillfälle uttalat sin åsikt att det under de förhållanden, som varit rådande inom vår konstnärliga värld, varit akademiens skyldighet att räcka oppositionen en försonlig hand. Detta har emellertid ej händt. Nu är det konstnärsförbundet, som tagit ett steg till försoning, och hvad förbundet begärt är intet annat än ett steg af rättvisa

ln akademiens sida gent emot en stor del af landets mest dunde konstnärer. Dessas begäran är på intet sätt öfvermodig, n är fullt berättigad.

Huru akademien upptager denna begäran skall den närıste framtiden utvisa. Heder åt hvarje allvarlig sträfvan till :soning våra konstnärspartier emellan! De böra arbeta gemennt på den löftesrika svenska konstens vård och utveckling vire framåt.

G—g N.

Rättelser. Sid. 232 rad 6 nedifrån läs *svenska.* — Sid. 395 r. 27 difr. läs *splittradt*; r. 20 läs *oantastadt;* r. 16 läs *målsträvet.* S. 396 4 uppifr. läs: folkesprogsgrammatik (ny upplaga, kallad „Norsk ammatik“ 1864); r. 5 läs *norske;* r. 8 läs: den bedste Anviisning til Mønsterform, hvori; r. 9 läs: *forbindes*; r. 16 läs: drøieste. S. 397 5 uppifr. utgår *med.*

Tjugondeåttonde tomens innehåll.

Uppsatser.

Sid.

Vitterhet.

I Bokhandeln.

Öfversikt.

H. 1 JANUARI 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1890.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk.* för hel och *8 Fmk.* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk.* för hel och *1 Fmk.* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk.* för hel och *9 Fmk.* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **K. E. Holm,** H:fors. *C. F. Nordlund:* Finskt-svenskt handlexikon (äfven finsk titel). — *R. Hertzberg:* Helsingfors, illustr., h. 5. Från **Wickström & C:o,** H:fors. *M. Canth:* Lain mukaan; Kauppa-Lopo (Kansan ääniä I).

Från **W. Söderström,** Borgå. *A. J. Nygren:* Byyrallor, humoristiska historier på österbottniskt bygdemål. — *V. T. Rosenqvist:* Om och ur Bibeln. — *A. Daudet:* Vackra Nivernesiskan, öfvers. — *G. v. Numers:* Tuukkalan tappelu, suom. *N. Sala.* — *T. Hagman:* Uusimpia satuja ja runoja lapsille.

Från **A. Bergbom,** Björneborg. *A. Bergbom:* Kunnalliskalenteri maalaiskunnille, joka sisältää tärkeimmät otteet kaikista kunnalliselämää maalla koskevista lakimääräyksistä ynnä kuukausittaisen muistilistan kuntakokouksen, kunnallislautakunnan y. m. puheenjohtajille (3 mk 50).

Från **W. Bille,** Sthlm. Ur *Onkel Adams* portfölj, h. 5—6, 7—8. — *Seved Ribbing:* Om den sexuella hygienen och dess etiska konsekvenser, 3 uppl. Från **Adolf Bonnier.** Sthlm. *O. H. D.:* Rådgifvare för husmödrar. Från **F. & G. Beijer,** Sthlm. *H. G. Trolle-Wachtmeister:* Anteckningar och minnen, utg. af *El. Tegnér,* h. 7—8 (slutet). Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *V. Vydberg:* Undersökningar i germanisk mythologi, II 3, 4 (Baldersmythen, de germaniska mythernas episka ordning, Sibyllinerna och Völuspa, m. m.) — *J. Centervall:* Romas ruiner, illustr. — *Are:* Från slätt- och skogbygd, berättelser. — *Verdandis* småskrifter, 15, 16, 17, 18, 19. — *A. Puschkin:* Eugen Onegin, öfvers. af *A. Jensen.* — Konstens mästerverk, II 9—10, 11—12 (M. Angelo, von Dyck, Bellini, Signorelli, Moretto, Mantegna, Correggio, Holbein d. y., Botticelli, da Vinci, Rafael, Rubens m. fl.) — *August Blanches* samlade arbeten, h. 2, illustr. — *Prschevalskijs* forskningsresor, h. 2, illustr. — *R. Kaufmann:* Paris under Eiffeltornet, h. 3—4, 5—6, 7—8 (slutet) illustr. — *P. K. Rosegger:* Från alpernas skogstrakter, öfvers. af *C. Holmberg-Bååth.* — *Lekkamraten,* en julbok

för barn, af *Lea*, *Math. Langlet*, *Ave*, m. fl., illustr. af *J. Nyström*, h. 3, 4. Från **A. V. Carlsson**, Sthlm. *J. Alströmer j:r.*: Dikter. — Bibliska berättelser för barn, illustr., bearb. från danskan af F. R. H. — *G. Svensson*: Epistelperikoperna, julcykeln, adventstiden. Från **Fahlcrantz & C:o**, Sthlm. *W. E. Svedelius*: Anteckningar om mitt förflutna lif, h. 3, 4. — *Holbergs* Comœdier, utg. af *C. R.* och *H. Nyblom*, 5, Henrich och Pernille (Universalbibl. 3). — *Gogols* Berättelser, öfvers. af *K. E. Petersson* (Universalbibl. 22—23). — *L. Dilling*: Samlade skizzer och berättelser ur hvardagslifvet, h. 10—11 (slutet). — Museum, h. 10 (Rubens, Snyders, Poussin, David); med häftet, som innehåller en kort text af *E. G. Folcker*, afslutas detta systematiska urval af inalles 80 taflor af 58 mästare, hela värkets pris är blott 7 kr. 50. Från **C. E. Fritze**, Sthlm. *V. E. Öman*: Från min ungdomstid. — *M. Langlet*: På egen hand, en bok för unga flickor. — Friherre *Hochschild*: Desideria, Sveriges och Norges drottning, illustr. — *C. D. af Wirsén*: Kristna högtids och helgedagar, illustr. af *J. Nyström*. — *P. E. Fischier*: Barnens bok, ny följd, h. 6 (naturkunnighet för de små). Från **H. Geber**, Sthlm. *A. U. Bååth*: På gröna stigar, dikter. — *V. Andrén* och *G. Nordensvan*: Från Stockholms teatrar, illustr. Från **Z. Hæggströms** förlagsexpedition. Sthlm. *S. Kovalewsky*: Ur ryska lifvet; Systrarna Rajewsky, öfvers. af *W. Hedberg*. — Nornan, svensk kalender 1890, illustr. — *K. Dahlström*: Nordiska hjältesagor för ungdom. — *Emanuel*: Hvad vill spiritismen? — *S. Baumgardt*: Huru skall en flicka vara? Från **O. L. Lamm**, Sthlm. *P. Wikner*: Samlade predikningar, h. 3, 4. — *P. Lindau*: Från Orienten, öfvers. af J. Granlund.

Från **Alb. Cammermeyer**, Kr:nia. *E. F. B. Horn*: I hvilken henseende bør vor kristendoms-undervisning reformeres? — *Th. Hiortdahl*: Kortfattet Lærebog i Organisk Kemi, 4 udg. — *O. Nicolaissen*: Fra Nordlands fortid, sagn og historie. — *Ch. Koren*: Agga, en fortælling. — *D. Meidell*: Paa Kryds og paa Tværs, 2. — *J. Raabe*: Den store franske revolution (Oerebibl. 47—55). — Dr *Doderlein*: Lidt om vore almindelige smitsomme sygdomme. — *A. Chr. Bang*: Dr M. Luthers' Lille Katekismus i ældre og yngre danske og islændske Oversættelse samt Forslag til en ny Oversættelse for den norske Kirke. **Den Norske Forlagsforening**, Kr:nia. *J. Fritzner*: Ordbog over det gamle norske Sprog (lærisonr-midherdar).

Enskilda sändningar. *O. Bensow*: Richard Wagner als Schöpfer des Musikdramas, übers. v. P. Fr. Sievers (jfr F. Tidskr. XXVII, 4). — Berättelse om statens (Sveriges) allmänna lärovärk för gossar, läseår. 1884—85 (Bidrag till Sveriges officiela statistik, P. 12). — Berättelse ur folkskolorna (i Sverige) 1884 (Bidrag till Sveriges officiela statistik, P. 13).

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland, XIII. Förhandlingar 1888—1889. M. G. Schybergson: Drag ur ärkebiskap Jakob Tengströms literära lif. M. G. Schybergson: Konventen i grefve Per Brahes finska förläningar. R. A. Renvall: Anders de Bruce. C. G. Estlander: En skolpojksdikt af Runeberg. G. Frosterus: En finsk hofmans bref från 1800. Arvid Hultin: En finländsk dramatiker på 1830-talet. R. Hausen: Familjeporträtt å Fagervik. H. Vendell: Sydöstsvenska och nyländska etymologier.

Tidskrift utgifven af Juridiska föreningen i Finland, 1889 h. 3—4. E. Johnsson: Om hemmansutflyttningar och deras betydelse för jordkulturen. R. A. Wrede: Om arbetssättet och befordringsväsendet vid våra hofrätter. Årsmötet 1889 (förhandlingar om flere frågor, bl. a. den unge juristens praktiska utbildning); 7 rättsfall.

Finsk militärtidskrift, 1889 h. 12. S. Brander: Kriget i Tyskland 1866. J. Bratlie: Internationella stridigheter, m. fl. fackuppsatser och meddelanden.

Valvoja, 1889 h. 12. E. N. Setälä: August Ahlqvist†. E. G. Palmén: Neljä merkkivuotta Suomen oppikoulun historiassa. J. V. Tallqvist: Poliitillista idealismia 19:llä vuosisadalla. Santeri J.: Hännätön vasikka; finska teatern, literatur, m. m.

Turun kuvalehti, profnummer på detta illustrerade veckoblad, som redigeras af A. Malmgren och kostar i Åbo 2 mk 50 p. om året.

Pohjalainen, nytt profnummer, se decemberhäftets literaturförteckning.

Koti ja yhteiskunta, 1889 h. 9. A. Gripenberg: Niille naisille, jotka ovat kuulleet Suomen naisyhdistyksen toimeenpanemia esitelmiä maaseuduilla. O. S.: Uusi laki aviopuolisojen omaisuus- ja velkasuhteista. Siveellisyyskysymys pohjoismaissa. E. S: Rinnakkain albumissa; meddelanden och notiser.

Studentföreningen Verdandis småskrifter, 15, 16, 17, 18, 19. Stuart Mill: Om tanke- och yttrandefrihet, öfvers. af Hj. Öhrvall. K. Bohlin: Jorden och solsystemet, illustr. E. Meyer: Om pängar, bearb. af J. Lilliehöök. J. Bergman: Giordano Bruno. G. Andersson: „Syndafloden“.

Hemvännen, 1889 n. 21, 22. Den nye utrikesministern. E. Svensén: Koburg och Braganza. L. Bulwer: Om s. k. andar. Det grekiska kronprinsparet, m. m. Fr. Nansen. P. Janzon. —d: Mölle. Oct. Beer: Hvar skon klämde. Smirnov: Illouscha. G. Upmark: Den grafiska utställningen i Nationalmuseum; poem, återblick m. m. Teckningar af eller efter L. Richarde, I. Törnström, A. Fransén, J. Åkermark m. fl. N. 23—24 är julnummer med följ. innehåll. Lea: uppför och utför. M. Lönnberg: Potpourri. Bilder från Göteborg, med teckn. af I. Holck. Sylvester: Ett besök på Sofiahemmet, med teckn. af H. Reuterdahl; poem, m. m. samt teckningar af eller efter A. Jungstedt (En glad nyhet), J. A. Holmqvist (landskap), V. Andrén, J. Nyström, A. Sjöberg, L. Richardo (Bankfiskebåt). Hemvännen ingår nästa år i *Svea,* hvars slutnummer bl. a. inneh. F. Hedberg: Lill-Annas julafton. Ströftåg på stjärnhimmeln. J. Nordling: Spår i snön. J. Sundblad: På vägen utför. G. W.: Lottas midsommar; poem, läkareråd. m. m., m. m.; teckningar af eller efter Andersén-Lundby (Nyfallen snö), H. Detmold: Den blifvande sjömanen, A. Plackhorst (Englarnes budskap). L. Wain (en mycket rolig kattscen), E. B. Gamba (Kyssen), m. fl. Detta illustrerade veckoblad utgifves 1890 af L. Hökerberg och kostar 5 kr. för år.

Dagny, 1889 h. 7, 8. O. Schreiner: Tre drömmar i öknen. E. Fries: Om kvinnokongresserna i Paris 1889. Per Trygg: Opportunitetsbetraktelser („Vara sitt högre jag trogen, det är rätta profvet på det sanna modet“). Es. Tegnér: Bref från början af 1800-talet. A. K—dt: Caroline Biggs och Elisabeth Nyström. Lea: Ett besök kos doktor Widerström (kvinlig läkare). A. Agrell: Miss Bell. E. Svensén: Ragni. Esselde: Sveriges första kvinliga skolrådsledamot. Kvinnan som trädgårdsmästare; literatur och meddelanden.

Sanningsökaren, 1889 n. 21, 22, 23, 24. L - n: Några ord om ett sällskapslyte (att söka dåliga bevekelsegrunder hos nästan). C. G. N.: Katolicismens sakramenter. L—n: En framtidsblick i kyrkligt afseende (två hufvudsatser: tron på Gud och tron på människokärleken). L—n: Till fria ordets fiender. L—n: Anklagelserna mot kristendomen. Människosläktets enhet. L—n: Några ord om biskop Ullmans herdabref. L—n: Samhället och individen. K. S. Karlsson: Julföredrag. L—n: Huru Jesu födelsedag bestämdes. Protestantisk munkorden; med flere uppsatser, samt en mängd smärre uppsatser och meddelanden.

Ur dagens krönika, 1889 h. 10—11. Några anteckningar om Pelle Janzon. Edv. Brandes: Teaterbesök i Stockholm. A. Haraldson: Om trolldom och vidskepelse i modern form; teater, literatur, diverse.

Ute och hemma, 1889 h. 7 inneh. några från främmande språk öfversatta eller bearbetade uppsatser om trippelalliansen och Italiens plats däri. Panamanäset och kanalen genom detsamma, kejsar Friedrich III, den franska revolutionen.

Arkiv för Nordisk filologi, VI N. f. II 2. Hj. Falk: Vexlen a o i Nordisk. F. Jónsson: Om skjaldepoesien og de ældste skjalde. J. Thorkelsson: Gudbrandur Vigfusson; literatur, bibliografi, m. m.

Forts. i nästa nummer.

H. 2 FEBRUARI 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,
J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1890.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** H:fors. *K. E. F. Ignatius:* Statistisk handbok andra uppl., delvis omarbetad af *A. G. Fontell.* (pris 6 mk 50 p.). — *O. Aschan:* Kort handledning i kemisk analys af dricksvatten. — *R. Tigerstedt:* Inledning till hälsoläran, illustr. — Författningar om skydd för arbetare, om varumärken och om hälsovården (Lilla författningssamlingen 32; det äfven på finska utkomna lilla bandet kostar 75 p.). — Jessikan äiti, suom., 3 painos, illustr. Från **K. E. Holm,** H:fors. *H. af Schultén:* Minneslista för Finlands konstnärer och konstvänner.

Från **A. Bergbom,** Björneborg. *H. Sienkiewicz:* Bartek Sankari, suom., slutet (Uusi suom. romaanijakso, n. 24). — *Fr. L—n:* Risti joen rannalla; Tanssi elämästä, suom (Uusi suom. rom., n. 25—26).

Från **W. Bille,** Sthlm. Ur *Onkel Adams* portfölj, h. 9. Från **Adolf Bonnier,** Sthlm. *M. S. Schwartz:* Börd och bildning, 2 uppl., h. 3, 4. — *C. Flammarion:* Urania, öfvers. Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *Aug. Blanches* samlade arbeten, h. 3, illustr. — *P. Lindau:* Underligt folk, noveller, öfvers. Från **A. V. Carlsson,** Sthlm. *F. Gerber:* Ledstjernor på vägen, öfvers. af W. K. Från **Fahlcrantz & C:o.,** Sthlm. Svenska pernassen, red. af *E. Meyer,* h. 10 (Modée, den historiska och politiska visan). — *W. E. Svedelius:* Anteckningar om mitt förflutna lif, h. 6, 7—8 (slutet) — *Th. Kahlmeter:* Hvarför och huru? h. 4, illustr. Från **H. Geber,** Sthlm. *Cl. Lundin:* Nya Stockholm, h. 10, illustr. Från **C. L. Lamm,** Sthlm. *C. Flammarion:* Urania, öfvers. af *J. Granlund.* Från **P. A. Norstedt & söner,** Sthlm. Sveriges Ridderskaps och adels riksdagsprotokoll, XII, 1740—41.

Från **Gleerupska univ. bkhdln,** Lund. *S. Linde:* Indogermanernas högste gud.

Från **Alb. Cammermeyer,** Kr:nia. *A. Munch:* Kvinder, Kristianiafortaelling. — *A. Hagemann:* Blandt Lapper og Bumaend. — *K. Stenersen:*

Hillebrand / Tuttkamma

H. 3 MARS 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG, 1890.

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **F. & G. Beijer,** Sthlm. *A. G. Nathorst:* Jordens historia, h. 4 illustr. Från **Adolf Bonnier,** Sthlm. *M. S. Schwartz:* Börd och bildning, 2 uppl., h. 6. Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *E. Fredin:* Biltog, drama. — *A. Wahlenberg:* På vakt, komedi. — *A. Blanches* Berättelser, h. 4, 5, illustr. — *G. Ohnet:* Sista kärleken, bem. öfvers. af *E. Lundqvist.* — General *Prschevalskijs* forskningsresor, h. 3, illustr. — *H. M. Stanley:* Emin Paschas räddning, bref utg. af *J. Scott Keltie,* öfvers., illustr. — Rättigheter och skyldigheter gentemot statskyrkan (inneh. förnämligast utdrag af hithörande författningar från Sverige). Från **Fahlcrantz & C:o,** Sthlm. *W. E. Svedelius:* Anteckningar om mitt förflutna lif. h. 5. — *Th. Kahlmeter:* Hvarför och huru? h. 3, 5, illustr. Från **C. E. Fritze,** Sthlm. Familjebibel, med förklaringar, kartor, m. m. utg. af *F. Fehr.* Från **H. Geber,** Sthlm. *Saltykoff-Tschedrin:* Småstadslif, öfvers. af *A. Jensen.* — *F. C. Philips:* En präktig flicka, öfvers. af *E. Lundqvist.* Från **C. L. Lamm,** Sthlm. *Pontus Wikner:* Samlade predikningar, utg. af *O. Quensel,* h. 5—7, slutet. — *C. du Prel:* Det dolda själslifvet, öfvers. af *A. F. Åkerberg,* I. Medicinska vägvisare: 1. Lungsot, af *K Werner,* öfvers.; 2. Om heshet, af *M. Bresgen,* öfvers.; 3. Kronisk förstoppning af *W. Fechner,* öfvers. — *E. Juncker:* Vid grafvens rand, roman, öfvers. af *E. Thyselius.* — *E. v. Wildenbruchs* noveller och humoresker, II. Från **P. A. Norstedt & söner,** Sthlm. *G. Eliot:* Kvarnen vid Floss, öfvers. af *A. v. Feilitzen.* — *Ellen Fries:* Erik Oxenstierna, illustr.

Från **Akademiska bokhandeln i Upsala.** *C. E. Johansson:* Det förkonstantinska kristendomsförsvaret. — *C. E. Johansson:* Den bibliska kristendomen gentemot judendomen och hedendomen, I. — Hebreerbrefvet, öfvers. och utläggning af *C. F. Johansson,* I.

Från **Alb. Cammermeyer,** Kr:nia. *J. B. Halvorsen:* Norsk forfatterlexikon, h. 24 (Ibsen-Johansen). — *H. Ross:* Norsk Ordbok, h. I. — *E. Landmark:* Det norska Missionsselskab, h. 1, 2.

H. 4 APRIL 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,

E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,

E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,

R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1890.

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **Adolf Bonnier,** Sthlm. Musik till *C. M. Bellmans* Samlade skrifter, utg. af *J. A. Josephson,* ny uppl., h. 1 (10 välutstyrda hftn à 50 öre.) Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *V. Rydberg:* Undersökningar i germanisk mytologi, h. 11 (slutet, med index.) — *Aug. Blanches* Samlade arbeten, h. 6, 7, 8, illustr. — *Aug. Strindberg:* Tryckt och otryckt. — *Prschevalskijs* forskningsresor, h. 4—5, illustr. Från **Fahlcrantz & C:o.,** Sthlm. *Holbergs* Comedier, 6, Barselstuen (Universalbibl. 3). — *Baumbachs* Berättelser och sagor, öfvers. af E. T. (Universalbibl. 24—25). — Svenska parnassen, red. af *E. Meyer,* h. 11 (Gustaf III:s dramer). Från **C. E. Fritze,** Sthlm. *F. Berg:* Lärobok i Sveriges historia för barndomsskolor, 2 delar. Från **H. Geber,** Sthlm. *A. J. Wauters:* Stanleys expedition till Emin Paschas undsättning, bem. öfvers. af *O. H. Dumrath,* illustr. Från **Z. Haeggströms** förlagsexpedition, Sthlm. *Ernst Ahlgren:* Fru Marianne, 2 uppl. (jfr Finsk Tidskr. XXII, 455). Från **C. L. Lamm,** Sthlm. *F. R. Kjellman:* Handbok i Skandinaviens hafsalgflora, I, illustr. Från **P. A. Norstedt & söner,** Sthlm. *Esaias Tegnêrs* Efterlemnade skrifter, ny samling, h. 1. (bref). — *G. Eliot:* Qvarnen vid Floss, öfvers. af *A. v. Feilitzen,* II. Från **J. Seligmann,** Sthlm. *Mark Tvain:* En yankee, öfvers. af *K. Bentzon.* (Humoristiskt bibliothek 7).

Från **Akademiska bokhandeln i Upsala.** *H. Hjärne:* Rysslands ur-daning, kulturhistoriska skildringar, h. 1, 2.

Från **G. W. K. Gleerup,** Lund. *G. Cederschiöld:* Kalfdråpet och vi-pröfningen.

5 MAJ 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

ITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, B. ESTLANDER,
LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1890.

På ***Finsk tidskrift***, som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

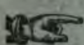
i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

 Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

H. 6 JUNI 1890 T. XXVIII

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medvärkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING. B. ESTLANDER,
E. LAGUS, K. LINDSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN,
E. SCHYBERGSON, R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN,
R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1890.

På ***Finsk tidskrift,*** som utkommer 1890 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar *15 Fmk* för hel och *8 Fmk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare och i hr O. W. Laurents butik (Wredeska passagen);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarfvode och försändningskostnad, eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto *2 Fmk* för hel och *1 Fmk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström, med *17 Fmk* för hel och *9 Fmk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med *7 rubel* för hel och *4 rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med *12 kronor* för hel och *6 kronor* för half årgång.

Distributionen i Helsingfors värkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Annegatan 8, eller hos redaktionen under adress: Redaktionen af Finsk tidskrift.

☞ Äldre årgångar säljas till nedsatt pris af M. G. Schybergson (Helsingfors, Norra Kajen 4).

Till Redaktionen insända skrifter.

Från **G. W. Edlund,** H:fors. *J. E. Strömborg:* Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg, III 2 (Runebergs vistelse vid universitetet i Helsingfors). — *C. G. Estlander:* Hippolyte Flandrin, hans lefnad och verk, illustr. — *Setä:* Nuori Helsinki. — *A. Lindman:* Turun Tuomiokirkko, suom. *Aatto S.*, illustr. — *I. Wilskman:* Öfningsexempel till aritmetiken, II (utkommen äfven på finska).

Från **Alb. Bonnier,** Sthlm. *Birger Mörner:* Tattarblod, ett dikthäfte. — *H. Wranér:* En ulf i fårakläder, och andra skånska folklifsbilder, illustr. af *E. Ljungh.* — *Aug. Blanches* Samlade arbeten, h. 11—12, illustr. — *F. Coppée:* Ungdomsdagar, öfvers. af *E. Lundqvist.* — *F. Nansen:* På skidor genom Grönland, bemynd. uppl., h. 1 illustr. — *Prschevalskijs* forskningsresor i Centralasien, h. 6, illustr. — *J. Bäckman:* Geografiska bilder för hemmet och skolan, III (De främmande verldsdelarne; jfr F. Tidskr. tom. XXIII Sid. 217). Från **Fahlcrantz & C:o,** Shlm. *J. K. Jerome:* En dagdrifvares funderingar, bemynd. öfvers. af *A. Montgomery.* Från **C. E. Fritze,** Sthlm. *R. Melander:* Skonerten Sjöfågeln och andra skizzer. — *A. E. Brehm:* Från nordpolen till eqvatorn, auktoris. öfvers. af *G. Elmqvist,* h. 1 illustr. Från **H. Geber,** Sthlm. *Ralph Iron* (*Olive Schreiner*): Under Afrikas himmel, roman, öfvers. af *K. B—n.* — *W. Jensen:* Aus Lübecks alten Tagen, mit Anmerkungen herausg. von *C. E. Calwagen* und *K. A. Melin* (Für Schule und Haus, Auwahl aus der neueren deutschen Litteratur, I). — *A. Lundegård:* Victoria Benedictsson (Ernst Ahlgren), med porträtt. — *Ernst Ahlgren* och *A. Lundegård:* Den bergtagna, en kärlekens tragedi. Från **Ad. Johnson,** Sthlm. *C. v. Bergen:* Vårt reaktionära „Unga Sverige". Från **Kungsholms bokhdl,** Sthlm. *K. Wicksell:* De sexuella frågorna (mot Svensén, Bj. Björnson och S. Ribbing och för förf:s kända åsikter). Från **O. L. Lamm,** Sthlm. *N. v. Echstruth:* Irrblosset på Casgamala, öfvers. af *E. B—n.* Från **P. A. Norstedt & söner,** Sthlm. *P. E. Fahlbeck:* Sveriges nationalförmögenhet, dess storlek och tillväxt. — *H. M. Stanley:* I det mörkaste Afrika, auktoris. uppl. öfvers. af *E. W. Dahlgren,* h. 1, illustr. — *E. Kinberg:* Jakttabell. **Fr. Skoglund,** Sthlm. *H. Drummond:* Det största i världen, öfvers. af *M. Langlet,* (äfven utgifven i praktupplaga). — *H. Spencer:* Uppfostran, auktoris. öfvers.; 2 uppl. (jfr F. Tidskr. t. XV s. 386). — *E. de Amicis:* På oceanen, öfvers. af *E. af D.* — *M. Corelli:* Ardath, roman, öfvers. af *E. Kullman.*

Från **Alb. Cammermeyer,** Kr:nia. *J. D. Irgens Hansen:* Demokrati eller Almue? — *J. L. Qvisling:* Om Aanderne eller Englene. — *H. Ross:* Norsk Ordbog, h. 2. — *N. Landmark:* Det norske Missionsselskab, h. 5, 6.

Enskilda sändningar. *A. H. Snellman:* Pohjalaisen osakunnan historia, I. — Kaikuja Hämeestä, Hämäläis-osakunnan albumi, V. — *Elna Tenow:* Om kvinnans underordnade ställning, öppet bref till Aug. Strindberg. — *C. Zander:* Versus italici antiqui. — Berättelse om värksamheten vid Kejs. Finska hushållningssällskapets kemiska och frökontrollstation i Åbo 1889. — *M. Stackelberg:* Finlands adelskalender, 1890.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland, XV *E. Ehrström:* Helsingfors stads historia från 1640 till Stora ofreden.

Fennia, 3. A. Boxström: Folktillväxten i Finland 1751—1885. K. Krohn: Die geographische Verbreitung einer nordischen Thiermärchenkette in Finnland. A. O. Kihlman und J. A. Palmén: Die Expedition nach Kola 1887, jämte Geologiche Beobachtungen af W. Ramsay. V. Vasenius: Om namnen på Finlands kommuner i svensk och finsk skrift; dessutom en mängd uppsatser af A. Bonsdorff, A. O. Kihlman, B. Frosterus, A. Wahlroos, S. Levänen, O. Savander, A. Petrelius, A. Donner, m. m.

Finsk farmaceutisk tidskrift, 1890 n. 4. Om cortex Condurango; om ricin; påvisande af sesamolja; etyleterns föreningar; jodhalten i Syr. jodet. ferros.; glasets och alkaliernas arsenikhalt; svamparnas giftiga egenskaper; handelsberättelse; notiser.

Dagny, 1890 h. 4. E. Engström: Något om våra nyare barnböcker. Småprat om förströelser och nöjen. L. M. Alcott; noveller, notiser m. m.

Ny illustrerad tidning, red. af Olof Granberg, 1890 n:ris 19—22, innehåller bl. a. porträtt af Andreas Hallén, Magnus Isaeus, Frans Hodell, riksdagsmän, Östanå slott, arbetaredemonstrationer å Ladugårdsgärdet, öfning i Sthlms kvinliga gymnastikförening, Rollas luftsegling, Johannes' nya kyrka i Sthlm; riksdagsgalleri af Erik Thyselius; berättelser af Olof Högberg och Ave; krönika; musikrevy; från konstutställningarna.

Pedagogisk tidskrift, 1890 h. 5. E. Kullander: Liviansk krestomati, literatur, m. m.

Arkiv för nordisk filologi, ny följd, II 4. A. Noreen: Några fornnordiska judlagar. G. Storm: Ginnungagap. A. Noreen: Etymologier; literatur.

Svenska trädgårdsföreningens tidskrift, 1890 n. 5. Törnrosor på kalljord; ciderfabrikationen; våra parkväxter; trädgårdsgångar, m. m.

Tilskueren, 1890 h. 4, 5. J. Ottosen: De sidste Valg i Nordslesvig. H. Schwanenflügel: Eusebiusfejden. J. Collin: Fra den Collinske Brevsamling. H. Bang: Faellessproget, („Faellessprog dør ud i Norge som i Finland Svensk“). Spectator: Visnepolitik; noveller, dram, teater, polemik mellan Høffding och G. Brandes, m. m.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, 1890 n. 19. 20, 23 inneh. bl. a. uppsatser om „die freie Bühnen“, Hansens danska öfvers. af Göthes Faust, Skandinavische Litteratur af Ola Hahnsson (allmän inledning).

Revue scientifique, 45 n. 19, 22, 23. Le lait; les hallucinations motrices; la méthode antiseptique; coutumes et croyances des tribus de l'Afrique australe; le rôle d'agriculture dans l'hygiène des maisons et des villes; le sixième centenaire de l'Université de Montpellier; m. m.

Review of reviews, „A. Sixpenny Monthly“, edited by W. T. Stead, London, I n. 5, 6 inneh. en mängd uppsatser i politiska och sociala ämnen samt kortare utdrag ur ett stort antal tidskrifter på de flesta europeiska språk, m. m.

